146274

T.C.
FATİH ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ŞERH-İ BA'ZI GAZELİYAT-I SA'İB-İ TEBRİZÎ VE ŞERH METODU

YÜKSEK LİSANS

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ali Fuat BİLKAN

146274

Hazırlayan
Hüseyin GÖNEL

İstanbul – 2004

FATİH ÜNİVERSİTESİ
FEN/SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

06/07/2004

Enstitümüz Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı 51070109 numaralı yüksek lisans öğrencisi Hüseyin GÖNEL'in hazırlayarak Enstitümüze teslim ettiği "Şerh-i Ba'zı Gazeliyat-ı Sa'ib-i Tebrizi ve Şerh Metodu" adlı tezi, tez jüri üyeleri huzurunda .....60.....(*) dakika süre ile savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında, ...oybirliği..... (**) ile .....kabul..... (***) kararı verilmiştir.

Başkan Doç.Dr. Ali Fuat BİLKAN (Tez Danışmanı)

Üye Prof.Dr. Cihan OKUYUCU (İlgili Anabilim Dalı Öğretim Üyesi)

Üye Doç.Dr. Tufan BUZPINAR (Anabilim Dalı Dışından/ Başka Bir Üniversite Öğretim Üyesi)

* **savunma süresi el ile yazılacaktır. (savunma süresi, en az 45 en çok 90 dakikadır)**
** **oybirliği / oyçokluğu el ile yazılacaktır.**
*** **kabul / red ve düzeltme el ile yazılacaktır.**

ÖZET

Çalışmamızın konusu 18.yüzyılda yaşamış Nusret Ebubekir Efendinin Şerh-i Ba'zı Gazeliyat-ı Sa'ib-i Tebrizî adlı eseridir. Tasavvufî şerhe örnek olan eser Sa'ib-i Tebrizî Divanından seçilen bazı gazellerin şerhidir. Amacımız, bu çalışmayla Klasik Türk Edebiyatında metin şerhi ve metoduna dair bir katkı sağlamaktır.

İlk olarak şerh ve şerh geleneği hakkında bilgiler derlenmiş, Sa'ib-i Tebrizî ve Nusret Ebubekir Efendinin hayatı, sanatı ve eserleri bölümü oluşturulmuştur. İnceleme kısmında ise eserde uygulanan metoda dair bilgi edinilmesi amaçlanmıştır. Üçüncü bölümde transkripsiyonlu metin yer almaktadır. Son olarak da orijinal metin verilmiştir.

SUMMARY

The thesis is on "Şerh-i Ba'zı Gazeliyat-ı Sa'ib-i Tebrizî" which belongs to Nusret Ebubekir Efendi, who lived in the 18th century. The work, which is an example of mystic explanation, is the expalanation of some lyric poems chosen from Saib-i Tebrizi's Divan.

It is aimed to make a contribution to text explanation and explanation method in Turkish Classical Literature.

As the first step of the thesis, information on 'Şerh' was collected. Then the section including Sa'ib-i Tebrizî and Nusret Ebubekir Efendi's life, art and Works was prepared. In the examination part of the thesis, it is aimed to get get information on the method applied to the work. In the third part, transcription text takes place. At the end of the thesis the original text takes place.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....i
KISALTMALAR.....vi
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....vii

I.BÖLÜM

ÖNSÖZ.....1
ŞERH GELENEĞİ.....3

SA'İB-İ TEBRİZÎ
Hayatı.....16
Sanatı.....18
Eserleri.....21

NUSRET EBUBEKİR EFENDİ (ŞARİH)
A.HAYATI
1.Adı Ve Mahlası.....23
2.Ailesi.....23
3.Memleketi.....23
4.Tahsili.....24
5.Seyahatleri.....24
6.Memuriyet Hayatı.....24
7.Vefatı.....25
B.EDEBÎ KİŞİLİĞİ.....25
C.ESERLERİ.....27

II.BÖLÜM
ŞERH METODU YÖNÜNDEN ŞERH-İ BA'ZI GAZELİYAT-I SA'İB-İ TEBRİZİ KİTABININ İNCELENMESİ

ESERDE TAKİP EDİLEN METOD VE ÜSLUP.....29

A. ESERİN NİÇİN YAZILDIĞINA DAİR BİLGİLER
(SEBEB-İ TEŞRİH).....33

B. ESERİ YAZARKEN ŞARİHİN FAYDALANDIĞI BAZI İLİMLER.....37

1. Tefsir, kelam, fıkıh, hikmet.....37
2. Hadis.....42
3. İlm-i felek / ilm-i ahkam-ı nucum.....43
4. Tıbb.....45
5. İlm-i kıyafe.....46
6. Kimya (simya).....47
7. İlm-i esma-i hüsna.....47
8. İlm-i cifr.....47

C. ESERDE ŞERH-VAAZ MÜNASEBETİ.....49

D. ESERDE TELMİHE KONU KISSA-MENKIBE TAHKİYELERİ 56

1. PEYGAMBER KISSALARI
   a. Hz. Adem.....56
   b. Hz. Yusuf.....57
   c. Hz. İsa.....58
   d. Hz. Muhammed.....59
2. ASHAP
   a. Hz.Ali.....60
   b. Hz. Hüseyin.....60
3. MELEKLER
   Cebrail.....61
4. SUFİ MENKIBELERİ
   a. İbrahim İbni Edhem.....61
   b. Fuzayl İbni İyaz.....62
   c. Zunnun-ı Mısri.....63
   d. Hallac-ı Mansur, Şeyh Şibli.....63

E. ESERDE BULUNAN MANZUM İKTİBASLAR.....64

F. ESERDE TESPİT EDİLEN KAZİYYE, FEHVA, MANTUK, MEFHUM, DARB-I MESEL, KELAM-I SUFİYYE.....67

G. ESERDE ŞARİHE AİT BİLGİ MUHAKEMESİ VE TENKİTLER.....70

H. ESERDE MUHTELİF KAYNAKLARA GÖNDERMELER VE ALINTILAR.....80

İ. ESERDE DİDAKTİK ÖRNEKLENDİRME.....83

1. Gerçek hayattan seçilmiş, günlük hayatta karşılaşılan, halkın kabul etmekte tereddüt etmeyeceği örnekler.....83
2. Kaynağını şarihin kendi hayatının ve tecrübelerinin oluşturduğu örnekler.....86
3. İçerisinde bir veya birkaç kişi bulunan, şarihin kurguladığı basit, anlaşılır fakat muhayyel senaryo ve tahkiyeler.....87
4. Şarihin beyti açıklamak için adaba dair verdiği örnekler.....89

J. ESERDE KULLANILAN SORU-CEVAP YÖNTEMİ.....91

K. ESERDE ŞARİHİN HAYATINA DAİR MALZEME.....94

1. Dini Hassasiyeti.....96
2. Zamane ve Zamane Şeyhlerinden Şikayeti.....98
3. Beğenmediği veya Dine Muhalif İfadeye ve Kullanıma Karşı Tavrı.....99
4. İlmi ve Tevazuu.....102

L. ESERDE ŞARİHİN ŞİİRE BAKIŞI.....104

1. Mazmunlar, edebî sanatlar, dil.....104
2. Şaire sataşma ve tariz.....107
3. Muhtelif konularda Sa'ib'in şiirini değerlendirme.....108

M. ESERDE ŞARİHİN KELİME, BEYİT VE ANLAMI AÇIKLAMA ŞEKLİ.....110
SONUÇ.....114

III.BÖLÜM

TRANSKRİPSİYONLU METİN.....116
KAYNAKÇA.....248

EK

ORİJİNAL METİN.....252

KISALTMALAR

s.	sayfa
C.	cilt
Bkz.	bakınız
m.	madde
a.g.e	adı geçen eser
a.g.m.	adı geçen madde/makale
H.	hicrî
M.	miladî
Yay.	yayınları
İst.	İstanbul
Ank.	Ankara
Hz.	hazret
Üniv.	üniversite
Fak.	fakülte
Ktp.	kütüphane
Böl.	bölüm
Hzl.	hazırlayan
İA	İslam Ansiklopedisi
OM	Osmanlı Müellifleri
F	Fatin Tezkiresi
SC	Sicilli Osmani
A	Arif Hikmet Bey Tezkiresi
T	Tuhfe-i Naili

DEĞERLENDİRMEYE ALINAN ESERİN KÜNYESİ

Nusret Ebubekir Efendi

Şerh-i Ba'zı Gazeliyat-ı Sa'ib-i Tebrizi,

Süleymaniye Kütüphanesi, Hafid Efendi / 368

Metinde Kullanılan Transkripsiyon Alfabesi

ء	'
ا	a,e,i,ı
ب	b
ت	t
ث	s̲
ج	c
ح	ḥ
خ	ḫ
د	d
ذ	z̲
ر	r
ز	z
س	s
ش	ş
ص	ṣ
ض	ż,ḍ
ط	ṭ
ظ	ẓ
ع	‘
غ	ġ
ف	f
ق	ḳ
ك	k,ñ,g
ل	l
م	m
ن	n
و	v,o,û
ه	h
ي	y,i

ÖNSÖZ

Edebiyat, toplum yaşantısının kültürel bir birikim olarak geleceğe aktarılmasında bir köprüdür. Yüksek zümreye hitap ettiği söylenen Klasik Türk Edebiyatında yazılan şerhler, anlaşılması zor bilgileri halkın anlayabileceği şekle getirmiştir. Böylece şerh, sosyal hayatın şekillenmesinde önemli görevler ifa etmiştir. Anlamaya ve yoruma dayalı eserler olması itibarıyla bilhassa dinî-tasavvufî eserlerin şerhinin, insanları yönlendirip toplumsal bir ihtiyacı karşıladığı bir gerçektir. Gerek dinî-tasavvufî gerekse edebî eserlere dair kaleme alınmış şerhler oldukça fazladır. Ancak bu çokluk nispetinde ilmî çalışmadan bahsedemeyiz.

İhtiva ettiği kültürel zenginlik şerhlerin en ince ayrıntısına kadar incelenmesi gerektiği sonucunu doğurur. Şerh edilen eserin izahında hangi yollar izlenmiş, şairin söylediği ile şarihin yorumu hangi oranda örtüşür, şarihin esere kattığı yeni izahlar nelerdir gibi birçok soru şerh incelemesiyle açığa çıkacaktır.

Müstakil olarak şerh ve şerh metodu hakkında yapılan çalışmaya Nusret Ebubekir Efendinin Sa'ib-i Tebrizî Divanından seçtiği bazı gazellerin şerhini yaptığı Şerh-i Ba'zı Gazeliyat-ı Sa'ib-i Tebrizî adlı eseri konu edinildi. Bilinen beş eseri bulunan Nusret Ebubekir Efendi hemen her ilimden anlayan, seyahatler yapan ve çok iyi gözlem yeteneği olan bir zattır.

Bu çalışmada eserin günümüz yazısına aktarılmasının ötesinde şarihin devrini yansıtmak, hayata ve olaylara bakış açısını, şerhte üzerinde durduğu hususları tespit etmek hedeflendi. Böylece şerh metodu hakkında bilgiler edinerek şerhe dair bilgi dağarcığına bir katkıda bulunulması amaçlandı.

Çalışmanın birinci bölümünde şerh ve şerh geleneği hakkında araştırma yapanların fikirleri derlendi. Şerhe kaynaklık eden eserin yazarı olması sebebiyle Sa'ib-i Tebrizî hakkında bilgi vermeyi uygun gördük. Bu çalışma vesilesiyle Nusret

Ebubekir Efendinin hayatı, hem kaynaklardan hem de eserden çıkarılan bilgiler ışığında derlenerek aktarıldı. İnceleme kısmında şerhin muhtevası ve metodu yönünden tespit edilen başlıklar metinden yapılan alıntılarla örtüştürülmeye çalışıldı. Yapılan bu işlemle metnin edebî ve kültürel yönü ortaya çıkarılmaya çalışıldı. Üçüncü bölümde transkripsiyonlu metin verildi. Son olarak da orijinal metin çalışmaya eklendi. Orijinal metinde geçen Farsça ve Arapça ibareler photoshopla taranıp orijinal şekliyle inceleme kısmına eklendi. Ayet, hadis ve ibarelerin anlamı transkripsiyonlu metinde verildiği için inceleme kısmında tekrar verilmedi. Farsça beyitler şerh edildiği ve bazı ibarelerin anlamları metin içinde geçtiği için anlamlarını verme ihtiyacı da hissedilmedi.

Çalışmada ele alınan eserin hacminden ve tez süresinin yeterli olmamasından dolayı elif(ا) ve dal(د) kafiyelerinin şerhi incelenmiştir.

Bu çalışmanın olumlu yanlarından faydalanılması, eksik yanlarının da yeni çalışmalara zemin hazırlaması bizim için yeterli olacaktır.

Çalışmam süresince bilgilendirme ve yönlendirmeleriyle yol gösteren, Prof.Dr. Cihan OKUYUCU'ya, tez danışmanım Doç.Dr. Ali Fuat BİLKAN'a ve Yard.Doç.Dr. Yusuf ÇETİNDAĞ'a değerli katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Hüseyin GÖNEL

İstanbul, 2004

I. BÖLÜM

ŞERH GELENEĞİ

Şerh, kelime anlamıyla açma, yarma, açıklama; bir şeyi açıklamak üzere yazılmış kitap; ıstılah olarak da bir meseleyi açık ve ayrıntılı olarak izah etmek demektir.

Şaraha(Ar.), "genişletmek açmak, sonra da izah etmek, şerh etmek"[1] demektir. Teşrih ise anatomide cesetleri açmak manasına gelir. Kamus-ı Okyanus'ta şerh için "ceraha vezninde müşkil ve mübhem muhaffi makulesini keşf ve izhar eylemek ma'nasınadır" [2] denilmektedir. Mahmud Salahi Efendi, "şerh"i, Kamus-ı Osmani'de "açmak, açılmak, bir dekayık ve gavamizi izah ve tefsir için söylenilen sözler ve bu yola yazılan kitaplar"[3] olarak tarif eder. Kamus-ı Türki'de ise, "bir kitabın ibaresini yine o lisanla veya bir lisan-ı aherde tafsil ve izah ederek müşkilatı açma"[4] izahı mevcuttur. Türk Dil Kurumu'nun hazırladığı Türkçe Sözlük'te ise "açma,yarma; bir anlatım veya kitabı açıklama, yorumlama; bir şeyi açıklamak amacıyla yazılmış kitap; açık ve ayrıntılı anlatma"[5] diye tarif edilmiştir.

"Gerek bizde, gerekse Arap ve İran edebiyatında şerh, genelde muhtelif ilim dallarında incelenen bir esere yazılan açıklama olarak anlaşılmıştır. Arap edebiyatında ilk devirlerde yazılan şiirler, edebi metinler zamanla muhtevalarında devirleri ile ilgili bazı tabirler bulunduğu, devirlerinde meydana gelip sonradan unutulan bazı hadiselere işaret ettiği için mana genişliğini yitirmeye başladı. Sonradan derlenen bu eski metinleri anlaşılmasının zorlaşması neticesinde henüz

---

[1] Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Lügat, Ankara,1982, s.1187
[2] Kamus-ı Okyanus, İstanbul, C.I, s.484
[3] Mahmud Salahi, Kamus-ı Osmani, İstanbul, 1313
[4] Şemseddin Sami, Kamus-ı Türkî, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1317
[5] Türkçe Sözlük,Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara,1998, C.II, s.2087

hayatta olan bu eserlerdeki müşkülleri bilenlerin bilgileri ışığında gerekli açıklamalar şiirlere beyitler şeklinde ve belirli bir düzene bağlı kalınmadan eklenmeye başlandı. Bu açıklamalar kelimenin anlamını vermek, ifadeleri güç tabirleri açıklamak, metinde geçen yer ve şahıs adları hakkında bilgi vermek ve tarihi hadiseleri izah etmek usulünü takip ettiler."[6]

"İran edebiyatında ise Arap edebiyatındaki birçok eserin bilindiği ve bir kısmının medreselerde okutulduğunu görmekteyiz. İran edebiyatında 6.asırda Senai ile başlayan, Attar, Sadi-i Şirazi ve Mevlana ile en güzel örneklere ulaşan tasavvufi şiir akımı, şerhlerin daha çok tasavvufi şiir olarak anlaşılmasına ve gelişmesine yol açmıştır. Verilen eserler daha sonraları edipler ve mutasavvıflar tarafından halk tarafından anlaşılabilecek şekilde şerh edilmiştir. Bu sahada Mesnevi şerhleri, Gülistan şerhleri oldukça meşhurdur. "[7]

"Bu iş edebiyat tarihimizde bir hayli yaygın olup, bazen küçücük bir risalenin, bir kasidenin, bir gazelin sayfalar, hatta ciltler dolusu şerh edildiğine, bazen bu şerhlerin dahi şerhlerinin yapıldığına tanık olmaktayız. Bu sebeple şerh, tür olarak neredeyse müstakil bir hüviyet kazanmış ve zaman zaman asıl eser ihmal edilerek ona yazılan şerhler ön plana geçmiştir."[8]

"Dini sahada geçerli dilin Arapça olması eserlerin bu dilde yazılmasına sebep olmakla beraber birçok eser de Türkçe yazılmıştır. Bu konuda Ali Fuat Bilkan: Şerh, dini muhtevalı bir açıklama ve izah olarak "maksadı" devir ve zamanın idrakine uygun olarak anlatma zaruretinden kaynaklanmıştır. Buna bağlı olarak, Birgivi;Adap Şerhleri, Şerh'ül-aka'idler, Nesefi şerhleri, Taftazani Şerhleri, Usul-i Hadis Şerhleri, Şerh'ül-Bürde gibi dini ve edebi şerhler oldukça yaygınlık kazanmıştır. Şerhteki bilgi aktarımı ve hikemilik tamamen dini manadaki tebliğ ve telkinin bir gereğidir."[9] der.

"Eski edebiyatımızda iki tür şerh mevcuttu:

---

[6] Ali Fuat Bilkan, "Şerh Geleneği" (Yayımlanmamış Makale), s.1
[7] Bilkan, a.g.m, s.2
[8] Muhammet Nur Doğan, "Metin Şerhi Üzerine", Yedi İklim, Haziran 1995, s.70
[9] Bilkan, a.g.m, s.2

a) Gramer Şerhleri
b) Metin Şerhleri

Ancak bu her iki türün ele alındığı ve bir eserde her iki özelliğinde yer aldığı şerhler vardır ki bunlar da bir üçüncü kategoriyi oluştururlar.

"Eski edebiyatımızda, o çağ insanının ve kültürünün mantığına uygun olarak, esaslı bir "tenkit" fikri mevcuttur. Bu tenkit fikri günümüzdeki "eleştiri" anlayışıyla bazı yönlerden ayrılır. Eleştiri metni esas almaz daha ziyade "metin dışı" ölçülerden hareket eder. Şerh ise tamamen metnin anlamına yöneliktir. Devir ve kültür farklarını karşısına "anlaşılmaz" olarak çıkan bir metin, kendi mantığı ve ortaya çıktığı mefhumlarla açıklanmaya muhtaçtır. Eskilerin "şerh" mantığı aslında sadece edebiyata veya sanata mahsus olmayan bir kültür olayıdır. Batı eleştiricileri eseri, eserin dışındaki bir takım unsurlarla ele alırlar. Böylece eserde "olan"ı değil "görmek istediklerini" ararlar."[10]

Ali Nihat Tarlan metinler şerhini, edebi eseri anlamanın başka, duymanın başka olduğunu ifade ederek: Metinler şerhi anlamaya çalışır, davasını vesika ile ortaya koyar, olumlu bir bakış açısıyla eserden istifade etmeye gayret ederken, eseri bir takım nitelemelerle değerlendirip okurun zevkine müdahale etmez, diye açıklar. Bunun yanında her devir için hususi bir yürüyüş noktası bulmaya çalıştığından bahseder.[11]

Metinler şerhine dair Mehmet Kaplan'ın düşünceleri ise: "Bizde, İslam aleminde Kur'an'a uygulanan tefsir, edebi eserlere de uygulanmıştır. Türkiye'de çok zengin ve derin bir mesnevi şerhi geleneği vardır. Fakat bu tefsir ve şerh "contexte" (metnin tümü) üzerinde durur. Ali Nihad Tarlan, kelimeler arasındaki münasebete dikkat ederek, Divan edebiyatında mazmun sistemini ortaya koymuştur. Fakat metin ile medeniyet tarzı arasındaki münasebeti ihmal etmiştir. Fuat Köprülü, edebiyatın

[10] Bilkan, a.g.m, s.2
[11] Ali Nihad Tarlan, "Metinler Şerhine Dair", Edebiyat Meseleleri, Ötüken yay, İstanbul,1981, s.191

içinde vücuda geldiği sosyal, politik ve kültürel şartlara önem verir. Fakat o da metin ile medeniyet arasında yakın bağıntı kurmaz."[12] şeklindedir.

Şerif Aktaş, klasik şerh usulünü daha ziyade "structuralist" bir özellikte görmektedir. Aktaş'a göre, "divan şiiri tahlillerinde hareket noktası bizim eski "rethorique"dir.[13]

Tanpınar, eski şiirimizi "sosyal rejimin ferdi hayata aksi" olarak görür.[14]

ŞERHTE METOD

"Bilindiği üzere şerhin çıkış noktasını tefsir ilmi oluşturur. Eski Araplar belagat ilmine fevkalade önem verirlerdi. Özellikle şiir sahasında kıyasıya mücadele yaşanmaktaydı. Kur'an-ı kerim'in icazı değişik müfessirler tarafından defalarca işlenmiştir. Tefsir ilmi birçok ilmi kendisinde toplayan mühim bir ilim dalıdır. Tefsirde şu ilimler aranılır:

1. Kelimelerin delalet ettiği asli manaları anlamaya yarayan lügat ilmi,
2. Mananın muhtelif i'rab durumlarına göre değişmesine ait konuları ihtiva eden "nahv" ilmi,
3. Siga ve binalardan bahseden "sarf" ilmi,
4. İştikak ilmi,
5. Belagat ilimleri(me'ani, beyan, bedi),
6. Kıraat ilmi,
7. Ayetlerden hüküm çıkarmanın kaidelerini bildiren "fıkıh usulü" ilmi,
8. Cenab-ı Hak hakkında vacib, caiz ve mümteni' olan hususları inceleyen "kelam" ilmi,
9. Ayetten kastedilen mananın ne olduğunu tayine yarayan "sebeb-i nüzul" ilmi,

---

[12] Mehmet Kaplan, "Edebiyatımızda Tenkid", Doğuş, Haziran 1986, s.8
[13] Şerif Aktaş, "Edebi Eser ve Yapısalcılık", Doğuş, Nisan 1982, s.10
[14] Ahmed Hamdi Tanpınar,19.uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan Kitabevi, İstanbul,1985, s.6

10. Kıssalar ilmi,

11. Nasih ve mensuh ilmi,

12. Mücmel ve mübhem ayetlerin tefsirini beyan eden "hadis" ilmi,

13. İlmü'l- mevhibe...

Çoğu orta ve yüksek seviyedeki eğitime ait olan bu mevzulara vakıf olunmadan tefsir yapılamamaktadır. Devrin kültürü gereği, özellikle belagat ilmi çerçevesinde oluşan tefsir usulü birçok yönleriyle daha sonraki yıllarda edebi şerhlerde de aynen uygulanmıştır." [15]

TEFSİRDE ESAS ALINAN HUSUSLARIN EDEBİ ŞERHLERDEKİ METODLA KARŞILAŞTIRILMASI

Sebeb-i nüzul, bir veya daha fazla ayetin tazammun etmek, cevap vermek veya hükmünü açıklamak üzere inmesine vesile teşkil eden hadiseye denir.[16]

Kur'an'ın i'cazını açıklayan me'ani ve beyan ilimlerinin medarı olan "mukteza-yı hali bilmek" nüzul sebeblerini bilmekle mümkün olur. Zira aynı söz; söyleyene, muhataplara, şartlara ve sözün söyleniş gayesine göre muhtelif hükümler alabilir, değişik anlamlar ifade edebilir.[17]

"Klasik edebiyatta, özellikle kasidelerin kime, ne amaçla, ne zaman yazıldığı bizzat belirtilmiştir. Böylece muhatap, çağ ve durum dikkate alınarak şerh yapılabilmektedir. Sebeb-i nüzul ile, şairin nasıl bir psikolojik hal içinde olduğunu da anlayabiliyoruz ki, bu durum şairin muhatabıyla ilgisi, yakınlık derecesi, onu medh veya zemmetmesindeki asıl sebebi konusunda bizi aydınlatmaktadır. Ancak gazellerin çoğunda "estetik ifade" esas olduğu için, sebeb-i nüzul sadece "zaman, mekan, kişi, vak'a" hakkındaki ipuçlarından hareketle ortaya konabilmektedir."[18]

---

[15] Bilkan, a.g.m, s.4
[16] Suat Yıldırım, Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş, Ensar Neşriyat, 2.basım, İst.1985, s.89
[17] Yıldırım,a.g.e, s.89
[18] Bilkan, a.g.m, s.5

Eski şiirimizde mananın maksad-ı aslisine uygun olarak beyanı şarttır. Beyan, lafzın manaya delaletinde vuzuha kavuşabilmek için gereken melekeyi kazandıran ve bununla ilgili kaidelerin bütününü içine alan ilim"[19] olarak tarif edilir. Bu durum Kur'an tefsirinde yararlanılan metotla klasik şerh metodunun aynı özellikte olduğunu gösterir diyen Ali Fuat Bilkan bunu bir gelenek olarak devam ettiğini belirtir.

Birçok Kur'an tefsirinde, tefsire geçmeden önce lügat ve nahv bakımından gramer izahlarını yapıldığını belirten Bilkan, klasik şerhte de bu usulün takip edildiğini ve daha ziyade dil öğretimi ve metin şerhinde cüz'ü esas alma tavrından kaynaklanan bu tür şerhlerde önce kelimenin manası, tekilse çoğulu, çoğulsa tekili verildiği; daha sonra isim mi, sıfat mı yahut fiil mi olduğu belirtildiği; sonra da beyit veya kıt'a vs. düz cümleye çevrilerek yorumu yapıldığını[20] ifade eder.

"Şerhte esas olan açıklama, izah ve tebliğdir.Batıda esere eser dışı özelliklerle yaklaşılmasına karşın bizde eserin kendisini (beyanı) esas alma tavrı yaygındır. Bu tavır, eserin oluştuğu şartlara, eserin kime, ne için ve ne zaman yazıldığına, mana, beyan ve gramer (belagat) özelliklerine , ifadede orijinallik, tesir ve açıklığa (icaz), sözün akıcılığına (fesahat) dikkat eder."[21]

Köprülü, "Geçmiş zamanlara ait bir eser layıkıyla ve tarihi manasıyla anlamak için evvela o devrin umumi hayatını, yaşayış ve düşünüş tarzlarını, o devir insanlarının hayat ve kainat hakkındaki telakkilerini öğrenmemiz gerekir,"[22] der

Ali Nihat Tarlan, "Teessüri hayatımızın dile in'ikası, meşgul olacağımız sahanın sıklet merkezidir. Tarih ve fikir tarihi, edebiyat tarihinin etrafındaki üçüncü ve dördüncü dairedir. Psikoloji ve biyografi birinci ve ikinci dairedir. Merkez noktası ile bu dairelerin hakiki ve sağlam irtibatı temin edilmelidir. Edebi mahsul, duygu, fikir ve muhayyilenin imtizacından doğar. Duygu, muhtelif psikoloji usulleri ile basit unsurları irca ile tayin edebilir. Duygu ve onunla mümtezic fikir, ya muhayyileyi

---

[19] Bilkan, a.g.m, s.8 Naklen, Kaya Bilgegil, Edebiyat Bilgi ve Teorileri, s.125
[20] Bilkan, a.g.m, s.9
[21] Bilkan, a.g.m, s.9
[22] M.Fuad Köprülü, Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul, 1981, s.1-2

kullanıp kendini ifade eder; yahut dil üzerinde hususi bir tasarrufla akis bırakır. Tahlil, hiçbir zaman terkibin külli hüviyetini değiştirmez. Tahlil, bir küllün unsurlarını bize göstererek onun mahiyeti hakkındaki tecessüsümüzü bir itminan ile karşılar. Bütün mevcudatı bize bir küll olarak veren hilkat, tahlili de ruhi bir ihtiyaç haline getirmiştir. Kabiliyet ve madde hususiyeti ferttedir. Onu besleyen, yetiştiren, kuvvetlendiren veya zaafa düşürüp öldüren farikalarını bulmak mecburiyeti vardır. Bu bina onun biyolojik cephesini, imkan mertebesinde son haddine kadar derinleştirmek ve verdiği edebi mahsulün aydınlığında psikoloji kanunlarına göre ruhi portresini resmetmekle meydana gelir. Sanatkarın ruhi portresini aydınlığa çıkarmak, bir taraftan eseri, diğer taraftan sanat eserinin vücuda gelmesinin kanunlarını izah eder ve hepsinden mühim olarak bize yeni bir insan verir,"[23] diyerek kapsamlı bir izah yapar.

Mehmet Kaplan, "...hiçbir metin muayyen bir usule ve düşünceye göre okunmadıkça, kendiliğinden bize derin bir fikir vermez. Yazılı metin de tabiat gibidir, sırlarını ancak kendini hususi sualler sorana açar. Tabiat veya metnin derinliğine nüfuz edebilmek için tahlile ihtiyaç vardır. Bir edebi eserde aranılacak şey her şeyden önce onun nasıl bir davranış tarzının ifadesi olduğudur. Bunu bulabilmek için esere bütün olarak bakmak, onun ruhunu kavramak ve üslubuna ait teferruatı bu ruha bağlamak icap eder. Hasılı metin tahlili, umumiyetle zannolunduğu gibi, yabancı kelimelerin manalarını bildirmek, vezni ve şekli buldurmak, edebi sanatları göstermek suretiyle teferruatı ortaya dökmekten ibaret değildir. Metinde mevcut her şeyi manalandırmak, müellifin şahsi davranış tarzına bağlamak, bütün ile arasındaki münasebeti ortaya çıkarmak ifade eder...Edebi esere hangi zaviyeden bakarsanız o size ayrı cevap verir,[24] şeklinde ifade eder.

Pek çok metot kitabı yazılmış olmakla beraber, henüz fizik, kimya, matematik, hatta sosyoloji ve iktisat gibi bir edebiyat ilmi teşekkül etmemiştir,"[25] diyerek bu konudaki boşluğa dikkat çeker.

---

[23] Tarlan, Edebiyat Meseleleri, Edebiyat Üzerine, s.23-26
[24] Mehmed Kaplan, Şiir Tahlilleri I, Dergah Yayınları, İstanbul, 1963, s.3-7
[25] Mehmed Kaplan, Cumhuriyet Devri Türk Şiiri, Dergah Yayınları, İstanbul, 1975 s.11

Tahir Üzgör ise üç önemli şahsiyeti birden değerlendirerek eksik yönlerden bahseder. "Bugün tenkitli metin neşri, edebiyat tarihi ve metin tahlili gibi esas dalları olan bir edebiyat ilminin var olduğunu söylesek bile bu dallarda bir sistem birliğinin mevcudiyetinden bahsetmek mümkün değildir. Ali Nihat Tarlan'ın "Şeyhi Divanını Tedkik", Mehmet Kaplan'ın "Şiir Tahlilleri", Mehmed Çavuşoğlu'nun "Necati Bey Divanının Tahlili" ve benzeri örneklerle başlayan metin tahlili çalışmaları sahasında ortaya konan muhtelif eserlerde çok değişik sistemlerin uygulamaya konulduğu söylenemez. Hatta bazen şerh ile tahlilin birbirinin yerine kullanıldıkları da görülmektedir,"[26] diyerek şerhte karşılaşılan meseleleri dile getirir.

Tunca Kortantamer şerhin sebebini: Bir metnin açıklanması gerekiyorsa, o metinde okuyucunun bilgisi, aklı, düşüncesi, sezgisi veya duygularıyla aşamayacağı bazı güçlüklerin varlığı kabul ediliyor demektir. Ayrıca metnin daha büyük ilişkiler manzumesi içerisinde mesela inanç veya düşünce sistemlerinde ne anlama geldiğini anlamak ve anlatmak ihtiyacı da metinleri şerh ettirmiştir[27], diyerek açıklar.

"Metin şerhi bizde ve Batı'da yüzlerce yıldır var. Metin şerhi adı altında yapılanlara baktığımız zaman şöyle çok basit bir tesbitin bu konudaki bütün eserler için geçerli olduğunu görüyoruz: bir metnin, daha iyi anlaşılsın diye, o metni başkalarından daha iyi anladığı kanaatinde olan kişiler tarafından açıklanması. Bu kanaat başkaları tarafından paylaşılsa da paylaşılmasa da, bir metni açıklamaya başlayan bir kişi, onu bazı kişilerden veya herkesten daha iyi anladığı kanaatine kendisi sahiptir."[28]

"Şiirdeki metin şerhi, tarihin bütün eskiliğine rağmen hâlâ en önemli metin şerhi problemlerini barındırmaktadır. Çünkü şiirdeki açıklamalar şiirin ses ve anlam bütünlüğünün oluşturduğu yapı ile bağıntılı olmak zorundadır. Böyle olmadığı durumlarda şerhin sözlükten bir farkı kalmaz. Söz konusu olan şey kelimelerin

---

[26] Tahir Üzgör, Metinler Şerhinde Usule Dair, s.5
[27] Tunca Kortantamer, "Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi", Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, Sayı, VIII, s.1, İzmir, 1994
[28] Kortantamer, a.g.m, s.1

yalnızca anlamları değil, şerh edilen şiir içerisindeki anlam ve fonksiyonlarıdır. Bu da daima biraz tahlil ve eleştiri ile karışmış olmak demektir."[29]

"Şiir metinlerinin şerhi İslam kültür dünyasında varlığının bütün karakteristik çizgilerini tıpkı filoloji, belagat, tarih, biyografi ve benzeri birçok dal gibi Kur'an'ı ve onun i'cazını daha iyi anlamaya yönelik araştırmalara borçludur."[30]

"Bilhassa filologlar, müfessirler, kelamcılar ve filozoflar bu alanda büyük çalışmalar yapmışlardır. Bu alanlarda elde edilen bilgi ve tecrübe sanat ve şiir alanına aktarılmış, orada eserlerin açıklanmasında uygulanmıştır. Hitabet ve kitabetin ortaya çıkardığı edep literatürü, şairlerin faaliyeti, şiir tartışmaları, eleştiri, daha fasih ve beliğ ifadenin araştırılması, hep birlikte, klasik metin şerhinin esasını oluşturan bilgilerin tesbitinde , kristalleşmesinde önemli roller oynamışlardır. Bu çerçevede lafz, mana, kelime, nahv, cümle, paragraf, ifade şekilleri ve daha çok bedi ve beyan adı altında toplanan retorik figürler araştırılmıştır. Bu iş yapılırken mantık dilinden ve usullerinden yararlanılmış, aklî ve vaz'î delaletlerle sınırlandırmalara, sınıflandırmalara gidilmiş, kurallar konmuştur."[31]

Geleneksel şerh metodu günümüze kadar etkisini sürdürmüş ve günümüzde bile saygı ile karşılanabilecek bir dil, mantık ve bilgi zeminine oturtulmuştur.

Kortantamer "Şairi sadece kendi dünyası içinde kendi ölçüleriyle değerlendirmek gerekir" fikrine ait iki eleştiriden söz eder:

1. Her devir kendi içine kapalı, ötekilerden tamamen kopuk bir hal almaktadır. Bu ise tarihi tekamül çizgisini birbirinden kopuk bloklar haline getirir. Blokları birbirine bağladığımızda da diğer devirlerin ölçü ve hükümlerini işin dışında bırakamayız.
2. Sanat eseri sanatçıdan bağımsız bir varlığa sahiptir. Eser değişik devirlerde değişik okuyuculara sahip olabilir.yazarın dünyasını ne kadar

[29] Kortantamer, a.g.m, s.2
[30] Kortantamer, a.g.m, s.2
[31] Kortantamer, a.g.m, s.2

> aslına uygun oluşturmaya çalışırsak çalışalım, bu, yine de yazarın dünyasının yerine onu kavramları düzenleme tarzı ile kurulan kendi dünyamız olacaktır.[32]

"Divan şiirinin çerçevesi ile ilişkileri koparılırsa değeri kalmaz. Bir eser başka bir çağda yeni değerler kazanabilir, ama bu, eserde hiç olmayan bir şeyi uydurmak demek değildir. Çağdaş sanat eserleri de dahil tarihi çevresinden dışarı çıkarılan bir metnin anlamı kalmaz. Bir eserin önce tarihi mahiyeti ortaya konmalı, sonra eserin çağımızda nasıl yorumlanıp ondan neler çıkarılabileceğine bakılmalıdır. Şiirin kendi dünyasıyla ilişkileri büyük bir zenginlik oluşturur. Bundan vazgeçmek esere haksızlıktır. Toplumun gelişme çizgisi göz önüne alınmalı, eserin temel felsefesi ihmal edilmemelidir. Divan şiirinin mazmunları ve sesi göz önüne alınmazsa, bu onda var olan şeyleri hiç hesaba katmamak olur."[33]

Şarihin kendisine çağrıştırdığı hemen her şeyi şerhine eklemesiyle sübjektif bir yola girdiğini, şarihin metinde, sanatçını vermek istediğinden başka düşünce ve hayaller keşfettiğini belirten Ünver: Bu türlü şerhe konu olan metnin yazarı susmakta, onun söylediklerini vesile edinerek şarih içini dökmekte, okuyucu ise şarihle yazar arasında şaşkınlığa düşmektedir. Okuyucuya yardımcı olmak amacıyla araya giren şarih, görevinin metnin daha iyi anlaşılmasına ortam hazırlamak olduğunu unutup, okuyucuya -sen zaten bunu anlayamazsın, benim anladığımla yetinmelisin- der gibi bir davranış içindedir[34], der.

Metin şerhi ile ilgili yapılabilecekleri şöyle ifade eder: "Şerhler, farklı oranda da olsa sübjektif eserlerdir. Eski şerhler yazıldıkları dönemin kültürünü ve edebi anlayışını temsil ettikleri için değerli ve önemlidir. Günümüzde metinlerin yazıldıkları dönemin edebi anlayışından uzaklaşmadan, o zamanki edebiyat

---

[32]Kortantamer, a.g.m, s.7

[33] Murat Belge, "Metin İncelemesi Üzerine", Papirüs 3, Ağustos 1966, s.9-12, Naklen, Kortantamer, "Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi"

[34] İsmail Ünver, "Eski Türk Edebiyatıyla ilgili Sorunlarımız" Ankara, Türk Dili Dergisi, Ağustos 1993, s.500

kuramlarının dışına çıkmadan ve açıklamalarını tanıksız bırakmadan yapılacak şerhler yararlı olacaktır".[35]

Muhammet Nur Doğan, şerhin hedefi ve anlamı, fonksiyonu ne olmalı, şerhin günümüz dünyasında ifade ettiği anlam, fayda ne olabilir, sorularını sorduktan sonra, bunun edebiyatın ve sanatın insani boyutunun da tespitinde bir anahtar vazifesi görebileceğini; bir edebiyat ve kültür lügatinin hazırlanmasına ihtiyaç olduğunu,[36] ifade eder.

Eski edebiyat metinlerinin şerhinde iki ana ve pratik hedef gözetilmesi gerektiğine inanan Doğan, bunları şöyle sıralar:

1. Dilimizin geçmişten günümüze kadar gelişimini sürdüren ifade kabiliyetinin, estetik, psikolojik ve sosyal hayatın tezahürlerini aksettirme gücünün tespiti ve bunun çağdaş insanımızın dikkatine ve istifadesine sunulması;
2. Lisanda hüviyet kazanan ve kendini ifade eden kültür, fikir, düşünce, duygu, inanç, ahlak, sosyal hayat, örf, adet, folklor gibi toplumumuza has olan orijinal kültür unsurlarının özüne ulaşmak, bu unsurların edebi zeminde hangi yollarla ifade edildiğini anlamaya çalışmak; sanatkarın duygularını ve dış dünyadan aldığı duyumları nasıl kendine has bir yorumla sunduğunu, bunu yaparken klasik unsurlara kendi ruhundan, yaratıcılığından neler kattığını, dolayısıyla dış dünyayı değiştirmede nasıl bir yol izlediğini gözlemlemek...[37]

Son olarak Ali Nihat Tarlan'ın metinler şerhine bakışını özetleyelim: Metinler şerhi birçok noktadan edebiyat nazariyeleri, edebiyat tarihi ve psikoloji ile ilgili olmakla beraber kendi aleminde hususi formülleri, tetkike muhtaç mevzuları olması lazım gelen bir disiplindir.

---

[35] Ünver, a.g.m, s.500
[36] Doğan, a.g.m, s.1
[37] Doğan, a.g.m, s.1-2

Metinler şerhi edebi bir tenkit değildir. Çünkü edebi tenkit, eserin bedîî güzelliği üzerinde hüküm verir. Bedîî güzellik henüz kanunları layıkıyla belirmeyen, hâlâ kapalı tarafları olan ve hepsinden ziyade enfüsî sezişlerle mahiyeti anlaşılan bir hadisedir. Edebî tenkidi yapan bir şahsiyet, belki de yaşadığı devrin iç zevkini en çok temsil eden bir şahsiyettir. Elinden geldiği kadar bitaraf olmaya çalışır. Lakin ruhundaki ayrılığı, şahsiliği ona veren hususi veya tarihi yaşayışının seyrini değiştirmek elinde midir? Sanat ve edebiyat münekkidi, edebi eser üzerinde ikinci bir edebi eser yaratan bir ediptir.

Edebi eseri anlamak başka duymak başkadır. Metinler şerhi anlamaya çalışır. Anladığını her zaman anlatabilir. Yolu afakîdir, neticeleri objektif maddelerdir. Davasını vesika ile ortaya koyar. İstifade ettiği ilimlerin daima müspet taraflarını almaya çalışır. Okuyanı zevkine hiçbir zaman müdahale etmez. Ve hiçbir zaman bir esere güzel, çirkin vasıflarını vermez. Bir operatör veya kimyager bitaraflığı ile eseri teşrih ve tahlil eder. Müşterek maddelerini bulur. Onları sıralar. Her devir için hususi bir yürüyüş noktası bulmaya çalışır. Çünkü bilir ki muayyen bir devir içinde yaşayan ve birleşik, ahenkli kanunlarla kımıldanan uzviyetin daima birleşik tarafları (formül) vardır. Bu bakımdan edebi tenkit ile metinler şerhi arasında fark bulunur.

Bir metni şerh etmek değil yalnız okuyabilmek için Osmanlı dili (gramer ve sentaks nazariyatı ile beraber) ve aruz vezninin bilinmesi şarttır.

Klasik edebiyatımızın nazım sahası incelenirken üç esaslı yoldan bahseden Tarlan;

1. Eserlerin ve sanat anlayışının dış geniş birliğini bulmak,
2. Bu geniş birlik altında edebi şahsiyetleri tetkik,
3. Edebi şekillerin mahiyetlerini anlamak, umum karakterlerini, içlerine aldıkları mevzuların birleşik noktalarını meydana çıkarmak, gereğini işaret eder.

Divan edebiyatı mahsullerinden her şeklin kendine mahsus bir duyuş ve düşünüş alemi olduğunu belirten Tarlan, bunların bilinmesi ve tespit edilmesi gerektiğini söyler. Bununla da yetinmeyip eserlerin dış geniş birliğini bulmak için o

devir edebiyatını İran edebiyatı ile karşılaştırıp mazmunların, fikirlerin menşelerini bulmak; her edebi şahsiyetin müşterek taraflarını tespit ettikten sonra orijinal taraflarını bulmak ve bunları muayyen kategorilere bağlamak; her şeklin belli bir mevzu alemi olduğunu, bu alemin belli başlı muayyen noktalarını bulmak, gerek dil ve gerek şeklin bu mevzu üzerinde nasıl bir rol oynadığını izah etmek[38] ihtiyacından bahseder.

Şerhin ortaya çıkışından gelişmesine, oradan edebiyatımıza girmesine, hangi hususlara dikkat edilerek eserler verildiğine ve günümüzde şerhten istifade şekillerine dair bilgiler özetlendi. Sonuç olarak; şerh, edebiyatımızda incelenmesi ve yorumlanması gereken müstakil bir alandır. Bu konuda yetkin ağızlardan derlenen bu ifadeler şerh hakkında daha fazla çalışma yapılması ve şerhin doğru anlaşılması gerektiğinin ifadesidir. Şerh, birtakım kavram karışıklıklarının içinden çıkarılarak ve şerhe ait problemler çözülerek geçmişle günümüz arasında köprü vazifesi görebilecek bir daldır.

[38] Tarlan, a.g.e, s.23-26

SAİB-İ TEBRİZİ[39]

A. HAYATI

Sebk-i Hindi'nin büyük şairi Mirza Muhammed Ali Saib-i Tebrizi İsfahani (tezkire yazarlarının ittifakıyla), hicri 999 yahut 1000 (m.1590-91) yıllarında İsfahan'da doğmuştur. Aslen Türk[40] olduğu iddiaları da vardır.

Saib, ilk eğitimini İsfahan'ın önde gelen tacirlerinden olan babası Mirza Abdurrahim'den almıştır. Nitekim bir şiirinde bu konuda şöyle demektedir:

Heftad-sale valid piriest bende-ra
K'ez terbiyet bud be-meneş hakk-ı bi-şumar
(Yetmiş yaşını aşkın babamın,benim terbiyemde hadsiz emeği vardır.)

Saib, gençliğinde Hacca gitmiş ve dönüşünde İmam Rıza türbesini de ziyaret etmiştir. Şair bu hususu şöyle dile getirmektedir:

Şükr-i li'l-lah ki ba'd-ez sefer-i hac Saib
Ahd-i hod taze be sultan-ı Horasan kerdem
(Allah'a şükür ki hac vazifesinden sonra Horasan sultanı ile ahdimi tazeledim)

Sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nun bazı ülkelerini dolaşmış ve müteakiben Isfahan'a dönmüştür.[41]

Saib, h.1034(m.1624) yılında İsfahan'dan Hindistan'a yolculuğa çıkmıştır. Herat ve Kabil'e uğramış ve Babürlü sultanı Şahcihan tarafından Kabil

---

[39]İran sahasına dahil olan şair hakkındaki birkaç madde dışında hemen bütün kaynaklar Farsça'dır. Sa'ib-i Tebrizî hakkındaki bu bilgiler Ali Fuat Bilkan'ın Sa'ib-i Tebrizî'den Hikmet Damlaları adlı eserinden alınmıştır. (Kaynak Yayınları, Doğu Klasikleri Serisi, s.21-27, İstanbul, 2003)
[40] İslam Ansiklopedisi, "Sa'ib" T.YAZICI, C.10, s.75-76, Milli Eğitim Basımevi, 1967, İstanbul
[41] İA, a.g.m, s.75-76

hükümranlığına getirilmiş olan Ahsen mahlaslı, Zaferhan adıyla meşhur Hace Ebu'l-Hasan Türbeti ile tanışmıştır.

Kabil'e giden Laşkar Han saltanata geçince, ubudiyetini arz için Kabil'e giden Zaferhan ile birlikte oraya gitti. Hükümdar tarafından iyi bir kabul gören Sa'ib'e "Musta'id Han" unvanı verildi ve *hazari* mansıbı ile taltif olundu.[42]

Hicri 1039(m.1629) yılında Saib, Burhanpur'da ikamet edip Şahcihan'ın maiyetinde bulunduğu sırada babasının Hindistan'ın Ekberabad şehrine geldiğini, kendisini İran'a götürmek üzere beklediği haberini almıştır.

Sa'ib Agra'da babası ile buluşarak, memleketine döndü. Hindistan'da 3 yıl kaldı.[43]

Esasen Saib, Hindistan'da çok rahat yaşamış ve padişahın teveccühünü kazanmıştır. Buna rağmen şiirlerinde daima İran'a duyduğu özlemi dile getirmiştir.

Hoş an ruzi ki Saib men mekan der İsfahan sazem
Zi-vasf-ı zinderud-eş hame ra ratbu'l-lisan sazem
(Ey Sa'ib, İsfahan'ı mekan tuttuğum o günler ne güzeldi. Onun hayat ırmaklarının vasfıyla kalemi yumuşak sözlü yapayım.)

Saib İran'a dönüp İsfahan'a yerleştikten sonra zaman zaman Kum, Kazvin, Erdebil, Yezd ve Tebriz gibi yerlere seyahat etmiştir. II.Şah Abbas tarafından kendisine "melikü'ş-şuaralık" ünvanı verilen Saib, 1059(1649) yılında, Kandehar'ın fethedilmesi sebebiyle bir kaside yazmıştır, burada tarih düşürdüğü mısra şöyledir:

Ez-dil zedud zeng-i elem feth-i Kandehar
(Kandehar'ın fethi gönlümüzdeki elem pasını sildi.)

---

[42] İA, a.g.m, s.75
[43] İA, a.g.m, s.76

Saib, II.Şah Abbas'ın Kandehar'ı feth etmesine "Kandehar-name" adında otuz beş bin (bazı kaynaklarda yüz otuz bin) beyitlik bir mesnevi de kaleme almıştır.

Kaynaklarda Saib'in son yıllarında İsfahan'da yaşadığı ve günlerini çeşitli memleketlerden kendisini ziyaret etmeye gelenlerle sohbet ederek geçirdiği bildirilmektedir.

Saib'in ölüm tarihi (kaynakların ekserisinde) h.1081 (m.1670) olarak belirtilmiştir.Ölüme düşürülen tarih ise "Saib vefat yaft" mısraıdır.

Kabri İsfahan'dadır.[44]

Saib'in mezar taşına yazılan şiirin ilk beyti şudur:

Mahv key ez-safha-yı dilha şeved asar-ı men
Men heman zevkem ki mi-yabend ez-goftar-ı men
(Benim eserlerim nasıl gönüllerden silinir gider.Sözünde buldukları o zevk benim işte.)

B. SANATI

İran'da, Hindistan'da ve Osmanlı ülkesinde büyük bir değer ve saygın bir yer kazanmış olan Saib, "hikemi tarz" olarak adlandırılan hikmetli şiir geleneğinin en büyük temsilcisi ve "Sebk-i Hindi" nin (Hint üslubu) en büyük şairidir.

Saib'in şiiri, geleneksel İran şiirinin mistik veya hissi etkilerinin, bilhassa XVII. Yüzyılın başlarından itibaren, düşünce ve felsefeye, hayatta olup bitenleri "anlamlandırmaya" yönelik, yeni bir tarza dönüştüğünü de göstermektedir.

---

[44] İA, a.g.m, s.76

Saib'in şiirlerinde genellikle nasihat, temsil ve hikmetler, ahlaki konular, ders alınacak nükteler, nefsin kötülüklerinden kaçınmayı, fazilet sahibi ve dürüst olmayı tembihleyen ifadeler ve telkinler yer almaktadır. Dünyanın faniliği, insanın daima tabiatta olup bitenlerden anlamlı dersler çıkarması gerektiği üzerinde duran Saib, şiirde "mana"ya büyük önem vermiştir.

Saib-i Tebrizi, Türk edebiyatında büyük tesir uyandırmış bir şairdir. Saib, Ali Nihad Tarlan'ın deyimiyle "edebiyatı fikri ve hakimane bir sahaya sevk etmek suretiyle Türk edebiyatına bir devir açmıştır." Türk edebiyatında Nabi tarafından temsil edilen bu tarz, esas olarak şiir yoluyla öğüt verme, olay ve durumlara hikmet nazarıyla bakma anlayışını öne çıkarmıştır .Eşyaya dikkatle bakma ve en küçük ayrıntıyı bile değerlendirme alışkanlığı, zamanla geleneksel şiirden farklı hayal ve mazmunların doğmasına da yol açmıştır. Saib'in temsil ettiği Sebk-i Hindi (Hind Tarzı) şiiri, bu yönüyle yeni anlamlar ve alışılmamış ifadeler içeren bir şiir anlayışı olarak değerlendirilmiştir.

Burada Sebk-i Hindi şiiri üzerinde de kısaca durmakta fayda vardır.

İran'dan Hindistan'a giden şairler, özellikle Babürlü sultanlarının teşvik ve ödülleriyle orijinal manalar bulma yarışına girmişlerdir. Geleneksel şiirden farklı ve zaman zaman da zorlama ifadeler taşıyan bu şiir anlayışında, usta şairlerin elinde, eşsiz manalar, her biri birer zeka parıltısı olan orijinal hayaller şeklinde ortaya çıkan şiirler, sonraki takipçilerin elinde, mu'amma gibi kapalı ve saçma ifadelere dönüşmüş ve söz tabii halini kaybetmiştir.

Sebk-i Hindi'nin özelliklerinden biri olan edebi sanatlar, şairlerin çok fazla rağbet ettiği sanatlardır .Bu üslupla yazılan şiirlerde istiare, kinaye ve mecaz önemli yer tutar. Şairler atasözü ve irsal-i mesel kullanmaya da özen göstermiş ve şiirlerindeki ifadeleri bu sanatlar vasıtasıyla kuvvetlendirmişlerdir. Bilhassa Saib'in şiirlerinde öğüt verici, ibret-amiz ifadelere rastlanmaktadır:

"Su kandi hayatını dolanmayla saflaştıramaz

Hiçbir yerde girdap yüzünden fazla çer-çöp bulunmaz"

Mazmun bulma çabası, en usta şairlerde bile zaman zaman hoşa gitmeyen anlamsız ifadelere yol açmıştır:

Saib sabırlı ol ki bülbül gülsüzlükten
Tahta kapıdaki güle benzeyen çivileri söker

Bilhassa Hintli şairler, bu üslubu gereksiz ve külfetli ifadelerle içinden çıkılmaz mana ve hayallere boğmuşlardır. Öyle ki zamanla bu üsluba muhalefet edenler bile çıkmıştır. Ancak bütün bunlar, dünya edebiyatının en önemli edebi üsluplarından biri olan ve Hint, Afgan, İran, Türk şairlerini etkisi altına alan bu üslubun, latif ve ince bir zevkin eseri olduğuna halel getirmemektedir. Urfi-i Şirazi (ö.1591), Feyzi-i Hindi (ö.1595), Talib-i A'muli (ö.1625), Kelim-i Hemedani (ö.1699) ve Bidil (ö.1720) gibi şairler, Sebk-i Hindi üslubunun önde gelen temsilcilerindendir.

Sebk-i Hindi, Nef'i (ö.1636), Fehim-i Kadim (ö.1648), Şehri (ö.1660-1), İsmeti (ö.1665), Na'ili (1666), Nedim-i Kadim (ö.1670), Neşati (ö.1674), Nabi (ö.1712) ve Şeyh Galib (ö.1799) gibi Türk edebiyatı şairleri üzerinde de etkili olmuştur.

Sebk-i Hindi şairleri, ince ve yeni manalar bulma konusunda çaba sarf etmekle, edebiyata yeni konular, hayal ve ifade zenginliği katmışlardır.

Sebk-i Hindi şiirinde anlam ön plandadır. Nitekim bu konuda Saib, ince anlamlar bulabilmek için kıl gibi inceledim, demiştir. Sebk-i Hindi şairleri bu üslubun etkisiyle, şiirde "anlamı" ön plana çıkarmışlardır. Şiirde orijinal anlamlar bulma anlayışıyla birlikte, hayal ve heyecan unsurlarına da geniş yer verilmiştir. Bu şiir üslubunda zihin, orijinal mana ve hayaller bulamaya zorlanması neticesinde, mübalağa sanatı önem kazanmıştır. Şairler, eşya ve olaylara farklı yönlerden bakmaya çalışırken mübalağa sanatıyla birlikte tezat sanatı da kullanmışlardır. Yeni

mazmunlar bulmak ve şimdiye kadar söylenmemiş anlamlar keşfetmek, şairlerin başlıca uğraşı alanı olmuştur. Sebk-i Hindi şiirinde tasavvuf teması yoğun bir biçimde işlenmiştir. Bu şiirde yeni ve orijinal hayal ve anlam unsurlarını ifade edebilmek için de yeni bir dil kullanılmıştır. Şiir diline yeni giren kimselerle süslü bir üslup meydana getirilmiştir.

Sebk-i Hindi, yapmacık bir şiir anlayışı niteliği taşıması ve mu'amma gibi anlaşılması ve çözülmesi zor bir şiir tarzı olması bakımından zaman zaman tenkit edilmiştir. Bu şiirin tarzının temsilcilerinin realiteden kopmaları, çevre ve sosyal olayları görmezlikten gelmeleri de iyi karşılanmamıştır. Şiirde his, heyecan ve ilham yerine, yeni ve anlaşılması güç mazmunlar icat edilmesi, şiiri bir bilmeceye dönüştürmüştür. Mazmunların incelmesi, hayal kapılarının iyice zorlanması, fikrin esas alınması, şiirin ana malzemesi olan duyguyu da zayıflatmıştır.

C. ESERLERİ

Saib'in şiirlerinin yaklaşık yüz bin beyitle yüz yirmi bin beyit arasında olduğu tahmin edilmektedir.

Farsça divanında birçok gazeller aynı vezin ve kafiyede olup, bu şekilde olan gazellerde bir çok beyitler, bir kelime değişikliği ile, aynen tekrar edilmiştir. Gazelde riayet edilmesi lazım gelen 7 beyitten az ve 14 beyitten çok olmaması hususuna pek uyulmadığı, beyit adedinin 4-23 arasında değiştiği görülmektedir. Çoğu Sana'i,'Attar, Kasım Anvar, Avhadi, Sa'di, Hafiz gibi 50'ye yakın şaire nazire olan gazellerinde aşk, tasavvuf, nasihat ve hikmet ile ilgili mevzuların işlendiği görülür. Daha hayatta iken, divanı hediye olarak hükümdarlara gönderilmiştir.[45]

İslam Ansiklopedisinde Sa'ib'in Azeri şivesiyle Türkçe divanı olduğu, henüz neşredilmediği ve bazı nüshaların muhtelif kütüphanelerde bulunduğu ifade

[45] İA, a.g.m, s.76

edilmektedir. Kasidelerden ibaret divanı, ayrıca eski şairlerden, muasırlarından ve kendi şiirlerinden parçaları ihtiva eden ve Bayaz adını taşıyan müntehabattan ibarettir.[46]

Şairin "Kandahar-name" ve "Mahmud u İyaz" adlı iki mesnevisi vardır. Tezkerelerde şairin başka eserlerinin de olduğu belirtilmiştir. Saib'in tömbeki tütününü ve nargileyi öven mensur eserleri, dostlarından birinden nergis ricası ve sultandan şarap yasağını kaldırması isteğini belirten mektupları ve çeşitli konularda yazdığı yazıları da bulunmaktadır.

[46] İA, a.g.m, s.76

HOCA NUSRET EBUBEKİR EFENDİ

A. HAYATI

1. Adı ve Mahlası: Adı Ebubekirdir.[47] Fakat bazı kaynaklarda Nusret Ebubekir Efendi [48] Nusret Efendi[49] Hoca Ebubekir Nusret Efendi [50] Hoca Nusret Efendi [51] şeklinde geçmektedir. Kendisi daima tedrisatla meşgul olduğundan hoca olarak anılmıştır. Nusret ise şairin mahlası olmalıdır.

Kemiyet-i kilki Nusret nev-zemin-i şi'r-i dürride
Tarik-i peyreviyi bilse de pek ol kadar bilmez [52]

Burada iki durum söz konusudur: Birincisi, şair ismini mahlas olarak kullanmıştır. O halde ismi Ebubekir Nusret ya da Nusret Ebubekir olur. İkincisi, meşhur olan Nusret mahlası ismiyle birlikte anılmaya başlanmıştır. Nitekim bazı durumlarda mahlas ismin önüne geçebilir veya isimle kaynaşabilir. Bana göre şairin ismi Ebubekir, mahlası Nusret'tir. Fakat kaynaklarda bu iki unsura birden rastladığımızdan araştırmamızda Nusret Ebubekir Efendi ismini kullanacağız.

2. Ailesi: Nusret Ebubekir Efendinin soyu, ailesi,çocukları hakkında pek fazla bilgiye rastlamadım. Yalnız yöresinde Çankalzade [53] ismiyle şöhret bulmuştur. O halde Çankalzade bir aşiret ismi ise o aşirete mensubiyetini, bir ünvan ise o ünvanı taşıyan bir aileden geldiğini gösterebilir.

---

[47] Arif Hikmet Bey Tezkiresi, Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakütesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Mezuniyet Tezi, hzl. M.Naci Onur, Erzurum,1968, s.93
[48] Osmanlı Müellifleri, Bizim Büro yay. Ankara, 2001, s.240
[49] Sicilli Osmani, Mehmet Süreyya, Kültür Bakanlığı ile Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 1996, IV.C, s.484
[50] Mehmet Nail Tuman, Tuhfe-i Nailî , Bizim Büro yay. İstanbul, 2001, II.C, s.1059
[51] Fatin Tezkiresi, Süleymaniye Ktp. Yekta / 310 s.617
[52] F, s.617
[53] A, s.93 ; T, s.1059

3. **Memleketi:** Kaynakların ittifakıyla Harputludur.[54]

4. **Tahsili:** Maarifmend bir zat olan Nusret Ebubekir Efendinin ilmî ve dinî alanda çok iyi bir eğitim aldığı verdiği eserlerden anlaşılmaktadır. İlm-i resmiyeyi Ali Efendiden, ilm-i tasavvufu da Mustafa el-Bekri-i Kudsiden ahz eylemişdir.[55] Arapça ve Farsça'yı iyi derecede bilir. Üç dilde şair [56] olan Nusret Ebubekir Efendinin Edebiyat-ı Farisîye vukuf-ı tammı vardır [57] Bunların yanında "hayli fünuna aşina ve kimyagerlik sevdalarına mübtela imiş [58]". Tıp ilmine de merakı olan Nusret Ebubekir Efendi bu alanda da kendini yetiştirmiş ve daha sonra bahsedileceği üzere [59] bir kitap yazmıştır. Hemen her alanda bilgi sahibi olan Nusret Ebubekir Efendi tefsir,kelam, ilm-i kıyafet, ilm-i nucum ve ilm-i esma gibi konularda da hayli bilgilidir[60]. Aynı zamanda hattı da vardır[61]. Bütün bunlar Nusret Ebubekir Efendinin çok iyi bir eğitim aldığını ve ilme karşı bir açlığı olduğunun göstergesidir.

5. **Seyahatleri:** Nusret Ebubekir Efendi günün şartları göz önüne alındığında birçok yeri gezmiş görmüş bir münevverdir. Bu seyahatlerinden eserinde sıkça bahsetmiştir.Özellikle Harput'tan Bağdat'a oradan Şam'a ve yolculuk seyrinde çevresindeki yerlere gitmiştir. Bağdat'ta Sıbgatullah Efendi ve onun emsali nice ulemayla dostluk kurmuş[62] ve ulemadan, şuaradan çoğu kimseyle sohbetlere katılmıştır [63]

6. **Memuriyet Hayatı:** Elimizdeki kaynaklara göre memleketinde iken memuriyetinden veya yaptığı işten bahseden bir ibare yoktur. Memuriyet hayatı İstanbul'a gelince başlar. Otuz küsur sene İstanbul'da ikamet ettiği Mahazar adlı

---

[54] OM, s.240 ; A, s.93 ; T, s.1059
[55] OM, s.240
[56] SO, IV.C, s.484
[57] OM, s.240
[58] A, s.93
[59] Bkz. Eserleri
[60] Nusret Ebubekir Efendinin bahsedilen alanlarla ilgili bilgilerini ihtiva eden bilgiler, şerhten yola çıkarak ulaşılan "Şarihin Hayatına Dair Malzeme" adlı inceleme kısmında verilmiştir.
[61] Tezkire sahibi Arif Hikmet, Nusret Ebubekir Efendinin "Safevi'nin Hetkü'l-Esrar isimli tasavvufî tefsirini ihtisar etmiştir ve kendi hattıyla nüshası fakirdedir" derken hattına da işaret etmiş olur.
[62] A, s.94
[63] Bkz. Şarihin Hayatına Dair Malzeme

eserinin mukaddimesinden anlaşılmaktadır.[64] İstanbul'da Sultan Osman Han Hazretleri ismine mensup olan cami-i şerifin havalisindeki [65] Nur-ı Osmaniye Kütüphanesinde hafız-ı kütüblük hizmetinde bulundu.[66] Memuriyeti süresince ders vermekle meşgul olan[67], daima Farisi talim eyleyen, herkese deva sağlık veren Nusret Ebubekir Efendi herkesin indinde muvakkar şeyh-i celilü'l-kadr olarak biline salih bir zattır[68].

7. Vefatı: Nusret Ebubekir Efendi memuriyeti devam ederken vefat etmiştir. Bu durum Fatin Tezkiresine şöyle kaydolunmuştur:

"Nazım-ı manzume-i hünermendî Hoca Nusret Efendi Nur-ı Osmaniye Kütüphanesinde hafız-ı kütüblük hizmeti yaparken, heveskârâne talim-i fünun-ı Farisi eyleyerek güzarende-i a'vâm u şuhûr iken bin iki yüz sekiz senesi hilalinde 'azim-dâr-ı sürur olmuştur."[69]

Sururî'nin, "Nusret Efendi eyledi 'azm-i beka meded" mısraı vefatına tarihdir.[70] Bu tarih h.1208 m.1792'dir. Eyüp civarında Kaşgarî Dergahında medfundur.[71]

B. EDEBİ KİŞİLİĞİ

İlm-i resmiye ve ilm-i tasavvufa fevkalade aşina olan Nusret Ebubekir Efendi daha çok halka yararlı olma ve halkı irşat etme üzerinde durmuştur. [72]

---

[64] Nusret Ebubekir Efendi, Mahazar (Nusret Mecmuası), Süleymaniye Kütüphanesi, Antakya-Tekelioğlu 920 / 2 ; OM, s.241
[65] F, s.617
[66] OM; SO'da "üçüncü hafız-ı kütüplüğe kanaat eyledi" ibaresi mevcuttur.
[67] SO, s.485
[68] A, s.94
[69] F, s.618
[70] F, s.618
[71] OM, s.242

Nazım ve nesrinde manaya önem veren Nusret Ebubekir Efendi dünyanı faniliği, ölüm, fazilet, dürüstlük gibi konuları sıkça işemiş ve temsil ve nasihatlerle faydalı olmayı amaçlamıştır.[73]

Renkli bir kişiliğe sahip olan Nusret Ebubekir Efendi nazma ve nesre vukufiyetinin yanında tasavvufa meyl eden bir tavır sergiler.[74] Bu şerhlerinde açıkça görülür.

Üç dilde şair olan Nusret Ebubekir Efendinin Türkçe, Arapça ve Farsça'dan ibaret altı yedi cüz miktarı divanı vardır.[75] "Teshir ider meramını vaktinde ah iden" mısraı meşhurdur.[76] İyi bir şair olmasına rağmen zamana yenik düşmüş ve çabuk unutulmuştur. "Eş'arı mürur-ı ezmine ile kaza-zede-i rüzgar olmuştur.[77]"

Edebi kişiliği, memuriyeti dönemindeki ilim aşkı, tasavvufa yatkın tabiatı ile şekillenmiş ve daha çok öğretici yanıyla eserlerine yansımıştır. Diyebiliriz ki sanattan çok iyi anlamasına rağmen sanatın hakikatten bir adım bile öne geçmesine izin vermeyen hakikatşinas tavır üzere yaşamıştır. Daha geniş bilgiyi eserin incelenmesinde ilgili bölümde vereceğiz.

Nusret Ebubekir Efendi söz söylemede mahirdir. Veciz sözlerinden ve beyitlerinden birkaçını buraya alıyoruz.

"...Ve nefsin kendine kendinden olmayınca taşradan terbiyenin fâ'idesi yokdur." [3a]

"Behişt-i seniyyeden ol hûri gitdi
Durur çeşmim velakin nuru gitdi." [3b]

---

[72] "Faḳîriñ 'indimde ehl-i dünyâdan imtiyâzıñ evvel derecesi gecelerde sure-i iḫlaṣla olsun iki rek'at namâza müdavemetdir. Ammâ uyḳudaki âdeme söz anlatmaḳ müşkildir. Ve biñ yüz seksen dörtden ṣoñra bizim ḫalḳı teheccüde irşâdımız daḫi kim cünûn değildir."[10b,1.beyit]
[73] Bkz. eser incelemesi
[74] A, s.94
[75] A, s.94
[76] OM, s.242
[77] F, s.618

"...Bir âdem yasdığım var diye her zaman yatmaz."[12b]

"...taşrasına nizâm verenin içi perişândır."[63a]

C. ESERLERİ

1. Divan: Üç dilde şair olan Nusret Ebubekir Efendinin Türkçe, Arapça ve Farsça'dan ibaret altı yedi cüz miktarı divanı vardır.[78] Kataloglarda rastlamadığım bu divanı bulunabilirse bir tez konusu olabilir.

2. Sa'ib'in Elif ve Ta Kafiyeli Gazellerine Şerh: Sa'ib-i Tebrizî'nin divanından elif ve ta kafiyeli gazellerine yazdığı şerhtir. Her ne kadar zahiri ise de tasavvufa meyl eder.[79] Bu şerhi daha sonra aynı siyak üzere yazacağı eseri izler.

3. Şerh-i Ba'zı Gazeliyat-ı Sa'ib-i Tebrizî: Sa'ib Divanından daha önce yazmış olduğu elif ve ta kafiyeli gazellere şerhle yetinmeyen Nusret Ebubekir Efendi her kafiyesinden bir miktar olmak üzere ikinci bir şerh yapmıştır.[80] İncelememize konu olan eser bu şerhtir.

4. Muhtasar Hetkü'l-Esrar: Safevi'nin Hetkü'l-Esrar isimli tasavvufî tefsirini ihtisar eylemiştir. Bir nüshası Es'ad Efendi Kütüphanesindedir.[81]

5. Mahazar: Edebiyat sahası dışına çıktığı bir eseridir. Tıbba dair olan bu eserin mukaddimesinde; doktor olmadığını, tıp ehlinin işine karışmak gibi

---

[78] A, s.94
[79] A, s.94
[80] A, s.94
[81] OM, s.242

algılanmamasını, sadece faydalı olmak amacıyla bu eseri yazdığını [82] nazik bir dille belirtir.

Yalnızca insanlara faydalı olmak amacıyla, hayat tecrübesine dayanarak yazdığı bu eseri günümüz tıbbına bir şeyler kazandırabilir. Bunu ilgilere havale edip esere dönüyoruz. Eserlerinden sadece Mahazar isimli mecmuası matbudur. Ve eser Nusret Efendi Mecmuası ismiyle tanınmıştır. Eserden faydalananların çokluğu ve şahitliği eserin kalıcılığına hizmet etmiştir.

"Mücerred "Hayru'n-nas min yenfa'un-nas" sırrına mazhâr olmak içün ruhani ve cismani kendince mücerreb olan edviyeyi bir mecmu'ada cem' itmişdir. Asârından yalnız (Nusret Efendi Mecmu'ası) nâmıyla meşhûr olan (Mahazar) ismindeki bu eseri matbu'dur. Mecmu'anın ba'zı mevadından müstefid olanlar mesmu' ve meşhuddur."[83]

[82] Nusret Ebubekir Efendi, Mahazar, s.2
[83] OM, s.242

II.BÖLÜM

ŞERH METODU YÖNÜNDEN ŞERH-İ BA'ZI GAZELİYAT-I SA'İB-İ TEBRİZİ KİTABININ İNCELENMESİ

ESERDE TAKİP EDİLEN METOD VE ÜSLUP

Eser tasavvufi şerhe örnektir. Tasavvufi şerhte daha çok anlam, işaret ve remizler üzerinde durulur. Şarih bu müphem manalara ulaşmaya ve onları anlaşılır hale getirmeye çalışır.

Tasavvuf daha çok bir mana ilmi olarak tarif edildiği için, tasavvufi manzumelerde çok defa manası yalnız erbabınca malum olan ledünni remizler kullanılarak yazılmaktadır. Şarih şerh ettiği manzumenin lebaleb hikmetle dolu olduğunu ve onun zaten bir veli olarak şaire Allah tarafından söyletildiğini düşünmektedir. İlahi menşelere dayandırılan ve tabiri caiz ise takdis edilen bu şiirlerin şerhleri de bilgi ve düşünceden daha ziyade ilham mahsulü olarak takdim edilmektedir.[84]

Şarih şerh işini fevkalade ciddiye almaktadır. Çok önemli bir vazifeyi yerine getirmekte olduğunun farkında olan şarih ifade ettiklerinin tercüme zamanına mahsus bir imdad-ı gaybiye olduğunu okuyucuyla paylaşır. Mananın kalbine doğduğunu belirtir. Böylece hem şiiri hem kendini hem de yaptığı işin önemini hissettirmiş olur. Zaman zaman da şarih üslubunu daha etkili kılmak için kendini şair yerine koyar ve onun ağzından anlatır. Bazen de şahsi gözlemlerini, bilgi ve birikimlerini şerhe dahil etmekte sakınca görmez.

"Baḥriñ heybeti emvâcdan âşikâre olur. Pes emr böyle olunca bir göñül ki pârelene biri biñ olur. Mażmûn-ı maṭla' budur murâdı nedir ve ḳalb ne gûne pârelenir ve ḥâlâ tesvîdden beyaża çekmede vâfir te'emmül eyledim. Aṣl-ı tesvîde naẓar itmedikçe 'alimallah

[84] Ömür Ceylan, Tasavvufî Şiir Şerhleri, İstanbul, 2000, Kitabevi Yayınları, II.baskı, s.307

ḫâṭırıma bir ma'nâ gelmedi. Ve taḥḳîḳ eyledim ki tercüme vaḳtine maḫṣûṣ bir imdâd-ı ġaybiyye ḥaḳḳımızda der-kâr imiş. الحمد لله الذى بنعمه تتم الصالحات Ma'lûm ola ki ḳalb-i mü'min ṣafvet ve ve letâfet kesb itdikde esmâ-i ilahiyyeden her anda kendine ḥâkim ḳanḳısı olduġun idrâke istî'dâd bulup her ism-i şerîfiñ tecellisinde bir pâre olaraḳ bu î'tibâr ile nice biñ pâre olur dimek mümkündür. Ve merḥûm âdemiñ ṣûret-i ilahiye üzre ḫalḳ olunduġuna işâret eyledi. Ve esmâ-i ḥüsnâyı iḥṣâ iden ya'ni teḫalluḳâ ve taḥḳiḳâ 'add itmesine ḳâdir olan te'emmül ile cennete girer vârid oldu ne dimekdir ve cennet mefhûmunda istitâr-ı me'hûz olduġu lisân-ı 'Arabdan ẓâhirdir. Ve ḳalbiñ kesretde vaḥdeti ve vaḥdetde kesreti ne cihetden imiş. Bu ma'nâlardan birini nefsinde 'ayne'l-yaḳîn bulunca bilmeyenlerin inkârı saña ḫalel vermez. İster ise meẕâhib-i erba'ada fetvâya ḳâdir bir 'âlim olsun. Zirâ bir mes'elede bürhân-ı vucûdiye mâlik olanı döndürmek muḥâldir. Meselâ ben gözümle gördüm ki zencefreden hem altûn hem gümüş ḥâṣıl olur. Ḳaldı ki maṣrafına ḳifâyet itmez imiş. Murâd şu iki cevheriñ ḥuṣûlu insanın elinde mümkün müdür mümkündür. Ḥâcetim degil 'âlemde ne ḳadar 'ulemâ var ise kimyâ fennini inkâr itsinler. Benim ru'yet-i baṣiriyyeme muḳâbeleleri imkânda degildir."[32a]

Şarih beyitler arasında anlamı takip edip önceki beyitlere cevap olduğunu tespit eder. Böylece anlam bütünlüğünü korumaya çalışır. Manzumenin ve mananın sürekliliğini koruma azminde olan şarih yeni beyte geçmeden daha önce söyledikleri toparlayıcı mahiyette cümlelerin bulunduğu bir ara bölüme yer verir. "Sa'ib merhum dimek ister ki..." "Sa'ib merhum ... işaret eyledi..." "merhum ...buyurur" "buyurdu ki" vb. ifadelerle beytin anlamını ya da gazelin genelini değerlendiren cümleler kurar.

"Nâḫoş olan cihân eger ḥużura yüz kudûret getürür ise de ḫoş vaḳtinden nâşî cümlesi ṣafâlu itmeye ḳâdir olursun. Evvelâ lisân-ı ṣûfiyyede vaḳt herkesiñ ḥâlinden 'ibâretdir çünkü müṭala'ada maḳâm-ı rıżâya terġîb idince su'âl teveccüh eyledi ki yâ bu 'âlem kudûret ile memlûdur cümlesine rıża ne gûne mümkündür. Bu su'âle cevâb maḳâmında buyurdu ki seniñ ḥâliñ rıżâ olub fâ'il-i ḥaḳiḳi bir olduġunu 'ilme-l-yaḳîn bildikden ṣoñra bu î'tikâdın nûru cümlesine sârî olup kudûreti ṣafâya ve cefâları vefâya mübbeddel bulursun ve riyâżetiñ eḫaṣṣ-ı ma'ânisi taḥḳîḳ olunsa rıżâya çıḳar ki vâcib-i te'âlaya teslîm ve 'adem-i î'tirâżdan 'ibâretdir."[43b]

"...Ṣâ'ib merḥûm 'ârifiñ âyât-ı enfüsiyyede kendini ferâmuş idüp ve müteḥayyir olmasını bu ṣurete temsîl içün işâret eyledi. Ḥâṣıl işâret buyurduġu ḫuṣûṣ kable'l-mevt olmaz. Ṣaḳınup ḳavmiñ aḥvallerinden zikr itdiklerini seniñ gibi beşeriyetde levâzım-ı ḥayât-ı dünyeviyeye meşġûl iken olur ẓann itmeyesin. Zirâ her maṭlabıñ vuṣûlünde o maṭlaba muvâfıḳ bir mikdâr şedâyid şarṭ olunca bu ḳavmiñ maṭlabları fevḳinde maṭlab yoḳ ve belâlarınıñ fevḳinde daḫi bir belâ taṣavvur olunmaz, rıżâ-i Allâh ḳolay el vermez. Ve şimdi ma'lûm-ı şerîfiñ oldu ki zamânemiz meşâyıḫında yazdıġımız ḳavmiñ ḥâletlerinden birisi yoḳdur ve da'vâ-yı mücerrede mâni' olmayız. Bu ġazelinde merḥûm neticeye mâlik olanların ba'żı aḥvâlini naẓm idüp buyurur."[52b]

Şarih, beytin işaret ettiği hususları tek tek sıralar. Bunlardan çıkarılacak sonucu ifade eder. Kendi zamanıyla irtibat kurar ve gazelin genel olarak kimlerden bahsettiğini söyleyerek açıklamayı bitirir.

"...Ṣâ'ib merḥûm dimek ister ki bu rütbeye ḳana'ât itmeyüp esmâ-i iḫṣânıñ teḥalluḳu ile ḳalbi ṣâd-çâḳ idüp miftâḥ-ı himmete dendâne eyle ki ḳufl-ı sa'âdet-i ebediyyeye miftâḥ ola yoḳsa her müşkiliñ feṭḥinde insâna bu şîve müyesser degildir ve gâhice olur ki bir bâb-ı maḳfûluñ feṭḥinden nedâmet-i ebediyye ẓuhûr ider."[74b]

Bunun yanında şarih bazen açıklanması çok zor ifadelerle karşılaşabilir. Elinden geldiği kadar açıklamaya çalışır. Fakat bazen anlamak bir bilgi birikimi ve tecrübe gerektirebilir. Bu durumda şarih bu güç işin üstesinden gelmeye çalışır. Okurun anlaması ikinci planda kalabilir.

"Ḥicâb-ı leylde ṣubḥ-ı kûşâde-rûy mevcûddur. Rüzgâr gibi tevekkülü niḳâb-ı şebden

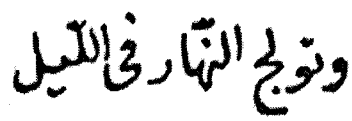

geçme. Zirâ bu ma'nayı müteḥammildir. Eger ma'na-yı meşhûru herkesiñ ma'lûmu ise de sen leyâlinden ġaflet itme ma'lûm ola ki sebeb-i ru'yet bi'l-ittifaḳ nurdur. Ammâ nurunda enva'-ı müte'addidesi beyninden bizlere nisbet fâ'ide iden o nurdur ki hem görüne ve hem göstere. Pes eger ẓulmetiñ nefsinde bir nuru olmasa görünmez idi. Merḥûmuñ murâdı giceler ḥaḳḳında vârid olan iḫbâr-ı ṣaḥiḥalara işaretdir ki ehl-i ṭariḳiñ ma'lûmlarıdır. Ṣâ'ib bu ġazel te'vilinde câ-be-câ meṭâlib-i ṣûfiyyeye ima itdikde bildigimiz ḳadar izâh idüp şeb-i ma'aniye kevkebleniriz."[6b]

Bazen işaret ve remizler tam olarak ifade edilemeyebilir. Bu durumda şarih muhtemel anlamlar üzerinde durur. Manayı vuzuha kavuşturmak için çabalar. En sonunda "bu kadar yardım ettim" diyerek bahsi kapatır.

"Kâhrubânıñ cezbesi egerçi 'âli ve ġâlib vâḳı' olmuş ise de ne ider bir ṣamân yapraġına ki divâr altındadır. Merḥûm bir 'azîmü'ş-şân mes'eleye irşâd eyledi. Murâdı istî'dâdı ifâde itse gerek. Ammâ ṭul u dırâz tafṣîle muḥtâc ve bir baḥsi iltizâm iden hîç olmaz ise men'-i mücerredden ḫalâṣ olamaz. Pes iş cenâb-ı sa'adete ḳaldı ki kâhrubâ ile ṣamânı geregi gibi müṭâla'a idüp naẓar idersin. Kehrubâ ṣamânı cezbede müstaḳle midir yaḫûd ṣamânıñdan daḫli var mıdır yoḳsa yalñız sırr ṣamânda mıdır yoḳ bu cezbde ikisi müşterek midirler bu vucûhuñ içinde her ḳanḳısın taḥḳîḳ idebilirsin. O zamân istî'dâdıñ ma'lûm olup uṣûl-ı ṣufiyyeden bir 'aẓîm-i aṣla vâḳıf olmuş olursun. Ṣâ'ib merḥûm ḳısm-ı aḫire ẕâhib oldu. Ve bizlere rabbü'l-'âlemin وإياك نستعين ile emr eyledi. Ve istî'ânet bir emre bedî' itdikden ṣoñra olur. Zirâ Kur'an-ı Kerîm 'Arabîdir, bu ḳadarca yardım itdim."[24a]

Şarih, güç bir manayla karşılaştığını bazen açık bir şekilde dile getirir.

"Nehâr-ı bârgâhında 'avâmıñ nevbeti 'amm vâḳi' olur. Ammâ leyl-i 'âli-cenâbınıñ maḥremi ḫaṣdan ġayrı değildir. Zirâ herkes lezzet-i ferâşı ve râḥat-ı nevmi bıraḳup dergâh-ı rabbü'l-'âleminde teẕellüle ruḫṣât bulamaz. Tevfîḳa muḥtâc bir güç ma'nâdır."[9b]

Şarih, birtakım anlamların kolay kavranamayacağını, mecburen işaret ve remizlerle ifade edildiğini, böyle güç mesellerlerin olduğunu da belirtir.

"Varlıḳ ve benlik seniñ baḥriñi ṣâḥil-i muḥâsırasında göstermişdir. Benlikden kenâr-ı iḫtiyâr idenler kenârsız deryâ olmuşdur. Murâdı ẕikri'l-lah ile kendini ferâmuş itmeye terġîbdir. Yaḫûd هل اتى على الانسان حين من الدهر لم يكن شيئا مذكورا ayet-i kerimesinde olan lem-yekun ḥâlini istiḫżâra irşâd itmişdir. Ve yâḫûd bilinüp söylenmeyecek bir miḳdâr esrâra imâ ider ki söylense de bilinmez. Zirâ ḥâl-i maḳûlesi ḳâle sıġışmaz. Anınçün da'imâ işârete mübtelâdır ṣarâḥatle añlanmaz."[33a]

İncelemenin bu kısmında metot ve üslup özelliği olarak karşımıza çıkan bazı hususiyetler başlıklar halinde sıralandı.

A. ESERİN NİÇİN YAZILDIĞINA DAİR BİLGİLER (SEBEB-İ TEŞRİH)

Eski eserlerimizin giriş bölümünde bulunan ve müellefin kitabını niçin ve kime yazdığını açıkladığı, ithaf ettiği kişiye övgüler söylediği, kitabın yazılmasına vesile olan kişi veya olaydan bahsettiği bölüme sebeb-i telif diyoruz.[85]

Manzum eserlerde de görülen ve özellikle mesnevilerde müstakil bir bölüm hüviyeti gösteren sebeb-i telif kısmını başlığı, sebeb-i nazm-ı kitap, sebeb-i tertib, sebeb-i tahrir biçiminde olduğu gibi, Farsça'dan çeviri kimi mesnevilerde sebeb-i terceme olarak da geçer. Bu başlıklar altında şair, kendisini böyle bir kitap yazmaya yönelten sebepleri verir. Mesnevilerde bu sebepler birbirine benzer. Şairler düşlerinde büyük mesnevi ustalarıyla konuşurlar, bu ustalar şairden bu yolda bir eser yazmasını isteyebilir. Şair yine düşünde ya da kendi alemine dalmışken hatif'ten gelen bir ses, ondan böyle bir mesnevi yazmasını istemiş olabilir. Şair dostlarıyla oturup ünlü bir mesneviyi okurken, arkadaşları ondan benzeri bir eser yazmasını isteyebilirler. Hatta bu işi ancak kendisinin başarabileceğini söyleyerek ısrar etmiş olabilirler.[86]

Şarihler tarafından, manzumenin girift suallerle dolu ve herkes tarafından anlaşılmadığı üzerine sık sık tekrarlanan cümleler, şerh edilen manzumeyi tebcil amacı taşımakla birlikte, yapılan işin ehemmiyeti ve güçlüğünü vurgulamayı da hedeflemektedir. Şiirin barındırdığı güçlükler, yanlış anlaşılmasına sebep olmaktadır. İşte bu yanlış anlaşılmayı engellemek endişesiyle gösterilen gayretler de şerh sebebi olarak takdim edilir.[87]

Şârih esere başlarken daha önce elif ve tâ kafiyelerine yazdığı şerhini hatırlatır ve her kafiyeden olmak üzere Sâ'ib'in gazellerini şerhe devam edeceğini bildirir. Bunun sebebini de bu eserlere rağbet eden ihvanın beklentilerine cevap vermek olarak dile getirir.

---

[85] İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Ankara, 1995, Akçağ yay. 3.baskı, s.468,
[86] İsmail Ünver, "Mesnevi", Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı, C.II (Divan Şiiri,1986), s.415
[87] Ceylan, s.313

"Ma'lûm ola ki bundan aḳdem Ṣâ'ib merḥûmuñ divân-ı ma'ârif-i meşhûnundan elif ve tâ ḳâfiyeleriniñ müntehâblarından vâfir ġazelleri tercüme olunmuş idi. Ḥâlâ o müsennâyı müselles itmek ḳaṣdıyla her ḳâfiyeden bulunmak üzre mevcûd olan divânçesine naẓar-ı tercümeyle tekmîli müyesser olmaġın bu saḳâta-i 'irfâna tenezzül buyuran iḫvân içün tebyîżine himmet olunmuştur."[1b]

Yine esere başlamadan önce halet-i ruhiyesini bir şiirle dile getirir. Bu şiirde Mahazar isimli eserini de anar. Şarih'in üç dilde şair olduğu daha önce belirtilmişti. Eserin takdiminde Türkçe yazdığı şiire yine aynı ölçü ile Arapça olarak devam eder. Sonra şiiri Türkçe bitirir.

"Ġaraz bir ma'rifetdir bî-nişâna
Hemân sen âşinâ ol her zebâna

Beni maḫv eyledi bir başḳa ḫâlet
Murâdım ne ḥikâyet ne şikâyet

Görüp rü'ya-yı 'irfânı unutdum
Uyandım pek güzel ta'bir etdim

Döküldü yâda içmezden muḳaddem
Nedir yâ mest iden bu denlü bilmem

Serâb itdi beni sîr-âb muḳaddemâ
Ḥaḳîḳat böyledir ṣanma mu'ammâ

Sefer menzilde menzil yok seferde
Nihayetsiz yimekler Maḥażarda

الا یا ایها العشاق قوموا
بدت نار علی بعد لموسا
الی من یشتکی ما فی فؤادی

فاین الطور ما هذا الکلیم
فهیا اجّجت قد زاد انسا
ومن یسمع ومن هذا المنادی

İlahi bu esir-i çah-ı ġurbet
Vatan bîzâr-ı ülfet ya'ni Nuṣret

Degil gerçi 'ibâdıñ ferd-i ḥâṣı
Disem 'âṣi olur başḳa mu'âṣi

Haḳâret vaṣf-ı ẕâtîdür gerekmez
Sa'âdet vir disem bir zerre degmez

Neden lâyıḳ bu denlü ẕikr û şâne
Unutdur bir de almayım lisâne" [1b-2a]

Şârih eserde yeri geldikçe sebeb-i te'lif hakkında bilgiler sunar. Kendine bir meşgale edinerek ihtiyacı olan ahbap arasında hatırlanmak amacıyla başlanmış iken üç eserin birden bu çizgi üzere tamamlandığını ifade eder.

"Çünkü iş buyurucu olmaya cevher-i ẕâtîniñ fâ'idesi nedir. Zirâ çekmeksiz ḳılıcıñ aġzı ḳılıcıñ arḳasıdır. Ḥiddetiñ ve cevheriñ ve aġız ile arḳanıñ farḳı çekmekde ve ḳullanmada ma'lûm olur, vâḳı'â her ṣan'atda bu ḳâide mutarrardır. Meselâ bu üç tercümemizde daḫi bir kimseniñ sevḳi bâ-terġîbi yoḳdur. Hemân kendi kendimizi eglemek ḳaṣdıyla bu ḳadarcaya iḫtiyâcı olan aḥbâb-ı kirâma yâd-kâr olmaġuçün ibtidâ olunup ma'mûl degil iken üçü daḫi tekmîl oldu. Ve ġâyet ẓâhirdir ki bir ṭarafdan müşevviḳ daḫi żemm olsa bilâ şübhe bundan ziyâde iltizâma bâ'is olur idi."[20b]

Şarih, dünyada insanlara faydalı olmayı ve eser bırakmayı, insan öldükten sonra dahi eseri onun adına dünyada sağ kalmış gibidir, diyerek beyti açıklar. Kendinden önce kimsenin yapmadığı Sa'ib tercümesini yapmayı fahir mevzuu kabul eder. Eserinden istifade edilmesi kendisi için bir ecir kaynağıdır. Beytin altında en uygun manayı bulup istidadı kadar Sa'ib'in muradını anlamak niyetinde iseler yazdıklarım kafidir, yeni fikirlere nadir muhtaç olurlar, der. İlmî enaniyetini açıkça ifade eder. Bu da tercüme işini kendisinin yapmasının bir isabet ve ihtiyaç olduğu vurgusunu ortaya çıkarır.

"Eserden eliñi ḳaldırma ki tâ câm olduḳça ḫalḳ iḫtiyârsız cemşîdi ẕikr iderler. Vâḳı'â insânıñ eseri kendiniñ bu 'âlem-i fânîde ḳaymaḳâmıdır. Ḥüsn ve ḳabaḥatden ḳaṭ'-ı naẓar ẕikre vesile olup bir vucûd ẕikri cihetinden dünyâda bir zamân o eser münḳaṭı' oluncaya dek ṣaġ ḳalmaḳ gibidir. Bi-ḥamdi'l-lâhi te'âlâ faḳîriñ daḫi murâdım bu degil ise de bu ḫuṣûṣu müstelzem bizden evvel gelenlerden kimse irtikâb itmemiş Ṣâ'ib tercemelerine maẓhar olduḳ. Bu ḥaḳîriñ eserlerine naẓar iden yarân-ı ṣafâ elbetde meẕheb u meşrebine muvâfıḳ-ı ḥaḳḳ ṣarîḥ bir mes'ele-i istifâde eyleseler bizlere ecri muḥaḳḳaḳdır. Ḳaldı ki Fârisiye raġbet eden her beytiñ taḥtında *bi'l-muṭâbaḳa ma'nâsını* bulup isti'dâdı ḳadar Ṣâ'ibiñ murâdını tevcîh idebilür ve ednâ rütbeye ḳanâ'at ider ise bizim yazdıḳlarımız kâfîdir, fikr-i cedîde nâdir muḥtâc olurlar.

Söyleşür tercemeden nâṭıḳ olup aḥbâba
'Aksimiz sine-i mir'ât-ı eserden gitmez." [71b]

B. ESERİ YAZARKEN ŞARİHİN FAYDALANDIĞI BAZI İLİMLER

Suffiyeye göre ilim, zahiri ve batini olmak üzere ikiye ayrılır. Mutasavvıflar verdikleri eserlerde kıymet ifade eden her türlü bilgiden yararlanmaya çalışmışlardır. Klasik şiirlerimizin kaynaklarından biri kabul edilen bu ilimlerden faydalanma usulü daha çok, bir ilim dalına ait terimlerin mecaz ve istiarelerle örülerek bir arada zikredilmesi, böylece söz konusu nazım parçasında kullanılan terimler sayesinde ulaşılan ilmi netice ile asıl anlatılmak istenen duygunun pekiştirilmesi ve zenginleştirilmesi şeklinde olur. İslam coğrafyasında çokça şöhret bulmuş ilmi eserlere manen ve çoğunlukla lafzen telmih edilmesi de bu başlık altında sayılabilir.[88]

Bu şerhte karşılaştığımız ilimleri şöyle sıralayabiliriz:

1. TEFSİR, KELAM, FIKIH, HİKMET

Şarih şiirin anlamını verirken tefsir, kelam, fıkıh gibi ilimlerden istifade eder. Yeri geldikçe ya meseleyi uzun uzadıya anlatır ya da kısaca hatırlatarak geçer.

"Her taḥammül dağı ki 'aḳl tedârik idüp tecelliyât-ı ilahiyyede sebât içün müheyyâ eyleye rîk-i revân gibi bu aşḳ maḳâmında pâ-ber-kâb ve her anda müsafirdir. Murâdı ayet-i kerîmeye işâretdir ki وترى الجبال تحسبها جامدة وهي تمر مر السحاب vallah'ul-'âzim insânıñ ḥâlinden a'ceb-i 'alemde bir ḥal ḫalḳ olunmuşdur. Bir ṭâ'ife mevlâ-yı müte'âliñ cibâl ḥaḳḳında buyurduġunu bu ayet-i kerîmede ḳıyâmet aḥvâline ṣarf ider ve vâḳi' olduġuna faḳîriñ yaḳînim ḥaṣıldır ki ḥâlâ وهي تمر مر السحاب vaṣfındadır. Bir ḥadîd-i baṣr daḫi gelüp hem beni tasdîḳ ider ve hem ḳıyâmete taḥsîs iden 'âlemi tasdîḳ ider ve fi'l-ḥaḳîḳa bu üç veche daḫi ṣâdıḳdır. Bizler birbirimize ta'n ve edallelerimize daḫl itmedeyiz.

---

[88] Ceylan, s.316

Bir gözüyle bir yüze nâẓır olan
İki yüz birden görünmez dir baña

Bir gözüyle iki yüz seyreyleyen
'Arifi görsen neler söyler saña."[5b]

Dünyanın bir imtihan yeri olduğunu, insanın denendiğini belirtir. Fakat insan Allah'ı deneyemez. Bu hususu genişçe anlatır.

"Muḳaddemâ taḥrîr olundu ki mevlâ-yı müte'âl

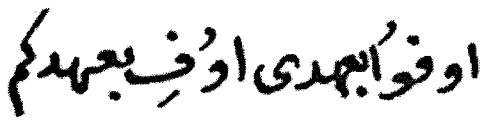

Ya'ni benim 'ahdime ve tekalif-i şer'ime vefâ idiñ ben de sizlerin 'ahdinize ve muḳabilinde va'd itdigim cezâsına vefâ ideyim diyü muṭlaḳ buyurduğuna kibâr-ı ṣûfiyye henüz dünyâda iken bu 'ahde vefâ itdiklerine ıṭṭılâ'-ı kesb içün sa'yde mübalaġa idüp bi'l-müşâhede cezâ-i 'amallerin 'ayne'l-yaḳîn ile göreler. Ve mevlâ-yı müte'âl her anda ḳullar 'ahdime vefâ iderler mi diyü imtiḥân itmede olduġı gibi eger câ'iz olsa bizler de tâ'atimizde mevlâ-yı müte'âli imtiḥân ider idik ki görelim 'ahdimize vefâ ider mi diyü. Bu bizlere lâyıḳ olmayınca hemân mevlânıñ 'ahdine vefâda ṣadaḳatimiz ma'lûmumuz olmaḳ içün dünyâda netâyic-i a'mâli müşâhedeye raġbet ideriz. Bî'aynih bu ma'nâyı merḥûm naẓm idüp buyurur ki reyḥân-ı cennet her sifâle lâyıḳ değildir. Her göñlü olmuş giceden murâd bulucu nice olur reyḥân-ı behişt semere-i a'mâl-i nehâriyyedir ki gicelerde ricâlu'l-lâha ṣadaḳatleri ve 'ahdlerine vefâları muḳabilinde keşf ü 'arż olunur. Ve merde dil-i ḥayvâniyyetine tenezzül itmiş 'ibâdeti 'âdet rütbesinde ġafletle edâ idenlere bu ikrâm olunmaz."[7b]

Şarih insanın fizyolojik ve biyolojik yönden gelişimine dikkat çeker. Herkes kendi tıynetine göre diğer varlıklardan beslenir. Eşyadan, nebatattan, hayvanattan tıynetine göre münasibini alır ve ona göre şekillenir, der. Bu fikri Kuran'ın ifadesiyle destekler.

"Şu aḳdığı ırmaġa ġayrı kerre yine gelir. Zirâ bâde-perestiñ türâbı bâde destisi olur. Erbâb-ı keşf 'indinde herkesin ṭıynet-i bedeniyesi ma'denden nebâta ve nebâtdan ḥayvâna ve ḥayvândan vâlideyne naḳl itdikde o kimseniñ sa'âdet ve nuḫûset isti'dâdına münâsib erkânlara naḳl iderek gelir. Meselâ sa'id muṭlaḳ altun ma'denden münfaṣıl olduḳda nebâtâtıñ

daḫi eşrefine naḳl ider. Ve nebâtâtdan ḥayvânatıñ efḍaline ve ḥayvânâtdan ben-i âdemiñ a'lâsına naḳl idüp ẓuhûra gelince menḥûsu daḫi böyledir. Ve ca'izdir ki bu dârdan intiḳâlde merḥûmuñ misâli gibi mey-perestiñ eczâ-yı 'anaṣıryyesi bâde destisi olmaya isti'dâdı seyyiesiyle uġraya. Zirâ türâbdan beden-i âdem olmamış türâb yoḳdur dimişler ve sa'idiñ bedeni gülâb ẓarfı mesâcid kerpici olduġu gibi bu ṣûretler mümkün ve hikmet-i mutkane-i ilahiyye naẓar olunsa vâḳı'dir ve nuṣûṣ-ı Ḳur'aniyeden الطيبون للطيبات bu bâbda 'aksile kifâyet ider."[31b]

Yine ifade edilmek isteneni ayetin anlamıyla çözmeye çalışmıştır.

"Varlıḳ ve benlik seniñ baḥriñi ṣâḥil-i muḥâsırasında göstermişdir. Benlikden kenâr-ı iḫtiyâr idenler kenârsız deryâ olmuşdur. Murâdı ẕikri'l-lah ile kendini ferâmuş itmeye terġîbdir.Yaḫûd هل اتى على الانسان حين من الدهر لم يكن شيئا مذكورا ayet-i kerimesinde olan lem-yekun ḥâlini istiḥżâra irşâd itmişdir." [33a]

Şarih kendi devrinde diliyle belaya uğrayanların çokluğundan bahseder. Arada devletin o zaman için zayıflığına da dikkat çekerek tekrar beyte döner. Kişi dilini tutmadığı takdirde başına gelecekleri bilemez. Ve suç işlemeden hapis yatmanın dilini tutmamaktan kaynaklandığını hatırlatır. Ağızdan çıkan sözlerin ne sonuçlar doğurduğunu ayet-i kerimeyle izah eder.

"Ey Ṣâ'ib her kimiñ tiġ-i lisânı kendi ḥükmünde olmaz ise 'aḳıbet o âdem şemşîr zebân maḳtûlu olur. Bu mażmûn darü's-salṭanat-ı 'âliyyede muḳaddemâ çoḳ vâḳı' olur imiş. Zirâ her 'aṣrda lisânından aṣılacaḳlar ḳatı çoḳdur. Lakin 'aṣrımızda devletiñ iżṭırâbı olduġuna o ḳadar ḥaller göze görünmez oldu. Ve ḥikemiyâtdandır ki bilâ-cürm ḥabs olunmaya şâyeste lisândan ġayrı yoḳdur ve şerî'atde daḫi bâbda tehdidât-ı 'aẓimeler vârid olmuşdur. Ḥatta sure-i bera'atde ومنهم من يقول ائذن لي ولا تفتني ألا في الفتنة سقطوا وإن جهنم لمحيطة بالكافرين 'de tekrâr eyleyüp anlardan ba'żısıdur şöyle deyin diyü cümle münâfiḳîniñ va'idlerini ḳavllerine rabṭ eylemişdir. Te'emmül iden 'acâ'ib müşâhede ider."[36b-37a]

Şair baharın gelişini gül tufanına benzetmiştir. Şarih tabiatte baharla meydana gelen canlanmayı bir ayetle perçinler. Bu dönemle kıyamet arasında bir

ilişki olduğunu ve ibretle izlenmesi, tefekkür edilmesi gereken mübarek bir zaman dilimi olduğunu hatırlatır.

"Gül ṭûfânı ve bahâr ḳaynamasıdır bakıñız bu gün ki cihân iş üstündedir bakıñız zirâ nev-bahâr ehl-i i'tibâra göre ḳıyâmetiñ misâlidir ki her nebât lisân-ı ḥâlle من بعثنا من مرقدنا feryâdın iderek revâyic-i ṭayyibe ve elvân-ı zekiyye ṣâḥibi olanlar su'edâ-i ben-i âdemiñ misâlinde ve bunların 'aksi eşḳıyâ ṣûretinde ẓuhûr itmeleri vâḳı'â dide-i 'ibretle temâşâya şâyeste bir vaḳt-i mübârekdir."[48a]

Kişinin ameliyle beyit arasında ilgi kurar. Deniz sahili dövmekle inci oluşturur, insan da ameliyle kalbinde iman cevherini oluşturabilir şeklinde beyti açıklar. Yine bunu da bir ayetle vurgular.

"Deryâ-yı ḥaḳîḳatden ḫaber alıncaya dek seneler kendi başlarına deryâ gibi kef urmuşlar. Güyâ mücâhedeyi kendi eli ile başını dögmeye teşbih eyledi ki deryâ iyâde-i emvâcıyla da'imâ bu ṣûretdedir. Evvelâ deryânıñ bu ṣûreti kendüde incü ḥâṣıl olmayı netice virdi ve evliyâu'l-lâhıñ deryâya taḳlîdleri ve i'tibâr ile maḫlûḳata naẓarları ḳulûbelerinde gevher-i şehvâr-ı 'irfân ḥuṣûlüne sebeb oldu ki ve وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَىٰ [53a]

İnsanın yeryüzünün halifesi olduğunu, topraktan yaratıldığını, bütün ihtiyaçlarını topraktan karşıladığını ve yine toprağa döneceğini ifade ederek yaratılış ve manası hakkında bilgi verir.

"Lâle gibi gözü kendi cigeri pâresi üzerine dutarlar kendi kendileriniñ hem ḫâne ṣâḥibi hem müsâfiridirler. Ya'ni kâ'inâtdan ümidlerini ḳaṭ' idüp levâzım-ı diniyede ṣabr u sebâtla cigerlerini ekl ider rütbesinde وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ mefhûmuna taṣdîḳ itmişlerdir. Ma'lûm ola ki insân ḫalifetu'l-lâhdır ednâ rütbe bir kimse üzere ḥükümeti olsa kendi nefsine ḫilâfeti ṣaḥîḥdir. Zira ḥavâṣṣ-ı ẓâhire ve bâṭınayı lisân-ı şer'le ta'yîn olunan umûra ṣarf itme ile me'mûrdur. Vâṣıl-ı ḫilḳati türâbdan olduğuna bi'aynih türâb gibi cemî'-i levâzımı kendinden çıḳup kendine ircâ' olunur. Lâkin biñde biri vâḳıf olamaz ve mevlâ-yı

müte'âl insânı evvel-i ḫilḳatde ḫilâfetle ẕikr itmesi delâlet ider ki müsteḫlifeniñ âyinesi ve maẓhar-ı etemmidir."[61a]

Yine beytin anlamını bir ayetle açıkladı. Bazılarının henüz dünyada iken salih amellerinin nurunun görüleceğinde hemfikir olduklarını aktarır.

"Şemsiñ pertevi efsürde dallara layıḳdır ammâ ḫânumânı yanmışlar kendi şebistânınıñ şem'idirler. Ya'ni bu ṭâ'ife-i 'âdiye pertevden 'âr idüp نورهم يسعى بين ايديهم وبايمانهم manṭûḳı üzere henüz bu dâr-ı fenâda iken 'âmâl-i ṣâliḥalarınıñ nûrunu müşâhede itmeye ictiḥâd üzeredirler."[63b]

Şarih, dua etmenin önemi üzerinde durur. Bir kimse dua etme ihtiyacı hissetmişse, dua edebiliyorsa duanın kabul edileceği anlamını çıkar.

"Bir müşkil yoḳdur ki nıṣfu'l-leyliñ âhile feṭḥ olmaya her ḳufle bu miftâḥ rast gelüp feṭḥ ider ammâ gicelerde ḫâb-ı râḥatı terk idüp dergâh-ı ilahide iẓhâr-ı âh u sûziş etmeye herkese iẕin virmezler. Bu sebebden vârid oldu ki bir kimseye du'â feṭḥ olunsa icâbet daḫi feṭḥ olur. Siyyemâ Ḳurân-ı Kerîmde mevlâ-yı müte'âliñ ta'lîm itdigi du'âlara muvaffaḳ ola elbetde icâbet derkârdır. Zirâ kendi 'inâyetinden baña bu uslûbla du'â idiñ diyü tenbîh eyledi ve mekârim-i aḫlâḳdan واما السائل فلا تنهر buyurdu bundan ṣoñra men' eyleye ḥâşâ. Lâkin taḳrîr olundıġu üzere du'âya iẕin virilür ise ve ṣafâ-yı ḳalb ve teveccüh-i tâmm ve esbâba 'adem-i i'timâd iḥsân olunur ise icâbet muḥaḳḳaḳdır. Ḳaldı ki maṭlûbuñ 'aynında icâbet küllî olmaz ve ḳaża vü kader ve muḳteżâ-yı 'ilm u ḥikmet bozulmaz. Lâkin be-herḥâl 'abdiñ du'âdan ḥaẓẓı ḳaṭ'idir. Ya bedel ya aña muḳâbil bir def'-i belâ yâḫûd maṭlûbuñ ba'żı ḥâṣılı envâ'-ı icâbet ḳatı çoḳdur. Ḥatta müsehhel iḳtiżâsında sinâmekkî istiʿmâliyle ishâl vâḳı' olur ise bu daḫi icâbetdendir ve bir âdemden ṭaleb itdigiñ ma'nâniñ ḥuṣûlü icâbete dâḫildir. Ġaraż-ı esâs-ı din olan tevḥîde dâ'imâ naẓar ile fa'âl-i muṭlaḳ bir olduġun ferâmûşu itmemekdir ki bu daḳiḳalar fehm oluna."[75a]

Şarih, sabır hakkında Kuran'da belirtilen hususları hatırlatır. Sabır ve acele kavramlarını karşılaştırır.

"Ṣabr u taḥammülden 'azîzler ne semereler ki devşirmediler bizim maḥrûmluġumuz bunda 'aceledendir. Mevlâ-yı müte'âl rusûl-i kirâm ve enbiyâ-yı 'iẓâm ḥaḳḳında buyurur ki

ya'ni anlar bizim ibtilalarımıza ṣabr itdiler ise anları eimma ḳıldıḳ. Sa'ir 'ibâdımız aḳvâl ve ef'allerinden anlara iḳtidâ idüp sa'âdet-i ebediyyeye nâ'il olurlar. Ṣabrıñ bu ayet-i kerîmeden a'ẓam mücellâsı yoḳdur. Ve ṣabr her ne ḳadar 'azimü'l-ḳadr ise de żıddı olan 'acele daḫi o ḳadar racimü'ż-żarardır Harîfler terk-i hayâdan maksudlarına irdiler bu makâmda hicâbdan Sa'ibin kalbinde kan vardır. Zirâ şerminden matlûbunu ifade idemeyüp mahrûm kalır."[6a]

2. HADİS

Şarih, şiirin anlamına ulaşmaya çalışılırken hadislerden de faydalanır. Hadisin tamamını vermekten ziyade birkaç kelimeyle hatırlatmakla yetinir. Böylece açıklama sağlam bir zemine oturtulmuş olur. Aşağıdaki alıntıda gece namazına münafığın devam edemeyeceği hatırlatmış ve çözüm olarak sadaka vermeyi önermiştir.

"Siyah bulut barân-ı raḥmetiñ ḥâmilidir. Gice buludunuñ ümîdi ile ḫâke bir toḫum bıraḳ biri biñ verir. Zirâ bir vechile neşv ü nemâsına mani' yoḳdur. Ve ḥadîs-i nebevide ṣalat-ı leyle münâfıḳ müdavemet idemez. Vârid olmuşdur ve fi'l-ḥal eseri ḳalbde ẓuhûr iden a'mallerden biri bu ve biri maḥalline ṣadaḳa düşürmekdir."[7a]

Bazen hadis söylenmez. Yalnız anlatılan hususun hadisle sabit olduğu bildirilir. Bazen de sadece anlam olarak hadise işaret ettiğini bildirmekle yetinir.

"Sen aḥval olma ki biñ ṣûretde ẓuhûr ider ise de o ṣûr-ı muḫtelifede tecelli iden birdir ve tecelliyât daḫi ṣûretiñ aḥkâmına tâbi' olup o ṣûretiñ levâzımı lisân-ı şi'rde aña ıṭlâḳ olunmada żarar yoḳdur ḥadis-i ṣaḥîḥa işâret eyledi."[55a]

"Ben-i âdem çünkü pîr oldu ḥırş tâze ve civân olur. Uyḳu seher vaḳtinde saḳîl olur. Ya'ni âfitâb nefs-i naṭıḳa maġribinden ṭulû'a ḳarîb olduḳda ki bu leyl 'ömr-i dünyânıñ seḥergâhıdır. Ġaflet uyḳusu leẕîẕ ve girân olup bedende ḫulûd ile mübeşşir olmuş ḳadar elinde bulunan ḥiṭâm-ı dünyâyı imsâk ve ḥuṣulu imkânda olanlara telâş idrâkda mubâlaġaya şurû' idüp ḥükemâ-yı 'aḳl ma'aşdan dosta muḫtâc olmadan düşmana ḳalmaḳ evlâdır meselini rivâyetde müselsel senedler ibrâz ider ve ḥadîs- şerîfde daḫi bu mażmûn sâbitdir."[35b]

Nefs-i natıkadan bahseden şarih, bunu; yazıyı parmak yazar görünür, ölüm gelince bedenden bir şey eksilmez ama parmaklar hareket etmez. İşte bunlar birer alettir, çalıştıran nefs-i natıkadır, der. Hadis olarak bilinen ibareyi[89] kullanır. Ve mevzuu açıklığa kavuşturur. İnsan bedeni tecelliyata engeldir. Bu cismi ölmeden öldürsen ay gibi cemali kalbinde müşahede edersin, diyerek manevi bir ders verir.

"Andan evvelki çehre-i cândan ġubârı şaçalar ya'ni mevt-i ṭabî'i irişmezden evvel o ma'i ki ġubâr altındadır görüñüz. Murâdı nefs-i nâṭıḳadır ve bu sırr-ı ilahiniñ mücerredi ya'ni basîṭi görünmez ve dünyâda ve ne aḫiretde ve ne berzaḫda. Zirâ insân kendigini mürekkeb olduġu ḥâlde görmüşdür. Ḥatta rü'yâda yine bir cesed içre müdebbir bulunur. Ḳezalik berzaḫda ve maḥşerde ve cennetde her mevtiniñ muḳteżâsı üzre bir bedene te'alluḳsuz görünmez. Böyle olunca Ṣâ'ibiñ terġîb itdiği ne gûne taḫayyül olunur. Ma'lûm ola ki insân parmaḳlarını taḥrîkle meselâ kitâbet itdikde żarûri ma'lûm olur ki bu kitâbet ẓahirde parmaḳlar vesâṭatıyla ẓuhûra gelür. Ammâ mevt vâḳı' olduḳda eczâ-i bedeniyeden bir şey' noḳṣan olmaḳsız isâba'ın ḥareketden ḳalması delâlet ider ki bunlar aletdir ve bu aletleri isti'mâl iden nefs-i naṭıḳadır ve bi'aynih bunuñ gibi nefs-i naṭıḳanıñ daḫi cemî' ḳuvvâları vâcib-i te'âla ḥażretlerine alet gibidir ve muḥarriki'l-ḥarekât odur ve ḥadis-i şerîfde من عرف نفسه فقد عرف ربه vâḳı' olup ehl-i keşfiñ ittifaḳıyla ṣaḥîḥdir ve bir kimse mevte maẓhar oldukça rütbesini göremez ve mevt bu maḳâmda muṭlaḳdır. Gerek ṭabî'î olsun ve gerek iḫtiyârî olsun merḥûm dimek ister ki seni tecelliyâtdan maḥrûm itmeye sebeb bu cism-i ḫâkîdir. Hemân mevt-i ṭabî'îden evvel bu ġubârı ve aḥkâmını maḥv eylesen âsmân-ı ḳalbde ḳamer-i cemâli müşâhede idersin."[51b]

3. İLM-İ FELEK / İLM-İ AHKAMI NUCUM

Şarih ilm-i nucuma vakıftır. Yeri geldikçe bu alana ait bilgilerinden faydalanır. Yıldızların müspet veya menfi tesirinden, halkın yıldızlara bakış açısına,

---

[89] Sahâvî asılsız, İbni Teymiye mevzû kabul etmektedir. (el-Aclûnî, 1997: C.II, s..234, n.2530; Albani, 1992: C.I, s.165, n.66.) Sem'ânî, Yahya b. Muaz'ın sözü olduğunu iddia ederken, Nevevî, gayr-ı sabit olduğunu belirtmekle beraber manasının sabit olduğunu söylemektedir. Ceylan, s.149, İstanbul, 2000 (Mehmet Yılmaz, Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler, İst. 1992, Enderun Kitabevi, s.122 adlı eserden dipnot olarak alınmıştır.)

ulema arasındaki yerinden, nasıl değerlendirildiğine kadar geniş bir yelpazede bu bilime ait bilgilerini kullanarak açıklamayı anlaşılır hale getirmeye çalışır.

"Bizim sâġarımızda zehr-i mâh ve encûmüñ seyrindendir. Kevâkible memlû olan asmân-ı ma'nâda 'aḳreble dolu şişedir. Siyyemâ anıñda başı işġa olmuş ola. Ma'lûm ola ki kevâkibiñ ve burûcuñ ḥarekât ve âsârı ıṣṭılaḥ-ı nucûm üzre ḳırân ve terbî ve tesdîs ve teslîs ve ġayri ḥâletleri istî'dâd şarṭıyla bi-izn'il-lâh-ı te'âla sufliyâta te'sir idüp aḥvâl-i 'âlem taḳdîr-i 'azîz-i 'âlim ile envâr ve eşka'-i seyyârâta merbût olduġu ehliniñ 'indinde bir ahîn-i vucûdiyye ile sâbit ve be-herhâl dâr-ı dünyâda ekdâr ve nuhûs ṣafâ ve surûr üzerine ġalib olduġuna merḥûm asmânı 'aḳreble pûr bir şişeye teşbîh ve ben-i âdeme te'sîrini semûm-ı mühlikeye temsîl idüp ṣâ'irâne bu maṭla'ı irâd eyledi. Ḳaldı ki her 'aṣrda bir miḳdâr ḫalḳıñ aḥkâm-ı nucûmu inkâr itmesi bunlardan bi'l-ittifâḳ a'lam var ki bir gürûhuñ daḫi 'âlemde bi'ẕ-ẕât mü'essîr-i ḥaḳîḳi bunlardan ġayri yoḳdur diyü seyyârâta 'ibâdet itmesi gibi cehl-i sarîḥ olduġunda şübhe yoḳdur. Münâsebetle geldikçe nucûmuñ aḥvâli 'itikâd cihetinden birḳaç maḥalde mufaṣṣalân taḥrîr olunmuşdur."[16b]

Beytin anlamını hükemanın ahkam-ı nucumda bahsettikleri çizgi üzerinde verir.

"Bağbânıñ elini ve ayağını öpmek dûn himmetlikdir. Sa'y ile tâ bu ḳapusınıñ yüzüne miftâḥsız feṭḥ ola. Murâdı mukâşefedir ki riyażetle bilâ-mürşid taḥṣîli mümkündür. Lâkin aḥvâl-i mizâca ve keyfiyyet-i taḳlîl levâzım-ı beşeriyyete 'âlim gerekdir ki 'aḳla ḫiffet ve mizâca teġayyür gelmeye. Yoḳsa bu ṣûreti icrâya daḫi mürşidsiz zeki ve reşîd âdeme muḥtâcdır ve bu keşfde ḳurb-ı ilahi şart degildir ve ba'ẓı nufûsa sebeb ẓâhiri olmaḳsız bu keşf vâḳı' olduġu vardır. Aḥkâm-ı nucûmda ve tevâlî'-i mevlûd zayiçelerinde ḥükemâ ẕikr itmişlerdir. Ḥâṣılı 'âdetâ miftâḥsız kilid açılmaz ammâ nevâdirde 'âdet rütbesine ḳarîb açıldığı görülüp ve işidilmişdir."[41b]

Şarih, ilm-i nucum ve vefkte kendisinin kemal sahibi olduğunu mütevazi bir dille ifade eder. Kendisinin bu ilmi çok iyi bilmesine rağmen aşinalığımız yok diyerek bu ilmi bildiğini iddia edenlerin yanlarına uğranmaması gerektiğini dostlarına tavsiye eder. Çünkü davaları yalanlarının doğru şahididir, diyerek uyarır.

"Ġayeti aḥbâbından birine şöyle bir ḥâdise falan gün ẓuhûr ider diyorlar. İstimâ'ınız oldu mu diyü tecahülâne su'âl idüp beyne'n-nâs ifşâ olunduḳdan ṣoñra bi'l-muṭabaḳa ẓuhûr

ider. Bu şûretini çoḳ müşâdehe eyledik. Bunuñ sebebi daḫi kitmân ma'ârifiñ ḥarâretini bu ḳadarca ile def' ider. Ve nucûm-ı fenni tesyîrâtında muḫattal ve aṣlında daḫi teḫallüf şarṭıyladır. Biri çıḳar ise bir şey' çıḳmaz. Ve zelzele-i kübrâda darü's-salṭanada bir ma'rifetli âdem istimâ'â olmadı ki o vaḳtde ṭaşra gitmiş ola belki cümlemiz beraberce vâḳıf olduḳ ve bir daḫi bu gûne ma'ârif ṣaḥibleri cüz'iyât ve killiyâtda yed-i ṭûlâ ṣaḥibleri eimmelerden ola gelmişdir. Siḥriyye ve taḳlîd ile olur ma'nâ değildir. Faḳîriñ 'ilm-i vefḳde olan kemâlimiz gibi meselâ görülmeden ba'żı aḥbâbımızda belki ekserinde asâr-ı celîleleri müşâhede olundu. Ammâ bende bilmem zirâ insân nefsiniñ üzerine aḫiri tercîh idemez ve her zamân olmaz. Güyâ ki aṣla o fenne aşinâlığımız yoḳ rütbesinde iżgarażım aḥbâb-ı kirâma naṣiḥâtdir ki bu fenleri da'vâ idenlerin semtine uġramayalar ki yalñız da'vâsı kiẕbiniñ eṣdaḳ-ı şevâhidindendir."[9a]

Şarih aḥkam-ı nucumun inkar edilemeyeceğini, mutlaka tesirinin olduğunu anlatır. Bilinmesi gerekenleri bilmek gerekir yoksa müneccim ol demek değildir diyerek bu konunun nasıl anlaşılması gerektiğini ifade eder.

"Hiçbir noḳṭasında yoḳdur ki yüz nükte derc olmaya, ḳalem gibi kitâb-ı şebden tevekkülü geçme bir ḫoşça te'emmûl eyle. Kitâb-ı şebde noḳṭadan murâdı kevâkibdir. Ve kevâkibde olan esrârıñ idrâkine ve cem'ine 'ömr-i ben-i âdem kifâyet itmez. Ṣaḳınup nucûmuñ aḥkâmını cühelâ gibi inkâr etme. Aṣla esbâb-ı 'arżiyye ile anların farḳı yoḳdur. Meselâ Ḳırân-ı Ṣa'diniñ zemînde misâli sen vüzerâdan ve mülûkden birine aşinâ ve ḳarîb olma ile eṭrâf u aḥbâbıñ o teḳarrûb-i vesâṭatıyla ḥaṣıl olan servetinden behremend oldukları gibidir. Yoḳ bir ẓâlimle ittifâḳ idüp bir alây eżrara müste'adleri ve perişân itmek olur ise ḳırân-ı naḥsîn gibidir. Bunlar her zamânda belki her günde maḥṣûṣ ve müşâhiddir. Ve bu taḳrîrden murâdım cehl-i mürekkebi izâledir. Yoḳsa müneccim ol dimek degildir."[9a]

4. TIBB

Şarihin tıp bilgisi yazdığı eserden anlaşılmaktadır. Bu bilgisini şerhte kullanır. Gözün görme kuvvetini artıran faktörlerden bahseder.

"Ṣubḥdan bu siyah bahâr ḳarġıl olmayup henüz cemâli maḥallinde iken giceniñ âb u tâblı olan mevsiminden göze şu ver ya'ni nurlandır. Zirâ sevâda naẓar-ı eṭibbâ ḳavli üzre başara ḥiddet virür ve siyah-ı bahâr ba'żı bağçeleriñ evrâḳı ḳuvvet-i bahârdan ḳoyu yeşil olduġuna elbetde uzaḳdan ḳara gösterdigi ma'lûmdur."[6b]

"Her işi vaḳtinde edâ eyle, zirâ nehârıñ uyḳusu gözlülerin 'indinde gice uyḳusu yerin ṭutmaz. Ḥatta eṭibbâ 'indinde żarar ider.[8b]

5. İLM-İ KIYAFE

Şarih ilm-i kıyafeye dair pek çok bilgiyi şerhe idhal etmiştir. Daha çok insanın fiziksel özelliklerinin onu karakterini tanımada ipucu olduğunu belirtmiştir. Mesela boyun damarları belirgin olursa kişi mağrur, inatçı ve edepsiz olur. Burnu önüne eğri olanlar cesur ve savaşçı olur. Sağına veya soluna eğri olursa ashab-ı yemin ve ashab-ı şimal güruhundandır. Bir insanın hastalık dışında çehresi sarı olursa hasid ve kötü olduğunun işaretidir, edepsizlik göstergesidir, diyerek bu ilme ait bilgilerini şerhte kullanır.

" 'İlm-i ḳıyâfede bir âdemiñ gerdeni ṭamarları ġalîz ve ẓâhir olsa maġrûr ve 'inâd ve bî-edeb olmasınıñ 'alametidir. Bu sebebden merḥûm buyurur ki serkeş ve maġrûr ve bî-edeb olma hedef boyun ṭamarından bu evṣâfla muṭṭaṣıf olduġuna dâ'imâ oḳa nişânedir. İrân'da istî'mâl olunan hedef ma'lûmumuz olsa mażmûnuñ ziyâde inkişâfına vesile olur idi."[20b]

"Dil-âzârlarıñ başından ayaġına dek egrilik sızar. Maḥall-i i'tibâr budur ki avcı ḳuşdan dırnagı ve minkârı egri olur. Zirâ her ṣûret taḫtında olan ma'nânıñ fihristidir. Ve ben-i âdemde burnu önüne egri olan şecî' ve bahâdır olur. Yoḳ sağına ya ṣoluna ḫilkatde egri olur ise aṣḥâb-ı yemîn ve aṣḥâb-ı şimâl gürûhundan olduġuna işâretdir. Lâkin bu kelâm bu 'âhit kem enfiyye degildir."[27a]

"Ol fırḳaya ki altun gibi çehre virmişlerdir anların cebhesine ġanîlik dağını çekmişlerdir. Ya'ni tene'am ve refâhiyet ehliniñ elbetde yüzlerinde bir ḥamret-i żarûriyye olduġuna binâen dağ ta'bîr eyledi. Zirâ devlet-i ma'neviyyeniñ eseri olan kesret-i riyażât ve mücâhede sebebiyle altun gibi ṣarı ve müferreh çehre fevt olunca dağ-ı tuvângerî iḥsân olunur. Eger 'acemde benlik-i ḥayvânâna tamġa 'adeti var ise hîç şübhe ḳalmaz ki anı murâd itmişdir ve erbâb-ı menâṣıbıñ iftiḫârı devletle olduġu muḥaḳḳaḳdır ve 'ilm-i ḳıyâfede marażdan ḫâlî bir âdemiñ çehresi ṣarı olsa ḫalḳa ḥiḳd u ḥasediñ ve ḫabâset-i bâṭınıñ 'âlâmetidir ve ḥamret-i vech-i ciger gibi leṭâfetden ḫâlî edebsizlik nişânıdır diyü yazarlar ve ṣadıḳdırlar."[58b-59a]

6. KİMYA (SİMYA)

Şarih kimya ilminden de faydalanır.

"...Zirâ bir mes'elede bürhân-ı vucûdiye mâlik olanı döndürmek muḥâldir. Meselâ ben gözümle gördüm ki zencefreden hem altûn hem gümüş ḫâṣıl olur. Ḳaldı ki maṣrafına ḳifâyet itmez imiş. Murâd şu iki cevheriñ ḫuṣûlu insanın elinde mümkün müdür mümkündür. Ḥâcetim degil 'âlemde ne ḳadar 'ulemâ var ise kimyâ fennini inkâr itsinler. Benim ru'yet-i baṣiriyyeme muḳâbeleleri imkânda degildir."[32b]

7. İLM-İ ESMA-İ HÜSNA

Şarih esma-i hüsna ilminden de faydalanır. Bu ilmin bilinmesiyle ancak bazı isimlerin anlaşılabileceğini ifade eder. Yine de ne kadar anlaşılırsa anlaşılsın o geniş deryayı kısıtlı akıllarla anlamanın mümkün olamayacağını vurgular.

"O ḫânegi dilber ki bizden ḳalbi ḳapmışdır ḫânededir ve her yerde ẓuhûr ider. Bu ta'bîrâtıñ cümlesi esmâ cihetindendir. Zirâ ẕât cihetinden bu taṣavvurlar muḥâldir ve taṣavvuf fenn-i esmâ-i ḥüsnâya ıṭṭılâ' ile kemâl bulup ve asârını müşâhede bu kemâliñ semeresidir. Meselâ 'alîm ismine meşġûl olup maṭlabıñ olan 'ilm-i maḫṣûṣa vâṣıl olduḳda bu ism-i şerîfe hem ḫânegi ve hem her yerde ẓuhûr ider dimek yaḳışır ve maḳ'ûldur ve bu ḳadarca taḳrîble bir baḥrdır ki kenâre ḳabûl itmez هوالاول والآخروالظاهروالباطن naṣṣ-ı kerîmiñ ıṭlâḳına bizim gibi muḳayyedlerin idrâki her ne denlü daḳîḳ olsa ḥudûd-ı 'aczden ṭaşra gitmez."[55a]

8. İLM-İ CİFR

Şarih ilm-i cifrden de anlamaktadır. Yeri geldikçe bu ilme ait bilgilerini kullanmaktadır. Kendi asrında revacı olan bir ilim olduğunu fakat seyahatlerinde bu fennin kamilini görmediğini belirterek kendini de yüceltmiş olur.

"Her işi vaḳtinde edâ eyle, zirâ nehâriñ uyḳusu gözlülerin 'indinde gice uyḳusu yerin ṭutmaz. Ḥatta eṭibbâ 'indinde żarar ider. Lâkin merḥûmuñ naẓmında bir ḥâlet buldum ki

zâyirçe-i ḥarfiyyeye beñzer. Meselâ bu beytinde ḫâb lafẓını istiʿmâl-i murâd itmiş. Aña münâsib elfâẓdan vaḳt ve rûz u şeb ve dide bu kelimâtıñ rabıṭası virildikde ṣuhûletle mevzûn ve selîs ola düşer. Zâyirçede daḫi suʾâle muṭabıḳ ḫâb ẓuhûru bir miḳdâr ḳavânine tevaḳḳuf ider ki mektûm olan daḫi budur. Maʿlûm olduḳda cevâbı ṣuhûletle nuṭḳ ider. ʿAṣrımızda ġâyet revâcı olan maʿariflerdendir ki lâkin bir ḳarn-ı kâmilden efzûn seyâḥatimizde bu fenniñ kâmilini görmedim. Ḳaldı ki daʿva idenler ʿindinde cifriñ fevḳında bir şey' maʿlûmları olmadıġından zâyirçeye tenezzül idenleri nâdirdir. Ḥaşâ ve kellâ bir âdem ḳavânin-i ḥarfiyye üzere suʾâline biʾl-muṭabaḳa cevâb istiḫrâcına ḳâdir olup vüzerâ vü mülûke iʿtibâr eyleye yâḫûd anlara ḥaber vire. Zirâ ẕâtında kendi bir şeyʾe muḥtâc olmaz ki bu ḥareketleri irtikâb eyleye."[8b]

C. ESERDE ŞERH-VAAZ MÜNASEBETİ

Tasavvufi şiir geleneğimiz genellikle meşayih dediğimiz irşat makamındaki zatların manzumelerine, yine onların halifeleri ya da aynı makamda bulunan başka tarikat büyüklerince yapılmış açıklamaları ihtiva etmektedir. Tabiri caizse en üst perdeden yapılan tasavvufi sohbetler olarak addedebileceğimiz bu eserlerin hedef kitlesi, müridan ve salikan denilen ve tarikat hiyerarşisinin büyük kısmını oluşturan talebelerdir. Şeyh zaman ve mekan kaydı olmaksızın her tavrı ve kelamıyla müritlerine ibret tablosu çizmekte ve onları tedip etmektedir. Lakin günlerinin büyük bölümünü geçirdikleri cami kürsüsünde yapılan va'z u nasihatler de salikin terbiyesinde mühim rol oynamaktadır. "Din nasihattir" hadis-i şerifinin hayat tatbik edildiği tasavvuf okullarında, vaazın gündelik hayatla bu denli iç içe oluşu, vaktinin önemli bir kısmını nush u pendle geçiren irşat sahiplerinin, eserlerinde mev'ize üslûbuna yakın bir üslûp benimsemelerine yol açmıştır. Tasavvufi manzumelerin şerhinde de bu temayülün tespiti mümkündür.[90]

Şarih birçok beytin anlamını ifade etmek için tasavvufi meselelere girmiştir. Okura nasihat verir gibi ya da bir meseleyi öğretir tarzda bir üslup takınır. Mevzuyu en anlaşılır biçime sokmak için okurun anlayabileceği güncel örnekler verir. Böylece anlaşılması belirli bir ilim gerektiren ifadeleri sade bir dille anlatmış ve okuru bilgilendirmiş olur. Bu esnada anlatımın daha sağlam olması için bir takım deliller getirir. Ayet, hadis ve sufiler arasında kabul görmüş sözler şerhe dahil edilmiştir.

"Benim ṣadef gibi benim üstüŋânım sîne-çâk oldu seḥâb-ı mürüvvetden baña bir ḳaṭre irişinceye dek. Ebr-i mürüvvetden murâdı ben-i âdem vesâṭatıyla vâṣıl olan ni'am-ı ilahiyyeniñ maẓharlarıdır ve mevlâ-yı müte'âl esbâbı imtiḥân içün vaż' itmişdir. Ḥatta müşrik ile muvaḥḥid mümtâz olalar ve sebebiñ sırrına vâḳıf olan 'ârif bilir ki esbâbıñ def'i muḥâldir ġâyeti daḳîḳ olup herkesiñ 'ilmine ẓâhir olmaz yaŋûd sebeb-i ġalîzden sebeb-i laṭîfe taḥvîl olur ve cihet-i şerî'atden esbâba şükr itmek ḥaḳḳında 'aẓîm tenbihler vâḳi' olduġuna bir zekî adam

[90] Ceylan, s.356

müṭâla'a eylese bir miḳdâr esbâbıñ sırrına vâḳıf olabilir ve gâhice olur ki sebebin ḥükmü bi'l-külliye mu'aṭṭal ḳalup bu ḫuṣûṣ bu vecihle ne gûne vucûda geldi diyü 'aḳlen müteḥayyer ḳalurlar. Ġâlibâ bu mes'ele taḥrîr olunmuşdur taṭvîl olunmasun ve kibâr-ı ṣûfiyye 'indinde esbâbıñ cümlesi esmâ-i ilahiyye maḳâmındadır. Meselâ ṣusuz adam aşikârâ ṣuya muḥtâc olup istî'mâl ider ve 'aṭeşi gider ve mevlâ-yı müte'âl kelâm-ı ḳadîminde انتم الفقراء الى الله buyurur bu adam ṣuya muḥtâc oldu ve 'aṭeşi zâ'il olunca ma'lûm oldu ki esbâbıñ cümlesi esmâ-i ilahiyye maḳâmındadır ve bu naẓarla esbâba naẓar iden şâyibe' şirk-i ḫafîden beri olup tevḥîdi kemâline irişdirir. Zirâ eczâ-i kâ'inâtıñ cümlesine żârr u nâfi' dimek mümkündür, müşâhede inkâr olunmaz. Ḳaldı ki esmâ' ta'bîrinden murâdımız fehm olundu ki oḳunur maḳûlesi yâḫûd Allahu 'azîmü'ş-şâna ıṭlâḳ olur dimek degildir. Meselâ eger 'ömründe bir kerre misâl itdigimiz ṣuyu bulmayup ḥarâret seni ḳatle müşerrif itdikde ṣuyu bulup içdik ise ṣuya ism-i a'ẓam diyebilirsin ve cümle esbâb-ı kâ'inât böyledir. Żabṭ idüp ḫâṭırda tutdukça nice esrâra vuḳûf ḥâṣıl olur ki lisâna gelüp söylenmez. Zirâ ṣûret-i şerî'at-ı ġarrâya muḫâlefet ve terk-i edeb ba'żı ṣoranlarda żarûri lâzım gelür."[65a]

"Ba'żı kibâra vârîdatında اصدق ولا تأمن ya'ni ṣâdıḳ ol ve emin olma buyurulmuşdur. Ve bundan muḫâṭıralı i'tiḳâd olmaz ki benden ḳarınca incimez iken bu başıma gelen ne idi diyü bir âdem ḳażâdan şikâyet eyleye hemân ḳudretiñ olduġu ḳadar 'avf u 'âfiyetle du'âda ol yoḳsa nice peygamberân ma'sûmları boġazladılar ve ḳatl itdiler. Nes'elu'l-lahu'l-'âfiyeh

Seni vucûd ile tercîh iden ḥekîm-i ezel
Saña murâdını senden nedir beyân itdi

Cibîn-i ẕillı zemîn niyâza vaż' ile
Ki şâh-râh rıżâsın saña 'ayân itdi

Gelür belâ vü ṣafâdan saña muḳadder olan
O ḳayda düşme niçün setrini nihân itdi

Ne çare sen de gözet çünkü böyledir ḥikmet
Yed ile ḫalḳ idüp insânı imtihân itdi."[36b]

Şarih nasihat havasında geçen açıklamalarına kendi nefsinde yaşadığı müşahedeleri de dahil eder. Verdiği örneklerle okuyucunun dikkatini çekmeye çalışır. Okurun seviyesini ölçer tarzda ifadeler kullanır. "Arif olana bir küçük misaldir" ve "bu tercümede bundan başka nükte olmasa kifayet eder" diyerek şerhe müstesna bir hüviyet kazandırır. Şerhin alelade bir eser olmadığını hissettirerek okuru uyarır.

"Bir ṭâli'siz adem ki eyyâmdan şikâyet itmez kendi siyâh gününü bayrâm gicesi ider. Ya'ni bu ṣıfatda bulunan âdem içün ferec-i nehârıñ leyle ḳurbu ḳadar yaḳındır. Zirâ bi't-tecrübe şikâyet 'alâmet-i ṣâdıḳa ve münzirdir ki bu belânıñ şiddeti ve ṭûl-i müddeti ve ṣâḥibiniñ ḥaḳḳında henüz âsâr ḳuvveti vardır. Ve şikâyet ref' olmaḳ evvelâ belânıñ ża'fına ve tedrîci indifâ'ına delîldir ve gâhice şikâyeti mûcib-i belâ durur iken elemi ve ġamı ref' olur bir ġarib mes'eledir ki dikḳatinden ḫalḳ belâya ülfet ḥasebiyle elemi ref' oldu i'tiḳâd iderler. Ẕikr itdigimiz ṣûret-i ülfetden evvel vâḳı' olur. Ḥatta faḳîr nefsimde müşâhede itmişimdir ki bir ḫuṣûṣ ile mu'aẕẕeb olup durur iken def'aten aẕâbı ref' oldu ve baña aẕâba vesile olan ḫuṣûṣ müzdâd olmuş noḳṣân bulmamış. Murâd böyle daḳîḳ aḥvâle vuḳûf icâbet-i du'ânıñ bir nev'ini fehm itmekdir. Meselâ 'âlem-i ezelde Zeydiñ 'amâsı sebḳat itmiş ammâ Zeyd gice gündüz rabbim du'âmı ḳabûl ider ẓannıyla himmetine futûr virmeyüp ilḥâḥ iderek 'amâniñ sıḳleti ve ġamm u ḳudûreti derûnundan bi'l-külliye maḥv olup başîr olanlara ḥased bile ḫâṭırına gelmez olur. Bu maḳâmda körüñ du'âsı ḳabûl oldu lâkin mes'eleyi bu taḥḳîḳ üzere idrâk itmez ise yine kördür, kendine fâ'idesi yok ammâ 'âriflere misâl-i cüz-î olabilür. Bu tercümede bundan ġayrı bir nükte olmasa yalñız bu kifâyet ider te'emmül eyleyenlere."[72a]

Şarih sıklıkla güç manalardan, herkesin anlayamayacağı mefhumlardan, erbabının bile zor anlayabileceği kavramlardan bahseder. Ancak, elinden geldiğince okura yardım edeceğini söyler. Böylece hem kendini hem eseri nazara verir. İnsana imandan sonra duadan eşref bir nimet verilmemiştir, der. Sonunda yine okura seslenerek duaya davet eder.

"Saña dest-i du'âdan bir Nuh gemisi verdiler, tâ ki bu ḳanla memlû olan deryâdan ṣubḥ vaḳtinde kenâra çıḳasın ve beliyyât-ı gün-â-gûn-ı dehriyyeden o du'â sebebiyle ḫâlaṣ olasın. Sen ise ġarḳ olup kendini kenârda taḫayyül idersin. Eger bir âdem tecrübeden ḳaṭ'-ı naẓar yalñız du'â ḥaḳḳında varid oluna. Ḥüsn-i i'tikâd yüzünden te'emmül eylese insâna imândan ṣoñra du'âdan eşref bir ni'met verilmedigini taḥḳîḳ ider. Bu maḳâm bir 'azimü'ş-şân

maḳâmdır ki ḫavâṣṣa tefhîmi ḳabil degildir 'avâm nerde ḳaldı. Şu ḳadarca söyleyebilirim ki mevlâ-yı müte'âl saña her ne taḳdîr itdi ise ezelde o muḳadderi seniñ du'â-yı ḫayrıñ ile tebdîl itmeyi daḫi taḳdîr itdi. Ammâ kendi nefsinde bulmadıḳça Ṣâ'ib tercümesinde Nuṣret yazmış diyü naḳl itmek fâ'ide itmez. Zirâ bu ḳalb aḥvâlinden umûr-ı ẕevḳiyyedir. Kemâl-i imânıñ var ise durma du'â eyle vesselâm."[28b]

Şarih okura bu meseleleri anlamak kemal, tecrübe ister tarzında ifadeler de kullanır.

"Hîç 'ömründe bir şey' görüp kendini ġâ'ib itdigin var ise bir miḳdâr bu ma'nâlara ḳarîb olursun."[55b]

Şarih zaman zaman okurla konuşur gibi bir üslup kullanır. Kulluktan, gençlik zamanındaki ibadetten, ihtiyarlıkta düşeceği halden ve ahirette-hesapta karşılaşacağı durumlardan bahsederek okura nasihat eder. Anlattıklarının ciddiye alınması gerektiğini "bunları mesel sanma, ilme'l-yakîn, ayne'l-yakîndir" diyerek okuru uyarır. Bütün bu anlattıklarını bir şiirle özetler.

"Ḳulluḳ tazelik kârıdır, iḫtiyârlıġa bıraḳma, karanlıḳ gecede yola git ki ṣabâḥ vaḳtinde raḥatlaşasın. Zirâ eger tâ'at ve eger fısḳ ḳuvvâ-yı ẓâhire ve bâṭınanıñ ḳuvveti ve selâmetiyle olur. Pes rabbü'l-'âlemine 'ibâdetiñ vaḳti civânlıḳ eyyâmıdır ki terâkim-i ġamâm şehevâtdan ṭarîḳ-i hidâyeti elde ḳomayup sa'y iderek iḫtiyâr olduḳda 'ibâdât u tâ'atden 'âciz olduġun ḫuṣûṣları eyyâm-ı ḳuvvetinde i'tiyâdıñ sebebiyle yine seniñçün yazarlar ḫastanıñ 'âdeti olan 'ibâdâtı yazdıḳları gibi ve sen dünyâda bir dürlü raḥat olursun. 'Öẕr-iża'f-ı ḳuvvâ ile terkden ve 'amâliñ envârını müşâhede iderek bir dürlü raḥat daḫi bundan kesb idersin. Ve berzaḫa intiḳâliñ sâ'atinde وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا mefhûmunca cümle a'mâliñ semerâtını görüp define bulup pâdişâh olmuşdan ziyâde mesrûr olursın. Ammâ mesel gibi mütâla'a itme. Zirâ bu yazdıġım 'ayne'l-yaḳîne maḫlût 'ilme'l-yaḳîndir.

Ḫidmetim geçdi diyü kendi gibi bir beşere
Eşref-i 'ömrünü insân perişân eyler

Ṣalın virmez ṣaḳlan tâ ki çerâġ olmayacaḳ
Pîrlik var diyü tedbîr-i hezârân eyler

Dini dünyâya ṣatup fevt olur evḳât-ı ṣalat
Ya'ni maḥdûmuna bu vecihle iḥsân eyler

Memâlik her ne ise vaḳt ḳarîb olduḳda
Oğluna ḳaṣr-ı yed itmekde daḫi ṣân eyler

Tâ bu denlü bıraḳup terk idecek dünyâyı
Ṣûret-i raḥata vaż' itmeyi iẕ'ân eyler

Lîk geldikde ġamm-ı âḫiret Allah kerîm
Diyerek nefsini şâyeste-i ḫazalân eyler

Ne içün geldim idi 'âleme bir kez diyemez
Bir 'acib vâḳı'adır 'âlemi hayrân eyler."[29a]

Şarih, sanki talebelerine bir dersi ta'lim eder gibi beyti şerh etmektedir. Talepten, talepte üç halete riayetin şart oluşundan bahseder. Anlattıklarını daha veciz ifade etmek için birkaç beyit ekler.

"Her kimin ṣadef gibi maḥallinde küşâde olur ise anıñ aġzını gevher-i şehvârdan ṭoldururlar. Merḥûm esrâr-ı icâbet-i da'vetden birini keşf eyledi ki her zamân vâḳı' olur. Ve kimse bu daḳiḳaya iltifât itmez. Meselâ maḥallinde bir kelâm bir maṭlûba vesile olur ki ḥuṣûlu muḥâl rütbesinde görünür idi. Bu maḳâmda üç ḥâlete rî'âyet şarṭdır. Biri sâ'iliñ ḥâli maṭlûbuna münâsib-i tâmme ile münâsib olmaḳ ṣadef gibi hem ṣusuz ve hem ṣuyu incü itmeye müste'add ve hem bu ṭalebiñ vaḳti geldikde su'âl ider. Ve ikinci ḥâlet-i su'âl ki seḥâb-ı nevbahâr ve rutûbet ezyâlı sâ'iliñ baṣr u baṣîretinde âşikârdır. Hemân güyâ iḥsân itmesi bir nesîm su'âle tevaḳḳuf ider gibi hevâ-yı iḥsâna maġlûb gibi bulunmaḳdır. Üçüncüsü maṭlûbuñ ḥâlidir ki ḥavṣala-i ṭalebe güncâyiş-pezîr ola. Bu meselde üçü daḫi muḥaḳḳaḳdır. Ve bu taḳrîr-i mezkûr aġleb-i aḥvâlde ṣâdıḳ iken vech-i münâsebet gahice ġâyet daḳîḳ bulunup 'abd-i 'âciz icâbetde ve tehalluḳda sırrına vâḳıf olamaz. Ve ḫallâḳ-ı ḳadîmiñ esrâr-ı ezeliyesine mâsivâ 'illet bulamaz.

Ṭalebsiz doldu aġuş emel naḳd-i sa'âdetden
Neden bilmem ṭaleb itdiklerimden bir eser yoḳdur

Seniñ ey bendekârıñ 'arż-ı 'acz ü iḥtiyâc olsun
Budur maṭlab ve illa sen gibi şekvâ iden çoḳdur."[30b]

Şarih insana verilen nimetlerin her birinin bir hikmeti olduğunu belirtir. Bazı insanları zenginlik ıslah ederken bazılarını da fakirlik ıslah eder, der. Verilen her nimetin bir hikmeti olduğunu ve bu hususta gaflete düşülmemesi gerektiğini okura bildirir.

"Faḳr u iḥtiyâc nefsi 'âciz idüp istiḳamete muẕṭar ider. Zirâ maḥall-i i'tibar budur ki yol dar olunca yılan ne ḳadar egri ise de kendini doğruldur. Ya'ni 'ibâdu'l-lahıñ ba'żısını ġınâ ıṣlâḥ itdigi gibi ba'żısını daḫi faḳr u leẕẕet ıṣlâḥ ider ve her mevcûduñ ṣûret-i aḥvâli ma'nâsınıñ muḳteżâsıdır."[30b]

"...kesretle vâḳı' olan ḫuṣûṣlardandır ki bir âdemi müddet-i vâfire 'âfiyetde görürsün ammâ faḳîr u 'işâ' leylesinde muteḥayyer lâkin ittifâḳa bir ṭarafdan kendine rutûbet teveccüh idüp ḥâline niẓâm virir iken ya nezleye mübtelâ olur ya meflûc olur ya za'f-ı mideden şikâyet ider ve gâh u bîgâh geçen senelerde ne güzel faḳrım var ise de vucûdum 'âfiyetde idi diyü eyyâm-ı nikbetini ẕikr-i cemîl ile yâd idersin. Ma'lûm oldu ki fuḳaradaki devâm-ı 'âfiyet ġınâya bedel imiş ve faḳr ile ḥimyeniñ daḫi imkânı yoḳdur ki perhîz ile 'âfiyet buldu denile belki esḳâm-ı mezmeneyi mûcib eşyâlar fuḳâranıñ eşref-i et'amesidir. Ṣıġarâtı balıḳ ṣâlamurası ṭuzlu peynir gibiler ḥâṣıl-ı kelâm her kimde bir noḳṣan müşâhede idersen anıñ bedeli bir kemâl virilmiştir ve her ḳande bir kemâl müşâhede olunur ise bir çileniñ muḳâbilindedir ġaflet olunmaya."[58a]

Şarih şerhin genelinde dinî, ilmî ve amelî birçok konuda okura yol gösterme eğilimindedir. Bir suç işleyip cezasını çekene nasıl davranılması gerektiğinden gecenin ihya edilmesine, alim ve ilim arasındaki ilişkiden alimin tavrını ne olması gerektiğine, bir günah karşısında nasıl davranılması gerektiğinden kalbin fethine kadar geniş bir yelpazede okuru irşat etme gayretindedir. Seçtiğimiz birkaç örneği buraya almakla iktifa edeceğiz.

"...ġażabı ḥaddinden çıḳarmayup muḳteżâ-yı şer'a uydurmaḳ aḳtâba maḫṣûṣ bir 'ameldir. Meselâ bir âdeme ḥudûd-ı şerîyyeden bir ḥadde lâzım gelmiş ve sen daḫi ḥâkim-i

şer' bulunmuş olsun. Saña vâcibdir ki o âdama iṭâleyi va'd otu ve ġaleẓini günâhı ḳadar iẓhâr idüp ḥadd tamâm olduḳdan ṣoñra o âdem ḥaḳḳında ẓâhiren ve bâṭına bir keder iẓhâr itmeyesin. Zirâ evvelki ġażabıñ li'l-lah idi vaḳti geçdi yoḳsa 'ömrün oldukça münâsebetle ṣoḥbet esnâsında filân kimse şöyle bir seyyi'e işledi idi. Kendine ḥadd şer'i icrâ eyledik diyü derd-mendiñ ġıybetin ider isen yevm-i cezâda daḫi seniñ ḥaḳḳında müddet-i ġażab uzanur."[33b-34a]

"...iḥyâ-i leyâlîniñ ḫavâṣṣındandır ki dâ'imâ ḳalb surûr ile memlû olur ve fi'l-ḥâl semeresi ẓâhir olan a'mâliñ birisi iḥyâ-i leyâlidir. Bir ḳoyun ṣaġcaḳ ḳadar olur ise de ve biri daḫi bir faḳîr-i muẓṭarra dest-gîr olmaḳ ikisini daḫi tecrübe itmişimdir aṣlâ teḫallüf eylemez lâkin bu ṣûretde faḳîr bulmaḳ müşkildir."[60a]

"Mevte müvekkel olan melek cevheri tebdîl itmez pes câhil muḥâldir ki mevtden ṣoñra 'âlem-i ḥaşr ola. Ya'ni bi'aynih rütbeye vâṣıl oldu ise kendini o rütbede bulup ẕerre ağırlığı ḳadar kimseye ẓulm olunmaz. Ammâ ehl-i keşf 'indinde bir mü'min muḳallid-i câhile rabbü'l-'âlemin âḫiretde bir 'âlimi fâciriñ 'ilmini elbâs idüp o 'ilme münâsib dereceye nâ'il olur ve 'âlim-i fâcire mü'min-i muḳallidiñ cehlini elbâs idüp hemân ben 'âlim idüp 'ilm benden selb olundu mefhûmundan ġayrı cevherinde bir 'ilm ḳalmadıḳda cühelâya maḫṣûṣ dereke-i cahime ilâ olunur. Ve ḥâlâ bir âdem bir mes'eleyi geregi gibi bilür iken kendinden selb olunması rabbü'l-'âlemin ṭarafından 'ulemâya tenbîhdir ki 'ulûmlarına maġrûr olup mekr-i ilahiden emîn olmayalar ve 'ubûdiyetlerinde bazl-i mechûd ider iken i'timâdları faẓl-ı ilahiye 'amellerinden ve 'ilmlerinden ziyâde ola. Ve evṣâf-ı beşeriyyede imândan ṣoñra 'ilmden eşref bir vaṣf olmadığına 'ulemâya kibr u ġurûruñ tasalluṭu ziyâde olur. Lâkin 'aḳl-ı ilahi ṣâḥibi bilür ki ḫalḳıñ kendine i'tibârı rütbe-i 'ilmiyye içündür yoḳsa ẕâtına i'tibar ile degildir. Pes zevâli imkânda olan vaṣfla ġurûruñ ma'nâsı maḥżâ ḥumḳ u mekr-i ilahiye ta'arrużdur."[69b]

"Bir adem bir günâhı etdikde mevlâ-yı müte'âle 'âṣi oldum diyü infi'âl ider ise tövbeye ḥacet ḳalmaz dise gerek ve belki ma'ṣiyete ma'ṣiyet-i i'tiḳâdî ḥaysiyetinden bir ecre ve infi'âli cihetinden bir ecre ve mu'aḫeze olunurum diyü ḫavfından bir ecre bir günâh muḳabilinde müsteḥaḳ olur ki bunların cümlesi cevher-i imânıñ pertevindendir."[18b]

"Müşkil olan 'uḳde ḳalb 'uḳdesidir. Bir kimse feṭḥine muẓaffer olur ise 'âlemde bir mübhem ḳalmaz. Ve böyle olduġunu 'ilme'l-yaḳîn biliriz. Lâkin ḥaḳḳa'l-yaḳîne irişmek bu bâbda müşkildir. [28a]

D. ESERDE TELMİHE KONU KISSA-MENKIBE TAHKİYELERİ

Şark-İslam dünyasında yazılı ve sözlü edebi ananelerin en mühim unsurlarından biri olan kıssa ve menkıbe anlatımı, şerhlerde de mevzuu anlaşılır kılmak ve manayı pekiştirmek için başvurulan yollardan biridir. Peygamber kıssaları, din ve tasavvuf büyüklerinin hayat hikayeleri etrafında teşekkül etmiş efsaneler, meşhur aşk öyküleri, toplumda iz bırakmış tarihi hadiseler, diğer inanç sistemlerinden alınmış israiliyat nevinden hikayeler ve halk arasında şuyu bulmuş ibretamiz vakalar bazen birkaç kelime ile telmih edilerek hatırlatılmakta, bazen de uzun uzun anlatılmaktadır. Genel olarak bu işlemin, ağır ve girift metinleri okunur ve anlaşılır kılmaya yönelik yapıldığı; özellikle teferruatlı anlatımların, dağılması muhtemel okuyucu-dinleyici dikkatini yeniden konuya teksif etmek gibi bir görev üstlendiği dikkati çekmektedir.[91]

Şarih, çıkarılacak dersler ve neticeleri itibariyle de ahlaki öğütler vermek ve hatta güncel birtakım mevzular üzerine yorumlarda bulunmak için kıssalardan istifade etmiştir. Şerh üslubu ve şerhin kaynaklarını tespit etmek açısından telmih ve tahkiye edilen kıssa ve menkıbeler önem arz eder. Metinden tespit ettiğimiz kıssa ve menkıbeler daha çok beytin anlam bütünlüğünü sağlamak üzere kullanılmıştır. Şarih kendi anlatımına kuvvet kazandırmak, okura doğru yolu göstermek, okuru ikna etmek gibi hususlardan dolayı kıssa ve menkıbeleri ya aynıyla kullanmış ya da sadece hatırlatmakla yetinmiştir.

1. PEYGAMBER KISSALARI

a. HZ. ADEM

Hz.Adem'in yaratılışı, ruh üflenmesi, meleklerin secde etmesi, yasak meyveden yemesi ve çektiği sıkıntılar şarih tarafından anlatılmıştır.

---

[91] Ceylan, s.361

"...ve ma'lûm da ki bu dâr-ı ibtilâda bir miḳdar ṣûri ve ma'nevi ekdâre giriftâr olmadıḳça i'tinâ-yı ilahiyye ve i'tibâr-ı ṣamedâniye Âdem 'aleyhi's-selâm ḥaḳḳında fâ'ide itmedi evvelâ beyne'ṣ-ṣafâ ve'l-merve ḳırḳ ṣabâḥ ḫamirini yedeyyenle taḫmîr ve saniyâ kendi rûḥunda nefh-i rûḥ ve 'ilm-i esmâyı ta'lim ve mela'ike-i kirâmına secde itdirdikden ṣoñra zürriyetinden bu ḳadar enbiyâ' ve evliyâ' ẓuhûru müddet-i ṭavîle göz yaşı döküp envâ' dürlü beliyyâta mübtelâ olduḳdan ṣoñra olduġu 'âḳıla kifâyet ider ki benim 'ilm u ma'rifetim var diyü ma'zûr olmaḳ maḥż-ı ḥamâkatdir. Siyyemâ cemi' kibâr-ı âdemiñ dünyâsı elbetde mükedder olduġu herkesiñ ma'lûmudur. Yoḳ ben hemân bu birḳaç günüñ ṣafâsına ḳanâ'at idüp ba'de'l-mevt henüz gelecekde olacaḳ merâtib ve leẕâyiẕden çoḳluḳ bir şey' fehm idemedüm diyü ḥâżıra mâ'il olanlardan bulur isen bu rütbesini daḫi kedersizce biñde birine virmezler. Murâd bâd-ı hevâ yoḳdur dimek idi fehm olundu."[57b]

"Günâh ne ḳadar küçük ise de sen anı ṣaġîr 'addetme. Zirâ Adem 'aleyhi's-selâmıñ cennetde âvâre olması be-ġıda-yı ecelindendir. Ya'ni 'isyân kime olduġunu fikr idince aṣlâ ṣaġîre ḳalmaz ve imânıñ a'ẓam 'alayimindendir ki insân mekrûhdan münfe'al ola ve ṭâ'âtından tevfîḳ-i bâriye mesrûr olup ḥamd eyleye."[17b]

"...Âdem 'aleyhi's-selâm şecere-i menhiyyeden ekl idüp ve tövbe itdügü vaḳitlerde cemi' zürriyeti Âdemde müżmer idi."[61a]

b. HZ. YUSUF

Hz. Yusuf'un kuyuya atılması, satılması, güzelliği ve Zeliha ile olan münasebetine değinilmiştir.

"Bu yolda o kimse ki istiḳâmetden 'aṣâ ḳıldı añın yolu uġrağında olan ḳuyu dide-i ḥayret olup sâlikiñ o çâha düşmesi muḥâl olur. Mażmûn şu daḳîḳaya mebnidir ki müteḥayyer âdemiñ gözü her nede müteḥayyer olur ise açılup ḳapanmadan ḫâli naẓar ider ve anıñ ġayrisini göremez. Zirâ kendini bi'l-külliye ferâmûş ider. Merḥûm istiḳâmet ṣâḥibiniñ ṭarîḳında olan câhı bu ṣıfatda muteḥayyer göze teşbih eyledi. Vech-i şebeh âyinesine bir şey' intibâ' itmemek olur. Ve istiḳâmet lafẓıyla işâret muḳaddemâ kendinin ḥafr itdigi ḳuyu yoḳdur ki vuḳû'a sebeb ola dimek ister. Yûsuf 'aleyhi's-selâmıñ ḳuvvet-i şebâbiyyet ve cemâl-i Zelihâ

bir yere cem' olmuş iken istiḳâmet berekâtiyle ḫalâṣ olduġu gibi herkese istiḳâmeti ḳadar varṭa-i ibtilâlardan ḫalâṣ vâḳi' olması muḥaḳḳaḳdır."[47a]

"Bir iḳlîmde bizim Yusuf'umuzu bahâ ideler. Ya'ni degişe ḳoşalar ma'lûm olur ki ḫalḳ bisât temellükünde dutarlar ve ne ḳadar naḳdleri vardır. zirâ bir cins 'azîzi degişle ṣatmaḳ elbetde müżayaḳa 'alâyimindendir. Bu taḳrîre göre 'aṣrında ḫalḳıñ kendini fedâ itmelerinden şikâyet ola. Ve yâḫûd bahâ-kunend lafẓınıñ ma'nâsı ṣatalar dimek ola. Bu ṣûretde Yûsuf'unu medhe çıḳar ki bahâya ḳudretleri yoḳdur dimek olur ve Yûsuf 'aleyhi's-selâmıñ ḳıṣṣalarında bu iki ṣûret naḳl olunmuşdur."[34b]

c. HZ. İSA

Hz.İsa'nı ölüleri diriltmesi, bebekken konuşması, ona ilahlık addedenlerin yanlışları ve Kuran'ın "bizim iznimizle" ibaresiyle Hz.İsa'yı takyid etmesi anlatılır.

"Ḫuffâşıñ Ḥażret-i 'İsâya nisbeti 'İsâ 'aleyhi's-selâmıñ ḫudâ-yı müte'âle nisbeti gibidir. Bilâfarḳ pes eger ḫuffâş 'İsâ olur ise 'İsâ daḫi ḫudâ olur ḳıyâs-ı musâvât icrâ eyledi. Ya'nî Ḥażret-i 'İsâyı rabbü'l-'âlemin ben-i İsrâ'ile mesel ḳıldı ki ḳullarımızdan biri ihyâ-yı mevtâya bizim iznimiz ile ḳâdir olunca 'İsâyı ḫalḳ iden ẕât-ı muḳaddes ulviyyetde ḳalur diyü. Ammâ yine bu burhân vucûdu delâletinde ziyâde gelüp Ḥażret-i 'İsâ ḥaḳḳında dürlü dürlü iftirâlar eylediler. Güyâ 'aleyhi's-selâtü ve's-selâm ḳavminiñ böyle ġuluv idüp kendülerine uluhiyyet isnâd ideceklerin bilür gibi ṭıfl iken tekellüme şurû'da evvel-i kelâmı إني عبد الله vâḳi' oldu ki bu vâhimeye düşmesünler diyü. Ma'lûm ola ki edyân-ı İslâmiyyeniñ cümlesi âḫirete imân üzere mebnîdir. Anıñçün Ḳurân-ı Kerîmde yevm-i âḫiret esâme-i muḫtelife ile ḳatı çoḳ tekrar itmişdir ve ḥükemâdan bir ṭâ'ife bu ḳıyâmet-i mev'ûdeyi kevâkibde ric'at müşâhede itdiklerinden yine dünyâya bu maḫlûḳât gelürler vehmiyle eşref-i nuḳûd ve cevâhirlerin zîr-i zemînlere defn ve rûḥâniyet-i kevâkible mersûd u maḥfuẓ idüp ikinci def'a geldikde faḳr u fâḳaya mübtelâ olmayalum diyü bu bâbda kitablar te'lîf ve berâhîn-i ḥükmüyyeler serd itmişlerdir. Eger bir zeki adam bu o te'lîfleri esrâr-ı kevâkibe vâḳıf olmaḳ şarṭıyla müṭâla'a eylese elsine-i enbiyâ' üzere mev'ûd olan yevm-i aḫireti birḳaç kerre görmüş ḳadar taṣdîḳ ve yaḳîn ider ve rabbü'l-'âlemin kelâmı ḳadîminde bu ma'nâya işâret idüp buyurdu ki والسماء ذات الرجع ric'at ṣâḥibi olan semâ ḥaḳḳıçün والارض ذات الصدع ve sad'la

'ulviyâtından müte'essir olan arż ḥaḳḳıçün sera'ir-i imtiḥân olunacaḳ gün ḳul faṣl u ḥaḳ mahżdır, hezl ü kizb degildir. Ya'ni vâ'l-lahu a'lem dimek olur ki eger bizi âletle ḫalḳ ider diyü i'tikâd iderseniz mânî' yoḳdur. Naẓar idiñ ric'at-ı 'ulviyyâta ve ḳâbiliyyet-i ṣufliyyete ki eger setrine vâḳıf olursânız ḥaḳḳa'l-yaḳîn yevm-i ḳıyâmetiñ vuḳû'una 'ilme'l-yaḳîn ḥâṣıl idersiniz. Zirâ delâlet-i tâmme ile delâlet ider ki bu maḫlûḳatda ric'at vardır ve bu ric'at bizim elsine-i enbiyâmız üzere sizlere va'd itdiğimiz yevm-i ḳıyâmetdir. Bu taḥrîrimiz işâret bâbında bir nefîs ma'nâdır ki münâsebetle taḥrîr olundu bir ehl-i vâṣıl oldukda ṣafâlar kesb ider."[42a-42b]

"...Bu ṣûret geregi gibi ma'lûm olduḳda Ḥażret-i 'İsa 'aleyhi's-selatü ve's-selâmiñ iḥyâ-i mevti itmesi vech-i ḫâṣdan ġayrı cihete ṣarf olunmak mümteni' görünür ki rabbü'l-'âlemin بإذني ile taḳyîd eyledi."[49a]

d. HZ. MUHAMMED

Hz. Peygamberin mirac mucizesinden bahseder. Mirac cisimle mi, ruhla mı yoksa her ikisiyle midir, meselesini konu edinir. Bunun dışında otuz altı miracının olduğundan bahseder.

"Bu ġubâr ki 'arş üzre külâhi kuşesin ḳırmışdır. Ya'ni külâhını bir ṭarafa eyüp iftiḫâr ve surûrunu iẓhâr etmişdir. O şâhsuvârıñ cülûsundan der-naẓar idiñ. Rasûlu'l-lâh ṣalla'l-lâhu 'aleyhi ve sellem ḥażretleriniñ mi'râcına işâret ider lâkin bir ta'bir eyledi ki şi'r olmaḳ üzre maḳṣûdu bilindikden ṣoñra tafṣîl olunsa lisân-ı edebe yaḳışmaz ve cism-i muḳaddesleri ile semavâta 'urûcun tercîh eyledi. Bu ḫuṣûṣ ṣadr-ı evvelde daḫi muḫallefdür kimi cismiyledir dedi ve kimi rûḥâni olmaya ẕâhib oldu bu iḫtilaf ḫâṣṣaten sure-i isrâda vâḳi' olan mi'râcdadır. Yoḳsa Rasulu'l-lâhıñ otuz altı mi'râcı olduġun ehl-i seyr taḥḳîḳ eylemişlerdir ve bundan ġayrı cümlesi rûḥânidir ve Ṣâ'ib merḥûm bu mi'râcı ayet-i kerîmede ẕikr olunan remy-i türâba teşbîh ṭarîḳi ile irâd eylemişdir. Ve müṭâla'ada der-ḫâṭır olsun ki ṣafâsına vâḳıf oluna."[50b]

Peygamberlerin hak yol uğruna çektiklerini kısaca hatırlatarak telmihte bulunur.

"Tâ ser-rişte-i maḳṣûddan bir baş buluncaya dek anların ḳalbi ikisine gözünden ziyâde dâr olmuşdur. Zirâ bu ta'ifeniñ mebnâ-i ṭariḳatları terk-i şehvet ve arzu-yı nefsâniyeye muḫâlefât üzere olduġuçün ekser evḳât-ı 'ömrleri ḳabż üzere geçüp bilâ-iḫtiyâr derûnlarında inbisât ẓuhûr ider ise de iẓhârından ġâ'ib ḥazer üzere olurlar. Ve fi'l-vâḳi' ḳulûb-ı ben-i âdem ne gûne mużâyaḳada olsun ki bu ṭârikde Adem 'aleyhi's-selât ü ve's-selâm bu ḳadar müddet aġladı ve evvel-i murselin Ḥażret-i Nûḥ biñ seneye ḳarîb ḳavmi ile nizâ'dan şoñra ṭufânda nice fırtınalar çekdi ve Ḥażret-i İbrahim ḫalîlü'r-raḥman iken ateşe ilḳâ olundu ve Ḥażret-i Musâ len terâniden müteḥayyir oldu ve Ḥażret-i 'İsâ vuḥûşla beyâbânlarda seyâḥat eyledi ve Ḫâtemü'l-enbiyâ 'aleyhi mine't-taḥiyye esnâhâ Ḥażretleri faḳr ile 'ilâc eyledi bizleri cenneti babamızıñ çiftligi rütbesine tenzîl idüp Allâh kerîm virdine meşġûl olmuşuzdur.

Bu sa'y ile vuṣlat degil ey 'âşıḳ-ı miskîn
Sen yâri ḫayâl itmeye ḳadir olamazsın."[53b]

2. ASHAB

a. HZ.ALİ

Hz.Ali'nin hilafeti ve hilafet zamanının karışıklıkları farklı bir bakış açısından değerlendirilerek beyitle anlam ilişkisi kurulmaya çalışılır.

"Çünki evvelki kerpici mi'mar zemîne egri ḳoya. Eger ḳalıñ üzerine irişdirir ise o divâr egri olur. Zirâ evveliyât bir vecihle teḫallüf ḳabûl itmez, ider ise evvel degildir. Meselâ evvel ḫâṭıra ḫuṭûr iden ve evvel istimâ' olunan ve evvel ekl olunan vucûh-ı tefe'ûle ṣarf olundukça ṣubḥ-ı ṣadıḳ ḳadar işâbet ider. İmâm-ı 'Âli Efendimiziñ ḫilâfetinde evvel bi'at iden yekdest bir âdem idi. Didiler ki bu iş tamâm olmaz ve olmadı. Nizâ'la eyyâm-ı ḫilâfet mükedder geçdi. Lâkin evveli idrâkda teḫallüf vâḳi' olur." [26b]

b. HZ. HÜSEYİN

Hz. Hüseyin'in şehadeti ve Rafizi'lerin matem tarzları üzerinde durur.

"Çarh ḫalḳıñ göñlünü ṣıkup 'aẕâb itmede ma'ẕûrdur. Zirâ naḥl-ı mâtem ḫalḳıñ gözü yaşından taze yüzlüdür. Naḥl-ı mâtem Râfizî'lerin 'âşûrâda tezyîn idüp eṭrâfında feyyâd u fiġân itdikleri naḳldir ki İmâm-ı Ḥüseyin Efendimiziñ cenâzesi maḳâmında anı görenler elbetde kendini ya helâk iderler ya başını ṭaşla yararlar. Ḥâṣılı 'âlemde vâḳi' olan musibet-i 'uzmânlardan biri daḫi bu naḥl-i mâtemdir. Ve ḳıssaları meşhûradır. Ḥâlâ merḥûm çarḫıñ ḫalḳa eziyyetini naḥl-i mâtem ile temsîl idüp buyurur ki bu ḳadar ḫalḳıñ naḥl-i mâtem eṭrâfında feryâd u fiġân itmesi naḥl-i mâteme ne gûne revnaḳ verir ise felekden ḫalḳıñ şikâyeti daḫi felegin ziynetlerinden maḥsûbdur. Anı terk idemez ma'ẕûrdur. Zirâ naḥl-i mâtemde İmâm-ı Ḥüseyin Ḥażretlerine vâḳi' olan cefâların birine biñ iżâfe iderek ṭaraf ṭaraf meşâyıḫları naẓm u nesr ile beyân itmeseler eṭrâfındaki ḫalḳa bükâ vü feryâd gelmedigi gibi çarḫa daḫi ḥavâdis-i kevn ü fesâdı nisbet itmeseler kimseniñ ẕikr ü fikrinde felek şöyle itdi ta'biri olmayup evc-i i'tibârdan sâḳıt olur idi. Murâdı budur ve maẓmûn şâ'irânedir. ."[16b]

3. MELEKLER

CEBRAİL

Şarih, Cebrail'in farklı suretlerde insanlara göründüğünden bahseder.

"Eger başların yaḳalarından ṭaşra çıḳarmayup dâ'imâ mürâḳabede olur ise ma'ẕûrdurlar. Zirâ ḫalvetḫâne-i ḳalbde bir sîmber dilber bulmuşlardır temâşâsından müfâraḳata ṭâḳatleri yoḳdur. 'Âlem-i ḫayâl menfaşla ḳavmiñ duḫûllerine işâret ider ki az ve çoḳ bu 'âlemden ḫaberi olmayanda ma'rifetden eser yoḳdur Cibrîl 'aleyhi's-selâmıñ Dıḥye ṣûretinde geldiği ve Ḥażreti Meryem'e Şâtib ṣûretinde göründügü gibi ḥâṣılı gördügü maḥṣûṣ mudur yâ müteḫayyel midir ya'ni başiretle midir miyânların farḳ itmek kibâr-ı muḥaḳḳıḳîne maḫṣûṣ kerâmet-i 'aliyyelerdendir ve merḥûmuñ sîmber ta'bîri evliyâu'l-lâhıñ rü'yâ-yı ṣâliḥalarına münâsibdir."[54a]

4. SUFİ MENKIBELERİ

a. İBRAHİM BİN EDHEM

İbrahim bin Edhem'in tacı tahtı bırakmasına sıklıkla telmihte bulunulur. Saltanat yerine fakr u fakayı tercih etmesi anlatılır.

"Pâdişâh odur ki tâc u kemer anıñ ḫâṭırından gitdi. Bunda ġani odur ki altunı unutdu. Ya'ni salṭanat-ı mâ'neviyyeniñ ḥuṣûlune şâhid 'âdil odur ki İbn-i Edhem gibi tâc u kemer bi'l-külliye ḫâṭırından maḫv olup gide ve ġınâ-yı ma'nevi bu maḳamda altûn ḫâṭırdan gitmesi ile bilinür ki bu ḥâlet devlet-i ebediyyeniñ şî'ârıdır, fenâ ḳabûl itmez. Ve ḫâṭırdan gitmek geldikdendir yoḳsa ye's-i ma'nevisine olunca şerefden bir şey' degildir."[21a]

"...Lâkin bu maḳâmda murâd rabbü'l-'âlemin ṭarafına teveccüh-i tâm itmeye derûndan bir ṭaleb ẓuhûr ider ki pâdişâh olsa İbrâhim bin Edhem gibi taḫtını terk ider."[69a]

"Ma'haza birbiriyle dâ'imâ ülfet itdikleri kelâmdan ġayrı bir nekre iş ẓuhûr itmedi te'emmül eyle ki İbrahim İbn-i Edheme egriniñ ḳaşından bunuñ içün ḫalḳ olunmadıḳ diyü bir kelâm ẓuhûr olunca salṭanat gibi ḳayd-ı 'azîmi terk idüp faḳr u fâḳayı iltizâm eyledi ve istimâ' eyledigi kelâm daḫi dâ'ima meşâyıḫıñ kürsilerde ḫalḳa söyledigi neṣâyiḥlerin birisidir "[39b]

b. FUZAYL BİN İYAZ

Fuzayl Bin Iyaz da İbrahim bin Edhem gibi dünyayı, makamı terk etmesi yönüyle ele alınır.

"Bu deşt-i pûr ḳarîb olan cihânda serâb mevcesi gibi bu ḳadar biñ dâm bilâ-cilve ider. Ve ḫalḳıñ aḥvâli bu dâm-gâhda muḫtelifedir kimi dâm olduġun bilüp düşmüş ve ḫalâṣ olmaḳ daḫi maḳṣûdu degildir. Menâṣıb-ı dünyeviyye ve leẕâyiẕ-i nefsâniyye gibi ekser kibâr-ı âvâmıñ ḥâli budur ve kimi dâm olduġun bilmeyüp düşmüş ve gâhice çıḳmaḳ fikrinde daḫi olur. Ammâ cesâret-i tâmme gelüp çıḳamaz bu bir miḳdâr dünyâya ḳarışmış vasaṭü'l-ḥâl olan mü'minlerin ḥâlidir ve kimi bilmeyerek düşmüş ḳuvvet-i câzibe-i tevfîḳle çıḳmış bu İbrâhim bin Edhem ve Fużayl ibn-i 'Iyâż gibilerin ḥâlleridir ve kimi bu dâmların birine uġramayup maḥfûẓ ve ma'ṣum gelüp gitmiş enbiyâ-i kirâm ve rusûl-i fihâm gibiler ve kimi düşmüş bulunup bu dâmı bu ṣaḥrâya va'ż iden elbetde bir gün giriftâr ne merḥamet ider diyü ḥüsn-i ẓanla ḫalâṣa muntaẓırdır ve gâh bîgâh dâm içinde bu te'eddüb berekâtıyla kendine terk u tecrîd çâşnisin gösterirler ve bu şîveden ḥüsn-i ẓannı müzdâd olup giriftâr olmak azâd olmanıñ muḳaddemesidir diyerek intiẓârına ḳuvvet gelmededir ki bizim gibi derd-mendlerin ḥâli budur ve serâb mevcesi ta'biri ifâde ider ki mefhûm-ı naṣṣ-ı kerim üzere şu ḳıyâs idüp gelenler ne serâb ve ne ṣudan eser bulmayınca Allâhı bulup ẓannına vefâ ider dimek ola. ."[56b-57a]

c. ZUNNUN-I MISRİ

Zunnun-ı Mısrî'nin muhalat-ı akliyeden bulduğu altı meseleye değinmiştir. Şarih bu münasebetle bahseder.

"Benim ẓâhir iḳrâr itmiş ṣûretimden aldanup beni muḳayyed ẓann itme. Zirâ sâkin-i şehr isimde göñlüm beyâbânî ve muṭlaḳdır. Güyâ żıddını cem' itmek da'vâsını eyler ammâ herkese efhâmı müşkildir. Ve ehl-i 'irfân bu mażmûndan murâdı ne olduġun fehm iderler ve ẓâhir ma'nâsı daḫi el verir ki ṣûretde 'âḳıl ve şehrde isem ma'nâda mecnûn ve ṣaḥrâdayım dimekdir. Ve Zu'n-nûn-ı Mıṣrî'nin muḥâlât-ı 'aḳliyeden bulduġu altı mes'eleden birisi ictimâ'-ı żıddeyndir ki vucûdda vâḳı' olmuşdur. Lâkin bir müddet 'ulemâdan biri derslerinde ictimâ'-ı żıddyen muḥâlâta misâl itmiş iken ṣoñra bu ca'iz midir yâḫûd imkânı var mı diyü te'emmül etmek tevfîḳa muḥtâc bir ma'nâdır."[14b]

d. HALLAC-I MANSUR, ŞEYH ŞİBLİ

Hallac-ı Mansur, Şeyh Şibli'nin başlarına gelenlere telmihte bulunup sabır mevzuuna değinir.

"Her bir nişâ'e ki küpüñ cigerinde zaḫîre idi çünkü nevbet baña geldi 'aşḳ o cümle nişâ'eleri bir kâse eyledi. Te'emmül ile ki derecât-ı sekerem ne rütbelere vâṣıldır. Manṣûr dârda iken ve Şibli diyor ki Manṣûr ile bir kâseden içdik ben ṣabr eyledim o idemedi didiler. Buyurdu ki eger bu sözde ṣâdıḳ olaydı o daḫi benim gibi olur idi. Lâkin Ṣâ'ib merḥûmuñ kelâmındaki ḥâlet ḳalbinde var ise bu mażmûn ṣıdḳa ḳarîbdir. ."[66a]

E. ESERDE BULUNAN MANZUM İKTİBASLAR

Şiir şerhleri, hedef bir nazmı açıklamak üzere çoğunlukla mensur tertip edilmiştir. Fakat, bir manzumeyi açıklarken başka nazım parçalarından da faydalanmak, bir metot özelliği olarak kabul etmemizi gerektirecek kadar sıklıkla başvurulan işlemlerdendir. Mana ve mefhumları şiirin büyülü dünyasından kurtarmak zorunda olan şarih, nesrin sığlaştığı birçok yerde nazmın enginliğine sığınmış, aynı zamanda şair olan şarihler kendi manzumelerini de bu ve başka amaçlar için iktibas etmişlerdir. Üç dilde de yapılan manzum iktibasları bir arada görmek, hem metot özelliği olarak bu işlemi tanımak ve hem de şarihlerimizin iktibastaki tercihlerini ve edebi zevklerini görmek açısından önem taşımaktadır. [92]

Şarih beyitlerdeki anlamı açmak için Türkçe, Arapça veya Farsça mısra ve beyitlere başvurur. Bu alıntılarda belirli bir yol izlemez. Bazen sadece beyit veya mısraı alır, ifadenin sahibini bildirmez. Bazen kimden aldığını mahlastan anlıyoruz. Bazen de alıntının ne amaçla yazıldığını belirtirken kime ait olduğunu ilave eder. Aşagıdaki bölümde Farsça bir mısraı sadece lafız olarak alır. Herhangi bir bilgi vermez. Açıklamayla örtüşmesini yeterli bulur.

"Andan evvelki iki 'âlemden toz ḳaldırup ḫarâb eyleye ey bi-ḫaberler bu ne gûne atludur ki meydân-ı vucûdu târ u mâl görüñüz. Ḥaḳîḳate ṣarf olunsa vâḥid-i ḳahhâr isimlerine isti'âre mümkündür. Yok mecâza naẓar olunur ise la-cerem bir ḥüsn-i ẓâhir ile meşhûr taze-suvâr olunca güzel görünür ve temâşâda müzâheme olmaz. Ammâ piyâde olunca herkes göremez ve görenlerden vaṣfını görmüş gibi ḫayâl idemez ve teselliyet babında وقف عام شنیدن کی بود مانند دیدن mıṣra'ını oḳumaya başlar ve mecâza ṣarf olunduḳda iki cihân 'âşıḳıñ ẓâhiri ve bâṭını dimek olur."[52a]

Mahlastan anlaşılacağı üzere Nabi'den iki beyit alınmıştır.

---

[92] Ceylan, s.392

"Kendini ḳatl içün ḥâżır itmişdir baḳ bî-ḥâṣıllıḳ sukûta ne eyler. Ya'ni bîydiñ semeresi yok ise de bu ṣûrete infi'âlinden kendi yapraḳları ki ḳılıç ṣûretindedir kendi nefsini ġayretinden helâke ḳaṣd ider gibi durur. Güyâ infi'âli semere maḳâmına 'add eyledi. Vâḳı'â bu mażmûn şer'a muṭâbıḳdır. Bir âdem feżâ'il-i a'mâle ḳâdir olmayınca bâri ḳuvvetinden iẓhâr te'essüf itmek levâzım-ı mürüvvetdendir.

Baġ-ı cihânda bî-semer olmaḳ ḫacâleti
Görmez misin ki hezmi yaḳdı kül eyledi

Nâbî bu infi'âl idi ẕerd u ża'îf iden
Ġayret maḳâmı perde-şinâsâne neyledi"[70b]

Şarih engin bir şiir bilgisi ne sahiptir. Sa'ib'in şiirine yazılan nazireyi bilmekte ve şerhinde bunu iktibas etmektedir. Bu gazeline Nasır Ali'nin nazire yazdığını beliritir. Bununla birlikte Sa'ib'i "merhumun beyti bir divana mukabildir" ve "merhum yirmi dört kırat şairdir" diyerek över.

"Iṣṭılâḥ-ı Farisîde ḫârdır pirâhen raḥatsızlıḳ ve bir 'aşḳ gibi ḫafî ḥâletden kinâyedir. Buyurur ki kendi câmesin pâre pâre idüp eṭvâr-ı mecnûnâne göstermek bir sebebsiz degildir ġoncanıñ pirâhenindeki ne dikendir görüñüz. Ḥaḳiḳatde daḫi ġoncanıñ pirâheninde ḫâr olduġundan ve kendisi ma'şûḳ iken şive-i 'âşıḳ iẓhâr itdiginden o daḫi 'âşıḳ olmasın diyü bir taḥḳîḳ-i maḳâm mevḳı'inden irâd itmesinden merḥûmuñ bu beyti bir divana muḳabildir ve bu ġazeline Nâṣır 'Ali merḥûm naẓîre idüp maḳṭa'ında buyurur ki

خون گشت علی سینه ام از مصرع صایب ما در پیرهن غنچه چه خار است ببینید [52a]

"Peymânem pîrlik ra'şesinden türâba döküldü biñ devrden ṣoñra ki nevbet baña erişdi. İkinci mıṣra'la bir i'tirâż-ı mevhûme cevâb murâd ider. Zirâ mümkündür ki iḫtiyârlıḳ eliniñ titremesinden piyâlem döküldü diyü şikâyet itdikde a'dâsından biri eyyâm-ı tâzelikde boġaza dökdügüñ peymânelerin mükâfatıdır diyü cevâb virdi ki ḳażiyye öyle degüldür. Belki meyḫâne-i 'ömrde biñ devrden ṣoñra nevbetle gelen peymânedir ki سماعت بیجا لسانی وللارض من کاس الکرام نصیب mıṣra'ın oḳuyaraḳ ra'şe-i pîrlik imdâdıyla telef olunca bu şikâyete bâdi olmuşdur. Merḥûm yigirmi dört ḳırâṭ şâ'irdir raḥmetu'l-lâh."[64b]

Şarih nesrin sonuna sıklıkla manzum parçalar ekler. Beyitlerle aynı anlamı taşıyan beyitlerle anlamı kuvvetlendirmeye çalışır. Yalnız bu beyitlerin kime ait olduğunu çoğunlukla bildirmez. Şerhi daha güzel ifade eden bu beyitlerin şair olan şarihe ait olma ihtimali yüksektir.

"Kevser deryûzesine şusuz ciger getürmezler bu İskender ṭabi'atliler kendi kendileriniñ âb-ı ḥayât çeşmesidirler. Zirâ dünyâda iken biñ kerre mevti dadup beḳâbi'l-lah rütbesine vâṣıl olmada ye'cûc muḳteżiyât-ı ṭabi'ate sedd-i riyâżet ve mücâhedâtı çeken ma'nevi iskenderler kendi ẕâtlarında ḥayât çeşmesi olup maḥşerde kevser ihtiẓârına düşmezler. Zirâ bu ṭarîḳi ṣâḥib-i kevser kendilerine ta'lim idüp ḥayât-ı ebediyyeye vuṣûllerine sebeb olmuşdur.

Ateş-i 'aşḳı deli sengine vir ẕevb eylesün
Teşne gitme maḥşere dünyâda âb-ı kevser iç."[62a]

"Cân bu ġamgedeye geldi ki çabuk 'avdet eyleye. Ammâ menziliñ aġır uyḳuluġundan seferi ya'ni 'avdeti unutdu. Ḥatta muḳîmlere taḳlîd ederek bu menzilde ḳalmaḳ ḫülyâsıyla evḳât-ı kesb ü ticâretin żâyi' itmededir.

İḳâmet niyetiyle gelmedim ben
Velâkin geldigim kârı unutdum

Ticâretlerle 'avdet etti yârân
Cihânda nişledim bilmem ne ṭutdum"[21a]

F. ESERDE TESPİT EDİLEN KAZİYYE, FEHVA, MANTUK, MEFHUM, DARB-I MESEL, KELAM-I SUFİYYE

Kaziyye, fehva, mantuk, mefhum, darb-ı mesel, kelam-ı sufiyye vb. adlarla sunulan bu yapılar içerisinde her üç dile yayılmış bir yelpazede atasözleri, vecizeler ve mutasavvıflar arasında şuyu bulmuş olan söyleyeni belirsiz sufi sözleri yoğunluğu oluşturmaktadır. Nadiren ayet, hadis, hikmetli mısra ve beyitlerin de böyle takdim edildiği görülür.[93]

"Mürüvveti miskaṭ ve ḥaddini mütecâviz taḥmîl âdemi vaḳârsız ider. Meydân-ı i'tibâr budur ki kemân çekilmeye kendini bi'l-külliye teslîm idince kepâde olur ve meseldir ki كثرة الانقياد يؤدى الى الفساد Ya'ni herkese her 'amelinde inḳıyâd-ı fesâda müncer olur. Ḥâṣılı mevâzin-i şer'iyye ve 'aḳliyye ve 'örfiyye her ḥâlde kişinin yed-i fikrinde olmadıḳça ya żarar ider yaḫud muteżarrır olup i'tidâle mâlik olamaz."[31a]

"Tâ kendinden ṭaşra çıkmadıḳça kendini anlamaḳ mümkün degildir. Zirâ egri oḳuñ 'aybı kemânda ma'lûm değildir. من عرف نفسه فقد عرف ربّه ma'ânisinden bu vechini beyân eyledi ki bir âdem kesret-i riyâżet-i İslamiyye ile aḥkâm-ı beşeriyyeti taḳlîl itmeye muvafıḳ olsa kendiniñ 'ayb-ı imkân ve ḥudûsla ma'yûb ve setâyir-i şehevât-ı gû-na-gûn ile maḥcûb olduġın taḥḳîḳ idüp her anda muḥtâc olduġu mevlâsını ġınâ-yı ẕâti ve vucûb-ı vucûd ile bilmiş olur."[15a]

"Açıḳ göz dünyâyı temaşâdan mânî'dir. Zirâ bu rü'yâyı görmek gözleri ḳapayup uyumaya mevḳûfdur الناس نيام mefhûmuna işâretdir ve kibâr-ı ümmet celle himmetlerin dünyâyı görmeye ṣarf iderler anınçün 'indlerinde mâl u câhıñ i'tibârı yoḳdur. Ve ġaliba insân rü'yâda bir nesneye aldanur ki gözlere nisbet bizim şehevât-ı fâniyeye i'tibârımız o rü'yâda ẕevḳ u ṣafâsı ḫâb-ı ġaflete mebnî bir ma'nâdır. Yoḳsa cüz'-i intibâha nâ'il olan dünyâdan teleẕẕüẕü cem'ine taṣaddi idemez.

---

[93] Ceylan, s.403

Bu ʿaceb vâḳıʿâdır günde bir aḥbâbımızıñ
Malını vâris u evladına taḳsîm ideriz

Her giden telef oldu göz göre dünyâ yoluna
Ne bu ġaflet ki telef olmaya durmaz gideriz

Mâmelek bunda ḳalur diyü naṣihât etsek
Der ki oldukça bu fânide aġlar güleriz."[19b]

Şarih zaman zaman "meselde....varid olmuştur", "...mefhumunda istimdad eyleyüp", şeklinde ayetleri de mesel, mefhum gibi takdim eder.

"Ḳapunuñ ṭaşrasında ġayrı ḥalḳanıñ iḳâmet yeri yoḳdur. Çünki bir söz egri ola göñüllere yol bulup duḫûl idemez. Ve meselde الحق يدخل الاذن بلا اذن varid olmuşdur. Ya'ni ḥaḳ söz ḳulaġa izinsiz girer. Ḳalb ise ulviyyetde ḳaldı ya ba'żı egri kelâmı ḳulûba bir gûne ilḳa iderler ki çıḳması ḳabil olmaz. Ve gâhice böyle kelâma beyne'n-nâs yaḳışıḳlı yalân dirler. Ma'lûm ola ki bu misüllü kelâmlarda bir ḥaḳ maḫlûṭ olup anıñ sâyesinde bâṭıl daḫi duḫûl ider. Lakin ḥaḳḳı bâṭıldan temyîze ḳâdir nefs-i nâṭıḳa nâdir bulunur.

Ġaybetinde çoḳ ḫaber virdi raḳîbi dilberiñ
Gerçi taṣdîḳ itmedim ammâ yaḳışdı aġladım."[26b]

"Her kim a'mâl-i ḳabîha kesbiyle çirkin ise yine ʿuḳbâda çirkîn ḳalḳar. Maḥall-i i'tibâr budur ki kör uyḳudan muḥâldir ki baṣîr ḳalḳa من كان فى هذه اعمى وهو فى الاخرة اعمى mefhûmundan istimdâd eyleyüp irsâl-i mesel eylemişdir. Ma'lûm temeli ve esâsı imân olan a'mâl-i şer'iyyeniñ cümlesi ḳalbiñ taṯhîri ve mâsivâdan ezyâl ʿalâḳasınıñ teşmîri içündür. Pes bir kimse âyât-ı âfâḳ ve enfüsden ġaflet idüp dünyânıñ şerîʿatü'z-zevâl olan şehevât ve leẕâ'iẕine meşġul iken vefât eylese elbetde aḫiretde a'mâ ḥaşr olup mevlâ-yı müteʿâle ilahi ben dünyâda baṣîr idim niçün beni a'mâ ḥaşr eylediñ didikde cevâb gelür ki dünyâda saña benim âyâtım geldi naẓar itmediñ biʿaynih cezâ-

yı vifâḳ üzere bugünkü gündesin daḫi unudulup leẕâ'iẕ-i uḫreviyye cemâlinden maḥrûm olursun."[68a]

"Encûmdan giceniñ raḳam-ı intiḫâbına temâşâ eyle tâ ki bu gice kitabınıñ ḥüsn kitabetine yol eyletüp vâḳıf olasın. Güyâ ḥüsn-i ḫaṭṭ ṭomarına bir ḫaṭṭat-ı kâmil naẓar idüp ḥuḳuḳ-ı ḫaṭṭiyye kemâliyle edâ olunmuş maḥallere birer raḳamla işaret etdigi 'adeti gibi giceniñ câ-be-câ kevâkibleriniñ hey'eti ve envâr u eşkallerini ṣûret-i meẕkûre temsîl-i ḳaṣd idüp وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمٰوٰتِ mefhûmuna bu ta'bir ile ihâm eyledi."[8a]

"Bî-ḳarârları o şeriki olmayan Vâḥid-i ḥaḳiḳiden ṭaleb eyle. Çünkü seyl-i şaḥradan ġa'ib ola, deryâdan ṭaleb eyle bulursun. وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ mefhûmuna imâdır."[10b]

G. ESERDE ŞARİHE AİT BİLGİ MUHAKEMESİ VE TENKİTLER

Çoğunlukla manzumeye bağlı kalmakla birlikte, şerh edilen manzumelerin şairi tarafından üçüncü gözlerden gizlenmiş olan ve ancak şarihin fark edebildiği ledünni boyutları vardır ki bu ledünni iklimi gözler önüne sermek üzere yapılan yorumlar okuyucuyu şerhin manzumeden uzaklaşarak gereksiz tafsilata boğulduğu fikrine zahib edecek kadar uzayıp gider. Dolayısıyla herhangi bir manzumenin şerhi, ilk bakışta o manzume ile irtibatlandırılması mümkün olmayan çok değişik konularda malumatı ihtiva ediyor olabilir. Şarihler beytin maverasında kendilerine tahsis ettikleri işte bu uçsuz bucaksız hareket sahasını özgürce kullanırken, eğildikleri bazı konularda hükema, felasife, müfessirin, ulema veya fukahaya ait farklı görüşleri nakleder; çelişenleri tenkit edip deliller sunarak kendi fikirlerini ispat etmeye çalışırlar.[94]

Şarih yeri geldikçe beyitle anlamca örtüşen kelam bilgisini ifade eder. Akılla anlaşılamayacak bilgileri akla zorla vermeye kalkışıldığında aklın istifrag edeceğini hatırlatır. Mutezile mezhebinde savunulan fikri hatırlatarak esas olanın şeraitten ayrılmamak olduğunu söyler. Yine üstatlar meclisinde mesele muhaldir diye takrir olunduğundan kendisine susmaktan başka çare kalmadığını belirtir. Fakat sonunda kendi fikrini de dile getirir.

"Kim taṣdîḳ ider ki bir kenâr ḳabûl itmez deryâdan serâb mevci âb-ı beḳâdan ẓuhûr eyleye. Zirâ vucûd-ı ḥaḳîḳi ki vâcib te'âla ḥażretleriniñdir. Aña nisbet mümkünâta maḫṣûṣ vucûd var ise bir serâbdır ki âb-ı ḥayâtdan cilve-ger olur. Bu mażmun menâẓi'-ı fîh olan mes'ele-i vucûda müteżemmin bir müşkil-i muḥaldir ve bir loḳma-i ġarîbedir ki ḥavṣala-i 'aḳl ḳabul itmez. Eger zevr ile virsen istifrâġ ider ve bir ṭâ'ife-i celîle mümkünâta maḫṣûṣ vucûd yoḳdur diyü 'asbü'l-imkân edille serd itmişler ve aḳlıñ ḳabûlune ḳarîb lâkin şiddet-i inkâr niyyetiyle naẓar idenler hezeyân istimâ' ider gibi aṣlâ ṭarafına yaḳlaşmazlar. Siyyemâ mes'eleniñ mebnâsı mu'tezile ṭavrında a'yân-ı sâbite üzeredir ve bu mes'eleniñ ḳabâḥati

[94] Ceylan, s.421

yalñız mu'tezile meẕhebi olması kifâyet ider ve emrâż-ı mühlikeden 'ulemâdan biri daḫi budur ki ḥaḳḳa iṣâbet benim meẕhebime maḫṣûṣdur diyü vucûd-ı nehârı ḳuşluḳ vaḳtinde inkârdan teḫâşî itmez rütbelerine varırlar. Lâkin herkese lâzım olan muḳteżâ-yı şer'-i şerîfden ayrılmamaḳdır ve 'âlâmet-i sa'âdet muṭlaḳa budur ve benim seniñ elimizde bulunan 'ulûmumuz 'ulûm-ı infi'âliyye ḳabûlunden olunca bizlerin bilmemek ile bir şey' olmamaḳ lâzım gelmez ve murâran vâḳi' oldu ki faḳîriñ bildigim ḫuṣûṣ mecâlis-i 'adîdede üstâzlarımız muḥâldir diyü taḳrîr buyurdular ve benim sukûtdan ġayrı çârem bulunmadı. Lâkin şu ḳadar vardır ki bir âdem ḥaḳḳ ṣarîḥi ḫaşmınıñ 'indinde bulup aġrâż-ı fasidesiyle ḳabûl itmese rabbü'l-'âlemin baṣîretine 'amâ-yı ma'nevi musallaṭ idüp bir daḫi ḥaḳḳı baṭıldan temzîye ḳudreti ḳalmaz.[55b-56a]

Şarih beyitleri açıklarken sufiye, muhakkikin, ulema ve fukahaya ait görüşleri de ekler. Bunun esas nedeni şerhin tasavvufi nitelik taşıması ve şarihin tasavvufa meylidir. Bununla birlikte bazı görüş ve davranışları kabul eder bazılarını ise yanlış bulur. Kendince doğru kabul ettiği görüşleri savunurken, kabul etmediklerine kendi görüşleriyle cevap verir ve ispat etmeye çalışır. Batıl itikatlardan, yanlış amellerden bahseder. Şeraite uymaya davet eder.

"Ve ma'lûm ola ki erbâb-ı riyâżetden ba'żı ḥükemâ bi'l-külliye beşeriyyet maḥv olur diyü kendine tâbi' olanlar içün te'lîfler ve ṭariḳ-i riyâżetler itidâ' itmişlerdir ki ila el-ân eṭrâf-ı Hindistânda bu ṭariḳa sulûk idenler vardır. Lâkin baṭıldır ve i'tikâd-ı fâsiddir, beşeriyyete riḳḳat gelür yoḳsa zâ'il olması bir vecihle taṣavvur olunmaz."[56a-56b]

"Meselâ mahtâbıñ mizâcı ve ḫâṣṣası ẕikr olundu. Tebdîl ve teġayyür ḳabûl itmez iken bir mizâca nevmi celb ider ve bir mizdâcdan nevmi ṭard ider. Bu mes'ele taṣavvufuñ uṣûlünden bir 'azîmü'ş-şân-ı daḳîḳadır."[10a]

"...kütüb-i fıḳhiyyeler meẕâhib beyninde edilleler bir ṭarafda iẓhar mine'ş-şems iken ve bir ṭarafı evhen min beyt'il- 'ankebût iken yine baḥs iderler.Ḥatta kibâr-ı fuḳahânıñ birisi bir mes'ele ḥaḳḳında şöyle ta'bîr ider ki فهذا مذهب علي بن ابي طالب لايعمل به ya'ni bu 'Ali bin ebi Ṭâlibiñ meẕhebidir. Bunuñla 'amel olunmaz. Murâdım ta'bîr-i nefsâniyyesin beyândır ki ṣûfiyyeden biri bu kelâmı kelime-i küfr maḳâmında i'tiḳâd ider. Şiddet-i mürâ'ât edebden nâşî."[25b]

"Ve ṣufiyye efendilerimiz şerî'atle muḳayyed olanların her 'aṣrda ekmelleridirler. Lâkin yalñız Ḥanefî meẕhebinden uṣûl ve furu'a dâyir bir miḳdâr mes'ele żabṭ itme ile siyyemâ o mes'elelerde taḳlîd ṣırf ola böyle işârât-ı daḳîḳayı añlamaḳ muḥâl rütbesinde bir ma'nadır. Zirâ faḳîre nefsimde vâḳi' olan umûrlardandır ki bu meclîsde benim ḥaḳḳ'al-yaḳîn bildigim ḫuṣûṣu o meclîsiñ ḫalḳı olmaz ve imkânda degildir diyü ittifâḳ iderler. Çâresi ẓâhirâ oldukça mümâşâh ile geçmekdir ve bunuñ emsâli ṣufiyye ile erbâb-ı inkârıñ beyninde ḳatı çoḳdur. Meselâ 'âlim ve fâżıl bir islâmında metîn şaḫṣa bir âyet-i kerîmeniñ lisân-ı 'Arabi muḳteżâsınca ma'nasını ifade ideriz. Fi'l-ḥâl su'âl ider ki efendim müfessirler almışlar mı? Te'emmül eyle eṣdaḳ-ı ḳâ'ilîn rabbü'l-'alemîniñ kelâmından fehm-i evvel ile fehm olunanı ḳabûlde tevaḳḳuf idüp bir müfessir kelâmı ister ki taḳlîd eyleye. Zirâ mâdâm kendiniñ dâ'ire-i 'aḳlına küncâyîş-pezîr olacaḳ bir te'vîl ile ayet-i kerîme ma'nâsından çıḳmadıḳça ḳabûl itmek muḥâldir. Bize lâzım olan ise vurûdu üzre imân getirüp keyfiyetini Allâha ve resûlune ḥavâle itmek idi. Ammâ ḥaṣm içün te'vîl ider böyle ider ise me'cûr olur lâkin ḳırḳ yıldan ṣoñra bir tenhâ maḥâlde o ayetiñ ma'nâsını su'âl itsek yine saña o ḥaṣm içün tedârik itdim didigi ma'nâyı taḳrîr ider. Tevfîḳa muḫtâc bir ġarîb nizâ'a ugradıḳ."[37b-38a]

"...Ve ṣûfiyyeniñ ẕevḳ u şurbu ve reyy ü vecdi ve maḥv u fenâ ve ıṣṭılâm ve bunuñ emsâli her ne ḳadar ḥâletleri var ise cümlesinde ġıybet derkâr ve bir 'ilm-i 'azîz ile ḥisse 'avdet itmek şarṭdır yoksa bilâ-fâ'ide-i 'ilmiyye olur ise 'illetdir ġaşy ve ḫafaḳân ve sar' ve sekte gibi eṭibbâya ḥâlini 'arż idüp 'ilâcına mübâderet ider ve ṣûfiyye ḥâlât-ı meẕkûreleri mevâhib-i ilahiyyeden olup kesbiñ medḫali yoḳdur. Ma'haẕâ ṣâḥibine ve 'ameline naẕar olunsa muḳteżâ-yı 'ameli ẓann olunur lâkin degildir diyü ittifâḳ itdiler."[38b]

Şarih beyti açıklarken muhtemelen kendine ait birkaç beyitle anlamı toparlama yoluna gitmiştir.

"Ehl-i himmete muḳerrer derd-i ser virüp taṣdî' itmek ḫatâdır. İki 'âlemiñ arzuların erbâb-ı himmetden bir yerde ṭaleb idüp müteferriḳ su'âl ile evḳât-ı 'azizelerin tekdîr itme. Ma'lûm ola ki cumhûr-ı ṣûfiyye ittifâḳ itdiler ki nefs-i nâṭıḳanıñ himmetine ya'ni ẓâhir u bâṭınının cem' idüp bir ḫuṣûṣ içün vaḥdetle teveccühüne ecrâm-ı 'ulviyye ve sufliyye münfe'al olup eser-i fi'l-ḥall ẓuhûr ider. Mevlâ-yı müte'âl böyle ḫalḳ eylemiş. Lâkin bu teveccühde ṣâlih u ṭâlih müsâvidir. Riyâżet-i şer'iyye ṣaḥiblerinden erbâb-ı temkin bulunanları ḳaża ve ḳadere teslîm olup nihayeti bir ḫuṣuṣ içün emre imtisâlen du'â idüp icâbete muntaẓır olurlar. Yoḳ

erbâb-ı ḥâlden ise muḳteżâ-yı ḥâlden çıḳamaz mecbûrdur ve bir miḳdâr şurûṭ-ı ḥafiyyeleri vardır, maḥalli geldikçe müteferriḳan ẕikr olunur.

Hemân sen sa'il ol dergâh-ı ḥaḳda
Bu bâbıñ sa'ili maḥrûm ḳalmaz

Bu denlü bî-ṭaleb iḫsân iden Ḥaḳḳ
Ṭalebde men' ider mi aḳla gelmez

Velakin sun'ı iḫsân olduġundan
Ḳalır mechûl ve miḳdârı bilinmez"[11a]

"Eger göz görücü olur ise her naḳş-ı ḳadem ḫıżrdır. Mürşid-i başîr ne ararsın, görücü göz ṭaleb eyle. Ya'ni istî'dâd-ı ẕâti olmadıḳça ḳutbdan bey'at itsen fâ'idesi yoḳdur. Ve muḥaḳḳiḳin buyururlar ki bir âdem saña rü'yâ ile intisâb itmek murâd ider ise şaḳınup i'tibâr itmesin. Zirâ 'aksini görür ise müfâraḳatı muḥaḳḳaḳdır. Ammâ saña 'aḳl ile bir âdem tab'iyyet eylese aña i'tibar idüp müra'atında beẕl-i maḳdûr eyle ki bu ṣıfatdaki âdem iftirâḳ ḳabûl itmez." [11a]

Şarih kendi hayatından bahisleri de açıklamaya eklemektedir. İstişare kastıyla ulemadan birinin kendisine tevcih ettiği suali ve verdiği cevabı anlatır. Verdiği cevap karşısında ikna ettiği şahsın niyetinden vazgeçtiğini belirtir. Beytin anlamıyla verdiği cevap arsında ilişki kurar. Şeyh Tûsî'nin nakıslığına hükmeder.

"Her kâmil ki naḳış-ı 'ayyâr ile baḥs eyledi. Kendi âbdâr olan cevherini ḳatı ṭaşa urdu. Zirâ naḳış kâmiliñ ḳadriñ bilmeyüp ilzâm sevdâsıyla aġzına geleni söyler. Ve kâmil naḳış bulduġu mizâcıñ kemâline sa'y idüp müdârâ ve mülâtefet ṭarafını ṭutdukçaża'fına ḥaml idüp gevher-i kemâli seng-i cehli ile biñ pâre eyler. 'Ulemâdan biri faḳîre meşveret ṭariḳi ile buyurdu ki 'Allâme Tûsî şerḥ-i tecrîdiñ aḫirinde ehl-i sünnete dünyânıñ rüsvâlıġını itmiş ve İmâm-ı 'Ali Ḥażretleriniñ Ṣıddık-ı Ekber üzre tafẓîli ḥaḳḳında ṣarb yollara gitmiş. Murâdım kütübleri cem' idüp 'allâmeye muḳâbele itmekdir. Ne dirsin faḳîr dedim ki idemezsin. Zirâ Tûsî bu baḥs esnâsında irâd itdigi kelimât-ı bi-edebânelerinden rütbe-i şıddıḳa ta'n ve taḥḳîri ḳaṣd iderek söyler. Ammâ sen her çend cenâb-ı ṣıddıḳı tafẓîl idersen de ḥażret-i imâmıñ ṭarafını maḳâm-ı edebe muḫâll ta'bîrâtdan ġayet ṣıyânete muḥtâc olunca muḳâbele nice

mümkün olur. Ve ṣûret-i baḥsde 'allâme ġâlib görünür didikde 'aẓîm istiḥsân buyurup terk eyledi. Merḥûmuñ beytindeki mażmûnuñ 'aynıdır. Zirâ Tûsî bu bâbda ġayet naḳışdır. Ve anıñla baḥs gevher-i âb-dârı ṭaşa çalmaḳdır."[25b]

Şarih haşir mevzuunda ulema ve hükemanın görüşlerini aktarır. Haşr-i ecsad ruhanidir diyen bu görüşlere katılmadığını belirtir. Kuran-ı kerim ve hadislerin tevile ihtiyaç bırakmadan açık seçik ifade ettiği bu hususu hatırlatır. Fikrini ispat eder. Yine bütün anlamı toparlayıcı birkaç beyitle konuyu kapatır. Yalnız şarih dinde o kadar hassastır ki beyitlerin sonunda nasıl anlaşılması gerektiği üzerinde durarak yanlış anlamanın önüne geçer.

"Vahşi cân ne ḫayâldir ki bedene 'avdet eyleye iplik çabuk uzalmadan gevheri unutdu. Cânı iplige ve bedeni gevhere teşbîh idüp 'ömr-i dünyâ ne ḳadar çoḳ olsa bir sâ'atden 'ibâret olduġuna bu iplik sür'at infiṣâmından cevheri olan beden ḫâṭırından gitdi diyü 'avdetini istib'âd eyledi. Elbetde bir cân munfaṣıl olduġu bedene dünyâda 'avdet etdigi var ise de nevâdirdendür itmez. Siyyemâ muḳteżiyât-ı cismaniyetden çekdigi meşaḳḳatleri bilir. Lâkin merḥûm muṭlaḳ irâd itdiginden ḥaşr-i-ecsâda ruḫsat virmez gibi görünür. Ḥükemâ-yı muteḳaddimîn ve 'ulemâ-yı İslâmdan vâfir kimseler Ḳur'an-ı Kerîm nef'-i 'âmm içün inzâl olduġundan ve 'avâm-ı nâs belki ḫavâṣlarından daḫi çoḳ kimseler insânıñ bedenden zâ'id olan laṭifesine aḳılları irmedigine binâ'en mevlâ-yı müte'âl kelâmında ḥaşr-i ecsâdı tekrar be tekrar żikr eyledi, yoḫsa ḥaşr-i mev'ûd-ı ruḥanidir diyü ittifaḳ itdiler. Bâḫuṣuṣ elsine-i enbiyâdan ehl-i sa'âdet vaṣıflarında vârid olan iḫbârıñ ekseri cismaniyetle cem' olmaz diyü meżheblerine taḳviyet virdiler. Lâkin ġalatdır evvelâ Ḳur'an-ı Kerim'i ẓâhirinden bu vesvese ile ṣarf itmek el 'iyâżû bi'l-lâhi te'âlâ muḫâṭıra-i 'aẓimedir ve sâniyâ her muvaṭṭanıñ ḫavâṣ ve levâzımında cehilleri bu i'tiḳâda sebeb olmuşdur. Ni'am-ı ehl-i cennet murâd itdikleri vaḳtde bedenlerinden tecerrüd ve ṣafâ-yı ruḥanilere meşġûl olup yine bedene maḫṣûṣ ekl u şurb ve nikâh arzu idende cismaniyete temessül iderler. Şârî' 'aleyhi's-selatü ve's-selâm ḥaẓretleriniñ iḫbâr-ı ṣaḥiḥaları ṣıdḳ-ı maḥżdır. Te'vile ḥâcet yoḳdur. Ḳaldı ki dünyâda aḥkâm-ı beşeriyyeti taḳîl iderek bir miḳdâr aḫlâḳ-ı melekiyyet kesbine maẓhar olanlar 'ayne'l-yaḳîn mes'ele vuḳu'u üzre ma'lûmları olur. Yâḫûd ekl ü şurbuna meşġûl lâkin imân ṣarf-ı iḥsân olunup görmüş gibi a'mâl-i maḳrûżayı edâya sa'y ider. Ma'hazâ henüz 'uḳûl-ı beşere gelmemiş aḥvâl-i nefsiyeler żikr olunmamışdır ki görmeyince taṣdîḳi muḥâl olduġundan maḫfî ḳalmışdır.

Nice birsin seni inkâr idersin

Behey dünya behey rûz-ı ḳıyâmet

Benimle söyleşirsin ḳabr içinden
Olursun geh cehennem gah cennet

Cemâliñ ʿaks idüp ġılmân u ḥûra
İdersin sen saña cân ile raġbet

Muḳâbil iki leşker-i cenk idensin
Olursun geh hezimet gah nuṣret

İlahi ẕât-ı pâkiñ hürmetine
Baña virsende yüz biñ ders-i ḥayret

Bu beytler mefhûmları muteḫâlif esmâ-i ḥüsnâya râciʿ maʿnâlardır. Yoḳsa ẕâta ḫitâb ider vehm olunmasın."[21b]

Şarih sufiye arasında insan-ı kamilin ne demek olduğunu beytin anlamıyla örtüştürerek açıklar. Kendisinin bu yazdıklarından on sekiz kat fazlasını bildiğini fakat bilmekle olmadığını bir kamil-i mürşide teslim olmak gerektiğini ifade eder. Bütün bunları bir beyitle özetler.

"Bir alay tenperestler ki âb u dâne ẕâyiʿ itmededirler. Kaʿînâtlarında sebze-i bigânedirler ki aḳreb-i maẓarratları meyvedâr aġaçlara bir muḳteżâ-yı fenne felâḥat ẓarar iderler. Anıñçün baġçe ṣâḥibleri evvel-i bahârda ücretle âdemler tedârik idüp bigâne otları baġdan taṭhîr iderler. Maʿlûm ola ki ṣufiyye beyninde insân-ı kâmil diyü ʿubudiyetine aṣlâ rubûbiyet ḳarışdırmayup ʿabd-ı maḥż olduḳdan ṣoñra esmâ-i ilahiyyeniñ cümlesiyle ḥâlen ve taḥḳiḳâ muteḫallik oluna dirler ve insân ḥayvân bunuñ muḳâbilidir ki ancaḳ ṣûret-i insândan ġayri kendüde bir şey ẓâhir olmaz. Ṣâʾib'iñ tenperestân diyü hicv itdigi ve sebze-i bigâneye temsîl getirdügü bunlardır. Ve bu iki rütbelerin beyninde merâtib-i kesîre vardır ki mevlâ-yı müteʿâlden ġayrı kimse żabṭ u ḥasr idemez. Ḳaldı ki ʿubûdiyyetine rubûbiyyet ḳarışdırmaya taʿbîri istimâʿ olunduḳda ṭabâyıʿ-ı müsteʿaddeye bir ṭamaʿ ʿârıż olur ki ben de ṭâʾifeden olabilirim diyü lakin âsmâna ʿurûc bu maʿnâdan ehvendir. Tecribe içün bir ḥafta evżâʿ-ı ʿâleme ve ḥavâdis-i rüzgâra rıżâda bulunup niçün şöyle olmadı yâḫûd böyle olmasa güzel olur idi

yâḫûd pâdişâh yâ vezîr ḫalḳa ẓulm iderler dimek üzre taşmîm eyle zirâ i'tiḳadımız fâ'il-i muṭlaḳ birdir kendi mülkünüñ ḥalini bizlerden a'lâ bilür 'alîm ve ḥakîmdir. Baḳ insân-ı kâmil ne dimekdir ve da'vâ-yı rubûbiyyet ne rütbededir. Ve fehm itmek lâzımdır ki bu ḥâlet-i meẕkûre derûn ḥâlidir ve ef'âl-i ẓâhireden mizân-ı şerî'at der-kâr ve anıñla 'amel cümle kemâlâtıñ ekmelidir. Ve bu rütbeyi taḥṣîliñ çâresi bir kâmîl-i mürşîde kendini teslîm idüp anıñ yedinde terbiye ile olur. yoḳsa yalñız 'ilm ile olaydı faḳîr bu taḳrîrimiñ on sekiz ḳat a'lâsını bilirim ammâ bir sa'atde on sekiz kere kelamımdan rubûbiyyete münâza'ayı müztelzem ta'bîrler ẓuhûr ider meselâ aġustosda yaġmuruñ iḳtiżâsı yoḳ idi yâḫûd meskû keferesi bi'l-külliye mużmehel olup ġazât-ı müslimîn yedlerinde telef olalar idi diyüben söyledikçe eṭrâfımda bulunanlar daḫi ṭabî'atlarına muvâfıḳ gelen mevḳı'leri istiḥsân ve du'â maḥallerinde âmin dirler. Geldik i'tiḳadımız bu kârḫâneniñ ṣâḥibi vâḥid-i ḥaḳiḳi 'alîm ve ḥakîmdir لامعقب لحكمه يفعل مايشاء ve ḥakîm-i ma yurîd olunca aḳvâlime uymadı. Pes eşġa âl nuṣretîde insân ḥayvân ṭaveylesine ve's-selâm.

Eger dilden gelen elden geleydi
Müselmân ḳalmayup aḳṭâb olaydı."[37a-37b]

Allah zatiye midir yoksa sıfatiye midir bahsini Şeyh Suyûtî merhumun şeyhi Şeyh Muhammed Magribî'ye sual edilmesini ve verdiği cevabı nakleder. Şarih dini bütün biridir ve içine düşülen bir vartadan kurtarmak kastıyla (irşat-tebliğ) anlattığını ifade eder. Yine devrin büyüklerinden İmam Nevevî'ye sorulan soruya bir ayetten başka cevap vermemesini takdir eder.

"... maḥall-i nizâ' budur ki mümkünâtıñ kendine maḥṣûṣ bir vucûdu var mıdır, yoḳ vucûd ẕât-ı bâriden 'ibâret ve bir olup kesret aḥkâm-ı a'yân-ı sâbite midir, muḥaḳḳıḳîn-i ṣûfiyye ikinci ṣıḳḳı istisvâb iderler. Ammâ bu mes'eleniñ ḥaḳḳında bir alay 'aḳlî su'âller ve taṣvîr mes'ele ḫülyâsıyla vucûh-ı müfside tedârik etmeler böyle maḳâmlarda ḥadîd bârîd dökmedir. Zirâ bu ṣûrete ḳâ'il olan 'azîz daḫi tenbîh ider ki bu mes'ele 'aḳlıñ müdriki degildir. Belki ṣalâḥ ve taḳvâ ve riyâżât-ı şer'iyye ve bi'l-külliye şehevâtı terk ile meyyit rütbesine varanlara rabbü'l-'âleminiñ murâd-ı ezelisi ta'alluḳ itmiş ise maḳâm-ı mu'ayyende ḥâlet-i ġaybetde bu emre ẕevḳ tarîḳi ile bir mürşid-i kâmil yedinde vuṣûl mümkündür. Dirler nice ki Mışır Ḳâhirede 'ulemâ ve ṣülehâ ma'iyyet-i rabbü'l-'âlemin ẕâtiye midir yâḫûd ṣıfâtiye midir diyü Câmi'-i Ezherde baḥs ider iken Suyûtî merḥûmuñ şeyḫi Şeyḫ Muḥammed Maġribi

Ḥażretleri ki vaḳtiniñ kibârından idi teşrîf idince cümlesi sukût idüp Ḥażret-i şeyḫ buyurdu ki bu mes'eleyi 'ilm ṭarîḳı ile bilmek isterseñüz rabb-i müte'âliñ 'ibâdıyla ma'iyyeti ezeliyyedir ebediyedir, ibtidâ ve intihâ'ı taṣavvur olunmaz. Keyfiyetini istikşâfıñ baḥsle fâ'idesi yoḳdur. Ve eger içinizde ẕevḳ ṭarîḳı ile bu mes'eleniñ ḥaḳiḳatine 'âşıḳ var ise nefsini bana teslîm eylesün kendini ehl u 'iyâlinden ve veẓâyifden ve mâlından ẓâhiren ve bâṭınen tecrîd etdikden ṣoñra ḳırḳ güne dek ben kefîlim kendine ẕevḳ ṭarîḳı ile bu ma'nânın istikşâfına buyurduḳda dört yüz miḳdârı 'ulemâ-i ẓâhir ve erbâb-ı ṭarîḳden birisi ṭab'iyyet itmeyüp mübârek ellerini taḳbîl ile iktifâ itdiler. Ṣûret-i ḥâl böyle maḳâmlarda ya sukût ya eline nefsini teslimdir ve rabbü'l-'âlemin ḳudret-i beşerde olmayan umûru teklîf itmez. Şer'-i şerîf ḳadar temessük idecek bir 'urve'-i visaḳı olmadığı ṭarafeynden müttefiḳ-i 'aliyedir. Yoḳsa bu mes'eleniñ ve emsâliniñ kâ'ilini tekfîr itmek ancaḳ ṣâḥibiniñ dâreynde sermâye-i ḥasreti ve ḥaremâtı muẓâ'af olmadan ġayrı bir şey' netice virmez. Ve böyle şurûṭ-ı mühlikeye tevaḳḳuf iden mes'eleden ḳaṭ'-ı naẓar kibâr-ı 'ulemânıñ meẕâhib bâbında ḫaşmınıñ elinde ḥadis-i ṣaḥîḥ mevcûd iken ve kendine ḥaḳḳı bulduġu maḥallde tab'iyyet farż iken meẕhebine i'ânet itmek bâb-ı ictihâda dâḫildir diyü naṣṣ muḳâbilinde edille serd iden 'âlim ne gûne taṣavvur olunur ki henüz ẓâhirine teslîm olmada nice muḫâṭıra-i diniyyeler kendi i'tiḳâdında lâzım gelecek dâ'ire-i 'aḳldan ḫâric mes'eleyi ḳabûl eyleye. Lâkin bu taṭvîlden murâdım bir ġâfili vâḳı' olduġu varṭadan ḫalâṣa himmetdir ki mu'âṣır olmadığı bir 'âlimiñ ḳıyâmetde sebb u la'n ile maḥcûbu olmadan ḥaẕer eyleye. İmâm Nevevî şeyḫ-i ekber ḥażretleriniñ o aḫzlarına irişmegin câmi'-i emeviyyede su'âl olundu ki şeyḫiñ ḥaḳḳında ḫalḳ iki ṭarafdır cenâb-ı sa'âdet ne buyurursunuz bir miḳdâr tevaḳḳufdan ṣoñra başını ḳaldırub

تلك أمة قد خلت لها ما كسبت ولكم ما كسبتم ولا تسئلون عما كانوا يعملون

âyet-i kerimeniñ ḳırâ'atı üzerine bir ḥarf ziyâde itmedi. Ve ehl-i selâmete lâyıḳ olan budur. Şeyḫe ṭabi'iyyet kimseye lâzım değil ve kitâbına naẓar ider ve ne ismen lisânına olur bildiğim budur benim va'l-lâhu 'alemu bi'ṣ-ṣavâb ve bu ṣûret buġz fi'l-lâha dâḫil degildir. Zirâ senden a'lem bir ṭâ'ife-i 'azîme celâlet-i ḳadrine şehâdet iderler ve şerî'atde şübhe ile ḥadd sâḳıṭ olur." [40a-40b]

Şarih sufiye indinde nağme ve cezbe arasındaki ilişkiyi sema dedikleri kaside ve gazel okuyup onunla vecd ve cezbe hali yaşamalarını, muhakkikin indinde ise bir ayet veya hadis ya da hak bir sözle vecd haline geçişi karşılaştırarak anlatır.

"Vâḳı'â mizâc u vaḳt u naġme ittifaḳ itdikde ḳuvvetine dağlar taḥammül idemez. Ammâ ṣûfiyye 'indinde semâ' didikleri ḳasîde ve ġazel oḳuyub anıñla vecd didikleri ḥâli cezbe ıṭlâḳ iderler. Kibâr-ı muḥaḳḳıḳîn 'indinde bir şey' degildir meger bir kelime-i ḥaḳḳ istimâ'ından yâḫûd âyât ve ehâdisden bir ma'nâ-yı ġarîbe vuḳûf vaḳtinde olan vecd ola ki bu sûretler maḳbûl ve ṣâḥibi ehl-i ḥâl dimege şâyestedir. Zirâ semâ'-ı ṭabî'i mübtedîlerin ḥâlidir ġaraż semâ'-ı ilahi ḥuṣûlüdür ki ṣûretleri ẕikr olundu."[71a]

Şarih beytin anlamını mantık silsilesiyle izah ederken tarih bilgisini de katar. Hz. Ali'nin hilafeti, biat edenler ve hilafet zamanında meydana gelen sıkıntılarla irtibat kurar.

"Çünki evvelki kerpici mi'mar zemîne egri ḳoya. Eger ḳalıñ üzerine irişdirir ise o divâr egri olur. Zirâ evveliyât bir vecihle teḫallüf ḳabûl itmez, ider ise evvel degildir. Meselâ evvel ḫâṭıra ḫuṭûr iden ve evvel istimâ' olunan ve evvel ekl olunan vucûh-ı tefe'ûle ṣarf olunduḳça ṣubḥ-ı ṣadıḳ ḳadar işâbet ider. İmâm-ı 'Âli Efendimiziñ ḫilâfetinde evvel bî'at iden yekdest bir âdem idi. Didiler ki bu iş tamâm olmaz ve olmadı. Nizâ'la eyyâm-ı ḫilâfet mükedder geçdi. Lâkin evveli idrâkda teḫallüf vâḳi' olur."[26a]

Şarih elinden geldiği kadar şiiri açıklamaya çalışır. Fakat zaman zaman kapalı bir anlamla karşılaştığını ifade eder. Kendince yorumlamaya çalıştıktan sonra Allah bilir diyerek kısa keser.

"Ey Ṣâ'ib bir miḳdâr ḫoşluḳlardan ki bu 'âlem-i fânide vardır biziz ve lezzet-i dîdâr ġayrı yoḳdur. Ya'ni dîdârıñ ḫayâli zirâ 'âlem-i fâni didikden ṣoñra dîdâr taṣavvuru güçdür. Yâḫûd mecâza ṣarf idüp dîdâr maḥbûblar ile ḳanâ'ate işâret itmiş ola yâḫûd ṣûfî meşreb bir âdem belki bir dûrbîne mâlikdir. Va'l-lahu a'lem."[28a]

Tasavvuf kültürünü iyi bilen şarih nefsin terbiyesinde riyazetin önemli olduğunu, fakat her insan için aynı neticeyi vereceği fikrinin yanlışlığına işaret eder. Riyazetin her zaman saadet vesilesi olamayacağını ifade eder. Yapıldığı takdirde bunun mürşit terbiyesinde olması gerektiğini vurgular.

"Ey Ṣâ'ib cemâ'at ki ma'nâya irişmişlerdir. Ya'ni elfaẓ-ı kâ'inatıñ ma'nâsına olduġun yaḳînen bilmişledir. Bir aşinâ naẓarla göñül tesḫîr iderler. Evvelâ bir âdem 'âlem-i ma'naya irişemez kendi nefsini tesḫîr idüp ṣırâṭ-ı müsṭaḳîm üzre reftâre ḳâdir olduḳça bu isti'dâd bir âdemde ḥâsıl olunca tesḫîriñ ma'nâsını fehm idüp düşmeni bir naẓarla dost idebilür. Ve bu ḫuṣûṣ daḫi herkesin isti'dâdınıa tâbi'dir. Ba'żı nufûs-ı ednâ riyâżetle çoḳ ruḥaniyet kesb ider. Ve ba'żısı riyâżetle daḫi murdâr olur. Anıñçün riyâżet muṭlaḳa mucib-i sa'âdet olamaz."[35b]

"Ehl-i himmet sedd-i sikendere raḫne iderler. Bu eli ḫafîfler miftâḥ-ı fetḥe dişdirler. Sedd-i İskenderden murâd beden-i insândır ki ehl-i himmetiñ riyâżât-ı şer'iyye ile raḫneye müşâbih cisimlerine bir ḥâlet ve bir leṭâfet ḥâṣıl olur ki ecsâm-ı keşîfeden 'ubûra ve bedenden beyne'l-mevt ve'l-ḥayât ḫurûc ve duḫûle isti'dâd ḥâṣıl iderler ve rü'yâda muḥâlât-ı 'aḳliyyeden her ne müşâhede olunur ise 'âlem-i ḥisde ḳibâr-ı ümmet vâḳı' olur ġarez aşlı bir leṭâfet mevḳûfdur. Lâkin yine mürşid terbiyesinde olmayınca müşkül olur." [38a]

Şarih beyte geçen kabz u bast ifadesini tasavvufi yönüyle birlikte günlük hayattan örnek getirerek açıklamaya çalışır.

"Gâh ḳabża-i basṭda ve gâh pençe-i ḳabżda nefs-be-nefs kendi zindânlarınıñ hem miftâḥı ve hem kilididirler. Merhûm bu ġazelinde evṣâf-ı ricâlu'l-lâhı iltizâm ve anların ḳulûb-u ṭâhirelerine 'ârıż olan asâr-ı esmâdan naẓm cihetiyle ihtimâm iderek bu beytinde ḳabż ile bastı żikr eyledi ki aḥvâl ḳabilinden te'ammülsüz herkesiñ ḳalbine her anda 'ârıż olan eserlerdendir. Lâkin ḳalbi ḳaydında olmayan ḳabżı ḥâlinde bugün keyfim yoḳ bir kederim vardır aşlını daḫi bilmem diyü şikâyet ider ve bastı ḥâlinde bugün neşâtım var diyü iẓhâr-ı surûr ider. Lâkin erbâb-ı ḳulûb ḳabż u bastıñ daḳiḳalarına im'ân-ı naẓar iderek sâbıḳ u laḥıḳ esbâbını teftîş iderler." [63a]

H. ESERDE MUHTELİF KAYNAKLARA GÖNDERMELER VE ALINTILAR

Tasavvufi şiir şarihlerinin iyi tahsil görmüş, yaşadıkları asrın hemen bütün popüler ilimleri hakkında bilgi sahibi, başta tasavvuf olmak üzere birçok ilim dalının temel kaynaklarına ulaşmış ve tetkik etmiş kimselerdir. Bu yüzden şerhler yalnız edebi mahiyette eserler değil çok değişik konularda bilgileri muhtevi gerçek birer kültür hazineleri olarak değerlendirilmelidir. Bununla ilgili bir metot özelliği de şarihler tarafından muhtelif eserlere yapılan göndermeler ve alıntılardır. Bu işlemi yaparken şarihler çok titiz davranmış ve yazar adı, kitap adı hatta bazen sayfa numarası zikredilerek ortaya konulmuştur. Bazen de teferruattan kaçındıklarında okuyucuya yer gösterme temayülü göstermişlerdir. Şarih başkalarına ait eserlere göndermeler yaparken, kendi eserine de göndermeler yapar.[95]

Şarih açıklamalarında kendi hayat anlayışını, tarzını, seyahatlerini, katıldığı sohbet meclislerini dolaylı dolaysız hissettirir. Bunu yanında beytin işaret ettiği mefhumu da tespit edecek derecede ilmî birikime sahip olduğunu fark ederiz. Fazla teferruata girmemek için Şam'da mazmunu açıkladığını okurla paylaşır. Elif ve ta kafiyelerine yazdığı şerhine havale eder. Bunun yanında Farsça mazmunu kendisi gibi Arap olmayanların bir beyte derç etmenin güç olduğunu ifade ederek iki beyitle anlattığını sıra dışı bir enaniyetle anlatır.

"Lafızsız ma'nâyı idrâk itmek müşkildir. Sen çehre-i nâzından amân nikâbı bırakma. Zirâ ancak 'uşşâkıñ lezzet-i dîdârı nikâbla ḥâṣıl olur. Merḥûm maddesiz tecellî olmaz mefhûmuna işâret ider ve ṣufiyyeniñ bu mes'ele ittifâḳı vardır. Lâkin Ḥażret-i Üstâẕıñ kelâmında bir mevâddeden mücerred başḳa tecelli daḫi ẕikr eyler ama bizim gibi sersemlerin anlayup ifâde edecegi ma'nâ değildir. Şâm-ı şerifde bu mażmûnu ta'rîb itmişidim münâsebetiyle tâ'iyyede ve elif ḳâfiyesinde vardır.

[95] Ceylan, s.426

وما جفتني انها مذ تحجبت ◆ يعود كليلاً من سناها اللحظ
وهبها انها رقت اذا حت جابها ◆ فهل يدرك المعنى اذا لم يكن لفظ

Mażmûn-ı Farisi 'Arabide bir beyte derc olmaḳ siyyemâ bizim gibi mute'arrablara güç olduġuçün iki beytle ifâde olundu. Ve bir miḳdâr ziyadesiyle Şâm'da bulunan şu'âra-i Arab-ı 'aẓîm istiḥsân itdiler idi. Bu ma'nâ mecâza ṣarf olunanda leṭâfet-i maḥbûbda mübâlaġa itmiş olur ki nikâbı ḳaldırınca melîk gibi görünmez olur. Lâkin mażmûn ḥaḳiḳatine maṣrûfdur."[11b]

Şarih önceki tercümelerinde izah ettiği meseleleri mükerrer ifade etmekten kaçınır. Ayrıntıya girmek istemez. Bu durumda kendi eserine gönderme yaparak bahsi kapatır. Bu aynı zamanda eseri nazara vermektir.

"Ẓan perdesi ṭarîḳ-i vaḥdetiñ sedd-i râhı olmuşdur, ben didikçe vaḥdet bozulur.Ṭûfân-ı i'tibâr budur ki ḥabâb çünkü ḳâlıbını tehî eyleyüp maḥv ola deryâ olur. Muḳaddemâ tâ'iyye tercemesinde daḫi vaḥdet-i vucûd mes'elesi dâ'ire-i 'aḳldan ḫâricdir diyü taḥrîr olunmuş idi." [40a]

Şarih şerhinde ulaştığı anlamı desteklemek amacıyla bazı eserlere göndermeler yapar. Arife Bint-i Acem'in Müşahid Şerhinde geçen ibareyi açıklamaya malzeme olarak kullanır. Böylece eserin adını yazarını ifade ederken bir de alıntı yapar.

"Çünki göñül irâdeden mücerred oldu du'aya ne ḥâcetdir. Zirâ zemîn sâde olduḳda niyâz eli olur. Ya'ni maṭlab-ı â'lâ sâlikiñ ḳalbinde irâdeden eser ḳalmamaḳdır ki bu ṣıfatıñ fevḳinde bir kemâl-i ḳuṣûr olunmaz ve bir göñül ki irâdesiz ola sebze ve toḫum ve uṣulden pâkize olmuş zemîne şebih olup ṣûret-i isti'dâdı dest-i niyâzıñ 'aynıdır. Ve her ne ekilür ise ḳâbiliyeti neşv ü nemâya mütekeffildir. İlahi baña filân maṭlabı iḥsân eyle diyü lisânen du'aya ḥâcet yoḳdur. Ve 'ârife bint-i 'âcem müşâhid şerḥinde buyurur ki vucûd irâdeden 'ibâretdir. Hemân bir sâlikde irâde ḳalmadıġı gibi meyyit ḥükmündedir ve tecelliyâta müste'addir."[30a]

Şarih gönderme yaptığı eserin yazarını ve adını belirtir. Gönderme yaptığı eserdeki fikirler üzerinde kendi fikirlerini de anlatmaya çalışır. Şeyhü'l-ekber Hazretlerinin Futûhat-ı Mekkiye'de belirttiği hususu hatırlatarak alıntı yapar.

"Ehl-i suḫân beyninde o kâmiliñ kelâmı tamâmdır ki hiçbir ṭâ'ifeyi naṣibsiz terk itmez. Murâdı va'l-lâhu a'lem Şeyḫü'l-ekber Ḥażretleridir ki futûḥât-ı Mekkiyede istidlâl buyururlar. Âdem 'aleyhi's-selâm şecere-i menhiyyeden ekl idüp ve tövbe itdügü vaḳitlerde cemî' zürriyeti Âdemde müżmer idi. Ve maḫlûḳâtıñ çekdikleri mihen ve belâ ya vaṣat-ı ḥâlde vâḳı' olup müddetler ve ḫulûdlar ve aḥḳâblar tamâm oldukda raḥmet-i sâ'iḳa cümleye vâṣıl olup herkes ḥaline râżı olurlar diyü taṣrîḥ iderler. Lâkin ehl-i cehennem cehennemde ve ehl-i cennet cennetde bu iki dârıñ ḥalḳı tebdîl-i mekân itmek muḥâldir. Ammâ Şeyḫ Ḥażretleri bu ḫuṣûṣa maḥalli geldikçe edille-i vâfireler serd idüp raḥmete vâsi'âyı taṣavvûrda ḳuṣûr idenlerin sebb ü la'nına ve tekfîrine bâ'is olmuşdur. Ve müta'aṣṣıblardan 'ulemâ'ı bulunanlar daḫi derûnlarındaki 'adâvet naẓarıyla baḳdıḳlarıçün ġayretlerinden ḥaḳḳı bâṭıldan temyîze ḳudretleri ḳalmaz. Yoḳsa 'acele itmeyüp tamâm irâd itdigi kelâmı te'enniyle müṭâla'a idene ḥaḳ olduġu ẓâhir olur."[61a]

Ebu Talib-i Mekkî Hazretlerinin bir sözünü alarak açıklamada kullanır.

"Âsumân bizim ruşen olan nefesimizden ḥareketdedir. Mâcerâ-yı i'tibâr budur ki ṣusuz çeşmeniñ ḳutundan cârî olur. Ya'ni insân aḫir-i mevcûdât ise de maḳṣûd-ı bi'ẕ-ẕat olduġu cihetden semavâtıñ sebeb-i vucûdu olmaḳ taṣavvuruyla devrânına bâ'is olabilür dimek ola yaḫûd ṣarâḥaten Ebu Ṭalib-i Mekki Ḥażretleri gökler insânıñ nefesiyle döner buyurmuşdur. Bu ḳavle işâret olur lakin insânıñ vucûdundan evvel eflâkin ḥareketi yoḳdur diyü kimseden menḳûl degildir. Ḥażret-i şeyḫiñ kelâmı daḫi remizdir. Ḥâṣılı ḥadis-i şerîfde vâḳi' nefes-i raḥmâna müte'allıḳ ḥaḳiḳat mażmûnlarından ve baḥs-i münâẓaradan ḫâric 'uḳûl ile idrâk oluncaḳ ma'nâ degildir."[36a]

İ. ESERDE DİDAKTİK ÖRNEKLENDİRME

Tasavvufi şiir şerhleri, diğer bütün tasavvufi ürünler gibi belli bir hedefe yönelik kaleme alınmıştır. Şarihlerin bu eserlerle ulaşmak durumunda oldukları kitlenin edebi zevkini ve tahsil seviyesini göz önünde bulundurma mecburiyetleri, onların şerh üsluplarını şekillendiren en önemli unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Genellikle şerhin bütününde sade bir dil kullanma ve mümkün olduğu kadar anlaşılması güç felsefi ve itikadi mevzulara girmeme gayreti gibi teknik birtakım hassasiyetlere eklenebilecek bir diğer husus, ilk anda anlaşılması zor olmakla birlikte kesinlikle bilinmesi gerekli olan tasavvufi umde ve mefhumları bazı misaller aracılığıyla anlatmaktır. [96]

1. GERÇEK HAYATTAN SEÇİLMİŞ, GÜNLÜK HAYATTA KARŞILAŞILAN, HALKIN KABUL ETMEKTE TEREDDÜT ETMEYECEĞİ ÖRNEKLER

"Ḳuru etmege ḳanâ'at mümkün değildir. Ne ni'metdir ki eflâk sirke çehrelidir. Ya'ni anuñ bizlere bu mu'âmelesi ḳatıḳ ve idâm maḳamına ḳâ'im olur. Güyâ bir ṭıfl ṣâde etmege ḳanâ'at etmedigi vaḳtde vâlideyninden birisi merḥametsiz ve şedîd mu'âmele ider olsa göñlü ister istemez o ḳuru ekmegi ḳatıḳla yir gibi tenâvül ider olduġundan ṣâ'irâne bu mu'âmele-yi felegi temsîl eyledi."[14a]

Şarih, mazmunu açıklarken kendi zamanında İstanbul'da hemen her gün meydana gelen, dikkatsizlik yüzünden yediği yemekteki kemiği fark etmeyerek sıkıntı yaşayanlardan bahseder.

"Ebnâ-yı cihâna devletiñ afeti ma'lûm değildir. Çünkü loḳma semiz vaḳi' ola kemik ma'lûm değildir. Câhilâne tenâvül idüp cigerine batmadıḳça yedigi loḳmanıñ içindeki kemik

[96] Ceylan, s.432

ma'lûmu olmaz. Bu mażmûn-ı bedî' her gün İslambol'da müşâhede olunur. Lâkin belâ bundaki bu üstüẖânı bilerek ve encâmını fikr itmeyerek tenâvül idenler bilmeyüp idenlerden çoḳdur ve ḥaḳlarında derd-mend-i ḳażâya uġradı diyü ī'tizâr maḳâmında üstüẖân-ı teḥassürü aġzına alup bıraḳanların ḥadd ü ḥaṣrı yoḳdur."[15a]

Tasavvufa dair bir meseleyi izah ederken cenin örneğini kullanır. İnsanda bir çok hassalar vardır. Ancak ihtiyacı olduğunda bunun farkına varır ve değerini anlar diyerek açıklamayı anlaşılır hale getirir.

"Pervâne gibi bu meclisde kendi külleri ateşinden bir ḳanât buluncaya dek nice kerre yanmışlardır. Bu ḳanâtdan murâd kesret-i mücâhede ile ricâlu'l-lâhda ẓuhûr iden ḳuvvâlardır ki bizim gibi a'mâları cenâh ta'bîri ile uçururlar yoḳsa ḥaḳiḳi ehline ma'lûm insânıñ kendinde kendinden maẖfî olan ḥâletlerden kinâyedir. Meselâ cenîn raḥm içinde ne kendinden sem' u baṣr ve irâdet ü ḳudret olduġunu bilür ve ne istī'mâline ḳâdir olur. Tâ dünyâya gelüp envâ' mihen ve beliyyâtı çekerek bu ḳuvvâlar ile müntefī' olacaḳ sinne bâliġ olmadıḳça ve evliâu'l-lâh daẖi mevt-i iẖtiyârî ile meyyit ḥükmünde olmadıḳça ḳuvvâ-i meẕkûrelerden ġafillerdir ve bizlerin bilür gibi taḳrîr itmemiz o ecneḥa-i ma'neviyye ṣâḥiblerine taḳlîd-i ṣarfdır

Lânede bî-bâl u per ḳalmış yetîm 'anḳâ gibi
Cünbüş itdikçe zemîne düşdü uçmaḳ bilmedik."[54b]

Mazmunu nağme ve sazın kulağını burma örneğiyle açıklar. Bununla nefs-i natıka arasında ilgi kurar.

"Cismiñ pîç-tâb ve ızdırâbından nefs-i nâṭıḳanıñ melâli ve kederi yoḳdur. Belki cefâ ve eziyeti çeken nefs-i ḥayvâniyedir ve bu mażmûn-ı ḥaḳiḳât-i meşhûna misâl budur ki sazda na'meniñ gûşmâlden ẖaberi yoḳdur. Ya'ni sâzendeler meselâ ṭanbûruñ ḳulağını burduḳda nağmeniñ ẖaberi olmadığı ve andan eziyyet çekmedigi gibi nefs-i nâṭıḳa daẖi bedene 'ârıż olan ḥavâdisden münezzehdir ve ẖaberi olmaz. Merḥûmuñ te'emmûl ile tedarik eyledigi misâli ki ekser vucûhdan sazlardaki nağme insândaki nefs-i nâṭıḳaya müteḥayyirdirler ve bedene daẖil midir ya ḥâric midir ve cismde taṣarrufu ne vecihledir, ḥâṣılı bu baḥsler ḥudûd-ı 'uḳulden ẖaric olduġuçün ṣârî'-i ma'ṣûma taḳlîdden ġayri idrâkine vesile yoḳdur.

Ḳamer-i nâṭıḳa seyrân-ı menâzil iderek
Tâ ki urcun-ı ḳadim olmaya mânend-i hilâl

Şems-i esmâ ile bedr olduġunu añlayamaz
Naṣṣ-ı Ḳur'anla ḍarb olmuşken böyle misâl."[18a]

Aşkı anlatırken bade örneğini kullanır. Bekrîlere göre bade eskidikçe tesiri fazla olurmuş. Aşk ile bade arasında ilgi kurup herkesin anlayabileceği şekilde mevzuu açıklığa kavuşturur.

" 'Aşḳıñ rütbesi ḥaḳiḳatde ve mecâzda tedrîc ile teraḳḳi budur. Bezm-i i'tibâr budur ki bâde köhne oldukça neşâtı civân ve ḳutlu olur. Bekrilerin ittifâḳı üzre 'atîḳ olan bâdeniñ sukeri ziyâde ve neşâtı ġayet ḳuvvetlidür. 'Aşḳ daḫi müddeti uzadıḳça rütbesi ve ma'şûḳuñ mâsivâsından inḳıṭâ'ı ziyâde olur. Lakin evvel ẓuhûru birḳaç nev' üzredir. Cümlesinden a'cibi bir 'aşḳ olur ki ma'şûḳu kim olduġunu bilmez. Hemân ġa'ibâne bir ateşi ġarâm ile yanar yaḳılur. Ve be-herhâl mâsivâdan ve ma'lûfât-ı ṭabi'iyyeden suhûletle inḳıṭâ'a böyle bir şerîf 'ilâc olmaz."[36b]

Bademin acısını gidermek için tuzlu suya konulduğu beytin anlamından alır. Hikmet açısından bazı insanlar zenginken fakir olup ıslah olmalarını bu örneğe dayandırarak mazmunu anlaşılır hale getirir.

"Şûr- baḫtlıġa andan 'alâḳa itmişdir ki badâmıñ açlıġını gidermeye ṭuz şekerden 'alâdır ve bu irsâl-i mesel sihr-i helâl ḳabilindendir. Zirâ acı badâmı ṭuzlu ṣuda naḳ' iderler ṭatlı olur. Lâkin on sene de şekerde olursa şekeri daḫi ifsâd idüp kendi ḥalâvet ḳabul itmez. Ya'ni insân vucûh-ı ṣalâḥına cehlini bilse mevlâ-yı müte'âlin virdigini 'ayn-ı ṣa'âdet bilüp bu acı şu ṭatlı dimez idi. Ṣalâḥ-ı 'âlem rabbü'l-'âlemine vâcib degildir. Ammâ 'inâyet-i raḥmâniyesi te'emmûl olunsa iltizâm itmiş gibi görünür. Ba'żı ġanînüñ faḳîr olup ıṣlâḥ olduġunu görmüşüzdür."[13b]

Kendi zamanına ait uygulamadan bahseder. Bahçe sahiplerinin bahardan önce ücretli adam tutup bahçelerini temizlettiklerini örnek verir.

"...anıñçün baġçe ṣâḥibleri evvel-i bahârda ücretle âdemler tedârik idüp bigâne otları baġdan taṭhîr iderler."[36b]

Şarih, devrinde yaşanan bir depremi de örnek olarak şerhe ekler.

"...Ve zelzele-i kübrâda darü's-salṭanada bir ma'rifetli âdem istimâ'â olmadı ki o vaḳtde ṭaşra gitmiş ola belki cümlemiz beraberce vâḳıf olduḳ..."[9a]

2. KAYNAĞINI ŞARİHİN KENDİ HAYATININ VE TECRÜBELERİNİN OLUŞTURDUĞU ÖRNEKLER

Şarih bahsedildiği üzere ruhani ve cismani birtakım tedavi yollarını bilir. Yanına getirilen bir hastanın derdine çare olmasıyla beytin anlamı arasında ilgi kurar. Fakat meselenin çok geniş olduğunu anlamanın zor olduğunu belirtir. Deryalar vardır geçilmez, ab-ı hayat vardır içilmez, der.

" 'Âlem-i şuhûda delîliñ yolu yoḳdur. Zirâ görünen köye ḳılâvuz istemez. Pes böyle olunca ḥayrân-ı 'aşḳı baḥs mużṭarib itmez. Meselâ faḳîr ba'żı mışra'lara ve ṣâḥib-i vesveselere 'ilâc-ı ruhâni ve cismâni ile muḳayyed olduġum cihetden gahice bir âdem getürürler ki 'ilâc oluna. Ḥâlinden su'âl itdikde cevâb ider ki işde yanımda iki firenk ḳızları görme misin. Baña raḥat virmezler. Eger ben de def'ine muḳayyed olup o gördügün ḫayâl fâsîd ve misâl bâṭıldır diyü baḥs eylesem evvelâ o âdemiñ gözile gördügün benim delîlim ref' itmek muḥâl ve sâniyâ herîfiñ 'indinde ya kördür der yâḫûd baña maḫṣûṣ bir ḥâletdir diyü sukût ider. Veyâḫûd cünûnu daḫi ziyâde olur. 'İlâcı evvelâ kendini taṣdîḳ ile ünsiyet peydâ idüp mizâcını ta'dîl itdikde ve ḳızlar gözünden ġâ'ib olduḳda faḳîr aḳlına göre baḥsimi tekmîl idince kemâl-i ḳabûl ile ḳabûl ider. 'Âşıḳ daḫi bir dürlü mecnûndur ki ben maḥbûbumu görürüm da'vâsın ider iken baḥs anıñ mizâcına ıżṭırâb virmez. Zirâ ru'yet-i baṣr bürhânı üzre bir bürhân olmaz

ki baḥs fâ'ide eyleye. Ve bu maḳâmda deryâlar vardır geçilmez ve âb-ı ḥayât bu mażmûnuñ żımnındadır ammâ içilmez.

Görür ki 'ibâdet eyle ḥaḳḳa
Şaḳın baḥs itme şer'iñ ḥikmetinden

İderken şârî'-i ma'sûma taḳlîd
Ne ḥâcetdir su'âle 'illetinden

Fedâ yoluna şer'iñ cân u başım
Ümîdim bir rıżâdır nuṣretinden."[25a]

3. İÇERİSİNDE BİR VEYA BİRKAÇ KİŞİ BULUNAN, ŞARİHİN KURGULADIĞI BASİT, ANLAŞILIR FAKAT MUHAYYEL SENARYO VE TAHKİYELER

Şarih, insana verilen nimetlerin birer lütuf olduğunu izah için bir senaryo kurgular. Bu hususu pazardan alınan bir kölenin iyi halinden ötürü sahibi azat etse ve bir de cariye ve iş verse köle de küfran-ı nimet kabilinden tavır sergilese efendisinin lütufları hatırlatılsa verecek cevap bulamaz. Allah'ın verdiği nimetler karşısında insan da böyledir, diyerek meseleyi şerh eder.

"Ḥaḳḳıñ mizânı 'adlinden me'yûs degilim o başdan virirler her şey' ki bu başdan virmediler ise. Merḥûmuñ bu ḥüsn-i ẓannı şırf imtihân-ı ilahiyye mebnîdir ki kesb u ticâret ve 'avżın medḫali olmaya vucûd gibi sem' u başr u irâde vu ḳudret gibi levâzım-ı vucûddan her ne var ise bu ḳabildedir. Zirâ 'âḳıl dimez ki falân tâ'atımıñ muḳabilinde rabbü'l-'âlemin bańa sem' ve başar virdi diyü belki şükründe 'âciz ve ḳudretinde ġâfil olduġumuz imtinân-ı ilahiyyelerdir. Meselâ bazardan birimiz bir cıblaḳ memlük alup elbise-i fâḫire ile terbiye iderek ḫidmetinden ḫoşnûd olduḳda bir cariye ve bir ḫâne ve levâzım-ı ma'işetin müheyyâ itdikde kendüden bu ni'metlere zımnen ya şarâḥaten bir küfrân şâdır olsa behey deli oġlan ben seni cıblaḳ alup ḥâlâ her neye mâlik isen benim değil midir dedigimizde o 'abd-i memlük bir cevâb bulamadığı gibi degil bizleri mevlâ-yı ġanî 'ademden vucûda getürüp asâr-ı esmâ ve ṣıfatıyla

tezyîn itdigi ve bila-'avż bu ni'am-ı cismiyeleri iḥsân buyurduġu bedîhi iken efendi birâder ṣorma irâde-i cüz'iyedeki bî-edebâne baḥislerimizi ve imân-ı kesbîdir diyü alât-ı kesbden ġafletimizi hemân lisân-ı şerî'ate tabî'iyyet murâd idelim yoḳsa bizlere 'uryânî maḥlasından yaḳışıḳlı bir isim yoḳdur.

Oḳu bu mıṣra'ı maḥşerde ferâmûş itme
Ki vaḳûr girmek eyledi küstâḫ bizi

"Ṣâḥib-i 'irfâna vâcibdir ki bu ḫuṣûṣ-ı meẕkûrelerde baḥs ider ise de derûnunda i'tiḳâdını ḫalelden masûn dutup bu 'inâyetleri iden vahhâb-ı mutlaḳıñ keremine i'timâdı a'mâl-i ṣâliḥasına i'timâdından her ḥâlde efzûn eyleye. Zirâ te'emmüle ḥâcet yoḳ bedihiyyât maḳûlelerindendir."[58b]

Kişinin uzletiyle bazı nimetlere vakıf olacağını eşek örneğiyle açıklar. İki eşek düşünülse bir çarşıya vahşice girer dayak yer, diğeri büyük bir insanın konağının işini görse, çarşıya geldiğinde hürmet görür. İnsan da böyledir diyerek bir kurguyu hakikate çevir.

"Kemin ve pûsî ḳaydında olmayan avcı bir şikâra irişemez. Maḥall-i i'tibâr budur ki bu feyżler ki naẓm eyledim baña kûşe-i 'uzletden irişdi. Zirâ 'uzlet ḳadar ḫalḳıñ ḳalbini tesḫîre bir âsân vesile olmaz. Eger miḳdâr-ı 'irfânda daḫi şöhreti olur ise tamâmdır ve bu ma'nâya şehâdet ider ki derd-mend eşek çârsûdan geçer iken bir dükkânıñ sebzevâtından yâ ḥubûbâtından bir ağız alsa dükkân ṣâḥibi bulduġu aletle başına ṣuratına birḳaç darbe irişdirmeyince râḥat olamaz ve belki o ḥımârıñ arḳasıyla dükkanıñ kerestelerini gelmek iḥtimâli daḫi var iken. Ammâ ḥımâr-ı vaḥşî gâhice ba'żı şehrlerde kibârlar ḳonaġından çıḳup çarsûya uġrasa ra'bet-i tâmme ile kimi ot ve kimi arpa kendi eliyle yedirmeye sa'y idüp ve yedigini cânına minnet bilür ki bu mu'âmeleye sebeb anıñ 'uzleti ve vahşetidir, ḫalḳıñ eşekligini temâşâ idersin. Seyâḥatimizde ba'żı şehrlerde cehline ḳanâ'at idüp iltizâm-ı sukûtla yâḫûd bilâ-râbıṭa kelâmla kûşe-i 'uzletde ḫalḳı tesḫîr idenleri müşâhede itdikçe bu maẓmûn-ı ṣadâḳat-meşḥûndan nice esrâra vâḳıf olmuşuzdur."[65b]

Şarih insanın rahatını biraz terk etmesi gerektiğini; fakir bir insanın hasırda yatması ile zengin bir insanın şiltesi arasında ilgi kurar anlatır. Böylece yattığı yerde huzursuz olan gece ibadetine uyanabilecektir.

"Ten raḥatlıgı beni ẕikr-i ḫûdâdan ġafil etti bu yoluñ düzlügü benim başımı hevâya itdi. Zirâ yoluñ 'âdetâ şu'ûd ve nuzûlü olunca insâniñ reftârında ḥacâlet ṣûreti görünür ki başı öñüne mâ'il olmaḳdır. Güyâ refâh ḥâli râh-ı hemvâra temsîl idüp başıñ hevâya olmasını aña lâzım-ı taḫayyül eyledi ve fi'l-ḥaḳîḳa ni'metle ibtilâ faḳr ile ibtilâdan güç iştiḫlâsı mânî'-i ḳaviye muḥtâcdır ve ḫalâṣ olanları ġayet nâdirdir. Meselâ bir faḳîr ki şiltesi ḥaṣır ola gicede birḳaç def'a bîdâr olmaḳ teklîfe ḥâcet degildir. Ammâ ḥâline göre şiltede râḥat idenin ekli ve şurubu daḫi ona ḳıyâs olup bedeni daḫi ṣıḥḥatde olur ise ṣabâḥ namâzını vaḳtile edâ böyle mü'min içün sulûk-ı tâmm maḳâmına ḳâ'im olur."[46b]

4. ŞARİHİN BEYTİ AÇIKLAMAK İÇİN ADABA DAİR VERDİĞİ ÖRNEKLER

Söz söylemenin usulüne ait iki durumu hatırlatır. İnsan nefesini iki şeyden ötürü tutar. Birincisi sözün şeriata uygunluğu, ikincisi söylendikten sonra tamire ihtiyaç bırakmamasıdır.

"Nefesini maḥsûb eyle ki kendi nefsini muḥâsebe eden erler dâmenlerini maḥşer sevâliniñ eline virmeyüp dünyâda o ġâ'ileden ḫalâṣ olmuşlardır. Ḳaldı ki kişi nefesini maḥsûb itmek iki ṭarîḳa münḥaṣırdır ya ḳable'l-kelâm söyleyecegi sözüñ şer'a müṭâbakatını ve muḫâlefetini te'emmül itmedikçe aġzını açmaz lâkin bu ṭarîḳa sulûk 'ulûm-ı vâfireye muḥtâc bir ma'nâdır yahûd ba'de'l-kelâm saḳaṭatına vâḳıf oldukça ta'mîr u termimine i'tinâ itmekdir. Meselâ ġaybiyet eylemiş ṣâḥibine vâṣıl olmaḳsız tevbe ider veya o meclisden gider iken meclis du'âsını iltizâm ider. Ammâ bu tedḳîḳler ḳuvvet-i imâniñ levâzımındandır yoḫsa ḫayâl u ẓann ve şekk mertebelerinde bu fikre düşmek muḥâlât ḳabilindendir mevlâ-yı müte'âl 'inâyet eyleye.

Müheyyâdır ṣanırsın vâ'izi sen maḥşere ammâ
Şehâdet eyler ef'âli ki vâ'iz maḥşere gitmez

Büyük birinden yarın bana gelsin diye bir haber aldığında insanın hali ile beytin anlamı arasında ilgi kurar.

"Herkesiñ ḥâline göre istinâdı olur kibârdan bir kimse yarın baña gelsin diyü ḫaber geldikde insâna 'ârıż olan ḥâletiñ bir âdeme 'öşri 'ârıż olsa ḳıyamet ḥaḳḳında kem müslümân degildir aḫirete imân da'vâsında olanlara bir misâl-i ẓâhirdir.[59a]

Bir insana ayıbını iki kişi söyler üçüncüsü yoktur. Fakat ahbap dostunun ayıbını yüzüne vurmaktansa susmayı tercih eder. İnsan kendi hatasını nefsinde bilirse ıslah etmiş sayılır diyerek nasihat verir.

"Bir kimse seniñ 'aybını gözüñ öñüne naḳş u 'arż ider anıñ gözünü taḳbîl eyle ki seniñ üzerinde ḥaḳḳı vardır. Murâdı terbiye ḥaḳḳıdır lâkin muṭlaḳ söyledi ki düşmen daḫi olur ise ve terbiyeden ḳaṭ'-i naẓar 'adâvetini icrâ żımnında söylenir ise daḫi insâna 'aybını göstermek emr-i 'azîmü'ş-şân olduġu çeşitden ḥaḳḳını bilmek vâcibdir. Zirâ adama 'aybını iki kimse söyler biri düşmeni ve biri mürşid-i kâmili üçüncüsü yoḳdur. Zirâ aḥbâb söylesem 'adâvete mûcib olur diyü sukût idüp ehl-i nifâḳa mülḥiḳ olmayı bir dostuñ 'aybını yüzüne urmadan ehven görür. Cümlemiziñ ḥâli budur lâkin 'aybını kişi kendi nefsinde 'ayb bilmek o 'aybı ıṣlâḥa müsâvidir ve ma'rifeti âḫirlerde fehm idüp ma'rifet bilmek kemâl-i ḥüsn-i ḫulḳ ma'nâsına o ḫulḳ-ı ḥasene mâlik olmaya müsâvidir ve elbetde istiḥsân-ı cüz'î ve küllî taḳlîde sebeb olur."[59b]

J. ESERDE KULLANILAN SORU-CEVAP YÖNTEMİ

Şarihin sık sık başvurduğu üslup özelliklerinden biri de, herhangi bir konu üzerinde durulurken okuyucudan gelmesi muhtemel soruların; "su'al olunursa ki...", "ya su'al olunur ki...", "su'al olunsa...", "eğer dinilür ise ki...", "Bu su'âl bizlere dahi vârid olur..." şeklinde başlayan cümlelerle şarihin kendine soru sorması ve cevaplamasıdır.

Şarih dinin emir ve yasaklarına peygamberlerin getirdiği şekilde uymayı anlatırken ahirete ve hesaba yansımasını okurun aklına gelebilecek tarzda soruyu kendine sorar ve cevaplar. Şarih okurun sorması muhtemel soruyu önceden sezerek şerhe dahil eder. Böylece okur anlaşılmayacak bir nokta bulamaz.

"Âb-ı ḥayât çeşmesinden bir ḫaber buluncaya dek bu yanmışların gözü siyâh şu götürmüşdür. Ve ḳara şu ta'biri ya'ni dünyâdan bir gûne kör olmuşlardır ki bir daḫi görmek iḥtimâli yoḳdur dimek ister. Zirâ ḳara şuya 'ilâc olmaz. Ve ser-çeşme-i ḥayvândan murâd 'ilme'l-yaḳîndir ki bir 'ârife ḥaṣıl oldukdan ṣoñra yeryüzünüñ 'uḳalâsı edille-i muḫlelife ile muḳâbele itseler aṣla yaḳınına ḫalel gelmez. Naẓar ile kitâb u sünnetden enbiyânıñ getirdikleri 'ulûma ki bizim a'lem-i 'ulemâmız te'vîl itmedikçe 'aḳlına ṣığışdırup itminân ḥâṣıl idemez. Meselâ ḥacer-asûd yerde Allâhu 'azîmü'ş-şânıñ yeminidir vârid oldu ve ḫaber daḫi ṣaḥîḥ bu ṣûretle i'tiḳâdıñ vechini bulmayınca te'vîle muẓṭarr olurlar. Lâkin ṣûfî vurûdu üzere imân getirüp aṣlâ derûnu tereddüd itmez ve ṣorma aḫiretde bu i'tiḳâdıñ semeresini meselâ benim saña irsâl itdigim resûlum böyle söyledi sen nice ḳabûl itdin diyü su'âl olunsa yâ Rabbi buyurduġu gibi taṣdîḳ eyledim cevâbını idende muḥâsebe tamam olur. Ammâ te'vilde isâbet daḫi ider ise vârid olunañ 'aynına imân bulunmaz ḫacâlet der-kârdır. Ammâ ehl-i ḍalâlet içün te'vîl ider imiş ecre nâ'il olur. Eger fi'l-vâḳı' bir mübtedi' aġzına geleni söyler o vaḳitde var ise yoḳ böyle bir âdemiñ vucûdu iḥtimâli ile naṣṣı te'vîl itmek cesâret-i 'azîmdir."[53b]

Şarih beytin anlamını verdikten sonra okurun aklına gelebilecek soruyu kendine sorar ve cevaplar.

"Ġaflet uyḳusu seniñ gözüñ ve ḳalbiñ üzere ḳufl ḳomuşdur yoḳsa ey miskîn miftâḥ seniñ âsitiniñde ve ḥâżır 'indindedir ve belâ bunda ki refîḳiñ açıḳ göz bulunur ve saña miftâḥ şudur diyemez. Belki sen kendi zekâ ve fıṭnatıñla bulduḳda cümle miftâḥ-ı aşinâlar mübârek bâde gelüp rûḥâniden ve cismâniden tebşîr u tehniyyet iderler. Bu miftâḥı bilür gibi taḳrîr eyledim lâkin 'ilmîdir yoḳsa fi'lî degildir. Ḥâṣıl-ı ma'nâ bu olur ki herkesde mużmer olan ḫilâfetu'l-lâh muḳteżiyât-ı beşeriyyeye ġalebe ile ẓuhûr itmedikçe bu ẕikr olunan mażmûn ki miftâḥ sendedir ammâ bilmezsin bi'l-fi'l malîk olunmaz. Siyyemâ 'aṣrımızdaki bayaġı müslümanlıḳ ta'rifi ṣâdıḳ olur bir adem ḳuṭub gibi ḫalḳıñ arasında maḫfî olmuşdur velâyet ḳande ḳaldı. Ya su'âl olunur ki tâ bu ḳadar me'yûs iken bu taḳrîrlerin fâ'idesi nedir cevâb budur ki muḳteżâ-yı muḥabbet terk olunmaz bâri ednâ rütbe ṣoḥbetile ḳalbimiz teselli-yâb idüp bi'l-külliye ḥarmândan ḫalâṣ ve mümtâz oluruz."[73a]

Bazen bir hususu izah ederken kurduğu senaryodaki kahramana soru sordurur. Bu vesileyle mevzuu açıklamış olur.

"...Meselâ 'âlim ve fâżıl bir islâmında metîn şaḫṣa bir âyet-i kerîmeniñ lisân-ı 'Arabi muḳteżâsınca ma'nasını ifade ideriz. Fi'l-ḥâl su'âl ider ki efendim müfessirler almışlar mı te'emmül eyle eṣdaḳ-ı ḳâ'ilîn *rabbü'l-'alemîniñ* kelâmından fehm-i evvel ile fehm olunanı ḳabûlde tevaḳḳuf idüp bir müfessir kelâmı ister ki taḳlîd eyleye."[38a]

"Kibârdan biriniñ 'abdi cümle ḳapu yoldaşlarını aḫlâḳıyla râżı idüp içlerinden birini efendisiniñ ḥaremine duḫûl ider gördükde sukût eylese ne buyurursun. Ḳapu yoldaşlarınıñ rıżâsı efendisiniñ 'itâbından o 'abdi ḫalâṣ idebilir mi? Te'emmül eyle din bahâlıdır."[60b]

Bazen de soru sormak icap etmiştir fakat şarih tekrara düşmemek için diğer bölümlere havale eder.

"...Bu su'âl bizlere daḫi vârid olur lâkin cevâbını mükerrer taḥrîr eylemişimdir..." [62a]

İnsanın içinde bulunduğu halin insan için en uygun hal olduğunu bir senaryo ile ele alır. İnsana sorulsa diyerek insanın bundan başkasını istemeyeceği cevabını verir.

"Her bir gönül ki ḳısmet-i ezeliye ḳâni' ve rażı ise ey Ṣâ'ib o gönül 'işret-i ebediye iz eylemişdir. Taḳrîr-i sâbıḳ üzre bir âdeme rabbü'l-'âlemin aḥvâlini keşf idüp benden ṭaleb eyle diyü emr eylese muḥaḳḳıḳîn-i ṣûfiyye dirler ki herkes olduġu ḥalden ġayrısın ṭaleb itmezler idi. Zirâ nefsi içün mukadderiñ ġayrısın bulamaz."[13b]

K. ESERDE ŞARİHİN HAYATINA DAİR MALZEME

Eserde şarihin hayatına ve yaşadığı devre ait bilgilere rastlıyoruz. Kişiliği, dünyaya bakış açısı, dini hassasiyeti, inancı ve itikadı, seyahatleri, şiir bilgisi ve devre ait tecrübeler, kabuller bunlardan bazılarıdır.

1. DİNİ HASSASİYETİ

Şarih dünyaya zerre kadar değer vermediğini ve verilmemesi gerektiğini okura anlatır. Kendisinde dünyaya karşı bir ilginin olmadığını bir şükür ifadesi olarak kullanır.

"Ḳonak ve ḫâne ve menzil heşt-âbâd cihânda ise yaramaz. Zirâ mufârakat bedihidir. Böyle olunca ḳafes kuşesinde aşiyân muheyyâ itmek niçün ola. Dünyâ ervâḥ-ı 'unṣuriyyeniñ ḳafesidir ṣoñra bu ḳafesde ḫâne tedarik etmek ḳafesi iki ḳat itmekden farḳı yoḳdur bi-ḥamdü'l-lâh-i te'âlâ bu aşiyâneniñ fikrinde olduġumu bilmem." [3a]

Şarih katıldığı sohbetlerde tanıştığı tasavvuf büyükleri sayesinde dünyadan nefret eder hale geldiğini ifade eder. Dünya sevdası değil arzusu bile etmediğini, hayatını böyle geçirdiğini metne sıkıştırır. Buna vesile olarak da Allah'ın inayeti ve tasavvuf büyüklerinin sohbetini gösterir.

"Çünkü endîşeden olmaḳ üzere felek yürüyüşlü bir cenâḥa mâlik degilsiz bari ol kimse ki yâriñ fikrindedir ve cümle ḥavâssını maḥbûbuñ endîşesine ḳaṣr itmişdir anı görüñüz. Zirâ böyle ehl-i tecrîdi görmek imân ḥasebiyle riyâżet ve ictihâda tâzyâne-i şevḳ olup o kimseniñ 'öşrü ḳadar olsun merâtib ḳaṭ' itmeye sebeb olur ve bu ḫuṣûṣuñ faḳîr fa'ide-i 'azîmelerin müşâhede itmişümdür. Ya'ni seyâḥatde kibâr-ı ṣûfiyyeden gördügümüz e'izze-i kirâmıñ mücerred ru'yetiyle faḳîre dünyâdan o ḳadar nefret ḥâṣıl oldu ki astâne-i sa'âdetde kesret-i aḥbâb ve vefret-i vucûh esbâb ile menâṣıb-ı dünyeviyyeden birine hevesi itmek derûnuma gelmedi ve ḫâne vü yâlî sevdâsı degil arzu bile itmedim ve bi-ḥamdi'l-lâhi te'âla 'ömrümüzüñ ekseri ve eşrefi bu ṣûretle geçmeye sebeb 'inâyet-i rabbü'l-'âlemin ile kibâr-ı

ṣûfiyeniñ ṣoḥbeti olmuşdur. Ve Ṣâ'ib endîşe-i felek seyr ta'bîri ile fikrini ayât-ı enfüsiye ḳaṣr itmegi murâd ider ki ḥareket-i devriyyeye misâl ola." [51b]

Giyim kuşamda fakir insanlara eziyet olacağından, kaba giyinmenin de sünnet olduğundan bahsederek kendi bakış açısını verir.

"Hedef rengîn libaslı olmadan terkeş-i pûr-tîr oldu. Eṭfâl gibi rengîn cameye heves etmek ve tîr-i enẓâr-ı maḫlûḳata hedef olmak niçün. İran'da nişâne itdikleri ṭablaları rengîn ve münaḳḳaş iderler ve fi'l-vaḳi' bu ḥâlet su-i naẓara ta'arruż olduġundan ma'ada fuḳâraya eziyyet olmaḳ iḥtimâliyle ḫisâl-i ḥamidede degildir ve ḳaba giymek sünnet-i şerîfedendir." [3a]

Hayatını dini esaslara göre yaşayan geceler boyu uykusuz kalıp ibadet eden birinin ifadelerini, hiç uykusuz kalmamış birinin anlayamadığından yalanlamasını yanlış bulur. Muasırı olmayan insanı ayıplamayı da doğru bulmaz.

"Zirâ muḳteżâ-yı ṭabi'atden çıḳmaḳ mevte müsâvîdir ve ta'ife-i ṣûfiyyeniñ ṭarîḳatleri bu esâs üzre mebni iken 'ömründe bir giceyi riżâen li'l-lah iḥyâ itmeyenlerden birisi müddet-i vâfire uyḳu görmeyen azîziñ kelâmını fehm idemedim dimeyüp tekfir ider. Te'emmül itmez ki dünyâ bu ṭa'n itdigim âdemiñ 'indinde bir şey' degil imiş ki bu rütbe leẕâiẕinden vaz gelmiş ve aḫireti benim 'indimde ḫarâb ve kelimât-ı nuṣḥ-âmîzi ve şerî'ate teşebbüsü benden ziyâde ve bu rütbede ki âdem dünyâ ve aḫireti birden ḫarâb itmez. Ġâlibâ ḳuṣûr benim fehmimdedir bâri ḳabûl itmez isem de mu'âṣır olmadığım âdeme sebb ü la'n itmek münâsib degildir diyü faḳîr 'indimde bundan aḳbaḥ-ı ḫazelân bilmem ki şeyṭân vaz geldigi kâra sen şurû' idesin." [24a]

Şarih şeriattan kıl kadar inhirafın kabul edilemeyeceğini yanlış anlaşılması muhtemel yerlerde net bir şekilde söyler.

"...Lâkin ġalat fehm olunmasın ki bunuñ ma'nâsı buġż-ı fi'l-lâhı terk etmek yâḫûd münkeri görüp nehy itmemek ola ḥâşâ belki mizân-ı şerî'atden ḳıl ḳadar inḥirâf tevbîhi mûcibdir."[74a]

"...Bizim kimseyi incitmeye didigimiz ya'ni kendi ḥareketinden ḫalḳa żarar gelmeye dimekdir. Yoḳsa şerî'atden bir ḳıl ḳadar inḥirâfı görüp mizâcına andan bir ġażab gelmeyenlerin imânlarında noḳṣan olduġu muḥaḳḳaḳdır."[60b]

Şarih eserinde gece ibadetinin önemine işaret eder. İki rekat bile olsa devamlılığın esas olduğunu belirtir. Kendisinin de bu babda 1184 h. senesinden başlamak üzere halkı teheccüt namazına davet ettiğini bildirir. Demek ki bu şarih bu yılda manevi irşada başlamıştır.

"Giceden benim yüzüme tevfîḳ ḳapusu açılmışdır. Ṣâ'ib ne gûne rikâb-ı şebden el çekeyim. Merḥûm egerçi bizleri uzun bir ḳış gecesi gibi ġazel ile ḳarandıḳda vâfir-i sergerdân eyledi ise ammâ ḥaḳiḳatde bir âdemiñ cüz'i ṭarîḳ-ı ḳavme intisâbı olup sâ'ir 'avâm-ı nas gibi beşabaḥ yatur ise bu ṭâ'ife-i celîleye bi'l-külliye biġâne olduġunda şübhe yoḳdur. Faḳîriñ 'indimde ehl-i dünyâdan imtiyâzıñ evvel derecesi gecelerde sure-i iḫlaṣla olsun iki rek'at namâza müdavemetdir. Ammâ uyḳudaki âdeme söz anlatmaḳ müşkildir. Ve biñ yüz seksen dörtden ṣoñra bizim ḫalḳı teheccüde irşâdımız daḫi kim cünûn değildir."[10b]

2. SEYAHATLERİ

Şarih münasebeti geldikçe seyahat ettiği şehirleri ve karşılaştığı durumları aktarır. Birçok yeri gezen şarih, yolculukta insanda meydana gelen haletten, gittiği şehirlerden, katıldığı ulema ve şuara sohbetlerinden bahseder. Gezdiği yerlerde duyduğu hikayeleri karşılaştığı olayları da beyti açıklarken kullanır.

"O iḳlimden sefer etmemek girân-cânlıḳdır ki o iḳlim mevt-i ḳalbe mensûb ve ġıdâ-yı rûḥâni ḳaḥṭına maẓhar ola. Ma'lûm ola ki mevlâ-yı müte'âl her iḳlime bir ḫaṣṣa vedî'a itmişdir ki ġayrısında bulunmaz ve intibâh üzre seyâḥat idenlerin ma'lûmlarıdır. Meselâ Rum'dan Antaḳya'ya varınca ḳalb bir ḥâl üzre sâbit olup hemân Antaḳya'yı geçdigi gibi ḳalbiñ ḥâli müteġayyir ve bir ṣafâ vü raḳt ḥâṣıl ider ki herkes vâḳıf olur ve 'avdetde keẕâlik bu ḥâlet gidüp Rûm'a maḥṣûṣ kisvet-i ḳalbiye ẓuhûr ider ve ġıdâ-yı rûḥani faḳîr gitmedim derler ki Aydın'da eseri yoḳdur ve söyleyen âdem mu'temed-i 'aliyedir ve darü's-selaṭin-i 'aliyyede maẓhar-ı ḫilâfet olduġuçün her cinsiñ ve her ma'nâniñ sulṭânı bulundıġuna ehl-i ḥâl ittifâḳ

itmişlerdir. Mevlâ-yı müte'âl ilâ yevmü'l-ḳıyâm afât-ı mühlikeden maṣûn ve a'dâ-yı din-i mübinden maḥfûẓ eyleye amin."[13b]

"Geceye ḥaḳaretle baḳma ki âftâb-ı beyżâ gibi ġurâb-ı leyliñ ḳanadı altındadır. Ḥaleb'de bir meczûbdan istimâ' olunmuş 'Arabi bir beyit vardır. Ma'nası budur ki şems gecelerde aydan doġup 'âlemi ruşen ḳılmışdır, ammâ ḫuffâşıñ ḫaberi yoḳdur. Lâkin Ṣâ'ibiñ ġarażı leyâliniñ şânını ta'ẓîmdir ki ġurâba şebîhdir ammâ bu cihetden ġarîbdir."[9a]

"...Ḥaleb'de bir meczûb var idi. Tevâtür ile ḳapulardan ve kilidli maḥallerden açılmaḳsız ṭaşrada buldukları çoḳ idi. Ve ḥâlâ bilürler şeyḫ-i 'alişân ile dirler idi. Lakin muḳteżiyât-ı cismaniyete maḥṣur olanlara tefhîmi müşkildir ve muḥâl 'add iderler."[33a]

"...bu senelerde sefer münâsebetiyle kesb itdigimiz bu ṣûretlerde seyyi'atıñ ḥadd ü pâyânı yoḳdur."[43a]

Şarihin Şam'da bulunduğu sırada sohbet ortamlarına girdiği ve kendisine soru sorulup cevap verdiğinden anlaşılacağı üzere hürmet ve kabul gördüğü sonucu çıkarılabilir.

"Leṭâfetden o dilberiñ çehresi o ḳadar âb u tâba mâlikdir di mâhtâb seyrinden rengi âftâbî olur. Ya'ni güneşde seyr ideniñ yüzi ne gûne müte'essir olur ise o maḥbûbuñ kesret-i leṭâfetinden nâṣî mâhtâbdan o ḳadar münfa'il olur. Fürse nev-heves iken faḳîre Şâm-ı şerîfde bu maṭla'ı su'âl itdiler bilâ-tevaḳḳuf böylece ḥall olundı."[11b]

Seyahatlerinde zihninde oluşan intibaları da kullanır.

"...Seyâḥatimizde ba'żı şehrlerde cehline ḳanâ'at idüp iltizâm-ı sukûtla yâḫûd bilâ-râbıṭa kelâmla kûşe-i 'uzletde ḫalḳı teshîr idenleri müşâhede itdikçe bu mażmûn-ı ṣadâḳat-meşḥûndan nice esrâra vâḳıf olmuşuzdur."[65b]

" ...'Aṣrımızda ġâyet revâcı olan ma'ariflerdendir ki lâkin bir ḳarn-ı kâmilden efzûn seyâḥatimizde bu fenniñ kâmilini görmedim."[8b]

3. ZAMANE VE ZAMANE ŞEYHLERİNDEN ŞİKAYETİ

Şarih gerek dinî bakımdan gerekse dünyayı algılama açısından zamane şeyhlerinden şikayet eder. Yeterli bilgiye, izana, tecrübeye sahip olmadıklarını belirtir. İdeal anlamda büyüklerin ancak kitaplarda kaldığı fikrini savunur ki hemen her devirde karşılaşılan bir şikayettir.

" 'Anberli zülf güneş gibi yüzsüz olmaz, aman kitab-ı şebiñ sevâdına te'ammuḳ ile ve ḥaḳiḳatine vâṣıl ol. Belki o ruy-ı âftâbı bu zülfüñ altında müşâhede idesin. Añladığım beyhûde naṣihatdir. Zirâ medrese-i 'âlemde bu dersi istiḫrâca müste'add-i suḫte ḳalmamışdır. Ve ekseri a'lâl yapmaya mâ'ildirler. Ṭariḳatda ise her şey' aṣlı üzre ḳalıp a'lâl-i eṭrâfına uġramazlar."[8a]

"Hîçden dâmen çeküp fedâ itmek himmetiñ darlığıdır pek ednâ zühddür bir kimse dünyâ başından ve hevesinden ḳalḳa. Ammâ 'ömrümüzde bir âdem görmedik bu şivede ẓuhûr eyleye. Nihâyeti ziyâde ṭalebinde olmaz yâḫûd celb-i mâl ve nuḳûda ḳudreti var iken bir kûşede 'ibâdetine meşġûl olup ne ṭarafdan rızḳı ẓuhûr ider ise nurâniyet-i vera'ı ḳadar kimini ḳabûl ider ve kimini redd iderek eyyâm-ı 'ömrün geçiren şüleḥâlardan görülmüşdür. Ve ba'żısı daḫi pederinden mevrûs zirâ'atle ednâ türbe ma'işetine ḳanâ'at itmiş bulduḳ. Ammâ bi'l-külliye mesken ve melbes ve me'kel cihetinden 'alâḳası olmayup fi-sebîli-l-lâh tecerrüd-i tâm iden kibârları kitâblarda ve ḥikâyelerde esâme-i mübârekelerin işidiriz, yoḳsa gördügümüz yoḳdur."[69a]

Zamane şeyhlerinin usul bilmezliğinden kaynaklanan, insanları doğru yoldan nefret ettirmelerine değinerek bunu eleştirir.

"...bu ṭâ'ife-i 'âliyyeniñ bir ṣıfatları daḫi budur ki nehy-i münker itdikleri nufûsa kelâmları ġayet ṭatlu gelüp 'amel itmez ise de şeyḫ efendi ne güzel söyledi diyü incinmez ve istiḥsân iderek naḳl ider. Yoḳsa zamâne meşâyıḫı gibi enfiyye çekene bâde çekeniñ ta'zirini idüp bi'l-külliye ṭarîḳ-i mustaḳîmden tenfîr itmezler."[63b]

Bazı kaba sufilerin yanlış yorumları sebebiyle amellerinin yanlışlığından bahseder. Sabır kavramını doğru yorumlamak gerektiğini, başa gelen belada sabır ve duanın birbirine engel olmadığını vurgular. Cahil sufileri eleştirir.

"İşlerin açılup te'sîr-i esbâb-ı ḥâṣıl olmada ṣabrdan miftâḥ-ı iḫtiyâr eyle zirâ hiçbir muḥkem kilid bu miftâḥa muḳâbele ve imtinâ' ve taḥammül idemez zirâ miftâḥ ilahidir. Lâkin ḥuṣûl-ı meṭâlibde mevlâ-yı müte'âle şikâyet şarṭıyla ki ve bu şikâyet ṣabr-ı ilahiniñ levâzımındandır. Mânî' olan ḫayr u şerre ve nef' u żarre ḳâdir olmayan ben-i âdemlere şikâyetdir ve mevlâ-yı müte'âl 'ibâdından kelâm-ı ḳadîminde bizlere şikâyet idüp ṣabûr ismi bu şikâyetle sâḳıṭ olmadığı gibi 'ibâdiñ daḫi rabbü'l-'âlemine şikâyetleri maḳâm-ı ṣabra münâfi degildir. Ba'ẓı ḳaba ṣûfiler kendine nâzil olan belâda ṣabr da'vâsıyla du'âyı men' iderler maḥż-ı cehldir ve ḳahr-ı ilahiye muḳâvemeti şi'ardır."[72b]

Başkalarına nizam vermekle meşgul meşayıhın durumuna değinir. İsterse on günde bir iftar etsin, taşrasına nizam verenin içi perişandır, der.

"Kelâm-ı bârid-i nesîmi ile perişân olmazlar ṣubḥ başınıñ ṣârığı gibi kendi kendüleriniñ perişânıdırlar. Zirâ istiġrâḳ-ı envâr ṣadâḳat ve tecelliyât-ı ḫurşîd-i vaḥdet anları bir ṣûrete ifrâġ itmişdir ki ne nesîmi görür ve ne burûdetin ḥiss ider ve masivâyı bulamaz ki kelâmından perişânlıḳ gele. Belki ṣûretâ perişân bulunmaları derûnlarındaki aftâb-ı tecelliyâtıñ asârındandır ve her ḳande bir mezinne-i ṣalâḥ görülmüş ise elbetde ṣaḳâlı şâneye bigâne ve ḥarekât ve sekenâtı 'âḳılâne ve mestâne görülür. Ẓannım budur ki aṣlâ teḫallüf itmez bir 'alâmetdir. Hemân meşâyıḫdan birin ṣûret-i ḥâline nizâm ḳaydında görür iseñ ister ise on günde bir iftâr eylesün ma'rifetden ḫaberi yoḳdur. Zirâ ḳalbden ażıḳ 'âlemde bir mevcûd yoḳdur dimeniñ ma'nâsı iki ma'nâya birden teveccüh idemez dimekdir ve taşrasına nizâm vireniñ içi perişândır."[63a]

4. BEĞENMEDİĞİ VEYA DİNE MUHALİF İFADEYE VE KULLANIMA KARŞI TAVRI

Şarih beğenmediği manayı kesinlikle ifade eder. Özellikle dine dair laubalice veya dikkatsizce söylenmiş ifadeler şarih tarafından zemmedilir. Fakat amacının şairi

ayıplamaktan ziyade değerli dostlarına ilahi adabı öğretmek ve göstermek olduğunu belirterek olgun davranışlar sergilemeye çalışır. Yine sabrının taştığı yerler olur. Sohbet şeyhlerinden birini sözünü aktarır. Küstahça söylenmiş dine muhalif bir sözün çok ağır bir sorumluluğunun olduğunu aktarır. Matlaın avam arasında küfür olduğunu belirtir.

"Çerḫiñ altında her kime naẓar ider isem dilgîr ve mükedderdir. Zîrâ le'ime müsâfir olan kendi ḥayâtından toḳdur. Bu emsâli meżâmin-i lâubâliyâne bezm merḥûma itdigimiz ḥüsn-i ẓanna münafîdir. Ḳaldı ki muḳteża-yı ṭabi'at ve levâzım-ı bi-teklifâne-i 'âmiyâne ġayrı ḥaḳayıḳ beyân itdiklerine yaḳışmaz ḫavfım budur ki bu ademiñ nuru lisânına maḳsûr ola. Zirâ nûr-ı ḳalbi böyle ıṭlâḳlara iẕin vermez ve ṣoḥbet şeyḫimiziñ biri der idi ki âdem biñ zinâ ile ḥużûr-ı rabbü'l-'alemine gitmek ḫayrlıdır küstâḫâne bir kelime ile gitmekden ve çâşni-i 'irfân dimâġ-ı cânına sirâyet itmiş 'ârîf 'indinde mâsivâya müẓâhir esmâ diyü naẓar şarṭ olunca bu maṭla' 'avâm beynindeki kelimât-ı küfrden efḥaş olur. Murâdım aḥbâb-ı kirâma âdâb-ı ilâhiyye ta'lîm itmekdir yoḳsa merḥûma ta'nıñ fâ'idesi yoḳdur.

Ẕât-ı Ḫudâda cehlimiz 'ilm oldu şübhe yoḳ
Cehd eyle tâ ki fehm idesin mâsivâdır

'İndinde her ḥazâ'in u sâ'il ḥesâbsız
Kimdir ġani bilindi velâkin gedândır." [20a]

Feleğe sitem ve şikayet etmenin avama mahsus edepsizce bir davranış olduğunu belirtir.

"Feleğiñ ta'nına edebsiz lisâniñı dırâz itme ḳażâ eliniñ turuncunu küstâḫ nişân itme. Ya'ni felek ve muḥtevi olduġu sevâbet ve seyyârât ve burûc yed-i ḳażâda sergerdan ve menâzil-i ḳamerle evtâd u erkân-ı meşiyet-i ezeliyye vefḳınce me'mur oldukları ḫidmetleri edâya şitâbân ve hemân seniñ gibi tav'an ve kerhen 'ubûdiyetde olduḳları ednâ te'emmül ile nümâyân iken felek baña cevr itdi diyü Ṣâ'ib gibi meżâmin-i mevzûye ile ta'n itmek 'avâma maḫṣûṣ bir ṣıfat-ı bi-edebâne olduġu muḥaḳḳaḳdır." [29b]

Şairin kullandığı benzetmeyi edebe aykırı bulur. İnsanların kalbinde nefret uyandıracağını vurgular. Bu gibi tabirleri kullanmasını hoş görmez.

"Ey Ṣâ'ib her kim Ka'be ile puṯḫâneyi bir pilede dutar ise anuñ terazu-yı şu'ûrunda noḳṣân ṭaş yoḳdur. Zirâ mevlâ-yı müte'âle nisbet esmâ beyninde tefâżıl taṣavvur olunmaz. Meselâ Mu'izz ismi Muẕill isminden eşref denilmez. Bu taḳdirce esmâniñ meẓâhiri daḫi böyledir dise gerek. Her çend ü ca ṣaḥîḥ olduġuna şübhe yoḳ ise de böyle ta'bir edebe maḫall ü istima'ından ḳulûbe nefret ḥaṣıl olur edâlardır. Ve herkes bu tevcîhe ḳadir olamaz. Merḥûm itmese ḫoş olur idi. [4b]

"Ġubâr ile baḥs itmek âyîneyi siyâh ider. Söyle âsumân ben ḫâksâr ile baḥs itmesün. Zirâ mażmûn-ı müte'ârif üzre ġubâr ider ise ḫacl olur dimekdir. Merḥûm babasına 'âsi olmaḳ ister. Allâh 'afv eyleye. [24b]

Şairin derdini dile getirmesini halt etmek ve laubali olmak olarak görür. Eğer şerhten evvel beyti görseydim gazeli büsbütün terk ederdim, diyerek tepkisini sert bir biçimde dile getirir.

"Eger ben ḫasta ḳalbiñ yaṣdıġına gelür ise ey Ṣâ'ib mesîḥânıñ sîmâsından î'câz rengi ḳalḳar. Murâdı kendi derdiniñ şiddet-i temkîninde mübâlaġadır. Ammâ ḫalṭ ve lâubâli ḥareket ve din ḳaydı ḳalîl olmaḳdan nâşîdir. Ḳable'ş-şerḥ bu maḳṭa'ı görmüş olaydım bi'l-külliye ġazeli terk ider idim. Böyle küstâḫâne ta'bîrler ṭab'-ı mevzûnuñ âfât-ı münlikelerindendir nes'elu'l-lahe afiyeh.[70a]

Sa'ib'in dine ait kavramlara karşı hassas olmadığı sonucu çıkarılabilecek sıklıkta edebe muhalif kullanımları şarih tespit etmiştir.

"Eger dâġ-ı cunûn ḫâtem-i Süleymân'ı ḫaṣṣasında değil ise vuhûşuñ cûşundan mecnûnuñ başındaki ġavġa nedir. Ya'ni cunûn salṭanat-ı muṭlaḳa iken vuhûşuñ teshîri daḫi aña münżamm olduḳda salṭanat-ı Süleymâniye olur. Her çend murâdı 'aḳl-ı ma'âşı taḥḳîr ise de cunûnla ḫâtem-i Süleymânı ẕikri edebe muḫâlifdir."[14b]

5. İLMİ VE TEVAZUU

Şarih, kelimeler arasında ayet, hadis bağlantısı ve diğer ilimlerle ilgi kurmada gayet ustadır. Fakat bir tevazu tavrı sergileyerek ilim yönüyle Allah'ın ihsanıdır yoksa halim perişan olduğu herkesin malumudur, diyerek tevazu gösterir.

"Sebze ve gülde mâ'i câri perde-nişîn ve maḫfîdir. Bu yeşil ḥaşârda olan ḳamere naẓar idiniz. Güyâ nebâtâtı sebz-i ḥaşâr işâretile âsmâna benzedüp ṣuyu mâha temsîl eyledi. Ve bir maḥbûba teşbih daḫi mümkündür ki herkes naẓar itmesün diyü aḫfâ itmiş olalar ve medârıñ 'uḳûldendir ki elvân-ı muḫtelife ile ẓuhûr iden nebâtâtıñ cümlesin bir inbiḳa ḳoyup taḳdîr eylesen ṣu kendi ṣûretinde ẓuhûr ider. Lâkin mücâveret sebebiyle ba'ż aḥkâm istiṣḥâb itmesi inkâr olunmaz ve rabbü'l-'âlemin bu temsîli نُسْقَىٰ بِمَاءٍ وَاحِدٍ ile Ḳurân-ı Kerimde ve ẕikr-i ḥakîmde irâd eyledi ki bu maḳâmda ta'biye olanlar esrâr-ı ilahiyye-i taḳrîr ile nihâyet bulmaz .Ve Ṣâ'ib merḥûm sebze ve gülde ṣuya ve bu yeşil ḥaşârda mâha naẓar idin ta'bîri ile her çend murâdı irsâl-ı mesel ise de ṣu'nuñ ḳamere te'alluḳu münâsebetinden teraḳḳiye terġîb buyurup silsile-i kâ'inatıñ mübtedâsına dek te'emmül ile emr eyledi. Ve her bir mevcûduñ bu ṭarîḳ ile mevlâ-yı müte'âle istinâdı gibi esbâbdan ḳaṭ' naẓar ḥakîm-i muṭlaḳıñ herbir maḫlûḳunda bir vech-i ḫâṣṣı vardır ki bu vecihden ṣudûr iden ḳudret-i ilahiyede aṣlâ esbâbıñ daḫili yoḳdur. Ancak Ḳurân-ı ḥakîmde bu vech-i ḫâṣṣa اذا اردناه lafẓı ile işâret ider. Şimdi ezkiye-yi ṣûfiyyeye nucûmuñ aḥkâmında vech-i teḫallüfü ve meşveretiñ fâ'idesi ve du'â ile 'ibâda emriñ sırrı ma'lûm olur ve bu veche ḫâṣ levh-i maḥfûẓ 'ilminden ḫâricdir ve ḥekîmü'ṭ-ṭıb'-ı 'ulûm cüz'iyatla ma'mûr lâkin imân-ı kâmile maẓhar olmak üzere bir faẓl-ı ḳıyâmetiñ muḳteżâ-yı ḥikmet üzere şurûṭuna naẓar eylese ki bir miḳdârı geldi ve geçdi ve bir miḳdârı daḫi 'ilme'l-yaḳîn üzere gelecekdir. Bu ṣûret geregi gibi ma'lûm oldukda Ḥażret-i 'İsa 'aleyhi's-selatü ve's-selâmıñ iḥyâ-i mevti itmesi vech-i ḫâṣdan ġayrı cihete ṣarf olunmak mümtenî' görünür ki rabbü'l-'âlemin بِإِذْنِي ile taḳyîd eyledi.

Şimdilik mâḥṣal-ı medrese-i 'âlemde
Dersi ḳalbimden alup kûşene taḳrîr itdim

Kimseniñ redd u ḳabûlunde degildir fikrim
Gördügüm ḫâb-ı perişânımı ta'bîr itdim

Maḥall-i aḫirde iḳrâr eyledim ki 'ilm ile ẕevḳıñ keyfiyetleri ehli 'indinde başḳadır. Faḳîr bir maḳâm-ı esrâra müte'allıḳ bir mes'ele taḳyîd itdikde vahhâb-ı muṭlaḳ 'ilm cihetinden iḥsân itdigini ḳayd iderim. Yoksa ḥâlim perişân olduġu herkesiñ ma'lûmudur, î'tiẕâra ḥâcet yoḳdur. Ve ma'lûm ola ki bir ḥammâl kendinde esmâ-i ḥüsnâniñ taṣarrufuna vâḳıf olup aḥvâlinden ta'bîre ḳâdir olsa bir nesne-i ḳalîletü'l-ḳader olup beyne'n-nâs müṭâla'aya sezâvâr olur idi. Lâkin cevheriñ kesreti bi-ḳadr olmasına sebeb olup dünyâyı bâd-ı hevâ bulduḳlarından esrârına kimse fikrini ṣarf itmez. Meger şehevât-ı nefsâniye ḥaysiyetinden ola. Bu daḫi sırrını bilerek olsa nihâyet ḳabûl itmez, esrâr ve daḳîḳaları müztelzem bir ḥicâb-ı a'zemdir. Muḥaṣṣıl-ı kelâm aḫiretdeki gûnâgûn dünyâda ḥâṣıl itdigin 'ilm ḳadardır. Zirâ 'ilm olmayınca iksîri bulsan saña fâ'idesi olmaz pek żabṭ ile her ḥalde ve her mevtinde 'ilm ma'lûmâtını ṭaleb ider bunu taḥrîr eyledim ki Nusret Ṣâ'ibi tercüme iderim diyü 'ömrünü telef itmiş dimeyesin."[48b-49a]

L. ESERDE ŞARİHİN ŞİİRE BAKIŞI

1. MAZMUNLAR, EDEBÎ SANATLAR, DİL

Şarih şiir anlayışını beğendiği gazel ve beyitleri açıklarken kurduğu birkaç cümleyle hissettirir. Edebî sanatlardaki ustalık, mazmunun beyit içindeki anlam bütünlüğünü yansıtması ve uyumlu kullanımı, kullanılan harflere kadar şarihin hassas gözetimi altındadır. Şiir tenkidi açısından ediplerin dikkat ettiği, şiirin mevzun ve selis olması üzerinde durur. Kelimeler arasında anlam ve harf ilgileri kurar.

"Lâkin merḥûmuñ naẓmında bir ḥâlet buldum ki zâyirçe-i ḥarfiyyeye beñzer. Meselâ bu beytinde ḫâb lafẓını istiʿmâl-i murâd itmiş. Aña münâsib elfâẓdan vaḳt ve rûz u şeb ve dide bu kelimâtıñ rabıṭası virildikde ṣuhûletle mevzûn ve selîs ola düşer. Zâyirçede daḫi suʾâle muṭabıḳ ḫâb ẓuhûru bir miḳdâr ḳavânine tevaḳḳuf ider ki mektûm olan daḫi budur. Maʿlûm olduḳda cevâbı ṣuhûletle nuṭḳ ider."[8b]

Edebi sanatı tespit ederek şairin ne demek istediğini açıklar.

"Merḥûm irsâl-i mesel ṭarîḳi ile zatında ġażab olmamaḳ mezmûmdur. Lakin yâḳût gibi âteşiñ ḳıvılcımdan münezzeh ise o zamân herkesin gözünde ʿazîz olursun buyurdu."[33b]

Sa'ib'in bir mısrada yedi tane şın harfi kullanması şarihin dikkatini çekmiştir.

"...mıṣraʿ-ı sanide merḥûm yedi şın cemʿ eylemişdir."[20b]

Şarih mazmunu akıl, mantık ve şeriat açısından değerlendirir.

"Feryâd u duʿâ çünki tamâm olup kemâlin buldu biʿaynih feryâd-res olur çünki bu maẓmûn ḥaḳîḳati üzre izʿân olunduḳtan ṣoñra feryâd feryâdda buḫl itmek niçün? Hemân istitâʿatiñ ḳadar feryâd eyle tâ nefesiñ rûḥ bulup senin feryâdıñ sañâ feryâd-res oluncaya dek. Merḥûm bu maẓmûn ile insânıñ nefesinden ḫalḳ olunan melâyekeye işâret ider ki ehl-i

keşfiñ evâil-i ḥallerinde müşâhede itdigi ma'nalardandır. 'Aḳla ba'id ve ḥaḳiḳate ḳarib bir mażmûndur ve şerî'at-ı ġarradan şevâhid-i kesiresi vardır."[2b]

Şarih, mazmunun güzelliği karşısında fikrini saklamaz. Bin defa okunacak bir latif mazmundur, diyerek takdirini bildirir.

"Ṭaş göñüllü ḳâṣıd seniñ kuyuñdan 'avdetde o ḳadar te'enniyle geldi ki ḫaberi unutdu. Ya'ni 'ömrümüz bir ḳâṣıd tedârikinde ṣarf olup ṭarafınıza irsâl eyledik. Ammâ nikbet-i şîme-i sâ'ilere muḫâlif ḥareketler iderek tâ bize irsâl eyledigiñ ḫaberi unutmayınca gelmedi. Bu şikâyet 'âşıḳâne ve te'essüf-i maḥrûmane ile maḥbûb ṭarafından elçi niyâz ider bir 'âşıḳ-ı câna nisbet biñ kerre tekrar oḳunacaḳ bir laṭîf mażmûndur.

İntiẓâr-ı ḫaber ḳâṣıd o denlü ḥayrân
İtdigim geldi beni gördü unutdu ḫaberi."[22a]

Mazmunun anlam genişliğine işaret eder. Deryalar mürekkep olsa bu hususu anlatmaya yetmez, diyerek beğendiğini belirtir.

"Şu tevaḳḳuf ḥalinde servden feyżi görür. Zirâ carî olsa serviñ şûreti olduġu üzre 'aks itmez. Bu taḳdirce muteḥayyir âdemiñ gözü cilve-i mestâneniñ ḳıymetini bilür. Zirâ in'ikâs tam olmaya maḥall-i müste'adde bulunur. Ma'lûm ola ki bu mażmûnuñ taḥtında deryâlar mürekkep olsa vaṣfında ḳâṣırdır yoḳsa ne ṣu'nuñ servden ḫaberi ve ne serviñ ṣuda bir eseri var.

Gören göz görmeyen göz hep mu'ammâ
Naṣîb-i âdemiyyet ilm-i esmâ."[4a]

Söz sanatlarında irsal-i meselin sıklıkla kullanıldığını ve şarih tarafından tespit edildiğini görüyoruz. Fakat bazen irsal-i meselin garip kullanıldığını bazen de irsal-i mesel değil sihirdir diyerek fikrini belirtir.

"Vaṭanda söz cevheri zelîldir. Yüzük ṭaşında nâmiñ yüzü divâradır. Ya'ni ḳânun-ı vucûd bu esâs üzre mebnîdir ki maẓhar-ı kemâlât-ı kâ'inât her anda taġyîr muvaṭṭan itmede

ola ve mâsivâ Allah'da bir ḥâl üzre devâm ve sebâtıñ imkânı olmaya. Ḥatta bu sırr-i ilahi tenezzül iderek te'emmûl olunsa eczâ-yı mevcûdâtıñ her ferdinde bulunur. Merḥûm irsâl-i mesel buyurup söz vaṭanda zelîldir nâm yüzük ṭaşında zelîl olduġu gibi dedi. Güyâ nâm 'aksine naḳş olunduġuna bir i'tibârsız yetimiñ yüzini divâra çevirmesine beñzetdi. Ve bu ḥâletde bir mektûba ġurbet ṣûretinde naḳl idince falanıñ mührüdür diyü ṣâḥib-i i'tibâr olduġu gibi şâ'iriñ şi'iri daḫi böyledir dimiş oldu. Lâkin irsâl-i meseli ġarîbdir."[15b]

"Câdu-yı ḫâme suvâr şâ'ir-i siḥr asâr bu maḳṭa'ında buyurur ki Ṣâ'ib edebe hiçbir gevher rütbede irişemez. Maḥall-i i'tibâr budur ki küpede gûşmâl menzilesi yoḳdur. İster ise elli kiselik elmâs olsun evvelâ küpe ḳulaḳdan aşaġa şarḳar ve bir ademi te'dîb içün çekilen ḳulaḳ menziletde küpeden yuḳarıdır. Bu ṣûretde ve ma'nâda daḫi gûşmâl te'dîb ma'nâsınadır ki elbetde ziver-i ma'nevi ki te'dibdir. Sûrîden a'lâ olur güyâ dimiş oldu ki gûşmâl gûşvâr-ı ma'nevi olduġına ḳadri a'lâ vâḳi' olmuşdur. Bu irsâl-i mesel degil siḥirdir."[19a]

Beytin anlamını genişçe açıkladıktan, mazmunu değerlendirdikten sonra gazelin geneli hakkında, baştan sona rana bir gazeldir, kalbe safalar verir, diyerek beğenisini dile getirir.

"Kemâle irişmişlerin delîli furû-tenlikdir. Menzîl-i i'tibâr budur ki atlu ḳonaġa irişdikde piyâde olur. Ya'ni bir âdemiñ kemâl-i ma'neviyesi bilinmek asârı ile mümkündür. Meselâ cümle maḫlûḳatı rabbü'l-'âlemine tevâżu' gibi ki menzilde atlunuñ piyâde olmasına şebihdir. Ammâ ḳable'l-vuṣûl bu ṣıfât ża'fına delîl olur. Zirâ ṭarîḳ ehli żarûri bir miḳdâr suvârâne mu'âmeleye muḥtâcdır ki rehzenân-ı sûrî ve ma'nevilere muḳâvemet ve şerlerinden ḫâlaṣa atlu görünmek esbâb-ı ilahiyedendir. Ve gâhi bu yolda ḳalmışlara mu'âvenet atlıya piyâdeden ziyâde müyesserdir. Ammâ menzilde bu ġa'ile bir ṭaraf hemân her gelene maḳâmına göre şer'î rî'âyetden ġayri bir şey' ḳalmaz ve bu mażmûnuñ ḫâṣılı ehl-i kemâlin 'alâmeti herkese piyâde görünüp suvârâne mu'âmeleden iḥtirâz itmekdir. Ve merḥûmuñ bu ġazeli serâpâ ḥikemiyât-ı ḳudsiye ile memlû ṣafâyih-i ḳulûba taḥrîre şâyeste bir ra'nâ ġazeldir."[32a]

Bazen mazmunun daha iyi anlaşılması için yöreye ait bilgi ve tecrübeye sahip olmanın gereğinden bahseder.

" 'İlm-i ḳıyâfede bir âdemiñ gerdeni ṭamarları ġalîz ve ẓâhir olsa maġrûr ve 'inâd ve bî-edeb olmasınıñ 'alametidir. Bu sebebden merḥûm buyurur ki serkeş ve maġrûr ve bî-edeb

olma hedef boyun ṭamarından bu evṣâfla muṭṭaṣıf olduġuna dâ'imâ oḳa nişânedir. İrân'da isti'mâl olunan hedef ma'lûmumuz olsa mażmûnuñ ziyâde inkişâfına vesile olur idi."[20b]

2. ŞAİRE SATAŞMA VE TARİZ

Şarih Sa'ib'in kullandığı bazı ifadeleri şairliğine vererek hoş görür. Şairdir konuşur fakat bana susmak yakışır, der. Bazen de Saib'e sataşır. Kimi zaman şairi alaya alır, kimi zaman küçük görür. Kimi zaman Mecnun'u şaire güldürür. Yeri gelince de şiiriyle o kadar övünmesinin mübalağa olduğunu kaydeder.

"Ḥayret-i didâr maḳâmında ḥarf u ṣûret olmaz ben ḥarânım ki ṭûtî âyîneden nice söyleyici zirâ bu ṣûret uṣûluñ ḫilâfıdır didâr elbetde maḥv. Merḥûm tecelliyâtıñ bir ḳısmına işâret ider ki bizim gibilerin sukûtu bu maḳâmda tekellümden yaḳışıḳlıdır. Ḳaldı ki Ṣâ'ib bir ṣâ'ir âdem ve ṣu'arâya enva' te'vîl ve ecnâs işâret ve fuṣûl-ı żerâfet ile memlûdur żarar itmez."[41a]

"Nihâyet-i surûrunda mübâlaġa eyledi ammâ merḥûm ṣâ'irdir yoḳsa bu rütbe menâṣıb-ı dünyeviyye ile surûru aña lâyıḳ görmem. Hemân murâdı bir devletden düşmüş adam bir daḫi devlete nâ'il olduḳda ne gûne edâlara ve teşekküre ḳâdir olabilür diyü aña münâsib mażmûnlar tedârik ve naẓm itmedir."[65b]

"Ṭâ'at nurundan anıñ yüzünü aġartmadın, maḥşer ṣabâḥında giceye ne cevâb dirsin. Elḥamdulillâh merḥûmuñ ḫaṭrına nehârıñ yüzünü siyâh itdigimiz gelmemiş. Ṣalat-ı 'işâyı bir âdem cemâ'atle ḳılup tâ-be-ṣabâḥ ḫâb-ı râḥatda ve ṣalât-ı ṣubḥ daḫi cemâ'atle edâ eylese leyli ihyâ maḳâmına ḳâyim olur. Lâkin merḥûma göre güç olduġuna giceniñ da'vâsını fikr eyledi."[8a]

"Ṣâ'ibiñ fikri kendini ġarbilikde gösterir. Zirâ gülistânda olduḳça gül rayihâsı ma'lûm değildir. Merḥûm ṣa'irâne böyle ta'bir eyledi ammâ divânına ehl-i İrânıñ raġbeti ve i'tibârı 'aṣrında ve ba'de'l-vefât ḳati mübâlaġadır, aḫir diyârlara ḳıyâs olunmaz."[15b]

Sa'ib'in halini ve tavrını garipser. Bir beyitle de bu garip duruma dikkat çeker.

" 'Âlem-i vahşetden baña bir kûşe irişinceye dek yârîñ gözü gibi nefsimden sırma ḳalḳar idi. Güyâ sırma ṣadâyı kesmek ḳarînesiyle bir teneffüs idecek maḥallem yoḳ idi diyecek maḳâmda böyle ta'bîr eyledi. Ġâlibâ derd-mendiñ ḫânesi daḫi yoḳ imiş. Zirâ teşekkür eyledi ki böyle rengîn ġazel söylemeye bâ'is bu devlet-i meẕkûr el virüp ḫâneye ve meṣârif-i yevmiyyeye mâlik olmadır. Yoḳsa evvelki ḥâlimde aġzımdan çıḳan kelâmı ḳulaġım işitmez idi.

Tâ bu rütbe-i dünyâ ile memnûn olan
Ṣâ'ibiñ ġayrında bilmem ehl-i 'irfân olduġun."[65b]

"Bir günde ki derd u dâġ-ı muḥabbet baña irişdi, mecnûn-ı 'âmiri ġayb ṣaḥrâsı dâmeniniñ ġubârı idi. Ya'ni bizler 'uşşâḳ-ı ezelilerden rûḥâniyetimiz ḥasebiyle mecnûnu teḳaddüm idenlerdeniz. Zirâ mecnûn mecâza mübtelâ olduġu muḥaḳḳaḳ lâkin ḥaḳîḳate taḥvîl eyledigi maẓnûn bir ma'nâdır. Faḳîr ẓann iderim ki mecnûn bu maẓmûna vâḳıf olsa Ṣâ'ibe divâne olmuş dir idi.[66a]

"Derdsiz bülbül 'aşḳıñ râyiḥasın almamışdır bu feryâd 'âcizâne taḳlîd ile ider. Merḥûm bülbülü lâne-i i'tibârdan uçurmaḳ ister. Güyâ 'âşıḳ ben-i âdeme taḳlîd ider diyü 'andelibe ṭaş atdı. Lâkin taḳlîd olsun kemâlini bulduḳda mecâlis-i mülûke dek vuṣûlü mümkündür.

Ṣâ'ib eyler bülbül-i zâre ḥased
Gülşen-i 'âlemde râḥat ḳalmadı." [71a]

3. MUHTELİF KONULARDA SA'İB'İN ŞİİRİNİ DEĞERLENDİRME

Şarih kullanılan bazı kelime ve kavramları kendi bilgi süzgecinden geçirir. Şairin şiiriyle ilgili yorumlar yapar. Sa'ib'in divanını dini açıdan değerlendirir ve pek fazla hatası olmadığını belirtir. Tekrarlanan mazmundan, işaret edilen mefhumlara, hadislere ve gazelin nazire oluşuna kadar bilgiler sunar.

"İncü yetimlik ġubârından tamâm olur bizim vucûdumuz neḥâsına bâde ṭürlü iksîrdir. Bu beyt daḫi bi'l-müzâyaḳa şehâdet ider ki gerd-i yetîmi incinüñ kemâl-i kebîr-i ḥacmine delâlet ider insân da temregü gibi kendi renginde bir 'ayârdır. Zirâ bu ma'nâyı luġatlarda görmedim. Belki meẕâmin-i şu'arânıñ temsîli böyle iḳtiżâ ider yoḳsa müşteri ḳılletinden kinâye değildir. Lâkin ba'żı maḳâmda kinâye itmek daḫi elverir idi ve bâdeniñ mâsivâyı ferâmûş u

ḥavâsı fi'l-cümle ta'til itmesinde ḥâlet-i ma'hûde-i ṣûfiyyeye müşâbeheti olduġundan şu'arâ-yı 'Arab ve 'Acem mecâlis-i ṭabi'atlerinden eksik itmezler."[20a]

"Tevâżu'dan kerden-kuşânıñ rütbesi noḳṣan olmaz. Eger cevher-dâr-ı ḳılıç egri olur ise bir 'ayb degildir. Belki bu tevâżu' kerden-keşliginde itdigi ḥiddet ve şehâmetiniñ ḥüccet-i ḳaṭı'asıdır. Merḥûm kec ḳâfiyesinde miyân ġazeline 'acem ḳılıcı bağladı."[27a]

"Ey Ṣâ'ib eger asârıñı egri istemez iseñ doġru ol. Zirâ divâr egri olduḳda eseri olan sâye daḫi egri vâḳi' olur. Merḥûmuñ ekber âsârı olan divânında ḥaḳ budur ki kesret-i iş'ârına göre saḳaṭâtı ġâyet nadirdir. Ve bulunanlar daḫi inşa'allah tevhîd ve senâ-yı bârîde olan meżâmin-i kerâmet mażmûnlarile 'afv olunur.[27b]

"Pirâhen-i Yusûfdan bir naẓar buluna dek Ya'ḳûb gibi iki cihândan daḫi göz bağlamışlardır. الدنيا والاخرة حرامان على اهل الله mefhûmuna işâret ider ve nevâfil ḥaḳḳında vârid olan ḥadisi murâd ider ki tafṣili murûr eyledi. Zirâ merḥûm bu mażmûnu mükerrer söyledi."[53b]

"Sen aḥval olma ki biñ ṣûretde ẓuhûr ider ise de o ṣûr-ı muḫtelifede tecelli iden birdir ve tecelliyât daḫi ṣûretiñ aḥkâmına tâbi' olup o ṣûretiñ levâzımı lisân-ı şi'rde aña ıṭlâḳ olunmada żarar yoḳdur ḥadis-i ṣaḥîḥa işâret eyledi."[55a]

"Çünkü Mevlânâ-yı rûmîniñ şi'rinden fâriġ olasız ey ġazel muvaḥḥidleri Ṣâ'ibi intiḫâb idiñiz. Zirâ rütbe ve ma'âni cihetinden Mevlâna ve ḥüsn-i ta'bir ve selâset-i elfâẓ cihetinden Ṣâ'ib gibi şâ'ir olmaz ve bunlara sâ'ir şu'arâyı teşrîkden ḥaẕer idiñiz. Bu edâ ile Mevlânâya bu ġazel naẓîre olduġun ifâde eyledi."[68a]

M. ESERDE ŞARİHİN KELİME, BEYİT VE ANLAMI AÇIKLAMA ŞEKLİ

Eser tasavvufi şerhin özelliklerini taşır. Dolayısıyla gramer şerhlerinde karşılaştığımız usulden farklı bir yol izlenir. Eserde genel olarak uygulanan metot: orijinal beyit veriliyor; beytin Türkçe'ye çevrimi yapılıyor; varsa mecaz anlam, edebi sanat ve mazmun üzerinde duruluyor; yine varsa tasavvufi ve müphem anlamları üzerinde duruluyor; ayet, hadis, mesel vb. kavramlarla ilişkilendirilmesi gerekiyorsa bu ilgi kuruluyor; ihtiyaç duyuldukça da birkaç mısra şiir ekleniyor.

"Eger tâẓiyâne-i vecd ile kendinden çıḳar iseñ 'âlem-i bî-müntehâya sefer itmeye ḳâdir olursun. Vecd aḥvâl-i ḳavmden biridir ki kendinden ġâyet olup bir miḳdâr 'ulûm-ı esmâ ile yine ḥissine 'avdet ider lâkin kesbi degildir belki mevlâ-yı müte'âl murâd itdigi ḳuluna vehb ider lâkin muḳaddemâtı yine ta'ṭîl-i ḥavâssa tavaḳḳuf itdigi içün kesbî ṣûretinde görünür ve 'âlem-i bî-müntehâdan murâd esmâ-i ilahiyyedir ki esrârı keşâfetle cem' olmaz ya niçün baña o ḥâlet gelmez diyü iġbirâr ḫâṭıra bâ'is olunca ḥażırında bulunmaz." [43b]

"Eger güzel ṣadâdan daġ ḥareket ider ise ne 'aceb mi'râcı i'tibâr budur ki eflâk zühreniñ naġmesiyle surûr idüp devrân itmededür. Güyâ naġamât-ı zühre mensûb olduġu içün ṣâ'irâne eflâkiñ devrânına sebeb zühreniñ naġmesidir diyü naġmeniñ te'sirinde mübâlaġa eyledi."[71a]

Yine beyitler açıklanırken "...muradı...", "...mana böyle olur ki...", "...makam-ı itibar budur ki...", "...meydan-ı itibar budur ki..." gibi ifadeler kullanılarak okuyucuya asıl anlatılmak istenenin söylendiği ve dolayısıyla okuyucunu dikkatinin çekildiği ibareler mevcuttur.

"Bu âyineler ki naẓar-ı ṣafvetlerinden ḫayra ḳalur ḳankı âyinedâriñ elindedir baḳıñız. Murâdı ẓâhirâ ifrâṭla tenâsüb-i a'ẓâya mâlik maḥbûblardır ki herkes idrâki ḳadar anların temâşâsında müteḥayyir olmadadır. Zirâ âyineler ṣafvetinde ve cilâsında müstaḳil olmadıḳları bedîhî olunca âyinedâr fikrine vesile olacaġına iştibâh yoḳdur. Ve bu mir'âtları uslûb ile iẓhâr iden ḥakîm-i muṭlaḳ cemâl-i kemâlinde ve kemâl-i cemâlinde medârik 'uḳûlden ḫâric

olduġunu ta'yîn idenlerin ders-i ḥayretleri ve rütbelere bâliġ olur. Yâḫûd âyinelerden murâdı herkesin ḳalbi ola ve fî'l-ḥaḳîḳa bu âyineniñ göstermeyecegi yoḳdur. Dergâh-ı mu'allâsı hem açıḳ ve hem beste ve ârż eyledigi ṣûr-ı mevcûdâtda ḥükmü gâh dürüst ve gâh şikeste ve sa'ni bir rütbeye vardı ki وَوَسِعَنِي قلبُ عبدي المؤمن vaṣfıyla keyfiyetden münezzeh ise de mevṣûf oldu ve dârlıġı o ḳadar tenezzül buldu ki iki emre birden teveccüh idemez 'arş-ı a'zamdan a'zem ve 'ilm-i esmâda melâikeden a'lem eger 'inâyet tevcîd ile âlâyiş-i beşeriyetinden imkânı oldukça ṣafvet ḳabûl ider ise cemî' kâ'inâtdan ekrem bir maḫlûḳ-ı 'azim'üş-şândır.

Ezelden tâ ebede her Yûsuf kim keşteyi nuṣret
Teveccühle göñül câhından iḫrâcı Mışırdır

Şikest eyler bu mir'âtı ġubâr-ı masîvâ ammâ
'İlâcı mumyâ-yı vaḥdetle emr ısırdır." [48b]

Metnin doğru anlaşılması için bazı hususi anlamları da şarih okuyucuya bildirir.

"...Bu beytde 'aşḳ 'âşıḳ ma'nâsına murâd olunmuşdur..."[56a]

Benzetmelerin anlamını izah ederken edebi sanatlardan da bahseder. Kinaye, teşbih ve irsal-i mesellere sıklıkla dikkat çeker.

"Çünkü 'uḳde-küşâlıḳ devri ey Ṣâ'ib saña irişe felek mâh-ı nev ṭırnaġı ile ensesin ḳaşır. Püşt-i ser-ḫârîden kinâyedir bir işde 'âciz olmadan ve 'âdetâ 'uḳdeler ṭırnaḳ ucuyla ḥall olagelmişdir. Mâh-ı nevi ṭırnaġa teşbîh idüp fi'lini ense ḳaşımaya ḥaṣr itme ile ḥall olagelmişdir. Ḥall-i 'uḳde müşkilâtında çerḫiñ 'aczini iẓhâr ile kendine bu fenne taḫṣîṣ eyledi. Murâdı ġazellerinde siḥr-i ḥelâl maḳûlesi olan irsâl-i meselleri ve meżâmîn-i laṭife-i bi-bedelleridir." [61a]

Şarih beyti açarken kelimeler arasında ve önceki beyitler arasında ilişki kurmayı ihmal etmez. Beyitler arasındaki anlam ilişkisini tespit eder ve anlam bütünlüğü oluşturmaya çalışır. Şairin hangi kavramı niçin kullandığını dahi bu ifadeler içerisinde belirtir. Kendisinin de işaret ettiği kelimeyi hangi amca yönelik ifade ettiğini izah eder.

"Cümle 'âlimiñ yüzü ḳıble-i 'aşḳa müteveccihdir gerek bilsinler ve gerek bilmesinler. Maḳâm-ı i'tibâr budur ki seyl her ne yerden ḳalḳar ise ḳonaġı deryâ olur. والیہ یرجع الامر کلہ umumundan naẓm eylemişdir. Güyâ merḥûm evvelki beytinde câzibe ẕikr idince bu câzibeniñ daḫi ṣuver-i muḫtelifesine işâret ḳaṣdıyla bu beyti naẓm eyledi ki seyliñ deryâya câzibesi müşâkele ḥaysiyetindendir dimiş ola. Bu sebebden faḳîr isti'dâda işâret eyledim ki cümle kâ'inât beyninde taṣavvuru mümkün olur ve 'aşḳ-ı ilahi herkesde mevcûd ve amâdedir. Lâkin 'alâḳa-i fâniye ve şehevât-ı dâniye ġâlib olduġuna mestûr ḳalmışdır. 'İnâyetu'l-lah bir 'abde destgîr olup fuyûzât-ı żaruriyyeniñ mâ'adâsın ḳalbinden iḫrâca ḳâdir olur ise ḳalbe iki muḥabbet ṣıġışmaz elbetde 'aşḳ-ı ilahi ẓuhûr ider." [69b]

Şarih aynı zamanda şahsi görüşlerini ve dini hassasiyetlerini de beyte derç eder. Bununla beraber Arapça'ya ait inceliklerden ve anlamlardan bahsettiği de olur. Kelimenin nasıl anlaşılması gerektiği yönünde okuyucuyu bilgilendirir.

"Ehl-i ma'nâ söz ile kendi bostânlarınıñ bülbülüdürler ve naẓar ile kendi ḥayrân olan ḳulûblarınıñ âyinedârıdırlar. Ya'ni gözleri bir ân göñül âyinesinden ġaflet itmeyüp anda tekevvünât-ı ṣûr-ı gûn-a-gûn mükevvenâtı temâşâ iderler. O sebebden evliyâu'l-lahıñ gözlerine dikḳatle naẓar olunsa insânıñ ḳalbine bir heybet 'ârıż olur. Ve murâd bir kerre 'âlem-i ḳalbe duḫûldur yoḳsa ṣoñra girü 'avdet murâd idüp evvelki ġafletine ṭâlib olsa belki imkânda olmaya dimek câ'izdir ve ṣaḳınup ḳalbi insânıñ ṣolması altında olan laḥm-ı ṣanavberîden ġayrı bir şey' fehm itmeyesin. Zirâ lisân-ı 'Arabide ḳalb bu laḥm-ı ṣanavberîniñ ismidir. Ḳaldı ki ba'ẓı fużelâ andan ḥâṣıl olan bir ḥâletiñ ismidir diyü tenbîh itdigi te'vîl ile işâbet ve te'vîlsiz ḫaṭâ-yı maḥżdır ve ḳalb ismi bir başḳa ma'nanın adıdır dimek lisân-ı 'Araba muḫâlif 'acemilikdir. Mela'ike daḫi 'aşḳ-ı ilahi ẓuhûr itdikde bu laḥmı ṭavâf iderler ve bu laḥmsız o ḥâletlerden birisi ḥâṣıl olmaz. Meselâ insânıñ sâ'ir 'ażasında ḳalbiñ ḥâli yoḳdur. Bilmem bu tebdîl-i ismi kim câ'iz gördü ve ne vecihle irâd eyledi." [61b]

Beğenmediği ifadeleri açıklıkla dile getirir. Gerekirse şaire ya da beğenmediği fikri savunanlara sataştığı dahi olur. Dini hassasiyeti burada devreye girer ve okuyucuya da ders vererek şeriatla mukayyet olmayan bilgi ile amel edemeyeceğini vurgular. Bu gibi konularda halkı dalalete götüremem hassasiyetini gösterir.

"Raġbet-i ḳademin dâmen-i behişte ḳomazlar ammâ cennet ne dimekdir 'ayne'l-yaḳîn gördükden şoñra. Zirâ faḳîr cigerim sâd-pâre olan zamâne meşâyıḫınıñ bârid u ża'f-ı imân semerelerinden olan nerrehâlarınıñ biri daḫi budur. Ya'ni cenneti istemezler biz cevâb eyledik ki cehenneme gitsinler ammâ kibârdan ba'żıları kendini maḳâm-ı iḫlâṣda bulup ilahi saña ibâdetim cennete raġbetden ve cehennemiñ ḫavfından degildir dimiş ve bu kelâmı dedigi vaḳtde dünyâdan mâmeleki bir dinâra vâṣıl olmaz idi ve teveccüh itse daḫi ḳabûl itmez idi. Lâkin bizim şeyḫ efendi kendiniñ fâni olacaḳ bağçesinden bir 'ünnâb fidânını babasına baḫş idemez iken cenneti istemem didiği ya cennete imânı yoḳdur yaḫûd behişti inkâr tarlası ḳıyâs ider. İkinci mıṣra'ın mefhûmu cümle evliyâlar kendi yaḳalarından olmak üzere gülistân seyrindedirler murâdı tecelliyâta müsta'idd olanların asâr-ı cemâlden müşâhede itdikleri 'âleme işâret ider. İnsânıñ kemâliniñ a'lâsı budur ki kendi ṭavrında bulunmadığı 'ibârete taṣaddi eylemeye. Bu su'âl bizlere daḫi vârid olur lâkin cevâbını mükerrer tahrîr eylemişimdir. Ḥâṣılı edille-i şer'iyye ile ma'lûmumuz olmayan mes'eleyi ne kendim i'tikâd iderim ve ne ḫalḳa vâsıṭâ-i ḍalâlet olurum ve kör görmez ammâ sezer rütbesinde bu ṭa'ifeniñ ḥâllerine ıṭṭılâ'ım 'inâyet-i bâri olmuşdur." [62a]

Bunların yanında eğer okur tarafından anlaşılmaması muhtemel Farsça kelime ve kavram varsa bunlar açıklanmaya çalışılır.

"Çeşm-i şûr Farisîde işabet iden 'ayne dirler ve şûr ma'nasında baḥre göre tuzluluḳ mülâḥaẓasıyla buyurdu ki bir kimse baḥr-i cihândan salim bir muṣîbete uġramamış nice çıḳsın. Zirâ bunda eger ḥabâbıñ çeşmi ise de şûrdur ve 'adem selâmet meratibiyle derkârdır."[5a]

"Nemek-sûd başdırma dimekdir. Mâ'na böyle olur ki çeşm bu 'alemde uyḳu ile başdırma oldukça yaḳaza-i ḳalb ṣaḥibi yoḳdur ki andan göñül açıla. Ya'ni futûḥ-ı ḳalbe na'il olmaḳ ve anıñ ṣaḥibini görmek uyḳusuz göze tevaḳḳuf ider."[5a]

SONUÇ

Tefsir, hadis, fıkıh, kelam, hikmet, tıbb, astronomi, rüya tabiri, ebced, ilm-i nucum, ilm-i kıyafet, sarf-nahiv ve belagat ilimleri başta olmak üzere birçok ilimden yararlanılarak yaklaşık on asırlık engin bir kültürün yoğurduğu Türk edebiyatının en kapsamlı ürünü olan şerhler, kendine özgü hususiyetleriyle herkesin dikkatini çekecek bilgiler barındırmaktadır. Kültürümüz için zengin bir kaynak olan şerhler, anlaşılarak ve günümüze mal edilerek bugün de işlevini sürdürebilecektir.

Yorum ve izaha dayanan şerhler, başlangıçta müteşabih ayet ve hadislere uygulanan metotla benzerlik göstermektedir. Herkesçe anlaşılması mümkün olmayan mevzular şarihin bilgi süzgecinden geçerek, yeni bir hüviyet kazanarak okurla buluşur. Bu noktada hemen her şarihe has bir metot ve üslup ortaya çıkmaktadır. Şarihin kişiliği ve dünya görüşü şerhin şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Bununla beraber bir eserin birinci muhatabı o devrin insanıdır. Metnin doğru anlaşılabilmesi ancak devrin hayata bakışını ve önceliklerini bilmekle olur. Bir kültür taşıyıcısı olarak kapımıza gelen bir eserin satır aralarında geçmişten günümüze aynıyla devam eden veya değişen kabulleri de görmek mümkündür.

Edebi eser, geçmişte toplumun seyrinde ne derece etkili olmuştur, hangi görevleri üstlenmiş, nasıl anlaşılmış ve hangi amaçlara hizmet etmiştir. Bütün bu hususlar geçmişle günümüzün ortak ve farklı yönlerini tespit etmeye yardımcı olabilir.

İncelediğimiz eser tasavvufî yönü ağır basan bir şerhtir. Gramer şerhlerinden farklı olarak öğretmeye ve eğitmeye dayalı bir ekolün ürünüdür. Bununla birlikte şarih ihtiyaç hissettiği ölçüde kelime anlamlarını vermekte, sanatlar, manalar, dilin incelikleri üzerinde de durmaktadır. Kelimelerin daha çok tasavvufî ıstılah olarak kazandıkları manaları uzun uzun izah ederek sonuca ulaşmaktadır.

Şarih, şerhlerde örtüşen metotları kullanmakla beraber ifade ve anlatım yönüyle kendine has tavrını ortaya koyar. Devrin anlayışını ve kendi bakış açısını şerhe katarak yeni bir eser vücuda getirmiştir. Hatta şerh ettiği gazellerin önüne geçmiştir.

Yoğun şekilde dinî-tasavvufî yapı arz eden eserde klasik edebiyatımızın bütün ürünlerinde görülen ayet ve hadis iktibaslarına sıklıkla rastlanmaktadır. Meşayıh ve ulema arasında bahsi geçen konular, tarihî şahsiyetler, din büyükleri şerhte yerini almaktadır.

Şerhte metot olarak ele aldığımız konu başlıkları şarihin üslubunun tanınmasında önemli rol oynayacaktır.

III.BÖLÜM
TRANSKRİPSİYONLU METİN

[1b]

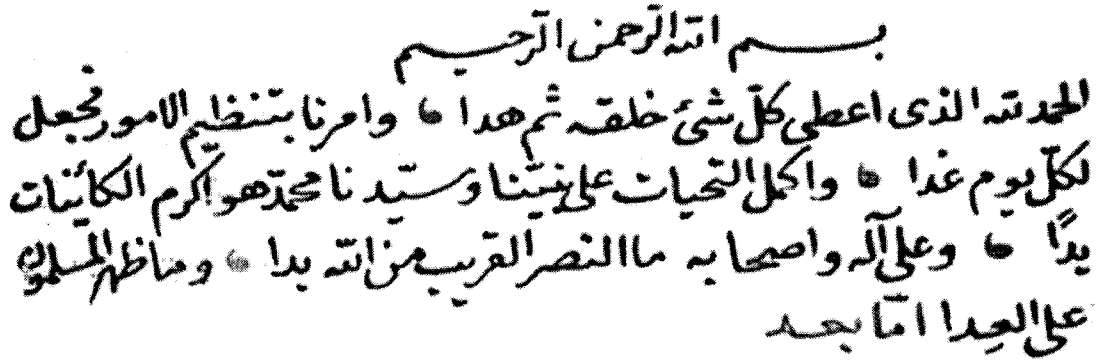
بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذى اعطى كل شئ خلقه ثم هدا ۞ وامرنا بتنظيم الامور فجعل
لكل يوم غدا ۞ واكمل التحيات على نبينا وسيدنا محمد هو اكرم الكائنات
يدًا ۞ وعلى آله واصحابه ما النصر القريب من الله بدا ۞ وما ظهر المسلمون
على العدا اما بعد

Ma'lûm ola ki bundan aḳdem Ṣâ'ib merḥûmuñ divân-ı ma'ârif-i meşhûnundan elif ve tâ ḳâfiyeleriniñ müntehâblarından vâfir ġazelleri tercüme olunmuş idi. Ḥâlâ o müsennâyı müselles itmek ḳaṣdıyla her ḳâfiyeden bulunmak üzre mevcûd olan divânçesine naẓar-ı tercümeyle tekmîli müyesser olmaġın bu saḳâta-i 'irfâna tenezzül buyuran iḫvân içün tebyîżine himmet olunmuştur.

Ġaraz bir ma'rifetdir bî-nişâna
Hemân sen âşinâ ol her zebâna

Beni maḫv eyledi bir başḳa ḫâlet
Murâdım ne ḥikâyet ne şikâyet

Görüp rü'ya-yı 'irfânı unutdum
Uyandım pek güzel ta'bir etdim

Döküldü yâda içmezden muḳaddem
Nedir yâ mest iden bu denlü bilmem

Serâb itdi beni sîr-âb muḳaddemâ
Ḥaḳîḳat böyledir ṣanma mu'ammâ

Sefer menzilde menzil yok seferde
Nihayetsiz yimekler Maḥażarda

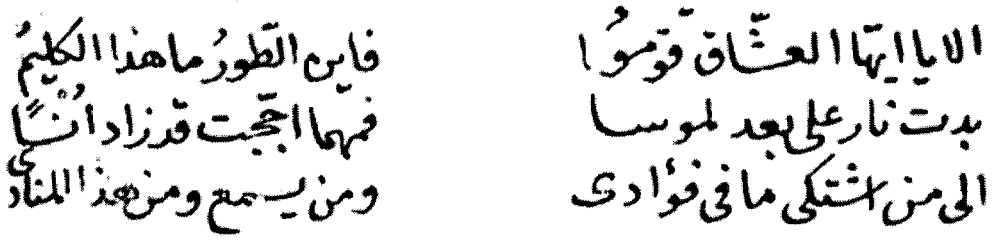

İlahi bu esir-i çah-ı ġurbet
Vatan bîzâr-ı ülfet ya'ni Nuṣret

Degül gerçi 'ibâdıñ ferd-i ḫâṣı
Disem 'âṣi olur başḳa mu'âṣi
[2a]
Haḳâret vaṣf-ı ẕâtîdür gerekmez
Sa'âdet vir disem bir zerre degmez

Neden lâyıḳ bu denlü ẕikr û şâne
Unutdur bir de almayım lisâne

Ṭalebde erbâb-ı heves gibi ża'iflik itmek niçün, öñünde bir ba'îd yol dutarsın yüzüñü enseye itmek niçün? Ṣûfiyân-ı 'acem beyninde ṭaleb ta'bîri sülûka maḫṣûṣ mevlâ-yı müte'âli ṭalebe iṭlâḳ iderler. Ve ma'lûmdur ki ilâhi ṭalebden murâd rıżâsını ṭalebdir ve heves ta'alluḳu ve infiṣâli serî' olan irâdeden 'ibâretdir. Rah-ı devrden murâd ṭarîḳ-i aḫiret ve bu ṭarîḳa muḫalif her neye iltifât olunur ise yüzünü gerü çevirüp envâ' muḫaṭıra ta'arrużdur ki ednâsı aḳrânından gerü ḳalmaḳdır.

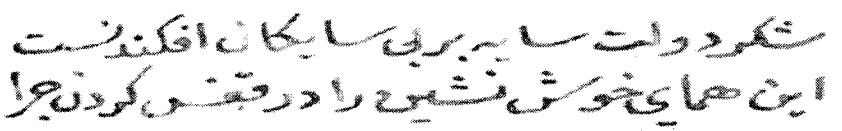

Devletiñ şükrü sâyesizler üzerine sâye bıraḳmaḳdır. Bu ḫoş-nişîn olan hümâyı ḳafesde ḥabs itmek niçün? Hümâ-yı ḫoş-nişînden murâd devletdür ki bir alay derd-mendân ve bî-kesân añın sâyesinden râḥat ederler. Ammâ ḥabs idüp nî'metini kendine ḳaṣr edenlere

göre naṣiḥat buyurdular ki bu ḫuṣûṣ 'âḳıl kârı degildir. Ve ḫaberde vârid oldu ki ḫalḳıñ cümlesi Allâh'ıñ 'ıyâlleridir. Ve o ḫalḳdan rabbü'-l-'âlemine muḥabbetlisi 'iyâline ḫayırlısıdır.

دو خراب آباد دنیای دنی چون عنکبوت
تار و پود زندگی دام هوس کردن چرا

Dünyâ ḫarâbâdında ankebût gibi târ u pûd ḥayât-ı dâm-ı heves itmek niçün? Ya'ni eşref-i sermâye-i beşer olan 'ömrü bunda ḳalacaḳ tecemmülât-ı fâniyeye te'lif etmek maḫż-ı denâ'at ve asâr-ı nikbet ve sermâye-i ḥasret olacağında şübhe yoḳdur.

[2b]

دره دوری که سیاه نفس دریوزه کرد
عمر صرف هیچ کویی چون جرس کردن چرا

Bir uzaḳ yoldaki nefs dilenciligi itmege şayestedir, 'ömrü beyhûde söyülcülüge ceres gibi ṣarf itmek niçün? Siyyemâ nefs daḫi maḥsûb ola ve belki tekvinât-ı ezkârıñ rûḫu maḳâmında olan cevher-i 'azîzi bi'l-külliye hevâya ṣarf itmek 'aḳibet endişân-ı ṭarîḳıñ 'indinde hem-rütbe kebâyirdür.

جستجوی جوهری کز دست بیرون میرود همچو غواصان بجای بینفس کردن چرا

Bir cevheri ṭaleb ki o cevher saña mülâzım olmayup elbetde elinden çıḳar. Ġavvâṣlar gibi nefssiz cânla o cevheri ṭaleb niçün? 'Avâm u ḫavâṣıñ maḳâm-ı ibtilâsı ve maẓhar-i 'illet-i hümâsı budur. Zirâ mevti inkâr taṣavvur olunmaz ve 'ömrü oldukça vefât idenleri ne ṣûretde defn iderler. Cümleniñ ma'lûmu ve e'azz-ı eşyâsını bile defn ittiler. Kendine fa'idesi olmayacağı muḥaḳḳaḳ iken irâd u câh ve ḫâne ḳaydında ḫâṭırât-ı mühlikeye ta'arruż itmekde ġavvâṣa benzer ki belâ nefs-i deryâya ġavṣ idüp çıḳardığı cevheri elinden alacaḳların bilür iken onu pâye-i mâye-i dünyâ içün bu muḫâṭarayı irtikâb ider. Ḳaldı ki bu ta'zîr-i beliġ ehl-i imâna maḫṣuṣdur yoḳsa aḫireti münker ve dehrî olanlara bu naṣiḥâtı itmek 'abesdür. Zirâ ḫarîfüñ cenneti ve na'îmi dünyâda tamâm olur.

میشود فریاد رس فریاد چون کرد تمام
بخل در فریاد با فریاد رس کردن چرا

Feryâd u du'â çünki tamâm olup kemâlin buldu bi'aynih feryâd-res olur. Çünki bu mażmûn ḥaḳîḳati üzre iz'ân olunduḳtan ṣoñra feryâd feryâdda buḫl itmek niçün? Hemân istitâ'atiñ ḳadar feryâd eyle tâ nefesiñ rûḥ bulup senin feryâdıñ sañâ feryâd-res oluncaya dek. Merḥûm bu

[3a]

mażmûn ile insânıñ nefesinden ḫalḳ olunan melâyekeye işâret ider ki ehl-i keşfiñ evâil-i ḥallerinde müşâhede itdigi ma'nalardandır. 'Aḳla ba'id ve ḥaḳîḳate ḳarib bir mażmûndur ve şerî'at-ı ġarradan şevâhid-i kesiresi vardır.

میتوان تا مدتے آهے ز دلها کاشتن
لوح دل را تختهٔ مشق هوس کردن چرا

Nedâmetden bir medd-i âh çekmek imkânda oldukça levh-i ḳalbi meşk-i hevese taḫta itmek niçün? Zirâ bu nedâmet geçen eyyâm-ı ġafelâtı ḫâlâ eyyâm-ı intibâhdaki a'mâl u eẕkâr ile ma'mûr olan eyyâmıñ ṣûretine ifrâġ idüp ḫaza'in-i himmetiñ nefâyis-i uḫreviyye ile mâlâmâl olmasına sebeb olur ki semere-i nedâmet budur.

وحشت آباد جهانرا منزلی درکار نیست تا کے آماده رحیل قصد کردن چرا

Ḳonak ve ḫâne ve menzil heşt-âbâd cihânda ise yaramaz. Zirâ mufârakat bedihidir. Böyle olunca ḳafes kuşesinde aşiyân muheyyâ itmek niçün ola? Dünyâ ervâḥ-ı 'unṣuriyyeniñ ḳafesidir ṣoñra bu ḳafesde ḫâne tedarik itmek ḳafesi iki ḳat itmekden farḳı yoḳdur. Bi-ḥamdü'l-lâh-i te'âlâ bu aşiyâneniñ fikrinde olduġumu bilmem.

ترکش پر تیر از رنگین لباسی شد هدف همچو طفلان جامهٔ رنگین هوس کردن چرا

Hedef rengîn libaslı olmadan terkeş-i pûr-tîr oldu. Eṭfâl gibi rengîn cameye heves etmek ve tîr-i enẓâr-ı maḫlûḳata hedef olmak niçün?İran'da nişâne itdikleri ṭablaları rengîn ve münaḳḳaş iderler ve fi'l-vaḳi' bu ḥâlet su-i naẓara ta'arruż olduġundan ma'ada fuḳâraya eziyyet olmaḳ iḥtimâliyle ḫisâl-i ḥamidede degildir ve ḳaba giymek sünnet-i şerîfedendir.

نفس بد کردار صایب قابل تعلیم نیست این سگ دیوانه را چندین چرا کردن حرس

[3b]

Ey Ṣâ'ib bed-fi'âl olan nefs ḳabil-i ta'lim degildir. Bu divâne köpege bu ḳadar hırs niçün? Güyâ bu ġazelindeki ebyâtıñ herbirini seg-i nefse bir hırs taṣavvur idüp aṣlı bed olunca terbiye ḳabûl itmedigini cunûnuna ḥaml eyledi ki ḳudurmuş dimekdir. Ve nefsiñ kendine kendinden olmayınca ṭaşradan terbiyeniñ fâ'idesi yoḳdur.

نیست در طالع قدوم میهمان این خانه را
سیل بردارد مگر از خاک این ویرانه را

Bu ḫâneniñ ṭâli'inde misâfir gelmek yoḳdur. Meger bu vîrâneyi seyl-i ḫâkden ref' eyleye. Güyâ misâfirin ḳudûmundan ḫâne ṣaḥibiniñ ikrâmını ve ta'zimini murâd idüp ikinci mıṣra'da seyle ḥüsn-i ẓannın rabṭ eyledi. Ḫâneden murâdı ḫâne-i bedendir ve misâfirden murâdı varidât-ı ilahiyye olup onların vurûduna 'adem-i isti'dâdın beyân ve taḳsirâtı ḫâne ṭâli'ine isnâd itdikden ṣoñra seyl-i bî-zinhâr mânendi olan aşḳ-ı ilahiyeden temennâ-yı iltifat eyledi ki ḫâneyi ḫâkden ḳaldıracaḳ mihmân budur.

شد جهان در چشم من از رفتن جانان سیاه برد با خود میهمان من چراغ خانه را

Canânıñ gitmesinden cihân benim gözüme siyâh oldu. Benim mihmânım ḫâneniñ çerâġını bile götürdü ve beni ḳaranlıḳda ḳodu. Murâdı mecâzda mufaraḳât-ı canânıñ 'uşşâḳa irâs itdiġi ḥallerin ba'zısını beyândır. Ve bi'aynih bu mażmûn vaḳı'dir.

Behişt-i seniyyeden ol ḥûri gitdi
Durur çeşmim velakin nuru gitdi

بی سخن در کوزهٔ لب بسته دارد خامشی گر شراب بیخماری هست این میخانه را

Bilâ-kelâm sukût aġzı bağlı gözesinde dutar eger bu meyḫaneniñ ḫumârsız şarâbı var ise siyyemâ o sukût daḫi ẕikri'l-lâha muḳarin ola. Ricâlu'l-lâhdan abdâliñ şurûṭ-ı erba'asından biri ṣamtdur. Ḥatta ṣaḥib-i sukût

[4a]

ṣamtınıñ derece-i kemâlin andan fehm ider ki ḫâṭırına ne ḫuṭûr ider ise ḫademası bir ḳâ'ide kelâmını işidüp emrine imtisâl iderler. Ve su'âl itsek şimdi efendimiz böyle tenbîh itdi dirler. Mâdâm bu alameti bulmadıḳça sukûtu tam degildir. Ve şarâb-ı bî-ḫumâr sukûtuñ aġzı baġlı destisindedir dimek tabirât-ı şâ'iranelerindendir ve şarâbından bir ḳatresin rîḫte-i sâġar beyân eyledik bâḳisin aña ḳıyâs eyle.

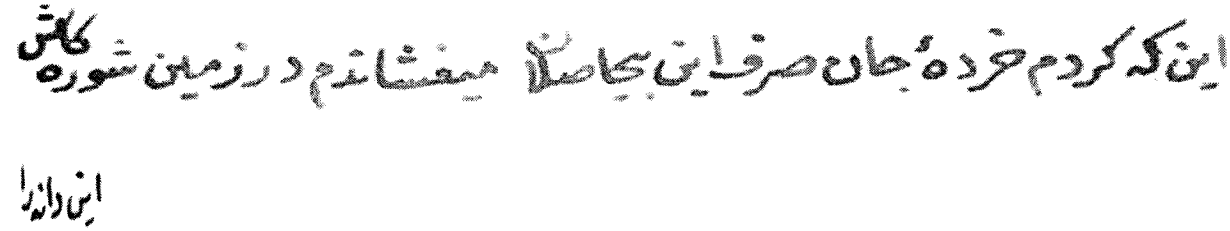

Bu cân naḳdini ki bî-ḥaṣıllara ve ḳadrini bilmezlere ṣarf itdim. Kaşki bu daneyi zemîn-i şûriye ṣaçaydım. Zirâ bu ṣûretde yalñız bitmedi diyü bir zemîn-i ḳabîl tedarikinde olur idim. Ammâ bi-ḥaṣıllara ṣarf itdigimden semm-i ḳatil bitdi. Murâdı ḥikemiyât-ı bedî'iyyesiniñ ḫalḳ-ı ḳıymetini bilmediklerinden ṣoñra daḫl ü ta'arruż itmelerinden şikâyetdir.

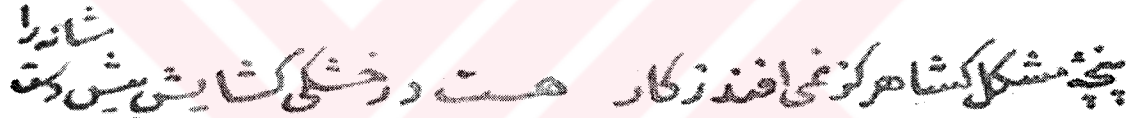

Müşkiller feṭḥ edici el aṣla mu'aṭṭal olmaz. Maḥall-i 'ibret budur ki ṭarakıñ eli ḳuruduḳda futûḥât-ı daḫi ziyâde olur. Güyâ yaş aġaçdan ṭarak yapıldıḳda dişleri ġayet dîḳ görünür lâkin ḳuruduḳdan ṣoñra açılur ve müşkiller feṭḥine meşġûl olan el ḳurusa bile yine işden ḳalmaz dimeye maḥall-i i'tibâr olur.

Şu tevaḳḳuf ḥalinde servden feyżi görür. Zirâ carî olsa serviñ ṣûreti olduġu üzre 'aks itmez. Bu taḳdirce muteḥayyir âdemiñ gözü cilve-i mestâneniñ ḳıymetini bilür. Zirâ in'ikâs tam olmaya maḥall-i müste'adde bulunur. Ma'lûm ola ki bu mażmûnuñ taḥtında deryâlar mürekkep olsa vaṣfında ḳâṣırdır, yoḳsa ne ṣu'nuñ servden ḫaberi ve ne serviñ ṣuda bir eşeri var.

[4b]

Gören göz görmeyen göz hep mu'ammâ
Naṣîb-i âdemiyyet ilm-i esmâ

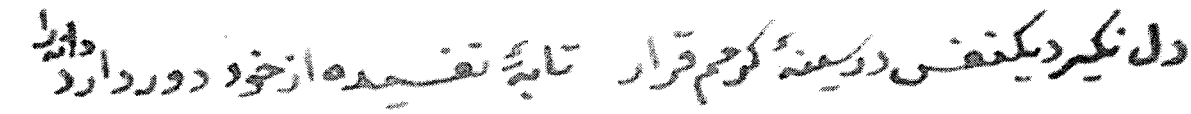

Göñül sînemde bir nefes ḳarar itmez. Ḳızmış tâba daneyi kendinden uzaḳ dutar. Ya'ni ḥararetden sıçrar ḳalbiniñ sînede adem ḳararında mübalaġa eyledi.

Bu kilîdiñ ḫânegi miftâḥı bâde zevridir. Eger muḥtesib ṭaşradan meyḫâneniñ ḳapısını bağlar ise. Vâḳı'â ẓâhirde meyḫânelere yasaḳ ṭutdurmaḳ nadir vaḳı' olur, meger meyḫânede bâde olmaya. Ammâ merḥûmuñ murâdı aḥvâl-i ṭâ'ifeye işâretdir ki 'aşḳ-ı ḥaḳîḳî derûn-ı ḳalbden ẓuhûr idüp gahice esrâr-ı ilahiyyeyi keşf ider. İster ise aḥvâlde ḫabîr olmayanlar ṭaşradan *mânî' olsunlar żararı* yoḳdur.

Ey Ṣâ'ib her kim Ka'be ile putḫâneyi bir pilede dutar ise anuñ terazu-yı şu'ûrunda noḳṣân ṭaş yoḳdur. Zirâ mevlâ-yı müte'âle nisbet esmâ beyninde tefâżıl taṣavvur olunmaz. Meselâ Mu'izz ismi Muẕill isminden eşref denilmez. Bu taḳdirce esmânıñ meẓâhiri daḫi böyledir dise gerek. Her çend ü ca ṣaḥîḥ olduġuna şübhe yoḳ ise de böyle ta'bir edebe maḫall ü istima'ından ḳulûbe nefret ḥaṣıl olur edâlardır. Ve herkes bu tevcîhe ḳadir olamaz. Merḥûm itmese ḫoş olur idi.

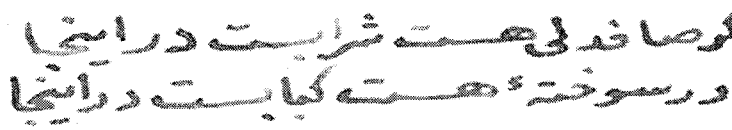

Eger bunda bir ṣâf göñüllü ġıll u ġuşdan bir ḫalâṣ olmuş var ise şarâbdır. Ya'ni ḳıymetini bil ve eger bunda bir yanmış var ise kebâbdır. Ḫâline merḥamet idüp üzerine münâsib şulardan dök.

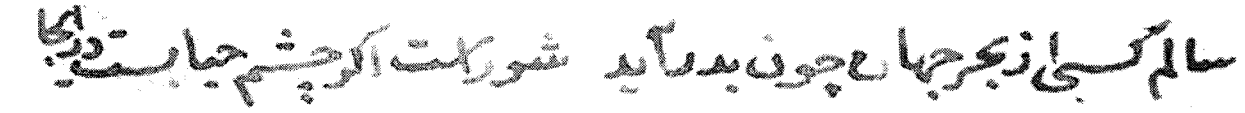

[5a]

Çeşm-i şûr Farisîde işabet iden 'ayne dirler ve şûr ma'nasında baḥre göre tuzluluḳ mülâḥaẓasıyla buyurdu ki bir kimse baḥr-i cihândan salim bir muṣîbete uġramamış nice çıḳsın. Zirâ bunda eger ḥabâbıñ çeşmi ise de şûrdur ve 'adem selâmet meratibiyle derkârdır.

بیدار دلی نیست کزو دل بکشاید تا چشم نمکسود بخوابست درینجا

Nemek-sûd başdırma *dimekdir*. Mâ'na böyle olur ki çeşm bu 'alemde uyḳu ile başdırma olduḳça yaḳaza-i ḳalb ṣaḥibi yoḳdur ki andan göñül açıla. Ya'ni futûḥ-ı ḳalbe na'il olmaḳ ve anıñ ṣaḥibini görmek uyḳusuz göze tevaḳḳuf ider.

سودای من از ساغر سرشار شد افزون خشکست اگر ریشه درابست درینجا

Benim sevdam saġar-ı ser-şârdan ziyâde oldu. İşde bu maḳâmda der ki eger gök ṣuda ise ḳurudur. Çünki sevdânıñ mizâcı bârid yâbesdür. Ve sevdâya nisbet bâdeye ḥâr-ı raṭb dimek mümkündür ve tamâm 'ilâcıdır. Ammâ ḳanı yaḳdıġı cihetden sevdâyı müzdâd idince luġaz şeklinde daḫil oldu ki ḳanḳı gökdür ki ṣuda olduḳça yâbes olur cevâbı sevdâ bâde ile ziyâde olur dimekdir.

از میکده چون خام برایم کبطی از کرمی هنگامه کبابست درینجا

Bir büyük bâdiyeye şarâbı doldurup üzerine ḳadeḥleri bıraḳınca ḳazıñ ṣuda yüzdügü ṣûretde olduġuçün ḳadeḥe baṭ-ı mey *dirler*. Merḥûm buyurur ki ben meygededen ne gûne ḫâm çıḳayım ki meclisiñ ḥararetinden bunda baṭ-ı mey kebâb olur. Benim puḫte olmaya o ḳadar istî'dâdım yoḳ mudur?

از حلقهٔ ماتم زدگان کیست برآید پیمانهٔ می چشم پرآبست درینجا

Mâtemzedeler ḥalḳasından ve anların vaṣfından kimdir ḫurûc eyleye. Ḥatta mey peymânesi bunda çeşm-i pûr-abdır ya'ni meclis-i bâde ferḥ u neşâṭdan 'ibâret iken peymâneyi aġlar göz taṣavvur itdigin gibi ḥalḳa-i matem

[5b]

zadegân olur ve kezalik 'alemiñ her ḳanḳı müferreḥ meclisini dide-i 'ibretle temaşâ eylesen asâr u işâret kederden memlû bulursun.

Bu ağır uyḳulu olan baḫtıñ şikâyetini kimin ḥuzuruna götüreyim. Devletiñ uyanıḳlıġı bu ʿalemde cümle uyḳudur. Yaʿni bir âdem baḫtından şikâyeti devletlülere idüp anlardan istimdâd ider. Anlar ise refahiyet ġalebesinden ṣûretâ bidâr iseler de mâʿnada uyḳudadırlar fuḳarânıñ şikâyetlerine isġâ itmedikleri ḳarinesiyle.

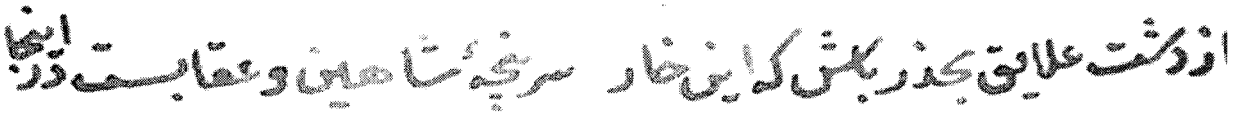

ʿAlayıḳ ṣaḥrâsından ḥazer üzere ol ki bunda her bir diken şahin ve ḳarakuş serpençesidir ki bir kerre giriftâr olanından ḫalâṣ olmuşu ġayet nâdir ve helâki muḳarrerdir. Teʾemmül ile ḳahveden ve tütünden birini terkde olan ṣuʿûbeti ḳande ḳaldı yine mâl u câh ve evlâd u ʿıyyâl ola meger cezbe ʿinayet oluna.

Biz senden bir yalan ḫaberle müteselli oluruz, işde budur bunda o ḫaṭâ ki sevâb ola. Yaʿni bir derd- mendiñ ḳalbine bâʿis-i inşirâḥ olacaḳ yalan sebeb-i keder olacaḳ ḫaberden ʿuşşâḳ ʿindinde evlâdır.

Ṣûfiniñ mecmuʿa-i ḳalbi Ḫudânıñ ġayrından pâkdir, iki ʿâlemiñ ḳanı bunda surḫa-i bâbdır. Yaʿni ḳażâ ve ḳadere teslimde aña nisbet nâ-ḥaḳ dökülen ḳanlar kitablarda bâb falan gelmesin, ḳırmızı yazmaḳ ḳadar müferrah görünür.

Her taḥammül dağı ki ʿaḳl tedârik idüp tecelliyât-ı ilahiyyede sebât içün müheyyâ eyleye rîk-i revân gibi bu aşḳ maḳâmında pâ-ber-kâb ve her anda

[6a]

müsafirdir. Murâdı ayet-i kerîmeye işâretdir ki

وترى الجبال تحسبها جامدة وهي تمر مر السحاب[97] vallah'ul-'âzim insânıñ ḥâlinden a'ceb-i 'alemde bir ḥal ḫalḳ olunmuşdur. Bir ṭâ'ife mevlâ-yı müte'âliñ cibâl ḥaḳḳında buyurduġunu bu ayet-i kerîmede ḳıyâmet aḥvâline ṣarf ider ve vâḳi' olduġuna faḳîriñ yaḳînim ḥaṣıldır ki ḥâlâ وهي تمر مر السحاب vaṣfındadır. Bir ḥadîd-i baṣr daḫi gelüp hem beni tasdîḳ ider ve hem ḳıyâmete taḥsîs iden 'âlemi tasdîḳ ider ve fi'l-ḥaḳîḳa bu üç veche daḫi ṣâdıḳdır. Bizler birbirimize ta'n ve edallelerimize daḫl itmedeyiz.

Bir gözüyle bir yüze nâẓır olan
İki yüz birden görünmez dir baña

Bir gözüyle iki yüz seyreyleyen
'Arifi görsen neler söyler saña

ازسیل حوادث مکن اندیشه که فردا آباد بود هرکه خرابست دراینجا

Ḥavâdis seylinden endişe itme ki yarın bunda ḫarâb olan anda ma'mûr olur. Belki cümle ḥavâdis ve beliyyâtıñ bâ'isi ve sebebi bu ma'nâdır.

تا روز قیامت که سر شکوه کشایم دست من و دامان نقابست دراینجا

Ḳıyâmet gününe dek ki şikâyet başını açarım. Benim elim bunda niḳâbıñ etegine mülazımdır. Ya'ni niḳâb ḳadar baña bir şey' ẓulm ü te'addi etmemişdir.

از صبر عزیزان چه ثمرها که نچیدند بیحاصلی ما ز شتابست دراینجا

Ṣabr u taḥammülden 'azîzler ne semereler ki devşirmediler bizim maḥrûmluġumuz bunda 'aceledendir. Mevlâ-yı müte'âl rusûl-i kirâm ve enbiyâ-yı 'iẓâm ḥaḳḳında buyurur ki وجعلناهم ائمة لما صبروا ya'ni anlar bizim ibtilalarımıza ṣabr itdiler ise anları eimma ḳıldıḳ. Sa'ir 'ibâdımız aḳvâl ve ef'allerinden anlara iḳtidâ idüp sa'âdet-i ebediyyeye nâ'il olurlar.

---

[97] "Bir de o dağları görür hareketsiz sanırsın; oysa onlar bulutun yürüdüğü gibi yürümektedirler." Neml, 27/88

Ṣabrıñ bu ayet-i kerîmeden a'ẓam mücellâsı yoḳdur. Ve ṣabr her ne ḳadar 'azimü'l-ḳadr ise de żıddı olan 'acele daḫi o ḳadar racimü'ż-żarardır.

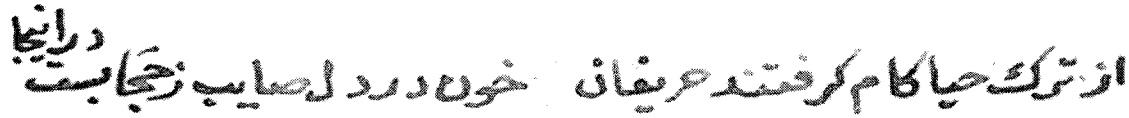

[6b]

Ḥarîfler terk-i ḥayâdan maḳṣûdlarına irdiler, bu maḳâmda ḥicâbdan Ṣâ'ibiñ ḳalbinde ḳan vardır. Zirâ şerminden maṭlûbunu ifade idemeyüp maḥrûm ḳalır.

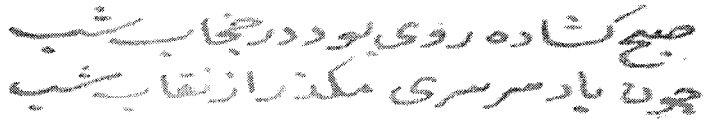

Ḥicâb-ı leylde ṣubḥ-ı kûşâde-rûy mevcûddur. Rüzgâr gibi tevekkülü niḳâb-ı

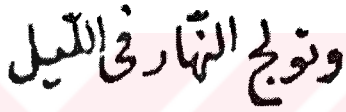

şebden geçme. Zirâ [98] bu ma'nayı müteḥammildir. Eger ma'na-yı meşhûru herkesiñ ma'lûmu ise de sen leyâlinden ġaflet itme ma'lûm ola ki sebeb-i ru'yet bi'l-ittifaḳ nurdur. Ammâ nurunda enva'-ı müte'addidesi beyninden bizlere nisbet fâ'ide iden o nurdur ki hem görüne ve hem göstere. Pes eger ẓulmetiñ nefsinde bir nuru olmasa görünmez idi. Merḥûmuñ murâdı giceler ḥaḳḳında vârid olan iḫbâr-ı ṣaḥiḥalara işaretdir ki ehl-i ṭariḳiñ ma'lûmlarıdır. Ṣâ'ib bu ġazel te'vilinde câ-be-câ meṭâlib-i ṣûfiyyeye ima itdikde bildigimiz ḳadar izâh idüp şeb-i ma'aniye kevkebleniriz.

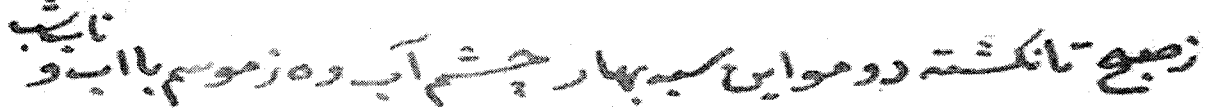

Ṣubḥdan bu siyah bahâr ḳarġıl olmayup henüz cemâli maḥallinde iken giceniñ âb u tâblı olan mevsiminden göze ṣu ver ya'ni nurlandır. Zirâ sevâda naẓar-ı eṭibbâ ḳavli üzre başara ḥiddet virür ve siyah-ı bahâr ba'ẓı bağçeleriñ evrâḳı ḳuvvet-i bahârdan ḳoyu yeşil olduġuna elbetde uzaḳdan ḳara gösterdigi ma'lûmdur.

[98] "Geceyi gündüze katarsın, gündüzü geceye katarsın. Ölüden diri diriden ölü çıkarırsın. Sen dilediğin kimseye sayısız rızıklar verirsin." Al-i İmran, 3/27

Ṣabaḥ vaḳtini şeker ḫabla geçirme, zirâ ruşenlikden bu iki nefs giceniñ intiḫabıdır. Ya'ni leyl nehâriñ żıddı ise de bahâriñ elṭaf-ı envârından giceye muḫtelif olacaġı vaḳte ḳırân-ı fecr denilse şâyestedir ki

[7a]

ẓulmetle nuruñ iḳtirânı ma'nasına ġafletle żayi' itmek nice esrâr-ı ilahiyyeden ḥarmanıñ hüccetidir. Evvelâ nur ile ẓulmetiñ iḫtilâṭındaki münâsebet nedir diyü fikr itmek bir ders-i a'ẓamdır. Ve bu ḥâlete leyl ü nehâriñ esmâları maḥv olup fecr ismi ḥâdis olur ki ṭılsım-ı vucûd kenz-i merṣûd ismine daḫi lâyıḳdır. İ'tibâr idenlere ḥatta 'aẓamet şânı bir rütbeye vardı ki ḫalıḳ leyl ü nehâr ve'l-fecr naṣṣıyla ḳasem eyledi. Ve Ḳur'an-ı Kerîmde ḳasem olunan ecza-i kâ'inâtıñ ḥaḳayıḳından baḥs ü te'emmül olunur ise sefer-i leyl gibi berekâtıyla 'âlem pür olur.

از شمع یاد گیر کہ جز اشک و آہ نیست جنس دگر ز عالم اسباب یا بہ شب

Şem'den ḫâṭıra getür ki 'âlem-i esbâbdan eşk-i vâhdan ġayrı ḥabs-ı gice bâb degildir. Ya'ni ben dergâh-ı leyâlide ticaret ḳaydında olan 'uşşâḳ-ı dilsuzâna bir metâ' ki bâb ola ve o metâ'ı alub ṣatmada iktisâb ola. Şem'iñ dükkançe-i temellükünde olandan ġayrı yoḳdur ki âh ile yañadır. Bâzâr-ı şebde hîç metâ'ıñ revâcı yoḳ. Bir kâr iderse geriye vâh ile şem' ider.

ابر سیاہ حامل بار آرزوست تخمی بخاک کن بامید سحاب شب

Siyah bulut barân-ı raḥmetiñ ḥâmilidir. Gice buludunuñ ümîdi ile ḫâke bir toḫum bıraḳ biri biñ verir. Zirâ bir vechile neşv ü nemâsına mani' yoḳdur. Ve ḥadîs-i nebevide ṣalat-ı leyle münâfıḳ müdavemet idemez. Vârid olmuşdur ve fi'l-ḥal eseri ḳalbde ẓuhûr iden a'mallerden biri bu ve biri maḥalline ṣadaḳa düşürmekdir.

از مشرق جگر نفس آتشیں برآر کز آہ شعلہ بار بود آفتاب شب

Ciger meşrıḳından ateşli nefes iẓhâr ile ki giceniñ aftâbı âh-ı şu'le bârdendir. Ya'ni lisân-ı ḥal vucûd-ı nehârı biz saña aftâbla ruşen idüp ḫilâfetiñ sebebiyle gicelerin bâ'is-i nuraniyetin seniñ himmetine

[7b]

ḥavâle itmişizdir dir gibidir. Ḳaldı ki teẕkire-i evliyâlarda şülehâniñ gicelerde müşâhede itdikleri envârıñ ḥaṣrı yoḳdur. Ammâ bir miḳdâr ḳıllet-i ta'âmla melekiyyet taḥṣiline

tevaḳḳuf ider. Yoḳsa yaġlı ve ḥayvânâtdan perhiz şerî'atımızda yoḳdur ve bid'atdır. Hemân maṭlûb olan i'tidâldir.

Muḳaddemâ taḥrîr olundu ki mevlâ-yı müte'âl

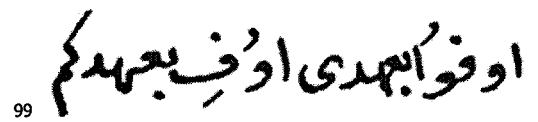

99 Ya'ni benim 'ahdime ve tekalif-i şer'ime vefâ idiñ ben de sizlerin 'ahdinize ve muḳabilinde va'd itdigim cezâsına vefâ ideyim diyü muṭlaḳ buyurduġuna kibâr-ı ṣûfiyye henüz dünyâda iken bu 'ahde vefâ itdiklerine iṭṭılâ'-ı kesb içün sa'yde mübalaġa idüp bi'l-müşâhede cezâ-i 'amallerin 'ayne'l-yaḳîn ile göreler. Ve mevlâ-yı müte'âl her anda ḳullar 'ahdime vefâ iderler mi diyü imtiḥân itmede olduġı gibi eger câ'iz olsa bizler de tâ'atimizde mevlâ-yı müte'âli imtiḥân ider idik ki görelim 'ahdimize vefâ ider mi diyü. Bu bizlere lâyıḳ olmayınca hemân mevlânıñ 'ahdine vefâda ṣadaḳatimiz ma'lûmumuz olmaḳ içün dünyâda netâyic-i a'mâli müşâhedeye raġbet ideriz. Bi'aynih bu ma'nâyı merḥûm naẓm idüp buyurur ki reyḥân-ı cennet her sifâle lâyıḳ değildir. Her göñlü olmuş giceden murâd bulucu nice olur reyḥân-ı behişt semere-i a'mâl-i nehâriyyedir ki gicelerde ricâlu'l-lâha ṣadaḳatleri ve 'ahdlerine vefâları muḳabilinde keşf ü 'arż olunur. Ve merde dil-i ḥayvâniyyetine tenezzül itmiş 'ibâdeti 'âdet rütbesinde ġafletle edâ idenlere bu ikrâm olunmaz.

Encûmdan giceniñ raḳam-ı intiḫâbına temâşâ eyle tâ ki bu gice kitabınıñ ḥüsn kitabetine yol eyletüp vâḳıf olasın. Güyâ ḥüsn-i ḫaṭṭ ṭomarına

[8a]

bir ḫaṭṭat-ı kâmil naẓar idüp ḥuḳuḳ-ı ḫaṭṭiyye kemâliyle edâ olunmuş maḥallere birer raḳamla işaret etdigi 'adeti gibi giceniñ câ-be-câ kevâkibleriniñ hey'eti ve envâr u

---

99 "Ey İsrail evlatları! Hatırlayın ve düşünün size ihsan ettiğim nimetimi. Bana verdiğiniz sözü yerine getirin ki Ben de size karşı ahdimi yerine getireyim ve yalnız Benden korkun!" Bakara, 2/40

ويتفكرون في خلق السموات [100] eşkallerini şûret-i meẕkûre temsîl-i ḳaṣd idüp mefhûmuna bu ta'bir ile ihâm eyledi.

در مغز هر که سوخته است دوغ روز ریحان خلد را نبود داب و تاب شب

Cennetde gice taṣavvur olunmadığı cihetden buyurur ki o kimseniñ beynindeki anıñ maġzı nehâriñ nurundan yanmışdır. Giceniñ âb u tâbı o 'arife nisbet reyḥân-ı ḫuldde olmaz. Zirâ evvelâ reyḥân-ı ḫuld bu dârıñ zemîn-i a'mâl-i ṣâliḥasınıñ zîverindendir ki gicelerde ḥüsn-i ḳabûle maẓhar olan a'mâlden bu reyḥâna istişmam mümkündür.

در خواب هر شبی که بغفلت کنند روز در چشم زنده دل نبود در حساب شب

Her bir giceyi ki ġafletle gündüz iderler, göñlü zindeniñ gözünde gice ḥesâbında degildir. Zirâ zinde dillerin maḥall-i kesb ma'âş-ı bâḳîleri gicedir. Ġafletle geçince gündüz olmuş olur.

بی آفتاب رو نبود زلف عنبرین زنهار غره گون بسواد کتاب شب

'Anberli zülf güneş gibi yüzsüz olmaz, aman kitab-ı şebiñ sevâdına te'ammuḳ ile ve ḥaḳiḳatine vâṣıl ol. Belki o ruy-ı âftâbı bu zülfüñ altında müşâhede idesin. Añladığım beyhûde naṣihatdir. Zirâ medrese-i 'âlemde bu dersi istiḫrâca müste'add-i suḫte ḳalmamışdır. Ve ekseri a'lâl yapmaya mâ'ildirler. Ṭarîḳatda ise her şey' aṣlı üzre ḳalıp a'lâl-i eṭrâfına uġramazlar.

ز نور طاعتش نمودی سفید روی فردای رستخیز چگویی جواب شب

Ṭâ'at nurundan anıñ yüzünü aġartmadın, maḥşer ṣabâḥında giceye ne cevâb dirsin. Elḥamdulillâh merḥûmuñ ḫaṭrına nehâriñ yüzünü siyâh itdigimiz gelmemiş. Ṣalat-ı 'işâyı bir âdem cemâ'atle ḳılup tâ-be-ṣabâḥ

---

[100] "Onlar ki Allah'ı gah ayakta gah divan durarak, gah oturarak, gah yanları üzere zikreder, göklerin ve yerin yaratılışı hakkında düşünürler ve derler ki: Ey büyük Rabbimiz: Sen bunları gayesiz, boşuna yaratmadın. Seni bu gibi noksanlardan tenzih ederiz. Sen bizi o ateş azabından koru." Al-i İmran, 3/191

[8b]

ḫâb-ı râḥatda ve ṣalât-ı ṣubḥ daḫi cemâ'atle edâ eylese leyli ihyâ maḳâmına ḳâyim olur. Lâkin merḥûma göre güç olduġuna giceniñ da'vâsını fikr eyledi.

Feyż –i ṣubḥu gice gibi uyḳuya ṣarf itme, ṣubḥuñ nefes-i intiḫâbından ġâfil olma. Güyâ nefes-be-nefes tedrîci ẓuhûr-ı ṣubḥla 'âlem münevver olduġuna ṣubḥuñ enfâsını münteḫib-ı taḫayyül eyleyüp enfâs-ı münteḫabeyi ez̲kâr-ı münteḫabe ile ta'mire tenbîh eyledi.

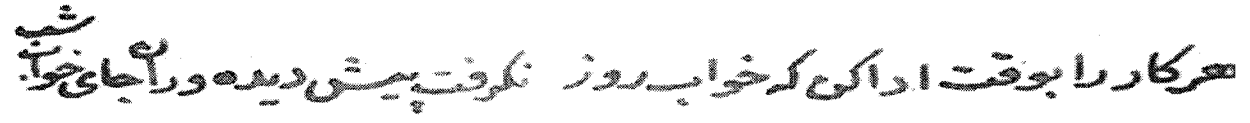

Her işi vaḳtinde edâ eyle, zirâ nehârıñ uyḳusu gözlülerin 'indinde gice uyḳusu yerin ṭutmaz. Ḥatta eṭibbâ 'indinde żarar ider. Lâkin merḥûmuñ naẓmında bir ḥâlet buldum ki zâyirçe-i ḥarfiyyeye beñzer. Meselâ bu beytinde ḫâb lafẓını isti'mâl-i murâd itmiş. Aña münâsib elfâẓdan vaḳt ve rûz u şeb ve dide bu kelimâtıñ rabıṭası virildikde ṣuhûletle mevzûn ve selîs ola düşer. Zâyirçede daḫi su'âle muṭabıḳ ḫâb ẓuhûru bir miḳdâr ḳavânine tevaḳḳuf ider ki mektûm olan daḫi budur. Ma'lûm olduḳda cevâbı ṣuhûletle nuṭḳ ider. 'Aṣrımızda ġâyet revâcı olan ma'ariflerdendir ki lâkin bir ḳarn-ı kâmilden efzûn seyâḥatimizde bu fenniñ kâmilini görmedim. Ḳaldı ki da'va idenler 'indinde cifriñ fevḳında bir şey' ma'lûmları olmadığından zâyirçeye tenezzül idenleri nâdirdir. Ḥaşâ ve kellâ bir âdem ḳavânin-i ḥarfiyye üzere su'âline bi'l-muṭabaḳa cevâb istiḫrâcına ḳâdir olup vüzerâ vü mülûke i'tibâr eyleye yâḫûd anlara ḫaber vire. Zirâ ẕâtında kendi bir şey'e muḥtâc olmaz ki bu ḥareketleri irtikâb eyleye. Ġayeti aḥbâbından birine şöyle bir ḥâdise falan gün ẓuhûr ider diyorlar. İstimâ'ınız oldu mu diyü tecahülâne su'âl idüp

[9a]

beyne'n-nâs ifşâ olunduḳdan ṣoñra bi'l-muṭabaḳa ẓuhûr ider. Bu ṣûretini çoḳ müşâdehe eyledik. Bunuñ sebebi daḫi kitmân-ı ma'ârifiñ ḥarâretini bu ḳadarca ile def' ider. Ve nucûm-ı fenni tesyîrâtında muḫattal ve aṣlında daḫi teḫallüf şarṭıyladır. Biri çıḳar ise bir şey' çıḳmaz. Ve zelzele-i kübrâda darü's-salṭanada bir ma'rifetli âdem istimâ'â olmadı ki o vaḳtde ṭaşra gitmiş ola belki cümlemiz beraberce vâḳıf olduḳ ve bir daḫi bu gûne ma'ârif ṣaḥibleri cüz'iyât ve killiyâtda yed-i ṭûlâ ṣaḥibleri eimmelerden ola gelmişdir. Siḥriyye ve taḳlîd ile olur ma'nâ değildir. Faḳîriñ 'ilm-i vefḳde olan kemâlimiz gibi meselâ görülmeden ba'żı aḥbâbımızda belki ekserinde asâr-ı celîleleri müşâhede olundu. Ammâ bende bilmem

zirâ insân nefsiniñ üzerine aḫiri tercîh idemez ve her zamân olmaz. Güyâ ki aṣla o fenne aşinâlığımız yoḳ rütbesinde izġarażım aḥbâb-ı kirâma naṣiḥâtdir ki bu fenleri da'vâ idenlerin semtine uġramayalar ki yalñız da'vâsı kiẕbiniñ eṣdaḳ-ı şevâhidindendir.

در هیچ نقطه نیست که صد نکته درج نیست چون خامه سر سری مکذار از کتاب شب

Hiçbir noḳṭasında yoḳdur ki yüz nükte derc olmaya, ḳalem gibi kitâb-ı şebden tevekkülü geçme bir ḫoşça te'emmûl eyle. Kitâb-ı şebde noḳṭadan murâdı kevâkibdir. Ve kevâkibde olan esrârıñ idrâkine ve cem'ine 'ömr-i ben-i âdem kifâyet itmez. Ṣaḳınup nucûmuñ aḥkâmını cühelâ gibi inkâr etme. Aṣla esbâb-ı 'arżiyye ile anların farḳı yoḳdur. Meselâ Ḳırân-ı Ṣa'diniñ zemînde misâli sen vüzerâdan ve mülûkden birine aşinâ ve ḳarîb olma ile eṭrâf u aḥbâbıñ o teḳarrûb-i vesâṭatıyla ḥaṣıl olan servetinden behremend olduḳları gibidir. Yoḳ bir ẓâlimle ittifâḳ idüp bir alây eżrara müste'adleri ve perişân itmek olur ise ḳırân-ı naḥsîn gibidir. Bunlar her zamânda belki her günde maḥṣûṣ ve müşâhiddir. Ve bu taḳrîrden murâdım cehl-i

[9b]

mürekkebi izâledir. Yoḳsa müneccim ol dimek degildir.

زیر شب مبین بچشم حقارت که آفتاب باشد چو بیضه در نه بال غراب شب

Geceye ḥaḳaretle baḳma ki âftâb-ı beyżâ gibi ġurâb-ı leyliñ ḳanadı altındadır. Ḥaleb'de bir meczûbdan istimâ' olunmuş 'Arabi bir beyit vardır. Ma'nası budur ki şems gecelerde aydan doġup 'âlemi ruşen ḳılmışdır, ammâ ḫuffâşıñ ḫaberi yoḳdur. Lâkin Ṣâ'ibiñ ġarażı leyâliniñ şânını ta'ẓîmdir ki ġurâba şebîhdir ammâ bu cihetden ġarîbdir.

دربارگاه روز بود بار عام عام جز خاص نیست محرم عالی جناب شب

Nehâr-ı bârgâhında 'avâmıñ nevbeti 'amm vâḳi' olur. Ammâ leyl-i 'âli-cenâbınıñ maḥremi ḫaṣdan ġayrı değildir. Zirâ herkes leẕẕet-i ferâşı ve râḥat-ı nevmi bıraḳup dergâh-ı rabbü'l-'âleminde teẕellüle ruḫṣât bulamaz. Tevfîḳa muḥtâc bir güç ma'nâdır.

Bu nur ḳubbelerinde nur-ı feyz döşenmişdir, giceniñ altûn ḥabâblı baḥrinden ġâfil olma. Zirâ bir deryânıñ ḥabâbı altûn olunca ḳa'arindeki cevâhiri aña ḳıyâs olunur. Zerrîn ḥabâbdan murâdı nucûmdur. Lâkin yıldıza kemend atma degil belki vâḳı'ı beyândır.

Şem' gibi aġlamaḳsız ḳamet-i rast itme ki yanmışların acı gözi yaşından geceniñ gülâbı vardır. Ya'ni ziynet-i meclis erbâb-ı leyâli dergâh-ı mevlâda mum gibi ḳıyâmda sûziş-i ẓâhir u bâṭınla baña itmekdir. Ve baña 'abdiñ iḫtiyârile olmayup taḥrîk-i ġaybiden münbâ'is olduġuçün gülâb ıṭlaḳ eyledi. Zirâ elbetde ḥararete burûdeti ẓâhirdir.

Pervâne gibi her kim geceniñ kebâbı olmaz ise ruşen-dilân-ı 'aşḳ şerî'atında o âdem ḫâmdır. Ya'ni geceye mülâzemetde puḫtelik derkârdır. Meger ateş-i

[10a]

'aşḳıñ ta'alluḳuna isti'adâdı olmaya. Bu taḳdirce ne ḳadar teheccüde mülâzemet ider ise de ḫâmlıḳ muḳarrerdir.

Ḳaranlıḳ giceniñ kimyâsı feyżine şâhiddir şevḳiñ ḳanı ki geceniñ inḳılabından meşk oldu. Ya'ni ṣûretâ bu ṣan'at-ı leyâlide ẓâhir olduġu muḥaḳḳaḳ oldu.

Yıldızıñ gözi señin âhıñ şevḳinden uçar. Seniñ siyâh-dil olan çeşmiñ yine gece uyḳusunuñ mestidir. Ya'ni kevâkibler uçar göz ṣûretinde ve ḥareket-i dayimiyede seniñ âhına müntaẓırlardır ki feyż-baḫş ideler. Sen uyanıḳ olsan da gözlerin gece uyḳusunuñ serḫoşu açılmaya ḳudreti yoḳdur. Âh u şevḳ ḳande ḳaldı.

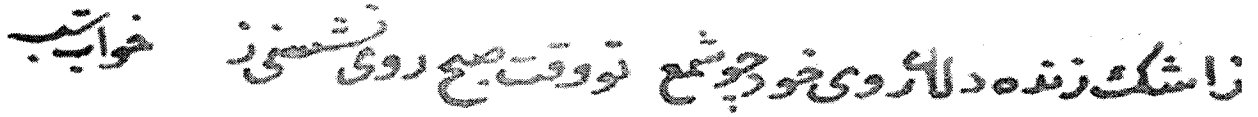

Zinde diller mum gibi yüzlerini gözyaşıyla yudular. Sen ṣabâḥ vaḳtinde gece uyḳusundan yüzünü ṣu ile yıḳamadın te'emmül eyle bu iki ṣuyuñ arasındaki mesâfeyi.

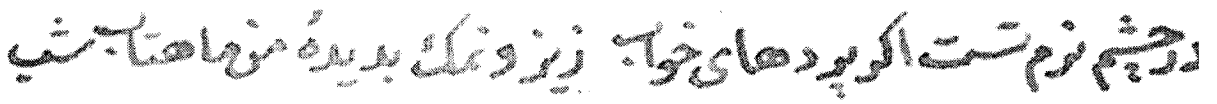

Eger seniñ nevm olan gözünde uyḳu perdeleri ise geceniñ mahtâbı benim gözüme ṭuz döküp nevme mani' olur. Ya'ni mahtâbıñ mizâcı bârid-i raṭb olmaġla bi'ṭ-ṭabi' celb-i nevm ider. Ammâ bizlere nisbet bu âdet-i ṭabi'iyye ḫarḳ olmuşdur. 'Aksini ifâde ider ve ḥaḳiḳatde âsâr-ı ġaybiyyeniñ cümlesi isti'dâda tâbi'dir. Meselâ mahtâbıñ mizâcı ve ḫâṣṣası zikr olundu. Tebdîl ve teġayyür ḳabûl itmez iken bir mizâca nevmi celb ider ve bir mizdâcdan nevmi ṭard ider. Bu mes'ele taṣavvufuñ uṣûlünden bir 'azîmü'ş-şân-ı daḳîḳadır.

[10b]

Bir cihân yıldız gibi açıḳ gözlüler ile sen ġâfil gece uyḳusundan ne gûne gözüne baġlayup uyḳuya vardıñ. Ya'ni bu bîdârların aḥvâl-i ṣâdıḳaları saña te'sir itmedi mi? Murâdı ṭaraf ṭaraf ḥalḳıñ aralarında evliyâu'l-lâhdan uyanıḳları ḫâṭıra getirüp bu nucûm-ı zemîniñ beyninde ḥusûfa daḫil olmuş ḳamer gibi uyḳuya varmadan ḥayâ itmez misin diyü erbâb-ı ġafleti uyarmaya sa'y itmekdir.

Giceden benim yüzüme tevfîḳ ḳapusu açılmışdır. Ṣâ'ib ne gûne rikâb-ı şebden el çekeyim. Merḥûm egerçi bizleri uzun bir ḳış gecesi gibi ġazel ile ḳaranlıḳda vâfir-i sergerdân eyledi ise ammâ ḥaḳiḳatde bir âdemiñ cüz'i ṭarîḳ-ı ḳavme intisâbı olup sâ'ir 'avâm-ı nas gibi be-ṣabaḥ yatur ise bu ṭâ'ife-i celîleye bi'l-külliye biġâne olduġunda şübhe yoḳdur. Faḳîriñ 'indimde ehl-i dünyâdan imtiyâzıñ evvel derecesi gecelerde sure-i iḫlaṣla olsun iki rek'at namâza müdavemetdir. Ammâ uyḳudaki âdeme söz anlatmaḳ müşkildir. Ve biñ yüz seksen dörtden ṣoñra bizim ḫalḳı teheccüde irşâdımız daḫi kim cünûn değildir.

بیقرار انرا ز یکتای بیمثل طلب
چون شود از دشت غایب سیل دریا طلب

Bî-ḳarârları o şeriki olmayan Vâḥid-i ḥaḳîḳiden ṭaleb eyle. Çünkü seyl-i ṣaḥradan ġa'ib ola, deryâdan ṭaleb eyle bulursun. [101] والیه ترجعون mefhûmuna imâdır.

همت را مکن دور سر از خطاب آرزوی هر دو عالم را ازو یکجا طلب

Ehl-i himmete muḳerrer derd-i ser virüp taṣdî' itmek ḫatâdır. İki 'âlemiñ arzuların erbâb-ı himmetden bir yerde ṭaleb idüp müteferriḳ su'âl ile evḳât-ı 'azizelerin tekdîr itme. Ma'lûm ola ki cumhûr-ı ṣûfiyye

[11a]

ittifâḳ itdiler ki nefs-i nâṭıḳanıñ himmetine ya'ni ẓâhir u bâṭınının cem' idüp bir ḫuṣûṣ içün vaḥdetle teveccühüne ecrâm-ı 'ulviyye ve sufliyye münfe'al olup eser-i fi'l-ḥall ẓuhûr ider. Mevlâ-yı müte'âl böyle ḫalḳ eylemiş. Lâkin bu teveccühde ṣâlih u ṭâlih müsâvidir. Riyâżet-i şer'iyye ṣaḥiblerinden erbâb-ı temkin bulunanları ḳaża ve ḳadere teslîm olup nihayeti bir ḫuṣuṣ içün emre imtisâlen du'â idüp icâbete muntaẓır olurlar. Yoḳ erbâb-ı ḥâlden ise muḳteżâ-yı ḥâlden çıḳamaz mecbûrdur ve bir miḳdâr şurûṭ-ı ḥafiyyeleri vardır, maḥalli geldikçe müteferriḳan ẕikr olunur.

Hemân sen sa'il ol dergâh-ı ḥaḳda
Bu bâbıñ sa'ili maḥrûm ḳalmaz

Bu denlü bî-ṭaleb iḫsân iden Ḥaḳḳ
Ṭalebde men' ider mi aḳla gelmez

Velakin sun'ı iḫsân olduġundan
Ḳalır mechûl ve miḳdârı bilinmez

[101] "Ve sonunda hepiniz Onun huzuruna götürüleceksiniz." Yunus, 10/56

طلب

هیچ قفلی نیست در بازار امکان بی کلید بستگیهارا گشایش از درد ها

Bâzâr-ı imkânda hiç miftaḥsız ḳufl yoḳdur. Sen bağlu ve müşkillere futûḥı göñül ḳapusundan ṭaleb eyle elbetde açılur. Lâkin müftâḥ-ı müşkilat olan ḳalbi tedârik itmek gibi bir müşkil yoḳdur. Ve bulanıñ a'ẓami bundadır ve herkesi bu ḳapuya yanaşdırmazlar.

چشم اگر بینا شود خضرست هر نقش قدم رهبر بینا چه جوئی دیدهٔ بینا طلب

Eger göz görücü olur ise her naḳş-ı ḳadem ḫıżrdır. Mürşid-i baṣîr ne ararsın, görücü göz ṭaleb eyle. Ya'ni isti'dâd-ı ẕâti olmadıḳça ḳutbdan bey'at itsen fâ'idesi yoḳdur. Ve muḥaḳḳiḳin buyururlar ki bir âdem saña rü'yâ ile intisâb itmek murâd ider ise ṣaḳınup i'tibâr itmesin. Zirâ 'aksini görür ise müfâraḳatı muḥaḳḳaḳdır. Ammâ saña 'aḳl ile bir âdem tab'iyyet eylese aña i'tibar idüp müra'atında beẕl-i maḳdûr eyle ki bu ṣıfatdaki âdem iftirâḳ ḳabûl itmez.

بود در پیش ساغر ریختن دون همتیت کردنج میکنی باری همی از همت طلب

[11b]

Sâġar öñünde yüz ṣuyu dökmek dûn-himmetlikdir. Bir kereden eñüp iẓhâr-ı ẕillet idersin. Bâri bâdeyi mînâdan ṭaleb eyle. Zirâ vesâyitiñ ḳılletinde esrâr ḳatı çoḳdur. Mümkündür ki küpden minâya bilâ-vâsıṭa naḳl etmiş ola.

بیان غزل صایب که سید گفته است گر تو چون ما طالب مطلوب بهمت طلب

Bu o ġazeliñ cevâbıdır ki Ṣâ'ib seyid dimiş eger sen bizim gibi ṭaleb itseñ ve himmetiñ 'âlî ise bizim bir meseli olmayan maṭlûb-ı ṭaleb eyle.

از لطافت بسکه دارد چهرهٔ او آب و تاب
آفتابی میشود در عکس زیر ماهتاب

Leṭâfetden o dilberiñ çehresi o ḳadar âb u tâba mâlikdir di mâhtâb seyrinden rengi âftâbî olur. Ya'ni güneşde seyr ideniñ yüzü ne gûne müte'essir olur ise o maḥbûbuñ kesret-i leṭâfetinden nâşî mâhtâbdan o ḳadar münfa'il olur. Fürse nev-heves iken faḳîre Şâm-ı şerîfde bu maṭla'ı su'âl itdiler bilâ-tevaḳḳuf böylece ḥall olundu.

چون گلوی شیشه موج باده گلرنگ را میتوان دیدار بیاض گردن او بی حجاب

Şîşenüñ boġâzı gibi gül-renk olan bâdeniñ mevcini o dilberiñ gerdanı beyâzından bilâ-ḥicâb görmek mümkündür. Leṭâfetinde mübâlaġa eyledi. Lâkin bir Özbek Hind ateşperestlerinde bir yapraḳ olur ki çizgin ḳara tut gibi rengi çıḳar ve anların tâzeleriniñ gerdanlarından geçdigi görünür diyü yemin eyledi. Faḳîr taṣdîḳında tevaḳḳuf eyledim. Aralıḳda perde ḳatı çoḳ lâkin iḥtimâle söz yoḳ.

نقاب
معنیٔ بی لفظ را ادراک کردن مشکلست بر میفکن زینهار از چهرهٔ نازک

Lafızsız ma'nâyı idrâk itmek müşkildir. Sen çehre-i nâzından amân nikâbı bıraḳma. Zirâ ancaḳ 'uşşâḳıñ lezzet-i dîdârı nikâbla ḥâṣıl olur. Merḥûm maddesiz tecellî olmaz mefhûmuna işâret ider ve ṣufiyyeniñ bu mes'ele ittifâḳı vardır. Lâkin Ḥażret-i Üstâẕıñ kelâmında bir

[12a]

mevâddeden mücerred başḳa tecelli daḫi ẕikr eyler ama bizim gibi sersemlerin anlayup ifâde idecegi ma'nâ degildir. Şâm-ı şerifde bu mażmûnu ta'rîb itmişidim münâsebetiyle tâ'iyyede ve elif ḳâfiyesinde vardır.

وما جفتنی انها مذ تحجبت یعود کلیلاً من مشاهرها اللحظ
وهب انها رقت اذا حجبت بها فهل یدرک المعنی اذا لم یکن لفظ

Mażmûn-ı Farisi 'Arabide bir beyte derc olmaḳ siyyemâ bizim gibi mute'arrablara güç olduġuçün iki beytle ifâde olundu. Ve bir miḳdâr ziyadesiyle Şâm'da bulunan şu'âra-i Arab-ı 'aẓîm istiḥsân itdiler idi. Bu ma'nâ mecâza ṣarf olunanda leṭâfet-i maḥbûbda mübâlaġa itmiş olur ki nikâbı ḳaldırınca melîḥ gibi görünmez olur. Lâkin mażmûn ḥaḳîḳatine maṣrûfdur.

عذر بیداد رخ او را خط از عشاق خواست راه خود را پاک سازد خون

O dilberiñ ruḫunuñ ẓulm u ʿöẕrini ḫaṭṭ-ı ûşşâḳdan diledi. Ve ḳâl u ḳıldan maḫẓûẓ olanlar daḫi ḳabûl eylediler. Zirâ ḳan ḥaliş misk olunduḳda kendi yolunu paklar. Meselâ ḳan iken ḥarâm ve misk olunca mübâh olmaḳ gibi o maḥbûbuñ daḫi reng-i ruḫı ḫaṭṭ-ı istiḥâle idince ḳıyâs-ı ḫûn ve misk bunda daḫi câri olur. Ammâ ḫaṭṭ daḫi ṣaḳala istiḥâle itdikde daʿvâ-yı ḳadîm ʿavdet itmek gerek.

از خط شبرنگ گفتم شرم او کمتر شود پردهٔ دیگر ز خط افزود بر شرم

Gice renginde olan ḫaṭṭdan didem o maḥbûbuñ ḥayâsı azraḳ ola, ḫaṭṭdan bir ġayrı perde şerm u ḥicâb üzerine artırdı. Hem ḥaḳiḳati beyân ve hem mübâlaġadır. Zirâ ʿâdetâ tazelerin ḫaṭṭı geldikde bir miḳdâr iḫtilât ve ṣoḥbetde teġâfülâne teraḳḳî iderler geçen geçdi maʿnâsına.

در زمان خط مدار چشم او بر مردمیست کردن عامل بود باریک در وقت

Ḫaṭṭ zamânında o dilberiñ çeşminüñ medârı ademiyyet ve herkese iltifât üzredir. Zirâ ḥesâb vaḳtinde ʿâmiliñ boynu ince olur yaʿni

[12b]

muḳaddemâ ʿuşşâḳa itdigi ferâmûş olunmaḳ içün vükelâniñ ḥesâb vaḳtinde ḫiyânetini setr içün iẓhâr-ı mülâyemet itmesine beñzer edâlara sulûk ider ammâ ʿâşıḳlarda asar-ı burûdet ḥiss ider ise.

از نگاه گرم چون مومی که بر آتش نهند میشود افزون میان نازکش پیچ و تاب

Ḥarâretlü bakışda ateş üzre ḳodukları ḳıl gibi miyân-ı nâzikiñde pîç-tâb ziyâde olur. Merḥûm tecâhül ider mażmûnu ḥażm itsünler diyü yoḳsa dilber ʿuşşâḳıñ naẓarı belinde olduġunu bilince o pîç-tâbı ḳaşda muḳârin itdigini bilür.

Gitmez güzeliñ dest-i nigârını belinden
Fikrim bu ki bir kerre belin alsam âlından

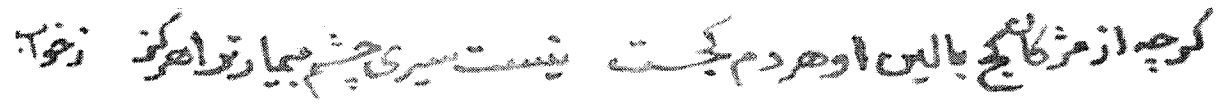

Egerçi egri müjgândan anıñ yaṣdıġı dayimâ egri ve yatmaya müheyyâ ise de senüñ çeşm-i bîmârıñ içün aṣla uyḳudan doymaḳ yokdur. Bir âdem yaṣdıġım var diyü her zamân yatmaz. Murâdı dilberi uyarmaḳdır yâḫûd kendisi bu vesile ile maḳâm-ı intibâha varmaḳdır.

'Aşḳıñ ḳanlu göñüllerden ġayrı bir mihrbânı yoḳdur. Ateşîn çehresin kebâbıñ eşkinden ġayrı kim yıḳar. Ya'ni âteşi 'aşḳıñ ẓulm-ı te'addisine baḳmayup ḳulûb-ı 'uşşâḳ yine aña ellerinden geldigi ikrâmda ḳuṣur itmezler.

Rif'atde Ṣâ'ibiñ ṣadâsında taḳṣîr yoḳdur. Lâkin senüñ vekârıñ dâġı ṣadâyı cevâbsız ider. 'Âdetâ cibâliñ ṣadâlara in'ikâs-ı ṣadâ itmesi şurûṭlarından biri daḫi ṣadâya münâsib olmaḳdır. Yoḳ cebel-i 'aẓîm olur ise cevâb virmez.

[13a]

Ḥamâḳatdandır evlâda her kim ḳâyil ve râżı ise. Zirâ ġamıñ mâderi ve pederi evlâdıñ vucûdudur. Siyyemâ ḥadd-i idrâke ve temyîze irişinceye dek evlâda 'âdeta iṣâbet iden beliyyât-ı ma'hûdelerden ṭıfl-ı bî-ḫaber ve bî-çâre vâlideyn rûz u şeb meṣâ'ib-i eyyâmı taḥammülde bile dek ferzende neyâbet iderler ve ḥadd-i temyîzden ṣoñra egerçi evlâd ikdâr-ı żarûriyyeye müşterek olur. Ammâ mâder ü pederin ḥaṣṣalarına noḳṣân gelmez ve ferzend yüzünden insânıñ vucûh-ı ibtilâsı ḥavṣala-i taḳrîrden efzûndur.

Hezâr şevḳ u ġaramıyla bî-ḫaber insân
Alur firâşına bir mâh-pâre ḫurrem olur

Ḫumâr-ı neşât-ı ṣahbâ-yı vuṣlatı bir gün
Gelür vucûda veled-nâm bir belâdır ġurur

Hezâr âferîn ol ehl-i terk u tecrîde
Ki zen ṣafâsını terk-i zen-i ṣafâda bulur.

Taḥte'l-arż ġaninüñ faḳîr ademe eger bir ziyâdeligi var ise birḳaç ḥasret der ki sarâyım ve bağım ve enva' malım dünyâda ḳaldı. Ḥesâbı derkâr ve fâ'idesi vârisleredir diyü. Ammâ faḳîr olan elḥamdulillâh telâş-ı kisve vü ta'madan ḫalâṣ oldum diyü. Siyyemâ imânıñ vucûduyla cennetde ve fi'l-ḥaḳîḳa mu'mine nisbet-i faḳr rütbesinde bir ni'met olmaz lâkin taḥammülü müşküldür.

Beni tenhâlıḳdan ṣoḥbet ḥalḳasına da'vet itme zirâ benim ḫoş-semer olan naḫlim peyvendden müstaġnidir. Ya'ni ekser-emirde ṣoḥbet-i 'ilm u ma'ârifde behresi olmayana göre bir aġacı meyvedâr dıraḫtıñ birine aşılama maḳâmındadır ki meyve virsün diyü benim ḥâla meyvemiñ lezzeti dimaġ-ı 'âleme sirâyet itmişken ṣoḥbet aşına ḥâcet yoḳ ve tenhâlığım baña sa'âdetdir.

Şûr- baḫtlıġa andan 'alâḳa itmişdir ki badâmıñ açlığını gidermeye

[13b]

ṭuz şekerden 'alâdır ve bu irsâl-i mesel sihr-i helâl ḳabilindendir. Zirâ acı badâmı ṭuzlu ṣuda naḳ' iderler ṭatlı olur. Lâkin on sene de şekerde olursa şekeri daḫi ifsâd idüp kendi ḥalâvet ḳabul itmez. Ya'ni insân vucûh-ı ṣalâḥına cehlini bilse mevlâ-yı müte'âlin virdigini 'ayn-ı ṣa'âdet bilüp bu acı şu ṭatlı dimez idi. Ṣalâḥ-ı 'âlem rabbü'l-'âlemine vâcib degildir. Ammâ 'inâyet-i raḥmâniyesi te'emmûl olunsa iltizâm itmiş gibi görünür. Ba'żı ġanînüñ faḳîr olup ıṣlâḥ olduġunu görmüşüzdür.

Her bir gönül ki ḳısmet-i ezeliye ḳâni' ve razı ise ey Ṣâ'ib o gönül 'işret-i ebediye iz eylemişdir. Taḳrîr-i sâbıḳ üzre bir âdeme rabbü'l-'âlemin aḥvâlini keşf idüp benden ṭaleb eyle diyü emr eylese muḥaḳḳıḳîn-i ṣûfiyye dirler ki herkes olduġu ḥalden ġayrısın ṭaleb itmezler idi. Zirâ nefsi içün mukadderiñ ġayrısın bulamaz.

سفر کردن ازان کشور ازکرانجانیست
کہ مرکز دل و محیط غذای روحانیست

O iḳlimden sefer etmemek girân-cânlıḳdır ki o iḳlim mevt-i ḳalbe mensûb ve ġıdâ-yı rûḥâni ḳaḥṭına maẓhar ola. Ma'lûm ola ki mevlâ-yı müte'âl her iḳlime bir ḫaṣṣa vedî'a itmişdir ki ġayrısında bulunmaz ve intibâh üzre seyâḥat idenlerin ma'lûmlarıdır. Meselâ Rum'dan Antaḳya'ya varınca ḳalb bir ḥâl üzre sâbit olup hemân Antaḳya'yı geçdigi gibi ḳalbiñ ḥâli müteġayyir ve bir ṣafâ vü raḳt ḥâṣıl ider ki herkes vâḳıf olur ve 'avdetde kezâlik bu ḥâlet gidüp Rûm'a maḥṣûṣ kisvet-i ḳalbiye ẓuhûr ider ve ġıdâ-yı rûḥani faḳîr gitmedim derler ki Aydın'da eşeri yoḳdur ve söyleyen âdem mu'temed-i 'aliyedir ve darü's-selaṭin-i

[14a]

'aliyyede maẓhar-ı ḫilâfet olduġuçün her cinsiñ ve her ma'nâniñ sulṭânı bulundıġuna ehl-i ḥâl ittifâḳ itmişlerdir. Mevlâ-yı müte'âl ilâ yevmü'l-ḳıyâm afât-ı mühlikeden maṣûn ve a'dâ-yı din-i mübinden maḥfûẓ eyleye amin.

لب محیط بیانک بلند میگوید برهنہ شو کہ گہر مزد دست عریانیست

Muḥîṭiñ duraġı bülend avâz ile söyler çıplaḳ ol ki inci tecrîde ve 'üryânlıġa mensûb olan dostuñ ecridir. Aḥvâl-i ẓâhirde ṣûret-i ġavvâs ve istiḫrâc-ı gevherine gûne ise muḥîṭ-i esmâdan daḫi 'ulûm-ı gû-nâ-gûn istiḫrâcınıñ şarṭ-ı a'ẓamı mâsivâdan bi'l-külliye tecerrüd idüp mevtle her anda gülüşmekdir. Zirâ a'râż-ı faniyeden gevhere mâlik olmaḳ ġavvâsıñ irtikâb itdigi muḫâṭıraya ta'arrużsuz olmayınca cevâhir-i bâḳiyeye mâlik olmaḳ daḫi aña münâsib tedârike muḥtâc olduġu bedîhidir.

سفر خوشست کہ بی اختیار روی دہد سپند منتظر آتش از کرانجانیست

Sefer ḫoşdur ki iḫtiyârsız teveccüh ide sipend âteşe muntaẓır ağır cânlılıḳdandır. Ya'ni cazibe-i ḳudsiyye bir sefere rehber olmadıḳça insâniñ kendine mensûb olan ḥarekâtınıñ berekâtı ḳalîl olur ve ṣûret-i cazibe vuḳû' bulacaḳ emriñ cümle aḥvâline ıṭṭılâ' ḥâṣıl itmeye kitâbların fihristi maḳâmındadır. Lâkin herkes istî'dâdı ḳadar keşf ider.

بنا خشک قناعت نمیتوان کردن چه نعمتیست کہ افلاک سرکہ پیشانیست

Ḳuru etmege ḳanâ'at mümkün değildir. Ne nî'metdir ki eflâk sirke çehrelidir. Ya'ni anuñ bizlere bu mu'âmelesi ḳatıḳ ve idâm maḳamına ḳâ'im olur. Güyâ bir ṭıfl şâde etmege ḳanâ'at itmedigi vaḳtde vâlideyninden birisi merḥametsiz ve şedîd mu'âmele ider olsa göñlü ister istemez o ḳuru ekmegi ḳatıḳla yir gibi tenâvül ider olduġundan şâ'irâne

[14b]

bu mu'âmele-yi felegi temsîl eyledi.

آرمیدگی ظاهرم فریب مخور اگرچہ ساکن شہرم دلم بیابانیست

Benim ẓâhir iḳrâr itmiş ṣûretimden aldanup beni muḳayyed ẓann itme. Zirâ sâkin-i şehr isimde göñlüm beyâbânî ve muṭlaḳdır. Güyâ żıddını cem' itmek da'vâsını eyler ammâ herkese efhâmı müşkildir. Ve ehl-i 'irfân bu mażmûndan murâdı ne olduġun fehm iderler ve ẓâhir ma'nâsı daḫi el verir ki ṣûretde 'âḳıl ve şehrde isem ma'nâda mecnûn ve ṣaḥrâdayım dimekdir. Ve Zu'n-nûn-ı Mıṣrî'nin muḥâlât-ı 'aḳliyeden bulduġu altı mes'eleden birisi ictimâ'-ı żıddeyndir ki vucûdda vâḳı' olmuşdur. Lâkin bir müddet 'ulemâdan biri derslerinde ictimâ'-ı żıddyen muḥâlâta misâl itmiş iken ṣoñra bu ca'iz midir yâḫûd imkânı var mı diyü te'emmül etmek tevfîḳa muḥtâc bir ma'nâdır.

جوش وحش چه غوغاست بر سر مجنون اگر نہ داغ جنون خاتم سلیمانیست

Eger dâġ-ı cunûn ḫâtem-i Süleymân'ı ḫaṣṣasında değil ise vuhûşuñ cûşundan mecnûnuñ başındaki ġavġa nedir. Ya'ni cunûn salṭanat-ı muṭlaḳa iken vuhûşuñ tesḫîri daḫi aña münżamm olduḳda salṭanat-ı Süleymâniye olur. Her çend murâdı 'aḳl-ı ma'âşı taḥḳîr ise de cunûnla ḫâtem-i Süleymânı ẕikri edebe muḫâlifdir.

همیشہ آب بچشم پیالہ میگردد جبین پیر خرابات بسکہ نورانیست

Dayima piyâleniñ gözünde ṣu dolunur o ḳadar ki pîr-i ḥarâbâtıñ cebhesi nurludur. 'Âdetâ in'ikâs-ı envârdan gözüñ yaşarması ve piyâle ruṭubetden ḫâli olmaması ḳarineleriyle pîr-i ḥarâbâta mestâne ḥüsn-i ẓann eyledi.

جواب آنغزلست این که گفت حیدر روم از وچه شکوه کنم عالم پریشانیست

Bu o ġazeliñ cevâbıdır ki Ḥaydâr-ı Rum söyledi. Andan ne şikâyet ideyim, perişânlıḳ ʿâlemidir. Ya'ni ebżaġ-ı ʿalemden şikâyet ʿabese

[15a]

iştiġâl ve bir şey'e ṭab'ına muḫâlefetle emr itmek gibi aḫlâḳ-ı mecnûnânelerdendir. Zirâ dünyânıñ aṣl-ı ḫilkati keder üzredir.

آفت دولت بینائی جهان معلوم نیست
لقمه چون افتاد فربه استخوان معلوم نیست

Ebnâ-yı cihâna devletiñ afeti ma'lûm değildir. Çünkü loḳma semiz vaḳi' ola kemik ma'lûm değildir. Câhilâne tenâvül idüp cigerine batmadıḳça yedigi loḳmanıñ içindeki kemik ma'lûmu olmaz. Bu mażmûn-ı bedî' her gün İslambol'da müşâhede olunur. Lâkin belâ bundaki bu üstüḫânı bilerek ve encâmını fikr itmeyerek tenâvül idenler bilmeyüp idenlerden çoḳdur ve ḥaḳlarında derd-mend-i ḳażâya uġradı diyü i'tizâr maḳâmında üstüḫân-ı teḥassürü aġzına alup bıraḳanların ḥadd ü ḥaṣrı yoḳdur.

طفل دانه دایه را حور بهشت وجوی شیر نشئه زال جهان بر ناقصان معلوم نیست

Ṭıfl dâyesin cennet ḥûri ve sevdâ parmaġı bilirüz. El dünyânıñ çirkinligi nâḳışlara ma'lûm degildir. Zirâ bu ʿacûzuñ ḳubḥ-ı simâsı ve ʿufûnet-i âb u hevâsı dide-i baṣırata münkeşif olur. Yoḳsa baṣarla idrâki ḳâbil olsa dünyâ çoḳdan ḫarâb olmuş idi.

تا ز خود بیرون نیایی خویش را نتوانی شناخت عیب بینرا کی در آغوش کم معلوم نیست

Tâ kendinden ṭaşra çıkmadıḳça kendini anlamaḳ mümkün degildir. Zirâ egri oḳuñ ʿaybı kemânda ma'lûm değildir. [102] من عرف نفسه فقد عرف ربّه ma'ânisinden bu vechini beyân eyledi ki bir âdem kesret-i riyâżet-i İslamiyye ile aḥkâm-ı beşeriyyeti taḳlîl itmeye muvafıḳ olsa kendiniñ ʿayb-ı imkân ve ḥudûsla ma'yûb ve setâyir-i şehevât-ı gû-na-

[102] "Nefsini bilen Rabbini bilir."

gûn ile maḥcûb olduġın taḥḳîḳ idüp her anda muḥtâc olduġu mevlâsını ġınâ-yı ẕâti ve vucûb-ı vucûd ile bilmiş olur.

[15b]

Yâkût *ma'den* ṭamarlarında oldukça uyuşmuş ḳândır, yazar revâc-ı i'tibârda ceryânı ma'denden *infiṣâline muḥtâcdır. Sukûtluḳda seyf-i lisânıñ cevher-i ma'lum* değildir. İnsânıñ ṣûret-i sukûtu yâkûtuñ ma'dende *olmasına beñzer.*

Erbâb-ı tecerrüdü teftîş ile bulmaḳ müşkildir. Zirâ nihâyet ḫıftdan bu ḳârvânıñ *izi ma'lûm değildir rûḥanilerin olmadığı gibi.* Bundan murâd mâmelegin elden atmaḳ değil belki ḳulûblarında mâsivâya 'alaḳa olmadığından sür'at-i seyrlerine irişilmez.

Ṣâ'ibiñ fikri kendini ġarbilikde gösterir. Zirâ gülistânda oldukça gül *rayihâsı ma'lûm* değildir. Merḥûm ṣa'irâne böyle ta'bir eyledi ammâ divânına ehl-i İrânıñ *raġbeti* ve i'tibârı 'aṣrında ve ba'de'l-vefât ḳati mübâlaġadır, aḫir diyârlara ḳıyâs olunmaz.

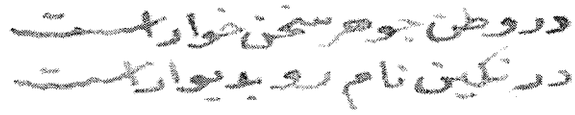

Vaṭanda söz cevheri zelîldir. Yüzük ṭaşında nâmıñ yüzü *divâradır. Ya'ni ḳânun-ı* vucûd bu esâs üzre mebnîdir ki maẓhar-ı kemâlât-ı kâ'inât her *anda taġyîr muvaṭṭan itmede* ola ve *mâsivâ Allah'da* bir ḥâl üzre *devâm ve sebâtıñ imkânı olmaya. Ḥatta bu sırr-i ilahi* tenezzül iderek *te'emmûl* olunsa eczâ-yı mevcûdâtıñ her ferdinde bulunur. Merḥûm *irsâl-i mesel buyurup* söz vaṭanda zelîldir nâm yüzük ṭaşında zelîl olduġu *gibi* dedi. Güyâ nâm 'aksine naḳş olunduġuna bir i'tibârsız

[16a]

yetimiñ yüzünü divâra çevirmesine beñzetdi. Ve bu ḥâletde bir mektûba ġurbet ṣûretinde naḳl idince falanıñ mührüdür diyü ṣâḥib-i i'tibâr olduġu gibi ṣâ'iriñ ṣi'iri daḫi böyledir dimiş oldu. Lâkin irsâl-i meseli ġarîbdir.

Bir kimse ki göñülden yük ḳaldırmaya öyle âdemi görmek cihânıñ ḳalbi üzerine yükdür. Nice ki ḫalḳıñ ḥammâl isḳâl-i sûrî ve ma'nevilerin görmek ḳulûba ḫiffet verdigi gibi bu ṣıfat mekârim-i aḫlaḳıñ a'ẓamıdır. Lâkin 'ummân ḳadar ḥavṣalaya muḥtâcdır ki o evżâ'-ı nâ-bercâyı erbâb-ı iḥtiyâcı heżm eyleye.

Bî-keslerin bir ġamı olmaz. Zirâ 'âlemiñ ġamı ġam-ḫor ḳadardır. Ya'ni bir âdemiñ eṭrâfında bir miḳdâr ġam yiyicileri olunca elbetde onlara yiyecek ġam tedârikinde ġam çekmeye muḥtâc olur. Ammâ mücerred bir âdem ki vefât itse bir raḥmet oḳur âdemi yoḳ anıñ ġamı yoḳdur.

Seniñçün ġam çeken beyhûde çekmez
Ki zirâ sen anıñçün ġam çekersin

Seni setr eyleyen pûr âhenkde
Sökülmüş var ise elbet dikersin

Budur ḳânûnu dihḳân u cûduñ
Senüñçün geh eger gâhi bî-ḥayrsın

'Âşıḳ göñül ḳande Ka'be ve kilise ḳande müteḥarrik olan ṭıfl evden bî-zârdır. Eṭfâle göre ḫâne zindân ve da'imâ arzu-yı temâşâ ve seyrân etdikleri gibi bir ḳalbe daḫi 'aşḳ-ı ilâhi dâḫil olduḳda bir ḳayd ile muḳayyed olamaz. Zirâ ḫâlıḳ maḫlûḳsuz râzıḳ merzûḳsuz taṣavvur olmayınca elbetde esmâya 'âşıḳ olan ḳalb meẓâhirde teḳalüb itmek iktiżâ ider.

هر بلندی که آخرش پستیست پیش صاحب بصیرتم دارایت

Her bir rif'at ki aḫiri alçaḳlıḳ ola ehl-i baṣîretler 'indinde dârdır.

[16b]

Zirâ ṣıfatda müşterek olmuş olurlar ki bi-'aynih bir âdemi çeküp aşıp ṣoñra indirmeye beñzer lâkin 'âlem bu aşılmanıñ manṣûrudurlar.

Câha dâr-ı ıṭlâḳ idersin doġrudur
Aşılan avîḫte düzd uġrudur

پس زخار گلعذارانرا شبنم شرم چشم بیدارایت

Gül'izârların ruḫsârlarını ḥıfẓ içün ḥayâ şebnemi uyanıḳ gözdür. Küstâḫların dıraz destlik itmesine mâni'-i a'ẓamdır. Ammâ ḥayâtında rütbesi ve maḳâmı ve da'ire-i ḥükümeti ḫavâṣṣındandır maḥbûbu ḥıfẓ itmek yoḳsa ḥayâsız fırṣat bulduḳda derdmend-i ḥayâ mef'ûl-ı bih olduġu ḳatı çoḳdur.

مور تلخی نمیکند صایب خاک بر قانعان شکرزایت

Ey Ṣâ'ib ḳarınca açlıḳ çekmez. Zirâ türâb ḳâni'lere şükr-zârdır. Vâḳı'â ḳanâ'at vaḳtile ta'âm itmeyi müstelzem olduġundan ṣâḥabî dâ'imâ eşref-i müştehâsın ekl itmede cennet ṣafâsını ider bildigimiz ziyâfetlerdendir.

تخم ریزاغ حرا از سیر ماه و انجم است
آسمان پر کواکب شیشه پر کژدم است

Bizim sâġarımızda zehr-i mâh ve encûmüñ seyrindendir. Kevâkible memlû olan asmân-ı ma'nâda 'aḳreble dolu şişedir. Siyyemâ anıñda başı işġa olmuş ola. Ma'lûm ola ki kevâkibiñ ve burûcuñ ḥarekât ve âsârı ıṣṭılaḥ-ı nucûm üzre ḳırân ve terbî' ve tesdîs ve teslîs ve ġayri ḥâletleri isti'dâd şarṭıyla bi-izn'il-lâh-ı te'âla sufliyâta te'sir idüp aḥvâl-i 'âlem taḳdîr-i 'azîz-i 'âlim ile envâr ve eşka'-i seyyârâta merbût olduġu ehliniñ 'indinde bir ahîn-i vucûdiyye ile sâbit ve be-herhâl dâr-ı dünyâda ekdâr ve nuhûs ṣafâ ve surûr üzerine ġalib olduġuna merḥûm asmânı 'aḳreble pûr bir şişeye teşbîh ve ben-i âdeme te'sîrini semûm-ı mühlikeye temsîl idüp şâ'irâne bu maṭla'ı irâd eyledi. Ḳaldı ki her 'aṣrda bir miḳdâr ḫalḳıñ

[17a]

aḥkâm-ı nucûmu inkâr itmesi bunlardan bi'l-ittifâḳ a'lam var ki bir gürûhuñ daḫi 'âlemde bi'ẕ-ẕât mü'essîr-i ḥaḳîḳi bunlardan ġayri yoḳdur diyü seyyârâta 'ibâdet itmesi gibi cehl-i sarîḥ olduġunda şübhe yoḳdur. Münâsebetle geldikçe nucûmuñ aḥvâli 'itikâd cihetinden birḳaç maḥalde mufaṣṣalân taḥrîr olunmuşdur.

مردمت
عجب معذوریست در افشردن دهان طفل ماتم تازه رو از آب چشم

Çarh ḫalḳıñ göñlünü ṣıkup 'aẕâb itmede ma'ẕûrdur. Zirâ naḥl-ı mâtem ḫalḳıñ gözü yaşından taze yüzlüdür. Naḥl-ı mâtem Râfizî'lerin 'âşûrâda tezyîn idüp eṭrâfında feyyâd u fiġân itdikleri naḳldir ki İmâm-ı Ḥüseyin Efendimiziñ cenâzesi maḳâmında anı görenler elbetde kendini ya helâk iderler ya başını ṭaşla yararlar. Ḥâṣılı 'âlemde vâḳi' olan musibet-i 'uzmânlardan biri daḫi bu naḥl-i mâtemdir. Ve ḳıssaları meşhûradır. Ḥâlâ merḥûm çarḫıñ ḫalḳa eziyyetini naḥl-i mâtem ile temsîl idüp buyurur ki bu ḳadar ḫalḳıñ naḥl-i mâtem eṭrâfında feryâd u fiġân itmesi naḥl-i mâteme ne gûne revnaḳ verir ise felekden ḫalḳıñ şikâyeti daḫi felegin ziynetlerinden maḥsûbdur. Anı terk idemez ma'ẕûrdur. Zirâ naḥl-i mâtemde İmâm-ı Ḥüseyin Ḥażretlerine vâḳi' olan cefâların birine biñ iżâfe iderek ṭaraf ṭaraf meşâyıḫları naẓm u nesr ile beyân itmeseler eṭrâfındaki ḫalḳa bükâ vü feryâd gelmedigi gibi çarḫa daḫi ḥavâdis-i kevn ü fesâdı nisbet itmeseler kimseniñ ẕikr ü fikrinde felek şöyle itdi ta'biri olmayup evc-i i'tibârdan sâḳıt olur idi. Murâdı budur ve maẓmûn şâ'irânedir.

کار زار دا منیشود مشکلتر از تدبیر خویش از لگد محکم شود خاری کہ در پیرہ مت

[17b]

Câhiliñ işi kendi câhilâne tedbîrinden daḫi ziyâde müşkül olur. Maḥall-i i'tibâr budur ki ḳuyruḳ altındaki diken tepme ile daḫi ziyâde muḥkem olur. 'Âdetâ ḥumârıñ ḳuyrugu altına diken ḳoduḳda bîçâre o ḫârı def' etmeye tedbîr-i câhilânesinde ḳıç atmaya meşġûl olunca diken daḥi ziyâde muḥkem olduġu gibi cühelâ daḫi derdine kendi rey-i câhilânesiyle tedbîr itdikçe derdi artar eksilmez. Şimdilik bu meseliñ ṣâdıḳı olacaġı madde beyânına bi hamd'ul-lâh-ı te'âlâ muḥtâc değiliz ki ne bir dikensiz ḳuyruḳ ḳaldı ve ne ẓuhûra gelen tedâbîrin żararından ġayri bir fa'idesi oldu.

Günâh ne ḳadar küçük ise de sen anı ṣaġîr 'addetme. Zirâ Adem 'aleyhi's-selâmıñ cennetde âvâre olması be-ġıda-yı ecelindendir. Ya'ni 'isyân kime olduġunu fikr idince aṣlâ ṣaġîre ḳalmaz ve imânıñ a'ẓam 'alayimindendir ki insân mekrûhdan münfe'al ola ve ṭâ'âtından tevfîḳ-i bâriye *mesrûr olup ḥamd eyleye.*

Ey Ṣâ'ib benim ṣafâ-yı sinemden daġ-ı ibtilâlarım mestûrdur görünmez. Misâli budur ki ḫurşîd-i tâbânıñ pertevi nucûmuñ perdedârıdır. Ya'ni rûz-ı rûşende yıldız yoḳdur dimek ne rütbede mülâḥaẓa olunur ise benim sinemiñ daġı daḫi öylecedir.

Cismiñ pîç-tâb ve ızdırâbından nefs-i nâṭıḳanıñ melâli ve kederi yoḳdur. Belki cefâ ve eziyeti çeken nefs-i ḥayvâniyedir ve bu *mażmûn-ı ḥaḳîḳât-i meşhûna misâl budur ki sazda* na'meniñ gûşmâlden

[18a]

ḫaberi yoḳdur. Ya'ni sâzendeler meselâ ṭanbûruñ ḳulaġını burduḳda naġmeniñ ḫaberi olmadıġı ve andan eziyyet çekmedigi gibi nefs-i nâṭıḳa daḫi bedene 'ârıż olan ḥavâdisden münezzehdir ve ḫaberi olmaz. Merḥûmuñ te'emmûl ile tedarik eyledigi misâli ki ekser vucûhdan sazlardaki naġme insândaki nefs-i nâṭıḳaya müteḥayyirdirler ve bedene daḫil midir ya ḫâric midir ve cismde taṣarrufu ne vecihledir, ḥâṣılı bu baḥsler ḥudûd-ı 'uḳulden ḫaric olduġuçün ṣâri'-i ma'ṣûma taḳlîdden ġayri idrâkine vesile yoḳdur.

Ḳamer-i nâṭıḳa seyrân-ı menâzil iderek
Tâ ki urcun-ı ḳadim olmaya mânend-i hilâl

Şems-i esmâ ile bedr olduġunu añlayamaz
Naṣṣ-ı Ḳur'anla ḍarb olmuşken böyle misâl

Ruşen diller mevtden ḫavf itmezler. Şemsiñ zevâlinden mülâḥaẓası yoḳdur. Ve belki emri ḥaḳiḳati üzre idrâk idenler mevte 'âşıḳdırlar. Zirâ herkes ma'rifeti ḳadar rütbesini görmek iḫtiyârı veya ṭabiî mevte tevaḳḳuf ider. Ve bir ḫuṣûs ki neticei'n-netâyiç olan ru'yetu'l-laha vesile ola andan ikrâh bu sufliyâta câhilâne 'alâḳadan iḳtiżâ ider. Ve ru'yetu'l-lah ancaḳ imtinân-ı ilahiyeden neş'et ider bir ni'metdir. Yoḳsa bir 'ameliñ cezâsı olmadığı ṣûfiyye 'indinde muḥaḳḳaḳdır.

Çerâġıñ ayaġı ḳırılmışlarındandır tîrlik ya'ni çerâġa mülâzım ve andan ayrılmaḳ ihtimâli yoḳdur. Zirâ her bir başdaki 'aḳıl ola melaletsiz ve kedersiz degildir. Güya çerâġıñ şu'lesini 'aḳla ve ayaġındaki tîreligi melâle temsîl eyledi. Zirâ filanıñ ayaġı

[18b]

filan maḥalde ḳırılmışdır ta'bîri o maḥalle mülazemetden kinâyedir.

Her ḳande ki şu ola teyemmüm itmezler. 'Araḳ-ı infi'âl ile 'öẕre ḥâcet yoḳdur. Zirâ nedâmet tövbedir. Bir adem bir günâhı etdikde mevlâ-yı müte'âle 'âṣi oldum diyü infi'âl ider ise tevbeye ḥacet ḳalmaz dise gerek ve belki ma'ṣiyete ma'ṣiyet-i i'tiḳâdî ḥaysiyetinden bir ecre ve infi'âli cihetinden bir ecre ve mu'aḫeze olunurum diyü ḫavfından bir ecre bir günâh muḳabilinde müsteḥaḳ olur ki bunların cümlesi cevher-i imânıñ pertevindendir.

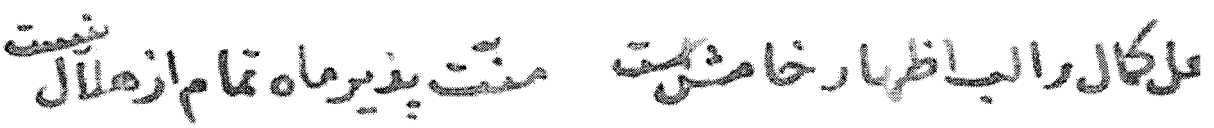

Ehl-i kemâliñ benim kemâlim vardır diyecek iẓhâr dudaġı sâkitdir. Zirâ mah-ı tamâm helâkden minnet-pezîr degildir ve güyâ hilâli lebe temsîl ve bedrin ṣûret-i kemâlin sukûta ve istiġnâya teşbîh eyledi ve vâḳı'â ba'de'l-kemâl da'vâ 'ayn-ı 'araḳ-ı infi'âl ile 'öẕre ḥacet yoḳdur. Zirâ nedâmet tövbedir. Bir adem bir günâhı etdikde mevlâ-yı müte'âle 'âṣi oldum diyü infi'âl ider ise tövbeye ḥacet ḳalmaz dise gerek ve belki ma'ṣiyete ma'ṣiyet-i i'tiḳâdî ḥaysiyetinden bir ecre ve infi'âli cihetinden bir ecre ve mu'aḫeze olunurum diyü ḫavfından bir ecre bir günâh muḳabilinde müsteḥaḳ olur ki bunların cümlesi cevher-i imânıñ pertevindendir.

اهل کمال را لب اظهار خاموش بهست منت پذیر ماه تمام از هلال نیست

Ehl-i kemâliñ benim kemâlim vardır diyecek iẓhâr dudağı sâkitdir. Zirâ mah-ı tamâm helâkden minnet pezîr degildir. Güyâ hilâli lebe temsîl ve bedrin ṣûret-i kemâlin sukûta ve istiġnâya teşbîh eyledi. Ve vaḳı'â ba'de'l-kemâl da'vâ 'ayn-ı

[19a]

'ayn-ı 'abesdir. Zirâ kemâliñ şehâdeti üzre şehâdet taṣavvur olunmaz.

صاحب نمیرسد بادب هیچ گوهری بالوشوار منزلت کوشمال نیست

Câdu-yı ḫâme suvâr ṣâ'ir-i siḥr asâr bu maḳṭa'ında buyurur ki Ṣâ'ib edebe hiçbir gevher rütbede irişemez. Maḥall-i i'tibâr budur ki küpede gûşmâl menzilesi yoḳdur. İster ise elli kiselik elmâs olsun evvelâ küpe ḳulaḳdan aşaġa ṣarḳar ve bir ademi te'dîb içün çekilen ḳulaḳ menziletde küpeden yuḳarıdır. Bu ṣûretde ve ma'nâda daḫi gûşmâl te'dîb ma'nâsınadır ki elbetde ziver-i ma'nevi ki te'dibdir. Sûrîden a'lâ olur güyâ dimiş oldu ki gûşmâl gûşvâr-ı ma'nevi olduġına ḳadri a'lâ vâḳı' olmuşdur. Bu irsâl-i mesel degil siḥirdir.

از عزیزان دیدهٔ پوشیدهٔ من روشنست بوی پیراهن کلید خانهٔ چشم منست

'Azîzlerden benim pûşîde ve maḥcûb olan gözüm ruşendir. Benim gözüm ḫânesiniñ miftâḥı bûy-ı pirâhendir. Evliyâu'l-lâhı pirâhene teşbîh idüp anların revâyih-i ḳudsiyyeleriyle baṣar u baṣîretini kuşâde bulduġundan o revâyiha miftâḥ ıṭlâḳ eyledi ve 'azîzân ta'biri ile Mıṣır şehevâtına ġâlib-i muṭlaḳ olanları murâd ider ki anların bûy-ı pirâhen ṣoḥbetleri miftâḥ-ı müşkilât olacaġında iştibâh yoḳdur.

Nefs-i maġlûb-ı Züleyhâ-yı heves olmayanıñ
Bûy-ı pirâhen-i cûdı nefs-i 'İsâdır

ما بیطالعان را نیست معراج قبول ورنه جای مصرع رنگین بیاض گردنست

Biz ṭâlî'sizlerin ḳânı içün mi'râc ḳabûl yoḳdur. Yoḳsa mıṣra' renginiñ maḥalli gerden beyâżıdır. Iṣṭılâḥ-ı 'acemde beyâż mecmu'aya ıṭlaḳ iderler. Merḥûm vucûh u vuṣlatiñ her birine gûn-a-gun ta'arrużlardan bir fâ'ide müşâdehe itmediginden şimdi bu beytinde bari beni ḳatl itse de ḳanım boynunda ḳalsa. Bu daḫi kem vuṣlat degildir dimiş oldu. Ammâ kendi

ḳanında sa'îr uşşâḳ gibi mi'râc ḳabûl yoḳdur diyü te'essûf eyledi ve ḫûna mışra' ta'birî bir ademi ḳatl itdikde şâh damarlarından ḳanuñ feverânını murâd ider.

[19b]

Açıḳ göz dünyâyı temaşâdan mânî'dir. Zirâ bu rü'yâyı görmek gözleri ḳapayup uyumaya mevḳûfdur [103] النّاس نيام mefhûmuna işâretdir ve kibâr-ı ümmet celle himmetlerin dünyâyı görmeye ṣarf iderler anınçün 'indlerinde mâl u câhıñ i'tibârı yoḳdur. Ve ġaliba insân rü'yâda bir nesneye aldanur ki gözlere nisbet bizim şehevât-ı fâniyeye i'tibârımız o rü'yâda zevḳ u ṣafâsı ḫâb-ı ġaflete mebnî bir ma'nâdır. Yoḳsa cüz'-i intibâha nâ'il olan dünyâdan telezzüzü cem'ine taṣaddi idemez.

Bu 'aceb vâḳı'âdır günde bir aḥbâbımızıñ
Malını vâris u evladına taḳsîm ideriz

Her giden telef oldu göz göre dünyâ yoluna
Ne bu ġaflet ki telef olmaya durmaz gideriz

Mâmelek bunda ḳalur diyü naṣihât etsek
Der ki oldukça bu fânide aġlar güleriz

Benim baḫt-ı siyâhım gicesinden bir ümmîd ṣabaḥı doġmadı bu ki gice gebedir derler ḫâb-alûd ki anıñ sözüdür. Ya'ni uyḳuda ba'ż kimesne aġzına geleni söyler o ḳabildendir, aṣlı ve faṣlı yoḳdur ve ta'rîz eyledi ki اللّيالى حُبالى denilir giceniñ doġurduġu iṭfâllerdir ki söylediklerini bilmezler. Murâdı maṭlûbundan ye'sini beyândır yoḳsa leyliñ nehâra ve nehârıñ leyle ilâcı 'ayn-ı nigâh ve ḥavâdis-i rûzgâr evvelâ delîl ve nehâr olduġundan şübhe yoḳdur.

Âbisten-i şebden doġan eṭfâl-i ḥavâdis
Divâne gelür 'aleme babasını bilmez

---

[103] "İnsanlar uykudadır."

Aġuş-ı taḥammülde olur ekseri nâ-bûd
Amma ki mu'ammer olanıñ nâzı çekilmez

Yaġlulukdan ve mülâyemetden ey Ṣâ'ib düşmânlar dost olurlar. Maḥall-i i'tibâr budur ki benim çerâġıma nesîm-i ṣubḥgâhı rûġandır. Murâdı budur ki çerâġın yaġı

[20a]

vâfir olunca nesîm ki laṭîf rûzgârdan 'ibaretdir bi-rûġan olan çerag gibi söyündüremez. Pes çerâġıñ cerb u nerm ile mevṣûf olması düşmen cânı olan nesîmden ḥimâyeye sebeb oldukda düşmanlara müdârâtıñ 'aẓîm nef'ine maḥall-i 'ibret olmuş olur.

Çerḫiñ altında her kime naẓar ider isem dilgîr ve mükedderdir. Zîrâ le'îme müsâfir olan kendi ḥayâtından tokdur. Bu emsâli meżâmin-i lâubâliyâne bezm merḥûma itdigimiz ḥüsn-i ẓanna münafîdir. Ḳaldı ki mukteża-yı ṭabî'at ve levâzım-ı bi-teklifâne-i 'âmiyâne ġayrı ḥaḳayıḳ beyân itdiklerine yaḳışmaz ḫavfım budur ki bu ademiñ nuru lisânına maḳsûr ola. Zirâ nûr-ı ḳalbi böyle ıṭlâḳlara iẕin vermez ve ṣoḥbet şeyḫimiziñ biri der idi ki âdem biñ zinâ ile ḥużûr-ı rabbü'l-'alemine gitmek ḫayrlıdır küstâḫâne bir kelime ile gitmekden ve çâşni-i 'irfân dimâġ-ı cânına sirâyet itmiş 'ârîf 'indinde mâsivâya müẓâhir esmâ diyü naẓar şarṭ olunca bu maṭla' 'avâm beynindeki kelimât-ı küfrden efḥaş olur. Murâdım aḥbâb-ı kirâma âdâb-ı ilâhiyye ta'lîm itmekdir yoḳsa merḥûma ta'nıñ fâ'idesi yoḳdur.

Ẕât-ı Ḫudâda cehlimiz 'ilm oldu şübhe yoḳ
Cehd eyle tâ ki fehm idesin mâsivâdır

'İndinde her ḥazâ'in u sâ'il ḥesâbsız
Kimdir ġani bilindi velâkin gedândır

İncü yetimlik ġubârından tamâm olur bizim vucûdumuz neḥâsına bâde ṭürlü iksîrdir. Bu beyt daḫi bi'l-müzâyaḳa şehâdet ider ki gerd-i yetîmi incinüñ kemâl-i kebîr-i ḥacmine delâlet ider insân da temregü gibi kendi renginde bir 'ayârdır. Zirâ bu ma'nâyı luġatlarda görmedim. Belki meżâmin-i şu'arânıñ temsîli böyle iḳtiżâ ider yoḳsa müşteri ḳıllетinden kinâye değildir. Lâkin ba'żı maḳâmda kinâye itmek daḫi elverir idi ve bâdeniñ mâsivâyı ferâmûş u ḥavâsı

[20b]

fi'l-cümle ta'til itmesinde ḥâlet-i ma'hûde-i ṣûfiyyeye müşâbeheti olduġundan şu'arâ-yı 'Arab ve 'Acem mecâlis-i ṭabi'atlerinden eksik itmezler.

زموج خویشتن آب روان زنجیر است زبیتاب ندارد گریز روشندل

Ruşen dil ve ṣâf derûn olanlar pîç-tâbdan çâre bulamazlar. Maḥall-i i'tibâr budur ki aḳıcı şu kendi mevcinden zencîrdedir ve ḫalâṣ olamaz. Ya'ni ṣafvet-i derûn vesâṭatıyla mücari-i ḳażâ ve ḳadere ḳable'l-vuḳû' istiṭlâ' ve muḳteża-yı mevâṭin-i 'ibâda ıṭlâ' anları żarûri ıżṭıraba düşürmek muḳarrerdir.

همیشه از درک کردن نشانه تیر است بلند سرکش و مغرور و بی ادب کهدف

'İlm-i ḳıyâfede bir âdemiñ gerdeni ṭamarları ġalîz ve ẓâhir olsa maġrûr ve 'inâd ve bî-edeb olmasınıñ 'alametidir. Bu sebebden merḥûm buyurur ki serkeş ve maġrûr ve bî-edeb olma hedef boyun ṭamarından bu evṣâfla muṭṭaṣıf olduġuna dâ'imâ oḳa nişânedir. İrân'da isti'mâl olunan hedef ma'lûmumuz olsa mażmûnuñ ziyâde inkişâfına vesile olur idi.

که بیکشش دم شمشیر پشت شمشیر است سود جوهر ذاتی چو کار فرمانیست

Çünkü iş buyurucu olmaya cevher-i ẕâtîniñ fâ'idesi nedir. Zirâ çekmeksiz ḳılıcıñ aġzı ḳılıcıñ arḳasıdır. Ḥiddetiñ ve cevheriñ ve aġız ile arḳanıñ farḳı çekmekde ve ḳullanmada ma'lûm olur, vâḳı'â her şan'atda bu ḳâide mutarrardır. Meselâ bu üç tercümemizde daḫi bir kimseniñ sevḳi bâ-terġîbi yoḳdur. Hemân kendi kendimizi eglemek ḳaṣdıyla bu ḳadarcaya iḫtiyâcı olan aḥbâb-ı kirâma yâd-kâr olmaġuçün ibtidâ olunup ma'mûl degil iken üçü daḫi tekmîl oldu. Ve ġâyet ẓâhirdir ki bir ṭarafdan müşevviḳ daḫi żemm olsa bilâ şübhe bundan ziyâde iltizâma bâ'is olur idi. Mıṣra'-ı sanide merḥûm yedi şın cem' eylemişdir.

خضر وحشت سیلاب میکنم صایب خرابیٔ دل مغرور من ز تعمیر است

Ey Ṣâ'ib Ḫızırdan seylâb-ı vaḥşten iderim. Zirâ benim maġrûr olan ḳalbimiñ ḫarâblıġı ta'mîrdendir. Zâhir ta'mîr oldukça ḳalbim virân olur ve Ḫızır ise virâne-i

[21a]

itâmı ta'mîr ile meşhûrdur. Ḫavf iderim bir yerde o ġarayib beni ta'mir itmesin diyü.

Ḫızr-ı bennâ skender nâẓır olsa
Yıḳıl git olma bu 'alemde ma'mûr

ست سرور کہ کلاہ و کمر از یادش رفت ان تواند کہ بود اینجا کہ ز را زیادش رفت

Pâdişâh odur ki tâc u kemer anıñ ḫâṭırından *gitdi. Bunda ġani odur* ki altunı unutdu. Ya'ni salṭanat-ı mâ'neviyyeniñ ḥuṣûlune şâhid 'âdil odur ki İbn-i Edhem gibi tâc u kemer bi'l-külliye ḫâṭırından maḫv olup gide ve ġınâ-yı ma'nevi bu maḳamda altûn ḫâṭırdan gitmesi ile bilinür ki bu ḥâlet devlet-i ebediyyeniñ şi'ârıdır, fenâ ḳabûl itmez. Ve ḫâṭırdan gitmek geldikdendir yoḳsa ye's-i ma'nevisine olunca şerefden bir şey' degildir.

جان با بن غمکدہ امد کہ سبکبر کردد از کرانخوابیٔ منزل بسفر از یادش رفت

Cân bu ġamgedeye geldi ki çabuk 'avdet eyleye. Ammâ menziliñ aġır uyḳuluġundan seferi ya'ni 'avdeti unutdu. Ḥatta muḳîmlere taḳlîd ederek bu menzilde ḳalmaḳ ḫülyâsıyla evḳât-ı kesb ü ticâretin żâyi' itmededir.

İḳâmet niyetiyle gelmedim ben
Velâkin geldigim kârı unutdum

Ticâretlerle 'avdet etti yârân
Cihânda nişledim bilmem ne ṭutdum

ی رحمت بان طوطی کوتاہ اندیش کہ ز شیرینی سخنہا شکر از یادش رفت

O ḳıṣṣa fikrli ṭûṭî merḥamet maḥallidir ki ṭatlu sözlülükden olan şeker ḫâṭırından gitdi ve ṣurî şekerle ḳanâ'at ḳafesinde maḥbûs oldu. Zirâ her ṣan'atıñ ma'neviyesi maḳbûldür, beḳâya müste'ad ve fenâdan ba'îd olsa. Meselâ kelâmda olan ḥalâvet-i şükrden iḫlâ ve bir vecihle fenâ ḳabûl itmez.

جان وحشی چه خیالست بتن برکردد رشته از زود کسستن کهر از یاد شرف

Vaḥşi cân ne ḫayâldir ki bedene 'avdet eyleye iplik çabuk uzalmadan gevheri unutdu. Cânı iplige ve bedeni gevhere teşbîh idüp 'ömr-i dünyâ ne ḳadar çoḳ olsa bir sâ'atden 'ibâret olduġuna bu iplik sür'at infiṣâmından cevheri olan beden ḫâṭırından gitdi diyü 'avdetini

[21b]

istib'âd eyledi. Elbetde bir cân munfaṣıl olduġu bedene dünyâda 'avdet etdigi var ise de nevâdirdendür itmez. Siyyemâ muḳteżiyât-ı cismaniyetden çekdigi meşaḳḳatleri bilir. Lâkin merḥûm muṭlaḳ irâd itdiginden ḥaşr-i-ecsâda ruḫsat virmez gibi görünür. Ḥükemâ-yı muteḳaddimîn ve 'ulemâ-yı İslâmdan vâfir kimseler Ḳur'an-ı Kerîm nef'-i 'âmm içün inzâl olduġundan ve 'avâm-ı nâs belki ḫavâṣlarından daḫi çoḳ kimseler insânıñ bedenden zâ'id olan laṭîfesine aḳılları irmedigine binâ'en mevlâ-yı müte'âl kelâmında ḥaşr-i ecsâdı tekrar be tekrar ẕikr eyledi, yoḫsa ḥaşr-i mev'ûd-ı ruḥanidir diyü ittifaḳ itdiler. Bâḫuṣuṣ elsine-i enbiyâdan ehl-i sa'âdet vaṣıflarında vârid olan iḫbârıñ ekseri cismaniyetle cem' olmaz diyü meẕheblerine taḳviyet virdiler. Lâkin ġalatdır evvelâ Ḳur'an-ı Kerim'i ẓâhirinden bu vesvese ile ṣarf itmek el 'iyâẕû bi'l-lâhi te'âlâ muḫâṭıra-i 'aẓimedir ve sâniyâ her muvaṭṭanıñ ḫavâṣ ve levâzımında cehilleri bu i'tiḳâda sebeb olmuşdur. Ni'am-ı ehl-i cennet murâd itdikleri vaḳtde bedenlerinden tecerrüd ve ṣafâ-yı ruḥanilere meşġûl olup yine bedene maḫṣûṣ ekl u şurb ve nikâh arzu idende cismaniyete temessül iderler. Şârî' 'aleyhi's-selatü ve's-selâm ḥaẓretleriniñ iḫbâr-ı ṣaḥiḥaları ṣıdḳ-ı maḥżdır. Te'vile ḥâcet yoḳdur. Ḳaldı ki dünyâda aḥkâm-ı beşeriyyeti taḳlîl iderek bir miḳdâr aḫlâḳ-ı melekiyyet kesbine maẓhar olanlar 'ayne'l-yaḳîn mes'ele vuḳu'u üzre ma'lûmları olur. Yâḫûd ekl ü şurbuna meşġûl lâkin imân ṣarf-ı iḥsân olunup görmüş gibi a'mâl-i maḳrûżayı edâya sa'y ider. Ma'hazâ henüz 'uḳûl-ı beşere gelmemiş aḥvâl-i nefsiyeler ẕikr olunmamışdır ki görmeyince taṣdîḳi muḥâl olduġundan maḫfî ḳalmışdır.

Nice birsin seni inkâr idersin
Behey dünya behey rûz-ı ḳıyâmet

Benimle söyleşirsin ḳabr içinden
Olursun geh cehennem gah cennet

Cemâliñ ʿaks idüp ġılmân u ḥûra
İdersin sen saña cân ile raġbet
[22a]
Muḳâbil iki leşker-i cenk idensin
Olursun geh hezimet gah nuṣret

İlahi ẕât-ı pâkiñ hürmetine
Baña virsende yüz biñ ders-i ḥayret

Bu beytler mefhûmları muteḫâlif esmâ-i ḥüsnâya râciʿ maʿnâlardır. Yoḳsa ẕâta ḫitâb ider vehm olunmasın.

چشم اگر بینا شود خضر بمت هر نقش قدم رهبر ما چه جوئی دیدهٔ بینا طلب
با تعلق نتوان سر سلامت برد ان سر آمد شود اینجا که سر از پا شناخت

Teʿalluk ile başı selâmet götürmek mümkün degildir. O kimse bunda başa çıḳar ki baş ḫâṭırdan gitdi. Çünkü netice-i taṣavvûf ve ḫulâṣa-i ṣalâḥ-ı ʿalâyıḳdan biʾl-külliye çıḳup ferâmuş itmek olunca mübâlaġa idüp hemân kendi başını daḫi unutmadıḳça bir âdem selâmet bulup kemâle irişemez diyü ıṭlâḳ eyledi. Ve bu ḫuşûş ḳalbiñ ṣıfatı olmaḳ gerek yoḳsa ṣûretde başını unutmuş âdemler vardır ki sefine iplerinden çoḳ ʿalâḳası vardır.

صد سنگدل از کوی در برگشتن بسکه آمد بنائی خبر از یادش رفت

Ṭaş göñüllü ḳâṣıd seniñ kuyuñdan ʿavdetde o ḳadar teʾenniyle geldi ki ḫaberi unutdu. Yaʿni ʿömrümüz bir ḳâṣıd tedârikinde ṣarf olup ṭarafınıza irsâl eyledik. Ammâ nikbet-i şîme-i sâʿilere muḫâlif ḥareketler iderek tâ bize irsâl eyledigiñ ḫaberi unutmayınca gelmedi. Bu şikâyet ʿâşıḳâne ve teʾessüf-i maḥrûmane ile maḥbûb ṭarafından elçi niyâz ider bir ʿâşıḳ-ı câna nisbet biñ kerre tekrar oḳunacaḳ bir laṭîf mażmûndur.

İntiẓâr-ı ḫaber ḳâṣıd o denlü ḥayrân
İtdigim geldi beni gördü unutdu ḫaberi

شرم مست تو اگر هوش ز نقاش برد از چه رو پیر دهان و کمر از یاد ش رفت

Eger seng-i çeşm seng-i naḳḳâşdan ʿaḳl iletmedi ise dehân ve bel taṣviri ḫâṭırından nice gitdi. Murâdı aġzıñ güccüklügünde ve belin inceliginde mübâlaġadır. Ve bir murâdı daḫi budur ki muḳâbilinde bir âdem ya görünmez ki taṣvîr itsin diyü merḥûm şuʿarâ ṭâʾifesiniñ bîynâsıdır.

[22b]

Ol kimse ki ḳarandıḳ ḫânede ḳapu ḫâṭırından gitdi. Ey birader o âdem çoḳ baş urur divâra. Yaʿni bir âdem dervâze-i dünyâ ve aḫireti ḫâne-i ṭârîḳ cisminde ḳalbi olduġunu ferâmûş eylese başını divâr-ı nedâmete urmadan pâre pâre ider. ʿAvâm degil ekser ḫavâṣ geçinenler ḥâlâ başlarını ṭaşdan ṭaşa urmadadırlar bu açıḳ ḳapuyı bulmaḳ sevdâsıyla. Zirâ bu dervâzeyi bulmaḳ şerîʿat-ı ġarraya tabîʿiyyete mevḳûfdur. Ve her bulan saʿâdet yoluna gidemez. Zirâ ḳapudan içerisi ṭarîḳ-i muḫtelifeyi ḥâvi bir ʿacâʾib ʿalemdir.

Ten ḥâkidedir ḳalbini teftîş iderek
Mürşîdi olmayanıñ ḥayreti avâre ider

Daḳḳ-ı bâbile pes-i camda biçâre mekes
Ḳapu ḫülyâsı idüp başını ṣad-pâre ider

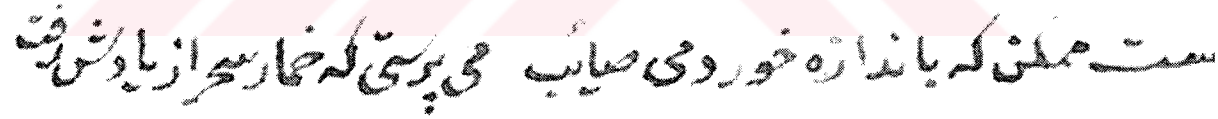

Bir mey-perest ki seḥer ḫumârı ḫâṭırından gitmiş ola. Ey Ṣâʾib mümkün değildir ki bâdeyi endâze ile içe. Zirâ her ṣıfâtıñ bir kederi olduġun taḥḳîḳ idenler ṣafâyı kedere baḫş idüp leẕâyiẕ-i fâniyeden żarûrâta ḥaṣr iderler.

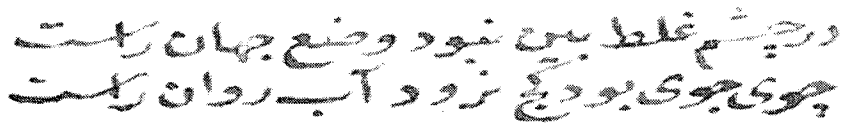

Çeşm-i ġalaṭ beynde vaż̇ʿ-ı cihân doġru olmaz. Zirâ ırmaḳ egri olunca âb-ı revân ṭoġru gidemez. Yaʿni evżâʿ-ı cihâna ṣanʿat-ı ʿalîm ve ḥakîmdir ki bu iki ism-i şerîfiñ muḳteżâsından çıḳmaz diyü naẓar ider isen ḥaḳḳında ʿinâyet derkâr olup iʿvicâcda istiḳâmeti müşâhede idersin. Yoḳ umûr-ı ittifâḳıye ḫayâlîyle naẓar idersen egri ve doġru tâ esfel-i safiline dek gidersin. Murâdım ehl-i imâna göre dimekdir. Zirâ bir zekî âdem şerîʿatle muḳayyed olup nâṭından ḫalḳıñ istiḥsân itmedikleri evżâʿî teʾemmül eylese biñde bir ḥikmetine vâḳıf

[23a]

olaraḳ ʿayne'l-yaḳîn müşâhede ider ki vaḳîʿ olan şûretden aʿlâsı taṣavvur olunmaz. Faḳîr kendi ḥâlinde vâḳıʿ olan ḥikemiyât-ı ḳudsiyeyi taḥrîr itsem ki ṭabʿ-ı beşeri ẓâhirde ḳabûl itmez bir mücessem kitâb olur. Ġayet ḥaẕer idecek mes'eledir.

شد بیخبری خضر ره کوی خرابات آمد بغلط تیر کج ما بنشان رفت

Ḫabersizlik ḫarâbât-ı kûyunuñ ṭarîḳına Ḫızır oldu. Bizim egri oḳumuz ġalaṭ olmaḳ üzre nişâne rast geldi. Yaʿni ʿalâḳa-i mâsivâdan bî-ḫaber olmaḳ ḳalbe duḫûluñ aʿẓam vesâyilinden imiş. Bizler ise deḳâyıḳ ve ḥaḳâyıḳ-ı kaʿinâtı bilmek kemâl-i ḳıyâs ider idik. Bu cihetden ġalaṭ bildigimiz ṣaḥîḥ çıḳdı. Bîʿaynih bu mażmûndur ki ṣûfiye ʿilm-i resmi bi'l-külliye maḥv olmadıḳça bizim ḥâletimiz kimseye ẓuhûr itmez diyü mürîdlerini ʿulûm-ı żarûriyye-i diniyyeden ġayriye terġîb itmezler.

طبیعت بیران اثری نیست دوا را از دست نوازشی نبود پشت کمان را

Pîrlerin mizâcından devânıñ eseri yoḳdur. Maḥall-i îʿtibâr budur ki dest-i nevâziştен yaʿni oḫşayup ṣıġmaḳdan yâyıñ arḳası doġrulmaz. Zîrâ ḥaḳîḳatde fevâʾil-i ḳavâbiliñ istiʿdâdına tâbiʿdir. Murâdı pîr olduḳdan ṣoñra edviye ve ʿilâcla civân olmaḳdan ye'sini beyândır.

زسختیٔ ره راهرؤ عشق منالد تا کعبه توان رفت باین سنگ نشان را

Yoluñ ḳatılığından ʿaşḳ yoluna giden şikâyet itmesün. Zirâ Kaʿbeye dek doġru bu nişân ṭaşından gitmek mümkündür. Yaʿni beliyyât ve şedâyid erbâb-ı îʿtinâya ḫâṣ olduġu cihetden ṭarîḳat-ı ilahiyeniñ ṣaḥîḥ nişân ṭaşı ḥükmündedir ki lisân-ı ḥâlle her anda ey sâlik yol budur gümrâh degilsin diyü feryâd itmededir. Hemân çaresi bir miḳdâr ṣabırdır ki kuhsâr ibtilâʾ beyninden kaʿbe-i maḳṣad nümâyân olup ṭarîḳında çekilen meşaḳḳatler bi'l-külliye maḥv olur ve ḥaḳîḳatde beliyyât ve emrâż cazîbe-i ṣûriyyedir ki ṣabr ve imâna muḳârin olur ise isâl itmeyecegi maḳam yoḳdur.

بلبل دلی از درد بفریاد تهی کرد ای وای زدردی که نیاید بزبان را

[23b]

Bülbül feryâd ile derdden bir göñül tehî eyleyüp bir miḳdâr raḥat oldu. Ammâ ey vay o derdden ki lisâna doġru gelmeye ve söylemeye müste'ad olmaya vâḳı'â mücerrebimizdir şikâyet ve derûnu bir yâr-ı ġâre ta'zîr itmek 'aẓîm ḫiffet irâs ider lâkin söylenmez bilâ envâ'-ı ibtilâda cahîm-i mücessemdir.

Her gelen çekdi bu derdi Nuṣret
Ġâm-ı dünyâyı çekilmez dirler

Oldu leyli diyerek mecnûnu
Derdini söyleyen olmaz dirler

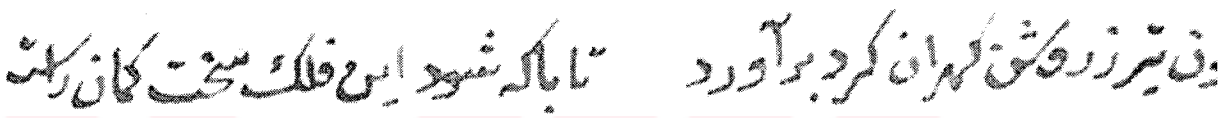

Oḳ gibi müstaḳîm rûşen güherlerden toz ḳaldırıp helâk itdi. 'Acebâ bu ḳatı yaylı felek kime doġru olur. Ve kibâr-ı ben-i âdemiñ aḥvâline muṭṭalî' olanlar ne fikr ile raḥat bulur.

Senden evvel arayıp bezl û cûd itmişler
Bulmayıp raḥatı eyyâmı şuhûd itmişler

Ġonca gibi bir kimseniñ ḳalbi lisânile doġru ve muttaḫid ola. Ey Ṣâ'ib afâḳ anıñ râyiha-i ṭayyibesinden mu'aṭṭar olur. Zirâ bu ṣûretde olan şaḫṣa ṣadâḳat ġoncası ve tevḥîd baġçesi dimek şâyestedir. Ve bir âdem lisânınıñ ḳalbile iḫtilâfından nefsine 'âbid olan żarûri idrâk itmeyince bu ṣıfata raġbet muḥâldir.

'Âdet eger cümle zehr ise de terki müşkildir. Ve ṭabî'ate ġâyet ṣaḳalidir. Ve maḳâm-ı i'tibâr budur ki nehârda eṭfâli azâd itmek ḫocaya yükdür. Elbetde nefsine ağır gelür. Zirâ ṭabî'atı ma'ṣûmların feryâdına ve gûn-a-gûn ḥareket-i nâ-hemvârlarına i'tiyâd ve ülfet itmişdir. Var ḳıyâs eyle ki cümle tebâ'a maṭbû' ve me'lûf olan 'adetleri terk idenler neler çekmişdirler. Zirâ muḳteżâ-yı ṭabî'atden çıḳmaḳ mevte müsâvîdir ve ta'ife-i ṣûfiyyeniñ ṭarîḳatleri bu esâs üzre mebni iken 'ömründe bir giceyi rıżâen li'l-lah

[24a]

iḥyâ itmeyenlerden birisi müddet-i vâfire uyḳu görmeyen azîziñ kelâmını fehm idemedim dimeyüp tekfir ider. Te'emmül itmez ki dünyâ bu ṭa'n itdigim âdemiñ 'indinde bir şey' degil imiş ki bu rütbe leẕâiẕinden vaz gelmiş ve aḫireti benim 'indimde ḫarâb ve kelimât-ı nuṣḥ-âmîzi ve şerî'ate teşebbüsü benden ziyâde ve bu rütbede ki âdem dünyâ ve aḫireti birden ḫarâb itmez. Ġâlibâ ḳuṣûr benim fehmimdedir bâri ḳabûl itmez isem de mu'âṣır olmadıġım âdeme sebb ü la'n itmek münâsib degildir diyü faḳîr 'indimde bundan aḳbaḥ-ı ḫazelân bilmem ki şeyṭân vaz geldigi kâra sen şurû' idesin.

زبۂ کاھربالرچہ بلند افتادہ است چہ کند باپرکاھی کہ تہ دیوار است

Kâhrubânıñ cezbesi egerçi 'âli ve ġâlib vâḳı' olmuş ise de ne ider bir şamân yapraġına ki divâr altındadır. Merḥûm bir 'azîmü'ş-şân mes'eleye irşâd eyledi. Murâdı isti'dâdı ifâde itse gerek. Ammâ ṭul u dırâz tafṣîle muḥtâc ve bir baḥsi iltizâm iden hîç olmaz ise men'-i mücerredden ḫalâṣ olamaz. Pes iş cenâb-ı sa'adete ḳaldı ki kâhrubâ ile şamânı geregi gibi müṭâla'a idüp naẓar idersin. Kehrubâ şamânı cezbede müstaḳle midir yaḫûd şamâniñdan daḫli var mıdır yoḳsa yalñız sırr şamânda mıdır yoḳ bu cezbde ikisi müşterek midirler bu vucûhuñ içinde her ḳanḳısın taḥḳîḳ idebilirsin. O zamân isti'dâdıñ ma'lûm olup uṣûl-ı ṣufiyyeden bir 'aẓîm-i aṣla vâḳıf olmuş olursun. Ṣâ'ib merḥûm ḳısm-ı aḫire ẕâhib oldu. Ve bizlere rabbü'l-'âlemin [104] وإياك نستعين ile emr eyledi. Ve isti'ânet bir emre bedî' itdikden ṣoñra olur. Zirâ Kur'an-ı Kerîm 'Arabîdir, bu ḳadarca yardım itdim.

روزی وتوکل نشود یکجا جمع بستن توشہ دریں رہ بکمر زنار است

Rızḳ ġamı ile tevekkül bir yerde cem' olunmaz. Bu yolda beline azıḳ bağlamaḳ zünnârdır. Zirâ ṣûfî murâd ider ki rabbim baña tevekkül ile emr eyledi ve ben de kendi 'indimde emrine imtisâl eyledim. Ammâ 'indi'l-lah bu maḳâma vefâ itdigime tenhâ ve şenliksiz vâdilerde

[24b]

[104] "Yalnız Sana ibadet eder, yalnız Senden medet umarız." Fatiha, 1/5

gezip rızḳ-ı ġaybiyye ki bürhân-ı tevekküldür. Anı görmedikçe seyâḥatden vaz gelmem. Zira ṭarîḳatde her maḳâmıñ vefâsı tekmîlinde va'd olunan elbetde ẓuhûr ider. Meselâ ṣabr maḳâmına vefâ ideniñ imâmeti gibi وجعلناهم ائمة لما صبروا

Bu gülşende sebze-i bigâneden eser yoḳdur. Ammâ seniñ gördügüñ odur ki seniñ edebsiz gözünüñ âyinesi jengârdadır. O jengârı bigâne sebze ẓann idersin. 'Âlemi nizâ'la memlû iden vaḥdet mes'elesine işâretdir.

Ṭaş göñüllerden yeryüzü dâġıstân ise de yabçe yürüyüşlük ile düz itmek mümkündür. Lâkin yab yürümek müşkildir. Bu maẓmûn aġleb-i aḥvâlde ṣâdıḳ olur. Ammâ zamânımızda cibâl ḳılup ḳâsiyeden bir ḥâle varmışdır ki ne reftâr-ı hem-vârıñ imkânı var ve ne müdârânıñ. Hemân mevlâ-yı müte'âl vucûd senginlerin âteş-i intiḳâmla gelse divâr-ı kenîf ḫazelân eyleye.

Her kimiñ gözü ki şebnem gibi cümle gicede bidârdır. Ey Ṣâ'ib ṣubḥ vaḳtinden ḫurşîd-i dırahşâna irişür. Zirâ eczâ-i kâ'inâtıñ mürekkebâtı ale'l-ıṭlaḳ ben-i âdem içün kitâb-ı mestûr-ı varaḳ-ı mensûr üzre emsile-i maẓrubadır.

Ġubâr ile baḥs itmek âyîneyi siyâh ider. Söyle âsumân ben ḫâksâr ile baḥs itmesün. Zirâ maẓmûn-ı müte'ârif üzre ġubâr ider ise ḫacl olur dimekdir. Merḥûm babasına 'âsi olmaḳ ister. Allâh 'afv eyleye.

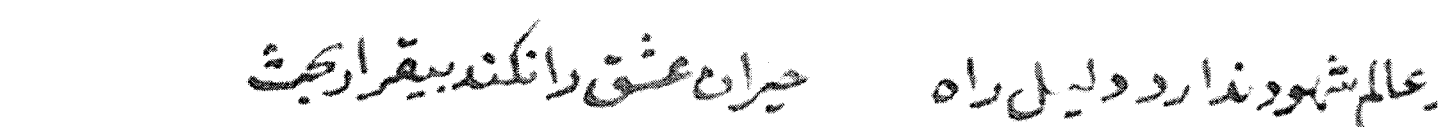

'Âlem-i şuhûda delîliñ yolu yoḳdur. Zirâ görünen köye ḳılâvuz istemez. Pes böyle olunca ḥayrân-ı 'aşḳı baḥs muẓṭarib itmez. Meselâ faḳîr ba'żı mıṣra'lara

[25a]

ve ṣâhib-i vesveselere 'ilâc-ı ruhâni ve cismâni ile muḳayyed olduġum cihetden gahice bir âdem getürürler ki 'ilâc oluna. Ḥâlinden su'âl itdikde cevâb ider ki işde yanımda iki firenk ḳızları görme misin. Baña raḥat virmezler. Eger ben de def'ine muḳayyed olup o gördügün ḫayâl fâsîd ve misâl bâṭıldır diyü baḥs eylesem evvelâ o âdemiñ gözile gördügün benim delîlim ref' itmek muḥâl ve sâniyâ herîfiñ 'indinde ya kördür der yâḫûd baña maḫṣûṣ bir ḥâletdir diyü sukût ider. Veyâḫûd cünûnu daḫi ziyâde olur. 'İlâcı evvelâ kendini taṣdîḳ ile ünsiyet peydâ idüp mizâcını ta'dîl itdikde ve ḳızlar gözünden ġâ'ib oldukda faḳîr aḳlına göre baḥsimi tekmîl idince kemâl-i ḳabûl ile ḳabûl ider. 'Âşıḳ daḫi bir dürlü mecnûndur ki ben maḥbûbumu görürüm da'vâsın ider iken baḥs anıñ mizâcına ıżṭırâb virmez. Zirâ ru'yet-i baṣr bürhânı üzre bir bürhân olmaz ki baḥs fâ'ide eyleye. Ve bu maḳâmda deryâlar vardır geçilmez ve âb-ı ḥayât bu mażmûnuñ żımnındadır ammâ içilmez.

Görür ki 'ibâdet eyle ḥaḳḳa
Ṣaḳın baḥs itme şer'iñ ḥikmetinden

İderken şârî'-i ma'sûma taḳlîd
Ne ḥâcetdir su'âle 'illetinden

Fedâ yoluna şer'iñ cân u başım
Ümîdim bir rıżâdır nuṣretinden

آخر کدام نقص از ین بیشتر بود کز خجلت طرف نشود شرمسار بحث

Âḫir ḳanḳı noḳṣan bundan ziyâderek olur ki ḫaṣmıñ maġlûb ve ḫacl olmasından baḥs ḥayâ itmez. Ḥayâyı baḥse nisbeti sebebine nisbet ḳabilindendir. Ya'ni baḥs idici 'âdetâ ḫaṣmınıñ ḫacâletinden ṣafâ idüp ḥayâ itmez ki bu âdemi maḥzûn ve zelîl eyledim diyü ve bâb-ı mürüvvetden bundan a'ẓam noḳṣan olmaz ve bu ḫuṣûṣda nufûs-ı ġayuruñ envâ'-ı emrâż-ı müzmineye mübtelâ olması ve belki telefleri mesmû' olmuşdur. 'Âlime lâyıḳ olan leṭâfetle ḥaḳḳı beyân idüp sukût itmekdir. Ḳaldı ki ḳabûl mevlâ-yı müte'âliñ yed-i ḳudretindedir. Murâd itdigi ḳalbe ilḳâ ider. Lazım gelmez ki

[25b]

envâ' teşni'le ḫaşma iltizâm itdiresin

فمن شاء فليؤمن ومن شاء فليكفر وما على الرسول الا البلاغ [105]

baḥse kâfidir.

İḫtiyâr nabżından ilġa urur. Her kim teslîm oldu ise baḥsi iḫtiyar itmez. Zirâ nufûs-ı şâdda ḥaḳḳı ḳabûl itmek ve mülzem olmayı iḫtiyâr itmek ba'îd iḥtimâlâtdandır. Böyle olunca teslîmde żarar-ı diniyye yoḳ ise teslîm olursun. Ve eger żarar bu ise benim bildigim budur diyü bâb-ı baḥsi sedd idersin. Zirâ biñ 'âlemde biri bulunmaz ki ḫaşmınıñ yedinde ḥaḳḳı görüp iḫza ve ḳabûl eyleye. Ḥâlâ kütüb-i fıḳıhiyyeler meẕâhib beyninde edilleler bir ṭarafda iẓhar mine'ş-şems iken ve bir ṭarafı evhen min beyt'il- 'ankebût iken yine baḥs iderler. Ḥatta kibâr-ı fuḳahânıñ birisi bir mes'ele ḥaḳḳında şöyle ta'bîr ider ki

فهذا مذهب علي بن ابي طالب لا يعمل به

ya'ni bu 'Ali Bin Ebi Ṭâlibiñ meẕhebidir. Bunuñla 'amel olunmaz. Murâdım ta'bîr-i nefsâniyyesin beyândır ki ṣûfiyyeden biri bu kelâmı kelime-i küfr maḳâmında i'tiḳâd ider. Şiddet-i mürâ'ât edebden nâşî.

Her kâmil ki naḳış-ı 'ayyâr ile baḥs eyledi. Kendi âbdâr olan cevherini ḳatı ṭaşa urdu. Zirâ naḳış kâmiliñ ḳadriñ bilmeyüp ilzâm sevdâsıyla aġzına geleni söyler. Ve kâmil naḳış bulduġu mizâcıñ kemâline sa'y idüp müdârâ ve mülâtefet ṭarafını ṭutdukça ża'fına ḥaml idüp gevher-i kemâli seng-i cehli ile biñ pâre eyler. 'Ulemâdan biri faḳîre meşveret ṭariḳi ile buyurdu ki 'Allâme Tûsî Şerḥ-i Tecrîdiñ aḫirinde ehl-i sünnete dünyânıñ rüsvâlıġını itmiş ve İmâm-ı 'Ali Ḥażretleriniñ Ṣıddık-ı Ekber üzre tafẓîli ḥaḳḳında ṣarb yollara gitmiş. Murâdım kütübleri cem' idüp 'allâmeye muḳâbele itmekdir. Ne dirsin faḳîr dedim ki idemezsin. Zirâ Tûsî bu baḥs esnâsında irâd itdigi kelimât-ı bi-edebânelerinden rütbe-i ṣıddıḳa ta'n ve taḥḳîri ḳaṣd iderek

[26a]

---

[105] "De ki: İşte Rabbiniz tarafından gerçek geldi. Artık dileyen iman etsin, dileyen inkar etsin." Kehf, 18/29

"Peygambere düşen sorumluluk sadece tebliğ etmektir." Maide, 5/99

söyler. Ammâ sen her çend cenâb-ı şıddıḳı tafżîl idersen de Ḥażret-i İmâmıñ ṭarafını maḳâm-ı edebe muḫâll ta'bîrâtdan ġayet ṣıyânete muḥtâc olunca muḳâbele nice mümkün olur. Ve ṣûret-i baḥsde 'allâme ġâlib görünür didikde 'aẓîm istiḥsân buyurup terk eyledi. Merḥûmuñ beytindeki mażmûnuñ 'aynıdır. Zirâ Tûsî bu bâbda ġayet nakışdır. Ve anıñla baḥs gevher-i âb-dârı ṭaşa çalmaḳdır.

یکعقده دانشد زدل ارباب علم را چندانکه برد ناخن وقت بکار بحث

Gönülden olmaḳ üzre erbâb-ı 'ilm içün bir 'uḳde ḥall olmadan baḥs-i nâḫun dikḳati ne ḳadar ise eyletüp ḳullandı ise de ya'ni 'ulemâ-i rusûm ibḥâs-ı 'aḳliyyede dikḳatli baḥsler ve edilleler serd idüp zu'mlarında çoḳ müşkiller ḥall itdiler. Ammâ ḳalb 'uḳdesinde 'âciz ve anıñ ḥalline bir ẓafer bulamadılar. Lâzım olan ise evvel bu 'uḳdeyi ḥall idüp bu maḥlûl ile müşkilâtdârını ḥalle isti'ânet itmek idi.

ایب نصیحتیست زصاحبدلان مرا تاصلح ممکنست مکن اختیار بحث

Ey Ṣâ'ib ṣaḥib dillerden baña naṣiḥâtdır ki ṣulḥ mümkün oldukça baḥsi iḫtiyâr itme. Muḳaddemâ taḥrîr itdigimiz mizâna mürâ'âtla ki żarar-ı dinî müstelzem olmadıḳça teslîmden eslemi yoḳdur. Zirâ mevlâ-yı müte'âl bir ḳalb-i nûr ḳabûl iḥsân idüp ḥaḳḳı bulduġu maḥalde tâbi' olacaḳ ḳadar ṣafvet gelmedikçe nehâra leyldir diyü iftirâ itdügüñ bilür iken ḫaşmını ilzâm içün edille serd itmeden uşanmaz.

چون کنار و خشت اوّل بر زمین معمار کج
کی رساند بر فلک تا بشد همان دیوار کج

Çünki evvelki kerpici mi'mar zemîne egri ḳoya. Eger ḳalıñ üzerine irişdirir ise o divâr egri olur. Zirâ evveliyât bir vecihle teḫallüf ḳabûl itmez, ider ise evvel degildir. Meselâ evvel ḫâṭıra ḫuṭûr iden ve evvel

[26b]

istimâ' olunan ve evvel ekl olunan vucûh-ı tefe'ûle ṣarf olundukça ṣubḥ-ı ṣadıḳ ḳadar işâbet ider. İmâm-ı 'Âli Efendimiziñ ḫilâfetinde evvel bi'at iden yekdest bir âdem idi. Didiler ki bu iş tamâm olmaz ve olmadı. Nizâ'la eyyâm-ı ḫilâfet mükedder geçdi. Lâkin evveli idrâkda teḫallüf vâḳi' olur.

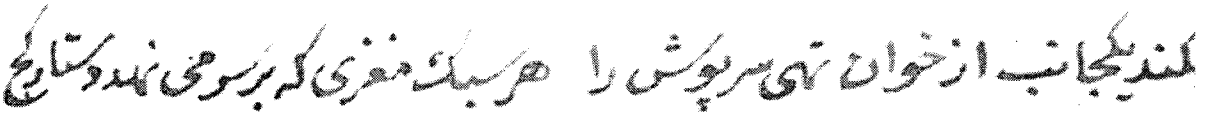

Boş şofradan ḳapaġı bir ṭarafa idüp ṣaḥib-i ḫâneyi rüsvây ider. Her birini ḫafîf ki başı üzre sarığı egri ḳor. Hemân bu egrilik kifâyet ider iken beynsiz olduġu daḫi ma'lûm olduḳdan ṣoñra zükkâm-ı nedâmete ibtilâsı muḳarrerdir.

Ḳapunuñ ṭaşrasında ġayrı ḥalḳanıñ iḳâmet yeri yoḳdur. Çünki bir söz egri ola göñüllere yol bulup duḫûl idemez. Ve meselde varid olmuşdur. Ya'ni ḥaḳ söz ḳulaġa izinsiz girer. Ḳalb ise ulviyyetde ḳaldı ya ba'żı egri kelâmı ḳulûba bir gûne ilḳa iderler ki çıḳması ḳabil olmaz. Ve gâhice böyle kelâma beyne'n-nâs yaḳışıḳlı yalân dirler. Ma'lûm ola ki bu misüllü kelâmlarda bir ḥaḳ maḫlûṭ olup anıñ sâyesinde bâṭıl daḫi duḫûl ider. Lakin ḥaḳḳı bâṭıldan temyîze ḳâdir nefs-i nâṭıḳa nâdir bulunur.

Ġaybetinde çoḳ ḫaber virdi raḳîbi dilberiñ
Gerçi taṣdîḳ itmedim ammâ yaḳışdı aġladım

Faḳr u iḫtiyâc nefsi 'âciz idüp istiḳamete mużṭar ider. Zirâ maḥall-i i'tibar budur ki yol dar olunca yılan ne ḳadar egri ise de kendini doġruldur. Ya'ni 'ibâdu'l-lahıñ ba'żısını ġınâ ıṣlâḥ itdigi gibi ba'żısını daḫi faḳr u lezzet ıṣlâḥ ider ve her mevcûduñ ṣûret-i aḥvâli ma'nâsınıñ muḳteżâsıdır.

[27a]

ziyâde ḳabûl itmez.

Egri ḳamet ya'ni iḫtiyârlıḳ nefsi denâ'atden çıḳarmadı. Zirâ diken egri olunca dâmenlere ziyâde aṣılur. Ve belki egilmesi kendine lisân-ı ḥâlle 'adem istiḳametinden ve

mâsivâya kesret te'alluḳundan ta'zîrdir. Ve vâḳı'â pîrlere ḥırṣ mülâzım olmaḳ ḥasebiyle rütbesine göre ṣu'âlden ḫâli olmazlar.

هست چون بر نقطهٔ فرمان مدار کائنات عیب نتوان کرد اگر بکشد خط پرکار یک

Çünki kâ'inatıñ medârı noḳṭa-i fermân üzredir ki kûn lafẓıdır, 'ayb itmek olmaz, eger pûr-kârıñ ḫaṭṭı kec oldu ise. Zirâ noḳṭa merkeziñ vucûdu ḫaṭṭ-ı pûr-kâra egri ol dimiş gibidir. Merḥûm kelime-i ḥażret-i ilahiyyeye bir misâl tedârik idüp gâhice bu emr lisânı ḥalle vâḳı' olur dimiş oldu.

Bilir bilmez işâret ile Nuṣret
Bulur neşv u nemâ ḥikmetle ḥayret

تواضع کم نکرد در رتبهٔ گردنکشان نیست عیبی گر بود شمشیر جوهردار یک

Tevâżu'dan kerden-kuşânıñ rütbesi noḳṣan olmaz. Eger cevher-dâr-ı ḳılıç egri olur ise bir 'ayb degildir. Belki bu tevâżu' kerden-keşliginde itdigi ḥiddet ve şehâmetiniñ ḥüccet-i ḳaṭı'asıdır. Merḥûm kec ḳâfiyesinde miyân ġazeline 'acem ḳılıcı bağladı.

میزاد دامن سرایای دلازاران کجی بگذار مرغ شکاری ناخن و منقار کج

Dil-âzârlarıñ başından ayaġına dek egrilik ṣızar. Maḥall-i i'tibâr budur ki avcı ḳuşdan dırnagı ve minkârı egri olur. Zirâ her ṣûret taḫtında olan ma'nâıñ fihristidir. Ve ben-i âdemde burnu önüne egri olan şecî ve bahâdır olur. Yoḳ sağına ya ṣoluna ḫilkatde egri olur ise aṣḥâb-ı yemîn ve aṣḥâb-ı şimâl gürûhundan olduġuna işâretdir. Lâkin

[27b]

bu kelâm bu 'âhit kem enfiyye degildir.

ست شو صایب نخواهی کج اگر اشجار خویش سایه افتد بر زمین کج گر بود دیوار یک

Ey Ṣâ'ib eger asârıñı egri istemez iseñ doġru ol. Zirâ divâr egri olduḳda eseri olan sâye daḫi egri vâḳı' olur. Merḥûmuñ ekber âsârı olan divânında ḥaḳ budur ki kesret-i iş'ârına göre saḳaṭâtı ġâyet nadirdir. Ve bulunanlar daḫi inşa'allah tevhîd ve senâ-yı bârîde olan meżâmin-i kerâmet mażmûnlarile 'afv olunur.

Biziz ve yârıñ dehânı ḫayâli ve ġayrı yoḳ, pür-kârdan noḳṭaya ḳanâ'at itmişüz ġayrı yoḳ. Zerâfeti hîç lafẓındadır ki aġız küçüklügü ihâm itdirse gerek. Güyâ hîç ile añlanıruz dimiş oldu.

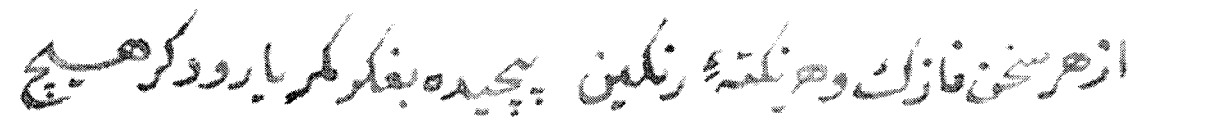

Her nâzik sözden ve her rengîn nükteden yârıñ beli fikrine ṣarılmışızdır ġayrı yoḳ. Ya'ni her şeyden geçmek mümkün lâkin belden geçmek hîç imkânda degildir.

Benim iki 'âlemiñ merâmına ta'alluḳum yoḳdur, baña yarıñ ġamını terk iden ġayrı yoḳ. الا کل شیئ ما خلا الله bâṭıl mıṣrâ'ına işâret eyledi ki bu mażmûn ṣâdıḳ olunca *neticetü'n-neta'ic* ve ḫülâṣa-i *ef'âl-i ben-i* âdem cümle efkârı bir yere cem' idüp mevlâ-yı müte'âlin ẕikrine ḳaṣr itmekdir. Lâkin da'vâya gelmez mevt-i aḥmeriñ ḫalḳındadır.

Felek dâ'iresi aġız uyḳulu bir gözdür, uyanıḳ göñülden maḥallinde bir söz vardır ġayrı yoḳ. Ya'ni dil-i bi-dâr bir lafẓdır ki ma'nâsınıñ ḳâymaḳâmı ve lafẓı murâd ve maṭbû' bir kelimedir. Yoḳsa vucûdu olduġunu bilmem diyü nedir tende mübâlaġa eyledi.

[28a]

Ẕikrsiz nefes teli zünnâr ipligi olur, bu iplik başını muḥkem ḥıfẓ ile ġayrı yoḳ. Her anda mürâ'âtına bezl-i vucûd idecek mihmân-ı ilahi nefesdir. Bir âdem nefesiniñ ḳadrini bilse ġayri 'amele muḥtâc olmaz. Maddesi hevâdır diyü bâd-ı hevâ ṣarf itmeye gelmez. Ve esrâr-ı nefese her 'âlim vâḳıf olmaz ma'haẓâ şerefi bedîhidir.

Çünkü göñül açıldı ʿâlemiñ müşkili açılur, bu ipligin üzerinde bir ḳatı düğüm vardır ġayrı yoḳ. Yaʿni silsile-i kâʾinâtdaki insân anıñ ṣûretidir. Müşkil olan ʿuḳde ḳalb ʿuḳdesidir. Bir kimse feṯḥine muẓaffer olur ise ʿâlemde bir mübhem ḳalmaz. Ve böyle olduġunu ʿilmeʾl-yaḳîn biliriz. Lâkin ḥaḳḳaʾl-yaḳîne irişmek bu bâbda müşkildir.

Ey Ṣâʾib bir miḳdâr ḫoşluḳlardan ki bu ʿâlem-i fânide vardır biziz ve lezzet-i dîdâr ġayrı yoḳdur. Yaʿni *dîdârıñ ḫayâli zirâ ʿâlem-i fâni didikden ṣoñra dîdâr taṣavvuru güçdür.* Yâḫûd mecâza ṣarf idüp dîdâr maḥbûblar ile ḳanâʿate işâret itmiş ola yâḫûd ṣûfî meşreb bir âdem belki bir dûrbîne mâlikdir. Vaʾl-lahu aʿlem

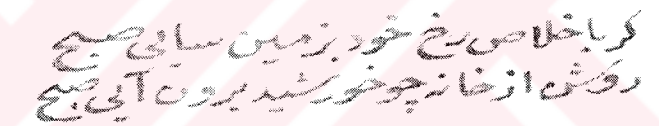

Eger ṣabâḥ vaḳtinde iḫlâṣla yüzünü yere sürersen ḫâneden münevver güneş gibi ṣabâḥda ṭaşra çıḳarsın. Zirâ muḳallid-i ṣâdıḳa taḳlîdinde ṣıddıḳıyyet ider ise imâmından ṣûretâ farḳ olunmaz olur. Meselâ bir mumdan fitil ve rûġanda aña meşâkil bir âḫir şemʿi yandırsan kimse farḳ idemez ki tâbiʿ ḳanḳısıdır.

Saña dest-i duʿâdan bir Nuh gemisi verdiler, tâ ki bu ḳanla memlû olan deryâdan ṣubḥ vaḳtinde kenâra çıḳasın ve beliyyât-ı gün-â-gûn-ı dehriyye

[28b]

den o duʿâ sebebiyle ḫâlaṣ olasın. Sen ise ġarḳ olup kendini kenârda taḫayyül idersin. Eger bir âdem tecrübeden ḳaṭʿ-ı naẓar yalñız duʿâ ḥaḳḳında varid oluna. Ḥüsn-i iʿtikâd yüzünden *teʾemmül eylese insâna imândan ṣoñra duʿâdan eşref bir niʿmet verilmedigini* taḥḳîḳ ider. Bu maḳâm bir ʿazimüʾş-şân maḳâmdır ki ḫavâṣṣa tefhîmi ḳabil degildir ʿavâm nerde ḳaldı. Şu ḳadarca söyleyebilirim ki mevlâ-yı müteʿâl saña her ne taḳdîr itdi ise ezelde o muḳadderi seniñ duʿâ-yı ḫayrıñ ile tebdîl itmeyi daḫi taḳdîr itdi. Ammâ kendi nefsinde

bulmadıḳça Ṣâ'ib tercümesinde Nuṣret yazmış diyü naḳl itmek fâ'ide itmez. Zirâ bu ḳalb aḥvâlinden umûr-ı ẕevḳiyyedir. Kemâl-i imânıñ var ise durma du'â eyle vesselâm.

Ḳulluḳ tazelik kârıdır, iḫtiyârlıġa bıraḳma, karanlıḳ gecede yola git ki ṣabâḥ vaḳtinde raḥatlaşasın. Zirâ eger tâ'at ve eger fısḳ ḳuvvâ-yı ẓâhire ve bâṭınanıñ ḳuvveti ve selâmetiyle olur. Pes rabbü'l-'âlemine 'ibâdetiñ vaḳti civânlıḳ eyyâmıdır ki terâkim-i ġamâm şehevâtdan ṭarîḳ-i hidâyeti elde ḳomayup sa'y iderek iḫtiyâr olduḳda 'ibâdât u tâ'atden 'âciz olduġun ḫuṣûṣları eyyâm-ı ḳuvvetinde i'tiyâdıñ sebebiyle yine seniñçün yazarlar ḫastanıñ 'âdeti olan 'ibâdâtı yazdıḳları gibi ve sen dünyâda bir dürlü raḥat olursun. 'Öẕr-i ża'f-ı ḳuvvâ ile terkden ve 'amâliñ envârını müşâhede iderek bir dürlü raḥat daḫi bundan kesb idersin. Ve berzaḫa intiḳâliñ sâ'atinde [106] وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا mefhûmunca cümle a'mâliñ semerâtını görüp define bulup pâdişâh olmuşdan ziyâde mesrûr olursın. Ammâ mesel gibi mütâla'a itme. Zirâ bu yazdıġım 'ayne'l-yaḳîne maḫlût 'ilme'l-yaḳîndir.

Ḫidmetim geçdi diyü kendi gibi bir beşere
Eşref-i 'ömrünü insân perişân eyler
[29a]
Ṣalıvermez ṣaḳalın tâ ki çerâġ olmayacaḳ
Pîrlik var diyü tedbîr-i hezârân eyler

Dini dünyâya ṣatup fevt olur evḳât-ı ṣalat
Ya'ni maḥdûmuna bu vecihle iḥsân eyler

Memâlik her ne ise vaḳt ḳarîb olduḳda
Oġluna ḳaṣr-ı yed itmekde daḫi şân eyler

Tâ bu denlü bıraḳup terk idecek dünyâyı
Ṣûret-i raḥata vaż' itmeyi iẕ'ân eyler

Lîk geldikde ġamm-ı âḫiret Allah kerîm
Diyerek nefsini şâyeste-i ḫazalân eyler

[106] "Böylece yaptıkları her şeyi yanlarında buldular." Kehf, 18/49

Ne içün geldim idi 'âleme bir kez diyemez
Bir 'acib vâḳı'adır 'âlemi hayrân eyler

زنگ غفلت کند از پاک ز آینهٔ دل کف دستی که ز افسوس بهم سایی صبح

Seniñ âyine-i ḳalbiñden ġaflet pasını pâk ider bir el ayası ki ṣabâḥdan te'essûf iderek birbirine sürersin. Ya'ni 'ömrümden bu gice daḫi gitdi ve murâdım üzre 'ibâdet idemedim diyü ve bir miḳdâr mâlı żâyi' olmuş âdem gibi ellerin birbirine sürüp ṣabâḥdan bu fikr ile ḥasret çekmek elbetde ḳalbden zeng-i ġafletiñ zevâline sebeb olur. Bu mażmûna ta'mîr-i evḳât-ı ġaflet dirler. Meselâ bir âdem niçün ben bâde içmedim diyü iẓhâr-ı şevḳ itse içmiş gibi ma'nevi serḫoş olup âḫiretde su'âl olunduġu gibi tâ'ât-ı fâniyeye daḫi te'essüf iden ecr-i te'essüfe nâ'il olur. Faḳîriñ 'indinde bu ṣûret yevm-i cezâya imâna şehâdet cihetinden ecr u cezâsından efḍâldir.

ین بگل رفت ترا پای بدل دست مگذار این حنایست که شب بندی و بگشایی صبح

Çünkü seniñ ayaġın çamura batdı, ḳalbe el ḳoy bu bir ḳınadır ki gece baġlar ṣabâḥ açarsın. Ya'ni nefs-i nâṭıḳa bedene ta'alluḳ itdikçe ayaġı çamurda ḥareket eneye iḳtidârı yoḳdur. Bu ṣûretde lazım olan teklifât-ı şer'iyyeye ṣabr itmedir ki merḥûm ilki ḳalbiñe ḳavi ta'bir eyledi. Ve bir nesneye el ḳoymaḳ aña meşġûl olmadan kinâyedir. Güyâ dimek ister ki ẕikr u fikr ḳalbe sa'y eyle. Ve bu sa'y berekâtiyle dest-i kesbiñ rengîn olup ma'nevi ḳına baġlamış gibi ṣubḥ-ı ḥaşrde eli güzel bulunursun. Ve ayaġıñ çamurda gitmesi kesret-i refâhiyet ve münâsib-i diniyye ṣûretinde olunca daḫi(sayfa 29)

[29b]

Bu sa'y-i ḳalbiyeye mâni' degildir. Hemân ġaraż kesret-i ẕikirdir.

صبر بر تلخی بیداری شب کن صایب تا چو خورشید جهانتاب شکرخایی صبح

Ey Ṣâ'ib gice bidâr olmanıñ acılıġına ṣabr eyle ki ḫûrşîd-i cihântâb gibi ṣabaḥ vaḳtinde şeker çiyneyesin. Ṣabaḥıñ żannı şekere teşbîh eyledi. Ve vâḳı'â iḥyâ-i leyâli ṣubḥunda dimâġ-ı câna baḫş olunan ḥalâvet-i ma'neviye herkesiñ ma'lûmudur.

مکن دراز بطلعت قبا زبان گستاخ
قرنج دست قضا را مکن فشان گستاخ

Feleğiñ ta'nına edebsiz lisânıñı dırâz itme ḳażâ eliniñ turuncunu küstâḫ nişân itme. Ya'ni felek ve muḥtevi olduġu sevâbet ve seyyârât ve burûc yed-i ḳażâda sergerdan ve menâzil-i ḳamerle evtâd u erkân-ı meşiyet-i ezeliyye vefḳınce me'mur olduḳları ḫidmetleri edâya şitâbân ve hemân seniñ gibi tav'an ve kerhen 'ubûdiyetde olduḳları ednâ te'emmül ile nümâyân iken felek baña cevr itdi diyü Ṣâ'ib gibi meżâmin-i mevzûye ile ta'n itmek 'avâma maḫṣûṣ bir ṣıfat-ı bi-edebâne olduġu muḥaḳḳaḳdır.

نهاده اند ز هر خار در کمان تیری مکن نگاه بگلهای بوستان گستاخ

Her dikenden kemâne bir oḳ ḳomuşlardır. Bostâniñ güllerine naẓar itme. Ya'ni vaż'-ı ḳadîm-i ilahi gül ḳurbuna ḫâr ta'yin buyurması ḫayra nigâhân hevese işaretdir ki asâr-ı cemâl ḳudret-i ilahiyeye bi-edebâne naẓar ideniñ başr u başiretine ma'nevi oḳlar işâbet idüp bir daḫi gülü dikenden farḳ idemez ve baġ-ı 'âlemde bûy-ı ma'rifetden zükkâm ḳalmasına ba'is olur.

شاخ تیر هوایی همان کماندار گمت بقصد چرخ منه تیر در کمان گستاخ

Havâya atılan oḳuñ nişânı hemân o yâyı elinde dutandır. Küstâḫlıḳ idüp çerḫiñ ḳaşdıyla kemâna oḳ ḳoma ki kendi kendini mecrûḥ idüp sine-i aḥvâlinde nümâyân olur

برق خرمن گل خاکستان شبنم سوخت بشاخ گل مکذار ید بیضای گستاخ

[30a]

Gül ḥarmanınıñ bir ḳandan şebnemiñ ḫânümânı yandı. Gül budâġına edebsiz aşiyân vaż' itmeñiz, zirâ ḳażası muḳarrerdir. Güyâ şebnemiñ ġa'ib olması gülüñ germiyet-i heybet-i cemâlinden olub bi-tekellüf bisâṭ-ı ḳarye pâ-yı endâz olanıñ ḥâli budur şebnemi teşhîr ve bu ḥareketden bülbülân-ı hevâ-peresti taḥzîr eyledi.

حریف ناوک غیرت نمیشوی صایب بهر شکاری لاغر مکش کمان گستاخ

Ey Ṣâ'ib nâvek-i ġayretiñ ḥarifi olamazsın her ża'îf sayda edebsiz kemân çekme. Ya'ni mübâh olsa da vaḳt u ḥâliñ muḳteżâsına muḫâlif ḥareketde mu'aḫeẕe derkârdır. Velâ ebâli ḥareketden siyyemâ cân incitmek ola ḥaẕer lazımdır.

چه حاجتست دعا دل چو بی ارادہ شود
لف نیاز بود هر زمین کہ سادہ شود

Çünki gönül irâdeden mücerred oldu du'aya ne ḥâcetdir. Zirâ zemîn sâde olduḳda niyâz eli olur. Ya'ni maṭlab-ı â'lâ sâlikiñ ḳalbinde irâdeden eser ḳalmamaḳdır ki bu ṣıfatıñ fevḳinde bir kemâl-i ḳuṣûr olunmaz ve bir gönül ki irâdesiz ola sebze ve toḫum ve uṣulden pâkize olmuş zemîne şebih olub ṣûret-i isti'dâdı dest-i niyâzıñ 'aynıdır. Ve her ne ekilür ise ḳâbiliyeti neşv ü nemâya mütekeffildir. İlahi baña filân maṭlabı iḥsân eyle diyü lisânen du'aya ḥâcet yoḳdur. Ve 'Ârife Bint-i 'Âcem Müşâhid Şerḥinde buyurur ki vucûd irâdeden 'ibâretdir. Hemân bir sâlikde irâde ḳalmadığı gibi meyyit ḥükmündedir ve tecelliyâta müste'addir.

کزاعتبار فتد چون نگین پیادہ شود فرو بجا چو بود میشود بلند مقام

Söz maḥallinde olunca maḳâmı bülend olur, zirâ nigîn kürsîsinden piyâde olsa i'tibârsız olur. Ya'ni ḥakîm meşreb olana lazımdır ki tâ kelâmıñ vaḳt-ı viṣâline münâsib kürsî-i maḳâmın müşâhede itmedikçe tekellüm itmeye. Zirâ maḥalline düşmedikçe kürsîden düşmüş nigîn gibi i'tibârdan sâḳıt olur.

دهان هر له بجا چون صدف گشاده شود نند پر و هنش راز گوهر شهوار

[30b]

Her kimin ṣadef gibi maḥallinde küşâde olur ise anıñ aġzını gevher-i şehvârdan ṭoldururlar. Merḥûm esrâr-ı icâbet-i da'vetden birini keşf eyledi ki her zamân vâḳı' olur. Ve kimse bu daḳiḳaya iltifât itmez. Meselâ maḥallinde bir kelâm bir maṭlûba vesile olur ki ḥuṣûlu muḥâl rütbesinde görünür idi. Bu maḳâmda üç ḥâlete rî'âyet şarṭdır. Biri sâ'iliñ ḥâli maṭlûbuna münâsib-i tâmme ile münâsib olmaḳ ṣadef gibi hem ṣusuz ve hem ṣuyu incü itmeye müste'add ve hem bu ṭalebiñ vaḳti geldikde su'âl ider. Ve ikinci ḥâlet-i su'âl ki seḥâb-ı nevbahâr ve rutûbet ezyâlı sâ'iliñ baṣr u başîretinde âşikârdır. Hemân güyâ iḥsân itmesi bir nesîm su'âle tevaḳḳuf ider gibi hevâ-yı iḥsâna maġlûb gibi bulunmaḳdır. Üçüncüsü maṭlûbuñ ḥâlidir ki ḥavṣala-i ṭalebe güncâyiş-pezîr ola. Bu meselde üçü daḫi muḥaḳḳaḳdır. Ve bu taḳrîr-i mezkûr aġleb-i aḥvâlde ṣâdıḳ iken vech-i münâsebet gahice ġâyet daḳîḳ bulunub 'abd-i 'âciz icâbetde ve tehalluḳda sırrına vâḳıf olamaz. Ve ḫallâḳ-ı ḳadîmiñ esrâr-ı ezeliyesine mâsivâ 'illet bulamaz.

Ṭalebsiz doldu aġuş emel naḳd-i sa'âdetden

Neden bilmem ṭaleb itdiklerimden bir eser yoḳdur

Seniñ ey bendekârıñ ʿarż-ı ʿacz ü iḥtiyâc olsun
Budur maṭlab ve illa sen gibi şekvâ iden çoḳdur

Her kim bu baḥrde mevc gibi irâdesiz olur ise anıñ sefinesi kenâra yaʿni selâmete bâd-ı muḫâlifden irüşür. Zirâ muḥîṭ ve vucûda teslîmden aʿlâ nâḫudâ bulunmaz. Siyyemâ bu teslîme ḥüsn-i żann daḫi muḳarin olduḳda mevâḳıʿ-i telef mevâżiʿ-ı selâmet olduġu ḳatı çoḳdur. Ve deryâ-yı sulûke bir mürîd âşinâ olduġu gün ḫariṭa-i irâdeyi ferâmûş itmek vâcibdir. Lakin daḳa'iḳ-i şerîʿata ʿâlim olmaḳ şarṭıyla zirâ bir

[31a]

miḳdâr umurda eṣdaḳ-ı ḳâ'ilîn bizlere irâdeyi nisbet eyledi ve ḥaḳiḳatde o emri muʿayyende ʿabdiñ irâdesi muḥaḳḳaḳdır. Ammâ bizim terk-i irâde didiğimiz maḳâm edebe dâḫil avârıżât-ı beşeriyetde dimekdir. Ġalat fehm olunmasın.

Seni ṭalebde ney gibi bir kemer bağlamamışdır ki eger âteş-i suzâna gider isem açılmış ola. Bir emr içün bel bağladı dimek şiddet-i ihtimâmdan kinâyedir ve aşlında ḳamışıñ ḫılḳî ʿuḳdeleri vardır ki yandıḳdan ṣoñra yine ki evvel kömüründe ẓâhir olub çözülmez. Yaʿni seni ṭalebde ihtimâmım bir ṣûretdedir ki muḳteżâ-yı ḳader cehenneme gitsem o ihtimâm benden ayrılmaḳ iḥtimali yoḳdur. Zirâ ṣanʿat-ı ṣâniʿini ṭaleb itmek zâti bir maʿnâ olduġuna vâṣıl olmuşumdur.

Nufûs-ı ḫasîse ebnâ-yı cinsine kulluḳdan ve emsâline teʿabbüd ve tezellülden ʿâr itmez. Zirâ kilâbıñ ḳılâdeden iʿtibârı ziyâde olub ebnâ-yı cinsimden mümtâz oldum deyu faḫr ider. Merḥûmuñ buyurduġu ḳılâdeden ḫâli nefs-i zekiyye bulmaḳ ġayet nâdirdir. Ve belki henüz ḳılâde-i mezmûmeye nâ'il olmadan filân bizim efendimizdir deyu kiẕb u caʿli ve mevhûm bir ḳılâde iẓhâr iderler.

مذ تحمل بسیار مرد رابی وقر کمان چو تن بکشیدن دهد کیاده شود

Mürüvveti miskaṭ ve ḥaddini mütecâviz taḥmîl âdemi vaḳârsız ider. Meydân-ı i'tibâr budur ki kemân çekilmeye kendini bi'l-külliye teslîm idince kepâde olur ve meseldir ki

كثرة الانغياد يؤدي الى الفساد

Ya'ni herkese her 'amelinde inḳıyâd-ı fesâda müncer olur. Ḥâṣılı mevâzin-i şer'iyye ve 'aḳliyye ve 'örfiyye her ḥâlde kişinin yed-i fikrinde olmadıḳça ya żarar ider yaḫud muteżarrır olub i'tidâle mâlik olamaz.

نقش کم زبساط زمانه قانع شو که نقش بیش چو شد چشم بد زیاده شود

Zamâne basâṭından noḳṣan naḳışla ḳanâ'at eyle. Zirâ naḳş çünki

[31b]

ziyâde oldu. Çeşm-i yed ziyâde olur. Ṭavla lu'buna tevaḳḳuf ider. Lakin İrân ışṭılaḥı üzredir ki ḥâṣılı naḳş ziyâde olub pulları ḫaşım ḳaldırdıḳça ḫânelerin boş ḳalmasını çeşm-i yed taṣavvur eyledi ki ẓâhirde daḫi bir âdemiñ iḳbâli müzdâd olduḳda a'dası daḫi elbetde ziyâde olur. Pes her ḥâliñ vasaṭına ḳanâ'at mucib-i selâmetdir.

بوی رفته دگر بار باز می آید که خاک باده پرستان سبوی باده شود

Şu aḳdığı ırmaġa ġayrı kerre yine gelir. Zirâ bâde-perestiñ türâbı bâde destisi olur. Erbâb-ı keşf 'indinde herkesin ṭıynet-i bedeniyesi ma'denden nebâta ve nebâtdan ḥayvâna ve ḥayvândan vâlideyne naḳl itdikde o kimseniñ sa'âdet ve nuḫûset isti'dâdına münâsib erkânlara naḳl iderek gelir. Meselâ sa'id muṭlaḳ altun ma'denden münfaṣıl olduḳda nebâtâtıñ daḫi eşrefine naḳl ider. Ve nebâtâtdan ḥayvânatıñ efḍaline ve ḥayvânâtdan ben-i âdemiñ a'lâsına naḳl idüb ẓuhûra gelince menḥûsu daḫi böyledir. Ve ca'izdir ki bu dârdan intiḳâlde merḥûmuñ misâli gibi mey-perestiñ eczâ-yı 'anaṣıryyesi bâde destisi olmaya isti'dâdı seyyiesiyle uġraya. Zirâ türâbdan beden-i âdem olmamış türâb yoḳdur dimişler ve sa'idiñ bedeni gülâb ẓarfı mesâcid kerpici olduġu gibi bu ṣûretler mümkün ve hikmet-i mutkane-

ilahiyye naẓar olunsa vâḳı'dir ve nuṣûṣ-ı Ḳur'aniyeden [107] الطيبون للطيبات bu bâbda 'aksile kifâyet ider.

ره نتوان یافت دلیل رسیدن کمال که چون سوار بمنزل رسد پیاده شود

Kemâle irişmişlerin delîli furû-tenlikdir. Menzîl-i i'tibâr budur ki atlu ḳonaġa irişdikde piyâde olur. Ya'ni bir âdemiñ kemâl-i ma'neviyesi bilinmek asârı ile mümkündür. Meselâ cümle maḫlûḳatı rabbü'l-'âlemine tevâżu' gibi ki menzilde atlunuñ piyâde olmasına şebihdir. Ammâ ḳable'l-vuṣûl bu ṣıfât ża'fına delîl olur. Zirâ ṭarîḳ ehli żarûri bir miḳdâr suvârâne mu'âmeleye

[32a]

muḥtâcdır ki rehzenân-ı sûrî ve ma'nevilere muḳâvemet ve şerlerinden ḫâlaṣa atlu görünmek esbâb-ı ilahiyedendir. Ve gâhi bu yolda ḳalmışlara mu'âvenet atlıya piyâdeden ziyâde müyesserdir. Ammâ menzilde bu ġa'ile bir ṭaraf hemân her gelene maḳâmına göre şer'î rî'âyetden ġayri bir şey' ḳalmaz ve bu mażmûnuñ ḫâṣılı ehl-i kemâlin 'alâmeti herkese piyâde görünüb suvârâne mu'âmeleden iḥtirâz itmekdir. Ve merḥûmuñ bu ġazeli serâpâ ḥikemiyât-ı ḳudsiye ile memlû ṣafâyih-i ḳulûba taḥrîre şâyeste bir ra'nâ ġazeldir.

زآب تلخ شود بیش تشنگی صایب زیاده رغبت میخوارگان زیاده شود

Ey Ṣâ'ib acı ṣudan ṣusuzluk ziyade olur. Ve meyḫâne-i i'tibâr bundadır ki içmeden meyḫorların raġbeti ziyâde olur ve bâdeye ḳanmış bulunmaz. Sırr-ı ilahi her ṭâ'at ve ma'siyetiñ iltizâmı ve devâm-ı istî'mâli âdeme ṭabî'at-ı sâniye olub iki dârdan birinde ḫulûduñ âyinesi olduġu muḥaḳḳaḳdır.

شکوه بجز ازدواج آشکاره شود
یکی هزار شود هر دلی که پاره شود

Baḥriñ heybeti emvâcdan âşikâre olur. Pes emr böyle olunca bir göñül ki pârelene biri biñ olur. Mażmûn-ı maṭla' budur murâdı nedir ve ḳalb ne gûne pârelenir ve ḥâlâ tesvîdden beyaża çekmede vâfir te'emmül eyledim. Aṣl-ı tesvîde naẓar itmedikçe 'alimallah

---

[107] "Kötü kadınlar ve kötü sözler, kötü erkeklere, kötü erkekler kötü kadınlara vekötü sözlere; temiz kadınlar ve temiz kelimeler ise temiz erkeklere; temiz erkeklerde temiz kadınlara ve temiz sözlere yakışır. Bu temiz insanlar, o iftiracıların dedikodularından beridirler, onlara mağfiret, değerli ve büyük bir nasip vardır." Nur, 24/26

ḫâṭırıma bir ma'nâ gelmedi. Ve taḥḳîḳ eyledim ki tercüme vaḳtine maḫṣûṣ bir imdâd-ı ġaybiyye ḥaḳḳımızda der-kâr imiş. الحمد لله الذى بنعمه تتم الصالحات ma'lûm ola ki ḳalb-i mü'min ṣafvet ve ve letâfet kesb itdikde esmâ-i ilahiyyeden her anda kendine ḥâkim ḳanḳısı olduġun idrâke isti'dâd bulub her ism-i şerîfiñ tecellisinde bir pâre olaraḳ bu i'tibâr ile nice biñ pâre olur dimek mümkündür. Ve merḥûm âdemiñ ṣûret-i ilahiye üzre ḫalḳ olunduġuna işâret eyledi. Ve esmâ-i ḥüsnâyı iḥṣâ iden ya'ni teḫalluḳâ ve taḥḳiḳâ 'add itmesine

[32b]

ḳâdir olan te'emmül ile cennete girer vârid oldu ne dimekdir ve cennet mefhûmunda istitâr-ı me'hûz olduġu lisân-ı 'Arabdan ẓâhirdir. Ve ḳalbiñ kesretde vaḥdeti ve vaḥdetde kesreti ne cihetden imiş. Bu ma'nâlardan birini nefsinde 'ayne'l-yaḳîn bulunca bilmeyenlerin inkârı saña ḫalel vermez. İster ise meẕâhib-i erba'ada fetvâya ḳâdir bir 'âlim olsun. Zirâ bir mes'elede bürhân-ı vucûdiye mâlik olanı döndürmek muḥâldir. Meselâ ben gözümle gördüm ki zencefreden hem altûn hem gümüş ḥâṣıl olur. Ḳaldı ki maṣrafına ḳifâyet itmez imiş. Murâd şu iki cevheriñ ḥuṣûlu insanın elinde mümkün müdür mümkündür. Ḥâcetim degil 'âlemde ne ḳadar 'ulemâ var ise kimyâ fennini inkâr itsinler. Benim ru'yet-i baṣiriyyeme muḳâbeleleri imkânda degildir.

بلش در پی کرد آروی کہ ماہ تمام زخود تہی چو شود قابل اشارہ شود

Cem'iyyet ḳaydında olma ki mâh-ı tamâm kendinden fârig olunca ḳabil-i işâre olur. Ya'ni kemâl-i ma'nevi kendini yoḳ bilmede ve riyâżet-i diniyye ile cismaniyetin eksiltmededir. Tâ ki ruḥ bedene ġâlib olub ḥükm ruḥuñ olunca ṣûreti insân ma'nâsı melek bir pâdişâh olursun. Lakin bir daḳiḳa ḳaldı ki melâ'ikeniñ kesreti ta'dâd ḳabul itmez ġâyeti ben de bu sa'y ile anlardan birisi oldum. Bunda şeref nedir ma'lûm ola ki sen beşere maḫṣûṣ bir miḳdâr ef'âle ve mübâşerâta vâḳıf olduñ ki melâ'ikeniñ o umurlardan ẕevkleri yoḳdur ve bu ḳadar ḳuyudât-ı beşeriyyeti ḳaṭ' idüb anların rütbesine irişince anları fersaḫ fersaḫ 'ilm u merâtib cihetinden geçersin pek ḫıfẓ ile bâri i'tiḳâd cihetinden insân içün bu rütbeler mümkün imiş deyu saña bir te'essüf gelür ise bu daḫi ġanimetdir.

Ekl ü şurb u cimâ' ve zevk-i beden
Ḫâb-ı raḥat ḫaṣâ'iṣ-i ḥayvân

Cümlesin terk idüb melek olsan

Cem' olur sende nusha-i 'irfân

'Arşdan ferşe dek o ḥâletde
Heb saña mülk olur behey insân
[33a]
Çok degil ta bu rütbe rif'atlar
Adem olduḳda ṣûret-i raḥmân

خودی حصاری ساحل نموده بحر نرا ز خود کناره کن ای بحر بیکناره شود

Varlıḳ ve benlik seniñ baḥriñi ṣâḥil-i muḥâsırasında göstermişdir. Benlikden kenâr-ı iḫtiyâr idenler kenârsız deryâ olmuşdur. Murâdı ẕikri'l-lah ile kendini ferâmuş itmeye terġîbdir.Yaḫûd هل اتی علی الانسان حین من الدهر لم یکن شیئا مذکورا[108] ayet-i kerîmesinde olan lem-yekun ḥâlini istiḥżâra irşâd itmişdir. Ve yâḫûd bilinüb söylenmeyecek bir miḳdâr esrâra imâ ider ki söylense de bilinmez. Zirâ ḥâl-i maḳûlesi ḳâle sıġışmaz. Anınçün da'imâ işârete mübtelâdır ṣarâḥatle añlanmaz.

مرا چو آینه سیری ز وصل ممکن نیست تمام عمرم اگر صرف یکنظاره شود

Baña âyine gibi vuṣlatdan şeb' mümkün değildir. Eger tamâm-ı 'ömrüm temâşâya ṣarf olur ise de zirâ doyunca görmek imkânda olmayınca ve her anda bir dürlü latife-i cemâl ẓuhûr idüb tekerür muḥâl olunca ṭoḳluḳ taṣavvur olunmaz.

زکرد جسم مسیحا صفت چه غم دارد تمتنی که برخش فلک سواره شود

'İsa 'aleyhi's-selâvatu ve's-selâm misüllü bir pehlevân ḳuvvet-i ruḥâniyeti kemâlinde iken ġubâr-ı cismden ne ġam dutar ki felek raḫşına binmiş olan. Ya'ni nihâyet kemâl-i cismaniyet odur ki ruḥâniyete istiḥâle idüp melekûta 'urûcuna mâni' olmaya. Bu ṣıfat bir ehl-i tecrîde müyesser olduḳdan ṣoñra anıñ cismaniyetinden ḫavfı ḳalmaz. Ḥaleb'de bir meczûb var idi. Tevâtür ile ḳapulardan ve kilidli maḥallerden açılmaḳsız ṭaşrada bulduḳları çoḳ idi. Ve ḥâlâ bilürler şeyḫ-i 'alişân ile dirler idi. Lakin muḳteżiyât-ı cismaniyete maḥṣur olanlara tefhîmi müşkildir ve muḥâl 'add iderler

[108] "Dehrin akışı içinde öyle zaman geçti ki, o dönemde insanın adı bile anılmazdı." İnsan, 76/1

باصل خویش کند فرع میل میترسم که شیشهٔ دل من رفته رفته خاره شود

[33b]

fer'-i aṣlına meyl ider żaruridir ve ben ḫavf iderim ki benim göñlüm şişesi giderek ṭaş olur. Zirâ şişeniñ aṣlı ṭaşdır. Murâdı bi'aynih ṭaş olmaḳ degil belki ṣıfatda ve ṣalâbet ve ġalazetde ṭaşa mümâsil olur dimekdir. Zirâ dünyâ ve âḫiret maṭlûb olan ṣıfatdır. Ve hemân bir ṣıfat-ı ḥamîde veya zemîme bir âdemde kemâliñ bulduġu gibi o âdem o ṣıfat ṣâḥibiniñ 'aynıdır. Her ne olur ise olsun ve bedenden ruḥun infiṣâli 'aḳabinde herkes nefsini üzerine ġâlib olan ṣıfatda görür. Meselâ kimi boġazlanmış ḳoyun ṣûretinde ve kimi kelb hey'etinde ve kimi yılan şeklinde lakin giderek yine insâniyet ġalebe idüp kendi ṣûretini bulur. Ammâ bir âdem ba'de'l-mevt kendini âdem ṣûretinde görür ise tamâm âdem ṣıfatı üzredir ve ṣıfâtında ḫalel yoḳdur.

آن زمان بنظرها عزیز میکردی که آتش تو چو یاقوت بی شراره شود

Sen o zamân naẓarlarda 'azîz olursun ki seniñ ateşiñ yâḳût gibi ḳıvılcımsız ola sâḥir-i ḫâme-suvârıñ siḥr beyânlarından biri daḫi budur. Çünki ḥüsn-i ḫalḳıñ ve belki dinin küllisi ġażab itmemdedir. Varid olduġuna ve ġażabda bir ma'nevi ateşdir ki ḳıvılcımları maddesine göre eṭrafında bulunanları iḥrâḳ itdiği ma'lûmdur. Merḥûm irsâl-i mesel ṭarîḳi ile zatında ġażab olmamaḳ mezmûmdur. Lakin yâḳût gibi âteşiñ ḳıvılcımdan münezzeh ise o zamân herkesin gözünde 'azîz olursun buyurdu ve ġażabı ḥaddinden çıḳarmayub muḳteżâ-yı şer'a uydurmaḳ aḳtâba maḫṣûṣ bir 'ameldir. Meselâ bir âdeme ḥudûd-ı şerîyyeden bir ḥadde lâzım gelmiş ve sen daḫi ḥâkim-i şer' bulunmuş olsun. Saña vâcibdir ki o âdama iṭâleyi va'd otu ve ġaleẓini günâhı ḳadar iẓhâr idüb ḥadd tamâm olduḳdan ṣoñra o âdem ḥaḳḳında

[34a]

ẓâhiren ve bâṭına bir keder iẓhâr itmeyesin. Zirâ evvelki ġażabıñ li'l-lah idi vaḳti geçdi yoḳsa 'ömrün olduḳça münâsebetle ṣoḥbet esnâsında filân kimse şöyle bir seyyi'e işledi idi. Kendine ḥadd şer'i icrâ eyledik diyü derd-mendiñ ġıybetin ider isen yevm-i cezâda daḫi seniñ ḥaḳḳında müddet-i ġażab uzanur.

نمیتوان بجگر داغ عشق پنهان کرد که آفتاب کریبان صبح پاره شود

Cigerde dağ-ı 'aşkı gizlemek mümkün değildir. Zirâ âfitâb ṣubḥuñ yaḳası pârelenür. Ṣubḥ edâsıyla ṣadâḳate işâret ider ki gerek ḥaḳiḳi ve gerek mecâzi muḥabbet 'aşḳ derecesinde ṣâdıḳ bulunduġu gibi ṣâḥibini 'âleme rüsvâ ider. Sebebi min küllü'l-vucûh ḥarekâtı 'aḳla muḫâlif ve üzerine ġalib-i muṭlaḳdır ifşâyı setr ẓann ider.

مبلش تلخ دهد عشق اگر گداز ترا که روسفید شود قند اگر دوباره شود

Acı ve mükedder olma eger 'aşḳ saña âteş ile ẕevebân verir ise. Zira ḳand dubâre olunca yüzü aḳ olur. Şekerciler 'âdeti üzre her ne ḳadar tekrâr ḥall u 'aḳd iderler ise şeker o ḳadar aḳ ve ṣâf olur. 'Aşḳıñ da 'âşıḳa ṣûreti 'aẕabı encâmında yüz aḳlığı ifade ider diyü teselliyet virdi.

زتنگنای فلک حال من کسی داند که همچو طفل مقید بگاهواره شود

Felegiñ darlığından benim ḥâlimi bir kimse bilir ki ṭıfl gibi gâhvâreye muḳayyed olub ḥarekâta mecâli ḳalmaya. Bu maẓmûnuñ ṣûreti şikâyet ma'nâsı iftiḫârdır ki benim gibi 'ârif felek altında olmaḳ ancaḳ cismaniyetim ḥasebiyledir yoḳsa ruḥâniyetim ẓarf ḳabûl itmediğini taḥḳîḳ idenlerdenim.

شوز وحدت وکثرت دو بین که یکنور ملت که آفتاب شود روز وشب ستاره شود

Vaḥdetle kesretden nâşi iki görücü ya'ni şâşı olma ki bir nurdur nehârda âfitâb gicede bile yıldız olur. Ya'ni müẓâhiriñ vaḥdete żararı yoḳdur.

[34b]

idrâḳi müte'assırdır. Ve ṣûfiye ḥükemâsı cemî' kevâkibiñ envârı şemsdendir deyu ittifaḳ iderler. Ve nûr ẕatında ziyâde ve noḳṣan ḳabûl itmez. Hemân bu iki ma'nâ müẓâhirle ḳa'imlerdir.

بگیر دامن خورشید طلعتی صایب که همچو صبح ترا زندگی دوباره شود

Ey Ṣâ'ib bir ḫurşîd ṭal'at dilberiñ dâmenini ṭut ki ṣubḥ gibi seniñ ḥayâtiñ iki ḳat ola. Biri ẕâti ve biri iżâfi. Zirâ ṭabî'ata münâsib dilber bir 'ömrü deger.

اوّل ثنای عشق فصیحان ادا کنند آری طعام را بنمک ابتدا کنند

Faṣîhler evvelâ 'aşḳıñ medh ü senâsını eda iderler. Ni'am bu ḫuṣûṣ böyle iḳtiżâ ider. Zirâ ta'âmı ṭuz ile ibtidâ iderler. Merḥûm âferînîşiñ ibtidâsına işâret ḳaṣd idüb فَاَحْبَبْتُ اَنْ اُعْرَف mażmûnunu bu şûretle naẓm eyledi. Güyâ 'aşḳ veliy-yi ni'am-ı 'âlem olub taḳdîm-i senâyı cemili muḳteża-yı vaḳt ve ḥâle ri'âyet iden fuṣeḥâya vacibdir dimiş oldu. Ve ḥaḳiḳatde ḥarekât-ı 'ulviyye ve süfliyyeniñ bâ'si 'aşḳdır.

'Aşḳ olsa mübtedâsı kelâmıñ uzar gider
Ammâ viṣâl-veş ḫaberi pek güzel gelür

نقش مراد طرح باقبال میدهند جمعی که تکیه گاه خود را ز بوریا کنند

Naḳş murâdı iḳbâl-i devlete ṭarh ile virirler. Bir cema'at ki kendi tekye-gâhını ḥaşırdan ideler güyâ terk ve tecrîd üzre olan kibâr-ı evliyâ iḳbâl ve devlet ile bir âdeme himmet itmesi ma'nâda hemân kendiniñ terk itdigi şehevât-ı faniyeye maḥṣûrdur ziyâde idemez dimek gibi bir ma'nâ oldu. Zirâ bir sâlik terk eyledigi emrde ġâyet suhuletle taṣarruf ider. Lakin merḥûm mübâlaġa ḳaṣdıyla iḳbâle naḳş-ı merâmı zor ile virirler didi. Ya'ni te'emmül eyle ki idbâra ne mu'âmele iderler.

هر شود که خلق چه دارند در بساط در کشوری که یوسف ما را بها کنند

Bir iḳlîmde bizim Yusuf'umuzu bahâ ideler. Ya'ni degişe ḳoşalar ma'lûm olur ki

[35a]

ḫalḳ bisât temellükünde dutarlar ve ne ḳadar naḳdleri vardır. zirâ bir cins 'azîzi degişle ṣatmaḳ elbetde müżayaḳa 'alâyimindendir. Bu taḳrîre göre 'aşrında ḫalḳıñ kendini fedâ itmelerinden şikâyet ola. Ve yâḫûd bahâ-kunend lafẓınıñ ma'nâsı ṣatalar dimek ola. Bu şûretde Yûsuf'unu medhe çıḳar ki bahâya ḳudretleri yoḳdur dimek olur ve Yûsuf 'aleyhi's-selâmıñ ḳıṣṣalarında bu iki şûret naḳl olunmuşdur.

زخم دهان شکوه نمایان نمیشود مردم اگر بحاجت خود اکتفا کنند

Eger ḫalḳ muḥtâc oldugu ḳadar ile iktifâ itseler zaḫm gibi olan dehân şikâyet ẓâhir olmaz idi. Ya'ni aġniyâda ġınâya şükrüñ ḳılleti gibi fuḳarada daḫi ḳanâ'atıñ eseri yoḳdur. Meselâ erbâb-ı iḥtiyâc yevm-i cedîdiñ rızḳ-ı cedîd ile iktifâ idüb ziyâde ṭalebinden nefsini men' eylese tâ bu rütbe ḳıllet-i rızḳdan şikâyet aġzı zaḫm-ı nâsûr gibi ẓâhir olmaz idi.

Ḥayât evvel ikinci rütbedir endişesi rızḳıñ
Unutdurmaz bu ḫalḳa mevt-i ferdâ rızḳ-ı ferdâyı

عالم حریف دشمنیٔ ما نمیشوند مارا اگر بہ یکسیٔ ما رہا کنند

Eger bizi bizim bîkesligimize ḳoyuvirüp ṣâḥib çıḳma ile cem'iyetimizi perişân itmeseler 'âlem bizim düşmanlıġımıza aḳrân olamazlar. Ya'ni himmet-i beşeriyye bi izn'illâhi te'âlâ 'âlemde te'sir idüp umûr-ı ḫârikâlar iẓhârına sebeb olur. Lakin a'zam şurûṭu ẓâhir ve bâṭında emr-i maḳṣûd içün vaḥdetde olmaḳdır ki bu ṣûrete cem'iyyet ta'bîr iderler. Ammâ ḫalḳ bizi kendi ḥâlimize ḳomayup i'ânet sevdâsıyla fikrimize tefriḳâ verince a'dânıñ ġâlebesine sebeb olurlar. Ve bu himmet mürîdlerin eva'il-i sulüklerinde ḳatı ẓâhirdir. Lakin telef itmek himmetle a'dâya ġâlib olmadan çoḳ ehvendir ehliniñ ma'lûmudur

Ey muvaḥḥid şirkden eyle ḥazer
Düşmeniñ kimdir bu himmet kimedir
[35b]

یا شد بہ از ملایمت مردم خسیس اہل کرم درشتی اگر با کدا کنند

Ehl-i kerem eger faḳîre bir ġaleẓet iderler ise ḫasîs âdemiñ mülâyemetinden a'lâdır. Evvelâ ger sâde bir 'izzet-i nefs ṣûretâ kibr görünür bir ḥâlet vardır. Ve sâniyâ faḳîre kerem itdikden ṣoñra o ġaleẓeti derdmend baḳlava ġaleẓeti maḳâmına ḳabûl idüb bana ḳaba mu'âmele itdi deyu bir vecihle mükedder olmaz. Ammâ ḫasîsiñ mülâyemetinden âteş-i ṭama'ı daḫi ziyâde olub 'aḳabinde ye'sle 'avdet itdikde rast gelür isen mizâcını su'âl eyle baḳ ne işidirsin.

عیب جماعتی کہ بمعنی رسیدہ اند تحقیر دل بیک تکہ کم شنا کنند

Ey Ṣâ'ib cemâ'at ki ma'nâya irişmişlerdir. Ya'ni elfaẓ-ı kâ'inatıñ ma'nâsına olduġun yaḳînen bilmişledir. Bir aşinâ naẓarla göñül tesḫîr iderler. Evvelâ bir âdem 'âlem-i ma'naya

irişemez kendi nefsini teṭhîr idüp ṣırâṭ-ı müstaḳîm üzre reftâre ḳâdir oldukça bu istiʿdâd bir âdemde ḥâsıl olunca teṭhîriñ maʿnâsını fehm idüp düşmeni bir naẓarla dost idebilür. Ve bu ṭuṣûṣ daṭhi herkesin istiʿdâdınıa tâbiʿdir. Baʿżı nufûs-ı ednâ riyâżetle çoḳ ruḥaniyet kesb ider. Ve baʿżısı riyâżetle daṭhi murdâr olur. Anıñçün riyâżet muṭlaḳa mucib-i saʿâdet olamaz.

آدمی پیر چو شد حرص جوان میگردد
خواب در وقت سحر کاه گران میگردد

Ben-i âdem çünkü pîr oldu ḥırş tâze ve civân olur. Uyḳu seher vaḳtinde saḳîl olur. Yaʿni âfitâb nefs-i naṭıḳa maġribinden ṭulûʿa ḳarîb oldukda ki bu leyl ʿömr-i dünyânıñ seḥergâhıdır. Ġaflet uyḳusu leẕîẕ ve girân olub bedende ṭulûd ile mübeşşir olmuş ḳadar elinde bulunan ḥiṭâm-ı dünyâyı imsâk ve ḥuṣulu imkânda olanlara telâş idrâkda mubâlaġaya şurûʿ idüb ḥükemâ-yı *ʿaḳl maʿaşdan dosta muḥtâc olmadan düşmana ḳalmaḳ* evlâdır meselini rivâyetde müselsel senedler ibrâz ider ve ḥadîs- şerîfde daṭhi bu mażmûn sâbitdir.

[36a]

آسمان در حرکت از نفس روشن ماست آب از قوهٔ سرچشمه روان میگردد

Âsumân bizim ruşen olan nefesimizden ḥareketdedir. Mâcerâ-yı iʿtibâr budur ki ṣusuz çeşmeniñ ḳutundan cârî olur. Yaʿni insân aḫir-i mevcûdât ise de maḳṣûd-ı bi*ẕ*-*ẕ*at *olduġu cihetden semavâtıñ sebeb-i* vucûdu olmaḳ taṣavvuruyla devrânına bâʿis olabilür dimek ola yaṭhûd ṣarâḥaten Ebu Ṭalib-i mekki ḥażretleri gökler insânıñ nefesiyle döner buyurmuşdur. Bu ḳavle işâret olur lakin insânıñ vucûdundan evvel eflâkin ḥareketi yoḳdur deyu kimseden menḳûl degildir. Ḥażret-i şeyṭhiñ kelâmı daṭhi remizdir. Ḥâṣılı ḥadis-i şerîfde vâḳiʿ nefes-i raḥmâna müteʿallıḳ ḥaḳiḳat mażmûnlarından ve baḥs-i münâẓaradan ṭhâric ʿuḳûl ile idrâk oluncaḳ maʿnâ degildir.

رای روشن ز پیر زکان کهن سال طلب آبها صاف در ایام خزان میگردد

Tedbîr-i muṣîb eski yıllanmış büyüklerden ṭaleb ile târiṭh-i iʿtibâr budur ki eyyâm-ı ṭhazânda ṣol ṣâf olur pîrlerin daṭhi ḳuvvâ-yı ẓâhire ve bâṭınaları ṭhazân olub nevbahâr ṭabiʿatlarınıñ cûş u ḥurûşu âramîde ve ḥıyâż-ı ṭhayâlleri ḳudûrât-ı hevâ vü hevesden vârsîde olmaġın cuybâr tedbîrleri riyaż-ı şuhûda ṣâf ve ruşen gelir. Lakin ʿavâm beyninde eşek çoḳ yaşama ile ṭola başı olmaz meselini daṭhi feramûş itmemek lazımdır. Ammâ be-herḥâl her ṣıfatıñ köhne pîrleri bildigi daḳayıḳı fenniyeniñ nûrsîdeleri bilmek muḥâldir.

سمان خاک ره مردم بی ازار لمست کرک در کلهٔ این قوم شبان میگردد

Göñül żararsız âdemiñ ḥâk-ı râh-ı ve mutî'-i emridir. Ḳurd bu ḳavmiñ sürüsünde çobân olur. Ḥatta bu ṣıfatda me'mûn ilġayla âdemler ḥaḳḳında ẓulmetler daḫi merḥamet idüb 'âlemi ḫarâb ider iken bunlara merḥamet ve ikrâm iderler. Ḳaldı ki teḳabil-i esmâ ve ḫuṣuṣ-ı ṣınuf

[36b]

ibtilâ bir mażmûnuñ kûlli olmasına müsâ'ade itmez. Ba'żı kibâra vârîdatında اُصْدُقْ وَلَا تَأْمَنْ ya'ni ṣâdıḳ ol ve emin olma buyurulmuşdur. Ve bundan muḫâṭıralı i'tiḳâd olmaz ki benden ḳarınca incimez iken bu başıma gelen ne idi deyu bir âdem ḳażâdan şikâyet eyleye hemân ḳudretiñ olduġu ḳadar 'avf u 'âfiyetle du'âda ol yoḳsa nice peygamberân ma'sûmları boġazladılar ve ḳatl itdiler. Nes'elu'l-lahu'l-'âfiyeh

Seni vucûd ile tercîh iden ḥekîm-i ezel
Saña murâdını senden nedir beyân itdi

Cibîn-i ẓillı zemîn niyâza vaż' ile
Ki şâh-râh rıżâsın saña 'ayân itdi

Gelür belâ vü ṣafâdan saña muḳadder olan
O ḳayda düşme niçün setrini nihân itdi

Ne çare sen de gözet çünkü böyledir ḥikmet
Yed ile ḫalḳ idüb insânı imtihân itdi.

تبهٔ عشق بتدریج بلندی گیرد باده چون کهنه شود نشأه جوانی میگردد

'Aşḳıñ rütbesi ḥaḳîḳatde ve mecâzda tedrîc ile teraḳḳi budur. Bezm-i i'tibâr budur ki bâde köhne oldukça neşâtı civân ve ḳutlu olur. Bekrilerin ittifâḳı üzre 'atîḳ olan bâdeniñ sukeri ziyâde ve neşâtı ġayet ḳuvvetlidür. 'Aşḳ daḫi müddeti uzadıḳça rütbesi ve ma'şûḳuñ mâsivâsından inḳıṭâ'ı ziyâde olur. Lakin evvel ẓuhûru birḳaç nev' üzredir. Cümlesinden a'cibi bir 'aşḳ olur ki ma'şûḳu kim olduġunu bilmez. Hemân ġa'ibâne bir ateşi ġarâm ile yanar

yaḳılur. Ve be-herhâl mâsivâdan ve ma'lûfât-ı ṭabi'iyyeden suhûletle inḳıṭâ'a böyle bir şerîf 'ilâc olmaz.

'Âşıḳ ol bir güzeliñ fikrine düşen 'âlemde
Ne belâ günde bir efkâr ile ḥayrân olmaḳ

Günlerin 'iyd ola ümmid-i viṣâl itdikçe
Ya firâḳile yine yoluna ḳurbân olmaḳ

هرکه را تیغ زبان نیست بفرمان صایب عاقبت کشتهٔ شمشیر مبرد

Ey Ṣâ'ib her kimiñ tiġ-i lisânı kendi ḥükmünde olmaz ise 'aḳıbet o âdem şemşîr zebân maḳtûlu olur. Bu mażmûn darü's-salṭanat-ı 'âliyyede muḳaddemâ çoḳ vâḳı' olur imiş. Zirâ her 'aṣrda lisânından aṣılacaḳlar

[37a]

ḳatı çoḳdur. Lakin 'aṣrımızda devletiñ ıżṭırâbı olduġuna o ḳadar ḥaller göze görünmez oldu. Ve ḥikemiyâtdandır ki bilâ-cürm ḥabs olunmaya şâyeste lisândan ġayrı yoḳdur ve şerî'atde daḫi bâbda tehdidât-ı 'aẓimeler vârid olmuşdur. Ḥatta sure-i bera'a'de

[109] ومنهم من يقول مواضع بعديده 'de tekrâr eyleyüb anlardan ba'żısıdur şöyle deyin diyü cümle münâfiḳîniñ va'idlerini ḳavllerine rabṭ eylemişdir. Te'emmül iden 'acâ'ib müşâhede ider.

قوم پرستانی که در تضییع آب دانه اند
در روبهان آفرینش شبزهٔ بیگانه اند

Bir alay tenperestler ki âb u dâne żâyi' itmededirler. Ka'inâtlarında sebze-i bigânedirler ki aḳreb-i maẓarratları meyvedâr aġaçlara bir muḳteżâ-yı fenne felâḥat żarar iderler. Anıñçün baġçe ṣâḥibleri evvel-i bahârda ücretle âdemler tedârik idüb bigâne otları baġdan taṭhîr iderler. Ma'lûm ola ki ṣufiyye beyninde insân-ı kâmil diyü 'ubudiyetine aṣlâ rubûbiyet ḳarışdırmayub 'abd-ı maḥż olduḳdan ṣoñra esmâ-i ilahiyyeniñ cümlesiyle ḥâlen ve taḥḳîḳâ muteḫallik oluna dirler ve insân ḥayvân bunuñ muḳâbilidir ki ancaḳ ṣûret-i insândan ġayri kendüde bir şey ẓâhir olmaz. Ṣâ'ib'iñ tenperestân diyü hicv itdigi ve sebze-i bigâneye temsîl getirdügü bunlardır. Ve bu iki rütbelerin beyninde merâtib-i kesîre vardır ki mevlâ-yı müte'âlden ġayrı kimse żabṭ u ḥasr idemez. Ḳaldı ki 'ubûdiyyetine rubûbiyyet ḳarışdırmaya

[109] "İçlerinden bazıları (her konuda yerli yersiz) der." Tevbe, 9/49

ta'bîri istimâ' olunduḳda ṭabâyı'-ı müste'addeye bir ṭama' 'ârıż olur ki ben de ṭâ'ifeden olabilirim diyü lakin âsmâna 'urûc bu ma'nâdan ehvendir. *Tecribe* içün bir ḥafta evżâ'-ı 'âleme ve ḥavâdis-i rüzgâra rıżâda bulunub niçün şöyle olmadı yâḫûd böyle olmasa güzel olur idi yâḫûd pâdişâh yâ vezîr ḫalḳa ẓulm iderler dimek üzre taşmîm eyle zirâ

[37b]

i'tiḳadımız fâ'il-i muṭlaḳ birdir kendi mülkünüñ ḥalini bizlerden a'lâ bilür 'alîm ve ḥakîmdir. Baḳ insân-ı kâmil ne dimekdir ve da'vâ-yı rubûbiyyet ne rütbededir. Ve fehm itmek lâzımdır ki bu ḥâlet-i meẕkûre derûn ḥâlidir ve ef'âl-i ẓâhireden mizân-ı şerî'at der-kâr ve anıñla 'amel cümle kemâlâtıñ ekmelidir. Ve bu rütbeyi taḫṣîliñ çâresi bir kâmîl-i mürşîde kendini teslîm idüb anıñ yedinde terbiye ile olur. yoḳsa yalñız 'ilm ile olaydı faḳîr bu taḳrîrimiñ on sekiz ḳat a'lâsını bilirim ammâ bir sa'atde on sekiz kere kelamımdan rubûbiyyete münâza'ayı müztelzem ta'bîrler ẓuhûr ider meselâ aġustosda yaġmuruñ iḳtiżâsı yoḳ idi yâḫûd meskû keferesi bi'l-külliye mużmehel olub ġazât-ı müslimîn yedlerinde telef olalar idi diyüben söyledikçe eṭrâfımda bulunanlar daḫi ṭabi'atlarına muvâfıḳ gelen mevḳı'leri istiḥsân ve du'â maḥallerinde âmin dirler. Geldik i'tiḳadımız bu kârḫâneniñ ṣâḥibi vâḥid-i ḥaḳiḳi 'alîm ve ḥakîmdir. [110] لامعقب لحكمه يفعل ما يشاء ve ḥakîm-i ma yurîd olunca aḳvâlime uymadı. Pes eşġa âl nuṣretîde insân ḥayvân ṭaveylesine ve's-selâm.

Eger dilden gelen elden geleydi
Müselmân ḳalmayub aḳṭâb olaydı

ومذاق عارفان خون وی کلکون بلیست بلکه محو لذت دیدار صاحب خانه اند

Ulaḳdır ṣaḥib-i ḫâneniñ didârı leẕẕetinde nufûslarından maḥv olmuşlardır ki 'arifler meẕâḳında ḫûn ile bâde-i gülgûn birdir taḳrîr itdigimiz insân-ı kâmiliñ evṣâflarındandır. Ammâ merḥûm leẕẕet-i didâr ḳayd eyledi. Bu ne demekdir elbetde maẓmûn aḥvâl-i dünyâya maṣrûf olunca dünyâda ru'yet-i ḫaḳḳında bu ḳadar nizâ'larla ketb-i 'aḳâyid meşḥûndur. Evvelâ ma'lûm ola ki her fenniñ bir miḳdâr ıṣṭılâḥâtı vardır ki vâḳıf olmayınca o fenni idrâk müşkil olur. Ve ṣufiyye efendilerimiz şerî'atle muḳayyed olanların her 'aṣrda ekmelleridirler. Lâkin

[38a]

yalñız Ḥanefî meẕhebinden uṣûl ve furu'a dâyir bir miḳdâr mes'ele żabṭ itme ile siyyemâ o mes'elelerde taḳlîd ṣırf ola böyle işârât-ı daḳiḳayı añlamaḳ muḥâl rütbesinde bir ma'nadır. Zirâ faḳîre nefsimde vâḳı' olan umûrlardandır ki bu meclîsde benim ḫaḳḳ'al-yaḳîn

---

[110] "Allah öyle hükmeder ki onun hükmünü izleyecek hiçbir merci yoktur." Ra'd, 13/41
"Şüphesiz ki Allah ne dilerse yapar." Hac, 22/18

bildigim ḫuṣûṣu o meclîsiñ ḫalḳı olmaz ve imkânda degildir diyü ittifâḳ iderler. Çâresi ẓâhirâ oldukça mümâşâh ile geçmekdir ve bunuñ emsâli ṣufiyye ile erbâb-ı inkârıñ beyninde ḳatı çoḳdur. Meselâ 'âlim ve fâżıl bir islâmında metîn şaḫṣa bir âyet-i kerîmeniñ lisân-ı 'Arabi muḳteżâsınca ma'nasını ifade ideriz. Fi'l-ḥâl su'âl ider ki efendim müfessirler almışlar mı te'emmül eyle eṣdaḳ-ı ḳâ'ilîn rabbü'l-'alemîniñ kelâmından fehm-i evvel ile fehm olunanı ḳabûlde tevaḳḳuf idüb bir müfessir kelâmı ister ki taḳlîd eyleye. Zirâ mâdâm kendiniñ dâ'ire-i 'aḳlına küncâyîş-pezîr olacaḳ bir te'vîl ile ayet-i kerîme ma'nâsından çıḳmadıḳça ḳabûl itmek muḥâldir. Bize lâzım olan ise vurûdu üzre imân getirüb keyfiyetini Allâha ve resûlune ḥavâle itmek idi. Ammâ ḥaṣm içün te'vîl ider böyle ider ise me'cûr olur lâkin ḳırḳ yıldan ṣoñra bir tenhâ maḥâlde o ayetiñ ma'nâsını su'âl itsek yine saña o ḥaṣm içün tedârik itdim didigi ma'nâyı taḳrîr ider. Tevfîḳa muḫtâc bir ġarîb nizâ'a ugradıḳ.

اهل همت رخنه در سد سکندر میکنند این سبکدستان کلید فتح را دندانه اند

Ehl-i himmet sedd-i sikendere raḫne iderler. Bu eli ḫafîfler miftâḥ-ı fetḥe dişdirler. Sedd-i İskenderden murâd beden-i insândır ki ehl-i himmetiñ riyâżât-ı şer'iyye ile raḫneye müşâbih cisimlerine bir ḥâlet ve bir leṭâfet ḥâṣıl olur ki ecsâm-ı keşîfeden 'ubûra ve bedenden beyne'l-mevt ve'l-ḥayât ḫurûc ve duḫûle isti'dâd ḥâṣıl iderler ve rü'yâda muḥâlât-ı 'aḳliyyeden her ne müşâhede olunur ise 'âlem-i ḥisde ḳibâr-ı ümmet

[38b]

vâḳı' olur ġarez aṣlı bir leṭâfet mevḳûfdur. Lâkin yine mürşid terbiyesinde olmayınca müşkül olur.

بدیابان درمیان دارند زهاد از نفاق گرچه در پهلوی هم چون سبحه صد دانه اند

Zühhâd aralıḳda nifâḳdan yüz beyâbân dutarlar. Egerçi birbiriniñ yanında yüz dâne tesbîḥ gibi birbirine muvâfıḳlar ise de nifaḳ 'Arabîde köstebek didikleri ḥayvânıñ yuvasına dirler. İki ṭarafdan delikleri olduġuçün ve münâfıḳ lafẓı daḫi ẓâhiri bâṭınına uymayanlara bu sebebden tesmiye olunmuşdur ve tesbîḥ dânesi iki ṭarafdan delik olduġuna ṣûreti âḫirete bâṭını dünyâya müteveccih olan zühhâda temsîl olundu. Ve vâḳı'â bu ṣûretde ṣaliḥâ zeynde çoḳ âdem gördük âḫireti dünyâya dâm ittiḫâẕ idüb cemî' mâl sevdâsında 'ömrlerin telef itdiklerinden ṣoñra âḫirete intiḳâllerinde 'âleme rüsvây oldular.

هست چندان ره بملک بیخودی از عارفان تا برون از خویش می آیند در میخانه اند

'Âriflerden bî-ḫûdluḳ ve fenâ mülküne o ḳadar yol yoḳdur. Ya'ni ḳarîbdir kendülerinden ṭaşra gelüp 'indleründe beşeriyetleri ve aḥkâm-ı ḳuvvâları maḥv olana dek meyḫânede ḥâżırdırlar. Lâkin bu isti'dâdı ḥâṣıl itmek mevt-i aḥmerden on fersaḫ öte ṭarafda olduġuçün herkesi bu keyfiyeti taḥṣîle cesâret idemez. Ve bu ḥâlete sekr dirler. Bundan ṣoñra 'âlim ḥisse duḫûlune saḥv dirler. Ve bu ġıybeti sekriyyede kendine ḥâṣıl olan 'ulûm-ı ḳudsiyyeye naẓar idüb ḫalḳa söylenmesi münâsib olan 'ulûm-ı nâfi'ayı ketm itmez ve esrâra mute'allıḳ olanların ifşâsına bir vecihle cevâz yoḳdur. Ve ṣûfiyyeniñ ẕevḳ u şurbu ve reyy ü vecdi ve maḥv u fenâ ve ıṣṭılâm ve bunuñ emsâli her ne ḳadar ḥâletleri var ise cümlesinde ġıybet derkâr ve bir 'ilm-i 'azîz ile ḥisse 'avdet itmek şarṭdır yoksa bilâ-fâ'ide-i 'ilmiyye olur ise 'illetdir ġaşy

[39a]

ve ḫafaḳân ve sar' ve sekte gibi eṭibbâya ḥâlini 'arż idüb 'ilâcına mübâderet ider ve ṣûfiyye ḥâlât-ı meẕkûreleri mevâhib-i ilahiyyeden olub kesbiñ medḫali yoḳdur. Ma'haẕâ ṣâḥibine ve 'ameline naẓar olunsa muḳteżâ-yı 'ameli ẓann olunur lâkin degildir diyü ittifâḳ itdiler.

هیچکس از کاروان زندگی بیدار نیست ماند کان در خواب غفلت رفتگان افتاده اند

Kârvân-ı zindegîden hîç kimse bîdâr degildir bu kârbândan dökülüb ḳalanlar ḫâb-ı ġafletde ve gidenler meseldirler [111] وجعلناهم احادیث biz o helâk itdiğimiz ḳavmleri mevlâ-yı müte'âl mesel ḳıldıḳ buyurur. Ya'ni hemân bir vucûd ẕikrileri ḳaldı ki ḫalḳ falân ḳavm şöyle idi ve şöyle oldu dirler ve evvelki ḫâb-ı ġafletde olanlardan murâd bi'l-fi'l dünyâda olanlardır ki الناس نیام ḥükmünüñ taḥtındadırlar. Vefât vaḳtinde uyanurlar ve aġreb budur ki ḳıyâmetde ḳubûrlarından ḳalḳdıḳda yine [112] من بعثنا من مرقدنا diyü istifhâm iderler. Pes ma'lûm oldu ki intibâh-ı tâm ḳıyâmete maḥṣûṣdur 'avâm ḥaḳḳında lâkin ḫavâṣṣ-ı ricâl'ul-lâh dünyâda mevt-i iḫtiyâriden ṣoñra rü'yâda uyanub kendini rü'yâ ḥâletinde

---

[111] "Sonra resullerimizi peşpeşe gönderdik. Hangi ümmete peygamberi geldiyse onlar onu yalancı saydılar. Biz de onları birbiri ardından imha ettik. Onlardan geriye bıraktığımız sadece ibret verici hikayeleri!"

[112] "Eyvah bize! Kim kaldırdı yatağımızdan? Diyorlar." Yasin, 36/52

olduġunu bilür âdem gibi müntebihlerdir. Cihânıñ ḥâli rü'yâdır lâkin lüknet-i ġaflet amân virmez ki âdem gördügünü eyleye ta'bîr.

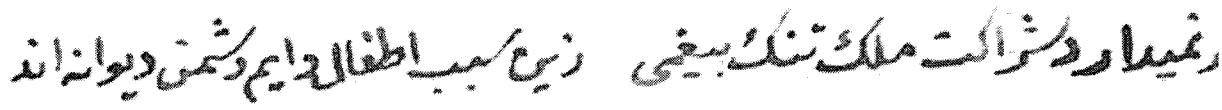

Bî-ġamlıgıñ dâr olan mülkünü şirket ḳabûl itmez. Bu sebebden dâ'imâ eṭfâl-i divâneniñ düşmanıdırlar ve ṭaş atmaya mecbûrdurlar. Bî'aynih kilâbıñ sâ'iller ile deryûze memleketinde olan nizâ'ları gibi memleket żıyḳ u selâṭîn mute'addin olunca ġavġa eksik olmaz. Egerçi merḥûm ṣûret-i ẓerâfetde bu ma'nâyı irâd eyledi. Ammâ bâṭında irşâd buyurur ki ġamsızlıġa çare ikidir ya 'aḳl-ı me'âşı bi'l-külliye selb idüb tevekkülde ṭoyurur cûşa taḳlîd ile olur yâḫûd vâlidesinden ġayrıya iltifât itmeyen ṭıfl-ı bî-şu'ûr gibi pestân-ı 'inâyet-i ilahiden istimdâda ülfetle mâsivâyı 'adem menziline

[39b]

tenzîl itme ile olur ki bu iki ṭâ'ife ġam nedir bilmezler ve virsende yimezler.

Ey Ṣâ'ib çeşm-i bed-nâzıñ ḫayâllerden dûr olsun zirâ kendi ṣâd-çâk olan göñüllerinden olmaḳ üzere zülf kelâma şânedirler. Ya'ni eşref-i cevâhir kâ'inat ki tekellümdür elbetde eşrefe ḫidmet iden daḫi eşrefdir. Şu'arâ ṭâ'ifesi dâ'imâ bu maḥbûbuñ cemâline ziynet virmede olduḳlarıçün du'âları herkese lâyıḳdır.

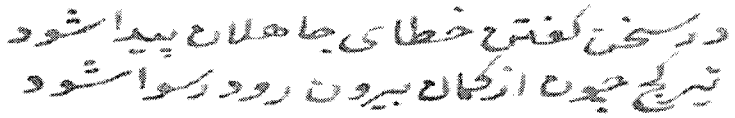

Söz söylemede câhillerin ḫaṭâları ẓâhir olur. Meydân-ı i'tibâr budur ki egri oḳ çünkü yaydan ṭaşra gide rûsvây olur. taḥt-ı lisâna ya'ni herkesin mi'râc fehm ve dirâyeti ve âsâr-ı 'adâvet ve velâyeti tâ geregi gibi ṣoḥbete girmedikçe ma'lûm olmaz ve vucûd-ı kâ'inât ibtidâ rabb'ül-'âleminden kün lafẓıyla bed' idüb Adem 'aleyhi's-selâm daḫi ḫalifetu'l-lâh olmaḳ ḥasebiyle melâ'ike-i 'izâmı nuṭḳ ile ifhâm ve ḫâtemü'l enbiyâ' daḫi gelüb ben-i âdemi yine nuṭḳ ile ta'ciz ve ilzâm eylediklerinden ma'lûm olur ki âyat-ı mu'tada beytinde kelâmdan eser bir âyet taṣavvur olunmaz. Ve 'izam ḳadri andan ma'lûm olur ki birḳaç adam ṣoḥbet idüb oturur âlât-ı meclisden ya mum yâḫûd kâse bir iki kelime nuṭḳ eylese elbetde ahali-i meclis heybetden bir ḥâlet-i ġarîbeye uġrarlar ki ta'bîre gelmez. Ma'haza birbiriyle dâ'imâ ülfet itdikleri kelâmdan ġayrı bir nekre iş ẓuhûr itmedi te'emmül eyle ki İbrahim İbn-i Edheme egriniñ ḳaşından bunuñ içün ḫalḳ olunmadıḳ diyü bir kelâm

ẓuhûr olunca salṭanat gibi ḳayd-ı 'azîmi terk idüb faḳr u fâḳayı iltizâm eyledi ve istimâ' eyledigi kelâm daḫi dâ'ima meşâyıḫıñ kürsilerde ḫalḳa söyledigi neṣâyiḥlerin birisidir ve dâ'imâ sukût üzere olan

[40a]

seyyâḥlarda bir heybet-i ġarîbe ḥâṣıl olur ki menşâ'ı 'acebâ söylese ne söyler ḫayâlinden münba'isdir ve bu sukût 'aḳabinde tekellüme şurû' olunduḳda leẕẕet-i kelâma ne idigi ṣaḥib-i sukûta bir gûne tecelli ider ki leẕâ'iẕ-i ma'lûmeye bir vecihle ḳıyâs olunmaz ve ekser yâ ḫalvetden çıḳan ṣaliḥâ keşf-i esrâr itdiklerine sebeb bu olur ki kendini ḥalâvet-i tekellümden girü almayub söylemek arzusuyla inkişâf-ı esrâra câzibe-i ḥalâvet-i kelâm sebeb olduġu çoḳdur. Beyt

Ne söylerse zebânım ḳasd-ı evvel vaṣf-ı ḥüsnüñdür
Degil mi böyle sen söyle beni söyleme sulṭânım

ارسد راه وحدت کشته کست چون حباب از خود کند قالب تهی دریا شود

Ẓan perdesi ṭarîḳ-i vaḥdetiñ sedd-i râhı olmuşdur, ben didikçe vaḥdet bozulur. Ṭûfân-ı i'tibâr budur ki ḥabâb çünkü ḳâlıbını tehî eyleyüp maḥv ola deryâ olur. Muḳaddemâ tâ'iyye tercemesinde daḫi vaḥdet-i vucûd mes'elesi dâ'ire-i 'aḳldan ḫâricdir diyü taḥrîr olunmuş idi. Ancaḳ maḥall-i nizâ' budur ki mümkünâtıñ kendine maḥṣûṣ bir vucûdu var mıdır, yoḳ vucûd ẕât-ı bâriden 'ibâret ve bir olub kesret aḥkâm-ı a'yân-ı sâbite midir, muḥaḳḳıḳîn-i ṣûfiyye ikinci şıḳḳı istisvâb iderler. Ammâ bu mes'eleniñ ḥaḳḳında bir alay 'aḳlî su'âller ve taṣvîr mes'ele ḫülyâsıyla vucûh-ı müfside tedârik etmeler böyle maḳâmlarda ḥadîd bârîd dökmedir. Zirâ bu ṣûrete ḳâ'il olan 'azîz daḫi tenbîh ider ki bu mes'ele 'aḳlıñ müdriki degildir. Belki ṣalâḥ ve taḳvâ ve riyâżât-ı şer'iyye ve bi'l-külliye şehevâtı terk ile meyyit rütbesine varanlara *rabbü'l-'âleminiñ murâd-ı ezelisi ta'alluḳ itmiş ise maḳâm-ı mu'ayyende ḥâlet-i ġaybetde bu emre ẕevḳ tarîḳi ile bir mürşid-i kâmil yedinde vuṣûl mümkündür.* Dirler nice ki Mıṣır Ḳâhirede 'ulemâ ve ṣülehâ ma'iyyet-i rabbü'l-'âlemin ẕâtiye midir yâḫûd ṣıfâtiye midir diyü Câmi'-i Ezherde baḥs ider iken Suyûtî merḥûmuñ şeyḫi Şeyḫ Muḥammed Maġribi Ḥażretleri ki vaḳtiniñ kibârından idi teşrîf idince cümlesi sukût idüp

[40b]

Ḥażret-i şeyḫ buyurdu ki bu mes'eleyi 'ilm ṭarîḳi ile bilmek isterseñüz rabb-i müte'âliñ 'ibâdıyla ma'iyyeti ezeliyyedir ebediyedir, ibtidâ ve intihâ'ı taṣavvur olunmaz. Keyfiyetini istikşâfıñ baḥsle fâ'idesi yoḳdur. Ve eger içinizde ẕevḳ ṭarîḳı ile bu mes'eleniñ ḥaḳîḳatine 'âşıḳ var ise nefsini baña teslîm eylesün kendini ehl u 'iyâlinden ve veẕâyifden ve

mâlından ẓâhiren ve bâṭınen tecrîd etdikden şoñra ḳırḳ güne dek ben kefîlim kendine ẕevḳ ṭarîḳı ile bu ma'nânın istikşâfına buyurduḳda dört yüz miḳdârı 'ulemâ-i ẓâhir ve erbâb-ı ṭarîḳden birisi ṭab'iyyet itmeyüb mübârek ellerini taḳbîl ile iktifâ itdiler. Şûret-i ḥâl böyle maḳâmlarda ya sukût ya eline nefsini teslimdir ve rabbü'l-'âlemin ḳudret-i beşerde olmayan umûru teklîf itmez. Şer'-i şerîf ḳadar temessük idecek bir 'urve'-i visaḳı olmadığı ṭarafeynden müttefiḳ-i 'aliyedir. Yoḳsa bu mes'eleniñ ve emsâliniñ kâ'ilini tekfîr itmek ancaḳ ṣâḥibiniñ dâreynde sermâye-i ḥasreti ve ḥaremâtı mużâ'af olmadan ġayrı bir şey' netice virmez. Ve böyle şurûṭ-ı mühlikeye tevaḳḳuf iden mes'eleden ḳaṭ'-ı naẓar kibâr-ı 'ulemânıñ meẕâhib bâbında ḫaşmınıñ elinde ḥadis-i ṣaḥîḥ mevcûd iken ve kendine ḥaḳḳı bulduġu maḥallde tab'iyyet farż iken meẕhebine i'ânet itmek bâb-ı ictihâda dâḫildir diyü naṣṣ muḳâbilinde edille serd iden 'âlim ne gûne taṣavvur olunur ki henüz ẓâhirine teslîm olmada nice muḫâṭıra-i diniyyeler kendi i'tiḳâdında lâzım gelecek dâ'ire-i 'aḳldan ḫâric mes'eleyi ḳabûl eyleye. Lâkin bu taṭvîlden murâdım bir ġâfili vâḳı' olduġu varṭadan ḫalâṣa himmetdir ki mu'âṣır olmadığı bir 'âlimiñ ḳıyâmetde sebb u la'n ile maḥcûbu olmadan ḥaẕer eyleye. İmâm Nevevî şeyḫ-i ekber ḥażretleriniñ o aḫzlarına irişmegin câmi'-i emeviyyede su'âl olundu ki şeyḫiñ ḥaḳḳında ḫalḳ iki ṭarafdır cenâb-ı sa'âdet

[41a]

ne buyurursunuz bir miḳdâr tevaḳḳufdan şoñra başını ḳaldırup

تلك أمة قد خلت لها ما كسبت ولكم ما كسبتم ولا تسئلون عما كانوا يعملون[113] âyet-i

kerimeniñ ḳırâ'atı üzerine bir ḥarf ziyâde itmedi. Ve ehl-i selâmete lâyıḳ olan budur. Şeyḫe ṭabi'iyyet kimseye lâzım değil ve kitâbına naẓar ider ve ne ismen lisânına olur bildiğim budur benim va'l-lâhu 'alemu bi'ṣ-ṣavâb ve bu şûret buġz fi'l-lâha dâḫil degildir. Zirâ senden a'lem bir ṭâ'ife-i 'azîme celâlet-i ḳadrine şehâdet iderler ve şerî'atde şübhe ile ḥadd sâḳıṭ olur

مقام حیرت دیدار حرف و صوت نیست طوطی از آیینه حیرانم که چون گویا شود

Ḥayret-i didâr maḳâmında ḥarf u şûret olmaz ben ḥarânım ki ṭûṭî âyîneden nice söyleyici zirâ bu şûret uṣûluñ ḫilâfıdır didâr elbetde maḥv. Merḥûm tecelliyâtıñ bir ḳısmına işâret ider ki bizim gibilerin sukûtu bu maḳâmda tekellümden yaḳışıḳlıdır. Ḳaldı ki Ṣâ'ib bir şâ'ir âdem ve şu'arâya enva' te'vîl ve ecnâs işâret ve fuṣûl-ı ẕerâfet ile memlûdur żarar itmez.

---

[113] "İşte onlar bir ümmetti, geldi geçti... Onların kazandığı kendilerine, sizin kazandığınız da sizedir. Siz onların işlediklerinden sorguya çekilmezsiniz." Bakara, 2/134

توان روز سیاه از خصم داد خود گرفت صبر آن دارم که خط کوته پیدا شود

Ḳara günde ḫaşmından kendi intiḳâmını almaḳ mümkündür o ḳadar şabr iderim ki ḫatta o maḥbûbuñ raḫi eṭrâfında ẓâhir ola o vaḳtde binmez de vâḳı' olacaḳ ḳâl u ḳîlıñ vechi aḥbâbıñ ma'lûmu olur bu pencere 'âşıḳların beyhûde teselliyetlerindendir. Yoḳsa eger muḥabbet ẓuhûr-ı ḫaṭṭla müzdâd olub zâ'il olmaz ise 'âşıḳ ki evvel gözünde ḳıl bitmiş gibi dünyâya baḳamaz. İntiḳâm almaḳ ḳande ḳaldı. Yoḳ 'alâḳaya ḫaṭṭ vasâṭıyla burûdet gelür ise ma'şûḳdan teselli-yâb olması intiḳâm-ı kâfidir.

ون صدف هر کس که دندان بر سر دندان نهد سینه اش بیگفتگو گنجینه دریا شود

Ṣadef gibi her kim dişi üzerine ḳoyub şabr ider ise anıñ sînesi bilâ-kelâm deryânıñ ḫazinesi olur. Ṣadefiñ şabrı nisâna müntaẓır olub ġayrı şulara raġbet itmemekdir. Bu şûretde girdâb-ı i'tibâr oldu ki

[41b]

bir adem maṭlab-ı mu'ayyene vuṣûlde müteveccih olsa birine biñ cezâ muḳarrerdir

دست و پای باغبان بوسیدن از دون همتیست سعی کن تا بیکلید این در بروی تو گشود

Bağbânıñ elini ve ayağını öpmek dûn himmetlikdir. Sa'y ile tâ bu ḳapusınıñ yüzüne miftâḥsız feṭḥ ola. Murâdı mukâşefedir ki riyażetle bilâ-mürşid taḥṣîli mümkündür. Lâkin aḥvâl-i mizâca ve keyfiyyet-i taḳlîl levâzım-ı beşeriyyete 'âlim gerekdir ki 'aḳla ḫiffet ve mizâca teġayyür gelmeye. Yoḳsa bu şûreti icrâya daḫi mürşidsiz zeki ve reşîd âdeme muḥtâcdır ve bu keşfde ḳurb-ı ilahi şart degildir ve ba'żı nufûsa sebeb ẓâhiri olmaḳsız bu keşf vâḳı' olduġu vardır. Aḥkâm-ı nucûmda ve tevâli'-i mevlûd zayiçelerinde ḫükemâ ẕikr itmişlerdir. Ḥâṣılı 'âdetâ miftâḥsız kilid açılmaz ammâ nevâdirde 'âdet rütbesine ḳarîb açıldığı görülüb ve işidilmişdir.

مهر خاموشی چه سازد بالب پرجوش من حلقهٔ گرداب چون مهر لب دریا شود

Benim pür-cûş olan dudağıma sukût mührü ne ider girdâb ḥalḳası leb-i deryâya mühr ne gûne olur. Zirâ insân âḫir maḫlûḳât olmağın kendüden evvel ḫalḳ olunanlar kendüde mündericdir. Bir kerre futûḥ-ı ḳalbiye ẓuhûra geldikde sukût ḳabûl itmez bir ma'nâ

olur. Ḥatta şeyḫü'l-ekber efendimiz futûḥât-ı Mekkiye yoḳdur ṭûlu ile benim ḫavâṭırımdan biri degildir diyü taṣrîḥ ider ve faḳîr daḫi taṣdîḳ itmişimdir. Zirâ futûḥâta kesret-i müṭâla'amızdan nâşî şeyḫiñ kelâmınıñ levâzımını ve muḳteżâsını cem' eylesem futûḥât ḳadar bir kitâb olur ki ṣarâḥaten futûḥâtda bulunmaz. Bizim gibi nâḳışü'l-'ayârıñ ḥâli yalñız müṭâla'a ile bu rütbeye varınca futûḥ-ı 'ibârete maẓhar olan ẕât-ı şerîf elbetde buyurduḳlarında ṣâdıḳdırlar. Lâkin futûḥâtı eline almaya ve müṭâla'a itmeye ṭaraf-ı sa'âdetlerinden izine muḥtâcdır, herkes müyesser olamaz. Delîli budur ki ṭarîḳ-i ḳavmi bi'l-külliye inkâr iden bir 'âlim inkâr ile futûḥâtı müṭâla'a eylese kendi i'tiḳâdına

[42a]

muvâfıḳ futûḥâtda ḳırḳ cüz' ḳadar nefâyise mâlik olur ki sâ'ir taṣânîfden anları bulmaḳ muḥâl iken böyle bir mü'ellef celîl'is-sâni terk itmeye içinde fehm itdigi ya ḫaṭâ vehm itdigi birḳaç mes'ele nice mâni' olabilir ve ḳankı mü'ellef vardır ki ḫaṭâsı olmaya. Siyyemâ tefâsîr-i âyât-ı kerimede ve işârât-ı ehâdis-i şerîfede mevlâ-yı müte'âlin ḥażret-i şeyḫe iḥsân buyurduġu fehm-i ḳudsîleri fedâ iden benim 'indimde acından ölüb ṣadaḳa ḳabûl itmeyen ṣûfilere beñzer ḳaldı ki ḥaḳḳ bâṭıldan farḳ idecek rütbeye şerî'at-ı ġarraya intisâbı olmayan ma'ẕûrdur ve bizim kelâmımız ehl-i imtiyâza maḫṣûṣdur yoḳsa herkese dimek degildir.

Müşteri rütbe-i cevherde olunca nâḳış
Naḳṣ-ı ḳıymet sebeb-i revnaḳ-ı bâzâr olmaz

خفاش یا عیسی چو عیسی با خدا کی میشود عیسی خدا خفاش اگر عیسا شود

Ḫuffâşıñ Ḥażret-i 'İsâya nisbeti 'İsâ 'aleyhi's-selâmıñ ḫudâ-yı müte'âle nisbeti gibidir. Bilâfarḳ pes eger ḫuffâş 'İsâ olur ise 'İsâ daḫi ḫudâ olur ḳıyâs-ı musâvât icrâ eyledi. Ya'nî Ḥażret-i 'İsâyı rabbü'l-'âlemin ben-i İsrâ'ile mesel ḳıldı ki ḳullarımızdan biri ihyâ-yı mevtâya bizim iznimiz ile ḳâdir olunca 'İsâyı ḫalḳ iden ẕât-ı muḳaddes ulviyyetde ḳalur diyü. Ammâ yine bu burhân vucûdu delâletinde ziyâde gelüb Ḥażret-i 'İsâ ḥaḳḳında dürlü dürlü iftirâlar eylediler. Güyâ 'aleyhi's-selâtü ve's-selâm ḳavminiñ böyle ġuluv idüb kendülerine uluhiyyet isnâd ideceklerin bilür gibi ṭıfl iken tekellüme şurû'da evvel-i kelâmı إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ[114] vâḳı' oldu ki bu vâhimeye düşmesünler diyü. Ma'lûm ola ki edyân-ı İslâmiyyeniñ cümlesi âḫirete imân üzere mebnîdir. Anıñçün Ḳurân-ı Kerîmde yevm-i âḫiret esâme-i muḫtelife ile

[114] "Derken bebek: Ben Allah'ın kuluyum, dedi. O bana kitap verdi, beni peygamber olarak görevlendirdi." Meryem, 19/30

ḳatı çoḳ tekrar itmişdir ve ḥükemâdan bir ṭâ'ife bu ḳıyâmet-i mev'ûdeyi kevâkibde ric'at müşâhede itdiklerinden yine dünyâya bu maḫlûḳât gelürler vehmiyle eşref-i nuḳûd

[42b]

ve cevâhirlerin zîr-i zemînlere defn ve rûḥâniyet-i kevâkible mersûd u maḥfuẓ idüb ikinci def'a geldikde faḳr u fâḳaya mübtelâ olmayalum diyü bu bâbda kitablar te'lîf ve berâhîn-i ḥükmüyyeler serd itmişlerdir. Eger bir zeki adam bu o te'lîfleri esrâr-ı kevâkibe vâḳıf olmaḳ şartıyla müṭâla'a eylese elsine-i enbiyâ' üzere mev'ûd olan yevm-i aḫireti birḳaç kerre görmüş ḳadar taṣdîḳ ve yaḳîn ider ve rabbü'l-'âlemin kelâmı ḳadîminde bu ma'nâya işâret idüb buyurdu ki [115]والسماء ذات الرجع ric'at ṣâḥibi olan semâ ḥaḳḳıçün والارض ذات الصدع ve sad'la 'ulviyâtından müte'essir olan arż ḥaḳḳıçün sera'ir-i imtiḥân olunacaḳ gün ḳul faṣl u ḥaḳ maḥżdır, hezl ü kizb degildir. Ya'ni vâ'l-lahu a'lem dimek olur ki eger bizi âletle ḫalḳ ider diyü i'tikâd iderseniz mânî' yoḳdur. Naẓar idiñ ric'at-ı 'ulviyyâta ve ḳâbiliyyet-i ṣufliyyete ki eger setrine vâḳıf olursânız ḥaḳḳa'l-yaḳîn yevm-i ḳıyâmetiñ vuḳû'una 'ilme'l-yaḳîn ḥâṣıl idersiniz. Zirâ delâlet-i tâmme ile delâlet ider ki bu maḫlûḳatda ric'at vardır ve bu ric'at bizim elsine-i enbiyâmız üzere sizlere va'd itdiğimiz yevm-i ḳıyâmetdir. Bu taḥrîrimiz işâret bâbında bir nefîs ma'nâdır ki münâsebetle taḥrîr olundu bir ehli vâṣıl olduḳda ṣafâlar kesb ider.

دهری دارم که گر از جیب بیرون آورم از فروغش پله میزان ید بیضا شود

Bir cevhere mâlikim ki eger ḳoynumdan ṭaşra çıḳarsam terâzunun gözü anıñ nûrundan yed-i beyżâ olur. Murâdı ma'arif-i diniyye olmaḳ mümkündür yâḫûd rütbe-i nefs-i nâṭıḳa ola yâḫûd esrâr-ı ilahiyyeden vâḳıf olduġu bir sırra işâret ola.

ست رد بر سینهٔ دریا گذارد چون صدف هر که صاحب تمکنای عالم بالا شود

Ey Ṣâ'ib her kim 'âlem-i bâlâya aşinâ olur ise ṣadef gibi deryâ sînesi üzerine reddü'n-ney ḳoyup ṣuyundan ṭam'ını keser. Bu beytiñ mefhûmundan ma'lûm olur ki ḫalḳıñ evliyâ diyü ḫak-i pâlarına yüzler sürüp her ziyâretlerine

[43a]

[115] "Yağmur dolu göğe, bitkilerin çıkması için yarılan yere yemin olsun ki " Tarık, 86/11-12

gitdikçe bir nefîs hediyye tedârikine muḥtâc oldukları ma'lûm iken anlardan velâyetden eşer yokdur. Zirâ velî dimek bu kâ'inâtı ḫalḳ iden ġani-i muṭlaḳa bir ma'nevi ḳurb ḥâṣıl itmişdir dimekdir. Bundan şoñra dünyâ cemî' fikrinde olanlardan şalâḥ ümîdin kesmek vâcibdir. 'Ulviye intisâb eden żarûri 'ulvî olur ve sufliyyete meyl iden suflî olur. Ṣadef ḳadar bir himmet tedârikinde olmayan edânilerden ḥaẕer vâcibdir.

اگر وطن بمقام رضا توانی کرد
غبار حادثه را توتیا توانی کرد

Eger maḳâm-ı rıżâda vaṭan itmeye ḳâdir olabilir isen ḥâdise-i ġubârını tûtiyâ itmeye ḳâdir olursun. 'Avâmm-ı nâs degil belki ḫavâṣṣıñ daḫi ekserini helâk iden ḥavâdisât-ı rûzgâra i'tirâż itmekdir. Ni'am-ı refâhiyet vaḳtinde herkes ḳażâya rıżâ göstermede mübâlaġa ider ammâ evlâdından biri vefât eylese ya ḫânesi muḥarriḳ olsa böyle ḥavâdislerin bevâ'isinden evveli 'abdiñ rıżâsını imtihândır aġzına geleni söyler ve her gördügüne şikâyet eyler. Ḳaldı ki ḥavâdis-i 'âmmede vezir o selâṭine i'tirâż ve 'âleme re'y-i saḫîfi üzere nizâm virmeler herkesin mübtelâ olduġu ṣarâḥaten da'vâ-yı rubûbiyyetdir ve bu ṣoḥbete meşġûl iken aralıḳda ḳahhâr-ı muṭlak fa'âl-i mâ-yurîd lâ-mu'aḳḳeb li hükmihi böyle murâd itmiş diyü iẓhâr-ı münaḳażadan ḫâlî olmaz. Siyyemâ bu senelerde sefer münâsebetiyle kesb itdigimiz bu ṣûretlerde seyyi'atıñ ḥadd ü pâyânı yokdur. Behey derdmend insân bu 'âlemiñ mebnâsı tebeddül ve teġayyür üzere olup saña lâzım olan ferâiż-i mu'ayyeneleri vaḳtinde edâ ve her ne nefesde mevte muntaẓır olmaḳdır. Farż eyle ki 'âlem 'adl u dâd ve rüşd ü sedâd ile Nûşîrevân vaḳtine dönmüş sen mevte müteraḳḳib iken bu ṣûretiñ saña fâ'idesi nedir ḥâṣılı maḳâm-ı rıżâ enbiyâ ve aḳtâb maḳâmıdır da'vâya gelür ma'nâ degildür

[43b]

lâkin tekellümde herkese asân ve mümkün görünür.

جهان ناخوش اگر صد دولت آرد پیش ز وقت خوش همه را باصفا توانی کرد

Nâḫoş olan cihân eger ḥużura yüz kudûret getürür ise de ḫoş vaḳtinden nâşî cümlesi ṣafâlu itmeye ḳâdir olursun. Evvelâ lisân-ı ṣûfiyyede vaḳt herkesiñ ḥâlinden 'ibâretdir çünkü müṭala'ada maḳâm-ı rıżâya terġîb idince su'âl teveccüh eyledi ki yâ bu 'âlem kudûret ile memlûdur cümlesine rıża ne gûne mümkündür. Bu su'âle cevâb maḳâmında buyurdu ki seniñ ḥâliñ rıżâ olup fâ'il-i ḥaḳiḳi bir olduġunu 'ilme-l-yaḳîn bildikden şoñra bu i'tikâdın nûru cümlesine sârî olup kudûreti ṣafâya ve cefâları vefâya mübbeddel bulursun ve riyâżetiñ eḫaṣṣ-ı ma'ânisi taḥḳîḳ olunsa rıżâya çıḳar ki vâcib-i te'âlaya teslîm ve 'adem-i i'tirâżdan 'ibâretdir

ز سایهٔ تو زمین آفتاب پیش شود اگر تو دیدهٔ دل را جلا توانی کرد

Seniñ gölgenden zemîn âftâb giymiş olur eger sen göñül gözünü cilâ itmeye ḳâdir olur isen şems her ne ḳadar menba'-ı nûr ise de Allah te'âlanıñ nûruna mesel ve ḫalîfe nâmına maẓhar degildir. Güyâ *beden-i insân bir ḳıṭ'a zemînden 'ibâret ve pertev-i ḫurşîd ḥaḳîḳat ki nefs-i nâṭıḳadır.* Bu zemîni âftâb pûş itdigini müşâhede dide-i ḳalbiñ cilâsına mevḳûfdur dimek ister. Zirâ bu nûr baṣîretle görünür baṣrıñ maḥall-i ta'alluḳu degildir ve 'ayn-ı nûr olan nefs-i nâṭıḳanın bedene nisbeti muḫaṣṣır müntehâ tesmiyesine şâyândır.

Sendeki esrâr-ı ḥaḳḳa vâḳıf vechi yoḳ
Tâ ebed bigânesin yârin vuḳûfuñ vechi yoḳ

Bir 'aceb tertîbe mâlikdir vucûduñ neş'esi
'İlmi miftâḥ-ı sa'âdet cehliniñ ḫüsrânı yoḳ

اگر ز خویش برآیی بتازیانهٔ وجد سفر بعالم بی منتها توانی کرد

Eger tâẓiyâne-i vecd ile kendinden çıḳar iseñ 'âlem-i bî-müntehâya sefer itmeye ḳâdir olursun. Vecd aḥvâl-i ḳavmden biridir ki kendinden ġâyet olup bir miḳdâr 'ulûm-ı esmâ ile yine ḥissine 'avdet ider lâkin kesbi degildir belki

[44a]

mevlâ-yı müte'âl murâd itdigi ḳuluna vehb ider lâkin muḳaddemâtı yine ta'tîl-i ḥavâssa tavaḳḳuf itdigi içün kesbî ṣûretinde görünür ve 'âlem-i bî-müntehâdan murâd esmâ-i ilahiyyedir ki esrârı keşâfetle cem' olmaz ya niçün bañа o ḥâlet gelmez diyü iġbirâr ḫâṭıra bâ'*is olunca ḥażırında bulunmaz.*

اگر چو شبنم گل ترک رنگ و بوی کنی درون دیدهٔ خورشید جا توانی کرد

Köhne mürşid gülşen i'tibâr olan Ṣâ'ib merḥûm fi'l-cümle ġonca-i ma'rifetden dimâġ-ı ta'tîr ḳaydına düşüp buyurur ki eger gül şebnemi gibi renk ve bûyı terk idersen ḫurşîd gözü içinde yer idebilürsün. Ṣaḳın ictimâ' ẓıddından ḫavf itme. Zirâ Ṣâ'ib gerek ḫaṭâ ve gerek ṣavâb bu mes'eleye kâ'illerdendir ve anıñ 'indinde bu müşkil degildir. Ammâ müşkil seniñ 'alâyıḳ-ı beşeriyyeden ve belki bir beşere iḳtiżâsı olmayan bir miḳdâr i'tiyâd ile ṭabi'at olmuş aḥvâlindedir ki şimdi terkine niyet itsen baḳiyye-i 'ömrüñ itmâmına vefâ itmez. Ve

ḥaḳiḳatde müşkil budur eger bu müşkil ḥall olsa rutûbet şebnemiñ dide-i ḫurşîdde yir etmesi gibi ḥâletler müşâhedesi seni daḫi şebnem gibi maḥv ider idi. Ve maḥalle-i sulûkuñ eṭfâl-i nev-hevesleri uçdu uçdu adam uçdu dirler idi. Bir zamân heves itdigin lâkin zemîn-i ṭabî'ata 'aḳsine uçduḳ ve ḫavârıḳ-ı maḳûlesi terk ve tecrîd idenlere mevlâ-yı müte'âl cezâ-yı vifâḳ üzere ḫavârıḳ 'âdetleri iḥsân idüp umûrunda bir ḥall olmamış müşkili ḳalmaz.

شاهد آزمیں کرنظر فرو بندی نظر بہ پردگیانِ سما توانی کرد

Eger zemîn dilberlerinden ya'ni şehevât-ı nefsâniyyeden naẓarıñı baġlar iseñ bu mu'âmele-i 'ulviyye muḳâbelesinde semâ perdesinde olanlara naẓar itmeye ḳâdir olursun. Zirâ vifâḳ cezânıñ ṣaḳıtıdır ve ḥakîm-i muṭlaḳ 'ulviyyâtı sufliyyâtdan ve sa'îdi şaḳîden ayırmışdır iḫtilâṭ ḳabûl itmez ḳanḳı

[44b]

ṭarafıñ ḥükmü ġâlib olur ise eser daḫi o ḥükme muvâfıḳ ẓuhûr ider. Hemân ḫülâṣa-i taṣavvuf bu ma'nâdan 'ibâretdir ki nefsi ta'alluṭât-ı sûfliyeden istiḫlâṣ ve bu ümm-i ḳurâyı sukkân-ı 'âlem-i 'ulviyeye ḫâṣṣ itmekdir.

روح چو سوزن عیسی روی زاطلس چرخ اگر زراست روی ہا عصا توانی کرد

Ḥażret-i 'İsâ 'aleyhi's-selâm âsmâna urûc idende vâlide-i 'afîfeleri Meryem ḥażretleriniñ kendi de bir ignesi ḳalmış idi berâber gitdi diyü şöhretine bina'en buyurur ki aṭlas çarḫden ṭaşra sûzen-i 'İsâ gibi gidersin eger istiḳâmetden 'aṣâ idebilir iseñ. Zirâ ṭarîḳ-müstaḳimiñ nihâyeti ma'lûmdur ki 'ulviyyâta müntehi olur. Hemân sen bu 'aṣâyı elden bırakmadıḳça kendini ḥâlâ cennetde bil. Ve istiḳâmetden murâd şerî'at-ı ġarrâ ile 'ameldir ve taṣavvuf şerî'atıñ ġarâyimi ve ruḫṣatile 'amelden 'ibâretdir. Ṣaḳınub şerî'atden eşref yâḫûd müsâvî bir ma'nâ ile farḳ itme ki şerî'atın 'aynîdir. Bir âdeme tevfîḳ refîḳ olduḳda 'alâmeti budur ki tâ'at ve 'işyân nefsinden her ne ẓuhûr ider ise şerî'atı nefsine ḥâkim idüp o ḥâletde emri her ne ise anıñla 'âmil olur. Bundan ḫâric sa'âdetiñ bir ṭarîḳı yoḳdur.

بساط خود اگر از بوریا توانی کرد بہشت تو نقش مراد خویش شود

Eger kendi bisâṭını bûriyâ itmeye ḳâdir olur iseñ seniñ eşigiñde naḳş-ı murâd ferş olur. Ṭavlada naḳş-ı murâd odur ki bir adam zârı atdıḳda murâd itdiği şekil ẓuhûr eyleye bu ise pek nâdir vâḳı' olur. Ya'ni bisâtını bûriyâya ḥaşr idüp sâ'ir levâzım-ı beşeriyye daḫi aña

ḳıyâs muḫtaṣar olunca 'ibâdât ve ṭâ'atıñ semerelerini henüz dünyâda iken gâh rü'yâda ve gâh ḥâl-i ġaybetde müşâhede idersin. Zirâ leẕâ'iẕ-i canâniyyeniñ 'âlem-i ḥisse duḫûlu âḫir maḫṣûṣdur.

Gerçi ḫânem bir ḥaṣıra münḥaṣır
Ḫâne-i ḫûlyâda yoḳ bu ḳadar hele
[45a]

غذای نور توانی بیترہ روزاں داد چو شمع از تن خود کر غذا توانی کرد

Ḳara günlülere nûr ġıdâsı virebilürsün eger mum gibi kendi cisminden ġıdâ itmeye ḳâdir olursan. Ya'ni muḫâlefet-i nefs ve hevâdan âteş biriniñ riyâżetle bir sâlik ermedikçe tîre-revzân rüzgâr ġıdâ-yı nûr iḥsânına ḳâdir olamaz. Güyâ kibâr-ı ümmetiñ 'avâm ve ḫavaṣdan himmetlerine muḥtâc olanlara ẓâhir ve bâṭın idecekleri iḥsân taḥḳîḳ olunsa bi'aynih kendülerin leẕâ'iẕ-i nefsâniyelerinden terk itdikleri şehevât-ı fâniye bedeli gibidir. Zirâ bir âdemiñ terk eyledigi eşyâda taṣarrufu ġayet âsân olur münâsebetiyle bu mes'ele tafṣîl olunmuşdur.

بکنہ قطرہ توانی رسیدن آنروزی کہ ہمچو موج بدریا شنا توانی کرد

Bu mażmûnu taḳrîre muḳaddeme budur ki vâcib-i te'âlâyı bir âdem bilmek asâr-ı esmâ ve ṣıfâtla kendi isti'dâdı ḳadardır. Mevlâ-yı müte'âl nefsini bildigi gibi maḫlûḳâtı kendüyü bilmek bilâ-şübhe muḥâldir ve belki maḫlûḳâtını daḫi bilmek ḥaḳiḳat üzere muḥâldir diditer ve bundan daḫi a'ceb 'ibâretler neşr olunmuşdur ki naḳline cesâret idemedim. Ḥâṣılı 'âlemiñ cümlesi müşkildir ve cihete eşkâli ḥudûd-ı ẕâtiyeden baḥs idenlerin ma'lûmlarıdır. Zirâ cihet-i şer'le vârid olan ḳurbu idrâkde ve ma'iyyet-i sâbiteyi tekyîfde 'uḳûluñ 'aczi muḥaḳḳaḳ olunca kâ'inâta müşkil denilmez mi? Ṣâ'ib merḥûm buyurur ki sen öñünde ḳaṭreniñ künhüne irişmeye ḳâdir olursun ki mevc gibi deryâda seyâḥat itmeye ḳâdir olasın. Ve riyâdan murâdı esmâdır ya'ni niseb-i esmâya ma'rifetiñ ḳadar maḫlûḳâtıñ ḥaḳiḳatine vâḳıf olursun dimekdir.

ترا زاہل نظر آنزماں حساب کنند کہ جذر را بتصرف ہما توانی کرد

Seni o zamân ehl-i naẓardan ḥesâb iderler ki bayḳuşu taṣarruf-ı himmetle hûmâ itmeye ḳâdir olasın. Meẕâhib-i ḳavme vâḳıf olmayana göre Ṣâ'ib merḥûma daḫl u ta'aruż itmeye bundan a'zem sâḳıṭ olmaz. Meselâ ṣâḥib-i naẓar evvel-i mürselin Ḥażret-i Nûḥ 'aleyhi's-selâm oġlunu ġarḳden ḫalâṣ

[45b]

idemedi ve Seyyidü'l-enbiyâ' 'aleyhi ekmelet'üt-taḥâyâ Ebu Ṭalibi İslâma getüremedi. Ṣâ'ib bayḳuşu hümâ itmeyince bir 'ârifi ehl-i naẓardan add itmedi diyü bu muḳaddemât-ı żarûriye ile aşlında şi'alık râyiḥası daḫi manżûm olup derd-mendi rüsvây iderler. Ammâ ma'lûm ola ki beşer cinsinden bir pâdişâh 'abd-i memlüklerinden birine 'alâḳa idüp oġlânıñ pâdişâha nufûẕ-ı kelâmı ve ruḫṣat-ı tamâmı her 'aṣırda görülmüş ve işidilmişdir. Mecâzı böyle ve ḥaḳiḳatde ḥadis-i ṣaḥîḥide nevâfil ile mevlâ-yı müte'âle teḳarrüb iden 'ibâda muḥabbet-i ilahiyye sâbit olunca görür gözü olur Allâhla görür ve işidir, ḳulaġı olur Allahla işidir ilâ âḫire. Keyfiyet ma'lûm ise de imân her mu'mine vâcibdir ve muḥabbetu'l-lâh bu rütbeye varınca efendi olmazı yoḳdur beyhûde zaḥmet çekme. Bir zamân faḳîr daḫi böyle mażmûnlarda havâda uçar idim. Lâkin şimdi münkerlere naṣiḥat ider olduḳ

[116] يمحوا الله ما يشاء ويثبت ḳaldı ki peyġamberânıñ aḥvâli ve kibâr-ı evliyau'l-lahıñ eṭvârı künd u ẕillet ve iftikârlarında sâbit ḳadem olup mucâri-i iḳdârda taṣriflerinden eser göstermeyüp nihâyeti me'mûr oldukları bir du'âdır. Anı icrâ idüp icâbete muntaẓır olurlar naẓar ile Hazret-i 'İsâya iḥyâ-i mevtâya izin virildi ve tevâtür ile iḥyâ-i mevti eyledi bu ṣûret bir ehl-i şaḳâyı sa'îd itmeden güçdür ve taṣarrufa izin virilenler ekser ya terk idüp ḥatta mecâri-i aḳdâna bi'l-kûlliye 'avâmdan farḳ olunmazlar. Seyyidü'l-'âlem ṣalla'l-lâhu 'aleyhi ve sellem ḥażretleriniñ iḥda ġazasında vâḳı' olan aḥvâli gibi ki aṣḥâb-ı kirâma imtiḥân-ı ilahiyyenin a'zamı idi. Zirâ İblinos-ı sâḥiriñ evvel ḫâṭıra ilḳâ idecegi resûle böyle za'f-ı ḥâl yaḳışır mı diyü idlâl itmesidir. Ammâ ḳaża muḥallatı bulduḳdan ṣoñra nice mu'cizât-ı bâhireler iẓhârıyla dide-i ḳulûb-ı aṣḥâbı tenvîr buyurdular ve bu ḥâletiñ żımnında kibâr-ı aṣḥâbına âdâb-ı ilahiyye böyle muvaṭṭanda ṣabr u sebât olduġun bildirdiler.

[46a]

Ve ḳısas-ı evliyâlarda bu mes'elelerin a'cebü'l-'icâbları mesṭûrdur kimi cezbe vâṣıtasıyla taṣarruf itmiş ve kimi maḳâm-ı edebe rî'âyet idüp ḳalmış ve idenler daḫi kimi ḥâlet sukkerinde ve kimi ḥâlet ṣaḥûnda taṣarruf idüp ṣoñra istiġfâr itmişler. Ḥâṣıl-ı kelâm tavḳ-ı beşerden 'âdetâ ḫâric olan umûrun ẓuhûrunda mü'miniñ yaḳînen ma'lûmudur ki bu emri iden rabbü'l-'âlemindir ve beşeriñ ḳudret ḥâdisesi bu rütbelere irişmez. Pes fâ'il-i muṭlaḳ Allâh olunca maḥall-i ẓuhûru ḥacerle beşer beyninde müsâvidir beyhûde baḥsiñ fâ'idesi ḥarmândır.

---

[116] "Allah, dilediği hükmü iptal eder,dilediğini sabit bırakır." Ra'd, 13/39

کلید قفل اجابت زبان خاموشست قبول نیست دعا تا دعا توانی کرد

İcâbet ḳuflunuñ miftaḥı lisân-ı sâkitdir du'â ḳabûl degildir, tâ sen du'â itmeye ḳâdir oldukça. Bir daḳîḳ ma'nâya işâret ider. Murâd-ı ṣûfiyye meẕhebinde ḳul dâ'ima ṣâmit ve müstem'iddir. Ya'ni mâdâm ben itdim dirsin o fi'lde ḫayr yoḳdur. İmkânı rütbe taṣarrufdan teberri itmedikçe 'ibâdıñ maḳâṣıdı ẓuhûr itmez. Hemân maḳâm-ı 'aczde her nefisde ıẕṭırâbını müşâhede eyle ki icâbet-i mev'ûdeniñ rükn-ı a'ẓamı budur.

بهر غم و درد امتحان ازان کردند که دردهای جهان را دوا توانی کرد

Seni her ġâm u derd ile anıñçün imtiḥân itdiler ki cihânıñ derdlerine devâ itmeye ḳâdir olasın. Zirâ bir derde mübtelâ olup şifâ bulan o derdiñ vucûh-ı şifâsına güzel tedbîr ider ve ḫayrın küllisi ḫalḳıñ ḫayr-ḫâhı olup ġayriler içün sa'y itmededir. Lâkin herkese bu ḫuluḳ-ı ilahiden ḫaber virmek ve 'amel itdirmek müşkildir ve ḫalḳıñ mu'aẓẓam himmetleri naḳd-i ḥâżıra maṣrûf âḫirete iltifât iden nâdirdir.

جمال کعبه ز سنگ نشان توانی دید اگر ز صدق طلب رهنما توانی کرد

Nişân taşından ka'beniñ cemâlini görmeye ḳâdir olursun eger ṣıdḳ-ı ṭalebden olmaḳ üzere kendini delîl ve mürşîd idebilür iseñ.

[46b]

Zirâ ṣadâḳat bir delîldir ki rütbesi ḳadar muṭâlebe işâlde ḳuṣûr itmez ve eger bir âdem Allâh ve resûlu ḥaḳḳında ve nefsi ve cemî' maḫluḳât ḥaḳḳında ṣadâḳati iltizâm eylese henüz dâr-ı teklîfde iken lisâna gelmeyecek esrâr-ı ḳudsiyyeye nâ'il olur. Lâkin maḳâm 'azîzdir nâdir bulunur.

جواب آنغزلست اینکه گفت عارف روم تو نازنین جهانی کجا توانی کرد

Bu o ġazeliñ cevâbıdır ki 'ârif-i rûm didi ki sen cihânıñ nâzenînligini ḳande idebilirsin. Ya'ni insân nâzenîn-i 'âlemdir ammâ o nâzeninligi icrâya ve bi'l-fi'l bu laḳaba şâyetse olmaya ḳırḳ biñde biri muvaffaḳ olamaz ve eş'ab-ı umûru bi-himmetden ve ḥükm-i ṭabî'atden çıḳup ṭabî'atına ḥâkim olmaḳdır.

آسایشِ تن غافلم از یادِ خدا کرد
هموارئ این راه مرا سربهوا کرد

Ten raḥatlığı beni ẕikr-i ḫûdâdan ġafil etti bu yoluñ düzlügü benim başımı hevâya itdi. Zirâ yoluñ 'âdetâ ṣu'ûd ve nuzûlü olunca insânıñ reftârında ḥacâlet ṣûreti görünür ki başı öñüne mâ'il olmaḳdır. Güyâ refâh ḥâli râh-ı hemvâra temsîl idüp başıñ hevâya olmasını aña lâzım-ı taḫayyül eyledi ve fi'l-ḥaḳiḳa ni'metle ibtilâ faḳr ile ibtilâdan güç iṣtiḫlâsı mânî'-i ḳaviye muḥtâcdır ve ḫalâṣ olanları ġayet nâdirdir. Meselâ bir faḳîr ki şiltesi ḥaṣır ola gicede birḳaç def'a bîdâr olmaḳ teklîfe ḥâcet degildir. Ammâ ḥâline göre şiltede râḥat idenin ekli ve şurubu daḫi ona ḳıyâs olup bedeni daḫi ṣıḥḥatde olur ise ṣabâḥ namâzını vaḳtile edâ böyle mü'min içün sulûk-ı tâmm maḳâmına ḳâ'im olur.

ز خانه خرابی بجایست سزاوار از آب روان خانه نبایست جدا کرد

Bu ḫâne ḫarâblıḳ ḥabâba layıḳdır âb-ı revândan ḫânesini ayırmaḳ görünmez idi. Ya'ni mânend-i ḥabâb şey'-i meẕkûr olmayan insân bu ṣıfatdan ayrılmasa

[47a]

ve vucûdu ṣâḥibine teslîm idüp da'vâ ile ḳabarmasa envâ'-ı âfât ile ḫâne-i ḥâli ḫarâb olmaz idi. Zirâ ẓâhiren ve bâṭınen belâ da'vâya musallaṭdır.

Nice var oldu yoḳ yoḳ var oldu mu
Bu nevmiñ ṣâḥibi bidâr olur mu

Bu yoḳ var olduġun da'vâ iderse
Bu olmuş ḳıssadır inkâr olur mu

بی جذبه بجایی نرسد کوشش رهرو برگردم ازان ره که توان رو بقفا کرد

Cezbesiz sâlikin sa'yi bir yere irişmez o yoldan ben dönerim ki yüzü enseye çevirmek mümkün ola. Ya'ni bir ṭarîḳıñ menziline vuṣûlen evvelki 'alâmeti odur ki girü dönmeye murâd itsen ḳâdir olmayasın. Ve bu bir 'alâmet-i ṣâdıḳdır ki aṣla teḫallüf itmez ve nefsimizde ve âḫirlerde tecrübe itmişüzdür ve ḫayra maḫṣûṣ degildir. Ḥatta 'avâm-ı nâsı ḳażâ-yı mübrem ẓuhûrundan ṣoñra güyâ bu kâra beni zencîrlerle çekdiler diyü müte'accibâne

şikâyet iderler. Ve câzibeniñ ṣûr-ı muḫtelifesi vardır gâh suri ve gâh ma'nevi lâkin ehl-i ḥâl olmaya muḥtâcdır ki kendinden irâde olunanı fehm eyleye.

Bu yolda o kimse ki istiḳâmetden 'aṣâ ḳıldı añın yolu uġrağında olan ḳuyu dide-i ḥayret olup sâlikiñ o çâha düşmesi muḥâl olur. Mażmûn şu daḳîḳaya mebnidir ki müteḥayyer âdemiñ gözü her nede müteḥayyer olur ise açılup ḳapanmadan ḫâli naẓar ider ve anıñ ġayrisini göremez. Zirâ kendini bi'l-külliye ferâmûş ider. Merḥûm istiḳâmet ṣâḥibiniñ ṭarîḳında olan câhı bu ṣıfatda mutehayyer göze teşbih eyledi. Vech-i şebeh âyinesine bir şey' intibâ' itmemek olur. Ve istiḳâmet lafẓıyla işâret muḳaddemâ kendinin ḥafr itdigi ḳuyu yoḳdur ki vuḳû'a sebeb ola dimek ister. Yûsuf 'aleyhi's-selâmıñ ḳuvvet-i şebâbiyyet ve cemâl-i Zelihâ bir yere cem' olmuş iken istiḳâmet berekâtiyle ḫalâṣ olduġu gibi herkese istiḳâmeti ḳadar varṭa-i ibtilâlardan ḫalâṣ vâḳi' olması muḥaḳḳaḳdır.

[47b]

Ṭaleb ve su'âl renci olmaḳsız istemediġiñ mekrûhât-ı nisbiyyeler ẓuhûr ider eger devlet baña teveccüh etdi ise 'aceb degildir zirâ benim ṭabi'atım andan ikrâh ider ve mekâra dâ'îma ṭaleb gelmededir. Ma'lûm ola ki esmâ-i ilahiyyede tekâbûl mevcûd iken ka'înâtda maḥbûb-ı muṭlaḳ ya mekrûh muṭlaḳ bulunmaḳ muḥâldir ve müstenedi yokdur. 'Ömrüñ maḥbûbu olan her gün beş derem afyon-ı zeydiñ 'adevî cânıdır ki bir dirhemi amân virmez helâk ider. Lâkin Ṣâ'ib ekser ṭabâ'a-i şurût ve devlet-i maḥbûba olduġundan mubâlaġa ḳaṣdıyla baña mekrûhdur ki ṭalebsiz geldi diyü şikâyet eyledi ve bu ṣıfat-ı ḫavârik 'âdâtıñ enfüsündendir. Ya'ni dünyânıñ teveccühü bir âdemi mükedder eyleye zirâ nufûs-ı bi't-tıb'-ı ḫâżıra mâ'il ve âsâyişe 'âşıḳ ve iftiḫâr üzere mecbûldur ve nuḳûd ve mâlım gitdi diyü nefsini helâk idenler ḳatı çoḳdur.

'Aşḳ-ı ma'r ki sine cesurâne ḳoşmânız deryâ şafhası üzere yüzmege meşk itmek olmaz. Zirâ meşk maḥalli deryâ ve sabâḥata ṭaleb olan 'acemi elbetde farḳ olur belki bir

küçük ḥavż peydâ idüp anda meşk iderek daḫi büyücegine naḳl ile deryâda sabâḥata müste'add olmadıḳça iḳdâm ca'iz degildir. Murâdı 'aşḳıñ tedrîcine terġîbdir. Eger fecâ'aten vâḳi' olmazsa mücazîb-i ilahiyyelerin ekseriya âfetleri bu cihetdendir.

'Âşıḳ olmam diyü baḳdım gözle aldandım
Mey-i 'aşḳı ḳadeh-i çeşmim ile nûş itdim

Sâḳi vû bâde nedir bilmez iken 'âlemde
Çıḳamam meygededen kendimi serḫoş itdim

دور فلک از زمزمۂ عشق تهی بود این دایره را خانۂ صایب بنوا کرد

Devr-i felek 'aşḳ zemzemesinden tehî di bu dâyireyi Ṣâ'ibiñ ḳalemi naġmelendirdi. Zirâ nâysız yalñız dâyire pek faḳîrâne ahenk olur. Şu'arâya

[48a]

iftiḫâr 'âdetdir lâkin merḥûmuñ ṭabi'atı bu iftiḫâra sezâ ve mübâlaġasız vâḳi'i beyân-ı maḳûlesidir.

طوفان گل و جوش بهار است به بینید
اکنون که جهان بر سر کار است به بینید

Gül ṭûfânı ve bahâr ḳaynamasıdır baḳıñız bu gün ki cihân iş üstündedir baḳıñız zirâ nev-bahâr ehl-i i'tibâra göre ḳıyâmetiñ misâlidir ki her nebât lisân-ı ḥâlle من بعثنا من مرقدنا[117] feryâdıñ iderek revâyic-i ṭayyibe ve elvân-ı zekiyye ṣâḥibi olanlar su'edâ-i ben-i âdemiñ misâlinde ve bunların 'aksi eşḳıyâ ṣûretinde ẓuhûr itmeleri vâḳi'â dide-i 'ibretle temâşâya şâyeste bir vaḳt-i mübârekdir.

این آینه هایی که نظر خیره بماند در دست کدام آینه دار است به بینید

Bu âyineler ki naẓar-ı ṣafvetlerinden ḫayra ḳalur ḳanḳı âyinedâriñ elindedir baḳıñız. Murâdı ẓâhirâ ifrâṭla tenâsüb-i a'ẓâya mâlik maḥbûblardır ki herkes idrâki ḳadar anların temâşâsında müteḥayyir olmadadır. Zirâ âyineler ṣafvetinde ve cilâsında müstaḳil olmadıḳları bedîhî olunca âyinedâr fikrine vesile olacağına iştibâh yoḳdur. Ve bu mir'âtları uslûb ile iẓhâr iden ḥakîm-i muṭlaḳ cemâl-i kemâlinde ve kemâl-i cemâlinde medârik 'uḳûlden

[117] Yasin, 36/52

ḫâric olduġunu ta'yîn idenlerin ders-i ḥayretleri ve rütbelere bâliġ olur. Yâḫûd âyinelerden murâdı herkesin ḳalbi ola ve fi'l-ḥaḳîḳa bu âyineniñ göstermeyecegi yoḳdur. Dergâh-ı mu'allâsı hem açıḳ ve hem beste ve ârż eyledigi şûr-ı mevcûdâtda ḥükmü gâh dürüst ve gâh şikeste ve sa'ni bir rütbeye vardı ki [118]وَوَسِعَنِي قَلْبُ عَبْدِيَ الْمُؤْمِنِ vaşfıyla keyfiyetden münezzeh ise de mevṣûf oldu ve dârlıġı o ḳadar tenezzül buldu ki iki emre birden teveccüh idemez 'arş-ı a'zamdan a'zem ve 'ilm-i esmâda melâikeden a'lem eger 'inâyet tevcîd ile âlâyiş-i beşeriyetinden imkânı

[48b]

oldukça ṣafvet ḳabûl ider ise cemî' kâ'inâtdan ekrem bir maḫlûḳ-ı 'azim'üş-şândır.

Ezelden tâ ebede her Yûsuf kim keşteyi Nuṣret
Teveccühle göñül câhından iḫrâcı Mışırdır

Şikest eyler bu mir'âtı ġubâr-ı masîvâ ammâ
'İlâcı mumyâ-yı vaḥdetle emr ısırdır

سبزه وگل آب روان پرده نشین اند ماهی که درین سبز حصار اند به بینید

Sebze ve gülde mâ'i câri perde-nişîn ve maḫfîdir. Bu yeşil ḥaṣârda olan ḳamere naẓar idiñiz. Güyâ nebâtâtı sebz-i ḥaṣâr işâretile âsmâna benzedüp ṣuyu mâha temsîl eyledi. Ve bir maḥbûba teşbîh daḫi mümkündür ki herkes naẓar itmesün diyü aḫfâ itmiş olalar ve medârıñ 'uḳûldendir ki elvân-ı muḫtelife ile ẓuhûr iden nebâtâtıñ cümlesin bir inbiḳa ḳoyup taḳdîr eylesen ṣu kendi ṣûretinde ẓuhûr ider. Lâkin mücâveret sebebiyle ba'ż aḥkâm istiṣḥâb itmesi inkâr olunmaz ve rabbü'l-'âlemin bu temsîli [119]يُسْقَىٰ بِمَاءٍ وَاحِدٍ ile Ḳurân-ı Kerimde ve ẕikr-i ḥakîmde irâd eyledi ki bu maḳâmda ta'biye olanlar esrâr-ı ilahiyye-i taḳrîr ile nihâyet bulmaz .Ve Ṣâ'ib merḥûm sebze ve gülde ṣuya ve bu yeşil ḥaṣârda mâha naẓar idin ta'bîri ile her çend murâdı irsâl-ı mesel ise de ṣu'nuñ ḳamere te'alluḳu münâsebetinden terakḳiye terġîb buyurup silsile-i kâ'inatıñ mübtedâsına dek te'emmül ile emr eyledi. Ve her bir mevcûduñ bu ṭarîḳ ile mevlâ-yı müte'âle istinâdı gibi esbâbdan ḳaṭ' naẓar ḥakîm-i muṭlaḳıñ herbir maḫlûḳunda bir vech-i ḫâṣṣı vardır ki bu vecihden ṣudûr iden ḳudret-i ilahiyede aṣlâ

---

[118] "Arza semaya sığmam da mü'min kulumun kalbine sığarım." Kudsi Hadis

[119] Dünyada birbirine komşu parçalar, üzüm bağları, ekinler, dallı veya dalsız hurma ağaçları vardır ki hepsi aynı su ile sulanmaktadır. Bununla beraber yemede biz onların bazısını bazısından daha üstün, daha kaliteli kılarız. Elbette bunlarda aklını kullanan kimseler için alacak nice dersler, nice ibretler vardır." Ra'd, 13/4

esbâbıñ daḫili yoḳdur. Ancak Ḳurân-ı ḥakîmde bu vech-i ḫâṣṣa [120] اذا اردناه lafẓı ile işâret ider. Şimdi ezkiye-yi ṣûfiyyeye nucûmuñ aḥkâmında vech-i teḫallüfü ve meşveretiñ fâ'idesi ve du'â ile 'ibâda emriñ sırrı ma'lûm olur ve bu veche ḫâṣ levh-i maḥfûẓ 'ilminden ḫâricdir ve ḥekîmü'ṭ-ṭıb'-ı 'ulûm cüz'iyatla ma'mûr lâkin imân-ı kâmile maẓhar olmak üzere bir faẓl-ı ḳıyâmetiñ muḳteżâ-yı ḥikmet

[49a]

üzere şurûṭuna naẓar eylese ki bir miḳdârı geldi ve geçdi ve bir miḳdârı daḫi 'ilme'l-yaḳîn üzere gelecekdir. Bu ṣûret geregi gibi ma'lûm olduḳda Ḥażret-i 'İsa 'aleyhi's-selatü ve's-selâmıñ iḥyâ-i mevti itmesi vech-i ḫâṣdan ġayrı cihete ṣarf olunmak mümteni' görünür ki rabbü'l-'âlemin [121] باذنى ile taḳyîd eyledi.

Şimdilik mâḥṣal-ı medrese-i 'âlemde
Dersi ḳalbimden alup kûşene taḳrîr itdim

Kimseniñ redd u ḳabûlunde degildir fikrim
Gördügüm ḫâb-ı perişânımı ta'bîr itdim

Maḥall-i aḫirde iḳrâr eyledim ki 'ilm ile ẕevḳıñ keyfiyetleri ehli 'indinde başḳadır. Faḳîr bir maḳâm-ı esrâra müte'allıḳ bir mes'ele taḳyîd itdikde vahhâb-ı muṭlaḳ 'ilm cihetinden iḥsân itdigini ḳayd iderim. Yoksa ḥâlim perişân olduġu herkesiñ ma'lûmudur, i'tiẕâra ḥâcet yoḳdur. Ve ma'lûm ola ki bir ḥammâl kendinde esmâ-i ḥüsnâniñ taṣarrufuna vâḳıf olup aḥvâlinden ta'bîre ḳâdir olsa bir nesne-i ḳalîletü'l-ḳader olup beyne'n-nâs müṭâla'aya sezâvâr olur idi. Lâkin cevheriñ kesreti bi-ḳadr olmasına sebeb olup dünyâyı bâd-ı hevâ bulduḳlarından esrârına kimse fikrini ṣarf itmez. Meger şehevât-ı nefsâniye ḥaysiyetinden ola. Bu daḫi sırrını bilerek olsa nihâyet ḳabûl itmez, esrâr ve daḳîḳaları müztelzem bir ḥicâb-ı a'zemdir. Muḥaṣṣıl-ı kelâm aḫiretdeki gûnâgûn dünyâda ḥâṣıl itdigin 'ilm ḳadardır. Zirâ 'ilm olmayınca iksîri bulsan saña fâ'idesi olmaz pek żabṭ ile her ḥalde ve her mevtinde 'ilm ma'lûmâtını ṭaleb ider bunu taḥrîr eyledim ki Nusret Ṣâ'ibi tercüme iderim diyü 'ömrünü telef itmiş dimeyesin.

beyit (yazılmamış)

120

121 "Sen benim iznimle çamurdan kuş şeklinde bir şey yapıyor, ona üflüyordun; o da benim iznimle kuş oluveriyordu. Düşün ki sen benim iznimle anadan doğma âmanın gözünü açıyor, abraşı da iyileştiriyordun. Düşün ki sen benim iznimle ölüleri kabirden diri olarak çıkarıyordun." Maide, 5/110

O mevzûn ḳâmeti ḳoçmaḳ şevḳından güllerin cümlesi şûretde aġûşdur ve ḳucaḳdır. Mercî'-i żamîr kimseye ise el-ma'ni fî baṭni'ş-şâ'ir mefhûmu üzere buyurur ki nebâtât seniñ 'indiñde idrâkden ve irâdeden ḫâlî iken o maḥbûbu ḳoçmaḳ hevesiyle aġûş şûretinde dururlar ammâ sende bu

[49b]

şevḳden eser yoḳdur. Ve ẓalâl ve ḫayâle aġuş-ı i'tibârı müheyyâ iden seniñ gibi ser-ismiye bu bender-gâh ġafletde ḳatı çoḳdur.

beyit (yazılmamış)

Üstâdıñ ḫaṭṭından oḳuma ile ḳana'at itmeñiz bir ḥüsn ki yarıñ ḫaṭṭında gizli duranı görüñüz. Zirâ ḫaṭṭı görmek 'âmm ü ḥüsnünü derk etmek ḫavvâṣṣıñ ḫavâṣṣındandır. Merḥûmuñ murâdı nev-ḫaṭṭ-ı tazelerde olan ḳıllar olduġu bedîhidir. Lâkin mecâz ile ḥaḳiḳati bu mażmuñ taḥammül ider. Zirâ vucûduñ mürekkebâtı kelimâtu'l-lâh ve müfredâtı nefs-i insânda olan ḥurûf maḳâmındadır. Tenbiye buyurur ki her ne görür iseñ gördügüñ emriñ cemâlini müṭâla'a eyleyüp yalñız şûret ile ḳanâ'at itme.

beyit (yazılmamış)

Cihânıñ maġzında bu ne ḳoḳudur şemm iden bâṭın ismi cihetinden cihânıñ elinde bu ne naḳışdır bakıñız. Ẓâhir ismi ḥaysiyetinden ya'ni eserlere müesser ḫayâliyle ve esmâ usuluyle naẓar idenlerin naṣîbi revâyic-i ṭayyibe-i 'irfân olup ẓâhir binler gibi ṭaşra ḳapuya mülâzemetden ḫalâṣ olular.

Nuḳûş-ı nâr u perdekâr gahi ḳudreti gör kim
Ḳumâş-ı 'âlim üzre cilve-kerdir eskimek bilmez

beyit (yazılmamış)

Müjgânı açıñız ve lisânı bend idiniz. Afâḳ-ı yariñ ẓuhûriyle memlûdur görüñüz. Rabṭ-ı lisân ile emr eyledi zirâ her görülen söylenmez ve belki söylenmek murâd olunsa lisâna gelmez. Nihayeti esrâr-ı esmâya vâḳıf olanların ma'lûmu olur ki şiddet-i ẓuhûr ḳadar ḫafâya perde olmaz ve hemân lisân-ı şerî'atde vârid olan naṣûṣu bilâ-te'vil vurûdu üzre ḳabûl idüp kâ'inata böyle naẓar itse merâtib-i 'irfânıñ zirve-i a'lâsına nâ'il olur. Yoḫsa ben ḥadis-i ṣaḥîḥi rivâyet ider iken o tevaḳḳuf idüp 'acabâ 'ulemâ-yı meẕhebimiz bu ḥadisi aldılar mı diyü taḳlîd idecek imâm tedârikinde

[50a]

olanların her müjganı ḳılında biñ gözü olsa yine bir şey' göremezler. Zirâ bunlar bir ṭâ'ifedirler ki ṭabîb-i ḳulûb-ı mariża olan Şârî'-i 'aleyhi's-salâtü ve's-selâma virdigi dârunuñ

keyfiyet ve kemiyyetinden su'âl iderler ve böyle ḥastanıñ şaḳası ricâ olunmaz. Ḥatta birine didim behey birâder bu ḥadîs-i ṣaḥîḥ lisândır bâr-ı nebevîden ṣudûrunda ḥażır bulunan aṣḥâbıñ birisi su'âl buyurmadı ki ya Rasûlallah bu kelâmından şöyle iḳtiżâ ider diyü belki cân u göñülden ḳabûl idüp tâbi'ine ṣuretile ḫaber verdiler sen niçün su'âl idersin? Cevâb itdi ki bendenizüñ 'ilmime i'timâdım yoḳdur taḳlîde muḥtâcım. Didim işte ne güzel buyurdunuz Rasûl'ul-lâhdan a'lem ve eşref imâmı ḳande bulursun taḳlîd eyle diyince eṭrâfdan ṣoḥbeti taġyîr itdiler bilmem derd-mend şimdi ne ḥaldedir.

Baḳar kördür cihânıñ ḫalḳı ekser
Görünmez her cihetden ṣanma dilber

Arar ṭâlib velî mürşid bulunmaz
'Acibdir ḫâṭırına kendi gelmez

Ṣusuzdur ḫânesinde nîl-câri
Yatar hicrânla yanında yâri

beyit (yazılmamış)

Çünkü sizde ateşi görecek naẓar yoḳdur. Bu cûş ki bahârıñ maġzındadır naẓar idiñ. Ya'ni mü'esseri görmeye ve müşâhedesine isti'dâdınız el vermez ise eserinde te'emmûl idiñ ki mü'esser ile eser-i mütteḥad gibi görünür. Bundan daḫi görülegiñ 'âlemi yoḳdur.

beyit (yazılmamış)

O ḥalâvet ki dikende maḫfîdir ṭaleb idüp tartmasına müştâḳ olun ve o define ki yılan kisvesindedir görüñüz. Evvelâ o 'asel ki dikende maḫfî ola herkesin rütbesine göre mübtelâ olduġu belâlardır ki ṣuretde ḫâr ma'nâda nûş olduġu ehl-i imânıñ cihetinden

[50b]

ve ehl-i taḥḳîḳiñ 'ayân yüzünden ma'lûmlarıdır bi-ḥamdi'l-lâh-i te'âlâ bu nûşı nîşden ẕevḳ ṭarîḳi ile buluşmadır. Ve kisvet-i mârda olan genç meselâ irsâl gibidir ki حُفَّتِ الْجَنَّةُ بِالْمَكَارِهِ[122] 'ibâreti tefsîr ider. Zirâ muḫâlefet-i nefs ü hevâ yedi başlu bir ejderhâdan as'abdur. Lâkin żımnında ḳurb-ı ilahi ve keşf-i vucûdî olduġu ehlu'l-lâhıñ ittifâḳı üzre ṣâbitdir. Ḥâlâ zümre-i ṣûfiyândan muḫâlefet-i nefs-i bi'l-külliye ref' olup tekyelerde muḫâlefet-i şerî'ate ihtimâm üzredirler eslah humu'l-lâh

[122] "Cehennem şehvetle çevrili, cennet de mekarihle kuşatılmıştır." Hadis

beyit (yazılmamış)

Eger ṣayyâdı görmeden sizlerde bir ṣafratü'l-vecel ẓuhûr itmedi ise bari bu ṣaḥrâ-yı 'âlem fâni ki ḫûn-şikâr ile memlûdur görüñüz. Ya'ni la-muḥâle birer birer bu maḫluḳât ṣayyâd-ı mevtiñ ṣaydı olduġuna herkes eyyâm-ı 'ömründe müşâhede iderek yaḳîn ḥaṣıl itmemişdir. Bâri ṣayyâdıñ eserinden bir ḫaşyet peydâ idüp rıżâsına muvâfıḳ ḥarekâta sa'y eyleñüz ki sizleri daḫi ṣayd itdikde rıżâsında olan avlarına zirâ muḥaḳḳaḳu'l-vuḳû' emre tedârik ḳaydında olmamaḳ ile o emri inkârıñ ṣûretde farḳı yoḳdur.

beyit (yazılmamış)

O âteş-i suzândan ki cihân anıñ sûḫtesidir ya'ni yanmışı yâḫûd ḳâvîdir eflâk anıñ tütünü ve ḳıvılcımı ile ṭoludur baḳıñız. Güyâ âsmân duḫân gününde ve kevâkibler ḳıvılcım ṣûretinde olduġuçün cihân sûḫteden ḳalḳmış taḫayyül eyledi. Murâdı ateş-i 'aşḳdır ki semavât ve kevâkibleri 'uşşâḳıñ dûd-ı ahı ve şerâre-i perânitâhlarıdır.

beyit (yazılmamış)

Bir ṣaḥrâ dâmenindeki gül-i bî-ḫârın kesretinden ve cûşundan güneş bu ḳadar

[51a]

envâr-ı şöhretile bir diken yıġınından aḥḳardır, böyle ṣaḥrânıñ dâmenine bakıñız ki bâri temaşânıñ ẕevḳine varasız. Murâdı ḳalb-i 'ârifdir ki şurûṭu ile tecelliyâta ehl olduḳdan ṣoñra mażmûn mübâlaġadan çıḳup vâḳi' beyâna tenezzül ider.

beyit (yazılmamış)

Bu ġubâr ki 'arş üzre külâhi kuşesin ḳırmışdır. Ya'ni külâhını bir ṭarafa egüp iftiḫâr ve surûrunu iẓhâr etmişdir. O şâhsuvârıñ cülûsundan der-naẓar idiñ. Rasûlu'l-lâh ṣalla'l-lâhu 'aleyhi ve sellem ḥażretleriniñ mi'râcına işâret ider lâkin bir ta'bir eyledi ki şi'r olmaḳ üzre maḳṣûdu bilindikden ṣoñra tafṣîl olunsa lisân-ı edebe yaḳışmaz ve cism-i muḳaddesleri ile semavâta 'urûcun tercîh eyledi. Bu ḫuṣûṣ ṣadr-ı evvelde daḫi muḫallefdür kimi cismiyledir dedi ve kimi rûḥâni olmaya ẕâhib oldu bu iḫtilaf ḫâṣṣaten sure-i isrâda vâḳi' olan mi'râcdadır. Yoḳsa Rasulu'l-lâhıñ otuz altı mi'râcı olduġun ehl-i seyr taḥḳîḳ eylemişlerdir ve bundan ġayrı cümlesi rûḥânidir ve Ṣâ'ib merḥûm bu mi'râcı ayet-i kerîmede ẕikr olunan remy-i türâba teşbîh ṭarîḳi ile irâd eylemişdir. Ve müṭâla'ada der-ḫâṭır olsun ki ṣafâsına vâḳıf oluna.

beyit (yazılmamış)

Andan evvelki çehre-i cândan ġubârı ṣaçalar ya'ni mevt-i ṭabî'i irişmezden evvel o ma'i ki ġubâr altındadır görüñüz. Murâdı nefs-i nâṭıḳadır ve bu sırr-ı ilahiniñ mücerredi ya'ni basîṭi görünmez ve dünyâda ve ne aḫiretde ve ne berzaḫda. Zirâ insân kendigini mürekkeb

olduġu ḥâlde görmüşdür. Ḥatta rü'yâda yine bir cesed içre müdebbir bulunur. Keẕalik berzaḫda ve maḥşerde ve cennetde her mevtiniñ muḳteżâsı üzre bir bedene te'alluḳsuz görünmez. Böyle olunca Ṣâ'ibiñ terġîb itdiği ne gûne taḫayyül olunur. Ma'lûm ola ki insân parmaḳlarını taḥrîkle meselâ kitâbet itdikde

[51b]

żarûri ma'lûm olur ki bu kitâbet ẓahirde parmaḳlar vesâṭatıyla ẓuhûra gelür. Ammâ mevt vâḳı' olduḳda eczâ-i bedeniyeden bir şey' noḳṣan olmaḳsız isâba'ın ḥareketden ḳalması delâlet ider ki bunlar aletdir ve bu aletleri istî'mâl iden nefs-i naṭıḳadır ve bî'aynih bunuñ gibi nefs-i naṭıḳanıñ daḫi cemî' ḳuvvâları vâcib-i te'âla ḥażretlerine alet gibidir ve muḥarriki'l-ḥarekât odur ve ḥadis-i şerîfde من عرف نفسه فقد عرف ربّه vâḳı' olub ehl-i keşfiñ ittifaḳıyla ṣaḥîḥdir ve bir kimse mevte maẓhar oldukça rütbesini göremez ve mevt bu maḳâmda muṭlaḳdır. Gerek ṭabî'î olsun ve gerek iḫtiyârî olsun merḥûm dimek ister ki seni tecelliyâtdan maḥrûm itmeye sebeb bu cism-i ḫâkîdir. Hemân mevt-i ṭabî'îden evvel bu ġubârı ve aḥkâmını maḥv eylesen âsmân-ı ḳalbde ḳamer-i cemâli müşâhede idersin.

beyit (yazılmamış)

Çünkü endîşeden olmaḳ üzere felek yürüyüşlü bir cenâḥa mâlik degilsiz bari ol kimse ki yâriñ fikrindedir ve cümle ḥavâssını maḥbûbuñ endîşesine ḳaṣr itmişdir anı görüñüz. Zirâ böyle ehl-i tecrîdi görmek imân ḥasebiyle riyâżet ve ictihâda tâzyâne-i şevḳ olup o kimseniñ 'öşrü ḳadar olsun merâtib ḳaṭ' itmeye sebeb olur ve bu ḥuṣûṣuñ faḳîr fa'ide-i 'azîmelerin müşâhede itmişümdür. Ya'ni seyâḥatde kibâr-ı ṣûfiyyeden gördügümüz e'izze-i kirâmıñ mücerred ru'yetiyle faḳîre dünyâdan o ḳadar nefret ḥâṣıl oldu ki astâne-i sa'âdetde kesret-i aḥbâb ve vefret-i vucûh esbâb ile menâṣıb-ı dünyeviyyeden birine hevesi itmek derûnuma gelmedi ve ḫâne vü yâlî sevdâsı degil arzu bile itmedim ve bi-ḥamdi'l-lâhi te'âla 'ömrümüzüñ ekseri ve eşrefi bu ṣûretle geçmeye sebeb 'inâyet-i rabbü'l-'âlemin ile kibâr-ı ṣûfiyeniñ ṣoḥbeti olmuşdur. Ve Ṣâ'ib endîşe-i

[52a]

felek seyr ta'bîri ile fikrini ayât-ı enfüsiye ḳaṣr itmegi murâd ider ki ḥareket-i devriyyeye misâl ola.

beyit (yazılmamış)

Andan evvelki iki 'âlemden toz ḳaldırub ḫarâb eyleye ey bi-ḫaberler bu ne gûne atludur ki meydân-ı vucûdu târ u mâl görüñüz. Ḥaḳiḳate ṣarf olunsa vâhid-i ḳahhâr isimlerine istî'âre mümkündür. Yok mecâza naẓar olunur ise la-cerem bir ḥüsn-i ẓâhir ile meşhûr taze-suvâr olunca güzel görünür ve temâşâda müzâheme olmaz. Ammâ piyâde olunca herkes

göremez ve görenlerden vaṣfını görmüş gibi ḫayâl idemez ve teselliyet babında

وقف عام شنیدن کی بود مانند دیدن

mıṣra'ını oḳumaya başlar ve mecâza ṣarf olunduḳda iki cihân 'âṣıḳıñ ẓâhiri ve bâṭını dimek olur.

رجامۂ خود چاک زدن بی سبب نیست در پیرھن غنچہ چہ خار است بہ بینید

Iṣṭılâḥ-ı Farisîde ḫârdır pirâhen raḥatsızlıḳ ve bir 'aşḳ gibi ḫafî ḥâletden kinâyedir. Buyurur ki kendi câmesin pâre pâre idüp eṭvâr-ı mecnûnâne göstermek bir sebebsiz degildir ġoncanıñ pirâhenindeki ne dikendir görüñüz. Ḥaḳiḳatde daḫi ġoncanıñ pirâheninde ḫâr olduġundan ve kendisi ma'şûḳ iken şive-i 'âşıḳ iẓhâr itdiginden o daḫi 'âşıḳ olmasın diyü bir taḥḳîḳ-i maḳâm mevḳı'inden irâd itmesinden merḥûmuñ bu beyti bir divana muḳabildir ve bu ġazeline Nâṣır 'Ali merḥûm naẓîre idüb maḳṭa'ında buyurur ki

خون گشت علی سینہ ام از مصرع صایب ۔ در پیرھن غنچہ چہ خار است بہ بینید

چشمۂ کوثر نرود تیر کجی بخت خالی کہ بلبخ لب یار است بہ بینید

Baḫtıñ siyâhlıġı bir ṣubġ-ı sâbitdir ki kevser çeşmesinden gitmez. Manẓar-ı i'tibâr budur ki yâriñ dudaġı bacaġında olan ḫâle naẓar idiñ mebde-i 'ömründen birr ü kevser kenârındadır aṣla rengine tebdîl ve taġyîr gelmez.

ین آن غزل او حدیٔ ملت کہ فرمود ای بی بصرا این چہ بہار است بہ بینید

[52b]

Bu o ġazeliñ naẓîresidir ki bizim evḥadı ey bî-baṣırlar bu ne bahârdır görüñüz buyurmuşdu. Ana naẓîre söyledim dimek ester ü evhadı merḥûmuñ bî-başarân ta'bîri ile murâdı nev-bahâr-ı faniye çimeninden aġazı 'ayn-ı i'tibâr iden kibârdır ki bu terkiñ muḳâbilinde bahâristân-ı bâḳiye naẓar idiñ diyü emr eyledi.

عارفانی کہ ازین رشتہ سری یافتہ اند
بیخبر کشتہ زخود تا خبری یافتہ اند

Bir alây 'ârifler ki bu iplikden bir baş bulmuşlardır tâ bir ḫayr buluncaya dek kendilerinden bi-ḫaber olmuşlardır. Ya'ni rişte-i vucûduñ imkân elemyesinde devri olan

ḥareketden nâşi kendini itürmedikçe ser-rişte bulmanıñ imkânı yoḳdur. 'Âdetâ cülhâlar elemyelerinde ipligiñ ucunu ġâib itdiklerinde elemyeyi ḥiddetle devr itdirüb bir ṭarâfdan ipligiñ ucu ẓâhir ola düşer. Şâ'ib merḥûm 'ârifiñ âyât-ı enfüsiyyede kendini ferâmuş idüp ve müteḥayyir olmasını bu ṣurete temsîl içün işâret eyledi. Ḥâṣıl işâret buyurduġu ḫuṣûṣ kable'l-mevt olmaz. Ṣaḳınup ḳavmiñ aḥvallerinden zikr itdiklerini seniñ gibi beşeriyetde levâzım-ı ḥayât-ı dünyeviyeye meşġûl iken olur ẓann itmeyesin. Zirâ her maṭlabıñ vuṣûlünde o maṭlaba muvâfıḳ bir mikdâr şedâyid şarṭ olunca bu ḳavmiñ maṭlabları fevḳinde maṭlab yoḳ ve belâlarınıñ fevḳinde daḫi bir belâ taṣavvur olunmaz, rıżâ-i Allâh ḳolay el vermez. Ve şimdi ma'lûm-ı şerîfiñ oldu ki zamânemiz meşâyıḫında yazdıġımız ḳavmiñ ḥâletlerinden birisi yoḳdur ve da'vâ-yı mücerrede mânî' olmayız. Bu ġazelinde merḥûm neticeye mâlik olanların ba'żı aḥvâlini naẓm idüb buyurur

سالها مرکز پرکار حوادث شده اند تا ازین دایره ها پا و سری یافته اند

Tâ bu dâyirelerden bir baş ve ayaḳ buluncaya dek nice seneler pür-kâr ḥavâdisiñ merkezi olmuşlardır. Bu ḥavâdisden murâdı kendi nefslerini meyyit ḥükmünde idinceye dek çekdikleri muḫâlefât-ı nefs ve riyâżât ve mücâhedât-ı

[53a]

iḫtiyâriyyedir ki neticesinde ezel ve ebed aḥkâmına vâḳıf olub aḳtâba maḫṣûṣ aḥkâm-ı edvâra maṭla' olurlar. Meselâ şeyḫ-i ekber buyurur ki felekü'l- burûcuñ ibtidâ-i seyri falan derecedendir bu ḫabere kimse taṣdîḳ itmez meger ḥażret-i şeyḫe ḥüsn-i ẓann iden bir faḳîr ola ve te'emmül ile Şâ'ibiñ 'irfânına ki kelâmından fehm olunan güyâ ḳuṭbiyetden ma'zûl görünür.

سالها کف بسر خویش جو دریا زده اند دریای حقیقت خبری یافته اند

Deryâ-yı ḥaḳiḳatden ḫaber alıncaya dek seneler kendi başlarına deryâ gibi kef urmuşlar. Güyâ mücâhedeyi kendi eli ile başını dögmeye teşbih eyledi ki deryâ iyâde-i emvâcıyla da'imâ bu ṣûretdedir. Evvelâ deryânıñ bu ṣûreti kendüde incü ḥâṣıl olmayı netice virdi ve evliyâu'l-lâhıñ deryâya taḳlîdleri ve i'tibâr ile maḫlûḳata naẓarları ḳulûbelerinde gevher-i şehvâr-ı 'irfân ḥuṣûlüne sebeb oldu ki ve

وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَىٰ[123]

[123] "İnsan emek ve gayretinin neticesinden başka şey elde edemez. Bu gayretinin semeresi de ileride ortaya çıkacaktır." Necm, 53/39-40

چشم این سوخته کان آب سیاه آورده است تا زسر چشمهٔ حیوان خبری یافته اند

Âb-ı ḥayât çeşmesinden bir ḫaber buluncaya dek bu yanmışların gözü siyâh şu götürmüşdür. Ve ḳara şu ta'biri ya'ni dünyâdan bir gûne kör olmuşlardır ki bir daḫi görmek iḥtimâli yoḳdur dimek ister. Zirâ ḳara şuya 'ilâc olmaz. Ve ser-çeşme-i ḥayvândan murâd 'ilme'l-yaḳîndir ki bir 'ârife ḥaṣıl olduḳdan ṣoñra yeryüzünüñ 'uḳalâsı edille-i muḫlelife ile muḳâbele itseler aṣla yaḳınına ḫalel gelmez. Naẓar ile kitâb u sünnetden enbiyâniñ getirdikleri 'ulûma ki bizim a'lem-i 'ulemâmız te'vîl itmedikçe 'aḳlına ṣığışdırup itminân ḥâṣıl idemez. Meselâ ḥacer-asûd yerde Allâhu 'azîmü'ş-şânıñ yeminidir vârid oldu ve ḫaber daḫi ṣaḥîḥ bu ṣûretle i'tiḳâdıñ vechini bulmayınca te'vîle muẓṭarr olurlar. Lâkin ṣûfî vurûdu üzere imân getirüp aṣlâ derûnu tereddüd itmez ve ṣorma aḫiretde bu i'tiḳâdıñ

[53b]

semeresini meselâ benim saña irsâl itdigim resûlum böyle söyledi sen nice ḳabûl itdin diyü su'âl olunsa yâ Rabbi buyurduḫu gibi taṣdîḳ eyledim cevâbını idende muḥâsebe tamam olur. Ammâ te'vilde isâbet daḫi ider ise vârid olunañ 'aynına imân bulunmaz ḫacâlet der-kârdır. Ammâ ehl-i ḍalâlet içün te'vîl ider imiş ecre nâ'il olur. Eger fi'l-vâḳı' bir mübtedi' aḫzına geleni söyler o vaḳitde var ise yoḳ böyle bir âdemiñ vucûdu iḥtimâli ile naṣṣı te'vîl itmek cesâret-i 'azîmdir.

بسته اند از دو جهان چشم هوس چون یعقوب تا زپیراهن یوسف نظری یافته اند

Pirâhen-i Yusûfdan bir naẓar buluna dek Ya'ḳûb gibi iki cihândan daḫi göz baḫlamışlardır. الدنیا والاخرة حرامان علی اهل الله mefhûmuna işâret ider ve nevâfil ḥaḳḳında vârid olan ḥadisi murâd ider ki tafṣili murûr eyledi. Zirâ merḥûm bu maẓmûnu mükerrer söyledi.

دل شان تنگتر از چشمهٔ سوزن شده است تا زسر رشتهٔ مقصود سری یافته اند

Tâ ser-rişte-i maḳṣûddan bir baş buluncaya dek anların ḳalbi ikisine gözünden ziyâde dâr olmuşdur. Zirâ bu ta'ifeniñ mebnâ-i ṭarîḳatları terk-i şehvet ve arzu-yı nefsâniyeye muḫâlefât üzere olduḫuçün ekser evḳât-ı 'ömrleri ḳabż üzere geçüp bilâ-iḫtiyâr derûnlarında inbisât ẓuhûr ider ise de iẓhârından ġâ'ib ḥazer üzere olurlar. Ve fi'l-vâḳi' ḳulûb-ı ben-i âdem

ne gûne mużâyaḳada olsun ki bu ṭârîḳde Adem ʿaleyhi's-selât ü ve's-selâm bu ḳadar müddet aġladı ve evvel-i murselin Ḥażret-i Nûḥ biñ seneye ḳarîb ḳavmi ile nizâʿdan ṣoñra ṭufânda nice fırtınalar çekdi ve Ḥażret-i İbrahim ḫalîlü'r-raḥman iken ateşe ilḳâ olundu ve Ḥażret-i Musâ len terâniden müteḥayyir oldu ve Ḥażret-i ʿİsâ vuḥûşla beyâbânlarda seyâḥat eyledi ve Ḫâtemü'l-enbiyâ ʿaleyhi mine't-taḥiyye esnâhâ Ḥażretleri faḳr ile ʿilâc eyledi bizleri cenneti babamızıñ

[54a]

çiftligi rütbesine tenzîl idüb Allâh kerîm virdine meşġûl olmuşuzdur

Bu sa'y ile vuṣlat degil ey ʿâşıḳ-ı miskîn
Sen yâri ḫayâl itmeye ḳadir olamazsın

بست بیدار دلاں آبلہ فرسودہ شدہ است تا ازیں خانۂ تاریک دری یافتہ اند

Bu ḳarandıḳ ḫâneden bir ḳapu buluncaya dek bidâr dillerin elleri ḳabarcıḳ ile çürümüşdür. Yaʿni ẓulmet-i ḫâne-i ṭabiʿatden çıḳub ʿâlem-i melekûta bir ḳapu tedârik idinceye dek divâr-ı riyâżata körler gibi ellerini sürmeden elden çıḳmışdırlar. Zirâ mürîdlerin aʿzam iştiġalleri ṭabiʿatıñ ḳaydından çıḳub kendüler ṭabiʿata ḥâkim olmanıñ esbâbına meşġûl olmaḳdır ki ʿâlem-i ervâha münâsebet ḥâṣıl ola.

سالہا غوطہ چو شب در دل ظلمت زدہ اند تا ز چاک جگر خود سحری یافتہ اند

Kendi cigerleri çâkinden bir seḥer buluncaya dek nice yıllar gice gibi ẓulmetde dalaġa urmuşlardır. Güyâ şeriʿat-ı ġarrâya tabiʿiyet taḳlîd-i maḥż olduġuna riyażât ve mücâhedâtıñ neticesi ẓuhûruna dek aḥvâl-i sâliki ẓulumâta müstaġraḳ giceye temsîl idüp bu meşaḳḳatler ʿaḳabinde ḳulûblarından ẓuhûr iden envâr-ı futuḥâtı seḥere teşbîh eyledi. Zirâ geceniñ ʿaḳabinde ṣubḥ olduġunu bilmez bir âdem farż olunsa bu ẓulumât nûra mübeddel olur ḫaberini o âdem taṣdîḳ itmek taḳlîdden ġayrı vecihle olmaz ve çâresi tûl-i leylde o ẓulumâta taḥammül idüb ʿayne'l-yaḳîn ṣubḥu müşahede itmekdir ve iḫbâr-ı enbiyaʾ ve resûl cümlesi bu mesâbededir. Yaʿni evvel taḳlîd ile taṣdîḳ ve sâniyen aʿmâl-i şeriʿatde mübâlaġa ihtimâm ile olur.

باربود کشتہ انداز دل مردم عمری تا ز احساں بہار ثمری یافتہ اند

Tâ bahârların iḥsânından bir semere buluncaya dek ḫalḳıñ ḳulûbundan bir ʿömr yük ḳaldırmışlardır. Yaʿni bir muḳteżâ-yı ʿâlem mükâfât-ı insân bir semer-i aġaç gibi ki bir zamân gûn-a-gûn çiçekleri ile bir zamân bâd u raṭb sâyeleriyle ḫalḳa ikrâm idüp göñüllerinden ġam yüklerini ḳaldırmadıḳça

[54b]

meyve bulmazlar. Kezalik insân daḫi ḫalḳa bu muʿâmele ile eziyyetlerin taḥammül itmedikçe semere-i ḳalbe mâlik olmaz.

Ücret-i ḥammâl ḥamlinden fuzûn olmaz meger
Bir göñülden bir yükü ṣıdḳile ḳaldırmış ola

همچو پروانه درین بزم ز سوز دل خویش بارها سوخته تا بال و پری یافته اند

Pervâne gibi bu meclisde kendi külleri ateşinden bir ḳanât buluncaya dek nice kerre yanmışlardır. Bu ḳanâtdan murâd kesret-i mücâhede ile ricâlu'l-lâhda ẓuhûr iden ḳuvvâlardır ki bizim gibi aʿmâları cenâh taʿbîri ile uçururlar yoḳsa ḥaḳiḳi ehline maʿlûm insânıñ kendinde kendinden maḫfî olan ḥâletlerden kinâyedir. Meselâ cenîn raḥm içinde ne kendinden semʿ u baṣr ve irâdet ü ḳudret olduġunu bilür ve ne istiʿmâline ḳâdir olur. Tâ dünyâya gelüb envâʿ mihen ve beliyyâtı çekerek bu ḳuvvâlar ile müntefiʿ olacaḳ sinne bâliġ olmadıḳça ve evliâu'l-lâh daḫi mevt-i iḫtiyâri ile meyyit ḥükmünde olmadıḳça ḳuvvâ-i meẕkûrelerden ġafillerdir ve bizlerin bilür gibi taḳrîr itmemiz o ecneḥa-i maʿneviyye ṣâḥiblerine taḳlîd-i ṣarfdır

Lânede bî-bâl u per ḳalmış yetîm ʿanḳâ gibi
Cünbüş itdikçe zemîne düşdü uçmaḳ bilmedik

گر سر از جیب نیارند برون معذورند در نهانخانهٔ دل سیمبری یافته اند

Eger başların yaḳalarından ṭaşra çıḳarmayub dâʾimâ mürâḳabede olur ise maʿzûrdurlar. Zirâ ḫalvetḫâne-i ḳalbde bir sîmber dilber bulmuşlardır temâşâsından müfârakata ṭâḳatleri yoḳdur. ʿÂlem-i ḫayâl menfaşla ḳavmiñ duḫûllerine işâret ider ki az ve çoḳ bu ʿâlemden ḫaberi olmayanda maʿrifetden eser yoḳdur Cibrîl ʿaleyhi's-selâmıñ Dıḥye ṣûretinde geldiği ve Ḥażreti Meryem'e Ṣâtib ṣûretinde göründügü gibi ḥâṣılı gördügü maḥṣûṣ mudur yâ müteḫayyel midir yaʿni başiretle midir miyânların farḳ itmek kibâr-ı muḥaḳḳıḳîne maḫṣûṣ kerâmet-i ʿaliyyelerdendir ve merḥûmuñ sîmber taʿbîri evliyâu'l-lâhıñ rü'yâ-yı ṣâlíḥalarına münâsibdir.

صایب از گریۂ مستانہ مکن قطع نظر کہ ز ہر قطرۂ اشکی گہری یافتہ اند

[55a]

Ey Ṣâ'ib mestâne aġlamaḳdan ḳaṭ'-ı naẓar itme ki göz yaşınıñ her bir ḳatresinden bir gevher bulmuşlardır. Ya'ni nisân bükânıñ baḥr-i mücâhedeye yaġdırdıġı ḳatarât-ı ḥasretiñ her dânesi eṣdâf-ı ḳulûb-ı beşerde birer gevher-i şehvâr olduġunda iştibâh yoḳdur hemân aġlaya gör.

Ümîd-i ḫandeden giryân degildir gözlerim Nuṣret
Bir girye maḥalsiz ṣâd u ḫandân olduġumdandır

هرچند یار ما همہ جا جلوہ میکند
نتوان دلیر گفت کہ جا جلوہ میکند

Herçend bizim maḥbûbumuz her yerde ẓuhûr ider ise de cesûrâne dimek olmaz ki ḳande cilve ider. Ya'ni esmâ vü ṣıfâtıñ asârı cihetinden şiddet-i ẓuhûru kâ'inâtı muḥîṭdir. Lâkin felek maḳâle ṣıġışır keyfiyet degildir ki maḥall-i ẓuhûru ta'ayyün ḳabûl eyleye ve filânda ẓuhûr etdi diyü ḫaber virile. Belki bu ḥâlet ẕevḳe maḫṣûṣ 'ilmlerdendir ki işâreti tafṣîl maḳâmına kâ'im olur.

احوال مشو کہ سرو قبا پوش او یکیست هرچند در هزار قبا جلوہ میکند

Sen aḥval olma ki biñ ṣûretde ẓuhûr ider ise de o ṣûr-ı muḫtelifede tecelli iden birdir ve tecelliyât daḫi ṣûretiñ aḥkâmına tâbi' olub o ṣûretiñ levâzımı lisân-ı şi'rde aña ıṭlâḳ olunmada żarar yoḳdur ḥadis-i ṣaḥîḥa işâret eyledi.

آن یار خانگی کہ دل از ما ربودہ است در خانہ است و در همہ جا جلوہ میکند

O ḫânegi dilber ki bizden ḳalbi ḳapmışdır ḫânededir ve her yerde ẓuhûr ider. Bu ta'bîrâtıñ cümlesi esmâ cihetindendir. Zirâ ẕât cihetinden bu taṣavvurlar muḥâldir ve taṣavvuf fenn-i esmâ-i ḥüsnâya ıṭṭılâ' ile kemâl bulub ve asârını müşâhede bu kemâliñ semeresidir. Meselâ 'alîm ismine meşġûl olub maṭlabıñ olan 'ilm-i maḫṣûṣa vâṣıl olduḳda bu ism-i şerîfe hem ḫânegi ve hem her yerde ẓuhûr ider dimek yaḳışır ve

[55b]

ve maḳ'ûldur ve bu ḳadarca taḳrîble bir baḥrdır ki kenâre ḳabûl itmez هوالأول والآخر والظاهر والباطن[124] naṣṣ-ı kerîmiñ ıṭlâḳına bizim gibi muḳayyedlerin idrâki her ne denlü daḳîḳ olsa ḥudûd-ı 'aczden ṭaşra gitmez.

گردی ز آفرینش عالم بدیدنیست در عالمی کہ دلبر ما جلوہ میکند

Bir 'âlemdeki bizim maḥbûbumuz ẓuhûr eylese 'âlemiñ ḫilḳatinden bir ġubâr ẓâhir degildir cümlesi maḥv olur. Bundan aḳdem olan beytiñ şerḥinde ki esmâ'-ı erba'anıñ Ḳur'an-ı Kerîmde ıṭlâḳını te'emmül ile kâ'inâtdan ġubâr ve eser ḳaldıġını taḥḳîḳ idersin lâkin bilmek gerekdir ki tecellîniñ kimisi ifnâ ider ẕikr olunan esmâ-i erba'anıñ tecellisi gibi ve kimi ibḳâ ider ḥâlâ sen ben şu bu yerinde olduġu gibi ki ḥicâbıñ maḥalli mubḳî olan tecellidir. Hîç 'ömründe bir şey' görüp kendini ġâ'ib itdigin var ise bir miḳdâr bu ma'nâlara ḳarîb olursun.

بر هر دلی کہ میگذرد آب میشود از بس ز روی شرم و حیا جلوہ میکند

O ḳadar şerm u ḥayâ yüzünden ẓuhûr ider ki her ḳankı göñül üzere uġrar ise eriyüp şu olur. Tecelliniñ ân-ġayri münḳasımada olub devâmı olduġundan ḥayâ ta'bîr eyledi ve be-herḥâl bu tecellide 'abdiñ fâni olduġu şûretde zevbân-ı ḳalb ıṭlâḳı daḫi mülâyimdir. Lisân-ı ḳavme vâḳıf olan bu maḳâmlarda tevaḳḳuf itmez.

باور کہ میکند کہ ز یک جرعہ یکنار موج سراب ز آب بقا جلوہ میکند

Kim taṣdîḳ ider ki bir kenâr ḳabûl itmez deryâdan serâb mevci âb-ı beḳâdan ẓuhûr eyleye. Zirâ vucûd-ı ḥaḳîḳi ki vâcib te'âla ḥażretleriniñdir. Aña nisbet mümkünâta maḫṣûṣ vucûd var ise bir serâbdır ki âb-ı ḥayâtdan cilve-ger olur. Bu mażmun menâzî'-i fîh olan mes'ele-i vucûda müteżemmin bir müşkil-i muḥaldir ve bir loḳma-i ġarîbedir ki ḥavṣala-i 'aḳl ḳabul itmez. Eger zevr ile virsen istifrâġ ider ve bir ṭâ'ife-i celîle mümkünâta maḫṣûṣ vucûd yoḳdur diyü 'asbü'l-imkân edille serd itmişler ve aḳlıñ ḳabûlune ḳarîb lâkin şiddet-i inkâr niyyetiyle naẓar idenler hezeyân istimâ' ider gibi aṣlâ ṭarafına yaḳlaşmazlar.

[56a]

Siyyemâ mes'eleniñ mebnâsı mu'tezile ṭavrında a'yân-ı sâbite üzeredir ve bu mes'eleniñ ḳabâḥati yalñız mu'tezile meẕhebi olması kifâyet ider ve emrâż-ı mühlikeden

---

[124] "Evvel Odur, Âhir O. Zahir Odur, Batın O. O her şeyi hakkıyla bilir." Hadîd, 57/3

'ulemâdan biri daḫi budur ki ḥaḳḳa iṣâbet benim meẕhebime maḫṣûṣdur diyü vucûd-ı nehârı ḳuşluḳ vaḳtinde inkârdan teḫâşî itmez rütbelerine varırlar. Lâkin herkese lâzım olan muḳteżâ-yı şer'-i şerîfden ayrılmamaḳdır ve 'âlâmet-i sa'âdet muṭlaḳa budur ve benim seniñ elimizde bulunan 'ulûmumuz 'ulûm-ı infi'âliyye ḳabûlunden olunca bizlerin bilmemek ile bir şey' olmamaḳ lâzım gelmez ve murâran vâḳi' oldu ki faḳîriñ bildigim ḫuṣûṣ mecâlis-i 'adîdede üstâzlarımız muḥâldir diyü taḳrîr buyurdular ve benim sukûtdan ġayrı çârem bulunmadı. Lâkin şu ḳadar vardır ki bir âdem ḥaḳḳ ṣarîḥi ḫaşmınıñ 'indinde bulub aġrâż-ı fasidesiyle ḳabûl itmese rabbü'l-'âlemin başîretine 'amâ-yı ma'nevi musallaṭ idüb bir daḫi ḥaḳḳı baṭıldan temzîye ḳudreti ḳalmaz.

روشنتر است راه حقیقت ز آفتاب این رآه بجو راه نما جلوه میکند

Ḥaḳîḳat yolu âftâbdan ziyâde ruşen ve ẓâhirdir. Bu ṭarîḳ delîl gibi cilve idüp hem râh ve hem râh-nümâlıḳ ider. Zirâ muḥaḳḳiḳın 'indinde eger te'vîl ile ma'nâ-yı mefhûmundan çıḳmaz ise ḥaḳîḳat-ı şerî'atın 'aynıdır ve ferâyiż ve nevâfili edâda ve teksîrde eḥâdis-i ṣaḥîḥa ile vârid olan aḫbâr-ı nebeviyyeden bilâ-te'vil naẓar iden bu da'vâyı taṣdîḳ ider.

آسوده کی بجو ز دل بیقرار عشق تا قبله هست قبله نما جلوه میکند

'Aşḳıñ bî-ḳarâr ve mużṭarib olan ḳalbinde ḳarâr u râḥat ṭaleb eyleme zirâ tâ ki ḳıble vardır. Ḳıble-nümâ ḥarekete mülâzım ve mecbûrdur. Bu beytde 'aşḳ 'âşıḳ ma'nâsına murâd olunmuşdur. Ya'ni ḳıble-nümâ ḳıbleyi bulub aña teveccüh itmedikçe sâkin olmadığı gibi 'âşıḳıñ daḫi ḥâli böyledir mecâzda. Lâkin ḥaḳîḳatde vuṣûl nâmiyle be-nâm olacaḳ menzile vardıḳdan ṣoñra ḥâli taġyîr olup ebedü'l-abâd ḥareketden münḳaṭi' olamayacağı kendine muḥaḳḳaḳ olub sukûtdan me'yûs olurlar.

[56b]

Muḳteżayât-ı beşeriyyeniñ zevâyid u leẕayiẕinden bir âzâde ve mücerred ki başını kendi ḳanâdı altına eyledi dâ'ima bi'l-ḫâṣṣa sa'âdet baḫş idici hümâ ḳanâdı altında cilve ider. Zirâ hümâ-yı aḥkâm-ı vucûb bu ṣûretde olan dervîşiñ üzerine sâye-gûster olup bûm-ı aḥkâm-ı imkân iḳlîm bedeninden bi'-l-külliye nâ-bedîd olmaz ise de şe'âmet îrâs idecek rütbede görünmez ve bulunmaz. Ve ma'lûm ola ki erbâb-ı riyâżetden ba'ż ḥükemâ bi'l-külliye beşeriyyet maḥv olur diyü kendine tâbi' olanlar içün te'lîfler ve ṭariḳ-i riyâżetler itidâ' itmişlerdir ki ila el-ân eṭrâf-ı Hindistânda bu ṭariḳa sulûk idenler vardır. Lâkin baṭıldır ve i'tikâd-ı fâsiddir, beşeriyyete riḳḳat gelür yoḳsa zâ'il olması bir vecihle taṣavvur olunmaz.

نادان کہ از قضا بخدا میکند حذر غافل کہ روبہ تیر قضا جلوہ میکند

Câhil ki Ḫûdânıñ ḳażasından ḥazer ider ġâfildir ki tîr-i ḳażâya müteveccih cilve ider. Ya`ni her vaḳitde bir âfetden firâr iden o afete arḳasın çevirüp ḳaçmaḳ `âdetdir. Lâkin ḳażâdan ḳaçanlar ḳażâya doġru ḳaçup vaḳt u sa`âtinde icrâsına müsâ`ade iderler ve bu bâbda gûn-a-gûn ḳıṣṣalar ve vâḳ`alar görülmeyüp ve işidilmemişdir.

چون موجۂ سراب دریں دشت پر فریب چندیں ہزار دام بلا جلوہ میکند

Bu deşt-i pûr ḳarîb olan cihânda serâb mevcesi gibi bu ḳadar biñ dâm bilâ-cilve ider. Ve ḫalḳıñ aḥvâli bu dâm-gâhda muḫtelifedir kimi dâm olduġun bilüp düşmüş ve ḫalâṣ olmaḳ daḫi maḳṣûdu degildir. Menâṣıb-ı dünyeviyye ve leẕâyiẕ-i nefsâniyye gibi ekser kibâr-ı âvâmıñ ḥâli budur ve kimi dâm olduġun bilmeyüp düşmüş ve gâhice çıḳmaḳ fikrinde daḫi olur. Ammâ cesâret-i tâmme gelüp çıḳamaz bu bir miḳdâr dünyâya ḳarışmış vasaṭü'l-ḥâl olan mü'minlerin ḥâlidir ve kimi bilmeyerek düşmüş ḳuvvet-i câzibe-i tevfîḳle çıḳmış bu İbrâhim bin Edhem ve

[57a]

ve Fużayl ibn-i `İyâż gibilerin ḫâlleridir ve kimi bu dâmların birine uġramayub maḥfûẓ ve ma`ṣum gelib gitmiş enbiyâ-i kirâm ve rusûl-i fihâm gibiler ve kimi düşmüş bulunub bu dâmı bu ṣaḥrâya va`ż iden elbetde bir gün giriftâr ne merḥamet ider diyü ḥüsn-i ẓanla ḫalâṣa muntaẓırdır ve gâh bîgâh dâm içinde bu te'eddüb berekâtıyla kendine terk u tecrîd çâşnisin gösterirler ve bu şîveden ḥüsn-i ẓannı müzdâd olub giriftâr olmak azâd olmanıñ muḳaddemesidir diyerek intiẓârına ḳuvvet gelmededir ki bizim gibi derd-mendlerin ḥâli budur ve serâb mevcesi ta`biri ifâde ider ki mefhûm-ı naṣṣ-ı kerim üzere ṣu ḳıyâs idüp gelenler ne serâb ve ne ṣudan eser bulmayınca Allâhı bulub ẓannına vefâ ider dimek ola.

صایب زبس لطیف فتادہ ست ان نگار ظاہر نمیشود کہ کجا جلوہ میکند

Ey Ṣâ'ib o dilber o ḳadar latîf vâḳı` olmuşdur ki ẓâhir olmaz ki ḳande cilve ider. Ya`ni ism-i şerîfiñ tecellisi ḥayret irâs ider bir ḥâletdir ki felek maḳâle ṣıġmaz. Meselâ latîf isminiñ müte`alliḳâtından bir melek yedinci ḳat gökden ṭarfetü'l-`aynde bi`aynih ben-i âdemiñ ḫayâli gibi ve zücâcdan nur-ı afitâbıñ murûru gibi zemîne vâṣıl olub ḫizmet-i me'mûresin edâ ider. Bu maḫlûḳ iken letâfet böyle olunca ḫâlıḳıñ luṭfu ṭavr-ı `uḳûlden ḫâric ve müşâhede idene ḥayret vireceginde şübhe yoḳdur.

هرکز عنان رشته بگوهر نداده اند
شوخی ز حد مبر که سر اسر نداده اند

Aṣlâ rişteniñ ʿinânını gevhere virmemişlerdir edebsizligi ḥaddinden çıḳarma ki saña baş virmemişlerdir. Yaʿni bildigini işleyesin ve cümle eṭvâriñ murâdıñ üzere ola bu olmaz ve olmamışdır. Merḥûmuñ murâdı eṣnâf-ı mevcudâtı cevâhire ve vucûdu rişteye temsîl idüp cevher rişteye tabiʿdir yoḳsa rişte cevhere tâbiʿ ve anıñ

[57b]

emrine muṭiʿ degildir diyü ḥaḳiḳat-i ḥâle irşâd itmekdir. Pes böyle olunca bî-edebâne ben itdim ya ben iderim taʿbîrlerin meʾlûf ve maʿhûdâneden ḳaṭʿ-ı naẓar lafẓan yâ maʿnen inşaʾallâh muḳârin eyle dimek ister.

زخساره اش ز سیلئ دریا سیه شده است این اعتبار مفت بعنبر نداده اند

Ruḫsârı deryânıñ sillesinden ve emvâc-ı mütevâṣılasından siyâh olmuşdur. Beyneʾn-nâs bu iʿtibârı ʿanbere meft virmemişlerdir. Yaʿni merâtib-i dünyeviye ve uḫreviyye elbetde bir maʿniniñ taḥtında iḥsân olunur yoḫsa pâder-hevâ o beyhûde bir şeyʾ ele girmez ve girer ise fâʾide itmez. Ve maʿlûm da ki bu dâr-ı ibtilâda bir miḳdar ṣûri ve maʿnevi ekdâre giriftâr olmadıḳça iʿtinâ-yı ilahiyye ve iʿtibâr-ı ṣamedâniye Âdem ʿaleyhiʾs-selâm ḥaḳḳında fâʾide itmedi evvelâ beyneʾṣ-ṣafâ veʾl-merve ḳırḳ ṣabâḥ ḫamirini yedeyyenle taḫmîr ve saniyâ kendi rûḥunda nefḥ-i rûḥ ve ʿilm-i esmâyı taʿlim ve melaʾike-i kirâmına secde itdirdikden ṣoñra zürriyetinden bu ḳadar enbiyâʾ ve evliyâʾ ẓuhûru müddet-i ṭavîle göz yaşı döküp envâʾ dürlü beliyyâta mübtelâ olduḳdan ṣoñra olduġu ʿâḳıla kifâyet ider ki benim ʿilm u maʿrifetim var diyü maʿzûr olmaḳ maḫż-ı ḥamâkatdir. Siyyemâ cemiʿ kibâr-ı âdemiñ dünyâsı elbetde mükedder olduġu herkesiñ maʿlûmudur. Yoḳ ben hemân bu birḳaç günüñ ṣafâsına ḳanâʿat idüb baʿdeʾl-mevt henüz gelecekde olacaḳ merâtib ve leẕâyiẕden çoḳluḳ bir şeyʾ fehm idemedüm diyü ḥâżıra mâʾil olanlardan bulur isen bu rütbesini daḫi kedersizce biñde birine virmezler. Murâd bâd-ı hevâ yoḳdur dimek idi fehm olundu.

İʿtinâdan câh u devlet-i maʿarif bigânedir
Ḳıymetin var ise bil bi-çâre derdiñ ḳıymetin

بخشیده اند چون دل خرسند نعمتی درویش را که نعمت دیگر نداده اند

Faḳîre ki ġayrı nı̂'met virmemişlerdir ḳânı̂'-i ḳalb gibi aña bir nı̂'met virmişlerdir. Vâḳı'a bir âdemiñ ḳalbi olduġu ḥâlete rıżâ üzere bulunub beyhûde

[58a]

ıżṭırâbdan ḫâlî olmaḳ ḳadar nı̂'met olmaz. Lâkin bir keremiñ vucûdu vaḳtinde ḳıymeti bilinmez müddet-i vâfire bu nı̂'meti faḳîre virmişler idi lâkin ṣâḥib-i 'ıyâl olunca bir miḳdârı telef oldu ammâ baḳiyyesiniñ berekâtındandır ki kesret-i esbâbla âstânede münâṣib-i dünyeviyyeden birine heves itmek ve'l-ḥamduli'l-lâhi 'âlâ ẕalik

Bende bilmem ḥâliyâ dünyâdaki rütbem nedir
Virmediler almadıḳ ya'ni ḳanâ'at eyledik

ازبرک ریز حادثه آزاد کرده اند هرچند همچو سرو مرا بر نداده اند

Her çend serv gibi bize meyve virmediler ise ḥavâdis-i ḫazânından âzâde itmişlerdir. Bu daḫi kesretle vâḳı' olan ḫuṣûṣlardandır ki bir âdemi müddet-i vâfire 'âfiyetde görürsün ammâ faḳîr u 'işâ' leylesinde muteḥayyer lâkin ittifâḳa bir ṭarafdan kendine rutûbet teveccüh idüb ḥâline niẓâm virir iken ya nezleye mübtelâ olur ya meflûc olur ya za'f-ı mideden şikâyet ider ve gâh u bîgâh geçen senelerde ne güzel faḳrım var ise de vucûdum 'âfiyetde idi diyü eyyâm-ı nikbetini ẕikr-i cemîl ile yâd idersin. Ma'lûm oldu ki fuḳaradaki devâm-ı 'âfiyet ġınâya bedel imiş ve faḳr ile ḥimyeniñ daḫi imkânı yoḳdur ki perhîz ile 'âfiyet buldu denile belki esḳâm-ı mezmeneyi mûcib eşyâlar fuḳâranıñ eşref-i et'amesidir. Ṣıġarâtı balıḳ ṣâlamurası ṭuzlu peynir gibiler ḥâṣıl-ı kelâm her kimde bir noḳṣan müşâhede idersen anıñ bedeli bir kemâl virilmiştir ve her ḳande bir kemâl müşâhede olunur ise bir çileniñ muḳâbilindedir ġaflet olunmaya.

نومید نیستم زتراذوی عدل حق زان سر دهند هرچه ازین سر انداده اند

Ḥaḳḳıñ mizânı 'adlinden me'yûs degilim o başdan virirler her şey' ki bu başdan virmediler ise. Merḥûmuñ bu ḥüsn-i ẓannı ṣırf imtihân-ı ilahiyye mebnîdir ki kesb u ticâret ve 'avżın medḫali olmaya vucûd gibi sem' u başr u irâde vu ḳudret gibi levâzım-ı vucûddan her ne var ise

[58b]

bu ḳabildedir. Zirâ 'âḳıl dimez ki falân tâ'atımıñ muḳabilinde rabbü'l-'âlemin baña sem' ve başar virdi diyü belki şükründe 'âciz ve ḳudretinde ġâfil olduġumuz imtinân-ı ilahiyyelerdir. Meselâ bazardan birimiz bir cıblaḳ memlük alub elbise-i fâḫire ile terbiye iderek

ḫidmetinden ḫoşnûd olduḳda bir cariye ve bir ḫâne ve levâzım-ı ma'işetin müheyyâ itdikde kendüden bu ni'metlere zımnen ya ṣarâḥaten bir küfrân ṣâdır olsa behey deli oġlan ben seni cıblaḳ alub ḫâlâ her neye mâlik isen benim değil midir dedigimizde o 'abd-i memlük bir cevâb bulamadıġı gibi degil bizleri mevlâ-yı ġanî 'ademden vucûda getürüb asâr-ı esmâ ve ṣıfatıyla tezyîn itdigi ve bila-'avż bu ni'am-ı cismiyeleri iḥsân buyurduġu bedîhi iken efendi birâder ṣorma irâde-i cüz'iyedeki bî-edebâne baḥislerimizi ve imân-ı kesbîdir diyü alât-ı kesbden ġafletimizi hemân lisân-ı şerî'ate tabî'iyyet murâd idelim yoḳsa bizlere 'uryânî maḥlasından yaḳışıḳlı bir isim yoḳdur.

Oḳu bu mıṣra'ı maḥşerde ferâmûş itme
Ki vaḳûr girmek eyledi küstâḫ bizi

Ṣâḥib-i 'irfâna vâcibdir ki bu ḫuṣûṣ-ı meẕkûrelerde baḥs ider ise de derûnunda i'tiḳâdını ḫalelden masûn dutub bu 'inâyetleri iden vahhâb-ı mutlaḳıñ keremine i'timâdı a'mâl-i ṣâliḥasına i'timâdından her ḥâlde efzûn eyleye. Zirâ te'emmüle ḥâcet yoḳ bedihiyyât maḳûlelerindendir.

داغ توانگری بجبین شان کشیده اند آن فرقه را که چهره چون زر نداده اند

Ol fırḳaya ki altun gibi çehre virmişlerdir anların cebhesine ġanîlik dağını çekmişlerdir. Ya'ni tene'am ve refâhiyet ehliniñ elbetde yüzlerinde bir ḥamret-i żarûriyye olduġuna binâen dağ ta'bîr eyledi. Zirâ devlet-i ma'neviyyeniñ eseri olan kesret-i riyażât ve mücâhede sebebiyle altun gibi ṣarı ve müferreh çehre fevt olunca dağ-ı tuvângerî iḥsân olunur. Eger 'acemde benlik-i ḥayvânâna tamġa 'adeti var ise hîç şübhe ḳalmaz ki

[59a]

anı murâd itmişdir ve erbâb-ı menâṣıbıñ iftiḫârı devletle olduġu muḥaḳḳaḳdır ve 'ilm-i ḳıyâfede marażdan ḫâlî bir âdemiñ çehresi ṣarı olsa ḫalḳa ḥiḳd u ḥasediñ ve ḫabâset-i bâṭınıñ 'âlâmetidir ve ḥamret-i vech-i ciger gibi leṭâfetden ḫâlî edebsizlik nişânıdır diyü yazarlar ve ṣadıḳdırlar.

دم را شرده ساز که مردان خود حساب دامن بدست پرسش محشر نداده اند

Nefesini maḥsûb eyle ki kendi nefsini muḥâsebe eden erler dâmenlerini maḥşer sevâliniñ eline virmeyüb dünyâda o ġâ'ileden ḫalâṣ olmuşlardır. Ḳaldı ki kişi nefesini maḥsûb itmek iki ṭarîḳa münḥaṣırdır ya ḳable'l-kelâm söyleyecegi sözüñ şer'a müṭâbakatını ve

muḫâlefetini te'emmül itmedikçe aġzını açmaz lâkin bu ṭarîḳa sulûk 'ulûm-ı vâfireye muḥtâc bir ma'nâdır yahûd ba'de'l-kelâm saḳaṭatına vâḳıf olduḳça ta'mîr u termimine i'tinâ itmekdir. Meselâ ġaybiyet eylemiş ṣâḥibine vâṣıl olmaḳsız tevbe ider veya o meclisden gider iken meclis du'âsını iltizâm ider. Ammâ bu tedḳîḳler ḳuvvet-i imânıñ levâzımındandır yoḫsa ḫayâl u ẓann ve şekk mertebelerinde bu fikre düşmek muḥâlât ḳabilindendir mevlâ-yı müte'âl 'inâyet eyleye.

Müheyyâdır ṣanırsın vâ'izi sen maḥşere ammâ
Şehâdet eyler ef'âli ki vâ'iz maḥşere gitmez

Herkesiñ ḥâline göre istinâdı olur kibârdan bir kimse yarın bańa gelsin diyü ḫaber geldikde insâna 'ârıż olan ḥâletiñ bir âdeme 'öşri 'ârıż olsa ḳıyamet ḥaḳḳında kem müslümân degildir aḫirete imân da'vâsında olanlara bir misâl-i ẓâhirdir.

Ḳulûbu münevver olanlar kendi ḫarmanına berk olub elleri ile mâmeleklerin yaḳmışlardır aḫterin şûḫ çeşmligine fırşat virmemişlerdir. Ya'ni ḥavâdis-i kâ'inâtıñ seyyârâta irtibâtı cihetinden bir ḫarmana ṣâ'iḳa iṣâbeti daḫi âsâr-ı kevâkibden olduġuna binâ' güyâ kevâkibiñ gözü degmesine beñzemiş oldu ki bu iṣâbet 'ayndan evvel nûrâniyet-i ḳalbe mażhar olanlar Şeyḫ 'Aṭṭâr

[59b]

gibi dükkânçe-i cem'iyyetlerin perişân iderler diyü senâ eyledi. Lâkin Ḥakîm bu mażmûna cevâb virir ki kibârıñ bu ḥâletleri daḫi ṭâli'-i velâdetde ki aḥkâm-ı kevâkibiñ eseridir diyü.

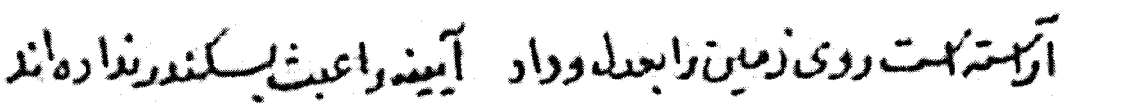

Çünkü bu maḥbûba ziynet virmede żarûri olan erkân-ı seb'âdan biri âyîne olduġuçün merḥûm buyurur ki rûy-ı zemîni 'adl u dâd ile tezyîn eylemişdir pes İskendere âyineyi 'abes virmemişlerdir. Sen de kendi iḳlîm-i cisminde İskendersin sedd-i ye'cûc hevâya istiḥkâm virdikden ṣoñra âyine-i ḳalble aḳṭâr-ı aḫlâka ve âfât-ı ef'âle 'adl u dâd üzere ziynet virYoḳsa zü'l-ḳarneyn luġat ma'nâsıyla saña maḥlaṣ olacaġı muḥaḳḳaḳdır.

صایب بخواب امن زایام صلح کن کاین منزلت بہیچ توانگر ندادہ اند

Ey Ṣâ'ib emin olduġun ḥâlde uyumaḳ ile eyyâmdan ṣulh eyle zirâ bu menzeleyi bir ġanîye virmemişlerdir. Mâlını ḥıfẓ ḳaydında derd-mendler cevâb-ı râḥatdan çâşni almazlar ve emniyyetle bir gice câme-ḫâbe girmezler.

Faḳîriñ nevm u mevti pür ṣafâdır
Uyub mâlı yoḳ olsa ḥesâbı

کسے کہ عیب ترا پیش چشم بنگارد
بوکس دیدۂ او راکہ بر تو حق دارد

Bir kimse seniñ 'aybını gözüñ öñüne naḳş u 'arż ider anıñ gözünü taḳbîl eyle ki seniñ üzerinde ḥaḳḳı vardır. Murâdı terbiye ḥaḳḳıdır lâkin muṭlaḳ söyledi ki düşmen daḫi olur ise ve terbiyeden ḳaṭ'-i naẓar 'adâvetini icrâ żımnında söylenir ise daḫi insâna 'aybını göstermek emr-i 'azîmü'ş-şân olduġu çeşitden ḥaḳḳını bilmek vâcibdir. Zirâ adama 'aybını iki kimse söyler biri düşmeni ve biri mürşid-i kâmili üçüncüsü yoḳdur. Zirâ aḥbâb söylesem 'adâvete mûcib olur diyü sukût idüb ehl-i nifâḳa mülḥiḳ olmayı bir dostuñ 'aybını yüzüne urmadan ehven görür. Cümlemiziñ ḥâli budur lâkin 'aybını kişi kendi nefsinde 'ayb

[60a]

bilmek o 'aybı ışlâḥa müsâvidir ve ma'rifeti âḫirlerde fehm idüb ma'rifet bilmek kemâl-i ḥüsn-i ḫulḳ ma'nâsına o ḫulḳ-ı ḥasene mâlik olmaya müsâvidir ve elbetde istiḥsân-ı cüz'î ve küllî taḳlîde sebeb olur.

ز خوت مطلب جزئی غمین مشو کہ فلک ستارہ میبرد و آفتاب می آرد

Maṭlab-ı cüz'îniñ fevkinden ġamlı olma ki felek yıldızı götürür lâkin âftâbı getürür. Merḥûm felek tesellinin vus'atine işâret idüb meṭâlib-i faniyyenin te'esssüfü ḥaḳḳında 'ilâc-ı kâfi budur ki ḥakîm u ġanî olan perverdigâr-ı kâ'inât benim ḥaḳḳımda fevt olan maṭlabımdan a'lâ bir maṭlab iḥsân ider diyü mülâzım-ı dergâh-ı recâ ve ḥüsn-ı ẓannı melâz ve melcâ idinüb bir vechle ye'se ruḫṣat virmeyeler.

بدست غم نشود مبتلا کریبا نش کسی کہ دامن شب را ز دست نگذارد

Bir kimse ki dâmen-i şey elden ḳomaz anıñ yaḳası ġam eline giriftâr olmaz. Zirâ iḥyâ-i leyâlîniñ ḫavâṣṣındandır ki dâ'imâ ḳalb surûr ile memlû olur ve fi'l-ḥâl semeresi ẓâhir olan a'mâliñ birisi iḥyâ-i leyâlidir. Bir ḳoyun ṣaġcaḳ ḳadar olur ise de ve biri daḫi bir faḳîr-i muẓṭarra dest-gîr olmaḳ ikisini daḫi tecribe itmişimdir aṣlâ teḫallüf eylemez lâkin bu ṣûretde faḳîr bulmaḳ müşkildir.

بجای خون ذرک وریشہ اش برآید دود بدست درد دلی راکہ عشق بفشارد

Bir göñlü ki 'aşḳ derd eliyle ṣıḳa anıñ ṭamarından göñünden ḳan yerine tütün çıḳar. Zirâ muḥabbet-i 'aşḳ rütbesine gelinceye dek mübtelânıñ ḳanını iḥrâḳ idüb sevdâyı mücessem idüb ve eger bu ṣûretde 'âşıḳıñ üstüḫânı teftîş oluna mefir ḥâlî ve 'urûḳı yoḳlansa ḳandan bedel bir dûd buḫârı olacağında iştibâh yoḳdur.

کیست صاحب خرمن در بن تماشاگاہ کہ غیر اشک دگر دانہ نمیکارد

Bu temâşâgâhda ḫarman ṣâḥibi ol bir kimsedir ki göz yaşından ġayrı bir dâne ekmez. Zirâ riḳḳat-i ḳalb ve ṣafâ-yı ḫâṭır ve zemîn ḳabil olmadıḳça

[60b]

her dâne her zemînde bitmez. Siyyemâ buña daḫi fi-sebili'l-lah olur ise her ḳaṭresi bir ḫarman olur

بزرک اوست کہ برخاک همچو سایۂ ابر چنان رود کہ دل مور را نیازارد

Büyük odur ki türâb üzerinde bulut gölgesi gibi ancılayın gide ki ḳarınca ḳalbini incitmeye. *Ya'ni 'ibâdu'r-raḥman olub ḫarekâtından maḫlûḳâta menfa'ati olmaz* ise bâri żararından emîn olalar. Ve bu ḫulḳ-ı 'azimü'ş-şân bi'l-fi'l bulunmaḳ iksîr maḳûlesidir ki istimâ' olunur ammâ kimse göremez bâri niyyetinde kimse benden incinmesin diyerek mu'âmele ile yine bir başḳa devletdir. Lâkin bu maḳâmda bir nükte vardır. Meselâ cühelâ-yı mutaṣavvıfadan birisi bu mażmûna muṭṭali' olsa bi-ḥamdi'l-lâh bu ḫûy faḳîrde mâderzâdedir diyü iftiḫâr ider. Zirâ anlara bir ḥilm ḥumârı 'ârıż olur ki 'indinde ṣarâb içen ve namâzı terk iden bu farżları edâ idenler ile müsâvidir. Kendine bir ġayret gelüb emr-i ma'rûf ve nehy-i münker yâḫud bu'ż fi'l-lâh ve ḥub fi'l-lah menzillerine himmet itmek yoḳdur. Bu ṣıfat ise şeytânıñ eḫaṣṣ-ı evṣâfındandır. Bizim kimseyi incitmeye didigimiz ya'ni kendi ḫareketinden ḫalḳa żarar gelmeye dimekdir. Yoḳsa şerî'atden bir ḳıl ḳadar inḥirâfı görüb mizâcına andan bir

ġażab gelmeyenlerin imânlarında noḳṣan olduġu muḥaḳḳaḳdır. Kibârdan biriniñ ʿabdi cümle ḳapu yoldaşlarını aḫlâḳıyla râżı idüb içlerinden birini efendisiniñ ḥaremine duḫûl ider gördükde sukût eylese ne buyurursun. Ḳapu yoldaşlarınıñ rıżâsı efendisiniñ ʿitâbından o ʿabdi ḫalâṣ idebilir mi? Teʾemmül eyle din bahâlıdır.

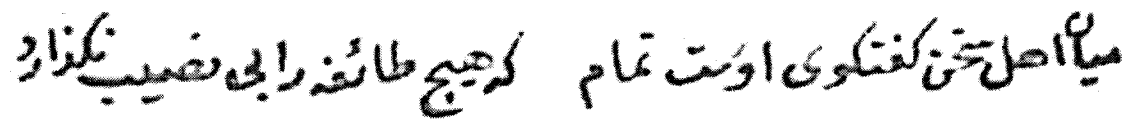

Ehl-i suḫân beyninde o kâmiliñ kelâmı tamâmdır ki hiçbir ṭâʾifeyi naṣibsiz terk itmez. Murâdı vaʾl-lâhu aʿlem Şeyḫü'l-ekber Ḥażretleridir ki futûḥât-ı

[61a]

Mekkiyede istidlâl buyururlar. Âdem ʿaleyhi's-selâm şecere-i menhiyyeden ekl idüb ve tevbe itdügü vaḳitlerde cemiʿ zürriyeti Âdemde müżmer idi. Ve maḫlûḳâtıñ çekdikleri mihen ve belâ ya vaṣat-ı ḥâlde vâḳıʿ olub müddetler ve ḫulûdlar ve aḥḳâblar tamâm olduḳda raḥmet-i sâʾiḳa cümleye vâṣıl olub herkes ḥaline râżı olurlar diyü taṣrîḥ iderler. Lâkin ehl-i cehennem cehennemde ve ehl-i cennet cennetde bu iki dârıñ ḥalḳı tebdîl-i mekân itmek muḥâldir. Ammâ Şeyḫ Ḥażretleri bu ḫuṣûṣa maḥalli geldikçe edille-i vâfireler serd idüb raḥmete vâsiʿâyı taṣavvûrda ḳuṣûr idenlerin sebb ü laʿnına ve tekfîrine bâʿis olmuşdur. Ve mütaʿaṣṣıblardan ʿulemâʾı bulunanlar daḫi derûnlarındaki ʿadâvet naẓarıyla baḳdıḳlarıçün ġayretlerinden ḥaḳḳı bâṭıldan temyîze ḳudretleri ḳalmaz. Yoḳsa ʿacele itmeyüb tamâm irâd itdigi kelâmı teʾenniyle müṭâlaʿa idene ḥaḳ olduġu ẓâhir olur.

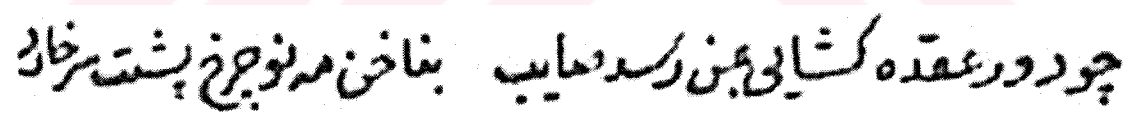

Çünkü ʿuḳde-küşâlıḳ devri ey Ṣâʾib saña irişe felek mâh-ı nev ṭırnaġı ile ensesin ḳaşır. Püşt-i ser-ḫârîden kinâyedir bir işde ʿâciz olmadan ve ʿâdetâ ʿuḳdeler ṭırnaḳ ucuyla ḥall olagelmişdir. Mâh-ı nevi ṭırnaġa teşbîh idüb fiʿlini ense ḳaşımaya ḥaṣr itme ile ḥall olagelmişdir. Ḥall-i ʿuḳde müşkilâtında çerḫiñ ʿaczini iẓhâr ile kendine bu fenne taḫṣîṣ eyledi. Murâdı ġazellerinde siḥr-i ḥelâl maḳûlesi olan irsâl-i meselleri ve meżâmîn-i laṭife-i bi-bedelleridir.

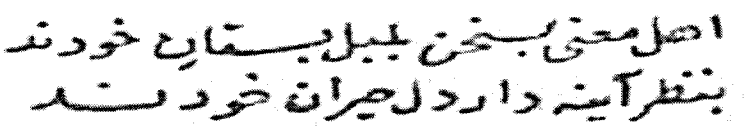

Ehl-i maʿnâ söz ile kendi bostânlarınıñ bülbülüdürler ve naẓar ile kendi ḥayrân olan ḳulûblarınıñ âyinedârıdırlar. Yaʿni gözleri bir ân göñül âyinesinden ġaflet itmeyüp anda tekevvünât-ı ṣûr-ı gûn-a-gûn

[61b]

mükevvenâtı temâşâ iderler. O sebebden evliyâu'l-lahıñ gözlerine dikḳatle naẓar olunsa insânıñ ḳalbine bir heybet 'ârıż olur. Ve murâd bir kerre 'âlem-i ḳalbe duḫûldur yoḳsa ṣoñra girü 'avdet murâd idüp evvelki ġafletine ṭâlib olsa belki imkânda olmaya dimek câ'izdir ve ṣaḳınup ḳalbi insânıñ ṣolması altında olan laḥm-ı ṣanavberîden ġayrı bir şey' fehm itmeyesin. Zirâ lisân-ı 'Arabide ḳalb bu laḥm-ı ṣanavberîniñ ismidir. Ḳaldı ki ba'ẓı fużelâ andan ḥâṣıl olan bir ḥâletiñ ismidir diyü tenbîh itdigi te'vîl ile işâbet ve te'vîlsiz ḫaṭâ-yı maḥżdır ve ḳalb ismi bir başḳa ma'nanın adıdır dimek lisân-ı 'Araba muḫâlif 'acemilikdir. Mela'ike daḫi 'aşḳ-ı ilahi ẓuhûr itdikde bu laḥmı ṭavâf iderler ve bu laḥmsız o ḥâletlerden birisi ḥâṣıl olmaz. Meselâ insânıñ sâ'ir 'ażasında ḳalbiñ ḥâli yoḳdur. Bilmem bu tebdîl-i ismi kim câ'iz gördü ve ne vecihle irâd eyledi.

پای رغبت نکذارند بایمان بهشت ☙ همه در بوستان کلستان کریبان خورند

Raġbet-i ḳademin dâmen-i behişte ḳomazlar ammâ cennet ne dimekdir 'ayne'l-yaḳîn gördükden ṣoñra. Zirâ faḳîr cigerim sâd-pâre olan zamâne meşâyıḫınıñ bârid uża'f-ı imân semerelerinden olan nerrehâlarınıñ biri daḫi budur. Ya'ni cenneti istemezler biz cevâb eyledik ki cehenneme gitsinler ammâ kibârdan ba'ẓıları kendini maḳâm-ı iḫlâṣda bulub ilahi saña ibâdetim cennete raġbetden ve cehennemiñ ḫavfından degildir dimiş ve bu kelâmı dedigi vaḳtde dünyâdan mâmeleki bir dinâra vâṣıl olmaz idi ve teveccüh itse daḫi ḳabûl itmez idi. Lâkin bizim şeyḫ efendi kendiniñ fâni olacaḳ bağçesinden bir 'ünnâb fidânını babasına baḫş idemez iken cenneti istemem didiġi ya cennete imânı yoḳdur yaḫûd behişti inkâr tarlası ḳıyâs ider. İkinci mıṣra'ın mefhûmu cümle evliyâlar kendi yaḳalarından olmak üzere gülistân seyrindedirler murâdı tecelliyâta müsta'idd olanların asâr-ı cemâlden

[62a]

müşâhede itdikleri 'âleme işâret ider. İnsânıñ kemâliniñ a'lâsı budur ki kendi ṭavrında bulunmadıġı 'ibârete taṣaddi eylemeye. Bu su'âl bizlere daḫi vârid olur lâkin cevâbını mükerrer tahrîr eylemişimdir. Ḥâṣılı edille-i şer'iyye ile ma'lûmumuz olmayan mes'eleyi ne kendim i'tikâd iderim ve ne ḫalḳa vâsıṭâ-i ḍalâlet olurum ve kör görmez ammâ sezer rütbesinde bu ṭa'ifeniñ ḥâllerine ıṭṭılâ'ım 'inâyet-i bâri olmuşdur.

جگر تشنه بدریوزهٔ کوثر نه روند
این سکندر منشان چشمهٔ حیوان خورند

Kevser deryûzesine ṣusuz ciger getürmezler bu İskender ṭabi'atliler kendi kendileriniñ âb-ı ḥayât çeşmesidirler. Zirâ dünyâda iken biñ kerre mevti dadub beḳâbi'l-lah rütbesine vâṣıl olmada ye'cûc muḳteżiyât-ı ṭabi'ate sedd-i riyâżet ve mücâhedâtı çeken

ma'nevi iskenderler kendi ẕâtlarında ḥayât çeşmesi olup maḥşerde kevser ihtiẓârına düşmezler. Zirâ bu ṭarîḳi ṣâḥib-i kevser kendilerine ta'lim idüp ḥayât-ı ebediyyeye vuṣûllerine sebeb olmuşdur.

Ateş-i 'aşḳı deli sengine vir ẕevb eylesün
Teşne gitme maḥşere dünyâda âb-ı kevser iç

چشم چون لاله بلخت جگر خود دارند میزبانِ خود و مهمانِ سرخوانِ خودند

Lâle gibi gözü kendi cigeri pâresi üzerine dutarlar kendi kendileriniñ hem ḫâne ṣâḥibi hem müsâfiridirler. Ya'ni kâ'inâtdan ümidlerini ḳaṭ' idüb levâzım-ı diniyede ṣabr u sebâtla cigerlerini ekl ider rütbesinde [125] وأن ليس للانسان الا ما سعى mefhûmuna taṣdîḳ itmişlerdir. Ma'lûm ola ki insân ḫalifetu'l-lâhdır ednâ rütbe bir kimse üzere ḥükümeti olsa kendi nefsine ḫilâfeti ṣaḥîḥdir. Zira ḥavâṣṣ-ı ẓâhire ve bâṭınayı lisân-ı şer'le ta'yîn olunan umûra ṣarf itme ile me'mûrdur. Vâṣıl-ı ḫilḳati türâbdan olduġuna bi'aynih türâb gibi cemî'-i levâzımı kendinden çıḳub

[62b]

kendine ircâ' olunur. Lâkin biñde biri vâḳıf olamaz ve mevlâ-yı müte'âl insânı evvel-i ḫilḳatde ḫilâfetle ẕikr itmesi delâlet ider ki müsteḫlifeniñ âyinesi ve maẓhar-ı etemmidir.

درنه تودهٔ خاکستر هستی چون برق کرم روشنگری آینهٔ جان خودند

Varlıḳ ḫâkisteri yıġınınıñ berk gibi ḥarâretle kendi canlarınıñ ṣayḳalına meşġûllerdir. Çünkü berḳ semânıñ taḥtında ve semâ gül renginde ve âdetâ âyinelere gül ile cilâ verildiğine binâen evliyâu'l-lâhı daḫi kendi bedenleri esmânıñ berḳine teşbîh eyledi. Zirâ ḳavmiñ maṭlabı olan ma'arif-i ilahiyye mestûr yaḫûd bir maḥalden bir maḥalle naḳle muḥtâc degildir. Belki ẓâhir ve muheyyâ ve dide-i baṣîrete amâdedir. Lâkin mâsivayla çeşm-i baṣîrete gülâl geldiginden cilâdan ġayrı ehemm-i mühimmâtları yoḳdur.

از خدا بیخ خود و راحت مردم طلبند مرهم زخم کسی داغ نمایی خودند

[125] Necm, 53/39

Ḫudâdan kendilerine renc ve ḫalḳıñ râḥatını ṭaleb iderler ḫalḳıñ yarasınıñ merhemi ve kendilerin nümâyân ve ẓâhir dağıdırlar. Evvelâ ḫalḳıñ râḥatını ṭaleb itmek ekser evḳâtda insâna meşaḳḳati müstelzem olur bir müslümânıñ ba'żı iştiġâlinde bulunmaḳ gibi bu ṣûretde kendi rencini ṭaleb itmek żımnen olur ve gâhice ṣâraḥaten nefsini fedâ rütbelerine vardıḳları teẕkire-i evliyâlarda mufaṣṣaldır. Böyle olunca ḫalḳa merhem ve nefislerine zaḫm olmuş olurlar ve beherḥâl iḳtidârı ḳadar maḫlûḳâtıñ dâreynde râḥatlarını sa'y itmek eşref-i aḫlâḳ-ı enbiyâ' ve evliyâlardandır her nikbete ḳısmet olmaz.

بنسیم سحن سر دبریشانشوند همچو دستار سر صبح پریشان خودند

Kelâm-ı bârid-i nesîmi ile perişân olmazlar ṣubḥ başınıñ ṣârıġı gibi kendi kendüleriniñ perişânıdırlar. Zirâ istiġrâḳ-ı envâr ṣadâḳat ve tecelliyât-ı ḫurşîd-i vaḥdet anları bir ṣûrete ifrâġ itmişdir ki ne nesîmi görür

[63a]

ve ne burûdetin ḥiss ider ve masivâyı bulamaz ki kelâmından perişânlıḳ gele. Belki ṣûretâ perişân bulunmaları derûnlarındaki aftâb-ı tecelliyâtıñ asârındandır ve her ḳande bir mezinne-i ṣalâḥ görülmüş ise elbetde ṣaḳâlı şâneye bigâne ve ḥarekât ve sekenâtı 'âḳılâne ve mestâne görülür. Ẓannım budur ki aṣlâ teḫallüf itmez bir 'alâmetdir. Hemân meşâyıḫdan birin ṣûret-i ḥâline niẓâm ḳaydında görür iseñ ister ise on günde bir iftâr eylesün ma'rifetden ḫaberi yoḳdur. Zirâ ḳalbden ażıḳ 'âlemde bir mevcûd yoḳdur dimeniñ ma'nâsı iki ma'nâya birden teveccüh idemez dimekdir ve ṭaşrasına niẓâm vireniñ içi perişândır.

عشوهٔ خرمن گل را بجوی نستانند غنچه خسبار باغت گل دامان خودند

Gül ḫarmanınıñ 'işve ve cilvesini bir arpaya almazlar, riyâżet ġonca ḫubları kendi dâmenleriniñ gülüdürler. Ya'ni ġonca gibi olan başlarını dâ'imâ ṣol ṭarafında ḳalbi üzerine ṣarḳıdup 'âlem-i fânide gülistân-ı beḳâya temâşâ iderler. Ve fi'l-vâḳı' 'âlem-i ḫayâl-i münfaṣıla duḫûl iden ẕât-ı şerîfiñ 'indinde gül ile külüñ farḳı ḳalmaz.

گاه در قبضهٔ بسطند کهی در کف قبض دمیدم قفل و کلید در زندان خودند

Gâh ḳabża-i basṭda ve gâh pençe-i ḳabżda nefs-be-nefs kendi zindânlarınıñ hem miftâḥı ve hem kilididirler. Merhûm bu ġazelinde evṣâf-ı ricâlu'l-lâhı iltizâm ve anların ḳulûb-u ṭâhirelerine 'ârıż olan asâr-ı esmâdan naẓm cihetiyle ihtimâm iderek bu beytinde ḳabż ile

basṭı ẕikr eyledi ki aḥvâl ḳabilinden te'ammülsüz herkesiñ ḳalbine her anda 'ârıż olan eserlerdendir. Lâkin ḳalbi ḳaydında olmayan ḳabżı ḥâlinde bugün keyfim yoḳ bir kederim vardır aşlını daḫi bilmem diyü şikâyet ider ve basṭı ḥâlinde bugün neşâtım var diyü iẓhâr-ı surûr ider. Lâkin erbâb-ı ḳulûb ḳabż u basṭıñ daḳîḳalarına im'ân-ı naẓar iderek sâbıḳ u laḥıḳ esbâbını teftîş iderler.

[63b]

Ve muḳteżiyât-ı adâb-ı ilahi üzere ḥarekâta nefislerini cebre muḥtâcdırlar. Ve bunuñ emsâli asâr-ı esmâ-i ḥüsnâ ḳalbden ẓuhûr itdügi içün kendi zindânlarınıñ hem miftâḥı hem kilididirler diyü tevḥîde işâret eyledi.

چه عجب گر سخن تلخ بشکر گویند کہ ز شیرین سخنیہا شکرستاں خوزند

Eger acı sözü ḥalâvetle söylerler ise ne 'aceb zirâ ṭatlı sözlülükden kendi kendileriniñ şekeristânıdırlar. Ya'ni bu ṭâ'ife-i 'âliyyeniñ bir ṣıfatları daḫi budur ki nehy-i münker itdikleri nufûsa kelâmları ġayet ṭatlu gelüp 'amel itmez ise de şeyḫ efendi ne güzel söyledi diyü incinmez ve istiḥsân iderek naḳl ider. Yoḳsa zamâne meşâyıḫı gibi enfiyye çekene bâde çekeniñ ta'zirini idüp bi'l-külliye ṭarîḳ-i mustaḳîmden tenfîr itmezler.

بر تو مہر با نخورده دلآ رزانی خانمان سوخته کان شمع شبستاں خوزند

Şemsiñ pertevi efsürde dallara layıḳdır ammâ ḫânumânı yanmışlar kendi şebistânınıñ şem'idirler. Ya'ni bu ṭâ'ife-i 'âdiye pertevden 'âr idüp

[126] نورهم یسعی بین ایدیهم وبایمانهم manṭûḳı üzere henüz bu dâr-ı fenâda iken 'âmâl-i ṣâliḥalarınıñ nûrunu müşâhede itmeye ictiḥâd üzeredirler.

فرصت دیدن عیب وهنر خلق کجاست کہ بصد چشم شب و روز نگہبانی خوزند

Ḫalḳıñ 'ayb u hezni görmeye fırṣat ḳandedir zirâ anlar yüz gözüyle kendi kendileriniñ nigehbânı ve nâẓırıdırlar ki aḥkâm-ı imkân bizi ṣayd itmesün diyü. Zirâ mizân 'âdetâ saḳîl ṭarafına mâ'ildir aḥkâm-ı vucûbu taḥṣîl güç olduġu bu sebebdendir. Zirâ aşlımız türâbdan ḫalḳ olub 'âlem-i ḳudsde envârdan ḫalḳ olunanların ṣıfâtlarını kesb ile me'mûr olduḳ. Güyâ 'işretde bizlere ṭabî'atıñızdan ḫurûc idin didiler añınçün erbâb-ı başîret her ḳande

[126] "Onların nuru, önlerinden ve sağ taraflarından sür'atle ilerler." Tahrîm, 66/8

bir ʻayb görürler ise ednâ rütbe istiʻdâdından istiġfâr ve kendini muḥâfazaya bezl-i vucûd iderler.

[64a]

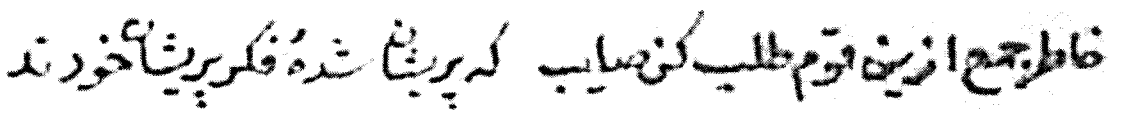

Ey Ṣâʼib cemʻiyyet-i ḫâṭırı bu ḳavmden ṭaleb eyle ki kendi fikr-i perişânlarınıñ perişân olmuşlarıdırlar. Yaʻni ḫavâṭırın cümlesin bir ḫâṭır idelüm diyü ʻaḳl-ı meʻâşı zâʼil itdükden ṣoñra ṣûretleri perişân ḳalmışdır ve her ḳande ṣûret perişân olur ise elbetde o perişânlıḳ ḳadar cemʻiyyet-i ḫâṭır mevcûd olur. Yoḳsa intizâm-ı ẓâhir ile ḫâṭır-ı mecmûʻ bulunmaḳ muḥaldir.

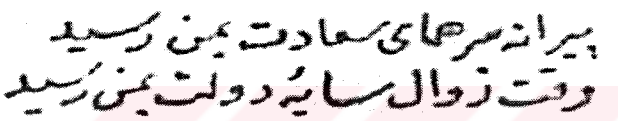

İḫtiyârlıġım ḥâlinde saʻâdet hümâsı baña irişdi baña ẓıll-ı devlet zevâl vaḳtinde irişdi. Yaʻni muḳteżâ-yı baḫtım baña bir saʻâdet el virüp nedîm-i padişâhî oldum. Ammâ ne fâʼide ʻömrden ẓıll-ı zevâl ḳadar bir şeyʼ ḳaldı, ne dişde ḳuvvet ve ne ḳuşda ḥareket. Bevâʼis-i lezzâtım fâniye olduḳdan ṣoñra böyle gelen devlet âsâr-ı nikbet olacaġında şübhe yoḳdur.

Ṣâfi olanları gitmiş yârânıñ ḳısmeti oldu ki içdiler ve gitdiler şarâbḫâne-i ḳısmetiñ ṭortusu baña irişdi. Güyâ iḫtiyârlıḳdaki devleti şarâbıñ çamuruna teşbîh eyledi. Zirâ emrâż-ı gûn-a-gûndan ḫâlî olmayınca her ne ḳadar ʻıyşı ṣâf olsa mükedder olur, siyyemâ ḳurb-ı ecel mülâḥazası.

Degirmensiz dâneden bir âdem ne lezzet iletür çünkü niʻmet baña irişdi diş ḳalmamış idi. Yaʻni degirmen bozulup şular kesildikden ṣoñra yükler gelmeye başladı. Bî-çâre ben-i âdem bir zamân ḳovâlar kemâlinde ḥarekât ve sekenâtı murâdı üzere iken bu niʻmetleri ḳât-ender-ḳât kerem iden Vahhâb-ı muṭlaḳa şükr itmez, ṣoñra muʻammer olup birer birer ḳuvvetli ister. Dâde yüz dutduḳda şikâyet ider ki niʻmetim çoḳ dişim yoḳ diyü. Bilmez ki

[64b]

bu mu'âmelât-ı ilahiyyeden murâd her anda biñ cihetden muḥtâc olduġu muvaḥḥidiniñ bilâ-arż velâ ġareż kendine olan iḥsânlarını mülâḥaẓa idüb humûmunuñ cümlesin anıñ şükrüne ṣarf itme ile dâr-ı kerâmetine istiḥḳâḳ ḥâṣıl eyleye.

پیمانه ام ز دست بیری بخاک ریخت بعد از هزار دور کہ نوبت بمن رسید

Peymânem pîrlik ra'şesinden türâba döküldü biñ devrden ṣoñra ki nevbet baña erişdi. İkinci mıṣra'la bir i'tirâż-ı mevhûme cevâb murâd ider. Zirâ mümkündür ki iḫtiyârlıḳ eliniñ titremesinden piyâlem döküldü diyü şikâyet itdikde a'dâsından biri eyyâm-ı tâzelikde boġaza dökdüġüñ peymânelerin mükâfatıdır diyü cevâb virdi ki ḳażiyye öyle degüldür. Belki meyḫâne-i 'ömrde biñ devrden ṣoñra nevbetle gelen peymânedir ki

سماعت بیجا لسانی وللارض منی کاس الکرام نصیب

mıṣra'ın oḳuyaraḳ ra'şe-i pîrlik imdâdıyla telef olunca bu şikâyete bâdi olmuşdur. Merḥûm yigirmi dört ḳırâṭ ṣâ'irdir raḥmetu'l-lâh.

شد مهربان سپهر بمن آخر حیات در وقت صبح خواب فراغت بمن رسید

Felek baña âḫir ḥayâtımda mihrbân oldu ṣubḥ vaḳtinde ḫâb-ı ferâġat baña irişdi. Ya'ni iḫtiyârlıġımda bulduġum devlet bi'-aynih bir adam uzun gicede ḫâb-ı râḥata ḳâdir olmayup tâ-be-ṣabâḥ envâ' ıżṭırâbla mu'aẕẕeb olduḳdan ṣoñra sabâḥ olup ḫalḳ uyḳudan bîdâr olacaḳ vaḳtlerde uyumaya beñzer ki ṣûreti nevm ve ma'nâsı maḥż-ı ġaflet ve sermâye-i nedâmetdir.

شد سینه چاک بمچو صدف استخوان من تا قطرهٔ ز ابر مروت بمن رسید

Benim ṣadef gibi benim üstüḫânım sîne-çâk oldu seḥâb-ı mürüvvetden baña bir ḳaṭre irişinceye dek. Ebr-i mürüvvetden murâdı ben-i âdem vesâṭatıyla vâṣıl olan ni'am-ı ilahiyyeniñ maẓharlarıdır ve mevlâ-yı müte'âl esbâbı imtiḥân

[65a]

içün vaż' itmişdir. Ḥatta müşrik ile muvaḥḥid mümtâz olalar ve sebebiñ sırrına vâḳıf olan 'ârif bilir ki esbâbıñ def'i muḥâldir ġâyeti daḳîḳ olup herkesiñ 'ilmine ẓâhir olmaz yaḫûd sebeb-i ġalîzden sebeb-i laṭîfe taḥvîl olur ve cihet-i şerî'atden esbâba şükr itmek ḥaḳḳında 'aẓîm tenbihler vâḳi' olduġuna bir zekî adam müṭâla'a eylese bir miḳdâr esbâbıñ sırrına vâḳıf olabilir ve gâhice olur ki sebebin ḥükmü bi'l-külliye mu'aṭṭal ḳalup bu ḫuṣûṣ bu vecihle ne gûne vucûda geldi diyü 'aḳlen müteḥayyer ḳalurlar. Ġâlibâ bu mes'ele taḥrîr

olunmuşdur taṭvîl olunmasun ve kibâr-ı ṣûfiyye 'indinde esbâbıñ cümlesi esmâ-i ilahiyye maḳâmındadır. Meselâ ṣusuz adam aşikârâ ṣuya muḥtâc olub istî'mâl ider ve 'aṭeşi gider ve mevlâ-yı müte'âl kelâm-ı ḳadîminde [127] انتم الفقراء الى الله buyurur bu adam ṣuya muḥtâc oldu ve 'aṭeşi zâ'il olunca ma'lûm oldu ki esbâbıñ cümlesi esmâ-i ilahiyye maḳâmındadır ve bu naẓarla esbâba naẓar iden şâyibe' şirk-i ẖafîden beri olub tevḥîdi kemâline irişdirir. Zirâ eczâ-i kâ'inâtıñ cümlesine żârr u nâfi' dimek mümkündür, müşâhede inkâr olunmaz. Ḳaldı ki esmâ' ta'bîrinden murâdımız fehm olundu ki oḳunur maḳûlesi yâẖûd Allahu 'azîmü'ş-şâna ıṭlâḳ olur dimek degildir. Meselâ eger 'ömründe bir kerre misâl itdigimiz ṣuyu bulmayub ḥarâret seni ḳatle müşerrif itdikde ṣuyu bulub içdik ise ṣuya ism-i a'ẓam diyebilirsin ve cümle esbâb-ı kâ'inât böyledir. Żabṭ idüp ẖâṭırda tutdukça nice esrâra vuḳûf ḥâṣıl olur ki lisâna gelüp söylenmez. Zirâ ṣûret-i şerî'at-ı ġarrâya muẖâlefet ve terk-i edeb ba'żı ṣoranlarda żarûri lâzım gelür.

زیں خندہ کہ بر روئے من کرد روزگار پنداشتم صبح قیامت بمن رسید

Bu ẖandeden ki eyyâm benim yüzüme eyledi ya'ni ẕikr olunan devletle

[65b]

mültefit olduġumdan ẓann eyledim ki ḳıyâmet ṣabâḥı baña irişüb kûşe-i ḳabristân-ı ẖamûlden iḥyâ olundum ve bir daẖi mevt-i iḥtiyâcı görmeyecegim 'indimde muḥaḳḳaḳ oldu. Nihâyet-i surûrunda mübâlaġa eyledi ammâ merḥûm şâ'irdir yoḳsa bu rütbe menâṣıb-ı dünyeviyye ile surûru aña lâyıḳ görmem. Hemân murâdı bir devletden düşmüş adam bir daẖi devlete nâ'il olduḳda ne gûne edâlara ve teşekküre ḳâdir olabilür diyü aña münâsib maẓmûnlar tedârik ve naẓm itmedir.

از زہر سیر شد پر و بالم چو طوطیاں تا کرد کار در من حلاوت بمن رسید

Kârvân-ı ḥalâvetiñ ġubârı baña irişinceye dek ṭûṭîler gibi zehr-i faḳrdan per u bâlım yeşil oldu. 'Âdetâ zehr içenlerin bedenlerinde câ-be-câ eserler ẓuhûrunu murâd ider. Ya'ni bu ġazelde ẕikr itdigim devlet ve servet baña tiryâḳ-ı fârûḳ fi'lini icrâ idüb sümûm-ı fuḳarâyla helâk olmaḳdan ẖalâṣ eyledi.

چون چشم یار از نصم کرد سورمہ خوکت تا کوشۂ زنالم وحشت بمن رسید

[127] "Ey insanlar! Siz hepiniz Allah'a muhtaçsınız." Fâtır, 35/15

'Âlem-i vaḥşetden baña bir kûşe irişinceye dek yâriñ gözü gibi nefsimden sırma ḳalḳar idi. Güyâ sırma ṣadâyı kesmek ḳarînesiyle bir teneffüs idecek maḥallem yoḳ idi diyecek maḳâmda böyle ta'bîr eyledi. Ġâlibâ derd-mendiñ ḫânesi daḫi yoḳ imiş. Zirâ teşekkür eyledi ki böyle rengîn ġazel söylemeye bâ'is bu devlet-i meẕkûr el virüp ḫâneye ve meşârif-i yevmiyyeye mâlik olmadır. Yoḳsa evvelki ḥâlimde aġzımdan çıḳan kelâmı ḳulaġım işitmez idi.

Tâ bu rütbe-i dünyâ ile memnûn olan
Ṣâ'ibiñ ġayrında bilmem ehl-i 'irfân olduġun

صیادی لمیں بشکاری نرسد ایں فیضہا ز گوشۂ عزلت بمن رسید

Kemin ve pûsî ḳaydında olmayan avcı bir şikâra irişemez. Maḥall-i i'tibâr budur ki bu feyżler ki naẓm eyledim baña kûşe-i *'uzletden irişdi.* Zirâ

[66a]

'uzlet ḳadar ḫalḳıñ ḳalbini tesḫîre bir âsân vesile olmaz. Eger miḳdâr-ı 'irfânda daḫi şöhreti olur ise tamâmdır ve bu ma'nâya şehâdet ider ki derd-mend eşek çârsûdan geçer iken bir dükkânıñ sebzevâtından yâ ḥubûbâtından bir ağız alsa dükkân ṣâḥibi bulduġu aletle başına ṣuratına birḳaç darbe irişdirmeyince râḥat olamaz ve belki o ḥımârıñ arḳasıyla dükkanıñ kerestelerini gelmek iḥtimâli daḫi var iken. Ammâ ḥımâr-ı vaḥşî gâhice ba'żı şehrlerde kibârlar ḳonaġından çıḳub çarsûya uġrasa ra'bet-i tâmme ile kimi ot ve kimi arpa kendi eliyle yedirmeye sa'y idüp ve yedigini cânına minnet bilür ki bu mu'âmeleye sebeb anıñ 'uzleti ve vaḥşetidir, ḫalḳıñ eşekligini temâşâ idersin. Seyâḥatimizde ba'żı şehrlerde cehline ḳanâ'at idüp iltizâm-ı sukûtla yâḫûd bilâ-râbıṭa kelâmla kûşe-i 'uzletde ḫalḳı tesḫîr idenleri müşâhede itdikçe bu mażmûn-ı ṣadâḳat-meşḥûndan nice esrâra vâḳıf olmuşuzdur.

ہنوز غبار دامن صحرای غیب بود روزی کہ درد و داغ محبت بمن رسید

Bir günde ki derd u dâġ-ı muḥabbet baña irişdi, mecnûn-ı 'âmiri ġayb ṣaḥrâsı dâmeniniñ ġubârı idi. Ya'ni bizler 'uşşâḳ-ı ezelilerden rûḥâniyetimiz ḥasebiyle mecnûnu teḳaddûm idenlerdeniz. Zirâ mecnûn mecâza mübtelâ olduġu muḥaḳḳaḳ lâkin ḥaḳîḳate taḥvîl eyledigi maẓnûn bir ma'nâdır. Faḳîr ẓann iderim ki mecnûn bu mażmûna vâḳıf olsa Ṣâ'ibe divâne olmuş dir idi.

زنشانکہ در جگرم ذخیرہ بود یک کاسہ کرد عشق چو نوبت بمن رسید

Her bir nişâ'e ki küpüñ cigerinde zaḫîre idi çünkü nevbet baña geldi 'aşḳ o cümle nişâ'eleri bir kâse eyledi. Te'emmül ile ki derecât-ı sekerem ne rütbelere vâṣıldır. Manṣûr dârda iken ve Şibli diyor ki Manṣûr ile bir kâseden içdik ben ṣabr eyledim o idemedi didiler. Buyurdu ki eger bu sözde ṣâdıḳ olaydı o daḫi benim gibi

[66b]

olur idi. Lâkin Ṣâ'ib merḥûmuñ kelâmındaki ḥâlet ḳalbinde var ise bu mażmûn ṣıdḳa ḳarîbdir.

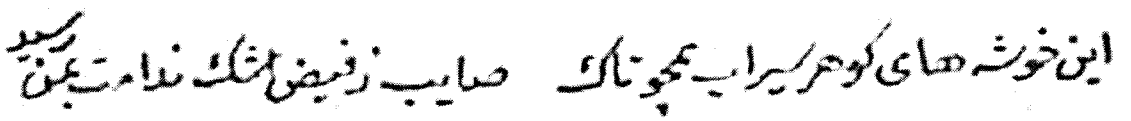

Bu gevher-i sîrâb gibi ṣalḳımlar aşma gibi ey Ṣâ'ib baña eşk-i nedâmetden feyż olundu. Güyâ aşmalar budandığı vaḳtlerde mafṣallarından aḳan ṣuları eşk-i nedâmete ve ṣoñra 'inâ ḳayd-ı 'inebi bu giryeniñ feyżine temsîl eyledi.

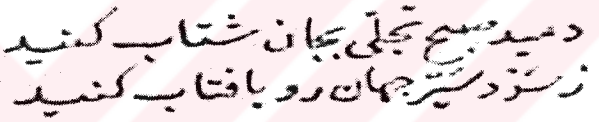

Ṣubḥ-ı tecelli oḳurdu cânla 'acele idin bârid yürüyüşlü cihândan yüzü âftâba idin. ṭecellîden murâd işrâṭ-ı sâ'at olmaḳ mümkündür ki âftâbıñ ẓuhûru 'ayn-ı tecelliye temsîl ola. Zirâ tecelliyâtıñ muḳaddemâtından nuzûl ve hubûṭ-ı envâr ve melâ'ikeden 'alâyim-i kesîre ẓuhûr ider. Ya'ni neticetü'n-netâyic didârdır hemân vahhâb- ı muṭlaḳa teveccüh idüp andan ġayrı bir maṭlab hevesinde olmasına ġâlibâ yuḳarıda taḥrîr olundu ki didâr-ı rabbü'l-'âlemin maḫż-ı 'inâyet-i ilahiden münba'is olup bir 'amel muḳabilinde olmaḳ taṣavvur olunmaz. Belki cennet bile mevlâ-yı müte'âliñ fażlıyla olur 'amelden ṣoñra

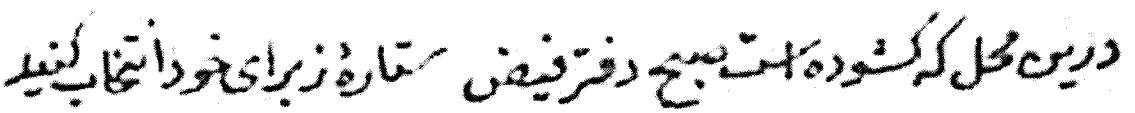

Bu maḥalde ki ṣubḥ feyż kitâbını açmışdır. Kendiñiz içün bir kevkeb iḫtiyâr idiñiz. Sevâbit ve seyyâreden fecr vaḳtinde maşrıḳ ṭarafından münevver kevkebler nümâyân olduġu güyâ lisân-ı ḥâl ile şu yıldızlardan birini iḫtiyâr idiñ dimek ola ki baḫt ma'nâsına taḫayyül itmişdir. Ve maṭla' 'aḳabinde bu beytiñ mażmûnu şehâdet ider ki ṣubḥ-ı tecellîdeki iżâfet-i beyâniyye imiş. Pes ma'nâ dimek olur ki tecellî gibi olan ṣubḥ ẓuhûr eyledi. Bu taḳrîre göre tecellîniñ muḳaddemasına tecellî dimiş

[67a]

olur ve erbâb-ı tecellî vaḳt-i tecellî ẓuhûrunuñ ibtidâsından fâni olmaya tedrîcle şurû' iderek bi'l-külliye 'âlem-i ḥissden elbetde ḫurûc ider.

کنون کہ زر بسپہر بخشش میکند خورشید چہ لازمست نظر را سیہ بخواب کنید

Ḥâlâ ki altunu şems ḳalḳanla baḫş ider ne lâzımdır ki uyḳu ile naẓarı siyâh idesiz. Ya'ni ṣubḥla âftâbıñ temsîlâtından 'âlem-i bâṭını mülâḥaẓa idersiñiz erbâb-ı sâbıḳada geçen mażmûnlar kifayet ider. Yoḳ 'âlem-i ẓâhire himmetiñiz maḳṣûr ise ḳalḳanla altun keremini müşâhededen maḥrûm olmañız.

'İbret gözüyle müvellid-i eṭfâl-i feyże baḳ
Gün ṭoġmadan uyan ki cihâna neler doġar

ہوای عالم بالا کنید چون شبنم بس است چند اقامت درین خراب کنید

Şebnem gibi 'âlem bâlâsınıñ hevesini ve meylini idiñiz yetişür bu ḫarâbede nice bir iḳâmet idersiñiz. Ya'ni ben-i âdeme nisbet şebnem gülşende gül-renk ve bûyuna aldanmayub 'âlem-i bâlâya 'urûc itmesi bu ḫarâbede envâ'-ı mihen ve meşaḳḳâte taḥammül iderek dâr-ı fenâya rıżâ vechiyle ḳanâ'at idenlere lisan-ı ḥikmetden bir ta'rîż-i ṣarîḥdir ki te'emmül idene isti'dâdı ḳadar te'sîrinde şübhe yoḳdur.

زروی دل بفشانید گرد هستی را نظر بشاهد مقصود بی حجاب کنید

Göñül çehresinden varlıḳ tozunu saçıñız maḳṣûd dilberiniñ yüzüne ḥicâbsız naẓar idiñiz. Lisân-ı ṣûfiyyede şâhid diyü maḥbûbu gördükden ṣoñra ḫayâlde bâḳi ḳalan ṣûret-i misâle ıṭlâḳ olunur ve ġubâr-ı vucûdu saçmaḳ kendini yoḳ bilme ile olur. Ve illâ ref'-i vucûd itmek kâ'inâtıñ ḳudretinde degildir. Ve rabbü'l-'âlemin buyurur insân üzerine dehrden bir ḥîn geldi mi ki o zamânda insân şey'-i meẕkûr degil idi. Ya'ni ḥâlâ mevcûd iken o ḥâlinde olub ḳażâma münâża'adan niçün fâriġ. Zirâ kendini nuṭfeden ḫalḳ idüb semî' ve baṣîr eyledik ve cümle mâmeleki

[67b]

bizim olduġunu bilür iken rıżamıza muḫâlafetde niçün bulunur. Vâḳı'â ḥâlen ve taḥḳiḳen bir âdem kendini fâni ve ḳuvvetu vucûlünden 'âri bilmedikçe bâḳiden bir şey' fehm itmek muḥâldir ve bu rütbelere vuṣûl daḫi elli biñ salikiñ birinde bulunmaz. Ammâ Ṣâ'ib-i derd-mend daḫi bizim gibi ẕikri'l-'ayş nıṣfı'l-'ayş mefhûmuyla eyyâmın geçirmiş.

ʻÂlemi cümlesi fâni bilür ammâ geçemez
Ġarḳ olur tâ-be-gulû âb-ı ḥayâtı içemez

Ḫâne-i ten yıḳılub gitse de aʻżâ vu ḥavâs
İḫtiyâr ile bu virâneden âdem geçemez

مکر رسید بیابوس بحر چون سیلاب باه کرم دل سنگ خویش آب کنید

Ol ki seyl gibi pâbûs-ı deryâya vâṣıl olasız âh-ı kerem ile kendi ṭaş gibi olan ḳalbiñizi eridiñ. Bu taʻbir ile merḥûm aḫlâḳ-ı ilahiyye ile teḫallüfe imân eyledi. Zirâ ḳalbi ẕevb itmeniñ maʻnâsı ḳayd-ı tabiʻatden taḫlîṣ idüb żarurât-ı beşeriyyenin ednâsına ḳanâʻatle leṭâfet taḥṣîl itmekdir. Ve seyliñ deryâya vuṣûlune etemm bevaʻisi fi'l-cümle meşâkiledir ki taḫalluḳ ile te'vîl eyledik lisân-ı ḳavme âşinâ olan murâdını fehm ider.

عمارت نفسی موج را بقای نیست زبحر چند جدا خانه چون حباب کنید

Çürük nefesiñ ʻimâretiniñ bir beḳâsı yoḳdur bu ṣûretde baḥrden ḥabâb gibi nice bir ḫâneñizi cüdâ idersiñiz. Biż'-żarûret bedeniñ ʻimâreti nefisledir ki münḳaṭıʻ olduḳdan ṣoñra ḥayât-ı bedeniye mutaṣavvur degildir ve olduḳça beḳâsı ʻömre göre ḳaç nefes ise tamâm olunca kesilür ve beden daḫi ḫarâb olur. Ve merḥûm ḥabâbı risâl-i mesel eyledi ki deryâdan bir nefes içün ḫânesin ayrub fi'l-ḥâl maḥv olur. İnsân daḫi biñ sene dünyâda ḳalsa baʻde'l-mevt ḫayâlde ḥabâbıñ beḳâsı ḳadar bir şey' ḳalur. Çünkü bu maʻlûm olunca o bir nefese bu ḳadar i'tinâ itmeden anı daḫi ferâmûş ve ẓâhir u bâṭın seni ve nefes ü nefsini ḫalḳ iden ḥakîm-i vahhâba teveccüh idüb ḥayât-ı ebediyyeye vâṣıl olsan olmaz mı diyü benlik

[68a]

daʻvâsından istiḫlâṣa terġîb eyledi.

زخون دیدهٔ خود می بساغر اندازید زرنگ چهرهٔ خود سیر ماهتاب کنید

Kendi çeşmeñiz ḳanından sâġara bâde ṭarḥ idiñiz kendi çehreñiziñ renginden mâhtâb seyrini idiñiz. Güyâ ḳan aġlayanıñ çehresi elbetde beyâż olduġuna işâret eyledi. Yaʻni ḫavf-ı taḳṣîrât-ı ʻubûdiyetden yâḫûd şevḳ-i heymân-ı muḥabbetden sizlere bir ṣafâ-yı ḳalb ḥâṣıl olur ki ẓâhirde erbâb-ı ʻişretiñ mehtâbda bâde içmesinden ġayrı misâl bulunmaz ki anların ʻindinde ġâyet merġûbdur.

چراغ دولت بیدار را فروغی نیست نظر بکوشهٔ آن چشم نیمخواب کنید

Uyanıḳ devlet çerâġınıñ bir nûru yoḳdur kesret-i âfâtı cihetinden oyun-ḫâb olan gözüm kûşesine naẓar idiñiz ki âsâr-ı cemâl ve devlet bîdâr-ı mâl ne olduġun fi'l-cümle fehm idesiz. Ya'ni 'âḳıla lâzım olan emsile-i fâniye ile devlet-i bâḳiyeye vuḳûf taḥṣîl idüb isbâtınıñ isticlâbına ṣarf-ı himmet itmekdir.

زشعر مولوی روم چون بپردازید موحد اغزل صایب انتخاب کنید

Çünkü Mevlânâ-yı rûmîniñ şi'rinden fârig olasız ey ġazel muvaḥḥidleri Ṣâ'ibi intiḫâb idiñiz. Zirâ rütbe ve ma'âni cihetinden Mevlâna ve ḥüsn-i ta'bir ve selâset-i elfâẓ cihetinden Ṣâ'ib gibi şâ'ir olmaz ve bunlara sâ'ir şu'arâyı teşrîkden ḥaẕer idiñiz. Bu edâ ile Mevlânâya bu ġazel naẓîre olduġun ifâde eyledi.

هر که زشتست عمل زشت بعقبا خیزد کور از خواب محالست که بینا خیزد

Her kim a'mâl-i ḳabîha kesbiyle çirkin ise yine 'uḳbâda çirkîn ḳalḳar. Maḥall-i i'tibâr budur ki kör uyḳudan muḥâldir ki baṣîr ḳalḳa [128] من كان فى هذه اعمى وهو فى الاخرة اعمى mefhûmundan istimdâd eyleyüb irsâl-i mesel eylemişdir. Ma'lûm temeli ve esâsı imân olan

[68b]

a'mâl-i şer'iyyeniñ cümlesi ḳalbiñ taṭhîri ve mâsivâdan eẕyâl 'alâḳasınıñ teşmîri içündür. Pes bir kimse âyât-ı âfâḳ ve enfüsden ġaflet idüp dünyânıñ şerî'atü'ẕ-ẕevâl olan şehevât ve leẕâ'iẕine meşġul iken vefât eylese elbetde aḫiretde a'mâ ḥaşr olup mevlâ-yı müte'âle ilahi ben dünyâda baṣîr idim niçün beni a'mâ ḥaşr eylediñ didikde cevâb gelür ki dünyâda saña benim âyâtım geldi naẓar itmediñ bi'aynih cezâ-yı vifâḳ üzere bugünkü gündesin daḫi unudulup leẕâ'iẕ-i uḫreviyye cemâlinden maḥrûm olursun.

خازن مرگ مبدل نکند جوهر را جاهل از مرگ محالست که دانا خیزد

[128] "Kim bu dünyada gerçekleri görmede kör ise, ahirette de kördür, hatta yol bulmadaki şaşkınlığı daha da beterdir." İsra, 17/72

Mevte müvekkel olan melek cevheri tebdîl itmez pes câhil muḥâldir ki mevtden ṣoñra ʿâlem-i ḥaşr ola. Yaʿni biʾaynih rütbeye vâṣıl oldu ise kendini o rütbede bulup ẕerre ağırlığı ḳadar kimseye ẓulm olunmaz. Ammâ ehl-i keşf ʿindinde bir mü'min muḳallid-i câhile rabbü'l-ʿâlemin âḫiretde bir ʿâlimi fâciriñ ʿilmini elbâs idüp o ʿilme münâsib dereceye nâʾil olur ve ʿâlim-i fâcire mü'min-i muḳallidiñ cehlini elbâs idüp hemân ben ʿâlim idüp ʿilm benden selb olundu mefhûmundan ġayrı cevherinde bir ʿilm ḳalmadıḳda cühelâya maḫṣûṣ dereke-i cahime ilâ olunur. Ve ḥâlâ bir âdem bir mes'eleyi geregi gibi bilür iken kendinden selb olunması rabbü'l-ʿâlemin ṭarafından ʿulemâya tenbîhdir ki ʿulûmlarına maġrûr olup mekr-i ilahiden emîn olmayalar ve ʿubûdiyetlerinde bazl-i mechûd ider iken iʿtimâdları faẕl-ı ilahiye ʿamellerinden ve ʿilmlerinden ziyâde ola. Ve evṣâf-ı beşeriyyede imândan ṣoñra ʿilmden eşref bir vaṣf olmadığına ʿulemâya kibr u ġurûruñ tasalluṭu ziyâde olur. Lâkin ʿaḳl-ı ilahi ṣâḥibi bilür ki ḫalḳıñ kendine iʿtibârı rütbe-i ʿilmiyye içündür yoḳsa ẕâtına iʿtibar ile degildir.

[69a]

Pes zevâli imkânda olan vaṣfla ġurûruñ maʿnâsı maḥżâ ḥumḳ u mekr-i ilahiye taʿarrużdur.

تنگ همت بود از هیچ فشاندن دامن سهل همتیست که کس از سر دنیا خیزد

Hîçden dâmen çeküp fedâ itmek himmetiñ darlığıdır pek ednâ zühddür bir kimse dünyâ başından ve hevesinden ḳalḳa. Ammâ ʿömrümüzde bir âdem görmedik bu şivede ẓuhûr eyleye. Nihâyeti ziyâde ṭalebinde olmaz yâḫûd celb-i mâl ve nuḳûda ḳudreti var iken bir kûşede ʿibâdetine meşġûl olub ne ṭarafdan rızḳı ẓuhûr ider ise nurâniyet-i veraʿı ḳadar kimini ḳabûl ider ve kimini redd iderek eyyâm-ı ʿömrün geçiren ṣüleḥâlardan görülmüşdür. Ve baʿżısı daḫi pederinden mevrûs zirâʿatle ednâ türbe maʿişetine ḳanâʿat itmiş bulduḳ. Ammâ biʾl-külliye mesken ve melbes ve meʾkel cihetinden ʿalâḳası olmayub fi-sebîli-l-lâh tecerrüd-i tâm iden kibârları kitâblarda ve ḥikâyelerde esâme-i mübârekelerin işidiriz, yoḳsa gördügümüz yoḳdur. Lâkin dünyâyı terkiñ daḫi dürlü dürlü sebebleri vardır. Aʿlâsı rıżâ-yı ilahi taḥṣîli içün ola veyâḫûd naʿîm-i uhreviyeye raġbet içün ola. Bu daḫi memdûhdur bu iki mülâḥaẓadan ġayrı ricâlu-l-lâhıñ terk-i dünyâdan ġareżleri yoḳdur.

حاصلش ماندہ کئی وآبلہ پا باشد ہر کہ بیجا زبہ آنطرف از جا خیزد

Anıñ fâʾidesi yolda ḳalmaḳ ve ayıḳ ḳabarcıḳlarıdır her kim ḥaḳ ṭarafından câzibesiz maḥallinden ḳalḳar ise. Zirâ câzibe sulûkuñ belki her emriñ muḳaddemesidir. Ammâ ḥaḳiḳatde ʿarif olanlar bilürler ki bilâ-câzibe aṣġar-ı heyûlât ḥareket idemezler. Lâkin bu

maḳâmda murâd rabbü'l-'âlemin ṭarafına teveccüh-i tâm itmeye derûndan bir ṭaleb ẓuhûr ider ki pâdişâh olsa İbrâhim bin Edhem gibi taḫtını terk ider. Ve bu ḥâletiñ bir ṭarafı sedd-i ḳadere merbûṭdur ki istî'dâd-ı lafẓile ḳulûb-ı selîmeye tefhîmi ḳabildir. Naẓar

[69b]

eyle ki 'ömründe bâde istî'mâl itmemiş ve sukkeriñ lezzetin görmemiş ademe bâde içmek içün 'aṭeş vaḳtinde şu içmeye gelen câzibe gelmek muḥâldir. Bu ḳadarca kifâyet ider hemân *mefhûm-ı beytden ḥâṣılımız bu oldu ki bir ḫuṣûṣa şuru'uñ câzibesiyle o ḫuṣûṣuñ* ekser aḥvâli ve suhûlet ve 'usreti erbâbına nümâyan olur. Şübhe yoḳdur ve herkese vâḳı' olan 'umûm aḥvâl-i beşeriyyedendir.

روی در قبلهٔ عشق کلت همم عالم را منزلش بحر بود سیل زهر جا خیزد

Cümle 'âlimiñ yüzü ḳıble-i 'aşḳa müteveccihdir gerek bilsinler ve gerek bilmesinler. Maḳâm-ı i'tibâr budur ki seyl her ne yerden ḳalḳar ise ḳonağı deryâ olur. والیه یرجع الامر کله umumundan naẓm eylemişdir. Güyâ merḥûm evvelki beytinde câzibe ẕikr idince bu câzibeniñ daḫi şuver-i muḫtelifesine işâret ḳaṣdıyla bu beyti naẓm eyledi ki seyliñ *deryâya câzibesi müşâkele ḥaysiyetindendir dimiş* ola. Bu sebebden faḳîr *istî'dâda işâret* eyledim ki cümle kâ'inât beyninde taṣavvuru mümkün olur ve 'aşḳ-ı ilahi herkesde mevcûd ve amâdedir. Lâkin 'alâḳa-i fâniye ve şehevât-ı dâniye ġâlib olduġuna mestûr ḳalmışdır. 'İnâyetu'l-lah bir 'abde destgîr olub fuyûzât-ı żaruriyyeniñ mâ'adâsın ḳalbinden iḫrâca ḳâdir olur ise ḳalbe iki muḥabbet ṣıġışmaz elbetde 'aşḳ-ı ilahi ẓuhûr ider.

رحمت از دامن دل کرد کنه پاک کند تیره کی از دل سیلاب بدر یا خیزد

Mevlâ-yı müte'âliñ raḥmeti ḳalb dâmeninden günâh ġubârını pâk ider. Sâḥil-i i'tibâr budur ki seyliñ dilinden bulanıḳlıḳ deryâ ile ḳalḳar. Vâḳı'a giriftâr-ı evsâḫ-ı ma'ṣiyet olanların i'timâdı imândan ṣoñra bu maẓmûnadır. Lâkin ma'ṣiyetin ḳalbe itdigi telvisâtı bir âdem ḥiss itmedikçe böyle şikâyetleri beyhûde ḫayâl ider. Ammâ tevfîḳ refîḳ olunca bir *mekrûhuñ eserini fi'l-ḥâl derûnunda bulub istiġfâra tebâdür ider.* Şerî'at-ı

[70a]

ġarrâya muḫâlefetiñ şevmine naẓar eyle ki ḫuzzâḳ eṭibbâ re'yiyle yaḳı açdıḳdan ṣoñra ba'ẓı ṣaḥâbe nâdim oldu ki baña melâ'ikeler selâm virirler idi yaḳı açdıḳdan berü munḳaṭı' oldu diyü. Ve muḥaḳḳıḳîn-i ṣûfiyye buyurdular ma'ṣiyet-i ġayr-ı muḫallaḳa ya'ni nâḳıṣü'l-ḫalḳa olan günâh mü'minden ṣâdır olmaz, ḥarâmı ḥelâl ve ḥelâli ḥarâm bilme gibi.

Zirâ bu şûretiñ ismi küfür olur ma'şiyet ḥükmünden çıḳarır. Belki ehl-i imândan şâdır olan muḫallaḳa günâhlardır ya'ni ḫilḳat-i ma'şiyet nâḳışa degildir. Meselâ evvelâ ḥarâm i'tikâd ider ve sâniyen mevlâ-yı müte'âlden ḫavf çeker ben ma'şiyet işledim diyü ve lisân-ı şerî'de ḥaḳiḳat ma'şiyet budur ve sâlisen nâdim olur ve râbi'ân kendi kendi 'indinde aḥḳar-ı maḫlûḳat olur ve bu vucûh-ı erbâ'adan bir ma'şiyetde sevâba ve ecre nâ'il oldu. Ammâ ma'şiyetiñ taġyîr-i ḫilḳati küfr-i maḥżdır el'iyâẕü bi'l-lâh-i te'âlâ ḳıyâmete dek ṣâḥibine la'net ider. Ammâ tâm'ülḫalḳa olan ma'şiyet imâna muḳârenetile ṣâḥibine istiġfâr idüb vucûh-ı meẕkûreden celb-i nef' itmede olur.

کربالیی من خستہ دل آید صایب رنگ اعجاز ز سیمای مسیحا خیزد

Eger ben ḫasta ḳalbiñ yaṣdıġına gelür ise ey Ṣâ'ib mesîḥânıñ sîmâsından i'câz rengi ḳalḳar. Murâdı kendi derdiniñ şiddet-i temkîninde mübâlaġadır. Ammâ ḫalṭ ve lâubâli ḥareket ve din ḳaydı ḳalîl olmaḳdan nâşîdir. Ḳable'ş-şerḫ bu maḳṭa'ı görmüş olaydım bi'lkülliye ġazeli terk ider idim. Böyle küstâḫâne ta'bîrler ṭab'-ı mevzûnuñ âfât-ı münlikelerindendir nes'elu'l-lahe afiyeh.

بیحاصلی کہ تربیت بید میکند
این شغل ہرچ را بجہ امید میکند

Bir tenbel ve ḫayr u şerrini bilmez bi-ḥâṣıl ki sukût aġâcını terbiye ider bu çürük şuġlune ümmid ile ider. Ya'ni diraḫtdan ve terbiyesinden murâd semeredir olmadıḳdan ṣoñra böyle fâ'idesiz kâra şuġl 'âḳıl işi degildir. Murâdı

[70b]

tenperestlere ta'rîżdir ki bedenlerini mülebbes ve mü'ekkelde refâhiyet-i fâm ile terbiye itmede ḥayvâniyetden ġayrı bir semere netice virmez. Ve delîleri insân 'âleme yiyib içmek içün gelmişdir hâşâ belki şûretde beşer ma'nâda melek olmaḳ içün gelmişdir ve bu ṣıfâtıñ ḥuṣûlünüñ keyfiyeti ifâde içün yüz yigirmi dört biñ peyġamber ve bu ḳadar kütüb nâzil oldu. Derd-mend-i tenperest bilmez ṭutduġu ṭarîḳ ḫalḳ olundıġu rütbeniñ 'aksine gider.

Refâh-ı ḥâl ile ten-perverân-ı bî-himmet
Kenâr-ı cûy-ı ḥayânıñ sukût aġaçlarıdır

چوں خضر ہرکہ ذوق شہادت نیافتہ است رغبت بزندگانی جاوید میکند

Her kim şehâdet ẕevḳini bulmamış ie Ḫıżır gibi uzun 'ömre heves ider. Ya'ni şehâdet-i ḥayât-ı ebediyyeye vesîledir ki nihâyet taṣavvur olunmaz ve kendisi yaḳînen bilür ki

terkîb-i vucûdu inḥilâl ḳabûl itmez. Ammâ ḫalḳdan bu ẕevḳe vâṣıl olmayanlar kendi ḫülyâlarında Ḫıżır gibi dünyâda ḳıyâmete dek zinde ḳalmaḳ arzûsunda olurlar. Bilmez ki on dünyâ 'ömrü ḳadar 'ömrü olsa yine mevt geldikde geçen 'ömr-i ṭavîl bir sâ'at ḳadar gelmez ve ḫâṭırında bir ḫayâlden ġayrı ḳalmaz.

از بهر قتل خویشتن آماده کرده است تیغ بیحاصلی ببین که چه بابید میکند

Kendini ḳatl içün ḥâżır itmişdir baḳ bî-ḥâṣıllıḳ sukûta ne eyler. Ya'ni bîydiñ semeresi yok ise de bu ṣûrete infi'âlinden kendi yapraḳları ki ḳılıç ṣûretindedir kendi nefsini ġayretinden helâke ḳaṣd ider gibi durur. Güyâ infi'âli semere maḳâmına 'add eyledi. Vâḳı'â bu mażmûn şer'a muṭâbıḳdır. Bir âdem feżâ'il-i a'mâle ḳâdir olmayınca bâri ḳuvvetinden iẓhâr te'essüf itmek levâzım-ı mürüvvetdendir.

Baġ-ı cihânda bî-semer olmaḳ ḫacâleti
Görmez misin ki hezmi yaḳdı kül eyledi

Nâbî bu infi'âl idi ẕerd u ża'îf iden
Ġayret maḳâmı perde-şinâsâne neyledi
[71a]

نشنیده است بلبل بیدرد بوی عشق این ناله‌ها ز زار بتقلید میکند

Derdsiz bülbül 'aşḳıñ râyiḥasın almamışdır bu feryâd 'âcizâne taḳlîd ile ider. Merḥûm bülbülü lâne-i i'tibârdan uçurmaḳ ister. Güyâ 'âşıḳ ben-i âdeme taḳlîd ider diyü 'andelibe ṭaş atdı. Lâkin taḳlîd olsun kemâlini bulduḳda mecâlis-i mülûke dek vuṣûlü mümkündür.

Ṣâ'ib eyler bülbül-i zâre ḥased
Gülşen-i 'âlemde râḥat ḳalmadı

چون شبنم آنکسی که بلند است همتش دامن کره بدامن خورشید میکند

Şebnem gibi ol kimseniñ ki himmeti 'âlîdir dâmenini ḫurşîd dâmenine 'aḳd ider. Zirâ sufliyyâta 'alâḳa râyiḥada ve renkde gül daḫi olur ise meẕmûmdur. Ve 'âşıḳ-ı ṣâdıḳ dâ'imâ maḥbûbuna taḳlîd ve aḫlâḳile müteḫallıḳ olmaḳ ḳaydından ḫâlî olmaz ḳaldı ki ma'şûḳu

her ne olur ise olsun. Ammâ 'aşḳında ṣadâḳati olmayan bü'l-heves ma'şûḳunu kendi ṣıfâtına tenzîl fikrinde esfel-i safilîne dek teseffül itmeden ḫâlî olmaz.

وه از صدای عشق چه عجب گر ز جا رود کردون طرب بنغمهٔ ناهید میکند

Eger güzel ṣadâdan daġ ḥareket ider ise ne 'aceb mi'râcı i'tibâr budur ki eflâk zühreniñ naġmesiyle surûr idüb devrân itmededür. Güyâ naġamât-ı zühre mensûb olduġu içün ṣâ'irâne eflâkiñ devrânına sebeb zühreniñ naġmesidir diyü naġmeniñ te'sirinde mübâlaġa eyledi. Vâḳı'â mizâc u vaḳt u naġme ittifaḳ itdikde ḳuvvetine daġlar taḥammül idemez. Ammâ ṣûfiyye 'indinde semâ' didikleri ḳasîde ve ġazel oḳuyub anıñla vecd didikleri ḥâli cezbe ıṭlâḳ iderler. Kibâr-ı muḥaḳḳıḳîn 'indinde bir şey' degildir meger bir kelime-i ḥaḳḳ istimâ'ından yâḫûd âyât ve ehâdisden bir ma'nâ-yı ġarîbe vuḳûf vaḳtinde olan vecd ola ki bu sûretler maḳbûl ve ṣâḥibi ehl-i ḥâl dimege şâyestedir. Zirâ semâ'-ı ṭabi'i mübtedîlerin ḥâlidir ġaraż semâ'-ı ilahi ḥuṣûlüdür ki ṣûretleri ẕikr olundu.

[71b]

دست از اثر مدار که تا جام هست خلق بی اختیار باد زجمشید میکنند

Eserden eliñi ḳaldırma ki tâ câm oldukça ḫalḳ iḫtiyârsız cemşîdi ẕikr iderler. Vâḳı'â insânıñ eseri kendiniñ bu 'âlem-i fânîde ḳaymaḳâmıdır. Ḥüsn ve ḳabaḥatden ḳaṭ'-ı naẓar ẕikre vesile olub bir vucûd ẕikri cihetinden dünyâda bir zamân o eser münḳaṭi' oluncaya dek ṣaġ ḳalmaḳ gibidir. Bi-ḥamdi'l-lâhi te'âlâ faḳîriñ daḫi murâdım bu degil ise de bu ḫuṣûṣu müstelzem bizden evvel gelenlerden kimse irtikâb itmemiş Ṣâ'ib tercemelerine maẓhar olduḳ. Bu ḥaḳîriñ eserlerine naẓar iden yarân-ı ṣafâ elbetde meẕheb u meşrebine muvâfıḳ-ı ḥaḳḳ ṣarîḥ bir mes'ele-i istifâde eyleseler bizlere ecri muḥaḳḳaḳdır. Ḳaldı ki Fârisiye raġbet eden her beytiñ taḥtında bi'l-muṭâbaḳa ma'nâsını bulub isti'dâdı ḳadar Ṣâ'ibiñ murâdını tevcîh idebilür ve ednâ rütbeye ḳanâ'at ider ise bizim yazdıḳlarımız kâfîdir, fikr-i cedîde nâdir muḥtâc olurlar.

Söyleşür tercemeden nâṭıḳ olub aḥbâba
'Aksimiz sine-i mir'ât-ı eserden gitmez

بیکفنکو ز معنی تجرید غافلست آن ساده دل که دعوی تجرید میکند

O sâde dil ki tecrîd da'vâsını ider bilâ-kelâm tecrîdiñ ma'nâsından ġafildir. Zirâ tecrîdiñ ma'nâsı mâsivâdan 'alâḳayı ḳaṭ'dır ve tecrîde mâni' mâsivânıñ efḥaşı da'vâdır. Pes da'vâ ile tecrîd isbât itmek ben tecrîdiñ ma'nâsını bilmem dimekdir. Ma'lûm ola ki ṣûfiyyeniñ kitâblarında terk-i zühd ve terk-i tevekkül ve terk-i vera' gibi elfâẓ-ı ḥâliyyeniñ turûkundan murâdları o ṣıfatıñ kemâline işâretdir ki zâhid ve mütevekkil bu ṣıfatlar ile ben mevṣûf oldum diyü 'aceba ta'arruż itmeyüb belki anlardan teġâfül üzere ḥâline meşġûl ola dimekdir ki ve bu ma'nâ ile biri daḫi terk-i tecrîddir. Zirâ tecrîdiñ ma'nâsı da'vâsıyla bir âdemde cem' olmaz diyü da'vâyı iden tecrîdi bilmez.

بیطالعی کہ شکوہ ندارد زروز کار روز سیاہ خویش شب عید میکند

[72a]

Bir ṭâli'siz adem ki eyyâmdan şikâyet itmez kendi siyâh gününü bayrâm gicesi ider. Ya'ni bu ṣıfatda bulunan âdem içün ferec-i nehârıñ leyle ḳurbu ḳadar yaḳındır. Zirâ bi't-tecrübe şikâyet 'alâmet-i ṣâdıḳa ve münzirdir ki bu belânıñ şiddeti ve ṭûl-i müddeti ve ṣâḥibiniñ ḥaḳḳında henüz âsâr ḳuvveti vardır. Ve şikâyet ref' olmaḳ evvelâ belânıñ ża'fına ve tedrîci indifâ'ına delîldir ve gâhice şikâyeti mûcib-i belâ durur iken elemi ve ġamı ref' olur bir ġarib mes'eledir ki dikḳatinden ḫalḳ belâya ülfet ḥasebiyle elemi ref' oldu i'tiḳâd iderler. Ẕikr itdigimiz ṣûret-i ülfetden evvel vâḳı' olur. Ḥatta faḳîr nefsimde müşâhede itmişimdir ki bir ḫuṣûṣ ile mu'aẕẕeb olub durur iken def'aten aẕâbı ref' oldu ve baña aẕâba vesile olan ḫuṣûṣ müzdâd olmuş noḳṣân bulmamış. Murâd böyle daḳîḳ aḥvâle vuḳûf icâbet-i du'ânıñ bir nev'ini fehm itmekdir. Meselâ 'âlem-i ezelde Zeydiñ 'amâsı sebḳat itmiş ammâ Zeyd gice gündüz rabbim du'âmı ḳabûl ider ẓannıyla himmetine futûr virmeyüb ilḥâḥ iderek 'amâniñ sıḳleti ve ġamm u ḳudûreti derûnundan bi'l-külliye maḥv olub başîr olanlara ḥased bile ḫâṭırına gelmez olur. Bu maḳâmda körüñ du'âsı ḳabûl oldu lâkin mes'eleyi bu taḥḳîḳ üzere idrâk itmez ise yine kördür, kendine fâ'idesi yok ammâ 'âriflere misâl-i cüz-î olabilür. Bu tercümede bundan ġayrı bir nükte olmasa yalñız bu kifâyet ider te'emmül eyleyenlere.

بیطالعی کہ شکوہ ندارد زروز کار روز سیاہ خویش شب عید میکند

O kimse ki seniñ zülfüñ ve yüzüñ fikrinden ġafildir giceyi gündüz ve gündüzü gice ve ümmid ile ider. Zirâ insân ḫülyâya mecbûldur meselâ 'âşıḳa göre gice geldikde bu sevâd dilberiñ cemâlini setr iden zülfüdür, eger münkeşif olur ise didâra nâ'il olurum ümmîdine düşer ve nehâr geldikde maḥbûbuñ çehresi herkese nümâyân olub âyâna

[72b]

zaman dilber zülfüne cemâlini setr ider ola diyü ġayretden ḳarandıḳ gice arzûsuna düşer ve ḥaḳiḳatde böyle olmaḳ lâzım degil. Murâdım ḫülyâ-yı 'aşḳa bir misâldir yoḳsa taḫmînile ḥâlet-i câzibeye nâ'il olunmayacağın biliriz.

هر کس مغز خامۂ صایب شنیده است کی کوش بر ترانۂ ناهید میکند

Her kim Ṣâ'ibiñ kalemi ṣıfîrını işitmiş ise zühreniñ terânesine ḳaçan ḳulaḳ dutar. Zirâ zühreniñ bi'l-münâsebet Ṣâ'ibiñ ṭâli'inde daḫli var ise de maḳṣûd-ı bi'ẕ-ẕât Ṣâ'ibdir ve her ne ḳadar faḫr ider ise ṣâdıḳdır.

از صبوری در کشاد کارها یکزین کلید
بر نتابد صبح قفل محکمی با این کلید

İşlerin açılub te'sîr-i esbâb-ı ḥâṣıl olmada ṣabrdan miftâḥ-ı iḫtiyâr eyle zirâ hiçbir muḥkem kilid bu miftâḥa muḳâbele ve imtinâ' ve taḥammül idemez zirâ miftâḥ ilahidir. Lâkin ḥuṣûl-ı meṭâlibde mevlâ-yı müte'âle şikâyet şarṭıyla ki ve bu şikâyet ṣabr-ı ilahiniñ levâzımındandır. Mâni' olan ḫayr u şerre ve nef' u żarre ḳâdir olmayan ben-i âdemlere şikâyetdir ve mevlâ-yı müte'âl 'ibâdından kelâm-ı ḳadîminde bizlere şikâyet idüb ṣabûr ismi bu şikâyetle sâḳıṭ olmadığı gibi 'ibâdiñ daḫi rabbü'l-'âlemine şikâyetleri maḳâm-ı ṣabra münâfi degildir. Ba'ẓı ḳaba ṣûfiler kendine nâzil olan belâda ṣabr da'vâsıyla du'âyı men' iderler maḥż-ı cehldir ve ḳahr-ı ilahiye muḳâvemeti şi'ardır.

بند دست و پای ساختن جهان اما بخود میتوان زین بند آهن ساختن چندین کلید

İntiẓâm-ı ḥâl-i dünyâ egerçi âḫiret içün sa'yi men' itmede dest u pânıñ bendi ve bağı ise de bu âhen-i pâ-bendden kendine nice yoḳdur miftâḥ-ı ebvâb-ı sa'âdet yapmaḳ mümkündür. Evvelâ intiẓâm-ı ḥâliñ sa'y u ṣalâḥa mâni' olması herkesiñ ma'lûmudur ki refâhiyyet ṭılsımına giriftâr olup muḳteżiyât-ı ṭabi'atıñ nihâyetine dek ri'âyeti mûcibdir. Ammâ tevfîḳe maẓhar olunca mâl-ı ṣâliḥi meṣârif-i ṣâliḥaya ṣarf idüp nice maḳâmât-ı

[73a]

'aliyyeye nâ'il olmaḳ mümkün olur. Her ne ḳadar bu ḫuṣûṣ ġayet nâdir vâḳı' olur ise de bu vecihle mâni'-i mu'ayyen olmaḳ ba'id degildir.

خواب غفلت قفل بر چشم و دلت بنهاده است ورنه اندر آستین تست ای مسکین کلید

Ġaflet uyḳusu seniñ gözüñ ve ḳalbiñ üzere ḳufl ḳomuşdur yoḳsa ey miskîn miftâḥ seniñ âsitiniñde ve ḥâżır 'indindedir ve belâ bunda ki refîḳiñ açıḳ göz bulunur ve saña miftâḥ şudur diyemez. Belki sen kendi zekâ ve fiṭnatıñla bulduḳda cümle miftâḥ-ı aşinâlar mübârek bâde gelüp rûḥâniden ve cismâniden tebşîr u tehniyyet iderler. Bu miftâḥı bilür gibi taḳrîr eyledim lâkin 'ilmîdir yoḳsa fi'lî degildir. Ḥâṣıl-ı ma'nâ bu olur ki herkesde mużmer olan ḫilâfetu'l-lâh muḳteżiyât-ı beşeriyyeye ġalebe ile ẓuhûr itmedikçe bu ẕikr olunan mażmûn ki miftâḥ sendedir ammâ bilmezsin bi'l-fi'l malîk olunmaz. Siyyemâ 'aṣrımızdaki bayağı müslümanlıḳ ta'rifi ṣâdıḳ olur bir adem ḳuṭub gibi ḫalḳıñ arasında maḫfî olmuşdur velâyet ḳande ḳaldı. Ya su'âl olunur ki tâ bu ḳadar me'yûs iken bu taḳrîrlerin fâ'idesi nedir cevâb budur ki muḳteżâ-yı muḥabbet terk olunmaz bâri ednâ rütbe ṣoḥbetile ḳalbimiz teselli-yâb idüp bi'l-külliye ḥarmândan ḫalâṣ ve mümtâz oluruz.

ماندہ چوں حلقہ بیروں در از بند بیر عقل ره نیابی در درون تا کم نگردد ایں کلید

Ḥalḳa gibi ḳapunuñ ṭaşrasında ḳalmışsın 'aḳlıñ tedbîrinden sen içerüye yol bulamazsın tâ bu miftâḥ ġâ'ib olmadıḳça. Merḥûm bir 'aẓîm mes'eleye işâret eyledi. Ma'lûm ola ki 'aḳlıñ iki ṣıfatı vardır biri baḥs-i istidlâl ṣıfatıdır ki bir ḥükmü ḳabûl itmez tâ kendi mîzânına tenzîl itmedikçe. 'Ulemâ-yı ẓâhiriñ müteşâbihât-ı âyât u ehâdisde ḳullandıḳları münâẓara gibi bunlar daḫi iki ḳısımdır bir ḳısmı Allâh ve rasûluñ murâdı üzere imân getürüp ma'nâsından ġâyet

[73b]

ḥaẕer iderler güyâ lisân-ı ḥâl ile mevlâ-yı müte'âl ve irsâl eyledigi resûlu bir miḳdâr mu'ammâ söylüyor ki ma'nâsını bilmeyüz dirler ve beyhûde dimege daḫi imânları mânî' olur ve bir ḳısmı kendi 'aḳlına münâsib bir te'vil ile ma'nâ-yı mefhûmundan çıḳarmadıḳça imân getürmezler. Ammâ 'ulemâ-yı bâṭın aḳlıñ ḳabûl ṣıfatıyla bilâ-baḥs velâ-münâẓara ve lâ-te'vîl ḳabûl idüp raḥmete'l-'âlemin ümmetini ḍalâlete ilḳâ idecek kelâmı söylemez diyü ḥüsn-i ẓanlarını tekmîl iderler. Ammâ keyfiyetde tevaḳḳuf idüp taṣfiye-i ḳalbe sa'y iderek rabbü'l-'âlemin taḳvâları berekâtiyle murâdını anlara tefhîm ider bir vecihle ki aṣlâ iştibâhları ḳalmaz.

Saña ḫallâḳ-ı cihân nefsini ta'rif idicek
Her ne söylerse odur ḥaḳḳ anı sen eyle ḳabûl

Ḥall olan müşkili te'vil ile müşkil itme
Böyledir râh-ı sa'âdet budur âyin u uṣûl

Gerçi keyfiyet-i nisbet saña mechûl ise de
Giderek keşf olur erbâbı iseñ itme nuḳûl

'Aḳlveş muḥaddise taḳlid ideniñ encâmı
Muḥaddisât içre telefdir bulamaz dergaha yol

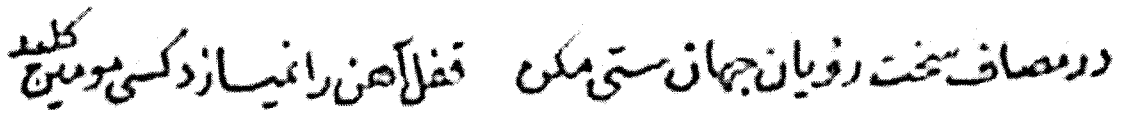

Cihâniñ yüz peklerinin cidâlinde ża'iflik itme zirâ kimse demirden kilide mumdan miftâḥ itmemişdir. Ya'ni saḫt-rûların mizâclarına müdârânıñ te'sîri ġayet nâdirdir hemân şedîde eşedd mu'âmeleden a'lâ olmaz ve mülâyemet gördükçe daḫi ziyâde musallaṭ olurlar.

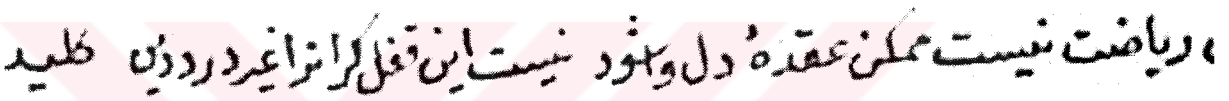

Riyâżetsiz mümkün degildir ki ḳalb 'uḳdesi münḥâll ola bu ḳafl-ı saḳîle dîn derdinden ġayrı miftâḥ yoḳdur. Riyâżetiñ ma'nâsı diḳḳat olunsa rıżâya murâdifdir. Zirâ riyâżet ẓâhir ve bâṭında ẓuhûr iden ḥavadis-i kevniyyede kendiniñ ṭab'ına muvâfıḳ olmuş ya olmamış riyâ-yı tâmm gösterüp bir vecihle nefsinde münâża'a ḳalmamaḳdan 'ibâretdir bu ise ḳalbiñ ḥâlidir ya'ni ḳalb bu ṣûrete dâḫil

[74a]

olmaḳ riyâżetiñ semeresidir. Zirâ fa'âl-i muṭlaḳ vâḥid-i ḳahhâr olduġuna imândan ṣoñra niçün oldu yâḫûd şöyle olsa idi diyü arzu itmek yâḫûd söylemek ḥażret-i rubûbiyyete nizâ' ve ef'âline muḳâbeledir. Lâkin ġalat fehm olunmasın ki bunuñ ma'nâsı buġż-ı fi'l-lâhı terk etmek yâḫûd münkeri görüp nehy itmemek ola ḥâşâ belki mizân-ı şerî'atden ḳıl ḳadar inḥirâf tevbîhi mûcibdir. Pes bir 'abdiñ irâdesi ẓuhûrâta tâbi' olup ḫalḳa keder viren ḥavâdis-i kevniyye aña ṣafâ virmek rütbesine vâṣıl olsa bu ma'nâ miftâḥ-ı ḳudret olup ḳufl-ı saḳîl ḳalbi feth itme ile 'âlem-i melekûtu ve esrârını temâşâ ider.

Dâr-ı 'uḳbâdaki rıżvânla hemşehri olur
Dâr-ı dünyâda olan bâb-ı rıżâdır yanı

Saña ḥaddiñ gibi bi tâc-ı muraṣṣa' olmaz
Çekme ey bende nizâ' ile ġam-ı şeyṭânı

'Âlemiñ ṭavr u niẓâmı saña muḥtâc degil
'İlm u ḥikmetle yürür ḳâr-geh-i rabbâni

Pes ma'lûm oldu ki kendini rütbe-i ṣalâḥda 'add idenlerin ekseri bu bâbda mizân-ı şer'i bi'l-külliye başlayup esbâb-ı ẓâhireye fa'âl-i limâyurîd naẓarı ile naẓar iderler ve ḥużûr-ı vahid-i ḳahhâra münâża'a ile giderler.

نیست آزادی زبند آهنش در خواب هم هر که شبها میکند دارد در ته بالین کلید

Rü'yâda daḫi demir ḳayddan anıñ azadlığı yoḳdur her kim gicelerde yaṣdığı altına miftâḥ ḳor ise 'âdetâ ba'żı nefâyise mute'allıḳ ḫazâyiniñ yaṣdıḳların miftâḥını yaṣdıḳ altına ḳoyup ḥıfẓında ihtimâm iderler ve aġleb-i aḥvâlde insâna nevm vaḳtinde her ne şuġluñ fikri hücûm ider ise rü'yâsında o şuġluñ 'aynını yâḫûd ta'alluḳâtına kendini meşġûl görür. Merḥûm bu emr-i küllîden bir misâl-i cüzî irâd ieyledi ki bir kimse dünyâya bu ḳadar ihtimâm eylese ki miftâḥı yaṣdığı altına vaż' eyleye elbetde rü'yâda daḫi demire mute'allıḳ işlerden azâd olamaz. Murâdı [129] النوم اخ الموت mefhûmuna işâretdir ki aġleb-i efkârıñ

[74b]

her ne ise berzaḫda daḫi tâbeḥaşr anıñla uġraşırsın. Hemân ba'is-i sa'âdetiñ fikrine düşüp mâsivâsın ferâmuş ile ki intiḳâliñ vaḳtinde daḫi o fikr ġalebe idüp ḥüsn-i ḫitâma sebeb ola.

پردهٔ گوش ترا کرده کلید غفلت آهنین ورنه هر دم حلقه بر در میزند چندین

Seniñ ḳulaġıñ perdesini ġaflet demirden itmişdir yoḳsa her nefsde bu ḳadar miftâtîḥ ḳapu üzerine ḥalḳa çalar. Meselâ ḳufl-ı ġafletiñ miftâḥı falân vefât eyledi ṣadâsı siyyemâ 'ömrde senden küccük ola ve bunuñ emsâli her sâ'atde bu dârdan rıḥtletiñ asâr-ı 'adîdesi bülend avâz ile tedârikde öl diyü nidâ ider ammâ işitmek ve tedârikde olmaḳ nâdirdir. Ve murâdı erbâb-ı intibâhıñ kelimât-ı maḫlûḳâtdan istifâde itdikleri ḥikemiyyât-ı ḳudsiyye olmaḳ daḫi iḥtimâldir. Zirâ ḫulḳdem ḥaḳḳı müşâhede bâbından bu daḫi bir ders-i 'aẓîmdir lâkin erbâbı herkese dil olmaz.

[129] "Uyku ölümün kardeşidir."

گرچه همت میکشاید کارهای سخت را از دل صد چاک کن دندانهای این کلید

Egerçi himmet müşkil işleri feṯḥ ider ise de ṣâd-çâḳ ola ḳalbden eyle bu miftâḥıñ dişlerini himmetiñ ma'nâsı bir ḫuṣûṣ ḥaḳḳında cem'iyyet-i ḫâṭır ile teveccüh itmekdir. Şurûṭu ve ṭarîḳı ehliniñ ma'lûmudur ve bu maddede ṣalâḥa ve taḳvaya ḥâcet yoḳdur. Zirâ 'âdet-i ilahiyye üzere nufûs-ı mücerredeniñ ecrâm-ı 'âlemde te'siri muḥaḳḳaḳdır. Ṣâ'ib merḥûm dimek ister ki bu rütbeye ḳana'ât itmeyüp esmâ-i iḥṣânıñ teḥalluḳu ile ḳalbi ṣâd-çâḳ idüp miftâḥ-ı himmete dendâne eyle ki ḳufl-ı sa'âdet-i ebediyyeye miftâḥ ola yoḳsa her müşkiliñ feṯḥinde insâna bu şîve müyesser degildir ve gâhice olur ki bir bâb-ı maḳfûluñ feṯḥinden nedâmet-i ebediyye ẓuhûr ider.

نیست ممکن وا شود دل بی سخنهای لطیف از نسیم صبح دارد غنچهٔ نسرین کلید

Laṭîf kelâmsız göñül açılmaḳ mümkün degildir menşe'-i i'tibâr ki nesrîn

[75a]

ġoncası miftâḥı nesîm-i ṣubḥdan dutar. Keẕalik ḳalbiñ ṣûreti daḫi ġoncaya müşâbih olduġuçün infitâḥı laṭîf kelimâtla olur. Lâkin ḳâbiliyet şarṭ-ı a'ẓamdır ve mülâḥaẓası külliyât ve cüz'iyât-ı kâ'inâtda ehemdir. Zirâ ḳarnı ṭoḳ adam bir ṭas şorbâ var dime ile ḳarnı aç adama dimeniñ beyninde daġlar vardır ki aç adam bu kelâmla iḥyâ olur ve maḥzûn ḳalbi güller gibi açılır. Hemân bi-'aynih miftâḥ gibi her kelâmıñ müṣâdefe itdigi ḥalde asârı herkesiñ her gün belki her sâ'at meşhûdudur.

از کلید آه هر بندی که باشد وا شود قفل بند خانهٔ ما سخت تر شد زین کلید

Ah miftâḥından her ne bağlı olsa açılır lâkin bizim ḫânemiziñ ḳufl-bendi bu miftâḥdan daḫi ziyâde muḥkem oldu 'âdetâ bir kilid miftâḥ-ı ma'hûdi ile açılsa o kilîd ile oynamışlardır diyü şikâyet iderler. Merḥûm daḫi bu mażmûnla ifâde eyledi ki feṯḥine sa'y eyledigimiz ḳufl-bend ḳalbimiz ile eyâdi-i hevâ vü heves oynayup miftâḥına bîgâne itmişdir. Bir rütbede ki sa'y eyledikçe ziyâde mesnedd olur zirâ şer'a muḫâlif taḫayyûlât-ı fâside ḳalbde istiḥkâm bulduḳdan ṣoñra inşirâḥı nâr-ı cehîme muḥtâc olana dek mertebeleri lisân-ı şerâyi'de mübrehendir. Lâkin mu'ârıżınıñ ḳulûba te'sîrini müşâhede ider âdem 'aṣrımızda nâdirdir ki bu mażmûnu idrâk eyleye.

نیست یک مشکل کہ نکشاید بآہ نیم شب رحمت می آید بہر قفلی کہ بکشوایند کلید

Bir müşkil yoḳdur ki nıṣfu'l-leyliñ âhile feṯḥ olmaya her ḳufle bu miftâḥ rast gelüp feṯḥ ider ammâ gicelerde ḫâb-ı râḥatı terk idüp dergâh-ı ilahide iẓhâr-ı âh u sûziş etmeye herkese iẓin virmezler. Bu sebebden vârid oldu ki bir kimseye du'â feṯḥ olunsa icâbet daḫi feṯḥ olur. Siyyemâ Ḳurân-ı Kerîmde mevlâ-yı müte'âliñ ta'lîm itdigi du'âlara muvaffaḳ ola elbetde icâbet derkârdır. Zirâ kendi 'inâyetinden bañа bu uslûbla du'â idiñ diyü tenbîh eyledi ve mekârim-i aḫlâḳdan [130] وامّا السائل فلا تنهر

[75b]

buyurdu bundan ṣoñra men' eyleye ḥâşâ. Lâkin taḳrîr olundıġu üzere du'âya iẓin virilür ise ve ṣafâ-yı ḳalb ve teveccüh-i tâmm ve esbâba 'adem-i i'timâd iḥsân olunur ise icâbet muḥaḳḳaḳdır. Ḳaldı ki maṭlûbuñ 'aynında icâbet küllî olmaz ve ḳaża vü kader ve muḳteżâ-yı 'ilm u ḥikmet bozulmaz. Lâkin be-herḥâl 'abdiñ du'âdan ḥaẓẓı ḳaṭ'idir. Ya bedel ya añа muḳâbil bir def'-i belâ yâḫûd maṭlûbuñ ba'żı ḥâṣılı envâ'-ı icâbet ḳatı çoḳdur. Ḥatta müsehhel iḳtiżâsında sinâmekkî isti'mâliyle ishâl vâḳı' olur ise bu daḫi icâbetdendir ve bir âdemden ṭaleb itdigiñ ma'nâniñ ḥuṣûlü icâbete dâḫildir. Ġaraż-ı esâs-ı din olan tevḥîde dâ'imâ naẓar ile fa'âl-i muṭlaḳ bir olduġun ferâmûşu itmemekdir ki bu daḳiḳalar fehm oluna.

بالرانان صایبا زراہ سبکرو چی درواي بیشتر از جوب میوارد درشکیتی کلید

Suḳalâya ey Ṣâ'ib sebük-rev ḫalḳ yolundan içerü gel ve dervâze-i i'tibâr budur ki ekseriyâ ṭaşdan olan ḳapular çöpden miftâḥ dutar. Anadolu ḳurâlarında aġaçdan miftâḥlar vardır ki kâgîr binâlı ḳapularda isti'mâl iderler görülmüşdür. Merḥûm irsâl-i meselde siḥr-i mübîn iẓhâr ider vâḳı'a o ebniye-i saḳîleye göre öyle ża'if miftâḥlar suḳalâya mülâyemet içün kem mesel degildir lakin her saḳîle misâl olamaz.

[130] "İsteyene de kaba davranma, onu azarlama." Duhâ,93/10

KAYNAKÇA

AKTAŞ, Şerif
1982 "Edebi Eser ve Yapısalcılık"
Doğuş, Nisan, s.10

BELGE, Murat
1966 "Metin İncelemesi Üzerine"
Papirüs 3, Ağustos s.9-12

BİLKAN, Ali Fuat
2003 *Sa'ib-i Tebrizî'den Hikmet Damlaları*
İstanbul: Kaynak Yayınları, Doğu Klasikleri Serisi

CEYLAN, Ömür
2000 *Tasavvufî Şiir Şerhleri*
İstanbul: Kitabevi Yayınları. 2.baskı

DEVELLİOĞLU, Ferit
1982 Osmanlıca-Türkçe Lügat,
Ankara: s.1187

DOĞAN, Muhammet Nur
1995 "Metin Şerhi Üzerine"
Yedi İklim, Haziran, s.70

Fatin Tezkiresi
Süleymaniye Kütüphanesi, Yekta / 310

GÜMÜŞ, Nevin
1998 İsmail Hakkı Bursevi'nin Kitabü'l- Envarı ve Şerh Metodu
(Yayımlanmamış Doktora Tezi) Kayseri: Erciyes Üniversitesi

İslam Ansiklopedisi
1967 "Sa'ib" T.YAZICI
İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, C.10, s.75-76

KAPLAN, Mehmed
1963 *Şiir Tahlilleri I*
İstanbul: Dergah Yayınları

KAPLAN, Mehmed
1975 *Cumhuriyet Devri Türk Şiiri*
İstanbul: Dergah Yayınları

KAPLAN, Mehmet
1986 "Edebiyatımızda Tenkid"
Doğuş, Haziran, s.8

KORTANTAMER, Tunca
1994 "Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi"
Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, s.8

KÖPRÜLÜ, M.Fuad
1981 *Türk Edebiyatı Tarihi*
İstanbul

Nusret Ebubekir Efendi
Şerh-i Ba'zı Gazeliyat-ı Sa'ib-i Tebrizî
Süleymaniye Kütüphanesi, Hafid Efendi / 368

Nusret Ebubekir Efendi
Mahazar (Nusret Mecmuası)
Süleymaniye Kütüphanesi, Antakya-Tekelioğlu 920/2

ONUR, M.Naci
1968 Arif Hikmet Bey Tezkiresi
(Yayımlanmamış Mezuniyet Tezi) Erzurum: Atatürk Üniversitesi

Osmanlı Müellifleri,
2001 "Nusret Ebubekir Efendi (Hoca)"
Ankara: Bizim Büro Yayınları s.240

PARLATIR,İ., N.GÖZAYDIN,H.ZÜLFİKAR,B.AKSU,S.TÜRKMEN,Y.YILMAZ
1998 *Türkçe Sözlük*
Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, C.II, s.2087

PALA, İskender
1995 *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*
Ankara: Akçağ Yayınları, III.baskı, s.468

SALAHİ, Mahmud
1313 *Kamus-ı Osmani*
İstanbul

SÜREYYA, Mehmet
1996 *Sicilli Osmani*, "Nusret Efendi"
İstanbul: Kültür Bakanlığı ile Tarih Vakfı Ortak Yayını, C.IV

Şemseddin Sami,
1317 *Kamus-ı Türkî*
İstanbul: Çağrı Yayınları

TANPINAR, Ahmet Hamdi
1985 *19.uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*
İstanbul: Çağlayan Kitabevi

TARLAN, Ali Nihad

1981 "Metinler Şerhine Dair", *Edebiyat Meseleleri*

İstanbul: Ötüken Yayınları, s.191

TUMAN, Mehmet Nail

2001 *Tuhfe-i Nailî*

Ankara: Bizim Büro Yayınları, C.II, s.1059

ÜNVER, İsmail

1986 "Mesnevi"

Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı, C.II (Divan Şiiri), s.415

ÜNVER, İsmail

1993 "Eski Türk Edebiyatıyla İlgili Sorunlarımız"

Ankara: *Türk Dili Dergisi*, Ağustos, s.500

ÜZGÖR, Tahir

"Metinler Şerhinde Usule Dair"

YILDIRIM, Suat

1985 *Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş*

İstanbul: Ensar Neşriyat, II.basım, s.89

YILDIRIM, Suat

2003 *Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali*

İstanbul: Işık Yayınları

EK
ORİJİNAL METİN

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله الذی اعطی کل شیء خلقه ثم هدا * وامرنا بتنظیم الامور فجعل
لکل یوم غدا * واکمل التحیات علی نبینا وسیدنا محمد هو اکرم الکائنات
بدا * وعلی آله واصحابه ما النصر الغریب من الله بدا * وما ظهر السلام
علی العدا اما بعد معلوم اولد که بو بندن اقدم صانعه رحومك
دیوانِ معارف مشحونِ نبندن الف وتا قافیه لریناك منتخبلریك
وافر غزللر ترجمه اولنمشیدی حالا اومثنای مثلث ایتمك قصدیله
هر قافیه دن بولنمق اوزره موجود اولان دیوانچه سنه نظراً وترجمایله
تکمیلی میسر اولمغین بو ساحهٔ عرفانه تنزل بیوران اخوانم بچون
تبییضنه همت اولنشدر

غرض هر معرفتدر بی نشانه — همان سن آشنا اول بیزبانه
بنی محو ایلدی بر باشقه حالت — مرادم نه حکایت نه شکایت
کورو بد دیایی عرفانی اونتم — اوبادم یك کوزل تعبیر ایتم
دوکلدی باده ایچردن مقدم — ندیاستایدن بو کلوبم
سراب ایتدی بنی سیراب اما — حقیقت بولدم درصنعه معما
سفر منزلده منزل یوق سفرده — نهایتسز بیکار ماحضرده
الا یا ایها العشاق قوموا — فاین الطور ماهذا الکلیم
بدت نار علی بعد لموسا — فهما انجحت قرزادانسا
الی من یشتکی مانی فؤادی — ومن یسمع ومن هذا المناد
الهی بو سیر چاه غربت — وطن بیزار الفت یعنی نصرت
دکل کرچه عبادك فرد خاصی — دیسم عاصی اولوبکا شفه تما

عبارت وصف ذاتیدر کرکمز — سعادت ویردیسه بزه کرکمز
ندن لایق بو دکلدوکو وسناه — اوندن بروده الیم لسانه

درطلب هوس کبی چوارباب هوس کردن چرا
راه دوری پیش داری روبه پس کردن چرا

طلبده ارباب هوس کبی ضعیفلك اینمك نجون اولکنده بر بعید اول
دونر سین بو زوکی آکسیه اینمك نجون صوفیان عجم بینده طلب
تعبیری سلوکه مخصوص مولای متعالی طلب اطلاق ایدرلر ومعلوم
درکه اللهم طلبیدن مراد رضا سنی طلبدر وهوس تعلق وبیقصاً
مزیج اولان ارادهدن عبارتدر راه دوردن مراد طریق آخرت
وبوطریقه مخالف هرنه یه التفات اولسون رائیه بوزوقی کیرو
چویروب انواع محاطره تعرضدر که اوناسی اقرانندن کبر وقلقه

سکر دولت سایه بربی سایکان افکندست

این همای خوش نشیمی را درقفس کردن چرا

دولتك سکری سایه لرا وزرینه سایه بر اقمقدر بوخوش نشین
اولان همای قدسه جس اینمك نجون همای خوش نشیندن
مراد کذلکدر کبر آلای دردمندان وبیکسان آنك سایه سنده
راحت ایدرلر اما حبس ایدوب تعمتی کندنه قصر ایدنلره کوره
تصحیف بیوریلر که بوخصوص عاقل کاری دکلدر وخیره وارد
اولدی که خلقك جلاسی الله یه الریدر واوخلقدن رب
العالمینه محتاجلو سی عین الله خیر لو سیدر

درخراب آباد دنیای دنی چون عنکبوت
تار و پود زندکی دام هوس کردن چرا

دنیا خراب آباد نده عنکبوت کبی تار و پود حیاتی دام هوس اینمك
نجون یعنی اشرف سرمایه بشر اولان عمری بونده قلیچی تجلات
فانیه یه تیلف اینمك محض دناءت وآثار نکبت وسرمایه خسرت

مضمون ایله انسانك نفسندن خلع اولنان ملایکه یه اشارت
ایدرکه اهل کشفك اوایل الامرنده مشاهده ایتدیکی معنالر دخی
عقل بعید وحقیقتة قریب بر مضمون در وشریعت غرادن شواهد
کثیره سی وار در

میتوان نامد آهی را بزیر پا کشید
لوح دل را تخته مشق هوس کردن چرا

نداسندن برمعدآه چکمك امکانده اولوقیه لوح قلبی مشق
هوسه تخته اینمك نجون زیرا بوندست کجن ایام غفلتی حالا
ایام انتباهده کی اعمال واذکار ایله معمور اولمق ایاکه صورتنه
افراغ ایدوب خزائن همتك نفایس اخرویه ایله مالامال اولمسنه
سعی اولنور که ثمرهٔ ندامت بودر

وحشت آباد جهانرا منزلی در کار نیست — آشنا آماده رکنج قفس کردن چرا

قوناق وخانه ومنزل وحشت اباد جهانده ایشیاره مز زیرا مفارقت
بدیهیدر بویله اولنجه قفس کوشه سنده آشیان مهیا اینمك نجون
اولاد دنیا امراض عنصریه تك قفسیدر صکره بوقفسده خانه
تدارك اینمك قفس ایله قات ایتمکدن فرقی یوقدر مجدا سه تعالی

بو اشیانه تك فکرنده اولدیغنی بیلیم

ترکش پر تیر از رنکین لباسی شد هدف — همچو طفلان جامهٔ رنکین هوس کردن چرا

هدف رنکین لباسلو اولمدن ترکش پر تیر اولدی اطفال کبی رنکین
جامه یه هوس اینمك وتیرانظار مخلوقاته هدف اولمق نجون
ایرانده نشانه آید یکلری طبله لری رنکین ومنقش ایدرلر
وفی الواقع بو حالت سوء نظره تعرض اولدیغندن ماعدا فقرایه
اذیت اولمق احتمالیله خصال حمیده دن دکلدر وقبا کیمك سنت
شریفه دندر

نقش بر کردار صایب قابل تسلیم نیست — این سك دیوانرا چندین هوس کردن چرا

درره دوری که سیاه بد نفس در یوزه کرد
عمر صرف یوچ کوبی چون جرس کردن چرا

براوزاق بولده که نفس دیلنجیلکی ایتمیه سایسته در عمری
بیهوده سویلیجك جرس کبی صرف اینمك نجون سیما نفس دنی محسوب
اولمه ویلکه تکوینات اذکارکی روحی مقامنده اولان جوهر عزیزی
بالکلیه هوایه صرف اینمك عاقبت اندیشان طریقك عندنده هرزه یاوه
جستجوی جوهری کزدست بیرون برود — همچو غواصان بجانش نفس کرده
برجوهری طلب که اوجوهر سکا ملازم اولمیوب المبتدء الذی
چیقر غواص لرکبی نفس سنی جانلو اوجوهری طلب نجون عوام وخواص
مقام ابتلاسی ومظهر علت حماسی بولدر زیرا موتی انکار تصور
اولنمز وعمری اولدیغجه وفات ایدنلری نه صورتده دفن ایدرلر
جمله نك معلومی واغراضیا سنی بیلمه دفن ایتلر کندنه فائده
سی اولیجه یی محقق ایکن ایراد وجاه وخانه قیدنده خطرات
مهلکه یه تعرض ایتمه غواصه بکزر که بلا نفس دریایه غوص
ایدوب چیقر دینی جوهری الدن الیجقدرین بیلورایکن اوقت
پایهٔ مایهٔ دنیا ایچون بو مخاطره یی ارتکاب ایدر قالدی که بو تقدیر
بلیغ اهل ایمانه مخصوص صدر بوقسه آخرتی منکر ودهری اولنلره نه
نصیحی ایتمك عبثدر زیرا حریفك جنتی ونعیمی دنیاده تمام اولوب

میشود فریاد رس فریاد چون کردد تمام
بحلق فریاد بافریاد رس کردن چرا

فریاد ودعا چونکه تمام اولوب کالین بولدی جیبنه اوفریاد فریاد رس
اولور چون که بو مضمون حقیقتی اوزره اذعان اولندقدن صکره فریاد
فریاد ده بحلق اینمك نجون همان استطاعتك قدر فریاد ایلیانیکه
روح بولوب سنك فریادوك سکا فریاد رس اولنجیه دك مرهوم بو

بوقدر مرسی نیچون کویا بوغزلنده کی بیانک هر بربنی سک نفسه
بومرسی تصور ایدوب اصلی بدا ولنجه ترتیبه قبول ایتمدیکی چونکه
حمل ایلدی که قدوبوش دیمکدر ونفسک کندنه کندنه ف
اولمیجه طشره دن ترتیبه نک فائده سی یوقدر

نیست در طالع قدوم مهمانی این خانه را
سیل برباد دهد مگر از خاک این ویرانه را

بوخانه نک طالعنده مسافر کلمک یوقدر مکر بوویرانه ی سیل
خاکدن رفع ایلیه کویا مسافرینی قدومندن خانه صاحبنک
اکی امنی وتعظیمینی مراد ایدوب ایکنجی مصرعده سیله حسن ظنلرینی
ربط ایلدی خانه دن مرادی خانه بدندر ومسافردن مرادی
واردات الهیه اولوب انلرین ورودنه عدم استعدادینی بیان
ونقصیراتی خانه طالعنه اسناد ایتدکه نصکره سیل بی زنهار دائری
اولان عشق الهیدن تمنای التفات ایلدی که خانه ی خالدن
قالدوه جق مهمان بولدور

شد جهان در چشم من از رفتن جانان سیاه — گرد باشد میهمان من چراغ خانه را

جانانک کیتمه سندن جهان بنم کوزومه سیاه اولدی بنم مهمانم خانه
نک چراغنی سیله کتوردی دینی قرائنده فتوحی مرادی مجازده
مفارقت جانانک عنائله ایراث ایتدیکی حالدن بعضیسنی بیاندر
وبعینه بومضمون واقعدر

بهشست سینه دن اول حوری کندی ٭ دو رچشم ولکن نوری کندی

بی سخن درکوندرب بسته دارد خاکی — کز شراب بیخماری هستانه بیخانه را

بلاکلام سکوت اغزی باغلو کوزه سنده دوتر اکربومیخانه نک خمارز
شرابی وارایسه سیاه اوسکوت دینی ذکر الله مقارن اولدر جال الله
ابدالک شروط اربعه سندن بری صمت وذاکر صاحب سکوت

صمتنک درجه کالن اندن فهم ایدرکه خاطرینه نه خطور ایدرایسه
خدماسی برقاعده کلامنی ایشیدوب امرینه امتثال ایدرلر وسؤال
ایتمک شهدی افندیمزبویله تنبیه اندی دیرلر مادام بوعلامتی
بولدقجه سکوتی تام وکلدر وشراب بیخمار سکوتک اغزی بغلو کبی
سنده در دیمک تغییرات شاعرانه لرندندر وشرابندن برقطره
سین ریخته ساغربیان ایلدک باقی سن اکا قیاسن ایله

این دانیرا

این کم کردم خرده جان صرفه این بیحاصلا — میفشاندم در زمین شوره کاش

بوجانفدینی کم بیحاصلاده وقدرنی بیلمزلره صرف ایتدم کاشکه
بودانه لری زمین شوره سیجایدم زیرا بوصورتده یالکز بندی دیو
برزمین قابل تدارکنده اولورایدم اما بیحاصلده صرف ایتمک
سم قاتل بندی مرادی حکمتیات بدیعه سنک خلق قیمتی بیلدیکلرینه
صکره دخل وتعرض ایتمکندن شکایتدر

پنجه مشکل کشاهر کز نمی افتد زکار — هست در شکل کشایش بیش دست

مشکلار فتح ایدیجی آل اصلا معطل اولمازمحل عبرت بودرکه طرق
الی قورودقده فتوحاتی دینی زیاده اولور کویا یاشاتمجدن طرق
یابلدقده دیشاری غایت ضیق کورینور لکن قورودقدن صکره
اچیلور وشکار فتحنه مشغول اولان آل قورویه بیله پنه اینه
قالمز دیمه محل اعتبار اولور

آب دیده شادکی ازسرود دارد فیض — چشم چیرا فدر داند جلوهٔ مستانه

صوتوقف حالنده سرودن فیضی کورر زیرا جاری اولیه رک
صورتی اولدیغی اوزره عکس ایتمز بوتقدیرجه متحیر آدمک
کوزی جلوهٔ مستانه نک قیمتنی بیلور زیرا انعکاس تام اولیه
محل مستعد بولنور معلوم اولدکه بومضمونک تحتنده دربالر
مرکب اولیه وصفنده قاصردر بوقه نه صونک سرودن
خبری وندسروک صوده براثری وار

چشم شورفارسیده اصابت ایدن عینه دیرلر وشور معنا سنده
بحره کوره طوز اولق ملاحظه سیله بوردکه برکیمسه بحر جهاندن
سالم بر مصیبته اوغرامش بیچیقدن زیرا بوندن اکرجابک
چشمی ایسه شوردر وعدم سلامت مراتبیله درکاردر

بیدار دلی نیست کزو دل بکشاید — ناچشم نمکسود بخواب در اینجا

نمکسود بصدرمه دیمکدر معنا بویله اولور کرچشم بوعالمده اوبقو
ایله بصدرمه اولدقجه بریقظه قلب صاحبی بوقدر کهاندن کوکل
آچیلیعنی فتوح قلبنه نایل اولمق وانک صاحبنی کورمک اوبقوسز
کوزه توقف ایدر

سودای من ازساغرسرشار نه افزون — خشکست اکر ریشه درابست در اینجا

بنم سودام ساغرسرشارندن زیاده اولدی ایشده بومقامده
درکه اکر کوک صوده ایسه فور ودر چونکه سودانک مزاجی بارد
یابسدر وسودایه نسبت باده یه حار رطب دیمک ممکندر
وتمام علاجیدر اما قانی یاقدیغی جهتدن سودای مزداد
ایدیجه لغزشکاننه داخل اولدی که فتحی کوکدر کرصوده اولدیجه
یابس اولور وحرابی سودا باده ایله زیاده اولور دیمکدر

از میکده چون خام برایم که بطی — از کوی مغانکه کسابست در اینجا

برسبوک یادیه یشرابی دولدوروب اوزرینه قدحلری براقوب فارغ
صوده اوزدیکی صورنده اولدیغچون قدحه بطی دیرلر خوم
بیوزندکه بنه میکده دن نه کونه خام جیقه یم کیمسلک حوارندن
بونده بطی مهتاب اولور بنم نخته اولیه اوقدر مستعد دکم بوتمید
ایتمکه ماتم زدکان کیست برآید پیمانه ٔ می چشم برآبست در اینجا

ماتم زده لرحلقه سندن وآنلرین وصفندن کیمدر خروج ایلیه
مغی می پیمانه سی بونده چشم برآبدر یعنی مجلس باده فرح ونشاط
عبارت اکرمی پیمانه یی آغلر کوز تصور ایتدیکمین کبی حلقه ٔ ماتم

تماشا ایلشک آثار و اشارات کدردن معلوبولور سیو
بیش کبرم شکوه این بخت کرا نخواب بیداری دولت هم خوابست در اینجا
بوآغراو بیقولولر اولان تحنک شکایتی کیمک حضور نه کتوره یم دولتک
او یانقلغی بوعالمده جملاو بیقود ر یعنی برادرم تحتدن شکایتی
دولتلولره ایدوب آنلردن استمداد ایدر انلرایسه رفاهیت غلبه
سندن صورنا بیدار ایسه لرده معناده او بیقوده در لر فقرانک
شکایتلرینه اصغا ایتمد یکاری قرینه سیله

ازکثت علایق بجذر بعض کرین خار سرنجه شاهین وعقابست در اینجا
علایق صحراسندن خذر او زره اول کبونده هر برده یکن شاهین
وقره قوشی سوینجه سیدر کبرکوة کرفتار اولانلردن خلاص اولمسی
غایت نادر و هلاکی مقرر در تأمل ایله فهوه دن وتوتوندن بر یخ
ترکده اولان صعوبتی فتنه طلبی یکمال وجاه واولاد وعیال اوله
مکر جذبه عنایت اولنه

ما از تو پیغام در و نیم تلی اینست خطابی که صوابست در اینجا
بیرسندن بریلان خبر ایمنتی اولور زایشه بودر بونده اوخطاکه
صواب اولد یعنی بر درد مندک قلبنه باعث انشراح اولیق یلان
سبب کدر اولد حق خبر دن عشاق عندنده اولادر

مجموعه صوفی بود از غیر خدا پاک خود دو جها سرجی بایست در اینجا
صوفینک مجموعه مخلی خدانک غیرندن پاکدر ایکی عالمک فانی بونده
سرجی باید یعنی قضا وقدره تسلیمده اکا نسبت تاحق دوکلر
قالدر کتابده باب فلان کله سین قرمزی یازمق قدر مفرح کورینور
هرکوره تحمل کدمک عقل سرانجام چون ریک روان با برکابست در اینجا
هر تحمل اغی که عقل تارک ایدوب تجلیات الهیه ده ثبات ایچون
مهیا ایلیه ریک روان کبی بوعشق مقامنده با برکاب وهر آینده

حریفلر ترک حیادن مقصود لرینه ایردیلر بو مقامده حجابدن
صاینک قلبنده قان وار در زیرا شرمندن مطلبنی افاده
ایده میوب محروم قالور

صبح کشاده روی بود در حجاب شب
چون یار سرسری مکذر از نقاب شب

حجاب لیله صبح کشاده روی موجود در روز کار کبی توکلی
نقاب شبدن بکه زیرا و تولج النهار فی اللیل بو معنای متحقدر
اکر معنای مشهوری هرکسک معلومی ایسه ده سن ایالیدن
غفلت ایتمه معلوم اولد که سبب رؤیت بالاتفاق نوردر اما
نورنده انواع متعدده سی بینندن بزلره نسبت فائده ایدن
او نوردر که هر بینه وهم کوسترمه پس کر ظلمتک نفسنده بر
نوری اولسه کور نمزایدی هر حرکتک مرادی کبی لرحقنده وارد
اولان اخبار صحیحه لره نظارتدر که اهل طریتک معلوملرندر
صاحب بو غزل طویلنده جا بجا مطالب صوفیته یه ایما ایتد کجه
بیله یکمز قدر ایضاح ایدوب شب معانی یه کوکبلنور ز نایش
از صبح تا کشته دو موایی سبب بهار چشم آب ده زموسم با او
صبحدن بوسیاه بهار فرغل اولیوب هنوز جمالی محلنده ایکن کیجه
نک آب و تابلو اولان موسمندن کوزه صو و بر یعنی نور لندر زرا
سواده نظر اطبا قولی اوزره بصره حدت و بردر وسیاه بها یعنی
باغجلرک اوراقی قوت بهاردن قوتی یشیل اولد یغنه آلبنده اوزا
قاره کوستر دیکی معلومدر

هنکام صبح با شکر خواب مکذران کز روشنیست این دو نفس انتخاب شب
صبح وقتنی شکر خوابلی کچرمه زیرا روشنلکدن بوالکی نفس کیجه نک
انتخابید ر یعنی لیل نهارک ضدی ایسه ده نهارک الطفنی اوزره
کیجه یه تخلط اولد جنی وقتنه قران تجرد ینلر شایسته در که

مسافر در مرادی آیتنه کریمه یه اشارتدر که وتری الجبال تحسبها جامدة
وهی تمر مر السحاب واقعه العظیم انسانک حالندن اعجب عالمده
برحال خلق اولنمشدر بر طائفه مولای متعالک جبال حقنده
بیورد یغنی بو آیتنه کریمه ده قیامت احوالنه صرف ایدر و واقع
اولد یغنه فقیرک یقینم حاصلدر که حالا وهی تمر مر السحاب
وصفنده در بر حدیث نصر دخی کلوب هم بنی تصدیق ایدر وهم قیامته
تخصیص ایدن عالمی تصدیق ایدر وفی الحقیقة بو اوج وجه دخی
صادقدر بیلر لر بر بر مزه طعم و اولر لر مزه و خا ایتمه یوز
برکوز یله بر بوزه ناظر اولان ● ایکی یوز بردن کور نمز دیر بکا
برکوز یله ایکی یوز سیر ایلین ● عارفی کور سن نلر سویله سکا

ازسیل حوادث مکن اندیشه فردا آباد بود هرکه خرابست در اینجا
حوادث سیلندن اندیشه ایتمه کیارین بونده خراب اولانلرآینده معمور
اولور بلکه جمله حوادث و بلیاتنک باعثی وسببی بو معنادر

تا روز قیامت که سر شکوه کشایم دستمن و دامان نقابست در اینجا
قیامت کونده وکه شکایت باشنی اجارم یتم الم بونده نقابنک
انکنه ملازم در یعنی نقاب قدر بکا بر شئ ظلم و تعدی ایتمز در
از صبر عزیزان چه ثمرها که نچیدند بیجا صلی ما زشتابست در اینجا
صبر و تحلدن عزیزله نه ثمره لرکه دیو شرمنده لرینم محو و ملغی بونده
عجله دندر مولای متعال رسل کرام وانبیای عظام حقنده بیورد یکه
وجعلنا هم ائمة لما صبروا یعنی آنلرینم ابتلا لرینه صبرایتد یلرایچون
انلری ائمه قیلدق سائر عباد یمزا قوال وافعالرینه اقتدا
ایدوب سعادت ابدیه یه نایل اولور لر صبرک بو آیتنه کریمه دن
اعظم بحلاسی یوقدر وصبر هرنه قدر عظیم القدر ایسه صندی اولان
عجله دنی او قدر جسیم القدر در

از ترک حیا کام کرفتند عریفان خون دل صاحب طلبان در اینجا

ظلمتله نورک اقترانی معناسنه غفلتله ضایع ایتمک نجه اسرار
الهیه دن حرمانک تحتدیر اولانلر ایله ظلمتک اختلاطنده کی
مناسبت ندر دیو فکر ایتمک بر درس اعظمدر و بو حالته لیل
ونهارک اسماری محو اولوب فجر اسمی حادث اولور کطلسم وجود
کنز مرصود اسمنه دخی لایقدر اعتبار ایدنلره حق عظمت شانی
بر رتبه یه واردر کی که خالق لیل ونهار والفجر تفصیله قسم ایلدی
وقرار کرفته قسم اولنان اجزاء کائنات حقایقندن بحث و
تأمل اولنور ایسه سفر لیل کبی برکاتیله عالم پر اولور

از شمع یاد کیر که جراشک واه نشست جنس هکر عالم اسباب با یکست
شمعدن خاطره کتور که عالم اسباب دن اشک واهدن غیری جنس
کیجه باب دکلدر یعنی بندر کاه لیالیده تجارت قیدنده اولان
عشاق دلسوزانه برمتاع که باب اوله واومتاعی آلوب صاتمده
الکتاب اوله شمعک دکانچه ثملکنده اولانلردن غیری یوقدر که
آه ایله بکا در بازار شبده هیچ متاعک رواجی یوقدر
برکار ایدر سه کریه واصیله شمع ایدر

ابر سیاه ملی بارا رحمت تخمی بخاک کن بامید سحاب شب
سیاه بولت باران رحمتک حاملیدر کیجه یولودینک امیدی
ایله خاکه برتخم براق بری بیک ویرر زیرا بروجهله نشو و نما سنه
مانع یوقدر وحدیث نبویده صلوة لیله منافق مداومت
ایده مز وارد اولشدر وفی الحال انزی قلبده ظهور ایدن
اعمالردن بری بو و بری محلنه صدقه دوشورمک در

از مشرق چکر نفس آتش بر آر کز آه شعله بارود افتاب شب
چکر مشرقدن آتشلو نفس اظهار ایله کیجه نک آفتابی آه شعله
بارودندر یعنی لیل حال وجود نهاری بر سکا آفتابله روشن
ایدوب خلافتک سبیله کیجه لرین باعث نورانیتین سنک همکه

حوالہ ایتمشوزدر دیرکبیدر قالدی کہ تذکرۂ اولیالردہ صلحانک
کیجہ لردہ مشاہدہ ایتدکلری انوارک حصری یوقدر اما برمقدار
قلت طعاملہ ملکیت تحصیلنہ توقف ایدرسہ یوقسہ یاغلی وحیوانات
دن پرہیز شریعتمزدہ یوقدر وبدعتدرہمان مطلوب اولان
اعتدالدر

ریحان خلد نیست سزاوار ہر سفال ہر مردہ دل چگونہ شود کامیاب شب
مقدمتاخیر یرایولندی کہ مولای متعال اوفو ایلہدی اوفو بعہدکم
یعنی بہم عہدمہ وتکالیف شرعمہ وفا ایدک بندہ کزلرین عہدلرہ
ومقابلتدہ وعدایتدیکم جزاسنہ وفا ایدہ یم دیو مطلق بیورمشدر
کبار صوفیہ ہنوز دنیادہ ایکن بو عہدہ وفا ایتدیکلرینہ اطلاع
کسب ایچون سعی دہ مبالغہ ایدوب بالمشاہدہ جزاء اعمالدرین
عین الیقینی ایلہ کورلر ولرومولای متعال ہرآندہ فوللرعہدمہ وفا
ایدرلرمی دیو امتحان ایتمدہ اولدیغی کبی اگر جائز اولسہ بیزلرہ
طاعتمزدہ مولای متعالی امتحان ایدرایدک کہ کورہ لم عہدمزہ
وفا ایدرمی دیو بیزلرہ لایق اولمیتجہ ہمان مولانک عہدنہ وفادہ
صداقتمز معلوم مزاولمق ایچون دنیادہ نتایج اعمالی مشاہدہ
رغبت ایدرز بعینہ بو معنایی مرحوم نظر ایدوب بیورر کہ ریحان
جنت ہر سفالہ لایق دکلدر ہر کو کلی اولمش کیجہ دن مراد بولیجی
نیجہ اولور ریحان بہشت ثمرۂ اعمال نہاریہ درکہ کیجہ لردہ رجال
اللہ صداقتلری وعہدلرینہ وفالری مقابلتدہ کشف وعرض
اولنور ومردہ دل حیوانیتدن تنزل ایتمش عبادتی عادت
رتبہ سندہ غفلاتلہ ادا ایدنلرہ بو اکرام اولنمز

تاریخ بری بحسن رقمہای این کتاب زایچہ نظارہ کن رقم انتخاب شب
ایچدن کیجہ نک رقم انتخابنہ عماشا ایلہ تاکہ بو کیجہ کتابنک حسن
کتابتنہ یول ایلیتوب واقف اولاسین کویا حسن خط طوطی مارینہ

برخطاط کامل نظر ایدوب حقوق خطیتہ کما لیقہ ادا اولنمش
محللرہ برر رخمل اشارت ایتدیکی عادتی کبی کیجہ نک جایجا کواکب
لرینک ہیئت وانوار واشکالرینی صورت مذکورہ تمثیل وتصید
ایدوب ویتفکرون فی خلق السموات مفہومنہ بو تعبیر ایلہ ایماللہ
درمغز ہرکہ سوختہ اسکہ فروغ روز ریحان خلد را بسوداب ونائب شب
جنتدہ کیجہ تصور اولنمدینی جہتدن بیورر کہ اوکیمسنک بینندہ
کہ آنک مغزی نہارک نورندن یانمشدر کیجہ نک آب وتابی اوعالم
نسبت ریحان خلدہ اولمادن زیرا اوآلہ ریحان خلد بودارک
زمینہ اعمال صالحہ سنک زیور ندندر کہ کیجہ لردہ حسن قبولہ
مظہر اولان اعمالدن بو ریحانہ استشمام ممکندر شب

درخواب عرشی کہ بغفلت کنند روز درچشم زندہ دل بود دوشب
ہر بیکیجہ بی کہ غفلتلہ کوندزایدرلر کوکلی زندہ نک کوزندہ کیجہ
حسابندہ دکلدر زیرا زندہ دللرین محللکسب معاش باقیدری
کیجہ درغفلتلہ کیچیجک کوندزاولمش اولور

بہ آفتاب رو نبود زلف عنبریہ زینہار غور کن بسواد کتاب شب
عنبریلی زلف کبش کبی یوزسز اولمادمان کتاب شبک سوادنہ
تعمق ایلہ وحقیقتنہ واصل اولہ بلکہ اوروی افتابی بوزلی فلک
آلتندہ مشاہدہ ایدہ کسین اکلدیغم بیہودہ نصیحتدر زیرا مدرسہ
عالمدہ بودرسی استخراجہ مستعد سوختہ قالمشدر والکزی اعمال
یامیہ مایلدرلر طریقتدہ ایسہ ہرشئ اصلی اوزرہ قالوب
اعمال اطرافہ اوغرامزلر

از نور طاعتش نمودی سفید روی فردای رستخیز بکوی جواب شب
طاعت نورندن آنک یوزلری اغرمدک محشر صباحندہ کیجہ یہ نہ
جواب ویرسین الحمدللہ وجہمک خاطرینہ نہارک یوزلی سیاہ
ایتدیکمز کلمش صلوۃ عشایی برآدم جماعتلہ قیلوب تا بصباح

حواب راحندہ وصلوۃ صبحی دخی جماعتلہ ادا ایلمسہ لیلی احیا
مقامنہ قایم اولور لکن مرحومکورہ کبوح اولدیغنہ کیجہ نک دعوا ایلای
چون شب بخواب صرف مکن فیض صبحدم غافل مکردان نفس بنجاب شب
فیض صبحی کیجہ کبی ایدوبہ صرف ایمہ صبحک نفس انتخابندن غافل
اولمہ کویا نفس بنفس تدریجی ظہور صبحلہ عالم منور اولدیغنہ
صبحک انفاسی منتخب تخیل ایلیوب انفاس منتخبہ بی اذکار منتخبہ
ایلہ تعمیرہ تنبیہ ایلدی

ہرکار را بوقت ازاکن کہ خواب روز نکوفت بیش دیدہ ور بجای شب
ہرایشی وقتندہ ادا ایلہ زیرا نہارک اوبقوسی کوزلولرین عندہ
کیجہ اوبقوسی برین طوفمز حتی اطبا عندندہ ضرر ایدر لکن
مرحومک نظمندہ برحالت بولدم کہ زایرچہ حرفیہ یہ بکذر
مثلا اوبیتندہ خواب لفظی استعمال مراد ایتمش کا مناسب
الفاظدن وقت وروز وشب ودیدہ بوکلمانک رابطہ سی
وبرلدکدہ سہو لنیلہ موزون وسلیس اولہ دوشر زایرچہ دہ
دخی سؤالہ مطابق جواب ظہوری برمقدار قوانینہ توقف
ایدرکہ مکتوم اولان دخی بودر معلوم اولدقدہ جوابی کولیلہ
نطق ایدر عصر عزیزدہ غایت رواجی اولان معمار فلر دندر لکن
فقیر برقرن کاملدن افزون سیاحتمزدہ بوفنک کاملنی کورمدم
قالدیکہ دعوا ایدنلرعندندہ جفرک فوقندہ برشئ معلو ملری
اولدیغندن زایرچہ یہ تنزل ایدنلری نادر در حاشا وکلا
برآدم قوانین حرفیہ اوزرہ سؤالنہ بالمطابقہ جواب تخراجنہ
قادر اولوب وزرا وملوکہ اعتبار ایلیہ یاخود انلرہ خیرو
زیرا ذاتندہ کندی برشیئہ محتاج اولمزکہ بوحرکتلری ارتکاب
ایلیہ غایتی احیابندن برینہ شویلہ برحادثہ فلان کون ظہور
ایدر دیو رلرا ستماعمزا ولدیمی دیو تجاہلانہ سؤال ایدوب

بین الناس انشا اولندقدہ نضکرہ بالمطابقہ ظہور ایدر بوصورتی
چوق مشاہدہ ایلدک بونک سببی دخی کتمان معارفک جزائی
بوقدرجہ ایلہ دفع ایدر ونجوم فنی تسہیر اتندہ مختل واصلندہ
دخی مختلف شرطلرہ دربری چیقرایشی چیقمز وزلزلہ کبراوہ دار
السلطنہ دہ برمعرفتلو آدم استماعا اولدیغی کبی اوقتدہ طشرہ
کتمش اولہ بلکہ جملہ مزبرابرجہ واقفا ولدق وبردخی بوکونہ معارف
صاحبلری جزئیات وکلیاتندہ بیطولی صاحبلری ائمہ لردن
اولہ کلمشدر سخریہ وتقلید ایلہ اولور ومعناد کلدرفقرک علم وفقہ
اولدقلرینی مثلا کوریلہ دن بعض احبابمزدہ بلکہ اکثرندہ آثار
جلیلہ لری مشاہدہ اولندی اما بندہ بیلم زیرا انسانک
اورزینہ آخری ترجیح ایدہ مزوہرزمان اولمازکویا کہ اصلا اوقدہ
آشنا لغمز یوق رتبہ سندہ ایزعرض احباب کرامہ تصدیع کبیر
فنلری دعوا ایدنلرین سمتنہ اوغرامیہ لرکہ یالکز دعواسی کفایتنک
اصدق شواہد ندندر

درہیچ نقطہ نیست کہ صد نکتہ درج نیست چون نامہ سرسری مخوان از سیاہ شب
ہیچ برنقطہ سندہ بوقدرکہ یوزنکتہ درج اولمیہ قلم کبی کتاب
شیدن توکلی کیجہ برخوشچی تامل ایلہ کتاب شیدہ نقطہ دن مرادی
کواکبدر وکواکبدہ اولان اسرارک ادراکنہ وجہنہ عمر بنی آدم کفاف
ایتمز صعقنوب نجومک احکامنی جہلا کبی انکار ایتمہ اصلا اسباب
ارضیہ ایلہ اندرین فرقی بوقدر مثلا قران سعد سنک زمینہ مثالی
سنی وزرادلہ وملوکدن برینہ آشنا وقریب اولہ ایلہ اطراف واجنابہ
اوتقرب وکاطنیلہ حاصل اولان ثروتندن بہرمند اولدقلری
کبیدر یوق برظالم لہ اتفاق ایدوب برالای اضرارہ مستعدلری
ویرمش ایتمک اولورایشہ قران نحسین کبیدر یوندہ ہرزمانہ
بلکہ ہرکونہ محسوس ومشاہدہ درویو تقریردن مرادم جہال

عشقك تعلقه استعدادی اولیه بو بقدر چه نقدر تهیجه ملازمت ایدر ایسه وه خاملق مقرر در

برفیض کیمیای شب تیره شاهدست خون شفق که مشك سیاه از انطباب شب
فراق کیجه نك کیمیاسی فیضه شاهد در شفقك قانی کیجه نك انقلابندن مشك اولدی یعنی صورتا بو صنعت ایلیه ظاهر اولدیغی محقق اولدی

چشم ستاره میپرداز شوقاه تو چشم سیه دل تو همامست خواب شب
یلدزك کوزی سنك آهك شوقندن اوچار سنك سیاه دل اولان چشمك بنه کیجه او یقوسنك مستدر یعنی کوکلبر او چار کوز صورتنده وحرکت دایمه ده سنك آهك منتظر اردر کی فیض بخش ایده لرسن اویانق اولسکده کوزلرین کیجه او یقوسنك سرخوشی آچلیقدن بو قدر آه وشوق قنده قالدی

شسته ناشك زنده دلاژوی خود چو شمع تو وقت صبح روی نشستنی خواب شب
زنده دلدر صوم کیجه بو زلرنی کوز یاشیله بوید رسن صباح وقتنده کیجه او یقوسندن یوز وکی صوایله بیقدك تأمل ایله بو ایکی صوایك ارا سنده کی سافرینی

در چشم نرم تست اگر بردهای خواب نیز و نمك بدیده مزن ماهتاب شب
اکر سنك نوم اولان کوزکده او یقو پرده لری ایسه کیجه نك ماهتابی بنم کوزومه طوردوکوب نومه مانع اولور یعنی ماهتابك مزاجی بارد رطب اولمغله بالطبع جلب نوم ایدر اما بیزلره نسبت بو عادت طبیعیه حرق اولمشدر عکسنی افاده ایدر وحقیقتده اثار غیبیه نك جملهسی استعداده تابعدر مثلا ماهتابك مزاجی وخاصه سی ذکر اولندی تبدیل وتغیر قبول ایتمز ایکن بر مزاجه نوعی جلب ایدر وبر مزاجدن نوعی طرد ایدر بو مسئله تصوفك اصولندن بر عظیم الشانقدر بایکیمز مشاهده نظر چون ستارکان بستی چکونه چشم تو غافل ز خواب شب

کوزلکی باغلیوب او یقویه وارمك یعنی بو بیدارلرین احوال صادقه لری سکا تأثیر ایتمیه مرادی طرف طرف خلقك ارالرنده اولیاء اللهدن او یانقلری خاطره کتوروب بو نجوم زمینك بینده خصوصه داخل اولمش قمر کبی او یقویه وارمه دون حیا ایتمه یه دیو ارباب غفلتی او یارمیه سعی ایتمکدر

از شب بوری حق در توفیق واشده کست صایب چکونه دست از رکاب شب
کیجه دون بنم یوزومه توفیق قپوسی آچلمشدر صایب نه کونه رکاب شبدن آل چکه یم مرحوم اکرچه بیزلری براه زون قیش کیجه سی کبی غزالیه فرانده قوه واغر سرکردان ایلدی ایسه امانحقیقتده براه مك جزئی طریق قومه انتسابی اولوب سایر عوام ناس کبی بصباح یتوب ایسه بو طائفه جلیله یه بالکلیه بیکانه اولدیغنده شبهه یوقدر فیرك عندمده اهل دنیادن امتیازك اول درجه سی کیجه لرده سورهٔ اخلاصله اولسون ایکی رکعت نمازه مداومتدر اما او یقوده کی آدمه سوز اکلتمق مشکلدر وبیلك یوز سکسان دورتدن صکره بزم خلقی تهجده ارشاد مزدحی کم جنون دکلدر

بیقرارانرا از آیکتای بیهمتا طلب
چون شود اندك دست غایب سیل دریا طلب

بیقراری اوشر یکی ولیدن واحد حقیقیدن طلب ایله چون که سیل صحرادن غایب اولدقده دریادن طلب ایلدیکی بولورسین والیه ترجعون مفهومنه ایما در

اهل همت را مکدر دردسر دانی خطات آرزوی هر دو عالم را فسونی کیجا طلب
اهل همته مکدر دردسر وبو تصدیع اینمك خطاردایکی جلالك آرزولرینه ارباب همتدن بریده طلب ایدوبه متفرق سوال ایله اوقات عزیزه لرین تکدیر ایتمه معلوم اولدکه جمهور صوفیه

کوزلکی باغلیوب او یقویه وارمك یعنی بو بیدارلرین احوال صادقه لری سکا تأثیر ایتمیه مرادی طرف طرف خلقك ارالرنده اولیاء اللهدن او یانقلری خاطره کتوروب بو نجوم زمینك بینده خصوصه داخل اولمش قمر کبی او یقویه وارمه دون حیا ایتمه یه دیو ارباب غفلتی او یارمیه سعی ایتمکدر

از شب بوری حق در توفیق واشده کست صایب چکونه دست از رکاب شب
کیجه دون بنم یوزومه توفیق قپوسی آچلمشدر صایب نه کونه رکاب شبدن آل چکه یم مرحوم اکرچه بیزلری براه زون قیش کیجه سی کبی غزالیه فرانده قوه واغر سرکردان ایلدی ایسه امانحقیقتده براه مك جزئی طریق قومه انتسابی اولوب سایر عوام ناس کبی بصباح یتوب ایسه بو طائفه جلیله یه بالکلیه بیکانه اولدیغنده شبهه یوقدر فیرك عندمده اهل دنیادن امتیازك اول درجه سی کیجه لرده سورهٔ اخلاصله اولسون ایکی رکعت نمازه مداومتدر اما او یقوده کی آدمه سوز اکلتمق مشکلدر وبیلك یوز سکسان دورتدن صکره بزم خلقی تهجده ارشاد مزدحی کم جنون دکلدر

بیقرارانرا از آیکتای بیهمتا طلب
چون شود اندك دست غایب سیل دریا طلب

بیقراری اوشر یکی ولیدن واحد حقیقیدن طلب ایله چون که سیل صحرادن غایب اولدقده دریادن طلب ایلدیکی بولورسین والیه ترجعون مفهومنه ایما در

اهل همت را مکدر دردسر دانی خطات آرزوی هر دو عالم را فسونی کیجا طلب
اهل همته مکدر دردسر وبو تصدیع اینمك خطاردایکی جلالك آرزولرینه ارباب همتدن بریده طلب ایدوبه متفرق سوال ایله اوقات عزیزه لرین تکدیر ایتمه معلوم اولدکه جمهور صوفیه

اتفاق ایتدیلرکه نفس ناطقه نك همتی یعنی ظاهر و باطنی جمع ایدوب بر خصوص ایچون وحده تله توجهی اجرام علویه وسفلیه منفعل اولوب اثری فی الحال ظهور ایدر مولای متعال بویله خلق ایلمش لکن بو توجهده صالح وطالح ما ویدر ریاضت شرعیه صاحبلرندن ارباب تمکین بولنانلری قضا وقدره تسلیم اولوب نهایتی بر خصوص ایچون امره امتثالا دعا ایدوب اجابته منتظر اولورلر یوقسا ارباب حالدن ایسه مقتضای حالندن چیقه مز مجبور در وبر مقدار شروط خفیه قرار در محلی کلدکده متفرقا ذکر اولنور

هان ای سایل اول درکاه حقده ❊ بو بابك سایلی محروم قالمز
بود کلوی طلب احسان ایدن حق ❊ طلبله منع ایدن عقل کامز
ولکن منعی احسان اولدیغندن ❊ فالور مجهول و مقداری بیلنمز

هیچ تعلی نیست در بازار امکان بی کلید ❊ بستکیهار اکشایش از در دربها

بازار امکانده هیچ مفتاحسز قفل یوقدر سن باغلو و مشکلاره تعویض کوکل قپوسندن طلب ایله البته آچیلور لکن مفتاح مشکلات اولان قلبی تارك ایتمك کبی بر مشکل یوقدر ویلانك اعظمی بوندن در وهر کسی بو قپویه بینا شدر مزلر

طلب

چشم اکر بینا شود حضرت هر نقش دیوم ور هبر بینا چو جوی ریزه بینا طلب
اکر کوزکوریجی اولور ایسه هر نقش قدم خضر در مرشد بصیر نه ارار سین کوریجی کوز طلب ایله یعنی استعداد ذاتی اولمدیجه ظهور بیعت ایتمك فائده سی یوقدر ومحققین بیورمشلرکه برادرم سکا دیدیلر ایله انتساب ایتمك مراد ایدر ایسه صفتوب اعتبار ایتمه یین زیرا عکسی کورلمش مقارنتی محققدر اما سکا عقلی ایله برادرم تبعیت ایلسه اکا اعتبار ایدوب مراعاتنده بذل مقدور ایله که بو صفتده کی آدم افتراق قبول ایتمز

طلب

آبرو در پیش سائل مفلس مجنون دون همت کردیچ کیکنی باری مجو از بینا

اظهار ذلت ایدرسین باری باده بی میناد ون طلب ایلر زیرا و سنا
قلتنده اسرار قمی چوقدر ممکندر کوپدن مینا یه بلاواسطه نقل ایتمش ایله
این جواب ان غزل صایب که سید گفته گفت گو توچون ما طلبی مطلوب بیما
بوا وغزلك جوابیدر که صایب سید دیمش اگر سن بزیم کبی طالب
ایسك وهستك عالی ایسه بزیم کبی برمثلی اولمیان مطلوب طلب ایله

از لطافت بسکه دارد چهرهٔ او آب و تاب
آفتابی میشود رنگس ز سیر ماهتاب

لطافتدن اودلبرك چهره سی اوقدر آب وتابه مالکدر که ماهتاب
سیرندن رنگی آفتابی اولور یعنی کشده سیر ایده نك یوزی نه گونه
متأثر اولورایسه اوبحبوبك کثرت لطافتندن ناشی ماهتابدن او
قدر منفعل اولور فرسه نوهوسا یکن فقیر بوشام شریفده بومطلعی
سؤال ایتدیلر بلاتوقف بویله حل اولندی

چون گلوی شیشه موج باده گلرنگ را — میتوان دیدار بیاس کردن او را

شیشه نك بوغازی کبی گلرنك اولان باده نك موجی اودلبرك
گردنی بیاضندن بلاحجاب گورمك ممکندر لطافتده مبالغه
ایلدی لکن براوزبك هندآتش پرستلرنده بربرهمن اولورکه
چیزکبی قاره توت کبی رنکی چیقرو اندرین تازه لرینك گردنلرنده
گجدیکی گورینور دیومیمن ایلدی فقیر قصد یقنده توقف ایلدم
ارالقده پرده قمی چوق لکن احتمالسوز بوق — نقابه

معنیی لفظ را ادراك گردن مشکلست — برسیکی زبهار از چهرهٔ نازك

لفظدن معنایی ادراك ایتمك مشکلدر سن چهرهٔ نازکدن امامع
نقابی براقمه زیرا انجق عاشقك لذت دیداری نقابله حاصل
اولور مرحوم مادهٔ سز تجلی اولیاز مفهومنه اشارت ایدروصوفیه
نك بومسئله اتفاقی وار در لکن حضرت استاذك کلامنده بر

مواد دن مجرد بلنقه تجلی دعوی دراید ما بریم بی سرسمدیز اکلیور
افاده ایده جکی معناد کلدرشام شریفده بومضمونی تعریب
ایتمشیدم مناسبتیله ثانیه ده والف قافیه سنده وارد ر

وتما جفتنی اتهامه نجحت ✽ یعود کلیلاً منی بسنا برها اللحظ
وهبا تهارقت اناحت جماها ✽ فهل یدرك المعنی اذا لم یکن لفظ

مضمون فارسی عربیده بربیته درج اولنق سیمابزیم کبی متعربله
کوچ اولدیغیچون ایکی بیتله افاده اولندی وبرمقدار زیاده سیله
شامده بولنان شعراء عرب عظیم استحسان ایتدیلر ایدی بومعنا
مجازه صرف اولنامنده لطافت محو بده میالغه اتیتش اولور که نقابی
قالدرنجه ملك کبی کورنمز اولور لکن مضمون حقیقته مصروف در
عذر بیداد یخ اوراخطاز عشاق خوست — راه خود را پاك سازد خون
اودلبرکه رخنکز ظلمی عذرلی خطه عشاقدن دیلدی وقال وقیلدن
محفوظ اولنار دنی قبول ایلدیلر زیرا قان خالص مسك اولدوقده
کندی بولنی پاکلر مثلاقان ایکی حرام ومسك اولنجه مباح اولنکی
اوبحبوبك دنی رنکی رخی خطه استحسانا ایدینجه قیاس خون ومسك
یونده دنی جاری اولور اما خط دنی صقلاستحسانا ایتدکده عوارضی
قدیم عودت ایتمك لازمدر — چو لوده شد نقاب

ازخط شبرنك گفتم شرم او کمتر شود — پرده دیگر زخط افزود بر رخ

وحجاب

کبی رنکنده اولان خطدن دیدم اومحبوبك حیاسی آزرق اولمه
خطدن برغیری پرده شرم وحجاب اولزینه آرتوردی هم حقیقتی
بیان وهم مبالغه دوزیر اعادتا تازه لرینه خطی کلدکده برمقدار
اختلاط وصحبتده تفاغلان ترقی ایدرلر کبی کجدی معناسنه
درزنك خط مدار چشم او بر مردمیست — کودن عامل بود یار یك در وقت

حساب

خط زمانده اودلبرك چشمنك مداری آدمیت وهرکسك التفات
اوزره درزیرا حساب وقتنده عاملك بوینی اینجه اولور یعنی

معدوماعتاد ایتدیلی بعد یلر فراموش اولنق ایچون وکلانك حسن
وقتنده خیانتنی ستر ایچون اظهار ملایمت ایتمه بکلزم اولدیغی ایما
ایدر اما عاشقلرده آثار برودت حس ایدرایسه

از نگاه گرم چون موسی کبر آتش نهند — میشود افزون میان نار کشور را

حرارتلو بقدشدن آتش اوزره قودقلری قیل کبی میان نازکنده پیچاپیچ
زیاده اولور مرحوم نجاحی ایدر مضمونی هضم ایتمه نلر دیو پوشیده
دلبرعاشقك نظری بیلنده اولدیغنی بلنجه اوپیچاپیچ قصده مقارن
ایتدیکنی بیلور

کمتر کوزلك دست نکارینی بیلندن ✽ فکم بولکه برکرته بیلین آلسم آلندن

کرچه ازمزکانیکه بالین اوهردم چکست — نیست سری چشم بیمار تو آهرکه زخواب

اگرچه اگری مژکاندن انك یصدیغنی رایحه اگری ویاتمیه مهیا ایلدیکنه
سنك چشم بیمارك ایچون اصلا اویقودن دویمق یوقدر برآدم
یصدیغم وارد یوهرزمان یانمز مرادی دلبری اویار مقدر یاخود
کندوسی بوسیله ایله مقام انتباهه وارمقدر — کباب

نیست جز دلها خوبتن مهربانی عشق را — روی آتش راکه بیند میدود بر آتشک

عشقك قانلو کوللردن غیری برمهربانی بیوقدر آتشه رچهره سین
کبایك اشکندن غیری کیم بیقر یعنی آتشی عشقك ظلم وتعدی سنه
باقمیوب قلوب عشاقی یه اکا اللرندن کلدیکی اکرامده قصور ایتمز اولور
دربلندی نالهٔ صایب فغان از کوتهی کوه نمکین نومیساز د صدا را بجواب
رفعتده صایبك صدا سنده تقصیر یوقدر لکن سنك وقارکه
دانمی صدایی جوابسز ایدر عادتا جبالك صدا لره انعکاس صدالرله
شروطلرندن بری دنی صدایه مناسب اولمقدر یوقه جبل عظیم
اولورایسه جواب ویرمز

زسادگیست بفرزند هرده خرسندست
که مادر و پدر غم وجود فرزند است

اولادك وجودیدر سیما حداد راکه وتیمیزه اپرشنجیه دك اولاده
عادتا اصابت ایدن بلیات معهوده لردن طفل عزیز وبیچاره
والدینك روز وشب مصایب اتیامی تحمله بیلدك فوزنده
نیابت ایدلر وحدة تمیزدن صکره اگرچه اولاد اکدار ضروریه
مشترك اولورا ما مادر وپدرك حصه لرینه نقصانی کلمز و
فرزندبیوزندن انسانك وجوه اتیاسی حوصله تقریر دن افزوندر

هزار شوق وغرامیدیجز انم ✽ آلور دنشه برماهپاره خرم اولور

خارشاهٔ صهبای وصلی برکوزه ✽ کلور وجوده ولدنام بربلاد کوزه

هزار آفرین اولاهل برکه وتجرید ✽ که زن صفاتنی ترك زن صفادر

بزبرجاك غنی رابمردم درویش — اگر زیادتی هست حسرت چندست

تحت الارض غینمك فقیرآمد اگر بزیاده لکی وارایشه برتاج حرسك

درکه سرایم وباغم وانواع مالم دنیاده قالدی حسابی درکار و
فائده سی وارثلره درد یوما ما فقیر اولان الحمدلله تلاش کسوه و
طعمه دن خلاص اولدم دیوسیما ایمانك وجود یلر جنتده وفی
الحقیقه مؤمن نسبت فقر تبه سنده برنعمت اولمازلکن تحمل مشکلات

مرا بطلعهٔ صحبت نخواند تنهایی — که نخل خوشه من غنی زیبوندست

بنی تنهالقله صحبت طلعه سنه دعوت ایتمه زیرا بنم خوشی غم اولان
تخم بیبوندون متعذیدر یعنی کثرامرده صحبت علم ومعارفدن
بهره سی اولمیانه کوره براغاجی میوه وار درختك برینه آشلمه
مقامنده درکه میوه وبرسون دیو بنم حالا میوه مك لذت
دماغ عالمه سرایت ایتمش صحبت آشنه حاجت یوق وتنهالغم
بکاسعادتدر

بشور بختی ایآدل نهاده ام که نمك — برای تلخی بادام بهتراز قندست

شور بختلکه آندن علاقه ایتمشدرکه بادامك اجیلغنی ایدیرمه

بادمی طوز لو صوده نفع ایدر لر طنلر اولور لکن اون سنه شکرده
دورسه شکری دخی افسار ایدوب کندی حلاوت قبول ایتمز
یعنی انسان وجوه صلاحنه جهلنی بیلسه مولای متعالک ویرکی
عین سعادت بیلوب بوآیحی شو طنلو دیمز ایدی صلاح عالم رب
العالمینه واجب دکلدر اما عنایت رحمانیه سی تأمل اولنه التزام
ایتمش کبی کورینور بعضی فقرک غنی اولوب بالکلیه دیمدن
چیقدیغنی و بعضی غنینک فقیر اولوب اصلاح اولدیغنی کورمشوزدر
بعضرت ایدی برده بعضت پی صایب بقسمت ازلی هر بری کرمشدر
هر بر کوکل که قسمت ازلی یه قانع و راضی ایسه ای صایب اوکوکل
عشرت ابدی یه ایرر البته در تقریر سابق اوزره براوه مدربت
العالمین احوالنی کشف ایدوب بندن طلب ایلدیوامر ایلیسه
محققین صوفیه دیرلر که هر کس اولدیغی حالدن غیریسین
طلب ایتمز لر ایدی زیرا نصبی ایچون مقدر کی غیریسین بولسه مز

سفر کردن ازان کشور از کرانیست
که مرکی دل و محط غذای روحانیست

اوا قلیمدن سفر ایتمک کرانجا لقدر که اوا قلیم موت قلیه منسوب
وغذای روحانی محطنه منظر اولسه معلوم اولدکه مولای متعالک
هر اقلیمه برخاصه و دیعه ایتمشدر که غریزنده بولنماز و انتیاه
اوزره سیاحت ایدنلرین معلوم مدریدر مثلا رومدن انطاکیه
یه وارنجه قلب برحال اوزره ثابت اولوب همان انطاکیه لی
کیدیکی کبی قلبک حالی متغیر و برصفاوقت حاصل ایدرکه
هرکس واصف اولور و عودنده کذلک بوحالت کیدوب رومه
مخصوص کسوت قلبیه ظهور ایدر و غذای روحانی نفر کتدیم دیرلر
که آیدنده اثری یوقدر و سویلدیکین آدم معتمد علیه در و دار السلطنه

الفیه ده مظهر خلافت اولدیغنجون هر جنسک و هر معناک
سلطانی بولندیغنه اهل حال اتفاق ایتمشدر مولای متعال
الی یوم القیام آفات مهلکه دن مصون و اعدای دین مبین دن محفوظ
ایلیه امین

لب محیط بیانک بلند میکوید برهنه شوکه کهربزدست عریانیست
محیطک دودانی بلند اوازایله سویلر چپلق اول که اینجو تجریده
وعریانلغه منسوب اولان دستک آجریدر احوال ظاهره صورت
غواص واستخراج کوهرنه کونه ایسه محیط اسادن دخی علوم کونا
کون استخراجنک شرط اعظمی ماسوادن بالکلیه تجرد ایدوب
موتل هر آنده کوشمکدر زیرا اغراض فانیه دن کوهر مالک
اولق غواصک ارتکاب ایتدیکی مخاطره یه تعرض سزاولمیجغنه
جواهر باقیه یه مالک اولمق دخی اکا مناسب ندارکه محتاج اولدیغی
بدیهیدر

سفر خوشست کدلی اختیار روی دهد مسیند منتظر آتش از کرانجانیست
سفر خوشدرکه اختیارسز توجه ایده مسیند آتشه منتظر اغر جانلو
لقه در یعنی جاذبه قدریه بر سفره رهبر اولدقجه انسانک کندنه
منسوب اولان حرکاتنک برکاچ قلیل اولور وصورت جاذبه
وقوع بولدجق امرک جلو احوالنه اطلاع حاصل ایتمیه کنا بلرین نهرتی
مقامنده در لکن هرکس استعدادی قدر کشف ایدر
بناءعلیه قناعت نمیتوانکردن چه نعمتیست که افلاک سر کبریا نیست
قوری اتمکه قناعت ممکن دکلدر نه نعمتدرکه افلاک سرکبریا جهره لور
یعنی آنمک بیزاره بو معاملدن قابق و ادام مقامنه قائم اولور
کویا بر طفل ساده اتمکه قناعت ایتدیکی وقتده والدینندن
بریسی مرجمتسز و شدید معامله ایدر اولسه کوکلی استراحت
اوحوری اتمکی فاقد پرکبی تناول ایدر اولدیغندن شاعرانه

بو معاملدن فاعلی تمیل ایلدی

زآرمیدکی ظاهرم فریب نخورد اکرچه ساکن شهرم دلم بیابانیست

بنم ظاهراقرارایتمش صورتمدن الدانوب بنی مقید ظن ایتمه
زیرا ساکن شهرایسمده کوکلم بیابانی و مطلقدر کویا ضدینی
جمع ایتمک دعوسنی ایدرامما هرکس انهامی مشکلدر و اهل
عرفان بو مضمونمدن مرادی نه اولدیغین فهم ایدر لر و ظاهر
معناسی دخی حال و برزکه صورتده عاقل و شهره ایسم معناده
مجنون و صحراده یم دیمکدر و ذوالنون مصرینک محالات
عقلیه دن بولدیغی التی مسئله دن بریسی اجتماع ضدینمدر که
وجوده واقع اولمشدر لکن برمدت علمادن بری درسلرده
اجتماع ضدینی محالاته مثال ایتمش ایکن صکره بوجائز میمش
یاخود امکانی وارمی دیو تأمل ایتمک توفیقه محتاج برمعنادر
زجوش وخوش چه عوغاست بر سر مجنون اکر نه داغ جنون خاتم سلیمانیست

اکر داغ جنون خاتم سلیمانی خاصه سنده دکل ایسه وجوشک
جوشمدن مجنونک باشنده کی عوغا نه در یعنی جنون سلطنت
مطلقه ایکن وجوشک تسخیری دخی اکا منضم اولدقدره سلطنت
سلیمانیه اولور هرچند مرادی عقل معاشی تحقیر ایسه ده
جنون نه خاتم سلیمانی ذکری ادبه مخالفدر

همیشه آب چشم پیاله میکردد جبین پرخرابات بکه نورانیست

دائما پیاله نک کوزنده صودولنور اوقدرکه پرخرابانک جبهه سی
نور لیدر عادتا انعکاس انوار دن کوزنک یاشرمسی و پیاله رطوبتدن
خالی اولمسی قرینه لریله پرخرابات مستانه حسن ظن ایلدی
جواب آغزلست این که کفت حیدر روم ازوچه شکوه کنم عالم پریشانیست
بوا و غزلک جوابیدرکه حیدر روم سویلدی اندن نه شکایت
ایده یم پریشانلق عالمیدر یعنی اوضاع عالمدن شکایت عبثه

اشتغال وبرشیه طبعنه مخالفتله اعراضمک کبی اخلاق مجنونانه لر
دندر زیرا دنیانک اصل خلقی کدر اوزره در

آفت دولت باشای جهان معلوم نیست
لقمه چون افتاد فربه کم شود آمعلوم نیست

ابنای جهانه دولتک آفتی معلوم دکلدر چونکه لقمه سمز واقع اولدیغک
معلوم دکلدر جاهلانه تناول ایدوب چکرینه باتمدقجه بدیکی لقمه نک
ایچنده کی کمک معلومی اولمازیو مضمون بدیع هرکون اسلا مسموع
مشاهده اولنور لکن بلا بونده که بو اتخوانی بیلدیرک و اخلاص فکر
ایتمیه رک تناول ایدنلر بیلیوب ایدنلردن چوقدر و حقارتنده درد مند
فضایه اوغرادی ویو اعتذار مقامنده اتخوان تحتری اغزنه آلوب
براقنلر بی حد و حصری یوقدر

طفل دانه دایه را هر بهشت وحوی شیر زنی زا چهار ناصاح معلوم نیست

طفل دایه سین جنت حوری وسودا پرماغی بیلور زال دنیانک چرانکی
ناقصلره معلوم دکلدر زیرا بو عجوزک قبح سیماسی و عفونت
آب وهواسی دیده بصیرته منکشف اولور یوقسه بصر ادراکی
قابل اولسه دنیا چوقدن خراب اولمشیدی

نازخودبیرون بیایی خویش را تنها مبین کرچه در اغوش کامعلوم نیست

تاکندن طشره چیقدقجه کندیکی اکلمق ممکن دکلدر زیرا کری
اوقدک عیبی کاندہ معلوم دکلدر من عرف نفسه فقد عرف ربه
معانی سندن بو وجهنی بیان ایلدی کیر آدم کثرت ریاضت
اسلامیه ایله احکام بشریتی تقلیل ایتمیه موفق اولمیدیکک
عیب امکان و حدوثله معیوب و سایر شهوات کوناکون
ایله محجوب اولدیغین تحقیق ایدوب هر آنده محتاج اولدیغی مولانک
غنای ذاتی و وجوب وجود ایله بیلیش اولور

آصوب صکره ایندرمیه بکزر لکن عالم بو آصلنک منصوبیدر
جاهه دار اطلاق ایدرسن دوغریدر آصلن آویخته دُزدلر اوغریدر

پلس رخسار کلعذارا نرا شبنم شرم چشم بیدارا نرا

کلعذارلرین رخساری حفظ ایچون حیاشیخی اویانق کوزلر
کستاخلرین درازدستلک ایتمه مانع اعظمدر اما حیا نکده
رتبه سی ومقامی ودایره حکومتی خواصتدندر محبوبی حفظ
ایتمک یوقسه حیاسز فرصت بولدقده دردمند حیا مفعول به اولدیغی
قتی جوقدر

مور نملخی نمیکشد صایب خاک برقانعان شکرزار است

ای صایب قرنجه آجیلق چکمز زیرا تراب قانعلره شکرزار در واقعا
قناعت وقتیل طعام ایتمه یی ستلزم اولدیغندن صاحبی دائما
اشرف مشتهالرین اکل ایتمده جنت صفاسنی ایدر بیلدیکز ضیاقدر

زهر در ساغر مرا از سیر ماه و انجم است
اسمان پر کواکب شیشه پر کزدم است

بزیم ساغر میزده زهر ماه وانجمک سیرندن کواکبلر جملو اولان
اسمان معنادهٔ عقربلر دولو شیشه در کیمیا انکده باشقه شغل اولش
اولدمعلوم اولدکه کواکبک وبروجک حرکات وآثاری اصطلاح
نجوم اوزره قران وتربیع وتدیس وتثلیث وغیری حالتلری
استعداد شرطیله باذن الله تکاسفلیاته تأثیر ایدوب احوال عالم
تقدیر عزیز علیم ایله انوار واشعهٔ سیاراته مربوط اولدیغی اهلک
عندنده براهین وجودیه ایله ثابت وبهرحال اراده نیاده اکدار
ونحوس صفاوسرور اورزینه غالبا اولدیغنه مرحوم آسمانی عقربلر
پر پر شیشه یه تشبیه وبنا ده تأثیرنی سموم مهلکه یه تمثیل ایدوب
شاعرانه بومطلعی ایراد ایلدی قالدی که هرعصرده برمقدار خلقک

احکام نجومی انکار ایتمسی یولدردن یا الاتفاق اعلم وارکی برکروهک
دخی عالمده بالذات مؤثر حقیقی بولنردن غیری بوقدر دنیوسیاراً
عبادت ایتمسی کبی جهل صریح اولدیغنده شبهه یوقدر
منا سبتسز کلدکجه بنجمک احوالی اعتقاد جهتندن برقاچ محلده
مفصلاً تحریر اولنمشدر

جرح معذورست درافشردن دلهای تخل ماتم تازه رواز آبچشم

جرح خلقک کولکنی صعوبت عذاب ایتمده معذور در زیرا
نخل ماتم خلقک کوزی یاشندن تازه یوزلور نخل ماتم رافظی
لرین عاشورادهٔ ترزین ایدوب اطرافنده فریاد وفغان
ایتمکلری نقدرکه امام حسین افندیمزک جنازه سی مقامنده
آنی کوردکلرینده کندلری یاهلاک ایدرلر یا باشنی طاشله
یارارلر حاصلی عالمده واقع اولان مصیبت عظالردن برسی
دخی بونخل ماتم در وقصه لری مشهوره در حالا مرحوم برجمک
خلقه اذیتینی نخل ماتم ایله تمثیل ایدوب بیورمکله بوقدر
خلقک نخل ماتم اطرافنده فریاد وفغانلرینی نخل ماتمه
نه کونه رونق ویررایسه فلکدن خلقک شکایتی دخی
فلکک زینتلرندن محو بدرآنی ترک ایده مزمعذوردر
زیرا نخل ماتم ده امام حسین حضرلرینه واقع اولان
جفالریه برینه بیک اضافه ایده رک طرف طرف مشاهدهٔ
نظم ونثر اهل بیاتی ایتمسه لر اطرافنده کی خلقه بکا و
فریاد کلدیکی کبی چرخ دخی حوادث کون وفسادی نسبت
ایتمه لرکیمسه نک ذکر وفکر نده فلک شویله ایندی
تعبیری اولیوب اوج اعتبار دن ساقط اولورایدی
مرادی بودر ومضمون شاعرانه در

کار زار آسیستم کلتوازندیر خروش از لگد کوب حوادث کی در دیرد

جاهلک ایشی کندی جاهلانه تدبیرندن دخی زیاده مشکل
اولور محل اعتبار بودرکه قویرق اتنده کی دیکن تپه ایله
دخی زیاده محکم اولور عادتا حمارک قویروغی اتنده دیکن
قوددقده بیچاره اوخاری دفع اتمیه تدبیر جاهلانه سندن مرتجی
آتمیه مشغول اولنجه دیکن دخی زیاده محکم اولدیغی کبی
جهلادخی دردنه کندی رأی جاهلانه سیله تدبیر ایتدکجه
دردی آرتر اکسلمز شمدیلک یومشلک صادق اولیغنی
مادّه بیانینه بحدالله تعالی محتاج دکلزکه نه بردیکنسز قویروق
قالدی ونظهوره کلون تدابیرک ضررندن غیری برفائده یی اولمز

خود مشمر جرم را هرچند باشد اندکی کز بهشت آواره آدم از برای گندم

کناه نقدر کوچک ایسه ده سن آنی صغیر عدّ ایتمه زیرا آدم
علیه السلامک جنتدن آواره اولمسی بغدای اجلندندر یعنی
عصیان کیمسه اولدوغنی فکر ایدیکجه اصلا صغیره قالماز
وایمانک اعظم علامندندرکه انسان مکروهدن منفعل
اولوطاعاتدن توفیق باری یه مسرور اولوب حمد ایلیه
ازصفای سینه مستورست صایقل من بروتو خرشیدنا پرده دار اینجست

ای صایب بنم صفای سینمدن داغ ابتلالرم مستور درکه خورشید
مثالی بودرکه خورشید تا بانمک پرتوی نجومک پرده دارید
یعنی روز روشنده بیلدز بوقدر دیمک نه رتبه ده ملاحظه
اولنورایسه بنم سینمک داغی دخی اویله در

از مهتاب چشم تو انرا ملال نیست
در سازنغمه را خبر از گوشمال نیست

جسمک مهتاب واضطرابندن نفس ناطقه نک ملالی
وکدری یوقدر بلکه جفا واذیتی چکن نفس حیوانیه در وبو
تقسیم حقیقت مشبه نه مثال بودرکه سازده نغمه نک کوشمالی

خیری یوقدر یعنی سازنده لر مثلا طنبورک قولاغنی بورمقله
نغمه نک خیر اولدیغنی وآندن اذیت چکدیکی کبی نفس ناطقه
دخی بدنه عارض اولان حوادثدن منزّهدر وخیری اولماز
مرحومک تأمل ایله تدارک ایلدیکی مثالی که اکرو چوهدن
سازلرده کی نغمه آنده کی نفس ناطقه یه مشابهدر
زیرا اکثر عقلا کیفیت علاقه ده متحیّر درلر وبدنه داخلیدر
یاخارجیدر وجسمده تصرفی نه وجهله در حاصلی بوبحثلر
حدود عقولدن خارج اولدیغیچون شارع معصومه
تقلیدن غیری ادراکنه وسیله یوقدر

قمر ناطقه سیر اوه منازل ایدرک ﴿ تا کهٔ عرجون قدیم اولیه مانند هلال
شمس اسما ایلیدر اولدیغی کلیز ﴿ نقض قرآنلر ضرب اولمشکن بوتمثال
روشنی دلار ترک محابا نمیکنند خورشید املاحظه از زوال نیست
روشن دلار موتدن خوف ایتمزلر شمسک زوالدن املاحظه
سی یوقدر وبلکه امری حقیقتی اوزره ادراک ایدنلر موته
عاشقدرلر زیرا هرکس معرفتی قدر رتبه سنی کورمکله
اختیاری ویاطبیعی موته توقف ایدر وبرخصوص که
نتیجة النتایج اولان رؤیة الله وسیله اولدیغندن اکراه بو
سفلیاته جاهلانه علاقه دن اقتضا ایدر ورؤیة الله
آنجق استنان الهیه دن نشأت ایدر برنعمتدر یوقسه
برعملک جزاسی اولمدیغی صوفیه عندنده محققدر

از بیکسان کرا جراغ تیرکی در عرصه یکه عقل بود پیلان نیست

چراغک ایاغی قرمیلرندن در تیرلک یعنی چراغه ملازم
وآندن آیرلمق احتمالی یوقدر زیرا هریاشده که عقل
اولمالنسز وکدرسز دکلدر کویا چراغک شعله سنی عقله
وایاغنده کی تیره لکی ملاله تمثیل ایلدی زیرا فلانکک ایاغی

فلان محله فیه لشدر تعبیری او محله ملازمتدن کنایه در
هرجاکه آب هست تیمم غیکنند حاجت بعذر باعرق انفعال است
هرقنده که صعوله تیمم ایتمز لر عرق انفعال ایله عذره
حاجت یوقدر زیرا ندامت توبه دربرآدم برکناهی
ایتدکده مولای متعال عاصی اولدوم دیو انفعال ایدر
ایشه توبه یه حاجت قالمزدیه کوک وبلکه معصیته معصیت
اعتقادی حیثیتندن براجره وانفعالی جهتندن براجره
ومؤاخذه اولنوردم دیو خوفندن براجره برکناه مقابلنده
مستحق اولورکه بونلرین جمله سی جوهر ایمانک پرتو ندن بدر
اهل کمال رالبه اظهار خاموشلست منت پذیرماه تمام ازهلال است
اهل کمالک بنم کلام واردر دیه چک اظهار دوداغی
ساکندر زیرا ماه تمام هلاکدن منت پذیر دکلدر کویا
هلالی لبه تمثیل وبدرین صورت کمالی سکوته وانتفاعا
تشبیه ایلدی وواقعا بعد الکمال دعوا عین عرق انفعال
ایله عذره حاجت یوقدر زیرا ندامت توبه دربرادم بر
کناهی ایتدکده مولای متعال عاصی اولدوم دیو انفعال
ایدر ایشه توبه یه حاجت قالمزدیه کوک وبلکه معصیته
معصیت اعتقادی حیثیتندن براجره وانفعالی جهتندن
براجره ومؤاخذه اولنوردم دیو خوفندن براجره برکناه مقابلنده
مستحق اولورکه بونلرین جمله سی جوهر ایمانک پرتو ندن بدر
اهل کمال رالبه اظهار خاموشلست منت پذیرماه تمام ازهلال است
اهل کمالک بنم کلام واردر دیه چک اظهار دوداغی
ساکندر زیرا ماه تمام هلاکدن منت پذیر دکلدر کویا
هلالی لبه تمثیل وبدرین صورت کمالی سکوته وانتفاعا
تشبیه ایلدی وواقعا بعد الکمال دعوا عین

عین عبشدر زیرا کمالک شهادتی اورزه شهادت نصوره اولمز
صاحب غیرت حق سبحانه وتعالی کوهری بالوشوار منزلت کوشمالیست
جاودی حامد سوار شاعر سحر آثار بومقطعنده بیورر که صاحب
ادبه هیچ برکوهر رتبه ده ایریشمز محل اعتبار بودر که کوپه ده کوشمال
منزلهسی یوقدر استرائیه الی کیسه فلک الملس اولسون اولا کوپه
قوالقدن اشغه صارفر وبرآدمی تادیب ایچون چکلن فرلق منزلنده
کوپه دن یوقاروده بوصورنده ومعناده دخی کوشمال تادیب معناسنه
درکه البته زیور معنوی که تادیبدر صوریدن اعلا اولور کوایرشمش
اولدیکه کوشمال کوشوار معنوی اولدیغنه قدری اعلا واتم اولمشدر وبو
ارسال مثل محل بحثدر

از عزیزان دیده پوشیده می دزدست بوی پیراهن کلید خانه چشم نیست

عزیزلردن بنم پوشیده ومحجوب اولان کوزم روشندر بنم کوزم خانه سنک
مفتاحی بوی پیراهندر اولیاء اللهی پیراهنه تشبیه ایبوب انلرین رائحه
قدسیه لریله بصر وبصیرتی کشاده بولدیغندن اورایحه مفتاح اطلاق
ایلدی وعزیزان تعبیری ایله مصر شهوانه غالب مطلق اولندی مراد
ایدرکه انلرین بوی پیراهن صحبتلری مفتاح مشکلات اولمغله خاطر پر شور
نفسی مغلوب رانجای هوس اولمینک بوی پیراهن یوسفی نفس عیار
چون مایه طاعت ایزد متعال ورزیدن مرتع رنگین بیرهن یوسف است
بنر طاعت لرین قانی ایچون مراتع قبول بوقدر بوقه مصرع تعبیرینک
محلی کردن بیاضیدر اصطلاح عجده بیاض مجموعه به اطلاق ایدلر مرحوم
وجوه وصلتک هربرینه کوتاکون تعرضلردن برفایده مشاهده اینمیدکلرندن
شمدی بوبیتنده باری بنی قتل ایتمه ده قانم بویننده قاله بو
وجهی کم مصلحت دکلدر دیمش اولدی اما کندی قاتنده سائر عشاق
کبی معراج قبول بوقدر دیوتاسف ایلدی وخونه مصرع تعبیری برآدمی
قتل ایتدکده شاه طهماسپ لردن فانک فوراننه مراد ایدر

آچق کوزدنیای تماشادن مانعدر زیرا بورویایی کورمک کوزلرینک
قیابوبا ویومیه موقوفدر الناس نیام مفهومنه اشارتدر وکیفیت
جل جلاله دنیای کورمیه صرف ایدرلرانکچون عندلرنده مال ومتاعک
اعتباری یوقدر وغالبا انلرک رویاده لرینه دائر اولدقلری
لغنده اومعامله بی ایتمک محال کبیدر کذلک آچق کوزلرینه نسبت
برزخ شهوات فانیه یه اعتبار بمز اورویاده الدائمه دن الخدر
مثال مضمون بوا ولدیکه دنیانک ذوق وصفاسی خواب غفلته
مبنی برمعنادر یوقه جزئی انتباهه نایل اولان دنیادن تلذذ وحصه
تصدی ایده مز

بوعجب واقعه درکه بونده براحبابمزک مالنی وارث واولادینه تقسیم ایدیکی
هرکیدن اولادی تلف کورمه دنیادنه نه بوغفلت کبی تلفه اولیدر ونه بوکبی
مالک بوندن قالورا دیو نصیحت ایتمک ویرکه اولادقیبوقانیده اغلر کولمز

از شب تخت سیاهم صبح امیدی نزاد حرف خواب الود کانت اینکه شب آبستن است

بنم تخت سیاهم کیجه سندن براتید صبحی وعندی یوکه کیجه کیده رودیرلر
خواب الود کانک سوزیدر یعنی اویقوده بعض کمسنه اغزینه کلنی
سویلر اوقبیلدندر اصلی وفصلی یوقدر وقعریض ابلدی کم التیالی
حیالی دینلر کیجه تک دوغورد یعنی اطفالدر ورکه سویلدکلرینی بیلمزلر
مرادی مطلقیندن یاستی بیاندر بوقه لیلک نهاره ونهارک لیله
ایلاجی عین نکاح وحوادث روزکاراولادلیل ونهاراولدیغنده شبهه یوقدر
آبستن شیدن دوغمی اطفال حوادث دیوانه کلورعالمه بایلمنی بیلمز
آغوشی تخلیه اولورا کثری نابود اما کمعراولینک نازی چکلمز
میشوند از جرم وزجی دوست صایب توقع بوجواغ من نمیسوزد که روغنست
یاغلولغدن وملایمتدن ای صایب دوشمندوست اولورلر محل اعتبار
بودرکه بنم چراغم نیم صبحکاهی روغندر مرادی بودرکه چراغک یاغی

وافراولیچون نیم کم لطیف روزکاردن عبارتدر بی روغن اولان چراغ
کبی سویندره مز پس چراغک چوب ونرم ایله موصوف اولمسی دشمن
جانی اولان نیمدن حمایه یه سبب اولدقده دشمنده مدارانک
عظیم نفعنه محل عبرت اولمش اولنور

بهرکه مینکرم زبرجرخ دلکیراست که میهمان نیم ازخیان خویش راست

چرخ کاتنده هرکیه نظرایدرانیم دلکیر ومکدر در زیرا نیم صافر
اولان کندی حیاتندن طوقدر بوامثالی مضامین لاأبالیانه بزم مرحو
ایتدیکیز حسن ظنه منافیدر فالدیکه مقتضای طبیعت ولوازم بی
تکلیفانه عامیانه غیری حقایق بیان ایتدکلرینه خشمکز خونم بودرکه
بوآدمک نوری لسانه مقصور اولمه زیرا نور قلبی وبیر اطلاق قاره
اذن ویرمز وصحبت شیخ نک بری دیرایدی که برآدم بیک زنا ایله
حضور ربت العالمینه کیدنک خیرلو در کستاخانه برکلمایله کیدندن و
چاشنی عرفان ومباغ جانه سرایت ایتمش عارف عندنده ماسوایه
مظاهر اسما ویو نظر شرط اولنیچو بومطلع عوام بینینده کی کلمات کفردن
اخش اولور مرادم احباب کرامه آداب الهیه تعلیم ایتمکدر بوقه
مرحومه طعنک فائده سی یوقدر

ذات خداوه جملهز علم اولدی شبهه یوق جمله ایله تاکه فهم ایدهکین ماسوانده
عندنده هرخزاین وسایل هابسز کیمه غنی سیلندی ولکن کداندر
کیمه کورمیسی تمام میکردد مس وجود مراد زر باده اکسیرات

ایچچو بتملک غیار ندن تمام اولور برنم وجود منجاسنه باده طهورات
اکسیر در بوبیت دخی بالمطابقه شهادت ایدرکه کوریمیسی ایچونک
کمال کبریحه دلالت ایدرانسانده تمر کوکبی کندی رنکنده برغیار در
زیرا بو معنای اعتبار ده کورمدم بلکه مضامین شعرانک تمثیلی بوله
اقتضا ایدیوقسه مشتری قلتندن کنایه دکلدر لکن بعضی مقامده
کنایه یتمک دخی آن ویرایدی وباده نک ماسوایی فراموش وحواسی

اولد کیمه که فرا ندق خانه ده قپو خاطر ندن کمدی ای برادر اولدم
چوق باکش اور ردیواره یعنی برآدم دروازهٔ دنیا واخرتی خانهٔ
تاریکیٔ جسمنده قلبی اولد یعنی فراموش ایلیه باکشی دیوار ندامنه
اورمدن بادیه پاره ایدر عوام دکل اکثر خواص کچنلر حالا باکشلرنی
طاشدرو طاشه اورمده درلر بو آچق قپویی بولمق سودا سیله زیرا
بود روازه یی بولمق شریعت غرآیه تبعیتنه موقوفدر وهر بوان معاذ
بولمنه کیمه مز زیرا قپودن اپچروسی طرق مختلفه یی حاوی برعجائب
عالمدر
تن حاکیده در قلبی تفتیش ایدرک ٭ مرشدی اولمینک حیرتی اوارده
دق بابیله پس جامده بیچاره مکس ٭ قپو خلیاسی ایدوب بکچی صدا ویرمز
نیست ممکن که باندازه خوردی صاب ٭ می پرستی که نماز سحر از یاد شوقت
برمی پرست که سحر نماری خاطرندن قیمتلی اولمای صابب ممکن دکلدر له
یاده یی اندازه ایله اپچه زیرا هر صفاتک برکدری اولدیغین محقق
ایدنلر صفای کدره بخش ایدوب لذایذ فانیه دن ضرورات حد ایدر
در چشم غلط بین نبود وضع جهان راست
چوی جوی بود دیج نرود آب روان راست
چشم غلط بینده وضع جهان دوغری اولماز زیرا ایرمق اکری
اولیجه آب روان طوغری کیده مز یعنی اوضاع جهانه صنعت علیم
وحکیم درکه بوایکی اسم شریفک مقتضاسندن چیقمز دیو نظر ایدر
ایسه حقکده عنایت ورکار اولوب اعوجاجه کی استقامتی
مشاهده ایدر سین یوق امور اتفاقیه خیالیه نظر ایدر ایسه کری
ودوغری تا اسفل سافلینه دک کیدرسین مرادم اصل ایمانه کوره
دیمکدر زیرا برزکی آدم شریعتله مقید اولوب ناطوندن خلقک
استحسان ایتمه کاری اوضای تأمل ایلیسه بیکده برحکمته واقف

اولدرق عین الیقین مشاهده ایدرکه واقع اولان صورتدن اعلاسی
تصور اولنمز فقیر کندی حالمده واقع اولان حکمیات قدسیه یی تحریر ایتمکه
طبع بشری ظاهره قبول ایتمز بر مجسم کتاب اولورغایت حذر ایده جکز
عدو بچیری خضر وه کوی خرابات آمد بغلط تیر کی مانیشان رکاست
خبر ندارک خرابات کو بنک طریقه خمار اولدی برم اکری او قمز غلط اولمق اوزره
نشانه راست کلدی یعنی علاوهٔ ماکولاتدن بچز اولق قلبه وخوراک اعظم
وسایلندن ایمش بیزرائیه دقایق وحقایق کائناتی بیلمک کمال دکلمش
ایدرایدک بوجهتدن غلط بیلدیکز صحیح چقدی بعینه بومضمونده کی صوفیه
علم رسمی بالکلیه محو اولمدقجه بزیم حالتز کیمسیه ظهور ایتمز دیو مرید لرینی علوم
ضروریه ودینیه دن غیری یه ترغیب ایتمزلر
در طریقت پیران اثری نیست دوا را ازدست نوازش نبود پشت کمان راست
پیر لرین مزاجنده دوانک اثری یوقدر محل اعتبار بوردکه دست نوازش
یعنی اوخشایوب چیمقدن یا یک ارقه سی دوغرولمز زیرا حقیقتده
فواعل قوابلک استعداد نه تابعدر مرادی پیر اولدقدن صکره اودیه
وعلا جلو جان اولمدن تاسنی بیاندر
از محنتی ره راهرو عشق منالد تا کعبه نتوان رفت بانرنج مغیلان راست
بولمک قیللغندن عشق بولنه کیدن شکایت ایتمسون زیرا کعبه یه کرک
دوغری بولشان طاشندن کچمک ممکندر یعنی بلیات وشدایدا باب
اعتنایه خاص اولدیغی جهتدن طریقت الهیه نک صحیح نشان طالبی
محکمدر کرکسان حالده رآنده ای سالک یول بوردکراه دکلدر
دیو فریاد ایمزه درهمان چاره سی بر مقدار صبر درکه کوهسار ابتلاء
بینمنلر کعبهٔ مقصد نمایان اولوب طریقنده چکلن مشقتلر بالکلیه
محو اولور وحقیقتده بلیات وامراض جاذبه صورتیه درکه صبر وایمان
مقارن اولورایسه ایصال اتمیچی مقام یوقدر
بلبل دلی ازدرد بفریاد نمی کرد ای وای زدردی که نمیاید بزبان راست

احیا ایتمیلردن بریسی مدت واقعه اویقوکورمین عزیزک کلامنی فهم
ایده مدم دیمیوب تکفیر ایدر تأمل ایتمزکه دنیا بوطعن ایتدیکم آدمک
عدنده برشئ وکل ایمش کبوربته لذایذ دن واز کلمش وآخرتی بنم
عدمده خراب وکلمات نصح آمیزی وشریعته تشبثی بندن زیاده
وبوربته ده کی آدم دنیا واخرتنی بردن خراب ایتمز غالبا تصور بنم مهمهٔ
دربار بیلدی قبول ایتمز ایشم ده معاصر اولمدیغم آدمه سب ولعن اینک
مناسب وکلدر ویوفقیر عندمده بوندن اقبح خذلان بیلم کم شیطان
واز کلدیکی کاره کس شروع ایده سین
جذبهٔ ظاهر با کرچه بلنه اتفاده کاست چه کند یار کاهی که نه دیوار کاست
کاهربانک جذبه سی اکرچه عالی وغالب واقع اولمش ایسه ده نه ایدر
برصمان پیر اغنه که دیوار التنده در مرحوم برعظیم الشان مسئله یه
ارشاد بیلدی مرادی کسعدادی افاده ایتمکدرک امتاطول ودرازتفصیله
محتاج وبحثی التزام ایدن هیچ اولمزایسه منع مجرد دن خلاص اولده مز
پس ایش جناب سعادتله قالدی کر کاهربا ایله صمانی کرکی کبی مطالعه
ایدوب نظر ایدرسین کهربا صمانی جذبه ستقلیدیا خود صمانکده دخلی
وار میدیوقسه یالکز سرصمانده میدر یوقی بوجذب ده ایکسی
مشترکدرلر بو وجهک ایچندن هرقنغسین تحقیق ایده بیلورسین
اورمان کسعدادک معلوم اولوب اصول صوفیه دن برعظیم اصله
واقف اولمش اولورسین صابب مرحوم قسم اخیره ذاهب اولدی ویزده
رب العالمین مولانک یستعین ایله امر ایلدی واستعانت برامره بدا اینکدن
صکره اولور زیرا قرآن کریم عزیمیز بوقدر جه یاردم ایتمدم
نم روزی وتوکل نشود بیکجامع بستن توشه ودرین ره بکر زنار مخ
رزق غمی ایله توکل بر پرده جمع اولمازبو بوله بیلنه آزرق یاغلق زنار
زیرا صوفی مراد ایدرکه رتم بکا توکل ایله امر ایلدی وبنده کندی عندمده
امر نه امتثال ایلدم امانعند الله بو مقامه وفا ایتدیکمه تنها وشتلک دیوار

نزوب ورق عیبیه کبرهان تو کلدرانی کورمدکچ سیاحتدن واز کلیسم
زیرا طریقیده هرمقامک وفاسی تکمیلنده وعداولنان البته ظهور
ایدر مثلا صبر مقاسنه وفا ایده تک امامتی کبی وجعلناهم ائمة لما صبروا
اثر از سبزهٔ بیکانه درین گلشن نیست چشم کستاخ ترا آینه در رنگار است
بوگلشنده سبزهٔ بیکانه دن اثر یوقدر اما سنک کوردیکک اوودر که
سنک ادبزکوزیکک آینه سی زنگاره در اوژنکاری بیکانه سبزه
ظن ایدرسین عالمی نزاعله عماوایدن وحدت مسلمه اشارتدر
میتوان گرد باهسته روبا هموار گرچه از سنگ والماروی زمین کسار است
طاشی کوطلوردن بروزی داغستان ایسه ده پاچه یوریشک
ایله دورا بتک ممکندر لکن باب یوروملک مشکلدر بومضمون
اغلب احواله صادق اولورامانازمانمزده جبال قلوب قاسیه دن
برحاله واردمشدرکه نه رفتار هموارک امکانی وار ونه مدارانک
همان ولای متعال وجود سنکلدرین آتش انتقامله کلسن دیارکنیف خدا ایله
میرسد صبح بخورشید درخشان سایب دیدهٔ هرکه چوشبنم همه شب بیدار است
هرکیمک کوزی کهشبنم کبی جمله کیجه ده بیدار درای صایب مجمع وقنده
خورشید درخشانه ایریشور زیرا اجزاء کائناتک مرکباتی علی الاطلاق
بنی ادم ایچون کتاب مسطور ورق منشور اوزره املاء مضروبه در
آینه رسیاه کمند اغیار بحث گو آسمانه مکن بهن خاکسار بحث
غبار ایله بحث ایتمک آینه بی سیاه ایدر سویله آسمان بن خاکسار ایله
بحث ایتسون زیرا مضمون متعارفه اوزره غبار آینه یه غالبدر مرادی
تمثیل یوزندن اکر آسمان بملاحظه ایدر ایسه خجل اولورد یمکدر مرحوم
بابا سنه عاصی اولق کستراته عفو ایلیه

درعالم شهود ندارد دلیل راه حیران عشق را نکند بیقرار بحث
عالم شهوده دلیلک یولی بوقدر زیرا کورونمز کویه قالاوز کتمز بین
بویله اولنجه حیران عشقی بحث مضطرب ایتمز مثلا فقر بعض مصروعلره

وصاحب وسوسه لره علاج روحانی وجسمانی ایله مقید اولدیغم جهتدن
کاهیجه برادم کتورر لرکه علاج اولنه حالندن سؤال ایتدکده جواب ایدرکه
ایشده یاغمه ایکی فرنک قرلری وار کورمسین بکارات ویرمز لرا کر
بنده دفعه مقید اولوب اولوردیکک خیال فاسد ومثالی باطلدر
دیو بحث ایلسم اولا اوادمک کوزیله کوردیکی بنم دلیلم رفع ایتمک محال
وثانیا حرینک عندنده یاکوردیریاخود بکا مخصوص برحالتدر دیو
سکوت ایدر ویاخود جنونی دخی زیاده اولور علاجی اولاکندینی
تصدیق ایله انسیت پیدا مزاجنی تعدیل ایتدکده وقیدلرکوزندن غائب ۲۴ ایدوب ۲۴
اولدقده فقیر عقلنه کوره بحثمی تکمیل ایدیجک کمال قبول ایله قبول ایدر
عاشق دخی بردلو صحبو ندرکه بن محبوبمی کورم دعوسنین ایدرایکن
بحث آنک مزاجنه اضطراب ویرمز زیرا رؤیت بصر برهانی اوزره
برهان اولمازکه بحث فائده ایلیه ویومقامده دریالر وارد ولکن
وآب حیات بومضمونک ضمنده در امّا ایجلمز

کورر کسی عبادت ایله حقه ✻ صدقن بحثه ثمر شرک حکمتدن
ایدر کفن شارع معصوم تقلید ✻ نه حاجتدر سؤال علمتدن
فرایولینه شرعک جان وباشم ✻ امیدم بر رضا و نصرتندن
آی کدام نقص از بیش بیشتر بود کز جهالت طرفی نشود شرمسار بحث
اکر فیمی نقصان بوندن زیاده رکسا اولورکه خصمک مغلوب وخجل
اولمسندن بحث حیا ایتمز حیایی بحثه تسبیق سببینه نسبت قیلندیر
یعنی بحث ایدیجی عادتا خصمک خجالتندن صفا ایدوب حیا ایتمز که
بوآدمی محزون وذلیل ایلدم دیو ویاب مرؤته بوندن اعظم
نقصان اولمز وبوخصوصده نفوس عبورکث انواع امراض مزمنه
یه مبتلا اولسی وبلکه تلفاری مسموع اولمدر علمیه لایق اولان
لطافتله حتی بیان ایدوب سکوت ایتمکدر رقالدی کرقبول سولای
متعالک بیقدر تنده در مراد ایتدیکی قلبه القا ایدر لازم کلمز کم

انواع تشنیعله خصمه التزام ایتدرکسین فمن شاء فلیؤمن ومن شاء
فلیکفر وماعلی الرسول الا البلاغ بحثه کافیدر

از نیض اختیار بلاموج میزند تسلیم هرکه شد نکند اختیار بحث
اختیار نبضندن الغا ودر هرکیم تسلیم اولدی ایسه بحثی اختیار ایتمز
زیرا نفوس شاد زه حقی قبول ایتمک وملزم اولمدیی اختیار ایتمک
بعید احتمالاتدندر بویله اولنجه تسلیم ده ضرر دینیه یوق ایسه تسلیم
اولورسین واکر ضرر یوایسه بنم بیلدیکم بودر دیو باب بحثی سدّ
ایدرسین زیرا بیک عالمده بری بولنمزکه خصمنک یدنده حقی کورویه
اخذ وقبول ایلیه حالا کتب فقهیه لرمذاهب بینندہ اولمله برطرفدن
اظهر من الشمس ایکن وبرطرفی اوهن من بیت العنکبوت ایکن هیچ
بحث ایدیلرحتی کبار فقهانک برپسی برمسئله حقنده شویله تعبیر ایدر
فهذا مذهب علی بن ابی طالب لا یحل به یعنی بوعلی بن ابی طالبک
مذهبیدر بونکله عمل اولنمز مرادم تعبیر نفسانیه سین بیاندر کسی اوپیمانی
صوفیه دن بری بوکلامی کلمهٔ کفر مقامنده اعتقاد ایدرشدت مراعاتدن
برسنک خاره زد کهر آبدار خویش هرکامل که کردنیا ناقص عیار بحث
هرکامل کنا ناقص عیار ایله بحث ایلدی کندی آبدار اولان جوهر بی فتی
طاشه اوردی زیرا ناقص کاملک قدرین بیلمیوب الزام سودا سیله
اغزینه کلنی سویلر وکامل ناقص بولدیغی مزاجک کالنسعی ایدوب
مدارا وملاطفت طرفنی طوتدیکچه ضعفنه حمل ایدوب کوهر کالی سنک
جملی ایله بیک پاره ایلدیکن بری فقیره مشورت طریق ایله بوردی
که علامه طوسی شرح تجریدک آخرنده اهل سنّه دنیا نک رسوا بلغنی
ایتمش وامام علی حضرتلرینک صدیق اکبر اوزره تفضیلی جهتنده حرب
یولنره کتمش مرادم کتبلری جمع ایدوب علامه یه مقابله ایتمکدر نه دیکرین
فقیر دیدم که ایده مزسین زیرا طوسی بو بحث اشناسنده ایراد ایتدیکی
کلمات [illegible] تتمهٔ صدقه طعن وتحقیری قصد ایده رک

اجماع اولنان واول اکل اولنان وجوه تفاوت صرف اولندقده صحیح
صادق قدر اصابت ایدر امام علی افندیمزک خلافتنده اول
بیعت ایدن یکدست برآدم ایدی دیدیلرکه بو ایش تمام اولماز
واولدی نزاعلر ایام خلافت مکدر کچدی لکن اولی ادراک دکلمکن
واقع اولور

میکند یکجانب ازخوان تهی سرپوشی را هرسبک مغزی که برسری نهد دستاریکی
بوش صفره دن قیاغی برطرفه ایدوب صاحب حانه نی رسوای
ایدر هربینی خفیف کوباشی اوزره صاریغی اکری قورمهاز بولکرملر
کفایت ایدرایکن بیتسز اولدیغی دخی معلوم اولدقدصکره زکام
ندامت ابتلاسی مقرر در

نیست جزبرون درهای اقامت حلقه را راه دردلهانیابد چون بود کفتاریکی
قپونک طشره سندن غیری حلقه نک اقامت یری یوقدر چونکه
برسوزاکری اولدکوکلده یول بولوب دخول ایده مز ومثلده الحق
یدخل الاذن بلا اذن وارد اولشدر یعنی حق سوز قبولاغه اذنسز
کیررقلب ایسه اولوبنده فائدی یاخود اکری کلامی قلوبه برکونه
القا ایدرلرکه چیقه سی قابل اولماز وکاهیچه بویله کلامه بین الناس
یقشتقلویلان ویرلر معلوم اولمه کدر بومثللو کلامدرده برحق مخلوط
اولوب انک سایه سنده باطلغی دخول ایدر لکن حقی باطلدن
تمیزه قادر نفس ناطقه نادر یولنور

غیبتنده چوق خبر ویردی رغبتی لبرک * کرچه تصدیقنه تمدم ایلیه تشکیک
فهم سازونفس راهاجرکه چون تدنیک راه ریاست سازدخویش راهم چندیکه مایریکی
فقروا حتیاج نفسی عاجز ایدوبه استقامته مضطر ایدرزیرا حلاعتبار
بودرکه یول دار اولنجه یلان نقدراکری ایسه دکندی دوغرلدر یعنی
عباد الله یعضی غنا اصلاح ایدیکی کبی یعضیسنی دخی فقر و
ذلت اصلاح ایدر وهرموجودک صورتنه احوالی معناسنک مقتضیدر

زیاده قیل ایتمز

29

قامت خم برنیار دازخمیسی بنفشه را بیش اویزد بدامنها چربیکه خارکی
اکری قامت یعنی اختیار رقی نفسی دناءتدن چقارمدی زیرا
دیکن اکری اولنجه دامنده زیاده آصیلور وبلکه اکلیسی کندنه
لسان حالله عدم استقامتندن وماسوایه کثرت تعلقندن تعزیر
در وواقعا پیرلره حرص ملازم اولدیغی حسبیله رتبه سنه کوره سؤال
دن خالی اولمازلر

هست چون برنقطهٔ فرمان مدار کائنات عیب نتوان کرد اکر بیکدخط پرکارکی
چونکه کائناتک مداری نقطهٔ فرمانی اولوزره درکه کن لفظیدر
عیب اینمک اولمز اکر پرکارک خطی کج اولدی ایسه یرلرنقطه مرکزک
وجودی خطه برکاره اکری اول دیشکمیدر مرحوم کلهٔ حضرت
الهیه یه برمثال مدارک ایدوب کاهیچ بوارلسان حاله واقع اولور
دیشلو اولدی

بیلعه بیلز اشارت ایله نصرت ما بولور نشئو نما حکمت حیرت *
ازتواضع کم نکردد رتبهٔ کردنکشان نیست عیبی کربود شیرجم مرواریکی
تواضعدن کردنکشانک رتبه سی نقصان اولمز اکرجم مرواریقچ اکری
اولورایسه برعیب دکلدر بلکه بوتواضع کردنکشلکنده ایندیکی
حدتدن وشها متنک حجتدن قاطعه سیدر مرحوم کج قافیه سنده میان
غزلنه عجم قلبی یاغلدی

مینادوار سایهٔ دلاران کجی یکشد ازمرغ شکاری ناخن وصفاریکی
دلاران دلربی یکشندن ایاغنه دک اکریلک صبر تحمل اعتبار بودرکه
آوجی قوشدن درینغی ومنقاری اکری اولور زیرا هرصورت تحمله
اولان معنانک فهرستیدر ودینی آدمده بورنی اوکنه اکری اولان
شجیع دیهارا ولور یوق صاغنه ماصولنه خلقنده اکری اولورایسه
اصحاب یمین واصحاب شمال کروهندن اولدیغنه اشارتدر لکن

ذکر سوزنفس تیلی زنار ایلکی اولور یوایلکک باشنی محکم حفظ ایلمزی
یوق هرآنده مراعاتله بذل وجود ایده یکک مهمان الهی یقدر بر
آدم نفسنک قدرینی بیلمیه غیری عمله محتاج اولمز مادهٔ سی هوادر
دیو بادهوا صرفه ایتمیه کلمز وکلسوارنفسه هرعالم واقف اولمزمع هذا کثرتی بر
دل بازجوشد بازشود مشکل عالم یکعقدهٔ سخت است برین تار دردریچ
چون که کوکل اجلدی عالمک مشکلی آسیلور یوایلکک اوزرنده یرقتی
دوکم وارد رغیری یوق یعنی سلسلهٔ کائناتده کوانسان انک صورتدار
مشکل اولان عقده قلب عقده سیدر برکیمسه فتحه مظفر اولورایسه
عالمده برمهم قالمز ویوبلا اولدیغی علم الیقین بیلورلکن حق الیقینه
ایرشمک بویابیده مشکلدر

صاحب ذوقشیها کوردیرین عالم فانیست ما بیم وهمین لذت دیدار دریچ
ای صاحب برمقدار خوشلقلردن که بوعالم فانیده واردرلرزو و
لذت دیدار غیری یوقدر یعنی دیدارک خیالی زیرا عالم فانی دیدکدن
صکره دیدار تصوری کوچدیر یاخود مجازه صرف ایدوب دیدار
محبوبلرایلرقناعتله اشارت ایتمش اولمز یاخود صوفی مشربه برآدم
بلکه بردوربیته مالکدر والله اعلم

کربا خلاص رخ خود بزمین سایی صبح
روکش ازخانه چوخورشید برون آیی صبح

اکرصباح وقتنده اخلاصله یوزوکی یره سورسن خاندن منورکنش
کبی صباحدهطشره چیقرسین زیرا مقلد صادقه تقلید نده صدیقیت
ایدرایسه اماسندن صورتا فرق اولمز اولورمثلا برتوصدن قتل
وروغنده اکامثالکل براکرشمعی یاندرسن کیمسه فرق ایدمزکه تابع قشمیر در
بنواز دست دعا کشتئ نوحی دادند تا از بیم قلزم پرخون بکنار آیی صبح
سکادست دعادن مرفوع کیمسی دیمزدیلرنا که بوفائدهٔ معلوم اولان
دریادن صحیح وقتنده کناره چیقه سیمدن ویلیات کوناکون دهریه

دن اود عا بیله خلاص اولمسیون سنی ایسه غرق اولوب کندیکی کار و
تخییل ایدرسین اگر برآدم تجربه دن قطع نظر یالکز دعا حقنده وارد
اولمش حسن اعتقاد ایله بوزندن تامل ایله انسانه ایمان دن صکره
دعادن اشرف برنعمت و بر بلد یکی تحقیق ایدر و بو مقام برعظیم
الشان مقامدر که خواصه تفهیمی قابل دکلدر عوام قنده قالدی شوندن
سویله یه لوم که مولای متعال سکا هر نه تقدیر ایتدی ایسه ازلده اونی تقدیر
سنک دعای خیرکله بدل تبدیل ایتمز بی دعی تقدیر ایتدی امّا کندی
نفسکده بولمدیغی صائب ترجمه سنده نصرت یازمش و بو نقل ایتمک
فائده ایتمز زیرا بو قلب احوالدن امور ذوقیه در کما ایمانک
وارایسه دور مه دعا ایله والسلام

بنده کی کار حوانیت به بیری مفکن ور شب تارده بره رو کر یاسایی صبح

قولاق تازه لک کار یدر اختیار لغه بر اقم فراندق کیجه ده یولر کیت که
صباح و قتنده راحتله سین زیرا کر طاعت و اکر فسق فتوای ظاهره
و باطنه نک فتوی و سلامتیله اولور پس رب العالمین عبادتک وقتی
جوانلق ایامیدر که تراکم غمام شهوتدن طریق هدایتی الدن قومیوب
سعی ایده رک اختیار اولدقده عبادات و طاعاتدن عاجز اولدیغی
خصوصلری ایام قوتکده اعتیاد ک سبیله یه سنکچون یازار لر
خسته نک عادتی اولان عبادتی یازدیقلری کبی کون دنیاده بر
درلو راحت اولورسین عذر ضعیف قوایله ترکدن و اعمالک انوارنی
مشاهده ایده رک بر درلو راحت دخی بولدن کسیلیدرسین
و برزخه انتقالک ساعتنده وَوَجَدُوا ما عَمِلُوا حاضراً معهو بجمله
اعمالک ثمراتنی کوروب دفعتنه بولوب پادشاه اولمدن زیاده
مسرور اولورسین امّا مثل کبی مطالعه ایتمه زیرا بو یازدیغم عین الیقینه
مخلوط علم الیقینه ندر

خدمتم کچدی دیو کندی کبی برشوره • اشرف عمری انسان پریشان ایلر

صالن و برمز صقدوح تاکه چراغ اولیحی • پیرکک وارد یوتدبیر هرزان ایلر

دینی دنیایه صاتوب فوت اولورا و قاتمده یعنی مخدومنه بو وجهله احسان ایلر

ماملکک هرنه ایسه وقت قریبه اولدقده • اوغلنه تقریبا یتمکله دخی شان ایلر

تا بود کلوبر اقوب ترک ایدیجک دنیانک • صورت راحته وضع ایتمیه اذعان ایلر

لیک کلدکده غم آخرت الله کریم • دیه رک نفسنی شایسته خذلان ایلر

نه ایچون کلدم ایدی عالمه برکز دیه من • برعجب واقعه در عالمی حیران ایلر

زنک غفلت کدرت پاک زآینهٔ دل کف دستی کبی زافسوس هم سیاهی صحیح

سنک آینهٔ قلبکدن غفلت پاسنی پاک ایدر برال آینه سی کبی صباحدن

تاسف ایدرک بر برینه سور رسین یعنی عمر مدن بو کیچه دخی کندی و مزدم

اوزره عبادت ایده مدم دیو بر مقدار مالی ضایع اولمش آدم کبی

الدیغ بر یته سور وب صباحدن بو فکرایله صورت چکمک البته

قلبدن زنک غفلتک زوالنه سبب اولور بو مضمونه تغیر اوقات

غفلت دیرلر مثلا برادم بنجون بر باده ایچدم دیو اظهار شوقت

ایتسه ایچمش کبی معنوی مزخورش اولوب آخرنده سؤال اولندیغه

کبی طاعات فایته یه دخی تاسف ایدن اجر تاسف نایل اولور

فقیرک عنده بو صورت بوم جزایه ایمانه شهادتیه تهدن اجر و جزا

چون بکل رفت ترا پای بدل دست کذار این حنا بست که شب بندی و شبها بی صبح

چونکه سنک ایاغک چامور باندی قلبه آل قوی بو برقنه در کیچه

باغلر صباح آچارسین یعنی نفس ناطقه بدنه تعلق ایتدکجه ایاغی چامور

ده حرکت انه یه اقتداری بوقدر بو صورتده لازم اولان تکلیفات

شرعیه یه صبر ایتمدر که مرجوع الکی قلبکه قوی تعبیر ایلدی و ترسنه

آل قومق اکا مشغول اولمدن کناه در کویا دیمک بهتر که ذکر و فکر

قلبه سعی ایله و بو سعی برکا تیله دست کسبک رنکیوی اولوب معنوی

قنه باغلمش کبی صبح حشرده الی کوزل بولنورسین و ایاغک چامور

کتسی کثرت رفاهیت و مناصب دنیویه صورتنده اولنجه دخی

کل خرمنک برقندن شبنمک خانمانی یاندی کل یدا غنه اوسز آغیاغ

وضع ایتمکز زیرا قضاسی مقرر در کویا شبنمک غایب اولسی کلک

کرمیت هیبت جالندن اولوب بیتکلف بساط قربه پای انداز

اولنمق حالی بود رشبنمی تشهیر و بوحرکتدن بلبلان هوا پرستی تحذیر ایدی

حریف ناوک غیرت نمیشوی عایب بهر شکاری لاغر مکش کمان کستاخ

ای عایب ناوک غیرتک حریفی اولمزسین هر ضعیف صیده اوسز

کمان چکمه یعنی مباح اولسه ده وقت و حالک مقتضاسنه مخالف حرکتدن

مواخذه و کرار دوالا بالی حرکتدن ستاما انبحتک اولمه خذر لازم در

چه حاجتست دعا دل چو بی اراده شود
لف نیاز بود هر زمین که ساده شود

چونکه کوکل اراده دن مجرد اولدی دعایه نه حاجتدر زیرا زمین ساده

اولدقده نیازلی اولور یعنی مطلب اعلا الکمال قلبنده اراده دن

اثر قالمقدر که بوصفتک فوقنده برکمال تصور اولنمز و برکوکل که

اراده سز اولسه سبزه و تخم واصولدن پاکیزه اولمش زمینه شبیه

اولوب صورت استعدادی دست نیازکت عیندیر و هرنه اکیلور

ایسه قابلیتی نشو و نمایه متکفلدر الهی بکا فلان مطلبی احسان

ایله دیو لسانا دعایه حاجت یوقدر و عارفه بنت عجم مشاهده شرحنده

بیور رکه وجود اراده دن عبارتدر همان برسالکده اراده قالمدیغی

کبی میتت حکمنده در و تجلیاته مستعد در

سخن بیجا چو بود میشود بلند مقام کزاعتبار فتد چون کنین بیاده شود

سور محلنده اولنجه مقامی بلند اولور زیرا کیمسه کرسی سندن پیاده

اولسه اعتبارسز اولور یعنی حکیم مشرب اولانلر مدرکه نا کلام ک

وقت و حالنه مناسب کرسئ مقامنی مشاهده ایتمدکجه تکلم ایتمه

زیرا محلنه دشمدکجه کرسیدن دوشمش کبی اعتباردن ساقط اولور

لنبند پر و هنش راز کو هر شهوار و همان هرلد بیجا چون صدف کشاده شود

یوسفی طلبیه یه مایخ دکلدر همان عرض کثرت ذکردر

صبر بر تلخی بیداری شب قوی صایب تا چو خورشید جهانتاب سنکخارای صبح

ای صایب کیجه بیدار اولمنک آجیلغنه صبر ایلدکه خورشید جهانتاب کبی

صبح وقتنده شکر چینیه رسین صبحک • ضنی شکره تشبیه ایلدی

و واقعا احیای لیالی مجمده دماغ جانه بخش اولنان حلاوت معنویه حرستی

مکن دراز بطلعت فلک زبان کستاخ
فروغ دست قضا را مکن نشان کستاخ

فلکک طلعتنه اوبز لسانکی دراز ایتمه قضا السینک نرنجی کستاخ

نشان ایتمه یعنی فلک و محتوی اولدیغی ثوابت و سیارات و برجیج بد

قضاده سرکردان و مناقل قرله اوتاردوارکان مشیت زلیه و فتحیه

مأمور اولدقلری خدمتلری ادا یه شتابان و همان سنک کبی طوعا و

کرها عبود یتده اولدقلری اوناتامل ایله نمایان ایکن فلکه بکا جور

ایتدی دیو صایب کبی مضامین موزونه ایله طعن ایتمک عوام مخصوص

بر صفت بی ادبانه اولدیغی محققدر

نهاده اند زهر خار در کمان تیری مکن نکاه بکلهای بوستانی کستاخ

هر دیکندن کلنه بر اوق قومشدر در بوستانک کلر ینه نظر ایتمه یعنی وضع

قدیم الهی کل ترتبه خار یعنیبور مه سی جبره نکاهان هوسه اشتاه زندهٔ

اثار جمال قدرت الهیه یه بی ادبانه نظر ایده مک بصر و بصیرتنه معنوی

اوقلر اصابت ایدوب بر دفعی کلی دیکندن فرق ایدمز و باغ عالمده

بوی معرفتدن زکام قالمسنه باعث اولور

نشان تیر هوایی همان کماندار است بهر قصد جرح منه تیر در کمان کستاخ

هوایه آتیلان اوقک نشانی همان اویایی اندهٔ ذوتندر کناطق

ایدوب جرحک قصدیله کلنه اوق قومه که کندی کندیکی مجروح سینهٔ ایدوب

احوالکده غمایان اولور

زبرق خرمن کل خانمان شبنم سوخت بناغ کل ملذاریه اشیان کستاخ

هر لیك صدف بی اعرای محلنده نشاده اولور رایه آنك اعزنی
کوهر شهوار دن طولدر رلر مرحوم اسوار اجابت دعوا تدن برینی
کشف ایلدی که هر زمان واقع اولور وکیمسه بود قیقه به التفات
ایتمز مثلا محلنده برکلام برمطلبه وسیله اولور که حصولی محال رتبه
سنده کورینور ایدی بومقامده اوچ حالته رعایت شرط در بری
سایلك حالی مطلبینه مناسبت تامه ایله مناسبا اولمق صدفیکی
هم صوکره وهم صوبی اینجه ایهیه مستعد وهم بوطلبك وقتی کلدکده
سؤال ایدر وایکنجی حالت سؤل که سحاب نوبهار ورطوبت
آذ یالی سایلك بصرو بصیرتنده آشکار ودرهان کوبا احتمالیه
سی برنسیم سؤالدن توقف ایدر کبی هوای احسانه مغلوب کبی بوتعدد
اوچنجی مطلبك حالیدر که حوصلهٔ طالبه کنجایش پذیر اولیه
بومثلده اوچی دخی محققدر وبوتقریر مذکور اغلب احواله صادق
ایکن وجه مناسبت کاهیجه غایت دقیق بولنوب عبد عاجز
اجابتده وتخلفده سرّنه واقف اولدمز وخلاق فریدك اسرار
ازلیسنه ماسوا علت بولدمز ظاهر دیلدی اغوشامل نقد سعادتدن
نبیلدم طالب ایتدیکلر مدن براثر بوقدر

سنك ای بنده کارك عرض عجز واحتیاج الوهیتی
بودر مطلب والآسن کیمسنك اولابدن چوقدر

رسد زباد مخالف سفینه اش بکنار چو موج هرله دریی بحری اراده شود
هرکیم بوجرده موج کبی اراده سزاولور ایسه انك سفینه سی کناره
یعنی سلامته بادمخالفدن ایریشور زیرا محیط وجوده تسلیمدن
اعلا ناخدا بولنمز سیما بوتسلیمه حسن ظن دخی مقارن اولدقده
مواقع تلف مواضع سلامت اولدیغی چوقدر ودریای
سلوکه برمرید آشنا اولدیغی کون خریطهٔ ارادهٔ بی فراموش
ایتمك واجبدر لکن دقایق شرعیه عالم اولمق شرط طیله زیرا بر

مقدار امور دنه اصدق قائلین بیزاره ارادهٔ بی نسبت ایلدی و 31
حقیقتده اوامرّ معتبده عبدك ارادهٔ سی محققدر اما بزم ترکك ارادهٔ
دیدیکز مقام ادبه داخل عوارضات شریفه دیمکدر غلط مهم اولمسون
تجسّسجوی نوجوان فی نسبته ام لمری که ربانکشوسوزان روم کشاده شود
سی طلبده فی کبی برکمر یا غلمشدر دکه اکر آتش سوزان کیدر ایسم آچلمش
اولدیر امر انجون بیل یغلدی دیمك شدهٔ اهتمامدن کنایه در واصلنده
قمنك خلقی عقده لری وار در که باید قدر نصکره بنه کالاول کورنده
ظاهر اولوب چوزلمز یعنی سنی طلبیده اهتمام برصورتنده در وکرتعلقکی
قدر همه کیتسم اوهتمام بندن آیرلمق احتمالی بوقدر زیرا صنعت
صانعنی طلب اینمك ذاتی برمعنا اولدیغنه واصل اولمشدر
زبندانی نلند عار نفسهای حسیس که اعتبار کان بیش ازطلاده شود
نفوس حسیسه بنای جسته قوللقدن وامثالنه تعبد وتذللدن عار
اینمز زیرا کلاك طلاده دن اعتباری زیاده اولوب بناء جسمدن
ممتاز اولدم دیو مخمر ایدر مرحومك بیوردیغی طلاده دن خالی النفس
زکیه بولمق غایت نادر در وبلکه هنوز طلاقهٔ مذمومه یه نائل
اولمدن فلان بزیم افندیمز در دیو کذب وجعلی وموهوم برطلاده اظهار ایدر
کمند تحمل بسیار سرد رابی وقر خان چوتن بکشیدن دهد کیاده شود
مروتی مسقط وحدتی متجاوز تحمل آدمی وقار سزاید رسیدان اعتبار
بودر که کان چکلیه کندنی بالکلیه تسلیم ایدیجه کیاده اولور ومثل
درکه کثرة الانقیاد ذلوّ دتی الی الفساد یعنی هرکسه هرعلنده انقیاد
فساده منجر اولور حاصلی موازین شرعیه وعقلیه وعرفیه هرحالده
کشینك ید فکرنده اولمدقجه باصر رایدر وباخود متضرر اولوب
اعتدال مالك اولامز

بنقش کم زبساط زمانه قانع شو که نقش بیشتر چشم بد زیاده شود
زمانه بساطندن نقصان نقشلهٔ قناعت ایله زیرا نقش چونکه

زیاده اولدی چشم بد زیاده اولور طولر لعینه نوقف ایدر لکن ایران
اصطلاحی اوزره درکه حاصلی نقش زیاده اولوب بولدی خصم
قالدر دوقیه خانه لرینی بوش قالمسی چشم بد تصوّر ایلدی که ظاهره دخی
برآدمك احتیالی مزداد اولدقده اعداسی دخی البته زیاده اولور
پس هرحالك وسطنه قناعت موجب سلامتدر

بجوی رفته دکر بار اب نمی آید که خاك باده برستان سبوی باده شود
صوآقدیغی ایرمغه غیری کره بنه کلور زیرا باده پرستانك تراوی
باده وستیسی اولور ارباب کشف عندنده هرکسك طینت بدنیه
سی معدندن نباته ونباتدن حیوانه وحیواندن والدینه نقل ایتدکده
اوکیمسنك سعادت وبخوست استعدادینه مناسب ارکانده نقل
ایده رك کلور مثلا سعید مطلق التون معدنندن منفصل اولدقده
نباتانك وحی اشوفنه نقل ایدر ونباتاندن حیوانانك افضلنه و
حیواناندن بنی آدمك اعلاسنه نقل ایدوب نظر دوره کلنجه منجر سی دخی
بویله در وجائز در که بودار دن انتقاله مرحومك مثالی کبی می پرستك
اجزای عنصریه سی باده وستیسی اولمیه لمستعد اری سیئهٔ سیلاوغره به
زیرا تراپدن بدن آدم اولمش تراب بوقدر دیشار وسعیدك
بدنی کلاب ظرفی مساجد کربچی اولدیغی کبی بوصورتلر ممکن وحکمت
متقنهٔ الهیه به نظر اولنه واقعدر ومنصوص قرآنیه دن الطیبون
للطیبات بولنمه بنا بده علیه کفایت ایدر

فرو نشست دلیل رسید کامکال چو نور سوار بمنزل رسد پیاده شود
کالار شمشدرین دلیلی فرو نشلکدر منزل اعتبار بودر که اولوقوناغه
ایرشدکده پیاده اولور یعنی برآدمك کامل معنویسی بیلنمك اثاری
ایله ممکندر مثلا جلهٔ مخلوقات رب العالمینه تواضع کبی که منزلده
آنلونمك پیاده اولمسنه شبهه یوقدر اما قبل الوصول بوصفت ضعفنه
دلیل اولور زیرا طریق اهلی ضروری برمقدار سوار انه معامله یه

محتاج در که رهزنان صوری ومعنوی لره مقاومت وشر لرندن خلاصه
آنلو کورنمك بسیاب الهیه دندر وکاهی بولده قالمشلره معاونت
اتلو یه پیاده دن زیاده میسر در اما منزلده بوغایه برطرف هان
هرکس مقامنه کوره شرعی برعایه دن غیری برشئی قالمز وبو مضمونك
حاصلی اهل کمالك علامتی هرکسه پیاده کورینوب سوار انه معامله دن
احتراز ایتمکدر ومرحومك بوغزلی سراپا حکمیات قدسیه ایله حلو
صفایح قلوبه تحریر مشایسته بر رعنا غزلدر

زآب تلخ شود بیش تشنکی صاحب زیاده رغبت میخوار کاه زیاده شود
ای صاحب آچیق صودن صوسزلق زیاده اولور ومیخانهٔ اعتبار بوزدقده
درکه باده ایچمه دن میخوارلرینی رغبتی زیاده اولور وباده یه تلهفلری
بولنمز سرّ الهی هرطاعت ومعصیتك التزامی ودوام استعلای آدمه
طبیعت ثانیه اولوب یکی دارد ن برنده خلود کآینه سی اولدیغی محققدر

شکوه بجز امواج آشکاره شود
یکی هزار شود هردلی که پاره شود

بحرك هیبتی امواجدن آشکاره اولور نسبی امر بویله اولنجه برکوکل که
پاره لنه بری بیك اولور مضمون مطلع بودر مرادی ندر وقلب نه
کونه پاره لنور وحالا تسویه دن بیاض چکدده وافر تأمل ایلدم اصل
تسویده نظر ایتدکه علم اصخاطریه برمعنا کلدی وتحقیق ایلدم که
ترجمه وقشه مخصوص براسداد غیبیه حقیزده ودرکار ایمش للحوادث
الذی بنعمه تتم الصالحات معلوم اولدکه قلب مؤمن صفوت و
لطافت کسب ایتدکده اسماء الهیه دن هرآنده کندنه حاکم
تجلی ولدیغنی ادراکه استعداد یولوب هراسم شریفك تجلیسنه
برپاره اولمق وقتی بواعتبار ایله بنجه بیك پاره اولور دیمك ممکندر
ومرحوم آدمك صورت الهیه اوزره خلق اولندیغنه اشارت
ایلدی واسماء حسنای احصا ایدن یعنی تخلقا وتحققا عندالله

قادر اولان تأمل ایله جنته کیرر واردا ولدی نه دیمکدر وجنت
مفهومنده مستتار مأخوذ اولدیغی لسان عربدن ظاهر در وقتیکه
کثرتده وحدتی ووحدتده کثرتی نه جهتدن ایمش بومعارفدن
برینی تفکده عین الیقین بولنجه بیلمیندیرین انکاری سکا خلاف پیرمز
استرائیه مذاهب اربعه ده فتوایه قادر برعالم اولسون زیرا بو
مسئله ده برهان وجودی یه مالک اولانی دونده رمک محالدر
مثلا بن کورمله کوردم که زنجفه دن هم التون وهم کمش حاصل اولور
قالدی که مصرفنه کفایت ایتمزایمش مراد شو ایکی جوهرک حصولی
انسانک النده مکنمیدر حکمندر حاجتم دکل عالمده نقد علما وارایسه
کیمیا فنتی انکار ایتسون لزیم رؤیت بصریه مه معاملری امکاندهکلور
میباش دیرلی کردآوری کرماه تمام زخود تهی پوشود قابل اشاره شود
جمعیت فیدنده اولمه کرماه تمام کندندن فارغ اولنجه قابل اشاره
اولور یعنی کالم معنوی کندنی یوقی بیلمده وریاضات دینیه ایله
جمانیتین الکلمه ده درتاکه روح بدنه غالب اولوب حکم روحک
اولنجه صورتی انسان معناسی ملک برپادشاه اولورسین لکن
برد فیقه قادری که ملائکه نک کثرتی تعداد قبول ایتمز غایتی بنده
بوسعی ایله انفرادن برسی اولدم بوندنه کشوف ندر معلوم اولدیکمسن
بشره مخصوص برمقدار افعاله ومباشراته واقف اولدوکه
ملائکه نک اوموزده ذوقاری جوقدر وبوقدر قیودات بشریتی
قطع ایدوب انلرین رتبه سنه ایرشمجه آنلری فرسخ فرسخ علوم مراتب
جهتندن کچرسین یک حفظ ایله باری اعتقاد جهتندن انشا
ایچون بورتبه لرمکن ایمش دیوسکا برتأسف کلورایسه بوذهنی غمزه
اکل وشرب وجماع ودوقی بدن • خواهد راحت خصایص حیوان
جمله سین ترک ایدوب ملک اولسک • جمع اولور سنده نسخه عرفان
عرشدن فرشه دک اوحالنده • هب سکا ملک اولور بهای ناچ

33

چوق دکل ثابور تبه رفعتلر • ادم اولدقده صورت رحمان •
خودی حصاری ساحل نوده بحرنزا زخود کناره کزیر بحر سینه یه شود
وارلق وبنلک سنک بحر یکی ساحل محاصره سنده کوسترمشدر بنلکن
کنارا اختیار ایدنلر کنار سزدریا اولمشلر درمرادی ذکر ایتمه ایله
کندینی فراموش ایتمیه رغیبدر یاخود هل اتی علی الانسان حینمن الدهر لم یکن شیئا مذکورا آیه کریمه سنده اولان لم یکن حالینی
استحضاره ارشاد ایتمشدر وباخود بیلنوب سویلیمیه کی برمقدار
بسواره اعما ایدرکه سویلینسه ده بیلمز زیرا حال معقولدن قاله
صغشمز انکیچون دائما اشارته مبتلادر صراحتا کلمز
مراجوآینه سیری زوصل ممکن نیست تمام عمرم اگر صرف یکنظاره شود
بکا اینه کبی وصلتدن شبع ممکن دکلدر اگر تمام عمرم تماشایه
صرف اولورایسه ده زیرا دونجه کورمک امکانده اولمیه جه
وهرآنده برد رلو لطیفه جمال ظهور ایدوب تکرر محال اولنجه طوقلق
تصور اولنمز
زکرد شم سیحا صفت چم وارد تهمتنی که برخش فلک سوار شود
عیسی علیه الصلوة والسلام مثللو برهانوان قوت روحانیتی
کالنده ایکن غبار جسمدن نه غم دونرکه فلک وخشه بنمش
اولمه یعنی نهایت کمال جمانیت اودرکه روحانیته استحاله
ایدوب ملکوته عروجنه مانع اولمیه بوصفت براهل تجریده
میسترا ولدقدن صکره انک جسمانیتدن خوفی قالمزمطلقه
برمحبوب وارایدی توانر ایله قبولردن وکلیدلو محللردن
آچلمقدن طشره ده بولدقاری چوقیدی وحالا بیلورکه شیخ
علی شانیله دیرلرایدی لکن مقتضیات جسمانیته محصور
اولنلره تعریضی مشکلدر ومحال عد ایدرلر
باصل خوش کند فرغ میل میترسم کز شیشه دل من رفته رفته خاره شود

مرج اصلنه میل ایدرضرور بیدرد وبن جوهر ایدرم له بنم نوکلم شیشه
سی کیدرک طاشن اولور زیرا شیشه نک اصلی طاش در مرادی
بعینه طاشن دلمق دکل بلکه صفقده وصلابت وغلظتده
طاشه مماثل اولور دیکدر زیرا دنیا واخرت مطلوب اولان
صفتدر رهان برصفت حمیده وبادیمه برآمده کالیف
بولدیغی کبی اولادم اوصفت صاحبنک عینیدر رهرنه اولور
ایسه اولسون ویدندن روحک انفصالی مقتضیده هرکس
نفسنی اوزرینه غالب اولان صفقده کورر مثلا کیمی بوغزلمش
قیون صورتنده وکیمی کلب هیئتنده وکیمی یلان شکلنده لکن
کیدرک بنه انسانیت غالب ایدوب کندی صورتنی بولور امامابر
آدم بعد الموت کندنی ادم صورتنده کورر ایسه تمام ادم صفتی
اوزره درو صفاتنده خلل بوقدر
تو آن زمان بنظر صاعز نه یکردن کرآتش توجوا قوت پی شاره شود
سزاوزمان نظر اولدقده عزیزا اولورسین کرسنک آتشک یاقوت
کبی قوللمزاولیاسا خامه سوارک سحر بیانلرندن بری دخی بودر
چونکه حسن خلقک وبلکه دینک کلیسی غضبا یتمزده دروارد
اولدیغنه وغضبیده برمعنوی آتشدرکه قوللماری مادهٔ سنه کورة
اطرافنده بولنانلری احراق ایتدیکی معلومدر مرحوم ارسال
مثل طریقی ایله ذاتنده غضب اولمق مذمومدر لکن یاقوت
کبی آتشک قوللمزدن منزه اولورایسه اولزمان هرکسک کوزنده
عزیزا اولورسین بیوردی وعضبی حقدندن چیقمیوب مقتضای
شرعه اویدرمق اقطابه مخصوص برعملدر مثلا برآدمه حدود
شرعیه دن برحد لازم کلیش وکندنی حاکم شرع بولنمش
اولسک سکا واجبدرکه اوآدمه اطالرلی وعداولی وغلظتله
کناهی قدر اظهار ایدوب حدتمام اولدقدنصکره اوادم حقنده

34

ظاهرا وباطنا برکدر اظهار ایتمیه سن زیرا اولکی غضبک لله ایدی
وقتی کلدی بوقته مرک اولدقجه مناسبتسز صحبت انکاشده فلان
کیمسه نک ویلر برکیتمه ایشلدی ایدی کندنه حد شرعی اجرا ایلدک دیو
درمنک غیبتنی ایدرایسک یوم جزاده دخی سنک حقکده
مدت غضب اوزانور
نمیتوان بجلوه داغ عشق پنهان کرد کرآفتاب کریبان جمیع پاره شود
جکرده داغ عشقی کزلمک ممکن دکلدر زیرا آفتابدن صبحک
یقاسی پاره لنور صبح اولسیدصدا قته اشارت ایدرکه کرک
حقیقی وکرک مجازی جهت عشق درجه سنده صادق بولندیغی
کبی صاحبنی عالمه رسوا ایدوب سبعی من کل الوجوه حرکاتی عقله
مخالف اوزرینه غالب مطلقدر افنایی سرتظر ایدر
میباش تلخ دهد عشق اکر از زرا کرد سفید شود قند الرد وباره شود
آنجی ومکدر اولمه اکر عشق سکا آتشیله دوبان ویررایسه زیرا
قندد وباره اولنجه یوزی آق اولور شکر جیلر عادتی اوزره هر
نقدر تکرار حل وعقد ایدرلرایسه شکر اوقدر آق وصاف اولور
عشقلده عاشقه صورت عذابی انجامنده یوز آقلیغی افاده ایدر
ریو تسلیت ویردی
زتنکنای فلک حال من کسی داند که بحر طفل مقید بکاهواره شود
فلکدن دارلغندن بنم حالمی برکیمسه بیلورکه طفل کبی کاهواره یه مقید
اولوب حرکاته مجالی قالمیه بومضمونک صورتی شکایت معناسی
افتخار درکه بنم کبی عارف فلک النده اولمق ایچی جسمانیتم
حسیله دربوقته روحانیتم ظرف قبول ایتدیکنی تحقیق ایدرلرمی دیو
شوز وحدت وکثرت دیرین کیکنورلت کرآفتاب شود روز کثرت ناپدید
وحدتله کثرتدن ناشی ایکی تورلی یعنی شاشی اولمه کربنور در نهار
ده آفتاب کیجه ده یلدز اولور یعنی مظاهرک وحدته ضرری یوقدر

ادراکی متعسّر در وصوفیه حکماسی جمیع کواکبک انواری شمسه ندر
دیوانفاق ایدرلر ونور زاننده زیاده ونقصان قبول ایتمز همان بوایکی
مضامطاهرلر فایلدر در
بلیر دامن خورشید طلعتی صایب که هیچ هیچ ترازندگی دوباره شود
ای صایب برخورشید طلعت دلبرک دامنی طوتکه صبح کبی سنک
حیاتک ایکی قات اولدیری ذاتی وبر اضافی زیرا طبیعته مناسب قلبر بر
عمری دکر
اوّل ثنای عشق مصوران اوا کنند آری بلعام رابتمک ابتدا کنند
فصحه اوّلا عشقک مدح وثنا سنی ادا ایدرلر نعم بوخصوص بوسیله
افتضا ایدر زیرا طباعی طوز ایله ابتدا ایدرلر مرحوم آخر بیشک ابتدا
سنه اشارت قصد ایدوب فَاَحْبَبْتُ اَنْ اُعرَفَ مضمونی بوصورتک
نظم ایلدی کو باعشق ولی نعم عالم اولوب تقدیم ثنای جمیلی مقتضای
وقت وحاله رعایت ایدن فصحایه واجید ردیمش اولدی وحقیقده
حرکات علویه وسفلیه تک باعثی عشقدر
عشق اولسه مبتدا سی کلمک اوزار کیدر ❊ اما وصال وشوق خبری یک کوزاک کلور
نقش مراد طرح باقبال مبدهند جمعی کتکیه کاه خود را زبور یابند
نقش مرادی اقبال دولته طرح ایله ویرلر بر جماعت که کندی تکیه
کاهنی حصیر دن ایده رکو تازک وتجریدا وزره اولان کبار اولیا اقبال
ودولت ایله برآدمه همت یتمسی معناده هان کندینک ترک ایتدیکی
شهوات فانیه یه محصور دن زیاده ایدهزدیمک کبی بر معنا اولدی
زیرا بر سالک ترک ایلدیکی امرده غایت سهولتله تصرّف ایدر لکن
مرحوم مبالغه قصدیله اقبالی نقش مراحی زور ایله ویرلر دیدی یعنی
تامّل ایلیکه ادباره نه معامله ایدرلر
ظاهر شود که خلق چه دارند در رباط ودر کشوری لزوم غمار ها کنند
بر اقلیمده که بزم بوسفری بها ایده لر یعنی درکشه قوشه لر معلوم اولدکدن

خلق بساط تملکنده نه دوتر لر ونقد نقدلری وار در زیرا بر
جنس عزیزی دکشلم صاحق البتده مضایقه علایتدندر بونفره
کوره عصر نده خلقک کندی قوا تمه لرندن شکایت اولدی باخود
بهاکتدن لفظلک معناسی صاتمه لردیمک اولدی بوصورتده یوقمی
مدعیه چیقرکه بهایه قدر تلری یوقدر دیمک اولور ویوصف علیه
السلامک قصه لرنده بوایکی صورت نقل اولنمشدر
زخم دهان شکوه نمایان نمیشود مردم اگر بحاجت خود اکتفا کنند
اگر خلق محتاج اولدیغی قدر ایله اکتفا ایتسه لر زخم کبی اولان دهان
شکایت ظاهر اولمزایدی یعنی اهنیاده غنایه شکرک قلّتی کبی هرّاده
دخی قناعتک اثری یوقدر مثلا ارباب احتیاج یوم جدید کی رزق
جدیدیله اکتفا ایدوب زیاده طلبیندن نفسنی منع ایلسه تا بو رتبه
قدّه رزقدن شکایت آغزی زخم ناسور کبی ظاهر اولمزایدی
حیات آن لابکنجی رتبه دراندیشه رزقند ❊ اوسندرنه بوخلقه موتیفوا رزق فراوان
عالم حریف دشمنی ما نمیشوند مارا اگر ببلیسی مارها کنند
اگر بری بریم یکلمکزه قویی ویروب صاحب چیقه ایلرجمعیتمزی
پریشان ایتمه لر عالم بزیم دشمنک لکمزه اقتدار اولمزلر یعنی همت
بشریه باذن الله تکاعالمده تأثیر ایدوبیا مور خارقه لر اظهار نه سبب
اولور لکن اعظم شر وطی ظاهر وباطنده اهر مقصود ایچون وحدتده
اولمقدر کهر صورتده جمعیت تعبیر ایدرلر اما خلق بزی کندی حالیزه
قومیوب اعانت سوکاسیله فکر یمزه تفرقه ویرنجه اعدانک علیه سنه
سبب اولور لر وبوهمت مریدلرینی اوایل سلوکلرنده فتح ظاهر
درلکن کبار لرنده اولمازبلکه انلره ادب غلبه ایدوب نفسلرینی
تلف ایتمک همتلرا عدایه غالب اولمدن چوق اهوندر اهلینک
معلومیدر
ای وحدت شرکدن ایله حذر ❊ دشمنک یکمدر بوهمت کیدر

باشد به از ملایمت مردم خسیس اهل کرم درشتی اگر با کدا کنند
اهل کرم اگر فقیره بر غلظت ایدرلر ائیه خسیس آدمک ملایمتندن
اعلا دراولا کر ساده بر مرتبت نفس صورتا کبر کورسیور بر حالت وار
درو ثانیا فقره کرم ایتدیکدن صکره او غلظتی دردمند تقبّلوا غلظتی
مقامنه قبول ایدوب بکا قبا معامله ایتدی دیو بر وجهله مکدر اولمز
اما خسیسک ملایمتندن آتش طمعی دخی زیاده اولوب عقیده
یاسله عودت ایتدکده رجعت کلورایک مزاجی سؤال اولیاقی زایل اولدیغی
صایب جماعتی له بعینی رسیده اند تسخیر دل بیک تکلم کنند
ای صایب بر جماعت که معنایه ایرشمشدر یعنی الفاظ کاینانک
معناسی نه اولدیغه یقیناً بیلمشلر در بر اشنا نظرله کوکل تسخیر
ایدرلر اولا رادم عالم معنایه ایریشه مزکندی نفسنی تسخیر ایدوب
صراط مستقیم اوزره رفتاره قادر اولمدتجه بوستعدادی برآدمده
حاصل اولیجه تسخیر کک معناسنی فهم ایدوب دشمنی بر نظرله دوست
ایده بیلور ویوخصوص دخی هرکسک استعدادنه تابعدر بعض
نفوس اونی ریاضتله چوق رو حایت کسب ایدر وبعضیسی ریاضتله
دخی مردار اولور لر بکچون ریاضت مطلقه موجب سعادت اولدیغنه
آدمی پیر چو شد همه ساله جوان میکردد
خواب در وقت سحر کاه کران میکردد
بنی آدم چونکه پیر اولدیغی حرص تازه وجوان اولور اویقو سحر وقتنده
ثقیل اولور یعنی آفتاب نفسنا طلقه مغربندن طلوعه قریب اولدقده
بوایله عمر دنیانک سحر کاهیدر غفلت اویقوسی لذیذ وکران اولوب
بدنده خطوط ایله مبشّر اولدیغی قدر اندوه بولنان حطام دنیایی اسکک
وحصولی امکانده اولندره تلاش ادراکده مبالغه یه شروع ایدوب
حکمای عقل معاشدن دوسته محتاج اولمدن دوشمنه قالمق اولادر نظمنه
روایتده مسلسل سندلرایله رلر قالدی که تقابل اسما وخصوص صنوف
آسمان در حرکت از نفس روشن ملکست آب از قوه سرچشمه روان میکردد
آسمان بزم روشن اولان نفسمزدن حرکتده در ماجرای اعتبار
بودرکه صوسز چشمه کک قوتندن جاری اولور یعنی انسان آخر
موجودات ایسه ده مقصود بالذات اولدیغی جهتدن سموات کک
سبب وجودی اولمق تصوّر ایله دوراننه باعث اولدیغی سایورد یک
اولہ یاخود صراحةً بوطالب مکی حضرتلری کوکلرانسانک تنفسیله
دونلر سیور مشدر بوقوله اشارت اولور لکن انسانک وجودندن
اوّل فلاکک حرکتی بوقدر دیو کیمسه دن منقول دکلدر حضرت
شیخک کلامی دخی رمز در حاصلی حدیث شریفده واقع نفّس
رحمان متعلق حقیقت مضمونلرندن وبحث مناظره دن خارج
عقول ایله ادراک اولنمق معناد کلدر
رای روشن زبر زکان کهن سال طلب آبها صاف ودرایام خزان میکردد
تدبیر مصیب اسکی یللرمنش بیلکلردن طلب ایله تاریخ اعتبار
بودرکه ایام خزانده صول صاف اولور سرلرین دخی فرای ظاهره
وباطنه لری خزان اولوب نوبهار طبیعتلرینک جوش وخروشی
آرمیده وحیاض خیالدری کدورات هواوهوسدن وارسته
اولمغین جویبار تدبیرلری ریاض شهوده صاف وروشن کلور
لکن عوام بینشده اشک چوق یاشمایله طوله باشی اولمازمثلی
دخی فرا روشن اجتمک لازمدر اما بهرحال حرصفتک کهنه پیرلری
بیلدیکی دقایقی فتینک نور سیده لری بیلمک محالدر
آسمان خاک ره مردم بی ازاراست کرک در کاه این قوم سنان میکردد
کوکل ضرر سز آدمک خاک راهی ومطیع امر یدر فور دیو قومک
سر بسنده چویان اولور حتی بوصفنده ثامون الغایه آدملر
حفنده ظلم لردخی مرحمت ایدوب علمی خراب ایدرایکن بونده
مرحمت واکرام ایدرلر قالدی که تقابل اسما وخصوص صنوف

اسلا بر مضمونك كلى اولمسنه مساعده ايتمز بعض كيمسه وارد اولنده
اصدق ولانامن يعنى صادق اول وامين اولمه بيورملشدر
ويوندن مخاطره لو اعتقاد اولمازكه بندن قرنجه ايكى زايكن
بو باشيمه كلن نه ايدى ديو برآدم قضادن شكايت ايليه همان
قدر تك اولدينى قدر عفو وعافيته دعاده اول يوقدن بيچه پيغمبران
معصوم ملرى بوغازلايه بلر وقتل اولنلر نسل اثر العاقبة
سنى وجود ايله ترجيح ايدن حكيم ازل * سكا رادنى سندن ندر بيلا ايدى
جبين ذلتى زمين نيازه وضع ايله * كه شاهراه رضاسين كاعبادالله ايدى
كلور بلا وصفادن سكا مقدر اولان * اوقيده دوشمه نجون سرتى نه ايدى
نه چاره سنده كه زورت چونكه بويله دركت * يديل خلق ايدوب انت اعجزى ايدى
رتبه عشق تدريج ايله بندى كيرد باده چون كهنه شود شاه جوان ميكردد
عشقك رتبه سى حقيقتده ومجازده تدريج ايله ترقى بولور نزم اعتبار
بودركه باده كهنه اولدقجه نشاطى جوان وقوتلو اولور بكر يلدرين
انفاقى اوزره عتيق اولان باده نك سكرى زياده ونشاطى غايت
قوتلو در عشق دخى هدتى اوزادقجه رتبه سى ومعشوقك ماسوادن
انقطاعى زياده اولور لكن اول ظهورى برقاج نوع اوزره در جمله
سندن اعجبى برعشق اولور كه معشوقى كيم اولدينى بيلمز همان
غايبانه برآتشى غرام ايله ينار يافيلور وبهر حال ماسوادن وماللوفات
طبيعيه دن سهولتله انقطاع بوبله برشريف علاج اولمايان
عاشق اول برلوزلك فكرنه دوشمش هلمز * نه بلاكوزه بيك افكار ايله حيران اولمش
كونلرين عيد اولا اميد وصال ايتدكجه * يا فراقيله يولنه قربان اولمش
هركه راتيغ زبان نيست بفرمان عايب عافيت كشتهٔ شمشير مباد
اى صايب هركمك تيغ لسانى كندى كمنده اولمزايسه عافيت او
آدم شمشير زبان قتولى اولور بومضمون دار السلطنة العليه ده
مقدما چوق واقع اولور ايمش زيرا هر عصرده لسانندن آصيلمقلر

اعتقاد من فاعل مطلق بر درلكندى ملكنك حالنى بيلدرمن اعلا
بيلور عليم وحكيمدر باقى انسان كامل نه ديكدر ودعواى ربوبيت
وهم ايتمك لازمدركه بوحالت مذكوره دروننه حالليدر واتعالله
ظاهره دن ميزان شريعت دركار وآنكله عمل جمله كالاتك اكملى در
وبورتبه يى تحصيلك چاره سى بركامل مرشده كندنى تسليم ايدوب
انك بيدنده تربيه ايله اولور بوقسم الكز علم ايله اولديدى تقرير بعد
تقرير يمك اون سكزنجى اعلاسنى بيلورسم امتياز ساعده اوكمز
كرة كلامدن ربوبيته مناز عدى مستلزم تغيير اولمق رايدر مثلا
اغتسو سده باغودك اقتضاسى يوقايدى ياخود مسقوكمزه
سى بالكليه مضمحل اولوب غزاة مسلمين يد لرنده تلف اولمق رايدى
ديو برچوق سوزلر ايله اطرافنده بولنانلر دخى طبيعتلرينه موافق كلانى
موقعلرى اوسخسان ردعا محلرنده آمين ديرلر كلدك اعتقاد
بوكارخانه نك صاحبى واحد حقيقى عليم وحكيمدر لا معقب
لحكمه يفعل مايشاء ويحكم مايريد اولنجه اقوال مدعيدن پك اشكه
آل نضر بنده انسان حيوان طويل لسنه والسلام
اكردلدن كلن الدن كلميدى * سلطان قليبوب اخطاب ايلمزدى
درمذاق عارفان خون ومى كلكون ليست بسكه محو لذت ديدار صاحب خانه اند
اولمقدر صاحب خانه نك ديدارى لذتنده نفوسلرندن محو
اولمشلر دركه عارفلر مذاقنده خون ايله باده كلكون بردر تقرير
ايتديكمز انسان كاملك اوصافلرندن اما مرحوم لذت
ديدار قيدايلدى بونه ديكدر البته مضمون احوال دنيايه
مصروف اولنجه دنياده رؤيت حقدنده بوقدر نزاعلر اولمكتب
عقايد مشحون درا ولا معلوم اولمكه هرفرقك برمقدار اصطلاحاتى
واردركه واقف اولمينجه اوفرقك ادراك مشكل اولور وموصوفيه
افندلرميز شريعتله مقيد اولاندن هرعصرده اكثرلرى بدرلركن

تنجيق قدر لكن عصر بمزده دوانمك اضطرابى اولديغنه اوقدر ظلم كورمز اولدى وحكيانلدن دركه بلاجرم حبس اولنميه شايسته اساءة
غيرى بوقدر وكثر بعضده وحتى بوبابده تهديدات عظيمه لر وارد
اولمشدر حتى سورهٔ براءتده ومنهم من يقول مواضع عديده ده
تكرار ايليوب انلردن بعضيسى دوزشويله دين ديو حوالهٔ نفاق
وعيد ايتمش فوالله بنه ربط ايلشدر تامل ايدن عجايب مشاهده ايدر

تن پرستانى كه در تضييع آب دانه اند
در ريا بتى آفرينش شبنمهٔ بيكانه اند

برلاى تن پرستلركه آب ودانه ضايع ايتمده درلركاينات ا
لربنده شبنمهٔ بيكانه درلوكه اقرب حضرتلرى ميسوه دار اغاجلره
برمعه تضاى فتح فلاحت ضرر ايدر لرانكيچون باغچه صاحبلرى كاول
بهار ده اجرتله آدملر تدارك ايدوب بيكانه اوتلرى باغدن
قطع ايدرلر معلوم اولدكه صوفيه بينده انسان كامل ديو بودرجه
اصلا ربوبيت قارشدرميوب عبد محض اولدقدن صكره اسماء الهيه
نك جملسيله حالا وتحققا متخلق اولنه دير لر وانسان حيوان
بونك مقابلنده ركه انجق صورت انساندن غيرى كندوده بر
شئ ظاهر اولمازصايبك تن پرستان ديوهجو ايتدكلرى شبنمهٔ
بيكانه يه تمثيل كتوردكلرى بونلردر وبوبابكى رتبه نك بينده
مراتب كثيره واردركه مولاى متعالدن غيرى كيمسه ضبط وحصر
ايده مز قالدى كه عبوديتنه وربوبيت قارشدرميه تعبيرى استماع
اولندقده طبايع مستعده يه برطبع عارضى اولوركه بنده بوطائفه
دن اولديغمز ديولكن آسمانه عروج بومعناداون اون دورتجه
ايجون برهفته اوضاع عالمه وحوادث روزكاره رضاده بولنوب
نيچون شويله اولدى ياخود بويله اولمه كوزل اولور ايدى ياخود
پادشاه ياوزير خلقه ظلم ايدرلر ديمك اوزره تقسيم ايله زيرا

بالكز حنفى مذهبندن اصول وفروعه دايربرمقدار مسائل ضبط
ايتمه ايله بسمالله اوسلاوده تقليد ضرر فاولديو بويله اشارات دقيقه يه
اكلمق محال رتبه سنده برمعنادر زيرا فقره نقسمده واقع اولان
امور لردندركه برمجلسده بم حتى اليقين بيلديكم خصوصى اوجلسك
خلقى اولمازوامكانده دكلدر ديو اتفاق ايدرلر چاره سى ظاهرا
اولدقجه مماشات ايله كجلدر ديونك امثالى صوفيه ايله ارباب انكارك
بينده فانى چوقدر مثلا عالم وفاضل براسلامنده متين شخصه
برآيت كريمه نك لسان عربى مقتضاسنجه معناسنى افاده ايدرز
فى الحال سؤال ايدركه افندم مفسرلر الكشاف مى تامل ايله اصدق
قائلين رب العالمين نك كلامندن فهم اول ايله فهم اولنانى قبوله
توقف ايدوب برمفسر كلامى اكسركه تقليد ايليه زيرا مادام كه بنك
دايرهٔ عقلمه كنجايش پذير اولنجى برتاويل ايله ايت كريمه معناسنه
چيقدقجه قبول اينمك محال درجه لازم اولان ايمه ورودى اوزره
ايمان كتوروب كيفيتنى الله ورسولنه حواله ايتمك ايدى ماخصم
ايجون تاويل ايدر بويله ايمه ماجور اولورلكن فرق يلدرن
صكره برتنها محلده اوآيتك معناسنى سؤال ايتمك بيله
سكا اوخصم ايجون تدارك ايتدم ديديكى معنايى تقرير ايدر
توفيقه محتاج برغريب نزاعه اوغرادق

اهل تحقيق رخنه در سد سكندر بيلمز اين سيلكه سدان كليد فتح رادندانداند
اهل همت سد سكندره رخنه ايدرلر بوآلى حنفيلر مفتاح فتحه
ديشدرلر سد اسكندر دن مراد بدن انساندر اهل همتك
رياضات شرعيه ايله رخنه يه مشابه جسملرينه برحالت وبرلطافت
حاصل اولوركه اجسام كثيفه دن عبوره وبدندن بى الموت
والحياة خروج ودخوله مستعداد حاصل ايدرلر وروزياده محالات
عقليه دن هرنه مشاهده اولنورايسه عالم جذبه كبارامتنه

واقع اولور غرض اصلی برلطافت کسبنه موقوف در لکن بنه مرشد
تربیه کسنده اولمیه نجه مشکل اولور
صعب بیابان در میان دارند رهاو از عاق کرچه در پهلوی هم چون بیجه سدر اند
زهاد او العقده نعاقدن یوز بیابان و نزلر اکرچه بر بر سنگ یانده
یوز دانه تسبیح کبی بر برینه موافق لر ایسه ده نفق عربده کسنک
دید کلری حیوانک بواسنه دیرلر ایکی طرفدن دلکلری اولدیغچون
ومنافق لفظی دخی ظاهری باطننه اویمایه ره بوسبیدن تسمیه
اولنمشدر وتسبیح دانه سی ایکی طرفدن دلک اولدیغنه صورتی
آخرته باطنی دنیایه متوجه اولان زهاده تمثیل اولندی وواقعا
بوصفده صلاحیتی یوقدر چونکه آدم کوردکی آخرتی دنیایه دام
اتخاذ ایدوب جمع مال سودا سنده عمرلرین تلف ایتدکدن نصکره
آخرته انتقال ایدنده عالمه رسوای اولدیلر
یست چندان ره بملک بیخودی ازعارفان تا برون از خویشتن می آیند و بیجایند
عارفلردن بیخود لق وفنا ملکنه اوقدر یول بولدقدن یعنی قربت
کندولرندن طشره کلوب عندلرنده بشریتلری واحکام حواجز
محو اولندکدن میخانه ده حاضر دیرلر لکن بوستعدادی حاصل اتمک
موت احمردن اون مرتبه اونه طرفده اولدیغچون هرکسی بو
کیفیتی تحصیل جسارت ایده مز وبوحالته سکردیرلر بولندن
صکره عالم حسه دخولنه صحو دیرلر وبوغیبت سکریه ده کندنه
حاصل اولان علوم فوق بشریه یه نظرا یدوب خلقه سویلمسی مناسب
اولان علوم نافعه یی کتم ایتمز وبسواره متعلق اولنلردن افشاسنه
بروجهله جواز بولدقدن وصوفیه نک ذوق وشرب وری ووجد
ومحو وفنا واصطلام وبونک امثالی هرنه قدر حالاتلری وار
ایسه جمله سنده غیبت درکار وبرعلم عزیزا یله حسه عودت
ایتمک شرطدر بوقسه بلافائده علمیه اولورایسه علمدن عشی

وحفقان وصرع وسکته یی اعلیا یه حالتی عرض ایدوب علاجنه مبادرت
ایدر وصوفیه حالات مذکوره لری مواهب الهیه دن اولوب کسبکه
مدخلی یوقدر مع هذا صاحبه وعلمنه نظرا ولنه مقتضای عملی ظن اولنور
لکن دکلدر دیو اتفاق ایتمدیلر
هیچ کس از کار وان زندکی بیدار نیست ماننده کاروان در خواب غفلت فرو مانده اند
کاروان زندکیدن هیچ کیسه بیدار دکلدر بوکاروان دن دوکیلوب
قلنلر خواب غفلنده ولیدندر مثلدر لر وجعلناهم احادیث بزاو ممزقناهم
ایتمکدر قومدری مولای متعال مثل قبیلدن بیوردیعنی همان برجود ذکریکی
قادری که خلق فلان قوم شویله ایدی وشویله اولدی دیرلر واولکی خواب
غفلنده اولندن مراد بالفعل نیاده اولنلر در رکب الناس بنام کلنک
تحنده دیرلر وفات وقتنده اویانوزلر واغرب بودر که قیامنده قبورلرندن
قالقدقده بنه من بعثنا من مرقدنا دیو استفهام ایدرلر پس معلوم
اولدیکه انتباه تام قیامته مخصوص صدر عوام حقنده لکن خواص بحالاته
دنیاده موت اختیاریدن صکره رؤیاده اویانوب وکندی رؤیا
حالنده اولدیغنی بیلور آدم کچ منتبه لردر جهانک حالی رؤیادر ولکن
لکنت غفلت امان ویرمز کآدم کوردیکنی بیلمه تعبیر
برنمیدار دسرالت ملک تنک یعنی زین سبب اطفال دایم دشمن دیوانه اند
بیخدلکک دار اولان ملکی شرکت قبول ایتمز بوسبیدن دائما اطفال
دیوانه نک دشمنیدر لر وطاشی آتمه مجبور دیرلر بینه کلاب سالکار
ایله دیرلر وزه مکتنده اولان نزاعلری کبی مملکت ضیق وسلاطین
متعدد اولنجه غوغا اکسک اولماز اکرچه مرحوم صورت بلا افتده
بومعنایی ایراد ایلدی اما باطنده ارشاد سور دکه عمر لکه چاره
ایکیدر یا عقل معاشی بالکلیه سلب ایدوب توکلده طیور ووحوشه
تقلید ایله اولور یا خود والده سندن غریب الفات اتمیوب طفل یعقوب
کبی سبقت عنایت الهی دن استمداد ایله الفتلر ما سوایی عدم منزلنه

تنزیل ایتمه ایله اولورکه بوایکی طائفه عم ندیملرلر و ویرسنده یمزلر
دیده بدصابیا زنازک خیالاند ودرباو لرزدل صد چاک خود زلف سخن رکشانه اند
ای صاب چشم بدنازک خیالاندن دورا ولسون زیرا کندی صد چاک
اولان کوکلارندن اولق اوزره زلف کلامه شانه دیرلر یعنی اشرف
جواهر کائنات کم تکلم السنده اشرف خدمت ایدن دخی اشرف در
شعرا طائفه سی دائما بو محبوبک جمالنه زینت ویرمده اولدقلرنجون دعا
لری هرکسه لایقدر

در سخن لافتح خطای جاهلان پیدا شود
تیر چون از کمان بیرون رود رسوا شود

سوز سویلیه ده جاهلاندن خطالری ظاهر اولور میدان اعتبار بودرکه
اکری اوق چونکه یایدن طشره کیده رسوای اولور المرا نحو تخته سنا
یعنی هرکسک معراج فهم ودرایتی واثار عداوت وولایتی تاکی کلمی
صحبته کرمدکجه معلوم اولمز ووجود کائنات ابتدا رب العالمیندن
کن لفظیله بدا ایدوب ادم علیه السلام دخی خلیفة الله اولمق حسبیله
ملائکه عظامی نطق ایله افحام وخاتم الانبیاء دخی کلوب بنی آدمی بینه
نطق ایله تعجیز والزام ایلدیکلرندن معلوم اولورکه آیات معتاده
بینه کلامدن اشرف بر آیت تصور اولنمز وعظم قدرتی اندن معلوم
اولورکه برقاچ آدم صحبت ایدوب اونور رالکات مجلدن یاموم
یاخود کاسه برایکی کلمه نطق ایلسه البته اهالیی مجلس حیرتدن بر
حالت غریبه یه اوغرار لرکه تعبیره کلمز مع هذا بر بریله دائما الفت
ایتمکلری کلامدن غیری برنکره ایتش ظهور ایتمدی تامل ایله که ابراهیم
ابرج ادهم اکرینک قاشندن بونک ایچون خلق اولنمدک دیو بر
کلام ظاهر اولنجه سلطنت کبی برقید عظیمی ترک ایدوب فقر وفاقه یی
التزام ایلدی واستماع ایلدیکی کلام دخی دائما شاهکار کرسیلرده
خلقه سویلدیکی نصایحدن بر سیدر ودائما سکوت اوزره اولان

ستایشده بر حیرت غریبه حاصل اولورکه منشای عجب اسویلسه نه
سویلیرلر حیرانلرندن منبعثدر وبو سکوت عقیبنده تکلمه شروع اولندقده
لذت کلام نه ایدیکی صاحب سکوته برکونه تجلی ایدرکه لذائذ معلومیه
بروجهله قیاس ولمز واکثریا خلوتدن چیقمق صلحا کشف اسرار الهیلرینه
سبب بوا ولورکه کندنی حلاوت تکلمدن کیروآلیوب سویلمک
آرزوسیله انکشاف اسراره جاذبه حلاوت کلام سبب اولدیغی چوقدر
نه سویلیه سز بنام قصد اول وصف سکندر ما وکلی بویله سن سویلمیسن سویلیه کلام
پرده بندار ستد راه وحدت کشته است چون حباب از خود کذر قالب تهی باید شود
ظن پرده سی طریق وحدتک سد راهی اولمشدر بن دیدکجه وحدت
بوزیلور طوفان اعتبار بودرکه حباب چونکه قالبنی تهی ایلیوب
محو اولدیریا اولور مقدماتیه ترجمه سنده دخی وحدت وجود مسئله
دائره عقلدن خارجدر دیو تحریر اولنمشدی انجق محل نزاع بودرکه
مکناتک کندنه مخصوص بر وجودی واریدر یوقسه وجود ذات
باریدن عبارت وبرا ولوب کثرت احکام اعیان ثابته میدر
محققین صوفیه ایکنجی شقی استصواب ایدرلر اما بوسئلهنک
حقنده برآلای عقلی سوالر وتصویر مسئله خلیا سیله وجوه مفسده
تدارکی ایتمه لربویله مقاله رده حدید بارد دوکمه در زیرا بو صورت
قابل اولان عزیز دخی تنبیه ایدرکه بوسئله عقلک مدرکی دکلدر
بلکه صلاح وتقوی وریاضات شرعیه وبالکلیه شهواتی ترک ایله
میت رتبه سنه وارنلره رب العالمینک مراد ازلیسی تعلق ایتمش
ایسه مقام معینده حالت غیبته بوامره ذوق طریقی ایله برمرشد
کامل یدنده وصول مکندر دیرلر نجه که مصر فاهره ده علما وصلحا
معیت رب العالمین ذاتیه میدر یا خود صفاتیه میدر دیو جامع
ازهره بحث ایدرایکن سیوطی مرحومک شیخی شیخ محمد مغربی حضرتلری
کم وقتلرنک کبارندن ایدی تشریف ایدیکنجه جمله سی سکوت ایدوب

حضرت شیخ بیوردی کہ بو مسئلہ‌یی علم طریقی ایلہ بیلیک استرسکوز
ربت تعالک عباد یلہ معیتی ازلیہ درابدیہ درابتدا وانتہاء تصور
اولنمز کیفیتی استکشاف ایتک بخش فائدہ سی یوقدر واگر ایچکزدہ
ذوق طریقی ایلہ بو مسئلہ نک حقیقتنہ عاشق وارایسہ نفسنی
یکا تسلیم ایلیسون کندینی اہل عیالندن ووظایفدن ومالندن
ظاہرًا وباطنا تجرید ایتسہ کدنصکرہ فرق کونہ دک بن کفیل کندنہ
ذوق طریقی ایلہ بو معنا نک استکشافنہ بیوردقدہ دورنیوبہ
مقداری علماء ظاہر وارباب طریقدن برینی تبعیت ایتمیوب مبارک
اللہ یقی تقبیل ایلہ اکتفا ایتدیلر صورت حال بویلہ مقاملردہ یا
سکوت یا اہلسہ نفسنی تسلیم در وربّ العالمین قدرت بشردہ
اولمیان اموری تکلیف ایتمز شرع شریف قدرتمسک ایدہ جک
برعروۂ وثقی اولدیغی طرفیندن منفوع علیہ دریوقہ بو مسئلہ
نک واشالنک قائلنی تکفیر ایتمک انجق صاحبنک دار بندہ
سرمایۂ حریتی وحرماتی مضاعف اولدن غیری برشئ نتیجہ ویرمز
ویولہ شروط مہلکیہ توقف ایدن مسئلدن قطع نظر کبار علمانک
مذاہب بابندہ خصمنک الذہ حدیث صحیح موجود ایکن و
کندینہ حتی بولدیغی محلدہ تبعیت فرض ایکن مذہبنا عانت
ایتمک باب اجتہادہ داخلدر دیونص مقابلدہ اولہ سردایلہ
عالم نہ کونہ تصور اولنور کہ ہنوز ظاہر تسلیم اولمدہ نیچہ
مخاطرۂ دینیہ لرکندی اعتقادندہ لازم کلمک دایرۂ عقلدن
خارج مسئلہ‌یی قبول ایلیہ لکن بوتطویلدن مرادم برغافلی
واقع اولدوغی ورطہ دن خلاصہ همتدر کہ معاصر اولدیغی بر
عالمک قیامتدہ سب ولعن ایلہ محکوم بی اولدن حذر ایلیا امام
نووی شیخ اگر حضرتلرینک اواخر لرینہ ایرشمکین جامع امویہ‌دہ
سؤال اولندی کہ شیخک حقندہ خلق ایکی طرفدر جناب سعادت

نہ بیوردکز بر مقدار رفع قدر نصکرہ کاشفی فالدروب تلک امۃ قد خلت
لہا ما کسبت ولکم ما کسبتم ولا تسئلون عما کانوا یعملون آیہ کریمہ نک
قراءتی اوزرینہ برحرف زیادہ ابتدای واہل سلامت لایق اولان بو در
شیخ بتعیت کیمسہ لازم دکل نہ کتابہ نظر ایدر وزاسمن لسانہ اگر
بیلدیکم بو در بنم واللہ اعلم بالصواب وبو صورت بغض فی اللہ داخل
دکلدر زیرا سندن اعلم برطائفۂ عظیمہ جلالت قدرینہ شہادت ایدلر و
سرّ بعیدہ سنہ ایلہ حدّ ساقط اولور

درمقام حیرت دیدار مقامنده حرف وصوت نیست طوطی از آیینه حیرانم که چون گوید سخن

حیرت دیدار مقامندہ حرف وصوت اولماز بن حیرانم کہ طوطی آیینہ
دن نیچہ سویلیجی زیرا بو صورت اصولک خلافیدر دیدار النده محو
مرحوم تجلیاتک برقسمنہ اشارت ایدر کہ بزیم کبیلردہ سکوتی بو
مقامدہ تکلمدن یعشقلودر قالدی کہ صاحب بحر شاعر کلامی بعض اشعاریہ
انواع تاویل وامحلس اشارت ونصوص اظرافت ایلہ محمود در حضرات ایتمز

میسوان روز سیاہ از خصم واز خود رفت صبر آن دارم کہ خط او دگر خوش بیاشود

قرہ کونده خصمدن کندی انتقامکی آلق ممکندر اوقدر صبر ایدرم کہ
خط اوبحوبک رنجی اطرافنده ظاہر اولا اوقدہ بینمزده واقع اولنی
قال وبتلک وجہی احیانک معلومی اولور بویچارہ عاشقلرینی
بربوده تسلیملرندن دریوقہ اگر محبت ظہور خطہ مزاحم اولوب
زائل اولمازایسہ عاشق کالاول کوزنده قیل بتش کبی دنیایہ باقمز
انتقام آلمق قنده قالدی یوق علاقہ یہ خط وساطتیلہ برودت
کلورایسہ معشوقدن تسلی یاب اولسی انتقام کاخیدر

چون صدف هر کس که دندان بر درد دندان نهد سینه کاش بیکفتکو نبینه در بشود

صدف کبی ہرکیم دیشی دیش اوزرینہ قویوب صبر ایدرایسہ انک سینہ
بلاکلام دریانک خزینہ سی اولور صدفک صبری نیازمنتظر اولوب
غیری صولره رغبت ایتمکدر بوصورتده کردا یا عنبار اولدی کہ

موافق فتوحاتده فرق جزا قدر تفاوت مالک اولورکہ سایر تصانیفده
اندی بولمق محالدر لکن بویلہ برمؤلف جلیل الشانی ترک ایتمیہ ایجنده
فہم ایتمدیکی یاغطا وہم ایتدیکی برقاچ مسئلہ نیچہ مانع اولہ بیلور
وقتیکی مؤلف وارد رکہ خطا صاحبی اولمیہ سیما تفاسیر آیات کریمہ ده و
اشارات احادیث شریفہ‌ده مولای متعال حضرت شیخ احسان
بیوردیغی فہم فدسیلری فدا ایدن بنم عندمده آنجقدن اولوب صدقہ
قبول ایتمین صوفیلرہ بکرز قالدی کہ حق باطلدن فرق ایدہ جک رتبہ
شریعت غرآیہ انتسابی اولمیان معذور در وبزم کلامز اہل انصاف
مخصوصدر یوقہ ہرکسہ دیمک دکلدر بیت

مشتری رتبۂ جوہرده او انجق ناقص ٭ نقصی قیمت ببیند رونق بازار اولنز

نسبت خناکش باعیسی چو عیسی باخدا ست میشود عیسی چو خناکش ز عیسا کم شود

خفاشک حضرت عیسایہ نسبتی عیسا علیہ السلام کہ خدایی متعالہ
نسبتی کبیدر بلا فرق پس اگر خفاش عیسا اولورایسہ عیسا دخی
خدا اولور قیاس مساوات اجرا ایلدی یعنی حضرت عیسایی رب
العالمین بنی اسرائیلہ مثل قیلدی کہ قولہ یزدن بری احیای موتایہ
بزم ازنمز ایلہ قادر اولنجہ عیسایی خلق ایدن ذات مقدس اولوبیده
قالور بو امر بیہ بو برہان وجودی دلالتنده زیاده کلوب حضرت
عیسا حقنده درلو درلو افترا لر ایلہ یلر کویا علیہ الصلوۃ والسلام
قومنک بویلہ غلو ایدوب کندولرینہ الوہیت اسناد ایدہ جکلرینی
بیلور کبی طفل ایکن تکلمہ شروعده اول کلامی انی عبد اللہ واقع
اولدیکی بو وجہیہ دوشمسونلر دیو معلوم اولدکہ اگر یاران
اسلامیہ نک جملہ‌سی آخرتہ ایمان اوزرہ میتیدر انکیچون قرآن
کریمده یوم آخرت نماسی مختلفہ ایلہ فتی چوق تکرر ایتمشدر
وحکمدن برطائفہ بو قیامت موعودہ یی کوکبده رجعت مشاہدہ
ایدکلرندن بو نیایہ بو مخلوقات کلورلر وہمیا اشرف بعقود

برادم مصلب عیسیہ وصوده مسوحد اوسہ برسیہ بیلہ برز معرردد

دست وپای باغیا بو سیدن ازدون نیست سعی کن تا سیکلیدی در بروبت وکشود

باغیانک الق ویاغنی اوپک دون حرکتلکدر سعی ایلہ تا بو قوسونک
یوزوکا مفتاح فتح اولہ مرادی مکاشفہ درکہ ریاضتلہ بلامرشد
تحصیلی ممکندر لکن احوال مزاجہ وکیفیت تعلیل اوزرہ بشریت عالم
کرکدر کہ عقلہ خفت ومزاجہ تغیر کلیہ یوقہ بو صورتی اجرای دخی
مرشد سوزدکی ورشید آدمہ محتاجدر وبو کشفہ قرب الہی شرط
دکلدر وبعضی فتوحہ سبب ظاہری اولمقزین بو کشف واقع اولدیغی
وارد راحکام نجومدہ وطوالع مولود زایچہ لرنده حکما دکر ایتمشلر
در حاصل عادت نامفتاح زکلید آچلز امّا نوادرده عادت
رتبہ سنہ قریب آچلدیغی کورلیوب واقع اولمشدر

مهر خاموشی چه سازد با لب پرجوش من حلقه گرداب چون مهر لب دریا شود

بنم پرجوش اولان دوداغمہ سکوت مہری نہ ایدر گرداب حلقہ سی
لب دریایہ مہر نہ کونہ اولور زیرا انسان آخر مخلوقات اولمغین
کندودن اوّل خلق اولنانلر کندوده مندرجدر برگزہ فتوح قلبیہ
ظہوره کلدکده سکوت قبول ایتمز برمعنا اولور حتی شیخ اگر افندیمز
فتوحات مکیہ یو قدر طولی ایلہ بنم خواطرمدن بری دکلدر دیو
تصریح ایدر وفقیر دخی تصدیق ایتمشمدر زیرا فتوحاتہ کرّت
مطالعہ مزدن ناشی شیخک کلامنک لوازمنی ومقتضاسنی جمع اللہم
فتوحات قدر برکتاب اولورکہ صراحۃ فتوحاتده بولنمز بزیم کبی
ناقص العیارک حالی یا لکز مطالعہ ایلہ بورتبہ یہ وانجق فتوح
عبارتہ مظہر اولان ذات شریف البتہ بیوردقلرنده صادقدر
لکن فتوحاتی الذ آلمیہ ومطالعہ ایتمیہ طرف سعادتلرندن اذنہ
محتاجدر هرکسہ میسر اولماز دلیلی بودرکہ طریق قومی بالکلیہ
انکار ایدن برعالم انکار ایلہ فتوحاتی مطالعہ ایلیسہ کندی اعتقادنہ

وجواهر دریت زیر زمینه دفن وروحانیت کوا کبه مرصود ومحفوظ
ایدوب ایکنجی دفعه کلدکده فقر وفاقه یه مبتلا اولیه لم دیوبو بایده
کتابدر تالیف وبراهین حکمیه لرسرد ایتمکدر یه اگر بزکی آدم لهو
اوتا لیغدن کسلوار کوا کبه واقف اولمق شرطیله مطالعه املسه السنهٔ
انبیاء اورزه موعود اولان یوم آخرتی برقاچ کره کورمش قدر
تصدیق ویقین ایدوروب العالمین کلام قدیمنده بومعنایه
اشارت ایدوب بیورکه والسماء ذات الرجع رجعت صاحبی والارض
سماحقیدن والارض ذات الصدع وصدعه علوم باندن متأثر اولان
ارض جغیدن سرائر امتحان اولنمق کون قول فصل وحق محض در
هزل وکذب دکلدر یعنی والله اعلم ایدیکی اولورکه اگر بزی الکتابه
خلق ایدردیو اعتقاد ایدرسکز مانع نه قدر نظر ایدیکز رجعت علویه
وقابلیت سفلیه یه که اگر سترته واقف اولورسکز حق الیقین
یوم قیامتکز وقوعنه علم یقین حاصل ایدرسکز زیرا دلالت تامه
ایله دلالت ایدرکه بومخلوقاتدنه رجعت وارد روبو رجعت بزیم النبیٔ
انبیامز اورزه سنزده وعدایتدیکز یوم قیامتدر بوتحریر مزاساسات
بایندنه برنفیس مقاله درکه مناسبتله تحریر اولندی براهلی واصل اولدوقدن
صفا الکسب ایدر

جوهری دارم که گر ازجیب بیرون آورم از فروغش پرهٔ میزان پدید بیضا شود
بر جوهره مالکم که اگر قویمندن طلشره چیقرسم تراز ونکه کوزی اکلمک
نورندن ید بیضا اولور مرادی معارف دینیه واخلاق مکتسبه ریاضیه
رتبهٔ نفس ناطقه اوله یاخود کسوار الهیه دن واقف اولمق یعنی بر کمال
دست رد بر سینهٔ دریا کنار دچون صدف هرکه صاحب تمشای عالم بالا شود
ای صاحب هر کیم عالم بالایه مشتاق اولورایسه صدف کبی دریا کنارنه سی
اوزرینه رد الفی قویوب صوبندن طبعی کسوبو بیتکه مفهوم متدن
معلوم اولورکه خلقتک اولیاء دیو خاکپای المرینه یوزلرسورو بهرزیارتده

43

کندکیه برنفیس هدیه تدارکنه محتاج اولدقدری معلوم ایکن اتلرده
ولایندن اثربو قدر زیرا اولی دیدیکز بوکاتلری خلق ایدن غنی مطلقه
برمعنوی قرب حاصل امیتمشدر دیمکدر بوندن صکره دنیا جمعی نکزده
اولنلردن صلاح امید بن کسمک واجبدر علوی یه انتساب ایدن
ضروری علوی اولور وسفلیاته سیل ایدن سفلی اولور صدف قدر
برهمت تدارکنده اولمیان آدمیلردن حذر واجبدر

اگر وطن بمقام رضا توانی کرد
غبار حادثه را توتیا توانی کرد

اگر مقام رضاده وطن ایتیه قادر اولورسکز بوکا حادثه غباری
توتیا ایتیه قادر اولورسکز عوام ناس دکل بلکه خواص کدن قوی اثرلی
هلاک ایدن حوادثات روزکاره اعتراض ایتمکدر نعم رفاهیت
وقتنده هرکس قضایه رضاکوستردمه مبالغه ایدیراما اولادندن
بری وفات ایلسه یاخانه سی محترق اولسه کویا بو حوادثلرین
بواعشدن اولی عبدک رضاسنی امتحاندر آغزنه کلنی سویلر وهر
کورد یکنه شکایت ایلر قالدی که حوادث عامه ده وزرا وسلاطینه
اعتراض وعالمه رأی سخیفی اوزره نظام ویرمه لرهرکس
مبتلا اولدیغی صراحةً وعواییً بویتیدر وبوصحبته مشغول ایکن
ارالقده فتاوه مطلق فعال مایرید لامعقب لحکمه بویله مرادایتمش
دیو اظهار رضا قصه دن خالی اولمازسه بوسنه لرده سفره مبتلا
کسب ایدیکزی بوصورتله دیه تیمانکز حق وباپانی بوقدر بی درکند
انسانه بوعالمک مبناسی تبدل وتغیر اوزره اولوب یه کالازم
اولان فرایض معینه لری وقتنده ادا وهرفرده موته منتظر
اولمقدر فرض ایله که عالم عدل وداد ورشد وسداد ایله لبریز شروان
وقتنده دونمش سن مونه مترقب ایکن بوصورتله سکا فائده سی ندر
حاصلی عام رضا انبیاء واقطاب یه مقامیدر دعوایه کلور معناد کلدر

44

مولای متعال مراد ایتدیکی قولنه وضعب ایدرلکن مقدماتی یه تعطیل
حواشه توقف ایندیکی ایچون کسی صورتنده کورینور وعالم بی منتها
دن مراد اسماء الهیه دوکه اسراری کنا فلنا جمع اولمازیا نیچون بکا
اوحالت کلمز دیو اغیار خاطره باعث اولیچ حاضر نده بولنمز
اگر جوشبنم کل ترک رنگ وبوی کنی درون دیده خورشید جانوانی کرد
کهنه مرشد کلشن اعتبار اولان صاحب مرحوم فی الجمله عنجه معرفتدن
دماغ عالمی عطر قیدنه دوشوب بیورکه اگر کل شبنمی کبی رنگ
وبوی ترک ایدرسن خورشید کوزی ایچنده برایده بیلورسن صنعتی
اجتماع ضدیتدن خوف ایتمه زیرا صاحب کرک خطاوکرک
صواب بوسئله یه قایللردندر وانک عنده بوشکل دکلدر
اما مشکل سنک علایق بشریه دن ویلکه بریشوه اقتضاسی
اولمیان برمقدار اعتیاد ایله طبیعت اولشی احوالکدندرکه
شدتی ترکنه نیت ایتک بغیتهٔ عمرک اتمامنه وفا ایتیوجهتله
مشکل اولدیرکه برمشکل حل اولسه رطوبت شبنمکز دیدهٔ خورشید
دهیرا ایتمی کبی حالتلرمشاهده سی سنیدوغی شبنم کبی تحایدر
ایدی ومحله سلوکک اطفال نوهوسلری اوجدی اوجدی ادم
اوجدی دیرلرایدی برزمان هوس ایتدیکک لکن زمین طبیعته
عکسنه اوچدق وخوارق مقولهسی ترک وتجرید ایدندره مولای
متعال جزای وفاق اوزره خوارق عادتلراحسان ایدوب امورنده
برحل اولنماسی مشکلی قالمز
نه شاهد آزمین کرنظر فرو بندی نظر به پرد کیان سیما توانی کرد
اگرزمین دلبرلرندن یعنی شهوات نفسانیه دن نظرلکی یاغلرایکه
بومعامله علویه معاملهسنده سایردسنده اولنلره نظر ایتیه قادر
اولورسین زیرا وفاق جزانک صفتیدر وحکیم مطلق علویاتی
سفلیاتدن وسعیدی مشقتیدن آیرمشدر اختلاط قبول ایتز فتنحی

طریک حکمی غالب اولور ایسه اثر دخی اوحکمه موافق ظهور ایدر همان
خلاصهٔ تصوف بو معنادن عبارتدر که نفسی تعلقات سفلیه دن
استخلاص وبوتوم قرایی سکان عالم علویه خاص ایتمکدر
برون چو سوزن عیسی روی زاطلس چرخ اگر زراست روی ریا عصا نوانی کرد
حضرت عیسی علیه السلام آسمانه عروج ایدنده والدهٔ عفیفه لری
مریم حضرتلرینک کندوده براکنه سی قالمش ایدی برابر کندی دیوشمش
بناءً بیورر که اطلس چرخدن طاشره سوزن عیسا کبی کیدر سین
اگر استقامتدن عصا ایده بیلورایسک زیرا طریق مستقیمک
نهایتی معلوم مدر که علو تا یه منتهی اولور همان سن بو عصایی الدن
براقمه قچه کندیکی حالا جنده بیل واستقامتدن مراد شریعت
غرا ایله عمل در وتصوف شریعتک عزایمی ورخصتیله عمل دن عبارتدر
صاقنوب شریعتدن اشرف یاخود مساوی بر معنا ایله فروع
ایمه که شریعتک عینیدر براده توفیق رفیق اولدقده علاتی
بودر که طاعت وعصیان نفسدن هرنه ظهور ایدر ایسه شریعتی
نفسنه حاکم ایدوب اوحالنده امری هرنه ایسه انکله عامل اولور
بوندن خارج سعادتک برطریقی بوقدر
برکشا نونقش مراد فرش شود بساط خود اگر از بوریا نوانی کرد
اگر کندی بساطکی بوریا یه قدر اولور ایسک سنک ایتکدکک
نقش مراد فرش اولور طولده نقش مراد اودر که برادم زاری
آنده مراد ایدیکی شکل ظهور ایلیه بوایسه یک نادر واقع
اولور یعنی بساطکی بوریایه حصر ایدوب سایر لوازم بشریه
دخی اکا قیاس مختصر اولنجه عبادات وطاعاتک ثمره لرینی هنوز
دنیاده ایکن کاه رؤیاده وکاه حال غیبتده مشاهده ایدرسین
زیرا الهی جنانیته یک عالم حسه دخولی آخر مخصوص در
کوهنانه بر حصه منحصر • خانهٔ صیاد یوق بوقدر هله

غذای نور توانی بیتره روز اگر توانی کرد چو شمع از تن خود کرغذا توانی کرد
قاره کوتولره نور غذاسی ویره بیلورسین اگر موم کبی کندو جسمکدن
غذا ایتمیه قادر اولورسین یعنی مخالفت نفس وهوادن آتشی
بیرنک ریاضتله برسالک ارمیه کچیتره روزان روزکار غذای نور احسان
قادر اولمه مزکوا کبار امتک عوام وخواصدن همتلرینه محتاج اولمایه
ظاهر وباطن ایده جکاری احسان تحقیق اولنه بعیته کندولرین ذاید
نفسانیه فرو ندن ترک ایتدکلری شهوات فانیه بدلی کیبدر زیرا بر
آدمک ترک ایلدیکی اشیاده تصرفی غایت آسان اولور منکه بدل بوسیله
بلکه فطره توانی رسیدن آنروزی کر بجو موج بدر پیشانوانی کرد
بو مضمونی تقریره مقتدر بودرکه واجب تعالی برادم بیلمک آثار اسما
وصفاتله کندی استعدادی قدرده رموزلایی متعال نفسنی بیلدیکی کبی
محلوقاتی کندویی بیلمک لاشبهه محالدر وبلکه محلوقاتنی دخی بیلمک
حقیقت اوزره محالدر دیدیلر وبوندن دخی عجب عبارتلر نشر
اولنمشدر که نقلنه جسارت ایده مدم حاصلی عالمک جمله سی شکلدر
وجهة اشکالی حدود ذاتیه دن بحث ایدنلرین معلوم مدیدر زیرا جهت
شرعلر وارد اولان قربی اوراکده ومعیت ثابته یی تکییفده عقولک
عجزی محقق اولنجه کائناته مشکل دیملری صایه جرحوم بیورر که
سن اوکونده قطره نک کهنه ایرشمیه قادر اولورسین که موج کبی
دریاده سباحت ایتمیه قادر اولیه سین وریادون مرادی اسعاد ربعینی
زیرا سمایه معروفنک قدر محلوقاتک حقیقتنه واقف اولورسین بعلده
ترا ناهل نظر آنزمان حساب کنند که جغد رابصره جهانوانی کرد
سنی اورنان اهل نظر دن حساب ایدرلرکه بای قوشی تصرف همتلرهما
ایتمیه قادر اولورسین مذاهب قرمه واقف اولمینکوره صایب
مرحومه دخل وتعرض ایتمیه بوندن اعظم ساقط اولمازمثلا صاحب
نظر اول مرسلین حضرت نوح علیه السلام اوغلنی غرقدن خلاص

ایده مدی وسید الانبیاء علیه اکمل التحایا ابوطالبی اسلامه کتوره مدی
صائبیائیه بای قوشی هما ایتمیه برعارفی اهل نظر دن عد ایمدی
دیو بو مقدمات ضروریه ایله اصلنده شیعه لک رایحه سی دخی
منضم اولوب درد مندی رسوای ایدرلر اما معلوم اولدکه بشر
جنسندن بر پادشاه عبد مملوکلرندن برینه علاقه ایدوبا وغلامک
پادشاهه نفوذ کلامی ورخصت تمامی حرعصرده کورلمش ولیشیدلمش
مجازی بویله وحقیقتده حدیث صحیحده نوافل ایله مولای متعاله تقرب
ایدن عباده محبت الهیه ثابت اولنجه کورکوزی اولورالله کورر
وایشدرقولغی اولورالله ایشیدر الی آخره کیفیت معلوم ایشده
ایمان هرمؤمنه واجبدر ومحبة الله بورتبه یه وارنجه افندی اولمازی
بوقدر بهبوده زحمت چکمه مزمان فقیر دخی بویله مضمونلرده هواه
اوچارایدم لکن شمدی منکره نصیحت ایدر اولدوق بحول الله یاشاه
وبثبت قالدی که پیغمبرلرک احوالی وکبار اولیاءالله لرک اطواری
کندوذاتله وافتقار لرندن ثابت قدم اولوب مجاری اقدارده نصرفلرنه
اثر کوستریلوب نهایتی مامور اولدقدری برد عادرانی اجرا ایدوب
اجابته منتظر اولورلر نظر ایله حضرت عیسا یه احیاء موتایه اذن
ویرلدی وتواتر ایله احیاء موتی ایلدی بوصورت براهل شقایی
سعید ایمه دن کوحیدر وتصرف اذن ویرلنلر اگر یا ترک ادوب
حتی بجاری اقدارده بالکلیه عوامدن فرقی اولمزلر سید عالم صلی الله
علیه وسلم حضرلرینک احد غزا سنده واقع اولان احوالی کبی که اصحابه
کرامه امتحان الهینک اعظمی ایدی زیرا ابلیس بوساحرک اولک
خاطره القا ایده جکی رسوله بویله ضعف حال بشریه دیو اضلال
ایتمسی درکار امتحانی بولدقدصکره بنچه معجزات باهره لرایله
دیده قلوب اصحابی تنویر بیورديلر وبوحالتک ضمننده کبار
اصحابنه آداب الهیه بویله موطنده صبر وثبات اولدیغین بیلدیردیلر

وخصوص اولیالرده بوسئلرین اعجب العجایبی مسطوردر
کیمی جذبه واسطه سیله تصرف عشق وکیمی مقام ادبه رعایت
ایدوب قالمش وایدنلردخی کیمی حالت سکرنده وکیمی حالت
صحوده تصرف ایدوب صکره استغفار ایتمشلر حاصل کلام ملوق
بشردن عادتا خارج اولان امورین ظهوریده موئمنک یقینا
معلومیدرکه بوامری ایدن ربنا العالمیندر وبشرک قدرت
حادثه سی بورتبه لره ایرمز پس فاعل مطلق الله اولنجه محل ظهوری
مجرد بشر بیننده مساویدر بیهوده بحثک فائده سی حرماندر
کلیه تفویض اجابت زبان خاموشستم قبول نیست دعا تا دعا نوانی کرد
اجابت تفلنک مفتاحی لسان ساکندر دعا قبول دکلدر تاسوء
دعا ایتمیه قادر اولدقچه برد قیق معمایه اشارتا ایدرلر تارک صوفیه
مذهبنده قولا وفعلا صامت ومستمدر یعنی مادام بر ایستدم دیوکن
اوفعلده خیر بوقدر امکانی رتبه تصرفدن تبری ایتمدکچه عبادرک
مقاصدی ظهور ایتمز همان مقام عجزده هرنفسده اضطراریکی مشاهده
ایلدکه اجابت موعوده نک رکن اعظمی بودر
تراپهر غم ودرد امتحان ارزانی کردند که دردهای جهانرا دوانوانی کرد
سنی هرغم ودرد دلیلایله بوندن امتحان ایدیلرکه جهانک دردلرینه
دوا ایتمیه قادر اولسین زیرا بردرده مبتلا اولوب شفا اولان
اودردک وجوه شفاسنه کوزل تدبیر ایدوب وخیرک بکلیسی خلقنک
خیرخواهی اولوب غیرلرینچون سعی ایتمده درکار هرکس بوخلق
الهیدن خبر ویرمک وعمل ایتدرمک مشکلدر وخلقک معظم
همتلری نقد حاضره مصروف آخرتدن التفات ایدون نادردر
جمال کعبه زسنگ نشان توانی دید اگر ز صدق تلب رهنوانی کرد
نشان طاشندن کعبه نک جمالنی کورمیه قادر اولورسین اگر صدق
طلبدن اولق اوزره کندیکه دلیل ومرشد ایده بیلورایسک

اولد مجد صفوت قبول ایدر رایئه جمیع کائناتدن اکرم برمخلوق عظیم
ازلدن تا ابد هر یوسف گم گشته یی صرت ☜ توجهله کوکل جاهندن اخراجی سزر
شکست ایلر بو مژگانی غبار ماسوا امّا ☜ علاجو مومیای وحدتیله امرایدر
درسبزه وکل آب روان پرده نشین لمت ماهی که دون سبز حصار کبت پرنیند
سبزه وکلده ماء جاری پرده نشین ومخفیدر بو بیشیل حصاره اولا
قمره نظر ایدیکز کویا نیا تاتی سبز حصار اشارتیله آسمانه بکزه دوب
صویی ماهه تمثیل ایلدی وبر محبوبه تشبیه دنی ممکندر رکم هرکس
نظر ایتمون دیو اخفا ایتمش اولدکرو مدارک عقولدندر رکه الوان
مختلفه ایله ظهور ایدن نیاتاتک جملهسین برانبیقه قویوب تقطیر
ایلکن صوکندی صورتنده ظهور ایدر لکن مجاورت سبیله یعنی
احکام استصحاب ایتمسی انکار اولنمز ورب العالمین بو تمثیلی مشقی
بماء واحد ایله قرآن کریمده وذکر حکیمده ایراد ایلدی که بو مقامده
تعبیه اولنان اسرار الهیهٔ تقریر ایله نهایت بولمز وصایب مرحوم
سبزه وکلده صویه وبو بیشیل حصاره ماهه نظر ایدوک تغییری
ایله هر چند مرادی ارسال مثل ایتمش ده صونک قمره تعلقی منکشف
ترقی یه نرغیب بیورو ب سلسلهٔ کائناتک مبتدا المنتهوک تأمل
ایله امر ایلدی وهر بر موجودک بو طریق ایله مولای متعالیه
استنادی کبی السبابدن قطع نظر حکیم مطلقک هر بر مخلوقنده
بروجه خاصّی وارد رکه بو وجهدن صدور ایدن قدرت الهیه
اصلا السبابکه دخلی یوقدر انجق قرآن حکیمده بو وجه خاصّه
اذاارد ناه لفظی ایله اشارت ایدر شمدی ازکیای صوفیه یه
نجومک احکامنده وجه تخلّفی ومشورتک فائده سی ودعا ایله
عباده امرک سرّی معلوم اولور وبو وجه خاص لوح محفوظ
علمندن خارج دروحکیم الطبیع علوم جزئیهٔ نامعمور لکن ایمان
کامله مظهر اولمق اوزره برفاضل قیام قیامتک مقتضای حکمت

اوزده شروطنه نظر ایلسه که برمقداری کلدی وکچدی وبرمقداری
دخی علم الیقین اوزده کلمکدر بوصورت کوکبی معلومی اولدقده
حضرت عیسی علیه الصلوة والسلام کبی احیاء موتی ایتمسی وجه خاصّ
غیری جهتله صرف الفتح ممتنع کورینور که رب العالمین بازنی ایله تقیید ایلدی
شویلک ماهصلی مدرسهٔ عالمده ☜ درسی قبلمدن الوب کوشهٔ تغیر ایتمز
کیمسنک ردّ وقبولنده دکلدر قلم ☜ کوردیکم خراب پریشانی تغیر اسدم
محل آخره اقرار ایلدم که علم ایله ذوقک کیفیتلری اهلی عندنده باشقه در
فقیر برمقامه اسراره متعلق برمسئله تقیید ایتدکده وقهاب مطلق علم
جهتندن احسان ایتدیکنی قید ایدرم بوقه حلم پریشان اولدیغی
هرکسک معلومیدر اعتذاره حاجت یوقدر ومعلوم اولدکه برحال
کنده اسماء حسنانک تعرّفنه واقف اولوب احوالندن تعبیره
قادر اولسه برشمهٔ قلیلة القدر اولوب بین الناس مطالعه یه
سزاوار اولورایدی لکن جواهرک کثرتی بیقدر اولسنه سبب اولوب
دنیایی بادهو ابولدقلرندن اسرارنه کیمسه فکرتی صرف ایتمز
مکر شهوات نفسانیه حیثیتندن اولدیوردنی سرّنی بیلدرکث اولسه
نهایت قبول ایتمز اسرار دقیقه لری ستلزم برحجاب اعظمدر
محصل کلام آخرنده که کونا کون دنیاده حاصل ایتدیکک علم قدر
درزیرا علم اولمینجه اکسیری بولسک سکا فائده سی اولمازسک
ضبط ایله هرحالده وهر موطنده علم معلومتی طلب ایدر بولنمز
محرر ایلدم که نصرت صاحبی ترجمه ایدرم دیو عمرنی تلف ایتمش دیمیدین

اوموزون قامتی قوجمق شوقندن کلدین جلاسی صورتنده آغوشدر
وقوجاقدر مرجع ضمیر مسیه ایسه العنی فی بطن الشاعر مفهومی اوزره
بیورر که نباتات سنکث هندکده اوکلدن واراده دن خالی ایکن او
محبوبی قوجمق هوسیله آغوش صورتنده دورر اما سنده بو

سوقدن امریو قدر وطلال وخیاله اعوش اعتباری مهیا ایدن سنکث
کبی سراسیمه بوبندرکاه غفلتده قمتی چوقدر

استادک خطندن اوقومه ایله قناعت ایتمز جسن که یارکث
خطندنه کزلودرانی کوریکز زیرا خطی کوردیکث عام وحسنی درکث
ایتمکث خواهشکث خواهشندندر موجودکث مرادی نوخط تازه لرده
اولان قیللر اولدیغی بدیهیدر لکن مجاز ایله حقیقتی بوعضوین تحمل
ایدر زیرا وجودک مرکبانی کلمات الله ومعزدانی نفس انسانده اولان
حروف مقامنده درتنبیه بیورر که هرنه کورایسکث کوردیکلک امرکث
جمالنی مطالعه ایتیوب یالکز صورتیله قناعت ایتمه

جهانکث مغزنده بونه قوقیدر بتمّ ایدوک باطن اسمی چیقمندن جهانکث
المنده بونه نقشدر باقکز ظاهر اسمی حیثیتندن یعنی اثرلره موثر
خیالیدر واسما اصولیله نظر ایدنلرین نصیبی واضح طبیعهٔ عرفان
اولوب ظاهر بینلرکبی طشره قمویه ملازمتدن خلاص اولورلر
تفویض نارو بوده کارکاه قدرتی کورکم قماش عالم اوزره جلوه کردکاهلک

مژکانی آچیکز ولسانی بندایدیکز آفاق یارکث ظهور یله مملو کوریکز
ربط لسان ایله امر ایلدی زیرا هرکو یلو سویلمز بلکه سویلینک مراد
اولنه لسانه کلمز نهایتی اسرار اسمایه واقف اولنلرین معلومی
اولورکه شدّة ظهور قدر خفایه پرده اولمز وهمان لسان شرعیده
وارد اولان نصوصی بلاتأویل ورودی اوزره قبول ایدوب کائناته
بویله نظر ایتمه مراتب عرفانک ذروهٔ اعلاسنه نائل اولورسکز
بن حدیث صحیحی روایت ایدرایکن اوتوقف ایدوب عجبا علمای
مذهبمز بو حدیثی الدیلرمی دیو تقلید ایده جک امام تارکنده

اولنلرین هرمژکانی قیلنده بیک کوزی اولسه بیندیرشیکوره مزلر
زیرا بونلر برطائفه درکه طبیب قلوب مریضه اولان شارع
علیه الصلوة والسلامه ویردیکی دارونک کیفیت وکمیتندن
سؤال ایدرلر وبویله خسته نک شفاسی رجا اولنمز حتی برینه دیدم
بحی برادر بو حدیث صحیح لسان دربار نبویدن صدور زده
حاضر بولنان اصحابک برسیسی سؤال بیورمدی که یارسول الله
بوکلامکدن شویله اقتضا ایدر دیو بلکه جان وکوکلدن قبول
ایدوب تا بعینه صورتیله ضبط ویرد یلرسه نجون سؤال ایدرلرین
جواب ایتدیکه بنده کزک علمه اعتمادم بوقدر تقلیده محتاج ویدم
اشته نه کوزل بیوردیکز رسول اللهدن اعلی واشرف امامی قنده
بولورسین تقلید ایله دینجه اطرافدن صحتی تغییر ایتدیریلمز دردمند
شمدی نه حالده در

بقر کورد رجهانکث خلقی اکثر ☜ کورغمز هرجهتدن صاغدلیز
اراربالب ولی ارشد بولمز ☜ عجیبدر خاطرینه کندی کلمز
صوکوزدر خانه سنده نیل جاری ☜ بنارحیرانه یانده یاری

چونکه سیزده انشی کوره جک نظر بوقدر بوجوشی که بهارک مغزنده
ودرنظر ایدوک یعنی مؤثری کورمیه ومشاهده سنه استعداد یکز
آلدیغر سزایئه اثرنده تأمل ایدوک که مؤثر ایله اثر متحد کبی
کورینور بوندن دنی کورلکلک عالمی بوقدر

اوحلاوت که دیکنده مخفیدر طلب ایدوب طامه سنه مستاق
اولدک واود فیسنه که بلالن کسوه سنده ورکوریکز اولا اوکسل که
دیکنده مخفی اولدیغر کث رتبه سنه کوره مبتلا اولدیغی بلالردکث
صورتنده خمار معناده نوش اولدیغی اهل ایمانکث ایمان جهتندن

ایمان همتندن واهل تحقیقک عیان یوزندن معلوملریدر بحمدالله
تکا بونوشی تیشدن ذوق طریقی ایله بواشمدر وکسوت مارده اولان
کیچ منّة ارسال کیبدر که خُفّت الجنّة بالمکاره عبارتی تغییر
ایدر زیرا مخالفت نفسی وهوایدی باشلو براژدرهادن اصعب
لکن ضمنده قرب الهی وکشف وجودی اولدیغی اهل الله‌یک
اتفاقی اوزره تا بتدر حالا زمرهٔ صوفیادن مخالفت نفس بالکلیه
رفع اولوب تکیه اولرده مخالفت شریعته اهتمام اوزره دلر اصلاحالله

اگر صیادی کورمه دن سیر اولرده برصغرة الوجل ظهور ایتمدی ایسه
باری بوصحرای عالم فانی که خوف شکار ایله معمور رکوبکر معنی لاعار
بر ر بر بو مخلوقات صیاد موتک صیدی اولدیغنه هرکس
ایام عمرنده مشاهده ایده رک یقینی حاصل ایتمشدر باری
صیاد کک اثرندن برخشیت پیدا ایدوب رضا سنه موافق رکاته
سعی ایلمکز که سیر اولری دخی صیدا یتدکده رضا سنده اولا آولرینه
مخصوص بستانده زرتیر ومرصع قفلرده صفاده اولکز
زیرا محقق الوقوع امره تدارک قیدنده اولمق ایله اوامری انکارک
صورتده فرقی یوقدر

او آتشی سوندرمدن که جهان انک سوختهٔ سیدر یعنی یانمشی
یاخود قاویدر افلاک انک توتونی وقوجمی ایله طولو در یاقمکز
کویا آسمان دخان کونده وکواکبلر قوجمی صورتنده اولدیغنجون
جهان سوختهٔ دردر فالمش تخیل ایلدی مرادی آتش عشقدر که
سموات ولواکبلری عشاقک دود آهی وکراره پرانیتا هلریدر

برصحرا دامنده که کل بیچارک کثرتندن وجوشندن کنش یوقدر

ضروری معلوم اولدرکه بوکتابت ظاهره ده بارمقدری باطنیله ظهوره
کلور استاموت واقع اولدوقده اجزاء بدنیه دن برشی نقصان
اولمقزا صابتک حرکتدن قالمش دلالت ایدر که بونلرآلندقدر
ویوآتلری استعمال ایدن نفس ناطقه در وبعینه بونک کبی نفس
ناطقه‌نک دخی جمیع تحرکاری واجب تعالی حضرتلرینه آلت کیبدر
ومحرک الحرکات اولدرحدیث شریفده من عرف نفسه فقد عرف
ربه واقع اولوب اهل اشتراک اتفاقیله صحیح در وبرکیمسه موته
مظهر اولدیغنجه رستی کوره مزموت بوقعاده مطلقدرکه
طبیعی اولسون ورک اختیاری اولسون مرحوم دیمک اکثر
سنی تجلیاتدن محروم ایتمیه سبب بوجسم خاکیدر جان موت
طبیعیدن اوّل بوغباری واحکامی محو ایلمک آسمان قلبدر
قمر جمالی مشاهده ایدرسین

چونکه اندیشه دن اولق اوزره فلک پوریشلو برجناحه مالک
دکلسز باری اول کمسه که بارک فکرنده در وجل جواشق محبوبی
اندیشه سنه قصر ایتمشدر آتی کوریکز زیرا بویله اهل تجریدی کوزک
ایمان عسبیل ریاضت واجتهاده تازیانهٔ شوق اولوب اوکمنک
تحری قدر اولسون مراتب قطع اعیه سبب اولور وزهد وتحرک
ثمره فائدهٔ عظیمه لرین مشاهده ایتمشدر یعنی سیاحتده کیبار
صوفیه دن کوردیکز اجزه کرامک مجرد روبیتیله فقیره دنیادن
اوقدر نفرت حاصل اولدی که آستانهٔ سعادتده کثرت احباب
ووفرت وجوه اسباب ایله مناصب دنیویه دن برینه هوسی
ایتمک درونه کلدی وخانه وبالی سودای دکل آرزو بیله ایتمم
وبحمدالله تکا عمر بزک اکثری واکثری بوصورتله کچمیه سبب عنایت رب
العالمین ایله کبار صوفیه نک صحبتی ولمشدر وصایبا اندیشه

فلک

اطوار شهر تیله بردیکن بعینه من احقر دربویله صحرانک دامنه باقکز
که باری تماشا نک دوقته وارمه سز مرادی قلب عارفدرکه کشوطی
ایله تجلیاته اهل ولد قدنصکره مضمون مبالغه دن یعقوب واقعیا یانه نزل

بوغبارکه زل وشی اوزره کلاهی کوشه سین قیرمزی یعنی کلاهی برطرف
اکوب افتخار وسرور نی اظهار ایتمشدر اوشاهسوارک جلوکندن
درنظر ایدک رسول الله صلی الله علیه وسلم حضرتلرینک معراجنه
اشارت ایدر لکن برتعبیر ایله دیک شعر اولمق اوزره مقصودی
بیلنسه که نصکره تفصیل اولنسه لسان ادبه یقشمز وجسم مقدسلری
ایله سماوات عروجن ترجیح ایلدی بوخصوص صدر اولده وفوق تخلقده
کیمسیه لر درویدی وکیمی روحانی اولسیه ذاهب اولدی بوخلاف
خاصهٔ سورهٔ اسراده واقع اولان معراجده ویوقسه رسول الله‌یک
اوتوز آلتی معراجی اولدیغنی اهل سیر تحقیق ایتمشلردرویوقسه
غیری جمله سی یروحانیدر وصایب مرحوم بومعراجی آیته کریمه ده
ذکر اولنان رجی ترابه تشبیه طریقی ایله ایراد ایلمشدر ومطالعه
ده درخاطر اولسون که صفاسنه واقفا اولنه

آندن اوّل که چهرهٔ جاندن غباری سا حکز یعنی موت طبیعی
ایرشمزدن اوّل اوماء که غبار التنده در کوریکز مرادی نفس ناطقه
درویوسرّ الهینک مجرّدی یعنی بسیطی کورغیرنه دنیاده ونه
آخرنده ونه برزخده زیرا فنا بولمز کندیکی مرکب اولدیغی حالده
کورمشدر حتی رؤیاده بنه برجسد ایچره مدبّر بولنور کذلک برزخده
ومحشرده وجنتده هرموطنک مقتضاسی اوزره بربدنه تعلق
سزکورنمز بویله اولنچه صایبک ترغیبات تدریکی بنه کونه تخیل اولنور
معلوم اولدکه انسان پارمقدیکی تحریکلر مثلا کتابت ایتدکده

فلک سیر تعبیری ایله فکرنی آیات انفسیه یه قصر اتمکی مراد ایدر که
حرکت دوریه یه مثال اولا

اندن اوّل که ایکی عالمدن توز قالدروب خرابه ایله ای بی خبر اربوّ
کونه آتلورکه میدان وجودی تاروما لا کوریکز حقیقته
صرف ولنسه واحد قهار اسملرینه استعاره ممکندیوق مجازه
نظر اولنورایسه لاجرم برخشن ظاهر ایله مشهور تازه سوار اولنچه کزل
کورسیور وتماشا دهده مزاحم اولماز اتاپیاده اولنچه هرکس کوزه من
وکون دن وصفتی کورمش کبی خیال ایده مزوتسلیت بابنده
وقف عام شنیده کبی بود مانندیدن مصرعنی اوقومیه باشلر
ومجازه صرف اولندقده ایکی جهان عاشقک ظاهری وباطنی دیمکدر اولدر

درجانه خود جاک زدن بی سبب نیست در پیرهن غنچه چه خار است ببینید

اصطلاح فرسوده خار در پیراهن را حسد زلک وبرعشق کبی تعبیر اتمکدن
کنایه در سیورکه کندی چاکمین پاره پاره ایدوب اطوار مجنونانه
کوسترمک برسبب بزه کلدر غنچه‌نک پیراهنده کی نه دیمکدر کوریکز
حقیقته دخی غنچه‌نک پیراهنده خار اولدیغندن وکندوسی معشوق
ایکن عشوهٔ عاشقی اظهار ایتدیکندن اودخی عاشقی اولسون دیو
برتحقیق مقام موقعنده ایراد ایتمشدر مرحوم مکتوبی یعنی بردیوانه
مقابلدر ویوبزلنه ناصر علی مرحوم نظیره ایدوب مقطعنده بیورکه

خون کشت علی سینه‌ام از صبح صایب ما در پیرهن غنچه چه خار است ببینید

از چشم کوتر زود بتر کی بخت خالی که بکنج لب یار است ببینید

بخت سیاه لفی برصبح نا ابتدر که کوتر چشمه سندن کتر منظر اعتبار
بوده رکه یارک دودانی بجا غنده اولان خال نظر ابدک مبدأ عمر زندن
برو کوتر کتر زنده در اصلان نکته تبدیل وتغییر کلمز
این آن نزل او حدیث مات در مود ای بی بصر آن چه بهار است ببینید

بو اوغرلك نظره رسيد وكه بزم اوجدي اي بي بصر لر بونه بهار در كوريكز
بيور مشيدي اكا نظره سويليدم ديمك استر واوجدي مرحومك بي
بصرلق تعبيري ايله مرادي نو بهار فانيه جهندن اغماض عين اعتبار
ايدن كيمسه در كه بو ترككت مقابلنده بهار سرمدي باقيه نظر ايدوك ديوانم ايلدي

عارفاني كه ازين رشته سري يافته اند
بچشم گرسنه زخود ناخبري يافته اند

برلاكي عارظره كه بوايكلكدن برباش بولنمشلر در تا برخبر بولنجيه دك
كندولرندن بيخبر اولمشلر در يعني رشته وجودك امكان المنيه سنده
دوري اولان حركتندن ناشي كندني ابتو رمدكجه سر رشته بولنمك
امكاني بوقدر عادتا جاهل الرالميه لرنده ايبلكلك اوجني غايب ايتدكلرنده
المنيه بي حدثه دور ايتدورووب برطرفدن ايبلكلك اوجي ظاهر اولمه
دوشر صايب مرحوم عارنك آيات انفسيته كندني فراموش ايدووب
وغيراولمسني بوصورتله تمثيل ايچون اشارت ايلدي حاصل اشارت
بودر يعني خصوص قبل الموت اولمازسه قوب قومك اموالرندن
ذكر ايتديكلري سنك كبي بشر بنده لوازم حيات وبيوته مشغول
ايكن اولوز طوايتمه سين زيرا هر مطلبك وصولنده او مطلبه
موافق برمقدار شدايد شرط اولنيور قومك مطلبلري فوقنده مطلب
بوق وبلا ترينك فوقنده وحي بربلا تصوراولنمز رضا الله قولاي
آل وير مز وشدري معلوم شو مفكه اولدي كه زمانه مزمشايخنده بازوقمز
قومك حالتلرندن بريسي بوقدر ودعواي مجرده مانع اولمبوزيبو
غزلنده مرحوم نتيجه يه مالك اولنلرين بعض احوالني نظم ايدووب بيورور

سالها مركز پركار حوادث بوده اند تا ازين دايره جابا وسري يافته اند

تابو دايره لردن برباش وايچ بولنجيه دك بيچه سنه لر پركار حوادثك
مركزي اولمشلر در بوحوادثدن مرادي كندي نفلرينه ميتت
حكمنده ايدنجيه دك چكديكلري مخالفات نفس وريا ضات وجاهدات

اختياريه در كه نتيجه سند ازل وابدا حكامنه واقف اولوب افطا به
مخصوص احكام ادواره مطلع اولورلر مثلا شيخ اكبر بيورركه فلك
البروجك ابتداء سيري فلان درجه ودندرجوجره كيمسه بتصديق ايتمز
مكر حضرت شيخ حسن ظوي ايدر بوفقرا ولدوقا مل ايله صايبك
عرفانه كه كلامندن فهم اولنان كويا قطبيتدن معزول كورينور

سالها لف سر خويش چو دريازده اند دريايي حقيقت خبري يافته اند

دريايي حقيقتدن خبرآلنجيه دك بيچه سنه لر كندي باشلرينه دريا
كبي كف آورمشلر كويا جاهده بي كندي آلي ايله باشني دوكيه رشته
ابدي كه دريا يادوي اسواجيله دائما بوصورنده دراولا دريايك
بوصورتي كندوده ايچون حاصل اولدرني نتيجه بردي واولياء
اللهك دريايه تقليدلري واعتبار ايله مخلوقاته نظرلري قلوبلرنده
كومرشهوار عرفان حصولنه سبب اولدري كه وان ليس للانسان
الا ماسعى وآن سعيه سوف يرى

چشم اين سوخته كآب سياه آورده تا زسر چشمهٔ حيوان خبري يافته اند

آب حيات چشمه سندن برخبر بولنجيه دك بوبا بمشلرين كوزي سياه
صوكبتور مشدر وقره صو تعبيري يعني دنيادن بركونه كورلمشلر
وركه بردخي كورمك احتمالي بوقدر ديمك آخرزيارتلرنده صويه علاج اولز
وچشمهٔ حيوانندن مراد علم اليقيندر كه بوعارفه حاصل اولدقدن
صكره بريوزينك عقلا سجاولده مختلف ايله مقابل ايتيه لر اصلا
يقينه خلل كلز نظر ايله كتاب وسنتدن انبيانك كتوردكلري
علومه كه بزم اعلم علما مز تاويل ايتدكچه عقلنه صغمشدر وروب
اطمينان حاصل ايده مز مثلا حجر اسود ديرده الله عظيم الشانك
يمينندر وارد اولدي وخبر دخي صحيح بوصورتله اعتقادك وجهني
بوليمنجه تاويله مضطر اولورلر لكن صوفي وروديي اوزره ايمان
كتوردوب اصلا دروني نرد ايتمز وصوره آغوزنده بواعتقادك

چنانكي رتبه سنه تنزل ايدووب الله كريم وردنه مشغول اولمشلردر
بوركيله وصلت وكلماي عاشق مسكين ها سني باري خيال ايتيه قادر اولمزسه
دست بيدارد تا آيله فرسوده نشد تا ازين خانه تاريك دري يافته اند

بوقراندق خانه دن برقيوبولنجيه دك بيدار دلرين الدن جوجق
ايله جورعشدر يعني ظلمت خانهٔ طبيعتدن چيقوب عالم ملكوته
برقيو تداركك ايدنجيه دك درو ديوار رياضته كورلركبي الدن
سورمدن الدن چيقمشدر لرزيرا مريدلرين اعظم استغال الدن
طبيعتك قيدندن چيقوب كندولر طبيعته حاكم اولنك
ايچون مشغول اولمقدر كه عالم اروا حه مناسبت حاصل اولسه
سالها غوطه جو شب دردل ظلمت زده اند تا زچاك جگر خود سحري يافته اند

كندي جگرلري چاكندن برسحر بولنجيه دك بيچه يلرلركبي ظلمتده
دالغه اوزمشلر در كويا شرحيت غوغاي بدعت تقليد محض اولدرغبته
رياضات ومجاهداتك نتيجه سي ظهور نه دك احوال سالكي ظلماته
مستغرق كيجه يه تمثيل ايدووب بوعشقلر عقيده قلوبلرندن ظهور
ايدن انوار فتوحاتي سحره تشبيه ايلدي زيرا كيجه نك عقيده صبح
اولدغني سيلز برآدم فرض اولنسه بوظلمات نوره مبدل اولور
خبري اولادم تصديق ايتمك تقليددن غيري وجهلا اولمازوچاره
سي طول ليلده او ظلمات تحول ايدووب عين اليقين صبحي مشاهده
ايتمكدر واخبار انبياء ورسل جملسي بومثابه ده در يعني اول
تقليد ايله تصديق وثانيا اعمال شريعتده مبالغه اهتمام ايله انوار

بارير دنسته اند از دل مردم بصري تا زاخلاصها رنگ بصري يافته اند

تابهارلرين احساندن برتمر بولنجيه دك خلقك قلوبندن برحر
بوك قالدرمشلر در يعني برمقتضاي عالم مكافات آثار مشماعاج
كبي كه بريزمان كونا كون چكمكلري ايله وبرزمان بارد رطب
سايه لريله خلقه اكرام ايدووب كوكلرندن غم بوكلرني قالدرمغه

غرمسني مثلا بم سكا ارسال ايتديكم رسوم بو يله سويليدي سن بيچه قبول
ايتدك ديوسوال اولنسه يارتي بيورديعني كبي تصديق ايلدم جوابني
ايدنده محاسبه تمام اولورا مانا ولده اصابت وحي ايدرايه واردر
اولنك عينه ايمان بولنمز خيالات وركار درا مانا برلاي اعراضات
ايچون تاويل ايدرايمش اجره نائل اولورلر اكر في الواقع برمنبع آخرنه
كلني سويلرا وقندده واردر يه بوقن بويله برآدمك وجودي احتمالي
ايله نفي تاويل اينمك جسارت عظيمه در

بسته انداز دوجهان چشم حزين يعقوب تا زپيراهن يوسف نظري يافته اند

پيراهن يوسف دن برنظر بولنه دك يعقوب كبي ايكي جهاندن
وحي كوزيا غلشدر در الدنيا والاخرة حرامان على اهل التوحيد منوعمنه
اشارت ايدر ونوافل حقنده وارد اولان حديثي مراد ايدركه تنفيط
مرور ايلدي زيرا مرحوم بومضمونى مكرر سويلدي

دل تنكم از چشمهٔ سوزن شده است تا زسر رشتهٔ مقصود سري يافته اند

تاسر رشتهٔ مقصود دن برباش بولنجيه دك اندرين قلبي ايكنه كندوده
زياده دار اولمشلدر زيرا بوطايفه نك مبناي طريقتلري ترك
شهوات وآرزوي نفسانيه يه مخالفات اوزره اولدغجون نه
اكثراوقات عمرلري قبض اوزره كچوب بلا اختيار دروندرده
انبساط ظهور ايدرايسه ده اظهار وندن غايت حذر اوزره اولورلر
وفي الواقع قلوب بني ادم نه كونه مضايقه ده اولسون كه بوطريقه
ادم عليه الصلوة والسلام بوقدر مدت اغلدي واول مرسلين حضرت
نوح بيك سنه يه قريب قومي يله نزاعدن صكره طوفانده بيچه
فوريله لرجكدي وحضرت ابراهيم خليل الرجز ايكن آتشه القا
اولندي وحضرت موسى ابن عمران دن مغفرا ولدي وحضرت عيسى
وحوشلريله باناله ميساحت ايلدي وخاتم الانبياء عليه من التحيه
اسناها حضرتلري فقرايله علاج ايلدي بيرلرجنتي باباميزك

میوه بولزلر کذلک انسان دخی خلقه بو معامله ایله اذ تیلرین تحمل
ایتمدکچه ثمره قلبه مالک اولمز
اجرت تحمل جلمندن فزون اولمز مکر برکولکدن بر بویکی صدقیل فاکز اولمز
محبو برواندر بزم بزم زسوزدل خویش بارها سوخته تا بال و پری یافته اند
برواندکی بو مجلسده کندی کولکه‌ی آتشدن برقعات بولنجیه دک
نیچه کره یانمغله در و بو قعاتدن مراد کثرت مجاهده ایله رجال الله‌ده
ظهور ایدن فوائدر دکه بزم کبی اعمالری جناح تعبیری ایله اوچورلر
بو حقیقتی اهلنه معلوم انسانکی کندنده کندندن مخفی اولان
حالتلردن کنایه در مثلا جمیع رحم ایجنده نه کندنده سمع و بصر
وارادت و قدرت اولدیغنی بیلور و نه مستعاله قادر اولور تا دنیایه
کلوب انواع محن و بلیاتی چکرک بو قوالرایله منفع اولور جنینه
بالغ اولدقجه و اولیاء الله دخی موتا اختیاری ایله میت حکمنده
اولدقجه قوای مذکوره لردن غافلدر و بو نزلین بیلور کبی تقریر ایتمز
اواخره معنویه صاحبلرینه تقلید صرفدر
لانده بی بال و پر قالمش بنم عنقا کبی ما جنبیش اندکه زمینه برشی وجاه
کرسرازجیب نیازلندیر برون معذورند درنهانخانهٔ دل کیسه‌بری یاقیلاند
کرباسلرینی یاقه لرندن طشره چیقرمیوب دائما مراقبه ده اولورلرایسه
معذوردرلر بو نیز اخلوتخانهٔ قلبده برسیمرغ دلبر بولمشلردر تماشا
سندن مفارقته طاقتلری یوقدر عالم خیال منفصله قومک دخی بونلره
اشارت ایدرکه آز و چوقی بو عالمدن خبری اولمیانلره معروفدر
اثر بوقدر جبریل علیه السلامک وجیه صورتنده کلدیکی وحضرت
مریمه شاب امرد صورتنده کورندیکی کبی عاصی اوردکی محسوس یا متخیله
تخیلیدر یعنی جبریل ومریم بینلرنده فرق اینک کبی محققه یا متخیله
لردندر و حوملک سیمرغ خبری اولیاء الله‌ک رؤیای صالحه لرینه مشابهدر
صایب از کریهٔ مستانه مکن قطع نظر که زهر قطره اینکی کهربا شد

ای صایب مستانه آغلمقدن قطع نظر ایتمه که کوزیاشنک هر بر
قطره سندن برکوهر بولمشلردر یعنی نیسان بکانک بحر مجاهده یه
یاغدر دینی قطرات حسرتک هر دانه سی اصداف قلوب جشوده
برر کوهر شهوار اولدیغنده اشتباه یوقدر همان آغلیه کوره
امیدلنده دنا کرمان دکلدر کوزلرم نصرت برکریم محتشم شاد و خندان اولدیغنده
هرچند یار ما همه جا جلوه میکند
تو ان دلبر گفت کجا جلوه میکند
هرچند بزم محبو بمز هر برده ظهور ایدرایسه ده جسورانه دیمک
اولمزکه قنده جلوه ایدر یعنی اسما و صفاتنک آثاری جهتلرندن
شدت ظهوری کائناتی محیط در لکن فلک مقاله صغشمز کیفیت
دکلدرکه محل ظهوری تعیین قبول ایلیه وفلانده ظهور ایدی دیو
خبر ویریلیه بلکه بو حالت ذوقه مخصوص علمار ندر کما اشارتی
تفصیل مقامنده قائم اولور
احوال عشوکه سر و قبا پوش اوکیست هرچند در هزار قبا جلوه میکند
سزاحوال اولمه کیمسنک صورتنده ظهور ایدرایسه ده اوصور
مختلفه ده تجلی ایدن بردر و تجلیات دخی صورتنک احکامنه تابع
اولوب اوصورتنک لوازمی لسان شرعده الکا اطلاق اولنمده
ضرر یوقدر حدیث صحیحه اشارت ایلدی
آن یار خانکی که دل ازما ربوده است در خانه است و در همه جا جلوه میکند
اوخانکی دلرکه برزدن قلبی قابیشدر خانه ده در و هر برده ظهور
ایدر بو تعبیرانک جلسی اسما جهتلرندن در نیراذات جهتلرندن
بو تصور دلر مجالدر و تصوف فنی اسمار حسنایه اطلاع ایله کمال
بولوب و آثاری مشاهده بو کمالک ثمره سیدر مثلا علیم اسمنه
مشغول اولوب مطلبک اولان علم مخصوصه واصل اولدقده
بو اسم شریفه هم خانکی و هم هر برده ظهور ایدر دیمک یقشمز و

و متعلولر و بو قدر جه تقریلر بحر دکه کناره قبول ایتمز هو الاول
والآخر والظاهر والباطن نصی کریمنک اطلاقه بزم کبی مقیدلرین
ادراکی جرئت دکلدر دقیق اولمه حدود و عجزدن طشره کتمز
کردی زآفرینش عالم بدیدنیست در عالمی که دلبرما جلوه میکند
بر عالمده کوریزم محبو بمز ظهور ایلیه عالمک خلقتندن برعبارت ظاهر دکلدر
جلسی محو اولور بوندن اقدم اولان بیتنک شرحنده کی اسماء اربعه‌نک
قرآن کریمده اطلاقی تأمل ایله کائناتدن غیر و اثر قالدیغنی تحقیق
ایدرسه‌ین لکن سیلاک کرکدرکه تجلیناک کیمسی افنا ایدرکی اولنان
اسماء اربعه‌نک تجلیسی کبی و کیمسی ابقا ایدرکی الاسن بن شوبویرلو
برنده اولدیغنی کبی که جمیعاک محلی مبقی اولان تجلیدر هیچ عمر کده برشی
کورو ب کندیکی فایب ایتدیکنک وارایسه برمقدار بو منازه قریب دکورلر
برهردلی که میکدر و آب میشود ازبیم زدوی شرم و حیا جلوه میکند
اوقدر شرم و حیا یوزندن ظهور ایدرکه هر تنفسی کوکل اوزره اوعزارایسه
اربوب صوا ولور تجلیناک آن غیر منقسمه ده اولوب دوایل والخ
حیاتعبیر ایلدی و بهرحال بو تجلی ده عبدک فانی اولدیغی صورتنده ذوبان
قلب اطلاقی دخی مفاد اولدیغندن اقوم و اقفا اولان بو مقامله وقوف ایتمز
باورکه میکند کز نک تجربه کنار موج سراب زآب بقا جلوه میکند
کیم تصدیق ایدرکه بر کنار قبول ایتمز دریادن سراب موجی آب بقادن ظهور
ایلیه زیرا وجود حقیقی که واجب تعالی حضرتلرینکدر اکا نسبت
ممکناته مخصوص وجود وارایسه بوسرابدر که آب حیاتدن جلوه کر
اولور بو مضمون منازع فیه اولان مسئلهٔ وجودی متضمن بر مشکل
مطلبدر و بر لغز غریبه در که حوصلهٔ عقل قبول ایتمز اکر نور ایله برکن
استغراق ایدر و بر طائفهٔ جلیله ممکناته مخصوص وجود نیوقدر دیو تعصب
الا مکان ادآ سردایتمشلردر عقلک قبولنه قریب لکن شدت
انکار مینیله نظر ایدنلر هذیان استماع ایدرکی اصلا طرفه یقاشمزلر

سیما مسلمانک مبناسی معتزله طورنده اعیان ثابته اوزره دو
وجود مسلمانک قباحتی یالکز معتزله مذهبی اولمسی کفایت ایدرلرایسه
مهملکدن علماده بری دخی بودرکه حقه اصابت بنم مذهبم
مخصوصدر دیو وجود نهاری قوشلمق و قتنده انکار دن تحاشی
ایتمز رتبه لرینه وارلرلر لکن هرکسه لازم اولان مقتضای شروع
شریفدن آیرلمقدر و علامت سعادت مطلقه بودر و بنم سنک
البته بولنان علوم شرعیه انفعالیه قبولندن اولنجه یه‌ریلیمک
ایله برشی اولمق لازم کلمز و مرادلرینه واقع اولدی که فقر ک بلدیکم
خصوص مجالرینی عرض ده استاذلرینه مجالدر دیو تقریر یوررلیمز
وبنم سکوتدن غیری چاره‌م بولنمدی لکن شو قدر وارورکه برادم حق
صریح خصمینک عنده نه بولوب اغراض فاسده سیله قبول ایتمیو
ربنا لا تحملنا ما لا طاقة لنا به دیو بیهوده دعا ایتمش اولدیغنه قائل
اولمشتر راه حقیقت زآفتاب این راه بچراه نما جلوه میکند
حقیقت بولی اقنادین زیاده روشن و ظاهر در بو طریق دلیل کبی جلوه
ایدوب هم راه و هم راهنما لق ایدر نیز اتحقیقین عنده نه اکرتاویل
ایله معنای مفهومدن جیعتزایه حقیقت شرعیه‌نک عینیدر و
فرایض و نوافلی ادا ده و تکثیرده احادیث صحیحه ایله وارد اولان
اخبار نبویه‌دن بلا تأویل نظر ایدن بو دعوای تصدیق ایدر
آسوده کی مجو زدل بیقرار عشق تا قبله هست قبله نما جلوه میکند
عشقنک بیقرار و مضطرب اولان قلبنده قرار و راحت طلب ایله زیرا
تا کر قبله وارد قبله نما حرکت ملازم و مجبور در بو بیت ده عشق عاشقی
معناسنه مراد اولنمشدر یعنی قبله نما قبله‌یی بولوب اکا توجه ایتمیه
ساکن اولدیغی کبی عاشقنک دخی حالی بویله در مجازده لکن حقیقتده
وصول نامیله بنام اولنجی منزل وارد قدر نصکره حالی تغیر اولوب
ابدالاباد حرکتدن منقطع اولنه مجبور کندنه محقق اولوب سکونده بولنور

مقتضیات بشریته تک زواید ولذایذدن برآزاده ومجرد کبا شی
کندی قنادی آکثه ایکدی وانبالخاصه سعادت تخمن ایدیجی هما
قنادی التنده جلوه ایدر نزیاهای احکام وجوب بوصورتده
آولان درویشک اوزرینه سایه گسترا اولوب بویم احکام امکان
اقلیم بندن بالکلیه نابدید اولمازایسه ده شامت ایراث
ایده جک رتبه ده کورنمز وبولنمز ومعلوم اولدکه ارباب ریاضت
بعضرهما بالکلیه بشریت محو اولور دیوکمدنه تابع اولنلر ایچون تالیف
وطرق ریاضتلر ایتداع ایتمشلر درکه الی الآن اطراف هندوستانده
بوطریقه سلوک ایدنلر وارد رلکن باطلدر واعتقاد فاسد در
بشریته وقت کلور یوقسه زائل اولمسی برو جهله تصور اولنمز
نادان کدرقضاکشف امیکند حذر غافل کدرویه تیر قضا جلوه میکند
جاهل که خدانک قضاسندن حذر ایدر غافلدرکه تیر قضایه متوجه
جلوه ایدر یعنی هرو قتده برآفتدن فرار ایدن اوافته اوقه سین
چورو وب قاچمق عادتدر لکن قضادن قچنلر قضایه دوغری قچوب
وقت وساعتنده اچر اسنه مساعده ایدرلر ویوبابده کونا کون
قصه لر ووقوعه لر کورلوب وایشدیلمشدر
چون موجه سراب درین دشت پر فریب چندین هزار دام بلا جلوه میکند
بودشت پر فریب اولان جهاندہ سراب موجه سی کبی بوقدر بک
دام بلا جلوه ایدر وخلقک احوالی بودا مکا هده تخلفه در کیمی
دام اولدیغین بیلوب دوشمن وخلاص اولنق دخی مقصودی
دکلدر مناصب دنیویه ولذایذ نفسانیه کبی اکثر کبار عوامک امللی
بودر وکیمی دام اولدیغین بیلیوب دوشمش وکاهیجه چیقمق
فکرنده دخی اولورسه انبا چسارت ناقه کلوب چیقه مزبور مقدار
دنیایه قادر شمش وسط الحال اولان موظفلرین حالیدر وکیمی بیلدیکی
دوشمش وتوبت جازبه توفیقله چیقمش بوابراهیم بن ادهم و

وفضیل بن عیاض کبیلرین حالیدر وکیمی بودا ملرین برینه اونرایوب
محفوظ ومعصوم کلوب کمتمش انبیاء کرام ورسل عظام کبیلر وکیمی
روشمش بولنوب بودا ملی بوصحرایه وضع ایدن البته درکوت
کرفتارنه مرجمت ایدر دیوحسن ظنلر خلاصه منتظر درو رکاه پکاه
دام ایچنده بوتا دب برکا تیله کندوته ترک وتجرید چالشمسین کوسترار
ویوشیوه دن حسن ظنی مزداد اولوب کرفتار اولمق ازاد اولمنک
مقدمه سیدر دیه رک انتظارینه قوت کلوب دوکه بزیم کبی
دردمندلرینه حالی بودر وسراب موجه سی تعبیری افاده ایدرکه
مفهوم نص کریم اوزره صوقیلیوایدوب کلنلر بسراب ونصودن
اثر بولمیجق الهی بولوب ظننته وفا ایدر دیمک اولور
سراب زیس لطیف فاده تمت ان کار ظاهر شود که کیا جلوه میکند
ای سراب اودلبر اوقدر لطیف واقع اولمشدرکه ظاهر اولمازکه
قنده جلوه ایدر یعنی بواسم شریفک تجلیسی حیرت ایراث ایدر
برحالتدرکه فلک مقاله صغیر مثلا لطیف اسمنک متعلقاتندن
برملک یدیجی قات کوکدن طرفة العینده بعینه بنی دملک خیالکبی
ورنجابدن نورافتابک مروری کبی زمینه واصل اولوب خدمت
مامورہ سیدن ادا ایدیو مخلوق ایکن لطافت بویله اولنجه خالقک
لطفی طور عقولدن خارج مشاهده ایدنجه حیرت ویره جکندہ شبه یوقدر

هرگز عنان رشته بکوهر نداده اند
شوخی زحد مبرکه مترا سر نداده اند

اصلا رشته نک عنانی کوهره وبرممشاره رادبر لکی حدتدن
چیقرمه کیرسکا باش ویرممشاره ریعنی بیلدیکلکی ایشلیه سین
وجلا اطوارک مرادک اوزره اولیه بواولماز واولمشدر برحوتک
مرادی اضافه موجودا تی جواهره ووجودی رشته یه تمثیل
ایدوب جوهر رشته یه تابعدر یوقه رشته جوهره تابع وانک

امرینه مطیع دکلدر دیوحقیقت حال ارشاد امکدر پس بویله اولنجه
بی ادبانه بن آیندم یا بن ایدرم تعبیرلرین مالوف ومعهود اولمزدن
قطع نظر لفظا یا معنی اثنا الله مقارن آیله دیمک اسیر
زخمه لش رسیلی دریا سیه شده است این اعتبار ونسبت بعیر نداده اند
وخاری دریانک سلسله سندن وامواج متواصله سندن سیاه
اولمشدر بین الناس بواعتباری عبره ومثل ویرممشاره ریعنی
مراتب دنیویه واخرویه البته برمعنی تنک تحتنده احسان
اولنور بوجه پادرهوا وبیهوده برشئ آلدکمز وکیمز رایکه فائده
ایتمز ومعلوم اولدکه بودار ابسلاده برمقدار صوری ومعنوی
اکدارہ کرفتار اولمد تجا عنای الهیه واعتبار صمدانیه آدم
علیه السلام حقنده فائده ایتدی اولا بین الصفا والمروة فرق
صباح خیریله بدیتله تخسیر وثانیا کندی دوحتدن نفخ روح وعلم
اسمایی تعلیم ودملا نکه کرامنه سجده ایتدرد کدنصکره درینتدن
بوقدر انبیاء واولیاء ظهوری مدت طویله کوزیاشی دوکوب
انواع درلو بلیاته مبتلا اولدقدنصکره اولد یعنی عاقله کفایت
ایدرکه بم علم ومعرفتم وارد یومعزز اولمق محض حاقندر سیتما
جمیع کبار ادملک ودنیاسی البته مکدر اولدیغی هرکسک معلومیدر
یوقسه همان بوبر قاچ کونک صفاسنه قناعت ایدوب بعد الموت
هنوز کلمکده اولدیغی مراتب ولذایذدن چوقلرینی برشئ فهم
ایده مدم دیرحاضره مایل اولنلردن بولنورایسک بورتبه سی
دخی کدرسز جه بیلکده وبرینه ویرممزاد دهوا یوقدر دیمک ایدی فهم اولندی فیمتش
اعتماد ون جاه ودولت معرفت بیکانه درمقهوری وارایسه بیچاره دردمند
بخشیده اند چون دل خرسند نعمتی درویش را که نعمت دیگر نداده اند
فقره که غیری نعمت ویرممشاره رقانع قلب کبی اکابر نعمت ویرممشاره
واقعا برآدمک قلبی اولدیغی حالته رضا اوزره بولنوب بهبوده

اضطرابدن خالی اولمق قدر نعمت اولماز لکن برکرمک وجودی
وقتنده قیمتی بیلنمز مدت وافره بونعمتی فقره ویرممشاره ایدی
لکن صاحب عیال اولنجه برمقداری تلف اولدی تابقیه سنک
برکاتندن درکه کثرت اعیالنه مناصب دنیویه دن برینه
هوس ایتدک والحمد لله علی ذلک
بنده بیلم حالیا دنیاده کی رتبه مدن ویرممشاره رادکدن یعنی قناعت ایلدک
ازبرک ریزحادثه آزاد کرده اند هرچند کبی سرو سرا برنداده اند
هرچند سروکبی بزه میوه ویرمیدرایسه حوادث خزانندن آزاد اولمشار
دیوبودخی کرتله واقع اولان خصوصلردندرکه مرآدی مدت وافره
عافیته کورسین اما فقیر وعشاء لیله بسنده مخیر لکن اتفاقا برطرفدن
کندنه رطوبت توجه ایدوب حالته نظام ویرمایکن بازاریه مبتلا
اولورمایعلاج اولورمایضعف معده دن شکایت ایدر وکاه وبیکاه
کچه سیندره دنزول خرم وارایسه ده وجودم عافیتده ایدی
دیوتام نکبتی ذکر جمیل ایله یاد ایدرسین معلوم اولدی که فقزاده کی
دوام عافیت غنایه بدل ایمش وفقرایله جمیه تنک دخی اسکانی بوقدرکه
پرهیزایله عافیت بولدی دینیله بلکه استقام مزمنه ی وجبا شیار
فقرانک شرف اطعمه سیدر وصغرانی بالق صالمورہ سی طوزلو پیینز
کبیلر حاصل کلام هرکیمده برنقصان مشاهده ایدرسن انکیدیکی
ممکال ویرممشاره ومرهقنده برکمال مشاهده اولنورایسه برچقه تنک
مقابلنده درغفلت اولمنیه

نومید مشو زنازدی عدل حق زان مرد مدهد هرچه ازین سرازداده اند

حقک میزان عدلتدن مایوس دکلم اوباشدن ویرلر هرشی که
بوباشدن ویرممشاره ایسه مرحومک بوحسن ظنی صرف استغنای الهیه
برمعنیدرکه کسب وتجارت وعوضک مدخلی اولیه وجودکبی
سمیع وبصیر وارادہ وقدرت کبی لوازم وجودن هربرینه وارایسه

بوقبیله ندر زیرا بر عاقل دیمزکه فلان طاعتمك مقابلنده وتیله العلین
بکاسع وبصر وبردی دیو بلکه شکرنده عاجز وقدرندن غافل اولدیغز
امتنان الهیه لردر مثلا بازاردن برمیز برجلیق مملوك آلوب البسهٔ
فاخره لرایله تربیه ایدرك خدمتندن خشنود اولدقده برحجاره
وبرخانه ولوازم معیشتاً حمتیا ایتدکده کندوندن بوفعلنده ضمنا
یاصراحةً برکفران صادر اولسه بهی دلی وغلان بن سنی جلیق
آلوب حالا هرنه یه مالك ایدیك بنم وکلیدرد دیدیکزده اوعبد
مملوك برجواب بولهٔ مدیمی کبی دکل بزلری مولای غنی محمد مدن
وجوده کتور وب انارا سما وصفاتیله تزیین ایتدیکی وبلاعوض
بونعم جسیمه لری احسان بیورديغی بدیهی ایکن افندی برادر صورة
ارادهٔ جزئیه ده کی بی ادبانه مجلرمیزی وایمان کسیدیر دیوالات
کسیدن غفلتمزی همان لسان شریعت تبعیت مرادایده لم یوقسه
بیزلره عرتبانی محلصندن یقشمقلو براسم یوقدر
اوقدر بومعنی محشوده فراموش ایتمه ما کووفود کرملك ایلدی کستاخ بزی
صاحبعرفانه واجبدرکه بوخصوص مذکوره لرده بحث ایدرایسه ده
ویرونده اعتقادنی خلدن محصوص دوتوب بوعنایتلری ایدن
وهاب ظلمتك کرمنه اعتمادنی اعمال صالحه سنه اعتمادندن هرحالده
افزون ایلیه زیرا متاجحاجت یوق بدیهیات معقولدن دکل ندر
داغ توانکری بجبین شان کشیده اند آن فرقه راکه چهره چون زر نداده اند
اول فرقه یه که القون کبی چهره ویرمشلردر انلرین چهره سنه غنی ملك
واغنی چکشلردر یعنی تنعم ورفاهیت اهلتك البته یوزلرنده
برحرمت نمودریه اولدیغنه بناءً داغ تعبیر ایلدی زیرا دولت معنویه
تك اثری اولان کثرت ریاضات ومجاهده سبیله القون کبی
صاری ومفرح چهره فوت اولنجه داغ توانکری احسا اولنورکه
مجموعه بملك حیوانات تمغا عادتی وارایسه صحیح شبهه قالمزکه

انی مراد ایتمشدر وارباب مناصبك افتخاری دولتله اولدیغی
محققدر وعلم قیافه ده مرصندن خالی برآدمك چهره سی صاری
اولسه خلقه حقد وحسدك وخیانتله باطنك علامتیدر وحمرت
وجه چکر کبی لطافتدن خالی اولسه ملك نشانیدر دیو یازلرو صاری
رنکی راشره سازکه مردان خود حساب دامن بدست برسش محرز دانند
نفکی محسوب ایله کندی نفسنی محاسبه ایدن آدملرك داملرینی
محشر سوالنك الندن ویرمیوب دنیاده اوغایدن خلاصولشلردر
قالدی که کشی نفسنی محسوب ایتمك ایکی طریقه منحصر در یا قبل
الکلام سویلیکی سونرك سخرعه مطابقتی ومخالفتی تأمل
ایمك کبی اغزینی آچمزلکن بوطریقه سلوك علوم واعزه یه محتاج بریعقلد
یاخود بعد الکلام سقطاتنه واقف اولدقده تعمیر وترمیمنه اعتنا
ایتمکدر مثلا غیبت ایلمش صاحبنه واصل اولمغز توبه ایدوبا
اوبجلسدن کیدرایکن مجلس دعاسنی التزام ایدرایسه اما بوندقدار
قوت ایمانك نوازمندندر بوجمله خیال وظن وشکك مرتبه لرنده
بولنمزه وشمك محالات قبیلندندر مولای متعال عنایت ایلیه
مهتادر صنوبرین واعطی سن شخره آنا شهادتیله تعالی کرواعظ محترمه
هرکسك حالنه کوره مستنادی اولورکبارون برکیسه یاریم بکالسون
دیو خبر کلدکده انسانه عادتا ولان حالتك برآدمه عشری عارض
اولسه قیامت قدقه کم سیلآدکلدر آخرتیامتی دعوی ایدنلره مثال
بدرش دباغ پسرمن خود بیرنی گشته اند حرمت بشوخ چشمی مفرزاده
قلوبی منورایولنلرکندی خرمنه برق اولوب الدی ایله ماسلکدن
یاقمشلردر اخترك شوخ چشملکنه فرصت ویرمشلردر یعنی حوادث
کائناتك سیاراته ارتباطی جهتندن برخرمنه صاعقه اصابتی دفعی
آثارکواکبدن اولدیغنه بناءً کویاکواکبك کوزی دکمکه بکزه مش
اولدی که بواصابت عیندن اول نورانیت قلبه مظهر اولنلرشیخ عطار

بیلك وعیبی اصلاحه مساویدر ومعرفتی آخرلرده فهم ایدوبه معرفت
بیلك کمال حسن خلق معناسنه اوخلق حسنه مالك اولمیه مساویدر
والبته احسان جزئی وکلی تقلیده سبب اولور
زخرت مطلب جزئی عنوان مشروله فلك ستاره میبرد وآنتاب آرد
مطلب جزئیك فوتندن غملو اولمه که فلك یلدزی کتوردی لکن آفتاب
کتوررمرحوم فلك نشینك وسعتنه اشارت ایدوب مطلب
غایتك تأسفی حقنده علاج کافی بولدرکه حکیم وغنی اولان پروردکار
کائنات بنم جهده فوت اولان مطلبمدن اعلا برمطلب احسا ایدر
دیوملازم درکاه رجاوحسن ظنی ملاذ وملجا ایدیوب بروجه
یاسه رخصت ویرمیه لر
بدست غم نشود مبتلا کریانش کسی که دامن شب دارد ست نداراد
برکیسه که دامنی شبی آکلدی قویمازآنك یقشی غم الندکر فیاراولمز
زیرا احیاء یاانیك خواصندندرکه دائما قلب سروراید ملو اولدر
وفی الحال چهره سی ظاهراولان اعمالك برسبی احیاء یلیالی دربرقول
صاغچی قدراولورایسه دیدیکی دفعی برفقیر مضطره دستکیر اولمق
ایکنی دفعی تجربه ایتمشدر اصلا تخلف ایمازلکن بوصورتده فقیرك
بجای خون وزك وریشه اش برآید ودرد بدست درد لی راله عشق بفشاند
برکولکه عشق دردایله صیقه انك طرندن وکوکندن قان برینه
توتون چیقرزیرا تحت عشق رتبه سنه کلنجه دك مبتلانك قانی
احراق ایدوب سودای مجنتم ایدر واکر بوصورتده عاشقك استحوانی
نقتیش اولنه مغزدن خالی وعروقی یوقلنسه قاندن بدل بردود
بخاری اولیخنده اشتباه یوقدر
کیست صاحب خرمن دربن تماشاکاه که عیر اشك دلردانه نمیکارد
بوتماشاکاهده خرمن صاحبی اول برکیسه درکه کوزیشندن عبری
بردانه المز زیرا رقت قلب وصفای خاطر وزمین قابل اولمدیجه

هردانه هرزمینده بتمر ستایگادنی فی سبیل الله اولور ایکی هرقطاریه
بر خرمن اولور

بندگ اوست قدر خاک بجوسایهٔ ابر چندان رود که دل سور را نیاز ارد
بیوک اودرکه ترا یاوز رنده بولت کو لکسی کبی اغلین کیرده که فرنجه
قلیغی انجمیه یعنی عباد الرحمن اولوب حرکاتدن محلوقاته منفعتی
اولمازایسه باری ضرر ندن امین اولورلر و بوخلق عظیم الشان
بالفعل بولنمق اکبر معقول سیدر کما استماع اولنور اما کم کوره مز
باری بیتنده کیمسه بندن اینجمنسون دیه رک معامله ایلمیه نه
برباشقه دولتدر لکن بومقامده برنکته وارد رمثلا جهلای
متصوفه دن برکسی بومضمونه مطلع اولسه بحدالله بوخوی فیروزه
مادرزاده دردیوافتخار ایدر زیرا اندره برجلم عاری عارض
اولورکه عندنده شراب انجمن وغازی ترک ایدن بوفرضداری اولا
ایدنلرایله مساویدر کندنه برغیرت کاویه امرمعروف ونهی منکر
یاخود بغض فی الله وحب فی الله منزلرینه همت ایتمک بوقدر بو
صفت ایسه شیطانک اخص اوصافندندر بزیم کبی انجمنیه
دیدیکیز یعنی کندی حرکتندن خلقه ضرر کلمیه دیکلدیوقه
شرعیتدن برقیل قدر انحرافی کورو ب مزاجنه اندن برغضب
کلمیدرین ایمانندره نقصان اولدیغی محققدر کما بردن برینک
عیبی جلوه ویولدا شلرینی اغلاقیل راضی اولدوب اچلوندن برینی
افندیسنک حرمنه دخول ایدرکورد کده سکوت ایلمسنه نبوردیکن
قبو یولداشلرینک رضاسی افندیسنک عتابندن اوعبدی
خلاصایده میلورمی تامل ایلم ومن بهالولور

میا اصل سخن کفتکوی اوست تمام که جمیع طائفه را بی نصیب نکذارد
اهل سخن بینیده اوکاملک کلامی تمامدرکه جمیع طائفه بی
نصیب ترک ایتمز مرادی والله اعلم شیخ اکبر حضرتلرید رکه شوحالته

مکیده دسلسلة الذهب سوزلرنده آدم علیه السلام شجرهٔ منهیه دن اکل
ایدوب وتوبه ایتدیکی وقتده جمیع ذریتی آدمده مضمر ایدی
ومحلو قاتک جمله سنکاری محن وبلایا وسط حالده واقع اولوب
مدتلر وخلولر واحقابلر تمام اولدقده رحمت سابقه جمله یه
واصل اولوب هرکس حالنه راضی اولورلر دیو تصریح ایدرلر لکن اهل
جهنم جهنمده واهل جنت جنتده بوایکی دارک خلقی تبدیل مکان
ایتمک محالدر اما شیخ حضرتلری بوخصوصه محلی کلدکده ادلهٔ
واقعه ارسرد ایدوب رحمة واسعه یی تصور ده قصور ایدنلرین
سبب ولعنت وتکفیرینه باعث اولمشدر ومتعصبلردن علمای
بولنلردنی درونلرنده کی عداوت نظر لیه یاقدیرجون غیرلرده
حتی باطللردن تمیزه قدرتلری قالمیوقه بحمدالله بوعیوب تمام
ایراد ایتدیکی کلامی تأنیله مطالعه ایدنه حق اولدیغی ظاهر اولور

چودورعقده کشائی ونرسد مایاب بناخن مبتوح نرکشت هرکز
جونکه عقده کشائق دوری ای صاحب مکا ایریشه ملک ماهنو
طرفنی ایله اکر سرین متفرق پشت سرخاریدن کنایه در برایشده
عاجزاولدن وعادتا عقده لرطرنق اوجیله حل اولدیغندر
ماه نوی طرفنه تشبه ایدوب فعلتی اکر قاشمیه حصر ایتدایله
حل اولدیغندر حل عقدهٔ مشکلاندهٔ حرخک عجزنی اظهار ایلیه
کلدنه بوفتی تخصیص ایلدی مرادی عزالرنده سحر حلال مقولاسی
اولان ارسال مثلدر ومضامین لطیفهٔ بی بدلدر

اصل معنی بسخن بلبل بستان خودند
بنظر آینه دارد دل حیران خودند

اهل معنی سوزایله کندی بوستانلرینک بلبلیدرلر ونظر ایلدکلری
حیران اولانلر قلوبلرینک آینه دارید رلر یعنی کوزلری برآت
کوکل آینه سندن غفلت ایتمیوب اندن نکوتات صور کونالون

مکرناق تماشا ایدرلرکه اوسببدن اولیاء الله کوزلرینه دقتل نظر
اولنسه انسانک قلبنه رهیبت عارض اولور ومراد برکره عالم قلبه
دخلدر بوقصه کره عودت مراد ایدوب اوکی غفلتله طالب
اولسه بلکه امکانده اولیه دیمک جائزدر وصاحوب قلبی انسانک
حصول عمی آتنده اولالم صنوبریدن غیری برشئی فهم ایتمیه سبین زیرا
لسع عربده قلب بولم صنوبرینک اسمیدر قالدی که بعض فضلا
آندن حاصل اولان برحالتک اسمیدر دیو تنبیه ایتدیکی تاویل ایله
اصابت ویا ولیز خطای محضدر وقلبا سمی برباشقه معنانک
آدیدر دیمک لسان عربه مخالف بحمیلکدر ملائکه دخی عرش الهی
ظهور ایتدکده بوحی طواف ایدرلر وبوحسز اوحالتدن برسی
حاصل اولمازمثلا انسانک سائر اعضاسنده قلبک حالی بوقدر
بیلم بوتبدیل اسمی کیم جائز کوردی ونه وجهله ایراد ایلدی

پای رغبت نکذارند بدامان بهشت که در ین کلستان کریبان خورند

رغبت قدیمدن دامن بهشته قومازلر اما جنت نه دیمکدر عین
الیقین کورد کده نصکره زیرا فقیر جکرم صد پاره اولا زمان مشاغلک
بارد وضعف ایمان عمره لرندن اولان نرتهاتر سینک بری دخی
بودر یعنی جنتی استمز لر یز جواب ایلدک که جهنمی کستونلر اما کیدن
بعضیلری کندی مقام اخلاصده بولوب الهی سکا عبادتم جنتله
رغبتدن وجهنمک خوفندن دکلدر دیمش وبوکلامی دیدیکی وقتده
دنیادن ما ملکی بردینار ده واصل اولمازایدی وتوجه ایتدوخی
قبول ایتمزایدی لکن بزیم شیخ افندی کندینک فانی اولدیغنی بلمیه رک
برعتاب فدائنی بایسه بخش ایده مزایدی جنتی استمز دیدیکی یا
جنته ایمانی بوقدر یاخود بعشق الکنار تاسه قیاس ایدر
ایکیخی مصرعک مفهومی جمله اولیا لرکندی یاده لرینده اولمق اوزره
کلستان سیرنده درلر مرادی بکیاته مستعد اولنلرینه آثار جمالدن

شاهده ایدکلری عالمه عشارت ایدرانسانک کالنک اعلاسی
بودرکه کندی طورنده بولندیغی عبارتله تصدی ایلیه بوسوالی ایراده
دخی وارد اولورلرکن جوابنی مکرر تحریر ایلیشمدر خاصلی ادلهٔ شرعیه
ایله معلوم ومزاولیان مسائلی نه کندم اعتقاد ایدرم ونه خلقه
واسطهٔ ضلالت اولورم وکورکورمزاما سوزورتبه سنده بوطائفه
نک حالترینه اطلاع عنایت باری اولمشدر

چکر تشنه بدریوزه کوثر نه برند
این سکندر نه نشان چشمهٔ حیوان خورند

کوزدریوزه سنه صوسوزچکر کتورمزلر بوسکندر طبعلنلرکندی
کندولرینک آب حیات چشمه سیدرلر زیرادنیاده ایکن بیک کره
موتی رادوب بقابالله وبتبه سنه واصل اولمده باهوج مقتضیات
طبیعته سدّ ریاضات ومجاهداتی چکن معنوی اسکندر لرکندی
ذاتلرنده حیات چشمه سی اولوب محشره کوثرانتظار نه روشمرلر
زیرا بوطریقی صاحب کوثر کندولرینه تعلیم ایدوب حیات ابدیته
وصوللرینه سبب اولمشدر

آتش عشق دلی نکته ور ذوق ایلیسه ها نشنه کمه محشره ونباده آرزو کند

چشم چون لالرنخت جکرخود دارند میزبانخود ومهمانخود خواهند

لالکی کوزی کندی جکری پاره سی اوزره دوتار لرکندوکندولرینک
هم خانه صاحبی وهم مسافرلریدرلر یعنی کاملندن امیدلرینی قطع ایدوب
لوازم دینیه ده صبر وثبات ایله جکرلرینی اکل ایدرلر نکته وار
لیس للانسان الا ماسعی مفهومنه تصدیق ایتمشدر دیمعلوم اولدیکه
انسان خلیفة الله در اولی مرتبه برکیمسه اوزره حکومتی اولمه
کندی نفسنه خلافتی صحیحدر زیرا حواسی ظاهره وباطنه لیسان
شریعله تعیین اولنان امورده صرف ایتمه ایله مأمور در واصل خلقی
تربیه ایدن اولدیغنه بعینه تراب بکی جمیع لوازمی کندندن چیقوب

کنونه ارجاع اولنور لکن بیکده بری واقف اولدمز و مولای متعال
انسانی اول خلقتنده طاقله ذکر ایتمسی دلالت ایدر که مستخلفنک
آینه سی و مظهر اتمیدر
درته تودهٔ خاکستر هستی چون برق کرم روشنکوی آینهٔ جانخودند
وارلق خاکستری یعنینک التنده برق کبی حرارتلو کندی جانلرینک
صیقلنمشغول اولدرچونکه برق سماک تحتنده و سما کل برکنده
وعاد تا آینه لره کل ایله جلا ویرلدیکنه بناء اولیاء الله‌ی دخی
کندی بدنلری اسمانینک برقنه تشبیه ایلدی زیرا قومک مطلبی
اولان معارف الهیه مستور رایحود برمحلدن برمحله نقله محتاج
دکلدر بلکه ظاهر و مهیا و دیدهٔ بصیرته اماده در لکن ماسوایله
چشم بصیرته کلال کلدیکندن جلادن غیری اهم مهماتلری بوقدر
ازخدایغ خود و راحت مردم طلبند مرهم زخم کشتداغ نمایانخودند
خلاصه کندولرینه ریح و خلقک راحتی طلب ایدرلر خلقک
یاره سنک مرهمی و کندیلرینه نمایان و ظاهر و اغیدرلر اولا خلقک
راحتی طلب اینمک اکثر اوقاتده انسانه مشقتی ستلزم اولور
بر مسلمانک بعض مستغالنده بولنمق کبی بوصورتده کندی بختی
طلب اینمک ضمنا اولور و کاهیجه صراحة نفسی فدا رتبه لرینه
وارمدیغی تذکرهٔ اولیالرده مفصلدر بویله اولنجه خلقه مرحم
و بغضلرینه زخم اولمش اولورلر و بهرحال افتداری قدر مخلوقاتک
دارینده راحتلرینه سعی ایتمک اشرف اخلاق انبیاء و اولیالردندر
هرنکبته قسمت اولماز

نسیم سحر دستار سرو پریشان نشوند مجو دستار سرصبح پریشان خودند
کلام بارد نسیمی ایله پریشان اولمازلر صبح بکلشنک صاریغی کبی کندو
کندولرینک پریشانیدرلر زیرا استغراق انوار صداقت و تجلیات
خورشید وحدت اندری برصورتة افراغ ایتمشدرکه نسیمی کورر

ونه برود تن جستن بدر و نه سوایی بوله مزکه کلامنده پریشانلق
کلمه بلکه صورتا پریشان بولنمه لری دونلرنده کی آفتاب تجلیاتک
آثارندندر وهرقنده برمطلبنه اصلاح کورلمش ایسه البته صفالی
شانه یه بیکانه و حرکات و سکناتی عاقلانه و مستانه کورلیورظن بودکه
اصلا تخلف ایتمز بر علامتدرهان مشایخدن برین صورت حالنه
نظام قیدندکورایک استرایش اون کونده بر افطار ایلصوم
معرفتدن خبری یوقدر زیرا قلبدن اضیق عالمده برموجود یوقدر
دینمک معناسی ایکی معنایه برون توجه ایده مزد یکدر وطشره
سنه نظام ویره مزکه ایچی پریشاندر

عشوهٔ حرص نکل راجوی نشانند عنچه خسبا د ماغت کل دامانخودند
کلرخ منمنک عشوه و جلوه سنی برآرپه یه المزلر ریاضت عنچه خسبادی
کندی دامنلرینک کلیدرلر یعنی عنچه کبی اولانلر بلندرینی دائما صول
طرفنده قلبی اوزرینه صارفیدروب عالم فانیده کلستان بقایی
تماشا ایدرلر و فی الواقع عالم خیال منفصلدن خوایدوه راست
شریفک عند نده کل ایله کلک فرقی قالمز

کاه و قبضه بسطند کهی در کف نبض دمیدم اغوا و کلیدر زندانخودند
کاه قبضه بسطده و کاه پنجهٔ قبضده نفس نفسی کندی زندانلرینک
هم مفتاحی و هم کلیدیدرلر مرحوم بوسنوی نده اوصاف جلال الهی
التزام و الم ریز قلوب طاهره لریله عارض اولانلرا ثنا و اسماء دن نظم
جهتیله اهتمام ایدرک بویبتنده قبض ایله بسطی ذکر ایلدی کذا حوال
فیلندن تعلمز هرکسک قلبنده هرآنده عارض اولان انزلردندر
لکن قلبی قبضده اولمیان قبضی حالنده بوکون کیفم بوق برکدرم
وارد در اصلنی نی بلم دیو شکایته باشلر و بسطی حالنده بوکون نشاطم
وارد دیو اظهار سرور ایدرلر لکن ارباب قلوب قبض و بسطک وقیعه
لریله امعان نظر ایدرک سابق و لاحق اسبابی تفتیش ایدرلر

ومقتضیات ادابالهی اوزره حرکات تغیرینی جبره محتاج اولورلر دینی
امثالی انلرا سماء حسنی قلبدن ظهور ایدوکی آچیقدن کندی زندانلرینک
هم مفتاحی و هم کلیدیدرلر توجیده اشارت ایلدی

چه عجب لرزه فتد تاج بشکر کویند کون شیرین سخنیها شکرستانخودند
اکر آچی سوزی حلاوتله سویلرلر ایسه نه عجب زیرا طتلو سوزلولکدن
کندی کندولرینک شکرستان اولدیغندن یعنی بوطائفهٔ علیه نک بر سوزلری
دخی بودر که نهی منکر ایتمکله کلری نفوسه کلامدی غایت طتلو
کلوب عملا ایتمزلرایسه ده شیخ افندی مرحومک سویلدی دیو ایتمز
و استحسان ایدرک نقل ایدیوقه زمانه مشایخی کبی انفیه چکنه باده
چکمک تعمیر فی ایدوب بالکلیه طریق مستقیمدن تنفیر ایتمزلر
بر نوبهار باخورده دلآرزانی خاکمان سوخت کان شمع شبستانخودند
شمسمک برنوی افروخته دلره ایفده رحمتلر خاکمانی پاشلر کندی
شبستانلرینک شمعیدرلر یعنی بوطائفه عالیه یه برتودن عارایدوب
نورهم نسبی بین ایدیهم و بایمانهم منطوقی اوزره هنوز بوداره
فیاده ایکن اعمال صالحه لریله نورنی مشاهده ایتمیه جهتاوزره دلر
وصیت دیدن عیب و هرخلق قبیاست که بصد چشم شب و روز نکهبانخودند
خلقک عیب و هنرلری کورمیه فرصت قالمیه دوروبرلرینی
کندو کندولرینک نکهبانی و ناظر یدرلر که احکام امکان برزی صید
ایتمسون دیو ترازیمیزان عادتا تفتیل طرفنه مایلدر احکام وجوبی
تحصیل کوچ اولدیغی بوسبدندر زیرا اصلر تراویدن خلق اولنوبه
عالم قوسده انوار دن خلق اولنانلرین صفاتلرینی کسب ایله
مامور اولدقلری کوباعث زده طبیعتلرینه طبیعتکز دن خروج ایدرک
دیدیلرا نکیچون ارباب بصیرت هرقنده برکمال کورورایسه تحصیلنه
همت ایدرلر و هرقنده برعیب کورورلرایسه اونی رتبه استعدادلرینه
استغفار و کندینی محافظه یه بذل وجود ایدرلر

ظاهرا جمع ازمنه اوم طلیب کن سایب کریشانهٔ فکر پریشانخودند
ای صاحب تجربت خاطری بوقومدن طلب ایله که کندی فکر پریشانلرینک پریشانی اولمشلر یدرلر یعنی خواطر جمعیه حاصل سین برخاطر ایده اوم
دیو عقل معاشی زائل ایتمکدن صکره صوری پریشانلق قالمز اولور
وهرقنده صورت پریشان اولورایسه البته اوپریشانلق وقدیر
جمعیت خاطر موجود اولورپوقه انتظام ظاهر ایله خاطر جمع بولنمق محالدر

پیرانه سرهای سعادت بمن رسید
رفت زوال سایهٔ دولت بمن رسید

اختیار نقم جلنده سعادت همای بکا ایرشدی بکا ظل دولت زوال
وقتنده ایرشدی یعنی مقتضای بخت بکا برسعادتلو و یروب
ندیم پادشاهی اولدم امانه فائده عرفون ظل زوال قدر برشی
قالدی نه دیشده قوتت و نه قوی شده حرکت بواعث اقدام فانیه
اولدقدن صکره بویله کلن دولت آثار نکبت اولچقنده شبهه یوقدر
رسائی کبود قسمت یاران رفته شد دور سر اینجانیهٔ قسمت بمن رسید
صافی اولانلری کتش یارانمک قسمتی اولدی کایچیلرو کندیلر
شرابخانهٔ قسمتمک طور تسی بکا ایرشدی کویا اختیار لغزه کم
دولتی شرابکمک جامورینه تشبیه ایلدی زیرا امراض کوتا کون زوالی
اولیچه هرقدر عیشی صافی اولسه مکدر اولورو تقریب اجل ملاحظه سی
بی آسمایزدا نه چه لذت برد کسی دندآمانده بود چو نعمت بمن رسید
دکرمنده دانه دون برآدم ندلذت ایلتورچونکه نعمت بکا ایرمشدی
درویش قالمش ایدی دیکرمن بوزیلوب صولرکسلدکه نصکره
بوکلرکلمیه باشلدی بیچاره بنی آدم بر زمان قوالرکالنده حرکات
وسکناتی مرادی اوزره ایکن بوتعمتلری فات اندوقات کرم ایدوب
وعتاب مطلقه شکرایتمز صکره معمراولوب بر بر قوتلرکتزاد
یوزدونقده شکایت ایدرک نعمتم چوق دیشم بوق دیویلرکه

بو معاملات الهیه دن مراد مرآنده بیلک جهتدن محتاج اولدیغی
موجد بیلک بلا عوض ولا غرض کندینه اولان احساندن بنی ملاحظه
ایدوب همو منک جمله سین انک شکریه صرف اینمه ایله دار
کامتنه استحقاق حاصل ایلیه

پیمانه ام زدعشه پیری خاک برخت بعد از هزار دور که نوبت بمن رسید
پیمانه م پیرلک رعشه سندن تراپه دوکلدی بیلک دور دون
صکره که نوبت بکا ایرشدی ایکنجی مصرعله براعتراض موهومه
جواب ایراد ایدر زیرا ممکندر که اختیارلق الینک تترمه سندن بیلدم
دوکلدی دیو شکایت ایتدکده اعدا سندن بری ایام تازه لکده
بوغازه دوکدک دیمه لرین مکافاتیدر دیه جواب ویردی که
قضیه اولیه دکلدر بلکه پیمانه ء عمرده بیلک دور دون صکره نوبتله
کلن پیمانه درکه ساحت بجا لسانی وللارض منی کاس الکرام نصیبت
مصراعن اوخیه رق رعشه پیرلک امدادیله تلف اولنجه بو شکایته
بادی اولمشدر مرحوم بر کی دورت قیراط شاعر دکر رحمه الله

شد مهربان بهمر بمن آخر حیات در وقت صبح خواب فراغت بمن رسید
فلک بکا آخر حیاتمده مهربان اولدی صبح وقتنده خواب فراغت
بکا ایرشدی یعنی اختیارلمغده بولدیغم دولت بعینه برادم اوزره
کیجه ده خواب راحته قادر اولیوب تا بصباح انواع اضطرابله
معذب اولدقدنصکره صباح اولوب خلق اویقودن بیدار
اولنجق وقتلرده اویومیه بکزر که صورتی نوم و معناسی محض
غفلت وسرمایهٔ ندامتدر

شد سینه چاک بحر چو صد فاستخوان من ناقطهٔ ز بارور قوت بمن رسید
بم صدف کبی بنم تخته تابوتم سینه چاک اولدی سحابه مرقومدن بکا
برقطره ایرشنجیه دک ابر مرقومدن مرادی بنی آدم وساطتیله واصل
اولان نعم الهیه نک مظهر اولیدر ومولای متعال بهمانی امتحان

ایچون وضع ایتمشدر حتی مشرک ایله موحد ممتاز اولمز سبیک
سرّینه واقف اولان عارف بیلور که بهمانیک رضی محالدر غایتی ذوق
اولوب هرکسک علمه ظاهر اولماز یا خود سبب غلیظدن سبب
لطیفه تحویل اولور وجهتیه شرعدن بهمانیک حقیقتی عظیم
تنبیه لرواقع اولدیغنه برزکی آدم مطالعه ایلسه برمقدار بهمانیک
سرّینه واقف اولیبیلور وکاهیچه اولور که سبیک حکمی بالکلیه
معطل قالوب بوخصوصیوبو وجهله نه کونه وجوده کلدی دیو
عقلا متحیر قالور لرغالبا بو مسئله تحیر اولنمشدر نقلیل افندی
وکبار صوفیه عنده نهمانیک جمله سی اسماء الهیه مقامنده در
مثلا صوسز آدم آشکار اصوصیه محتاج اولوب استعمال ایدر وعطشنی
کیدر ومولای متعال کلام قدیمنده انتم الفقراء الی الله بیورر بو
آدم صوصیه محتاج اولدی وعطشی زائل اولنجه معلوم اولدی که
بهمانیک جمله سی اسماء الهیه مقامنده در وبو نظرله بهمانیه نظر
ایدن شایبهٔ شرک خفیدن بری اولوب توحیدی کامل ایرشدرر
زیرا اجزاء کائناتک جمله سنه ضار و نافع دیمک ممکندر مشاهده
انکار اولمز فقادی که اسماء تغییر ندن مراد مرقوم اولدیغی کبی اوقصور
مقوله سی یا خود اسم عظم اثناء اطلاق اولنور دیمک دکلدر
مثلا اکر عرکده برکره مثال ایتدیکز صوبی بولیسیر به حرارت سنی
قتله مشرف ایتدکده صوبی بولوب ایچدکز ایشته صوبه اسم اعظم
دیه بیلورسیز وجمله اسباب کائنات بویله درضبط ایدوب
خاطره طوندقجه نیچه اسراره وقوف حاصل اولورکه لسانه کلوب
سویلمکز زیرا صورت شرعیهٔ غرآیه مخالفت وترکه ادب
بعض صور نادره ضروری لازم کلور

زین خندهٔ کدر بر خ من کرد روزکار پند اشتم بصبح قیامت چنین رسید
بو خنده دن که ایام بنم یوزومه ایلدی یعنی ذکر اولنان دولتله

ملتفت اولدیغمدن ظن ایلدم که قیامت صباحی بکا ایرشوب کوشهٔ
قبرستان خولدن احیا اولندم وبردخی موت احیانجی کوریمکم
عندمده محقق اولدی نهایت سروریمده مبالغه ایلدی امام مرحوم
شاعر ربوقی بورتبه مناصب دنیویه ایله سروری اکا لایق
کورمم همان مرادی بردولندن دوشمش ادم بردخی دولته نائل
اولدقده شکونه آداره وتشکره قادر اولابیلور دیو اکا مناسب
مضمونلو تدارک و نظم ایتمه در

از زهر سرشد پر و بالم چو طوطیان تا رد کار دا حلاوت بمن رسید
کاروان حلاوتک غباری بکا ایرشنجیه دک طوطیلر کبی زهر فرون
پر و بالم پشیل اولدی عاد تا زهر ایچندن بدلرنده جایجا اثرلر
ظهور نی مراد ایدر یعنی بو غزلده ذکر ایتدیکم دولت وثروت
بکا تریاق فاروق فعلنی اجرا ایدوب همو م فقر ایله هلاکدن اولمدن
خلاص ایلدی

چون چشم یار از نعمم کرد سور منجولت تا کوشهٔ زنالم وحشت بمن رسید
عالم وحشتدن بکا بر کوشه ایرشنجیه دک یارک کوزی کبی نعمتمدن
سرمه قالغار ایدی کویا سرمه صدائی کسمک قرینه سیله برنعمتی
ایده جک محکم بوق ایدی دیمک مقامده بو بیله بغیر ایلدی غالبا
دردمندک خانه سی دخی بوق ایمش زیرا تکرار ایلدی که بو بیله
دنکین غزل سو یلمیه باعث بو دولت مذکور الی دیو روب خانه یه
ومصارف بو مرتبه یه مالک اولدیغی بو قوله اوکی حالده اغزندن
چیقن کلامی قولاغم ایشتمز ایدی

تا بو رتبه دولت دنیا ایله مجنون اولام صایمک غیر نده سیلم اصلا بنا کولمز بنی
صیادی کبی بر شکاری غیر سد این فیضبار کوشهٔ عزلت بمن رسید
کبی و بومی قید ینده اولیلیان آوجی بر شکاره ایرشه مز محل اعتبار
بو در که بو فیضلر که نظم ایلدیم بکا کوشهٔ عزلتدن ایرشدی زیرا

عزلت قدر خلقک قلوبنی تسخیره برآسان وسیله اولماز اکر بر
مقدار عرفانله دخی شهره نی اولور ایسه تمامدر و بو معنایه شهادت
ایدرکه دردمند اشک چارسودن چرایکن بر دکانک سره واقع
یاجوبانندن برآغز آلمک دکان صاحبی بولدیغی آلمدن بانشه
صرتنه برقاچ ضربه ایرشدیر سیچه راحت اولامز وبلکه اوحمارک
آرقه سیله دکانک کرانه سنه کلوب طلمک احتمالی دخی وار ایکن انا
حمار وحشی کاصحاب بعض شهرلرده کبار لرقوناغندن چیقوب چارسوده
اوغراسه رغبت نامه ایله کیمی اوت وکیمی اربه کندی الیله بدیه
سعی ایدوب ویدیکنی جانفه منت بیلور که بو معامله یه سبب
انک عزلتی و وحشتیدر خلقک اشکلکینی تماشا ایدرسین
سیاحتزده بعض شهرلرده جملتنه قناعت ایدوب التزام سکوتله
یاخود بلا رابطه کلامله کوشهٔ عزلتده خلقی تسخیر ایدنلری
مشاهده ایتمکله بو مضمون صداقتنه حین دن نیچه اسراره واقف اولدم

مجنون غبار دامن صحرای غیب بود روزی که در دو رباع محبت بمن رسید
بر کونده که در دو رباع محبت بکا ایرشدی مجنون عامری غیب صحراسی
دامنک غباری ایدی یعنی بیر لرعشاق ازلی لردن روحانیتمز
حسبیله مجنونی تقدم ایدنلردن ایز زیرا مجنون مجازه مبتلا
اولدیغی محقق لکن حقیقته تحویل ایلدیکی مظنون بر معنا در دیکر
طرف ایدرم که مجنون بو مضمونه واقف اولسه صایمه دیو آلوشمز ایدی
هر نشانک در دکرهٔ ذخیره بود یک کاسه کرد عشق چو نوبت بمن رسید
هر بر نشانه که کوبک جکر ندهٔ ذخیره ایدی چونکه نوبت بکا کلدی
عشق اوجله نشانه لری بر کاسه ایلدی تأمل ایلهکه درجات
سکرم نه رتبه واصلدر منصور اره دیکن وشبلی دیورکه
منصور ایله بر کاسه دن ایچدک بن صبر ایلدم او ایده مدی
دیه بلر بیوردی که اکر بو سوزده صادق اولیدی او دخی بنم کبی

فی الواقع

اولور ایدی لکن صایب مرحومك کلامنده کی حالت قلبنده وار
ایسه بو مضمون صدقه قریبدر

این خوشه های کوهر سیراب بجوشك صایب ز فیض اشك ندامت بدست
بوکوهر سیراب کی صاحب قلم آصفیه کبی ای صایب بکا اشك ندامتدن
فیض اولندی کویا آصفیه لریوداندیکی وقتلرده مفصلاً ندن اقی
صولری اشك ندامته وصکره عناقیده عنبی بوکوریه اشك فیضه تمثیل ایدر

دمید صبح تجلی بجان شتاب کنید
ز سنبل و شبرجهان رو بافتاب کنید

صبح تجلی او قدر وی جانله عجله ایدین بارق نور یرشلو جهاندن
یوزی آفتابه ایدین صبح تجلیدن مراد اشراط ساعت اولمق
مکندر که آفتاب ظهوری عین تجلی به تمثیل اولدیغی کبی اشك
مقدماتندن نزول وهبوط انوار وملائکه دن علایم کثیره ظهور
ایدیکی نتیجه النتایج دیدار رحمان وهتاب مطلقه توجه
ایدوب اندن غیری برمطلب هوسنده اولمامغی وغالبا یوقاروده
تحریر اولندی کی دیدار رب العالمین محض عنایت الهیدن
منبعث اولوب برعمل مقابلنده اولمق تصور اولنماز بلکه جنت
بیله مولای متعالك فضلیله اولور عملدن صکره

درین محل که کشوده است بیهده دفتر فیض عمارة زبرای خود انتخاب کنید
بو محلده که صبح فیض کتابنی آچمشدر کندیکزایچون برکوك اختیار
ایدیکز چون که ثوابت وسیاره دن بخروقتنده مشرق طرفنده
منور کوکبلر نمایان اولدیغی کبی یالسان حال ایله شویله زلردن
برینی اختیار ایدیکز دیمك اولمه که بخت معاشنه تخلیا بیتمشدر
ومطلع عقبنده بو بیتك مضمونی شهادت ایدرکه صبح تجلیده که
اضافت بیانیه ایمش پس معنا دیمك اولورکه تجلی کبی اولان
صبح ظهور ایلدی بو تقریره کوره تجلیدن مقدم سنه تجلی دیمش

اولور وارباب تجلی وقت تجلی ظهوریدن بك ابتدا اسندن فانی اولمیه
قدر یکدله خروج ایدرك بالکلیه عالم جسدن البته خروج ایسه در
کنون که زر بسر بخش میکند خورشید چه لازم ست نظر زیر سیه نجوا کنید
حالاکه آفتوفی شمس قالقدقده بخش ایدر نه لازم در که او یوقو ایله نظری
سیاه ایده سز یعنی صحو آفتابك تمثیلا تندن عالم باطنی ملاحظه
ایدرسکز ابیات سابقه ده کچن مضمونلر کفایت ایدر بوق عالم
ظاهره هنکز مقصور ایسه قالقدالتون کرسنی مشاهده دن
محروم اولمکز

عبرت کزید مولدا اطفال فیضه باقی ۵ کون طوغه دنیا ویاکه جهانه در دفتر
هوای عالم بالا کنید چون شیشم پرسل ست چند اقامت ریز خوا کنید
شیشم کبی عالم بالا سنك هوا سنی میللی ایدیکز بیشتر بو خرابه نیچه
براقامت ایدرسکز یعنی بنی آدم نسبت شیشم کلشنده کلینك
دیو بنیه آلدا نیوب عالم بالایه عروج ایچه سی بو خرابه ده انواع
محن ومشقاته تحمل ایدرك دار فنایه رضا وجمیل قناعت ایدنلره
لسان حکمتدن برتعریض صدر ایدرکه تأمل ایده نه تسعدادی قدر
تأثیرنده شبهه یوقدر

زردی دل بغانید کر دستی را نظر با صفحهٔ صورت بتجاب کنید
کوکل چهره کشادن دوارلق قوتی یاچکز مقصود دلبرسنك وجودنیه
جابسز نظر ایدیکز لسان صوفیه ده شاهد ویه مجوبی کورد کدنصکره
خیاله باقی قالان صورت مثاله اطلاق اولنور وغیار وجودی
ساچمق کندی یوقیله ایدلر اولور والا رفع وجود اینمك کاننات
قدرتنده وکلدر وربت العالمین بیورر انسان اوزرینه دهردن
برحین کلدیکی که اوزمانده انسانیتی مذکور دکل ایدی یعنی حالا
موجود ایکن اوحالنده اولوب فضله منازعه دن بیچون فارغ
زیرا کندی نفطه دن خلق ایدوب سمیع وبصیر ایلدك وجمله مالکی

دعوا سندن استخلاص ترغیب ایلدی

زنون دیده خودی ساغر انداز ید زرنك چهرهٔ خود را صفا کنید
کندی چشمکز قاندن ساغره باده طرح ایدیکز کندی چهره کزك
رنکندن ماهتاب سیرینی ایدیکز کویا قان اغلینك چهره سی البته
بیاض اولدیغنه اشارت ایلدی یعنی خوف تقصیرات عبودیتدن
یاخود شوق همان نجددن سیزله برصفای قلب حاصل اولورکه
ظاهره ارباب عشقك مهتابه باده اچمسندن غیری مثال
بولنمزکه انلرین عمده غایت مرغوبدر

چراغ دولت بیدار را روغنی بایست فلوطوشه آن چشم بینوا کنید
او یانق دولت چراغینك برنوری یوقدر کثرت آقاقی چمندن
او سخنجاب اولان کوزك کوشه سنه نظر ایدیکزکه انار جمال ودولت
بیدار مثال نه اولدیغنی فی الجمله فهم ایده سز یعنی عاقله لازم اولان
اشلمه خانه ایله دولت باقیه یه وقوف تحصیل ایدوب بهانك
استجابته صرف همت اتملکدر

زشعر مولوی روم چون سیر دارید موحد آغزل صایب انتخاب کنید
چونکه مولانای رومینك شعر ندن فارغ اولدیغی سیرای غزل موحد اری
صایبی انتخاب ایدیکز زیرا رتبه ومعانی جهتندن مولانا جسن
تعبیر وسلاست الفاظ جهتندن صایب کبی شاعر اولمز وبونده
سایر شعرای شرکه ندن حذر ایدیکز بوداد ایله مولانایه بوغزلی
نظیره اولدیغنی افاده ایلدی

مطلع

هرکز نشست همراز تو غیر خبر دو کوش از فوا تماشا کن بیا خبر
هرکیم اعال عجیبه جرکین ایسه بنه عقباده جرکین قالقدار
محل اعتبار بود رکه کور اویغودن صالدرکه بصیر قالقه من کان
فی هذه اعمی وهو فی الاخرة اعمی مضمونندن استمداد ایلیوب
ارسال مثل ایلمشدر معلوم اولدیکه تملی واساسی ایمان اولان

اعمال شرعیه تنک جمله سی قلبک تطهیری و ماسوادن اذیال
علاقه سینک تشمیری بچوندر پس برکیمسه آیات آفاق و انفسه
غفلت ایدوب دنیانک سریعة الزوال اولان شهوات ولذایذنه
مشغول ایکن وفات ایلیسه البته آخرته اعمی حشر اولوب
مولای متعالك الهی بن دنیاده بصیر ایدم بنجون بنی اعما حشر
ایلدك دیدکده جواب کلور که دنیاده سکا بنم ایاتم کلدی
نظر ایتدك بعینه جزای وفاق اوزره بو کونکی کونده سن دخی
اوسیلیوب لذایذ آخرویه جاللدن محروم اولورسین

خازن مرثیه مبدل نلدی جوهری را جاهل از مرگ مجالست کدا نادیده

موته موکل اولان ملك جوهری تبدیل ایتمز پس جاهل محالدر که
موتدن صکره عالم حشر اولمه یعنی هرکس بعینه نه رتبه یه
واصل اولدی ایسه کندینی اورتبه ده بولوب ذرة اغرلغی قدر کیمسه
ظلم اولمیه امّا اهل کشف عندنده برمؤمن مقلد جاهل
رب العالمین آخرنده برعالم فاجرك علمنی التباس ایدوب اوعلمه
مناسب درجه یه نائل اولور و عالم فاجره مؤمن مقلد کبی جهلی
التباس ایدوب هیچ بن عالم ایدم علم بندن سلب اولندی مفهومندن
غیری جوهرنده برعلم فائده جملا یه مخصوص درکه بحیه الغا
اولنور وحالا برآدم برمسئله یی کره کی بیلور ایکن کندندن
سلب اولنمسی رب العالمین طرفندن علمایه تنبیهدر که علوم
لدنیه مغرور اولوب مکر الصیدن امین اولمیه لر وعبودیتلرنده
بذل مجهود ایدرایکن اعتمادلری فضل الهی یه علاقه سندن
وعلملرندن زیاده اولوه واوصاف بشریه ده ایماندن صکره
علملرندن اشرف برصفت اولمدیغنه علمایه کبر وغرور کلمسی
زیاده اولور لکن عقل الهی صاحبی بیلور که خلقك کندینه
اعتباری رتبهٔ علمیه ایچوندر بوقته ذاتنه اعتبار ایلیه وکلدر

پس زوالی امکانده اولان وصفله غرورك معناسی محضا حمق ومکر
الهی یه تعرضدر

تنك همت بود از هیچ خشنودی دامن سیل هیچست که لب تر نکند از دریا

هیچدن دامن چکوب فدا ایتمك همتك دارلغی درکه ادنی زهد
درکه برکیمسه دنیا ایله دنیاده بصیر ایدم بنجون بنی اعما حشر
ایلدك دیدکده جواب کلورکه دنیاده سکا بنم ایاتم کلدی
نظر ایتدك بعینه جزای وفاق اوزره بو کونکی کونده سن دخی
اوسیلیوب لذایذ آخرویه جاللدن محروم اولورسین

خازن مرثیه مبدل نلدی جوهری را جاهل از مرگ مجالست کدا نادیده

موته موکل اولان ملك جوهری تبدیل ایتمز پس جاهل محالدر که
موتدن صکره عالم حشر اولمه یعنی هرکس بعینه نه رتبه یه
واصل اولدی ایسه کندینی اورتبه ده بولوب ذرة اغرلغی قدر کیمسه
ظلم اولمیه امّا اهل کشف عندنده برمؤمن مقلد جاهل
رب العالمین آخرنده برعالم فاجرك علمنی التباس ایدوب اوعلمه
مناسب درجه یه نائل اولور و عالم فاجره مؤمن مقلد کبی جهلی
التباس ایدوب هیچ بن عالم ایدم علم بندن سلب اولندی مفهومندن
غیری جوهرنده برعلم فائده جملا یه مخصوص درکه بحیه الغا
اولنور وحالا برآدم برمسئله یی کره کی بیلور ایکن کندندن
سلب اولنمسی رب العالمین طرفندن علمایه تنبیهدر که علوم
لدنیه مغرور اولوب مکر الصیدن امین اولمیه لر وعبودیتلرنده
بذل مجهود ایدرایکن اعتمادلری فضل الهی یه علاقه سندن
وعلملرندن زیاده اولوه واوصاف بشریه ده ایماندن صکره
علملرندن اشرف برصفت اولمدیغنه علمایه کبر وغرور کلمسی
زیاده اولور لکن عقل الهی صاحبی بیلور که خلقك کندینه
اعتباری رتبهٔ علمیه ایچوندر بوقته ذاتنه اعتبار ایلیه وکلدر

ایلکه عرنده باده استعمال ایتمش وسکرك لذتین کورمش آدمه
باده ایچمك ایچون عطشی وقتنده صو ایچمیه کلکن جاذبه کلك محالدر
بو قدرجه کفایت ایدر همان مفهوم بیتدن حاصل بو اولدی که بر
خصوصه شروعك جاذبه سیله اوخصوصك اکثر احوالی وسهولت
وعسرتی اربابنه نمایان اولور شبهه یوقدر وهرکسه واقع اولان
عموم احوال بشریه دندر

روی در جملهٔ عشوقست همه عالم را من ازین بحر بیودم سیل زهر جا خیزد

جمله عالمك بیوزی قبلهٔ عشقه متوجهدر کرك بیلسونلر وکرك
بیلمسونلر مقام اعتباری بودرکه سیل هرنه بردن قالقرایسه قوناغی
دریا اولور والیه یرجع الامرکله عمومندن نظم ایلدکری کویا مرحوم
اوکلکی بیتده جاذبه ذکر ایدیغنجه بو جاذبه تنك دخی صور مختلفه سنه
اشارت قصدیله بو بیتی نظم ایلدی که سیلك دریایه جاذبه سی
مشاکل حیثیتندن دیمش اولدیغی سبدن فقیر استعداده اشارت
ایلدم که جمله کائنات بینندیه تصوری ممکن اولور وعشق الهی
هرکسده موجود وامادہ درلکن علاقهٔ فانیه وشهوات دانیه
غالب اولدیغندن مستور قالمشدر عنایت الله برعبده وتکبر
اولوب قیودات ضروریه تنك ماعداسین قلبندن اخراجه قادر
اولدیغی حالده ایکی محبت صفتمز البته عشق الهی ظهور ایدر
زحمت ازدامن دل کرد کند پاك تیره کی ازدل سیلاب بدر یا خیزد

مولای متعالك رحمتی قلب دامنمزدن کناه غباری پاك ایدیرسا حل
اعتباره بودرکه سیلك دلندن بولانفلق دریا ایله قالقار واقعا
کرفتار اولماخ معصیت اولمترین اعتمادی ایماندن صکره بوصفونه
درلکن معصیتك قلبایتدیکی تلویثاتی برآدم چشم ایتدیکی بویله
شکایتلری بیهوده خیال ایدر امّا توفیق رفیق اولنجه برمکروهك
اثری فی الحال درونمده بولونه استغفاره تبادر ایدر شریعت

غرابه مخالفتك شومنه نظر ایلیه کز حذاق اطبا رأیله باقی آچه قدنصکره
بعض صحابه نادم اولدی که بکا ملایکه لر سلام ویرمزلر ایدی باقی
آچه قدن برو منقطع اولدی دیو و محققین صوفیه بیورمشلر معصیت
غیر مخلقه یعنی ناقص المخلقه اولان کناه مؤمندن صادر اولمازمی
حرامی حلال وحلالی حرام بیلمکبی وزیرابو صورتك اسمی کبر اولور و معصیت
حکمندن حیقار بلکه اهل ایماندن صادر اولان مخلقه کناهلرده
یعنی خلقتیه معصیت ناقصه دکلدر مثلا اولاحرام اعتقاد ایمه
وثانیا مولای متعالدن خوف چکمکبن معصیت ایتدیم دیو وسائر
شرعه حقیقت معصیت بودرونا لتانادم اولور ورایتکندی
کذی عندنده احقر مخلوقات اولور وبو وجوه اربعه دن بر معصیت
ثوابه واجره نائل اولدی امّا معصیتك تغییر خلقتی امر محضدر العیاذ
بالله تکا قیامتده ترك صاحبنه لعنت ایدرامّا تمام المخلقه اولان
معصیت ایمانه مغار تنیل صاحبنه استغفار ایدوب وجوه مذکوره
دن جلب نفع ایتمه اولور

ربا این خسته دل آید بحساب رنك اعجاز ز سیمای سیاهی خیزد

اکربن خسته قلبك یاصدیغنه کلورایسه ای صایب مسیحانك
سیاهندن اعجاز رنکی فالقرمزادی کندی دردینك شدتنه مکینده
مبالغه درامتاخط ولا ابالی حرکت ودین قیدی قلیل اولمقدن
ناشی در قبل الشروع بو مقطعی کورمش اولایدم بالکلیه عزلی ترك
ایدرایدیم بویله کستاخانه تعبیر لرطبع موزونمکه آفات بالکلدر ازندن رسول الله

بیحاصلی کزتربیت بید میکند
این شغل پوچ را بچه امید میکند

برتنبل وخیره شری بیلیز بیحاصل کسکوتا غابنی تربیه ایدر بوجورك
شغلی نه امید ایله ربعینی درخندن وتربیه سندن مراد ثمره در
اولمدقدنصکره بویله فائده سز کاره شغل عاقل ایشی دکلدر مراد

تن پرستاره تعریضند که بدندینی ملیس و ماکده رفاهیت نام ایله
ترسیه ایتمه حیوانیندن غیری برثمره نتیجه ویرمز و دلیلدری اما
عالمه بیوب ایچک ایچون کلشد رحاشا بلکه صورتده بشر
معناده ملک اولمق ایچون کلشد ر و بو صفتک حصولینک کیفیتی
افاده ایچون بوزیکرمی درت بیک پیغمبر دیو قدر کتب نازل
اولدی درمندتن پرست بیلزکه طوتدیغی طریق خلق اولندیغی
رتبه نک عکسنه کیدر

وقاه حالایله تن بروزاین بیهمت ۵ کنار جوی حیاتک سکوت انجامیدر
چون خضر هرکه ذوق شهادت نیازاست ۵ رغبت بذندکانی جاوید بلکه
هرکیم شهادت ذوقنی بولمش ایسه خضر کبی اون اون عمره هوس ایدر
یعنی شهادت حیات ابدیه یه وسیله درکه نهایت تصور اولنماز
وکندوسی یقینا بیلورکه ترکیب وجودی انحلال قبول ایتمز اما طاقت
بوذوقه واصل اولمیانلر کندوظیالرنده خضر کبی دنیاده قیامته
دک زنده قالمق آرزو ایدرلر بیلزکه اون دنیا عمری قدر
عمری اولسینه موت کلدکده کچن عمر طویل برساعت قدر کلمز
وخاطرنده برضیالدن غیری قالمز

ازبهر قتل خویشتن اماده ایلمه تیغ ۵ بیجا صلای بیهوده کیم بایدمیکند
کندینی قتل ایچون قلیچ حاضر ایتمه در باقی بیجا صلاقی سکوته نایلر
یعنی بیدک ثمره سی بوق ایشه ده بوصورته انفعالندن کندی
پیرانظری که قلیچ صورتنده در کندی نفسنی غیرتندن هلاک قصد
ایدرکبی دورر کویا انفعالی ثمره مقامنه عد ایدلری و اقعا بوصورت
شرعه مطابقدر برادم فضایل اعماله قادر اولمینجه باری فوتندن
اظهار تأسف اینک لوازم مرتفعتدندر

تاج جهاندہ بیش اولمق خیالینی ۵ کورزمینکه هرنی یاقدی کل آیلدی
نابی بوانفعالیدی زردوضعیفک ۵ غیرته مقامی پرده شناسا نیلدی

دست ازاثر مدار کہ تاجام هست خلق ۵ بی اختیار باد زجشید میکنند
اثردن الکی قالدرمه که تاجام اولدیجون خلق اختیار سز جمشیدی ذکر
ایدرلر واقعا انانک اثری کندینک بوعالم فانیده قایمقامی در
حسن وتجمیلدن قطع نظر ذکره وسیله اولمق بوجود ذکری
جمعندن دنیاده برزمان اواثر منقطع اولنجیه دک صاع قالمق
کبیدر بحمدالله تکافیفرک دینی مرادم بوددکلایشه ده بوخصوصی
مستلزم بزده اول کلتاردن کیمسه ارتکاب ایتمش صایلیه رجم
لریته مظهر اولدیغی بوحیرتک اثرلرینه نظرا ایدن یاران صفا البته
مذهب ومشربنه موافق حق صریح برمسئله استفاده ایلمه لر
بیزلره اجری محققدر قالدی که فارسی یه رغبت ایدن هربیتک
تحتنده بالمطابقه معناسنی بولوب استعدادی قدرصایلیک
مرادنی توجیه ایده بیلور وادنا رتبه یه قناعت ایدرایشه برزم
یاران دقدرعزکافیدر فکر جدیده نادر محتاج اولورلر

سویلشور زمجه دن ناطق اولوب احبابه ۵ عکسمز سینه مزآتش ازدن دکیمز
بیلمنلکو زمعنی تجرید غافلت ۵ آن ساده دل که دعوی تجرید میکند
اوساده دل که تجرید دعواسنی ایدر بلاکلام تجریدک معناسندن
غافلدر زیرا تجریدک معناسی ماسوادن علاقه یی قطعه رو تجریده
مانع ماسوانک اکثری دعوادر پس دعوا ایله تجرید اثبات اولمق
بن تجریدک معناسنی بیلیم دیمکدر معلوم اولکه صوفیه نک کتابنده
ترک زهد وترک توکل وترک ورع کبی الفاظ حالیه ترک یرو کندن
مرادلری اوصفتک کمالنه اشارتدر که زاهد ومتوکل وصفتلر
ایله بن موصوف اولدوم دیو عجبه تعرض ایتمیوب بلکه آندردن
تغافل اوزره حالنه مشغول اولدیمکدر که بوبعضا ایله بری دخی
ترک تجرید در زیرا تجریدک معناسی دعوا سیله برآمده مجمع اولمز

وجود و عوایق ایده تجرید میابز

بیطالعی که شکوه ندارد زروزگار ۵ روز سیاه خویش شب عید میکند

اول کسه که سنک نزلنک ویوزک فکرندن غافلدر کیمه یی کوندرز
وکوندردی کیمه نه امید ایله ایدر زیرا انسان خلیایه مجبولدر مثلا
عاشقه کوره کیمه کلدکده بوسواد دلبرک جمالنی مزایدن زائد
اکرمنکشف اولورایشه دیداره نایل اولورم امیدیله دوشر
ونهایت کلدکده محبوبک چهره سی هرکسه نمایان اولوب آیانه

نشنیده است بلبل بیدرد بوی عشق ۵ این ناله هاز بانقلید میکند
درکستر بلبل عشقک راچه سین المشدر بوفریاد عاجزانه تقلید ایله
ایدر مرحوم بلبلی انه اعتبار دن اوچورمق اسزکه باعشاق بنی آدمه
تقلید ایدر دیو عندلیب طاشی آندی لکن تقلید اولسون کمالی
بولدقده مجالس ملوکه دک وصولی ممکندر

صایسا بلبل زاره حسد ۵ کلشن عالمده راحت قالمدی
چون نشیمن انکی که بلندلرده عشقش دامن کره بدامن خورشید میلند
شبنم کبی اولکیمسه نک که هستی عالیدر دامنی خورشید دامنه عقد
ایدر نیز اسفلیتانه علاقه رابچه ده ورنکده کلان فنی اولورایشه
مذمومدر وعاشق صادق دائما مجبوبنه تقلید واخلاقیله متخلق
اولمق قیدندن خالی اولماز قالدیکه معشوقی هرنه اولورایشه
اولسون اما عاشقنده صداقتی اولسیاین بوالهوس معشوقنی
کندی صفتنه تنزیل فکرنده اسفل سافلینه درک تسفل ابتدندن خالی اولماز
لوه ازحدای عشق چه عجب کرد جاروب ۵ کردون طرب بنعره ناهید میکند
اکرکوزل صدادن داع حرکت ایدرایشه نه عجب معراج اعتبار بوددکلا
زهره نک نغمه سیله سرور ایدوب دوران ایتمه در کویا نغمات زهره
منسوب اولدیغی ایچون شاعرانه افلاکک دورانه سبب زهره نک
نغمه سیدر دیو نغمه نک تأثیرنده مبالغه ایلدی واقعا مزاج ووقت
ونغمه اتفاق ایتدکده قوتنه داغدر عمل ایده مز اما صوفیه عندنده
سماع دیدکلری قصیده وغزل اوقیوب آنکله وجد دیدکلری حال
جذبه اطلاق ایدرلر کبار محققین عندنده برشئ دکلدر مکر برکلمه
حق استماعندن یاخود ایات واحادیثدن برمعنای غریبه وقوف
وقتنده اولان وجد اولکه بوصورتلر مقبول وصاحبی اهل حال
دیمکه شایسته در زیرا سماع طبیعی مبتدیلرین حالیدر وغرض سماع
الهی حصولیدرکه صورتلری ذکر اولندی

دست ازاثر مدار کہ تاجام هست خلق ۵ بی اختیار باد زجشید میکنند
اثردن الکی قالدرمه که تاجام اولدیجون خلق اختیار سز جمشیدی ذکر
ایدرلر واقعا انانک اثری کندینک بوعالم فانیده قایمقامی در
حسن وتجمیلدن قطع نظر ذکره وسیله اولمق بوجود ذکری
جمعندن دنیاده برزمان اواثر منقطع اولنجیه دک صاع قالمق
کبیدر بحمدالله تکافیفرک دینی مرادم بوددکلایشه ده بوخصوصی
مستلزم بزده اول کلتاردن کیمسه ارتکاب ایتمش صایلیه رجم
لریته مظهر اولدیغی بوحیرتک اثرلرینه نظرا ایدن یاران صفا البته
مذهب ومشربنه موافق حق صریح برمسئله استفاده ایلمه لر
بیزلره اجری محققدر قالدی که فارسی یه رغبت ایدن هربیتک
تحتنده بالمطابقه معناسنی بولوب استعدادی قدرصایلیک
مرادنی توجیه ایده بیلور وادنا رتبه یه قناعت ایدرایشه برزم
یاران دقدرعزکافیدر فکر جدیده نادر محتاج اولورلر

سویلشور زمجه دن ناطق اولوب احبابه ۵ عکسمز سینه مزآتش ازدن دکیمز
بیلمنلکو زمعنی تجرید غافلت ۵ آن ساده دل که دعوی تجرید میکند
اوساده دل که تجرید دعواسنی ایدر بلاکلام تجریدک معناسندن
غافلدر زیرا تجریدک معناسی ماسوادن علاقه یی قطعه رو تجریده
مانع ماسوانک اکثری دعوادر پس دعوا ایله تجرید اثبات اولمق
بن تجریدک معناسنی بیلیم دیمکدر معلوم اولکه صوفیه نک کتابنده
ترک زهد وترک توکل وترک ورع کبی الفاظ حالیه ترک یرو کندن
مرادلری اوصفتک کمالنه اشارتدر که زاهد ومتوکل وصفتلر
ایله بن موصوف اولدوم دیو عجبه تعرض ایتمیوب بلکه آندردن
تغافل اوزره حالنه مشغول اولدیمکدر که بوبعضا ایله بری دخی
ترک تجرید در زیرا تجریدک معناسی دعوا سیله برآمده مجمع اولمز

وجود و عوایق ایده تجرید میابز

بیطالعی که شکوه ندارد زروزگار ۵ روز سیاه خویش شب عید میکند

برطالعسزآدم که ایامدن شکایت ایتمز کندی سیاه کونینی براهم کیمسه
ایدر یعنی بوصفتده بولنان ادم ایچون فرح نهایت لیلة القدری قدر
یقیندر زیرا بالتجربه شکایت علامت صادقه ومنفیدرکه بولنانک
شدتی وطول مدتی وصاحبنک حقنده هنوز آثار قوتی وارد
وشکایت رفع اولمق اولا بلانک منعفته وتدریجی اندفاعنه دلیلدر
وکاهیچه شکایتی موجب بلا دورایکن الهی وعنی رفع اولورپر
غریب مسئله درکه وقتیکه خلق بلایه الفت حسبیله الهی رفع
اولدیغی اعتقاد ایدرلر ذکر ایدیلمکزصورتله اقل واقع اولور
حتی غیرنفسنده مشاهده ایتشمدرکه برخصوص ایله معذب
اولوب دورر ایکن دفعة عذابی رفع اولدیغی وبکا عذابه وسیله
اولان خصوص مرادات اولمش نقصان بولمش مرادیوبله دقیق
احواله وقوف اجابت دعانک برنوعنی فهم ایتمکدر مثلا علم ازله
زیدک نماسی سبقت ایتمش اما زید کیجه کوندز بنم وعامی قبول ایله
ظلمیه هتمه فتور ویرمیوب الحاح ایدرک عمانک نفاقی وغم و
کدورتی دورونندن بالکلیه محو اولوب بصیر اولدیغه حسبیله خائف
کلمز اولورپو مقامده کورک دعاسی قبول اولدی لکن مسئله یی
بوتحقیق اوزره ادراک اینمز ایشه بنه کوردرکه فائده سی
بوق اما عارفانه مثال جزئی اوله بیلور بوتوجیه ده بونوندن غیری
برنکته اولسه بیلکزبوکفایت ایدر تأمل ایلینکز

بیطالعی که شکوه ندارد زروزگار ۵ روز سیاه خویش شب عید میکند

برطالعسزآدم که ایامدن شکایت ایتمز کندی سیاه کونینی براهم کیمسه
ایدر یعنی بوصفتده بولنان ادم ایچون فرح نهایت لیلة القدری قدر
یقیندر زیرا بالتجربه شکایت علامت صادقه ومنفیدرکه بولنانک
شدتی وطول مدتی وصاحبنک حقنده هنوز آثار قوتی وارد
وشکایت رفع اولمق اولا بلانک منعفته وتدریجی اندفاعنه دلیلدر
وکاهیچه شکایتی موجب بلا دورایکن الهی وعنی رفع اولورپر
غریب مسئله درکه وقتیکه خلق بلایه الفت حسبیله الهی رفع
اولدیغی اعتقاد ایدرلر ذکر ایدیلمکزصورتله اقل واقع اولور
حتی غیرنفسنده مشاهده ایتشمدرکه برخصوص ایله معذب
اولوب دورر ایکن دفعة عذابی رفع اولدیغی وبکا عذابه وسیله
اولان خصوص مرادات اولمش نقصان بولمش مرادیوبله دقیق
احواله وقوف اجابت دعانک برنوعنی فهم ایتمکدر مثلا علم ازله
زیدک نماسی سبقت ایتمش اما زید کیجه کوندز بنم وعامی قبول ایله
ظلمیه هتمه فتور ویرمیوب الحاح ایدرک عمانک نفاقی وغم و
کدورتی دورونندن بالکلیه محو اولوب بصیر اولدیغه حسبیله خائف
کلمز اولورپو مقامده کورک دعاسی قبول اولدی لکن مسئله یی
بوتحقیق اوزره ادراک اینمز ایشه بنه کوردرکه فائده سی
بوق اما عارفانه مثال جزئی اوله بیلور بوتوجیه ده بونوندن غیری
برنکته اولسه بیلکزبوکفایت ایدر تأمل ایلینکز

هرنا ایله برزخده دخی تا بحشر آنکله اوغراشوب سن همان باعث
سعادتک فکرنه ودشوب ماسوایی فراموش ایله کانتقالک
وقتنده دخی اوفکر غلبه ایدوب حسن ختامه سبب اولہ
پرده کوش مزاگرده لمت غفلت آهنین ورنه هردم حلقه بردرمیزند جلجله
سنگ فولاغک پرده سنی غفلت تیوردن اینشدریوقسه هر
نفسده بوقدر مفتاحیچ قپو اوزرینه حلقه چلّر مثلا قفل غفلتک
مفتاحی فلان وفات ایلدی صداسی سیتماعرده سندن کوتک اولہ
ویونک امثالی هرساعتده بوداردن رحلتک آثار عدیده سی
بلند اوازایله نوارکده اولی دیونیدا ایدر اما ایشتمک وتذارکده
اولمق نادر درمرادی ارباب انتباهک کلمات محاوره دن استفاده
ایندکاری حکمتیات قدسیه اولمق دخی احتمالدر زیرا طلعتدن حتی
مشاهده یاسندن بودخی بردرس عظیمدر لکن اربابی هرکسه دکلدر اولمز
کرچه حسنه یکشایه کارهای تحت را ازدل صد چاک لن دنیا نهای این کلید
اکرچه هست مشکل ایشتدری فتح ایدرایسه ده صد چاک اولان
قلبدن ایله بومفتاحک دیشلرینی حکمتک معناسی برخصوص
خنده جمعیت خاطر ایله توجه ایتمکدر شروطی وطریقی اهلنک
معلومیدر ویومادّه ده صلاحیتقوایه حاجت یوقدر زیرا
عادت الهیه اورزه نفوس مجرّده نک اجرام عالمده تأثیری تحققدر
صایبه حرص دیمک استرکه بورتبه یه قناعت ایتیوب اسماء
احصانک تحلّقی ایله قلبی صد چاک ایدوب مفتاح حکمته دندانه
ایلدکه قفل سعادت ابدیه یه مفتاح اولہ بوقسه هرمشکلک
فتحنده انسانه بوکشوه میسر دکلدر وکاهیچ اولورکه برباب مقفولک
فتحندن ندامت ابدیه ظهور ایدر
بستهٔ مکن وانشود دل بی سخن ازین الطیف ازنسیم صبح دار وبخیه تسبیر کلید
لطیف کلامدر کوکل آچلق ممکن دکلدر ومنشا اعتبار بودرکه نسیم

بیوردی بوندن صکره منع ایلیه حاشا لکی تقریر اولندیغی اوزره
دعایه اذن ویریلوایسه وصفای قلب وتوجه تام واسبابه
عدم اعتماد احتمالی اولنوایسه اجابت محققدر فالوی کهطلبک
عینینده اجابت کلی اولمازوقضا وقدر ومقتضای علم وحکمت
بوزلمز لکن بهرحال عبدک دعاءدن حظی قطعیدر یابدل یاکا
مقابل پردفع بلا یاخود مطلوبک بعضی حاصل انواع اجابت
فتی چوقدر حتی سهل اقتضا سنده مسامحی استعمال ایله اسهال
فاتح اولورا ئیسه بودخی اجابتدندر وبرآمدن طلبایتدیکک
معناسک حصولی اجابت واخلدر غرض اساس دین اولان
توحیده دائما نظر ایله فعّال مطلق براولدیغین فراموش
ایتمکدرکه بودقیقه لرفهم اولنشه
بالزمان صاحب ازراه بکروی دررای بیشتر ازجوبه میدارد درسایلی کلید
تقلایه ای صایب سبکروحلق بولندن اچروکل ودروازهٔ اعتبار
بودرکه اکرزاطاشدن اولاقپولرچویدن مفتاح دوترانا طونی
قرالرینده اغاجدن مفتاحلرواردرکه کاکرپناقپولرده اغلبا
ایدرلر کورولمشدر مرحوم ارسال مثلده سحر سیبوغ اظهار ایدر
واقعا اوابنیهٔ ثقیله یه کوره اویله ضعیف مفتاحلر ثقلایه
ملایمت ایچون کم مثلا دکلدر لکن هرثقیله مثال اولامز

عشق اوّل بدل سوختهٔ آدم زد
مایهٔ درشد زدل آدم ودرعالم زد

عشق اولا آدمک یاغشی قلبینه اوغرادی وآدمک قلبندن
مایه لواولوب عالمه اوغرادی که حیوانات ونباتاته اثری
آدمدن صکره ظهور ایلدی معلوم اولہ که عشق بحث ایلیکی
درجه یه رسیدر وانسانه مخصوص صدور ملاحظه ده اولمازسیرا
مراتبیله ترقی اقتضا ایدر ومتعلّقی دائما معدوم اولوب او

غیر سی مفتاحی نسیم میسر دن دوتر کذلک قلبک صورتی دخی
غیر یه مشابه اولدیغین انفتاحی لطیف کلمانک اولورلکن
قابلیت شرط اعظمدر وملاحظه سی کلیات وجزئیات کائناتده
اعمدر زیرا قارئی طوقوز اومه برطاس شوربا وارد عمر ایله قارئی
آچ آدمه دیمنک بیننده داغلر وارد رکه آچ آدم بوکلامدن احیا
اولور ومحزون قلبی کلمکله کیچیلور همان بعینه مفتاح کبی هر
کلامک مصادفه ایتدیکی لحظه آثاری هرکسک هرکون بلکه هرساعت
از کلید آه هربندی که بکشد واشود فضل بند خانهٔ ما سخت زرخ زرین کلید
آه مفتاحندن هرنه بغلو اولسه آچیلور لکن بزیم خانه مزک
قفل بندی بومفتاحدن دخی زیاده محکم اولدی عادتا بوکلیه مفتاح
معهودی ایله آچلسه اوکلید ایله اوینامش اولرد دیو شکایت ایدرلرمرحوم
دخی بومضمونه افاده ایلدی که فتحنه سعی ایله بکز قفل بند قلبم ایله
ایادی هوا وهوس اولوبه مفتاحنه بکانه اعتماد بورتبه ده
کسعی ایلدیکچه زیاده محکم اولور زیرا شرعه مخالف تخیلات
فاسده قلبده استحکام بولدقدنصکره انشراحی نادر حصوله محتاج اولہ
دکل مرتبه لری اشاعره یه مرجوعدر لکن معارضک قلوبنا تأثیرنی
مشاهده ایدرآدم عصر یزده نادر درکه بومضمونی ادراک ایلیه
نیست یک مشکل که نکشاید بآه بیدلی راست می آید بهر قفلی کلید بکانه
برمشکل یوقدرکه نصف الیلک آهیله فتح اولمیه هرقفل بومفتاح راست
کلوب فتح ایدر اما کیم بلرده خواب راحتی ترک ایدوب درکاه الهیده
اظهار آه وسوز وشوق ایتمیه هرکسه اذن ویرمزلر یوسیدن وارد
اولدیکه برکیسه یه دعا فتح اولنسه اجابت دخی فتح اولورسیتما
قران کریمده مولای متعالک تعلیم ایتدیکی دعالره موفق اولدیکدن
اجابت درکاه زیرا کندی عبادینه دعا یتدیکی بکا بواسلوبله دعا
ایدک دیو تنبیه ایلدی ومکارم اخلاقدن واتا التی فلانه مهر

معشوقک محل ظهوری معشوق طلبیله برآکای عشاق سراسیمه
سودیکی کیمسه یلرلر مثلا برآدم برجاریه یه عاشق اولدم دیمز
یانوب یا قیلورا ما معشوق حقیقیدن اوجاریه دن جماعیدر
البتده معدومدر اکر وصلت میسر اولورایسه عشقی جماعک
دوامنه تعلّق ایدرکه اودخی معدومدر وبهرحال محبوبه معدوم
اولور وموجوده عشقک تحالفدر یک ضبط ایله لازم اولور
مسائله ندر وعشقک جمال کمال تعلّقندن بعضمنه اولمیلر
نفس قاطعه ثابت اولان صحبت وعشق جناب کبریایه تصوّر
اولنمز دیو بیهوده ایجاد ایله عالمی دولدرمیلر وتأویلات
فاسده ایله نصوص مقتضا تندن اخراج ایتمیلر سبحی معلوم تصوّفلا
ومذاق صلحادن بی بهره واحوالدن انکار ایتمدن غیری دکلدر
ومرحومک عشق اوّل آدمک قلبینه اوغرادی بیوردمه سی بوحی اوّل
بومعنا آمدن ظهور ایلدی دیمکدر
دردل وجان ملک شور قیامت افتاد زان نمک کز لب خود بر جکر آدم زد
ملکک جانمه وقلبینه قیامت شوری واقع اولدی اوطوزدن که
عشق کندی لبندن آدمک جکرینه اوردی اسمایه اشارت ایدرکه
کمال آدمیت اسمایله ظهوره کلوب والی ابد الآباد هرکسک کمالی
اسمایه انتسابی وآثارینه اطلاعی قدر اولورکه تحققا وتخلقا
تکمیل ایتدیکه خلافت خاصه احسان اولنوبعض صلحا بیوردکه
ملایکه یالله تبارک وتعالیبوردی که فجاج بن آدمک جسدنی
تسویه وتعدیل ایدوب وروحمدن اوروح نفخ ایدرایسه سیزلر
آدمه سجده ایدیکز وملکلر توقف ایتدیلر سجده ده تاوعد
اولنان روح الهینک نفخنه برهنا اولاً اعلم اسمایی کورمدکی سجده
ایتمدیلر واقعا براودم خاطرنده استحضار ابلیس ادم علی السلامک
ترابدن خلقتی وبوصورت مهوده ایله بلاحرکت بیتورکن روح

تعلق م